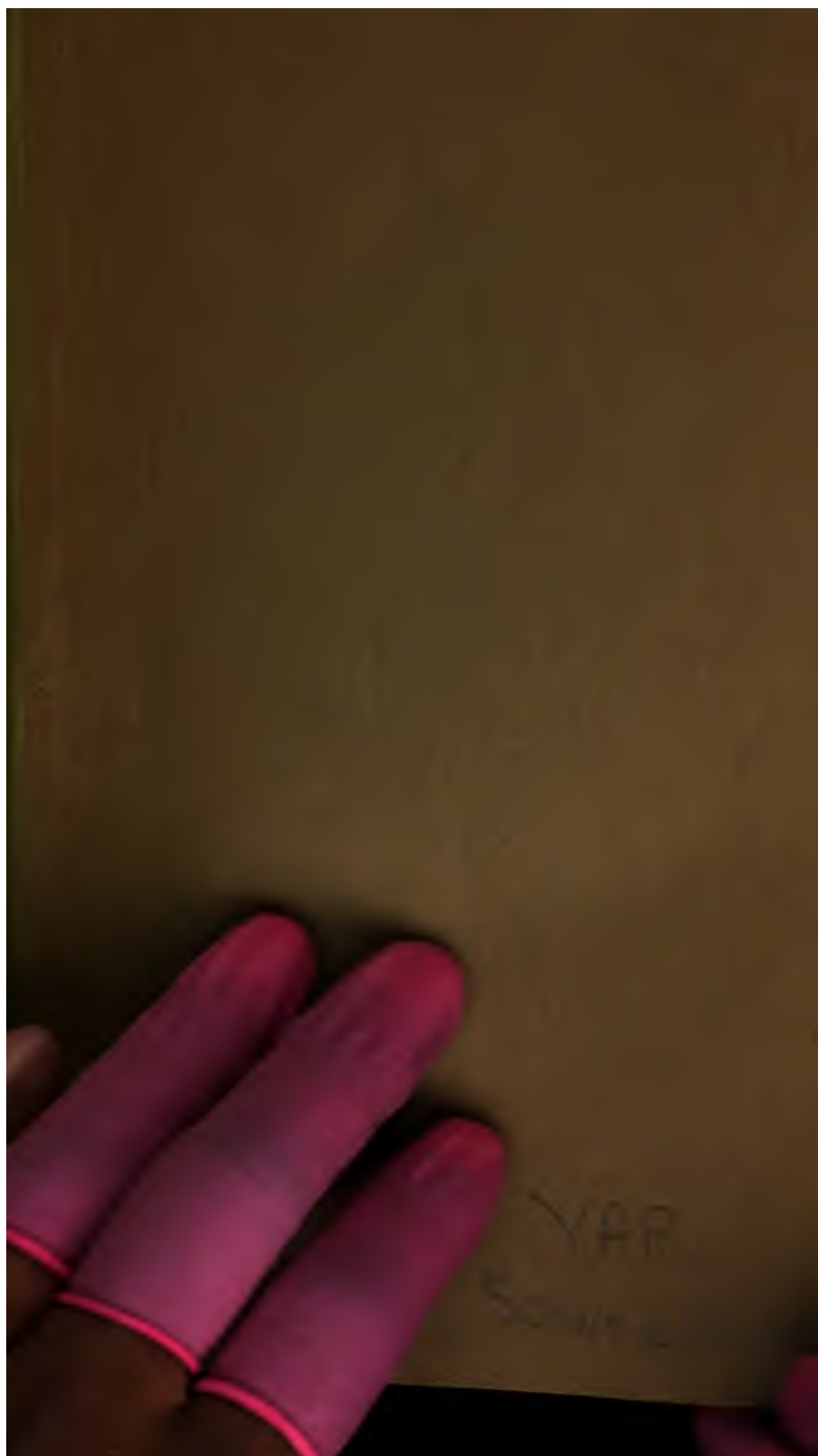
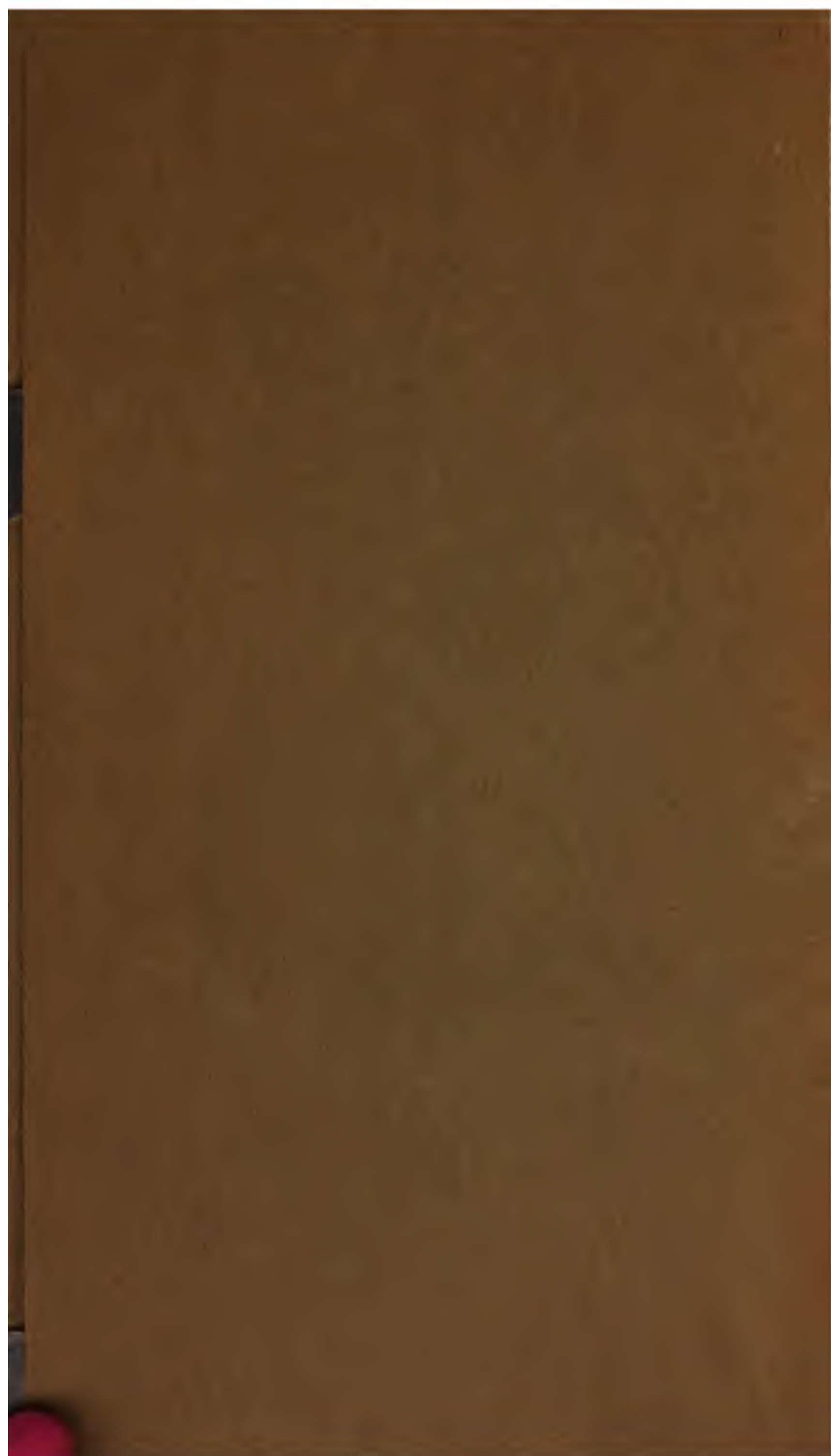
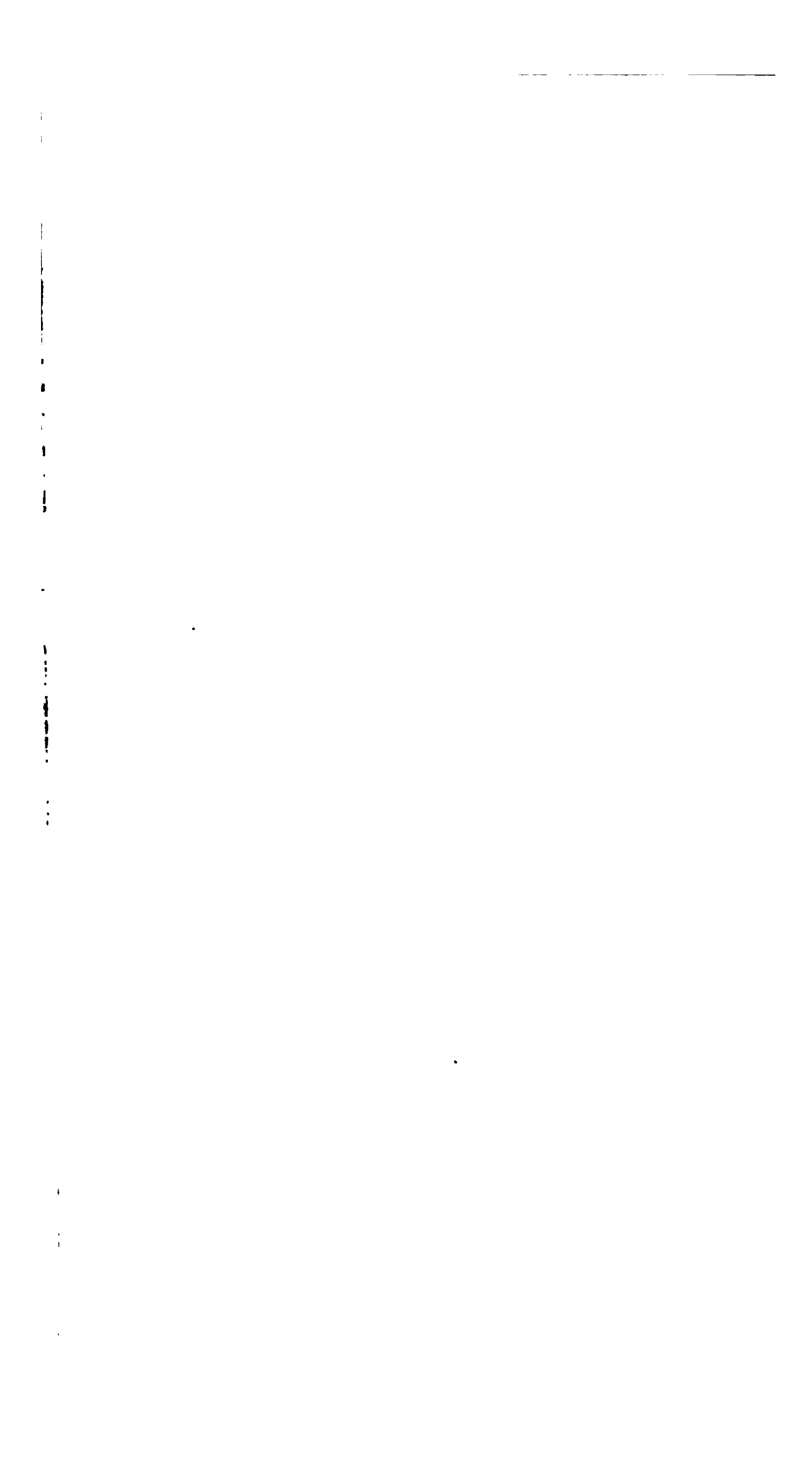

YAR

OPUSCULA ACADEMICA

SEORSIM OLIM EDITA

NUNC RECOGNITA

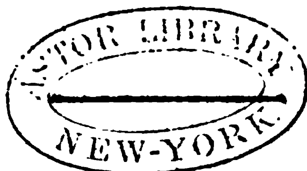
IN UNUM VOLUMEN COLLEGIT

AUCTOR

IOHANNES SCHWEIGHAEUSER

IN ACAD. ARGENT. PROF.

INSTITUTO NAT. FRANC. ADSCRIPTUS.

PARS PRIOR.

COMMENTATIONES PHILOSOPHICAE.

ARGENTORATI

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS BIPONTINAE

MDCCCVI

VIRO OPTIMO INTEGERRIMO

IOS. M. DEGERANDO SUO

CUM IN ADMINISTRANDA RE PUBLICA

TUM IN EXPLICANDA ENODANDAQUE

UNIVERSAE PHILOSOPHIAE RATIONE

TAM MULTIPLICIBUS QUAM EXIMIIS

MERITIS CONSPICUO

STUDIUM SUUM ET OBSERVANTIAM

PUBLICE TESTIFICATURUS

COMMENTATIONUM HARUM PHILOSOPHICARUM

INSTAURATAM EDITIONEM

D. D. D.

IOHANNES SCHWEIGHAEUSER.

PRAEFATIO.

Quas olim diversis temporibus Commentationes Philosophicas in Academia patria edideram, eas, quoniam subinde a me singula illarum exempla postulantur, quorum nulla mihi copia superest, unum in volumen collectas, iterum in publicum emittere decrevi. Quod ex quo primum consilium cepi, constitutum mecum habebam, singulis Commentationibus & Adnotationes quasdam, &, sicubi commodum videretur, uberiores ἐπιχρίσεις & epimetra adiicere. Nunc, re iterum pensitatâ, aliis praesertim occupationibus districtus, satius iudicavi, studiose quidem recognitas, caeterum qualis fere olim earum quaeque primum prodiisset, paucis admodum mutatis, nonnullis quae maxime in promtu nobis erant adiectis, aliis quibusdam (in primâ maxime Commentatione) resectis, exhibere, iudiciumque integrum lecturis permittere.

Illud quidem non erubesco profiteri, postquam scripta ista denuo attente perlegi, multa quidem in eis me reperisse, quae rectius dici, commodiusque aut subtilius explicari potuissent; sed vel sic mihi visum esse, post miros praesertim illos in Germania motus, qui, ex quo haec primum scripta fuere, universam Philosophiae faciem rationemque immutaturi videbantur, repertum iri Viros philosophos, qui haec nostra, qualiacumque

ſunt, etiam nunc cum fructu quodam legi poſſe iudicent. Quin etiam confido fore nonnullos, qui, quum in eo genere & contemplativam & practicam philoſophiam tractandi, quod ante hos triginta & quod excurrit annos in Germania maxime viguerat, fuiſſent haud pauca quae aliter utique inſtitui praecipique debuerant, quumque in nova hac philoſophia, quae quatuor vel quinque abhinc luſtris, a ſummi viro ingenii profecta, continente quodam contagio per totam Germaniam propagata eſt, multa inſint & veriſſime praecepta & opportuniſſime monita, eorum haud infimam partem a nobis proviſam occupatamque fuiſſe intelligant; & quidem ita proviſam, ut & errorum ſcopulos, ad quos maximi nominis viri adliſerunt, & horrida illa ſpinarum dumeta, quibus nudam lucidamque veritatem circumcirca ſepiendam putarunt, conatu haud infelici vitaremus.

Atque id quidem non ita dico, ut novi quidpiam olim a me inventum eſſe intelligi velim. Quin potius in ea Philoſophiae parte, quae ad pernoſcendam animi humani naturam conditionemque & ad mores regendos pertinet, ut quodque inventum novum maxime fuerit, & inauditum, & a communi hominum ſenſu remotum, (eorum hominum dico, qui ſe ipſi aliquatenus pertentarunt, & notiones intimo cuiusque ſenſui inſitas aliquantisper explicare didicerunt) ita maxime ſuſpecta inventi illius & veritas & utilitas merito debet haberi. Nam qui in transſcendendo (ut ipſi praedicare amant) communi hominum captu,

& in nescio quas superiores regiones evolando, rationem maxime philosophandi ponunt, illisque ex regionibus veritatem omnem & interiorem rerum naturam a priori, quod aiunt, intueri perspicereque sibi gratulantur; mirari etiam atque etiam subit, non videre acutissimos viros, quidquid tanto conatu effici, aut ex eo fastigio, quo se ingenii volatu extulisse sibi videntur, reportari possit, nihil esse aliud nisi aut vanae phantasiae somnia ac nebulas, aut meros vocabulorum sonos artificiose contextorum, & horrido strepitu aures quidem ferientium, nec vero notionem ullam certam perspicuamque animo informantium; aut denique, ubi optime nobiscum agitur, esse id ipsum quod communis sensus quemlibet hominem paulisper in se conversum attentumque condocere poterat: quod ipsum quidem, aperte & perspicuis verbis expressum, cum intellectu facile, tum scitu utile erat futurum; nunc autem eis verborum involucris ab illis comprehendi implicarique solet, quae audientibus intelligereque cupientibus laboris quidem molestiaeque adferunt plurimum, caeterum ad lucidam cognitionis perspicuitatem aut ad faciliorem in vita usum nihil quidquam conferunt.

Unum habeo, de quo hîc monitos Lectores velim, ad illam partem secundae nostrae Commentationis (cui titulus, *Clarior-ne pleniorque homini data sit Rerum corporearum, quam propriae Mentis, cognitio?*) pertinens; ubi de *Substantiâ corporeâ* quaerebatur, sive de *Subiecto* illo extra

nos constituto, quod dicunt intelligereque sibi videntur homines, quum corpora in sensus nostros cadentia dicunt *non* esse meras *sensuum nostrorum perceptiones*, neque rursus meras *qualitates* rerum extra nos constitutarum; sed *res* illas *ipsas*, quarum ab actione, quas illae in sensus nostros exserunt, sensationes istae in nobis cieantur; *res*, inquam, *ipsas*, quae eas habere qualitates existimantur, quas corporibus tribuere consuevimus. Ibi igitur, (*sect.* XXXVI. *pag.* 68.) ubi orationis filum subito abrumpere, quaestionemque in aliud tempus differre olim placuerat, haud aegre quidem studiosus quilibet lector, quid in animo habuerim, intelligere potuit; nec vero ab hoc loco fuerit alienum, quid de illa quaestione statuendum videatur, paucis exponere.

Scilicet: quemadmodum homo, non modo ubi de corpore suo loquitur, *se ipsum* a corpore suo distinguit, verum etiam ubi de animi suis actionibus aut adfectionibus vel cogitat vel verba facit, se ipsum a suis & actionibus & conatibus & adfectionibus distinguit, *sese* esse dicens, *qui nunc talia*, *& aliâs rursus alia agat aut moliatur*, *alia percipiat aut patiatur*: quemadmodum item, ubi de *aliis hominibus* loquimur aut cogitamus, „ hunc „ hominem, verbi caussa, dicimus hoc agere aut „ egisse, hoc moliri, tali quodam modo esse adfe„ ctum;" adeoque distinguimus inter *hominem ipsum* & *eius actiones*, *molitiones adfectionesque*: eodem modo, quum de *rebus quibuslibet corporeis*, de rebus, inquam, quibuscumque *in sensus nostros*

cadentibus loquimur aut cogitamus, similiter dicimus, verbi caussa „hoc corpus (sive de naturali quodam corpore agatur, sive de eo quod arte factum sit) „tales habere *qualitates*, *esse nunc tali* „*in statu*, *aliàs alio in statu*, hoc *agere & efficere*. „hoc rursus *eidem accidere*; talem *vim*, talem *nisum* illud *habere*." Adeoque in qualibet re corporea, haud secus atque ubi de homine agitur, cum verbis tum & ipsa cogitatione distinguere consuevimus inter *rem ipsam*, *rem subiectam*, *substantiam* quam dicunt philosophi, & *qualitates* quibus illa praedita est, sive varium atque varium *statum*, in quo illa vel nunc constituta est, vel alio tempore constituta erat. Immo eisdem prorsus nominibus utimur, ubi de rebus corporeis agitur, quibus utimur cum de nobis ipsis loquimur. Nam quum dicimus, verbi caussa, corpus illud aut rem illam corpoream, de qua agitur, talem habere *vim*, talem *conatum*, tale quid *agere & efficere*, tale quid ab alio corpore *pati*, aut tali modo ab illo *adfici*; perspicuum est, & verba ista & notiones verbis subiectas ex eo ductas esse, quod quisque & in *sese ipse* interno animi sensu observavit, & in *aliis hominibus* (quatenus illos intelligit esse naturas *sui similes*, & corpora illorum intelligit similiter atque corpus ipsius a mente quadam habitari gubernarique) observasse sibi visus est.

Iam, quod ad nostri similes spectat, quum hominem coram praesentem intuemur, quem tale quid agere, aut tali quodam modo adfectum dicimus; quum loquentem eumdem audimus, at-

que etiam ipsi cum eo colloquimur, certum est utique, *colores* quidem quosdam & *figuram* quamdam & artium conformationem motumque in oculos nostros incurrere, ac *sonos* quosdam aures ferire nostras; sed *ipsum hominem*, qui eo est colore, eâ figurâ, qui isto modo artus suos commovet, qui istos sonos edit, nec in corporis nostri sensum incurrere, nec interno illo sensu a nobis percipi, quo *se ipsum* quisque cognoscit. At nimirum ita a natura constituti sumus, ut non possimus non persuasum habere, corpus istud nostri corporis simile a mente quadam simili nostrae habitari, hos artus nostrorum similes intrinsecus vi atque intelligentia voluntateque hominis, nostri similis, regi gubernarique: &, si quando accidit, ut vana specie nos illusos deprehenderimus, nunc, ubi sonos ex isto ore prodeuntes non modo auribus nostris percipimus, verum etiam vim atque sensum eorum intelligimus, & vicissim videmus alterum ea quae illi significare voluimus intelligere, & dictis nostris respondere; tum vero prorsus certi sumus, fieri plane non posse ut a phantasia nostra fallamur. Ita fit, ut *ipsâ naturâ* duce, *sympathetico* quodam *sensu*, alios homines tamquam *nostri similes* non modo cogitando fingamus, sed plane atque liquido, sine ulla dubitationis umbra, cognoscamus.

Quod vero ad reliquam omnem *rerum corporearum* universitatem adtinet, quidquid sensu corporeo percipimus, id quidem ad *rem quamdam externam*, & ad illius *actionem*, qua sensatio ista

nobis adferatur, referre consuevimus. Cum lapis in caput nostrum incidit, *a lapide laesos nos* dicimus: *pluviam madefacere, cultrum secare, ignem urere* dicimus: similiterque de una re corporea respectu alterius; verbi caussa, *magnetem vi suâ attrahere ferrum, ferrum attrahi a magnete*, & quae sunt id genus alia. At quod si *ipsas res* illas, quas talia agere, talia pati, talibus viribus aut nisibus instructas esse dicimus, cognoscere cupimus, eas profecto nec sensu percipere, ac ne mente quidem intelligere nobis datum est: nam nil nisi sensus perceptiones nostras deprehendimus; &, ubi subtilius quaerimus, *unde* haec talis nobis adferatur sensatio, ab *una sensatione* (id vero est, *adfectione nostra*) *ad aliam* remittimur: *res ipsa*, extra nos constituta, quae illam sensationem nobis adferat, nusquam comparet, &, verum si velimus fateri, notis *rei ipsius*, sive *subiecti extra nos constituti*, cui tribuimus qualitates in sensum nostrum cadentes, nonnisi *fictione* quadam a nobis adiicitur. Ita fit, ut *substantiae* notio, quatenus eam ad res corporeas referimus, nihil sit aliud, nisi notio *nostrûm ipsorum*, (quem quisque *se ipsum* adpellat) per *phantasiae quemdam lusum extra nos tanslata, & ex adverso nostri locata;* ut, quoniam satis intelligimus persuasumque habemus, sensus perceptiones non esse actiones nostras, vaga quadam parumque certa notione fingamus esse extra nos aliquid tale, quale fere est mens nostra, cuius ab externae rei actione adferantur nobis illae perceptiones.

Neque vero inde efficitur, ut ſatis cauſſae habeamus, cur cum nonnullis infrunite ſubtilibus hominibus, qui ridiculis maxime paradoxis delectari videntur, autumemus contendamusque nihil prorſus atque nullas eſſe extra mentem noſtram res corporeas. Nam fieri plane non poteſt, ut de ſenſuum perceptionibus noſtris cogitemus, quin ſimul intelligamus, ut modo dixi, perſuaſumque habeamus, non noſtrâ vi atque actione effici illas perceptiones: atque adeo prorſus non poſſumus quin illarum cauſſam ad aliquid a nobis diverſum & extra nos conſtitutum referamus. Nec profecto, quod nos res corporeas nonniſi quatenus ad ſenſum noſtrum referuntur cognoſcere valemus, inde conſequitur, nihil eas atque nullas extra nos eſſe.

Sed illud conſequitur, primum: miſere turpiterque falli minutos iſtos philoſophos, quamvis altos ſibi ſpiritus ſumentes, qui nihil in omni rerum univerſitate eſſe contendunt, niſi quod corporeum ſit, ac materiale, ut aiunt: neque minus falli hos, qui *notitiam* eam, quam de *mente humanâ* capere nobis datum eſt, multo obſcuriorem incertioremque eſſe queruntur illâ notitiâ quam *de rebus corporeis* capere poſſumus.

Alterum: ut agnoſcamus tandem quam vana & otioſa, immo (ut dicam quod res eſt) quam abſurda & ſecum ipſa pugnans quaeſtio ſit, quae in eo verſatur, ut ſcire velimus, quid ſint *per ſe* & *abſolute* (ut aiunt) res eae, quas nobis non aliter noſſe datum eſt niſi pro ea ratione qua ſenſus

feriunt noſtros. Quam quaeſtionem qui omnium ſubtiliſſime eſt perſecutus, ſummo vir ingenio Leibnitius, eo tandem delapſus eſt, ut eamdem fere vulgarem de rebus corporeis notionem, quam per phantaſiae fictionem quamdam in nobis generari diximus, tamquam ex ipſa rei veritate hauſtam proponeret defenderetque; res corporeas ſtatuens eſſe phaenomena, ex vi atque actione *monadum* quarumdam, quae veluti *animulae* quaedam, *ſubſtantiarum* rationem haberent, ſenſibus noſtris oblata.

Denique vero, quoniam impetrare a nobis nullo pacto poſſumus, quin perſuaſum certumque habeamus, eſſe res extra nos conſtitutas, quae ſint viribus eis inſtructae, quarum effectum & nos ipſi & noſtri ſimiles ſenſibus noſtris percipimus: ſi vires illae & quaſi actiones, quas in rerum corporearum genere obſervamus, atque ipſae illae res corporeae, quae in ſenſus noſtros incidunt, eſſent eiusmodi, ut earum rerum quaeque per ſe, nullo cum aliis conſenſu, nulla communi conſpiratione continenteque ordine agere viderentur; tum vero rationem aliquam habitura eſſet priſca illa hominum rudioris ingenii opinio, quae ſingulis quibusque rebus corporeis, quae naturâ exſiſtunt aut gignuntur, & eis praeſertim quae maiorem prae caeteris vim quamdam in vitam hominum exſerere videntur, aliquam veluti mentem aut genium vel ineſſe vel praeeſſe ſtatuit, cuius vi atque voluntate efficiantur ea, quae in ſenſus noſtros incurrunt. At quum, quo magis at-

tente omnia circumſpicimus, quo diligentius ſingulas mundi corporei partes conſideramus, & univerſum naturae curſum exploramus, tanto planius atque certius uberiusque cognoſcamus, nihil eſſe in hoc mundo ſolitarium, nihil ita abruptum aut ab aliis rebus divulſum, quin & in hac terra & in coeleſtibus corporibus, quatenus ea cognoſcere nobis datum eſt, omnia admirabili quodam concentu continenteque ordine contineantur; intelligi par eſt, eſſe profecto, praeter nos & noſtri ſimiles, *unam* quamdam *Mentem*, humanâ mente infinitis modis partibusque ſuperiorem, *cuius & vis & efficacia & intelligentia* in hisce omnibus, quae naturâ fieri efficique vulgo dicuntur, *cernatur*, *& mentis noſtrae acie*, haud fere ſecus ac praeſenti ſenſu, *percipiatur*: univerſum autem genus rerum corporearum, quatenus eae quidem ad nos ſpectant pertinentque, intelligamus tandem nonniſi eo valere, ut & materiam nobis praebeant, & ſint veluti inſtrumentorum loco, quorum ope eas vires, quibus mentem noſtram Suprema Mens inſtruxit, excolamus exerceamusque, & omnia vitae officia exſequentes, ad eum finem, cuius cauſſa ſumus in hoc mundo locati, ſenſim ſenſimque perducamur.

Scripſi Argentorati, menſe Martio. MDCCCVI.

COMMENTATIONES
PHILOSOPHICAE.

I.
SYSTEMA MORALE
HUIUS UNIVERSI.*

§. I.

INGENUO homini nihil ſive ad puriſſimam voluptatem ſuavius, ſive praeſtantius eſſe ad honeſtum vitae uſum, aut ad exaltandum animum adcommodatius poteſt, quam, rerum maximarum cognitione inſtructum, vincula illa perſpecta habere, quibus cauſſae aliae ex aliis nexae, veritates veritatibus aptae; resque omnes huius Univerſi admirabili quadam vi & conſtantia, ordine atque conſilio, inter ſe iunctae continentur. Variis autem modis res illae, quibus, tamquam partibus, hoc conſtat *Univerſum*, conſiderari queunt. Maxime in promtu videtur illud genus, quod rem quamque, in ampliſſimo huius mundi adparatu occurrentem, quae qualisque ſit? in quo cum caeteris

[* Primum in hoc genere tentamen iuvenile auctoris, ſpeciminis Philoſophico-Theologici loco olim conſcriptum, & in Academia Argentoratenſi d. VI. Maii MDCCLXVII. praeſide Frid. Iac. Reuchlino, Theol. D. & Prof. publice defenſum. Titulo iſti, *Syſtema Morale huius Univerſi*, adiectus alius erat huiusmodi: *Sive*, *De Extremo Rerum omnium Fine.* Quem titulum nunc quidem nil neceſſe viſum eſt in fronte commentationis adponere; ſed tamen de eo monere hic debui, quoniam ad eumdem in ipſa argumenti tractatione ſubinde reſpicitur. Caeterum quod iſto titulo ſignificatum lectori olim volueram, id paulo commodius planiusque tali quodam modo exprimi potuerat: *De Supremo Fine, quo collineant collineareve debent quaecumque in hac Rerum Univerſitate inſunt vel geruntur.*]

conveniat? quid differat? perquirit. Quod qui viâ quadam ac ratione instituunt, ut iustas in classes ordinesque singula rerum genera distribuant, instruere *Naturae Systema*, 1 vel potius, ab ipso Auctore naturae instructum, explicare dicuntur & oculis hominum subiicere.

Paulo magis recondita ratio est, origines rerum ortusque & caussas, e quibus illae existunt, considerandi; quam partem *contemplativa*, quae dicitur, *Philosophia* sibi propriam sumsit. Quo in genere, latissime quidem patente, quae sunt inventa, ea vero, in convenientem digesta ordinem, *Systematis Caussarum efficientium* nomine possunt comprehendi. Magno quidem CUDWORTHO, opus illud suum, quo inprimis praecipuum supremumque huius systematis locum, de Caussa efficiente omnium rerum Prima, copiosâ eruditione tractavit, *Systema Intellectuale huius Universi* inscribere, verbis e Platonis schola desumtis, placuit.

1 Nomine isto plerumque quidem sola *corporum*, in nostro *terrae* globo reperiundorum, in suas classes secundum naturam cuiusque distributio solet comprehendi. Neque satis laudari potest cum diligentia, tum perspicacia maximorum virorum, qui hac in parte strenue laborarunt, indefessique laborare pergunt: dummodo hoc caveat quisque, in quo tot *miseri* nostra praesertim aetate foedissime labuntur, ne, rebus creatis nimium intenti, Eum e cuius Nutu haec pendent omnia, qui Unus *potenti verbo cuncta sustentat*, obliviscantur. Sed nihil impedit, quo minus, sicut eorum generum, quae tellus nostra alit, locus suus singulis adsignatur in praeclara illa & pulcerrima *Naturae scala* & quasi catena, quae est ab ingeniosissimis auctoribus descripta, sic universae terrae iungantur, iusto ordine, caeteri globi coelestes, ac ne mentes quidem spiritusque, qui praecipuam naturae creatae partem constituunt, quoad eorum ordines proprietatesque nobis innotuerunt, praetereantur; ut universam rerum creatarum catenam *magnum Naturae Systema* comprehendat. Quale quid ingeniose plane, nec infelici successu, tentavit non ita pridem subtilissimus ac modestus naturae indagator explicatorque BONNETUS, in egregio illo, qui *Contemplation de la Nature* inscribitur, libro, cuius praecipue *Partem* III. & IV. *Tomi* I. de hoc argumento consuluisse iuvabit.

Superest tertium genus, *de rerum Finibus*, satis quidem apertum illud & facile, ¹ sed longe omnium gravissimum, maximique momenti; ad quod nisi caetera referantur omnia, vanissimi mortalium censendi sunt miserrimique, qui in illis perscrutandis vel tantillum laborant. Enimvero qui hanc rerum universitatem, non caeca quadam vi aut bruto impetu a Prima illa, unde cuncta pendent, Caussâ profusam, sed consilio, ratione, sapientiâ institutam, procreatam, dispositam esse intelligit, nec minori consilio ab Eo, qui opus suum negligere numquam potest, in perpetuum iri administratum; nae is valde levis fuerit inconstansque, nisi hominis cuiusvis studio in primis dignissimum iudicet, *Consilium illud rationemque*, quibus & constat & regitur hoc Totum, cuius ipsum genus nostrum par-

¹ Dicetur equidem suo loco, quantum sit, quod hoc in genere humana ratio vel plane ignoret, vel caecutientibus saltem oculis non nisi aegre, ieiune, & quasi per transennam, cognoscat; sed illud etiam exponetur, quam feliciter omnes istas nebulas caliginesque Lux illa exoptata dispellat, quam Deus, palpantes in tenebris ad veritatis cognitionem propius adducturus, clarissimam nobis accendit. Viderint tandem *lucifugi* isti, qui, rerum divinarum humanarumque scientiam professi, perennem illum & limpidissimum fontem, e quo singularis Dei favor coelestem veritatem dulcissimamque plenissimis haustibus trahendam pandit, praefracte contemnunt; viderint ipsi, caecissimi bipedum, an impudentissimi, rectius pronuncientur. Nos interim, quos verum non pudet e veritatis fonte haurire, *Gloriam benificentissimo Patri tribuamus, coeli terrarumque Domino, qui haec, ab opinatis sapientibus intelligentibusque recondens, parvulis infantibusque detexerit.* Nos Deum obtestari numquam intermittemus:

Da, Luce reperta,
in Te conspicuos animi defigere visus!
Deiice terrenae nebulas & pondera molis,
atque Tuo splendore mica! Tu namque serenum,
Tu requies tranquilla piis: Te cernere, finis,
principium, vector, dux, semita, terminus idem.

Ut habet dulcissimus BOETHIUS *de Consol. Philos. Lib. III. Metr. IX.*

tem haud infimam conftituit, pernofcere. Cui rei cum fit confentaneum & confequens illud, quod etiam infra monebitur, ut fummus Univerfi Arbiter velit, a mentibus creatis, quas in hoc mundo locavit, eamdem rationem, idem confilium, quod fequitur Ipfe, teneri; in hoc omnes animi nervos intendi; ad hoc, tamquam ad unum caput, unamque fummam, omnes vitae actus referri: quae tandem cura prior, quod ftudium antiquius fanctiusque effe debebit, quam hoc, quo fines rerum fcrutemur, omnique enitamur operâ, ut illum praefertim extremum Finem ultimumque, in quo cuncta collineent, quo ab ipfa Mente fuprema univerfi huius & procreatio & adminiftratio referatur, quo pariter noftrum omne confilium, & univerfae vitae ratio actioque fit referenda, compertum habeamus?

Haec igitur & fimilia faepenumero mecum reputanti, cum iamdiu a me publicum aliquod, five ingenii five ftudiorum qualiumcumque, fpecimen pofceretur; dignum in primis vifum eft hoc argumentum, in quo, quid valeant humeri, experirer. Sed in latiffimo dicendi campo modus eft aliquis terminusque quaerendus, & fumma tantum capita rerum, pro inftituti ratione, poterunt perftringi. Quocirca quae five ad Dei confilium, quo hunc mundum adminiftrat, fpectant, five ad finem eum, quo hominis confilium omne eft referendum, ea iam brevi quafi tabula complecti, adeoque *Morale Syftema huius Univerfi*, [1] cum ex naturae rectaeque rationis inftitutione, tum vero ex divinarum vocum praefcripto, quae funt duces ad veritatis cognitionem certiores, Deo adiuvante, delineare adgredior.

§. II. Sed de *Fontibus*, unde haec, quae disputabimus, fint depromenda, aliquid uberius praecipere, haud erit ab

1 Igitur *Syftema morale huius Univerfi* (τοῦ παντὸς) nobis dicitur, fumma omnium finium particularium, quos huius univerfi conditor gubernatorque Deus vel fequitur Ipfe vel Mentibus creatis perfequendos praefcripfit.

hoc loco aliedum. Ad universam igitur *Rem moralem* cognoscendam *duo subsidia* a *naturâ* subministrata habemus, quorum alterum altero iuvari oportet. Qui quidem in ea mentis humanae vi, quae *Ratio* nominatur, omne principium instrumentumque cognoscendae rei moralis, a natura datum, ponunt, ii vel *rationis* vocabulum latissimo quodam, & parum usitato inter Philosophos, sensu accipere, vel minus adcurate in notionum nostrarum originem inquisivisse videntur. Soli *rationis* operationi, quae nimis lente processura erat, res maximi momenti non est commissa. Est *anticipatio quaedam naturae*, qua non prima fundamenta solum scientiae mentibus nostris adferuntur, sine quibus nihil agere intellectus hominis valet; sed plurium etiam ex iis veritatibus, ad morum informationem facientibus, quarum ad notitiam recta ratio non potest nisi per satis longam argumentorum seriem demum pertingere, praeviae quaedam & necessariae intelligentiae enudantur.

Omnibus hoc a natura tributum est mortalibus, ut, cum ad eum pervenimus rationis usum, quo discrimen interesse intelligamus inter illas actiones, quae *libero hominum consilio* suscipiuntur, atque brutorum actus, aut mutationes eventusque eos qui non sunt in hominis potestate siti, tum vero proprius quidam in mentibus nostris *sensus* generetur *honesti*, *recti*, *iusti*, *virtutis*, *aut horum contrarii*, quod in actionibus eorum, quibuscum vivimus, vel quorum ad nos fama pertingit, inesse videatur. Peculiari modo movemur, cum cogitamus, hoc, quod agitur, ab eo esse peractum, qui *mediato* sic agere maluerit *consilio*, quam alia quacumque ratione, cum sive actionem istam non suscipere, sive longe secus agere, in plena eius positum fuerit potestate. Motus autem istius sive *sensus*, qui *moralis* rite nominatur, vis ea est, ut aliud agendi genus (etiam priusquam vel de Dei praecepto, vel de fructu quodam ex eiusmodi facto ad nos redundante, cogitemus) placeat nobis commendeturque ob id ipsum, quod *voluerit*

fic potius, quam fecus agere, auctor; ut probemus hunc atque laude dignum cenfeamus, & ipfi eumdem ftudio quodam, quin & admiratione quoque interdum, hanc ipfam ob cauffam, profequamur. Alia ratio agendi, huic oppofita, contrariam etiam vim habet; ut displiceat nobis actio eo ipfo, quod, cum potuerit aliter agere is qui eam fuscepit, fic tamen *maluerit*, utque eamdem ob cauffam improbemus hominem & vituperio dignum cenfeamus. 1

1 Nihil opus eft, aut argumentis hoc facere longius aut exemplis, quod fuus quemque fenfus, nifi cui praeftantiffima mentis vis nimio neglectu plane obtorpuerit, condocere poteft. Sed iuvat tamen de hoc genere rerum eos potiffimum e Philofophis monentes audire, quos in hominis natura perquirenda, virtutisque & officii ratione atque initiis indagandis, una natura duce ufos effe conftat. Ecce ergo eum, caius tam multa exftant praeclare ac paene divine ad mores informandos monita, M. TULLIUM ita habentem: *Ut pulcritudo corporis apta compofitione membrorum movet oculos & delectat hoc ipfo, quod inter fe omnes partes cum quodam lepore confentiunt; fic hoc decorum, quod elucet in vita, movet adprobationem eorum, quibuscum vivitur, ordine & conftantia & moderatione dictorum omnium atque factorum. De Offic.* I, 28. *Natura fic generata eft vis hominis*, ait idem, (*de Finib.* V. 15.) *ut ad omnem virtutem percipiendam facta videatur: ob eamque cauffam parvi virtutum fimulacris, quarum in fe habent femina, fine doctrina moventur.* Audacter ad eamdem naturae vim provocat apud eumdem CICERONEM Cato, *de Finib.* III. 11. *Honefta*, inquit SENECA, (*de Benefic.* IV. 17.) *placent fuapte naturâ: adeoque gratiofa virtus eft, ut infitum fit etiam malis, probare meliora. - - Maximum hoc habemus naturae meritum, quod virtus in omnium animos lumen fuum permittit; etiam, qui non fequuntur illam, vident.*

His antiquioribus unum addo e patrum noftrorum memoria, IOH. LOCKIUM, qui mihi in primis humane, hoc eft, ad hominum captum utque decet hominem, philofophatus effe videtur; qui facultatis cognofcendi, quae ineft menti humanae, hiftoriam compofiturus, diligentiffimae obfervationi naturae humanae totum operis fui aedificium fuperftruendum duxit. Unde recte de hoc celebris quidam Gallus iudicaffe videtur: *Rejettant toutes les Hypothefes, qu'une Imagination un peu vive peut fuggérer, il n'avance rien qui ne foit fondé fur l'expérience*

Sicut autem ad iudicandum de *aliorum* actionibus ipsâ naturâ ducimur; sic mox animadvertere licet, illos similiter de his, quae a nobis aguntur, iudicare. Qua re commoti, cum hoc pariter omnibus eâdem naturâ insit, ut minime aequo animo quodvis, quod de nobis feratur, iudicium patiamur; incipimus ad nos ipsos etiam, eaque quae nos gerimus, simili modo adtendere, ut iam propriorum quoque morum, & agendi rationis nostrae, spectatores quasi iudicesque sedeamus. Quo quidem in foro, ubi vivendi consilium ratioque, quam sequimur, talis nobis esse videtur, qualem in aliis probaremus, tum vero nos etiam ipsi

de tous les Hommes; & qui ne soit tel, en un mot, que ses Lecteurs se trouvent obligez de dire, cela est vrai, car je le sens. (Des Maizeaux in *Praefatione* ad *Recueil de diverses Pieces par Mrs. Leibniz, Clarke, Newton* &c. Tom. I. p. m. XCIII.) Is igitur de origine & natura notionum moralium disputans, quas mente conceptas habemus, *Lib.* II. *de Intellectu humano*, Cap. XXVIII. plura adfert, quae egregie hunc locum, in quo versamur, illustrant, §. 10. 11. 12. Vol. I. p. 326. sqq. Edit. Angl. Londin. 1735. Licet, cum totam rem non sit complexus persecutusque, a multis male intellecta fuerit haec eius disputatio, & graviter reprehensa.

Ceterum fatendum est, eas saepe hominum actiones nobis non posse non probari, quas revera molestiam quamdam incommodumque *iisdem nobis* importare videmus; alias iudicio illo nostro, de quo hic agitur, improbari condemnarique, e quibus haud exiguum commodum fructusque nobis adfertur. Neque illud praetereundum, quod agendi ratio eiusmodi, qualis per se nobis probatur laudabilisque habetur, tanto maiori laude excipienda omnibus videatur plausuque, quo plures, qui ita egerit, eam ob caussam ex voluptatibus illis, quae sunt in primis naturae adpetitionibus, spreverit omiseritque, quo plura superaverit impedimenta, immo molestias etiam, labores, aerumnas forti animo pertulerit. Quod si autem hoc in aliquo homine miramur, quod *potuerit* id, quod egit, praestare; non tam ad mores, quam ad ingenium artemque hominis iudicium nostrum refertur: nisi forte cogitemus, ideo eum hoc *potuisse*, quoniam studio suo datâque operâ solertiam tantam & ingenii animive magnitudinem *voluerit* sibi comparare.

probamus, &, domestico freti teste, iniqua aliorum de nobis iudicia aspernanda censemus. Sin vituperandos a nobis esse in aliis hominibus mores nostros, condemnandosque, sensus intimus docet; tum vero cum pudore doloreque agnoscere cogimur, recte eos, qui nos improbarint, iudicasse. 1

§. III. Duabus autem maxime rebus cernitur id, quod *moralis* ille *sensus* ad ea, de quibus hac disputatione agitur, cognoscenda adfert.

Primo quidem hac ipsa naturae constitutione nostrae, & quasi anticipatione, instruimur, ut magnum illud intelligamus discrimen, quod inter varii generis actiones hominum liberas intercedit; ut harum alias, quae nimirum sensu hoc probantur, honestas, rectas, iustas, virtutis rationi consentaneas, iudicemus; alias in vitiis, turpibus, pravis habeamus: quamquam plures etiam occurrunt, de quibus neutram in partem sensus moralis pronunciat; quae

1 De *sensu morali* e recentioribus Philosophis ex professo egisse patrem quasi illum reductae ad vera principia, & nobili suae simplicitati restitutae, morum Philosophiae, FRANCISCUM HUTCHESONUM, neminem, qui haec studia colit, latere potest. Neque vero poenitebit, de eodem argumento FORDYCII *Elementa Philosophiae Moralis* consuluisse, exiguum quidem illum, sed vere aureolum, si quid aestimare valeo, libellum; cuius Gallica versione IONCOURTII utor, quae *Hagae Comitum* 1756. prodiit. Quorum post eximias operas, nihilo minori cum voluptate fructuque legentur, quae de eodem argumento a praeclari viro ingenii MERIANO disputata, in *Actis Academiae regiae Berolinensis Anni MDCCLVIII.* anno demum 1765. editis, lucem viderunt.

Alienis autem factis sensum hunc virtutis prius commoveri, quam de nostris propriis iudicare incipiamus, non obscure post CICERONEM, passim id ipsum significantem, observat SENECA, *Epist.* CXX. qua omnis illa quaestio, *quo modo prima ad nos boni honestique notitia pervenerit?* egregie prorsus illustrata legitur. Sed in primis iuvabit de hoc loco differentem audire mirum illum, meo quidem iudicio, in perscrutandis collustrandisque reductissimis humani animi latebris, aperiendisque secretis, quibus mens hominis commovetur, caussis & quasi pon-

quidem *indifferentes* dici vulgo solent, sed, ubi nihil est omnino, cur eas improbemus, in *rectis* rite numerantur. In omni autem sensus moralis iudicio de hoc, quod vel praeclare actum sit, vel secus, non tam ipsa per se spectatur actio, quam quoad *consilium* atque *finem*, quem secutus sit, quove tenderit is, de cuius agendi modo quaeritur: ut, in actione quavis ad finem istum relatâ, sive honestatis virtutisque ratio, sive huius contrarium, inesse iudicetur.

Neque vero, sine ista naturae anticipatione, ulla *virtutis*, *officii*, *obligationis moralis*, quae dicitur, & quae sunt huius generis alia, informari notio mentibus hominum posset. Educatio certe, magistrorum institutio, consuetudo, imitatio, variae idearum consociationes, omniaque quae ad deprimendam sensus moralis auctoritatem a quibusdam colliguntur; possunt haec quidem ita flectere notionum nostrarum cursum, ut certa quaedam agendi ratio, tamquam ad finem aliquem tendens eiusmodi, ob ocu-

deribus, artificem ADAMUM SMITHIUM, apud Glasguenses moralis Philosophiae nuper Professorem; e cuius eximio opere, quod est Anglico sermone *The Theory of moral sentiments* inscriptum, eorum in gratiam, qui has literas amant, nonnulla huc spectantia transscribere liceat. *Was it possible* (sic ille, *Parte* III. Cap. 2. p. 198. sqq. Edit. secundae Londin. MDCCLXI.) *that a human creature could grow up to manhood in some solitary place, without any communication with his own species; he could no more think of his own character, of the propriety or demerit of his own sentiments and conduct, of the beauty or deformity of his own mind, than of the beauty or deformity of his own face. All these are objects, which he cannot easily see, which he naturally does not look at, and with regard to which he is provided with no mirror, which can present them to his view. Bring him into society, and he is immediately provided with the mirror, which he wanted before. - - Without this the objects of his Passions would occupy his whole attention. The Passions themselves, the desires or aversions, the joys or sorrows, which these objects excited, tho' of all things the most immediately present to him, could scarce ever be the objects of his thoughts. - - Our first Ideas of personal beauty and deformity are drawn from the shape and appearance of others, not of our own. - - Our first moral*

los nostros ponatur, qualis menti nostrae naturâ probatur commendaturque: unde cunctos actus, qui eodem nobis spectare videntur, similiter probabimus, in honestisque ponemus, aut vice versâ. Ipsius *honestatis* aut *sceleris* informari notio nullo pacto posset; *comprobare* aut *vituperare* nihil quidquam, tamquam *honestum* aut *turpe*, *iustum* aut *iniustum*, valeremus; nisi vis illa & facultas, qua insignem inter actiones, libero mentis consilio subiectas, differentiam percipimus, initio esset naturae humanae ingenerata, altissimeque pectori cuiusvis infixa.

Iam vero 2do habet hoc, praeter alia, *moralis sensus* cum caeteris sensibus (sive *corporeo*, qui *externus* etiam dicitur; sive *interno* illo, quem *reflexionem* LOCKIUS vocat, 1 *adperceptionem* LEIBNITIUS, 2 alii, CARTESIUM maxime secuti, *conscientiam internam* nominarunt; 3 sive tandem cum *pulcritudinis sensu*, de quo praeclare HUTCHESONUS 4 singulari commentatione tractavit) habet igitur cum his moralis sensus hoc commune, ut per eum non *generales* statim regulae legesque mentibus nostris adferantur, secundum quas de iis, quae sunt sensus huius iudicio subiecta, sit iudicandum; sed ut quavis occasione de re quaque occurrente *sigillatim* moneamur. Atque adeo late quidem patet sensus moralis dominium, ut illius operâ non de humanis solum actionibus feramus iudicium, sed divinorum etiam

criticisms are exercised upon the character and conduct of other people, and we are all very forward to observe, how each of these affects us. But we soon learn, that others are equally frank with regard to our own. - - We begin upon this account to examine our own passions and conduct, and to consider, how these must appear to them, by considering, how they would appear to us, if in their situation. We suppose ourselves the spectators of our own behaviour, and endeavour to imagine, what effect it would, in this light, produce upon us. This is the only looking-glass, by which we can, in some measure with the eyes of others, scrutinize the propriety of our own conduct.

1 LOCKIUS *de Intell. Human.* Lib. II. Cap. I. §. 4.

2 LEIBNITIUS, ut alibi, sic in *Principiis Philosophiae*, quae, eruditâ Praefatione ornata, recudi curavit A. 1761. praestantissi-

consiliorum actionumque, quoad eae quidem nobis innotescunt, aequitatem, iustitiam, sanctitatem aestimemus.

Hic igitur sensus, naturae nostrae penitissime insidens, potest ille quidem diuturno neglectu obtorpere, & quasi obtundi, ut de acie sua multum amittat, immo variis etiam modis depravari, in sinistramque partem flecti; extrahi plane e naturae nostrae constitutione evellique nullo modo potest. Unde, quantacumque sit vitiatae hominis naturae corruptela, tanta tamen huic sensui superest vis & efficacia, ut ad eum provocare non dedignetur Gentilium Doctor, divinitus ipse edoctus; dum, quaecumque sint σεμνὰ, δίκαια, καλὰ, quae sunt proprio huius sensus iudicio subiecta, nobis meditanda curandaque commendat. 5 Immo ipse Deus, cum propius sese hominibus cognoscendum praeberet, legesque populo suo & iura, verbis expressa, daret, ad sensum illum iusti & aequi, menti humanae insitum, quo de legum institutorumque divinorum praestantia iudicent, provocat: *Quae est gens magna*, inquit, (*Deuteron.* IV. 8.) *cui tam iusta sint instituta & iura, quam est haec omnis lex, quam hodie vobis Ego propono?* Et apud ESAIAM V. 4. *Nunc, habitatores Hierosolymorum, virique Iudae singuli! iudicate quaeso inter me & vineam meam! Quid faciendum amplius in vinea mea, quod non fecerim in ea?*

mus MATTHIAS HEUSSIUS noster, cuius in primis ad liberalem Philosophiam natum ingenium norunt omnes, quibus illo Praeceptore licuit uti; ego vero insignia de studiis meis merita grato pioque animo, quavis occasione, lubentissimus praedico.

3 Sic, praeter alios, IOH. CLERICUS in *Pneumatologia* Sect. I. Cap. I. §. 2.

4 Vide libellum, cui titulus: *An Inquiry into the Original of our Ideas concerning Beauty, Order, Harmony and Design*, sive, minorum scriptorum moralium HUTCHESONI *Tractatum primum*, praefixum secundo illi, *de Bono & Malo morali*, quorum utor editione quinta, *Londin.* MDCCLIII.

5 Vide *Epist. ad Philip.* IV. 8. *Eph.* VI. 1. 1. *Tim.* II. 3. Idem sensus haud obscure, & ex professo, laudatur in Epist. *ad Ro-*

§. IV. Iam igitur de singulis eorum, quae honesta, quae in moribus hominum bona laudabiliaque iudicantur, aut contra, quod si idem semper omnium mortalium & consentiens iudicium cerneretur; nemo fortasse umquam de principiis iis, e quibus ista iudicantur, enodandis, aut de summâ eorum, quae sensu morali vel probantur vel improbantur, colligendâ, deque universâ morum doctrinâ

man. II. 15. Et divinus Servator homines illos, qui hunc iudicem intra pectus sedentem audire recusant, aut eius monita, audiant licet, dissimulant tamen, graviter reprehendit, apud LUCAM, XII. 56. 57. Ὑποκριταὶ, τὸ πρόσωπον τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ οἴδατε δοκιμάζειν . . . τί δὲ καὶ ἀφ' ἑαυτῶν (*proprio marte, proprio sensu*) οὐ κρίνετε τὸ δίκαιον; Atque, quod de eodem *sensu* breviter & scite ait HUTCHESONUS, *quae sensu morali comprobantur, recta dicuntur & pulcra, & virtutum nomine appellantur; quae damnantur, foeda dicuntur, aut turpia, aut vitiosa:* (*in Philosophiae Moralis Institutione compendiaria*, nitidissimo sermone latino conscripta, cuius utor editione altera *Glasg.* MDCCXLV. Lib. I. Cap. I. p. 18. sq.) cum quo consentit illa *virtutis* universae definitio, quae est apud CICERONEM, quartâ *Tusculanâ*, *Cap.* 15. ubi, *Virtus*, inquit, *est adfectio animi constans conveniensque, laudabiles efficiens eos, in quibus est, & ipsa, per se, suâ sponte, separatâ etiam utilitate, laudabilis:* id ipsum vero ne sacrorum quidem scriptorum auctoritate destituitur. Divus certe PAULUS, *ad Philip.* IV. 8. cum haec tria, ὅσα εὔφημα, εἴ τις ἀρετὴ, καὶ εἴ τις ἔπαινος, coniungit, *virtutis*que nomen inter *ea quae bonam famam conciliant*, & ipsam *laudem*, ponit medium, ut haec verba mutuo se ipsa explanent, praeclare id, quod de nativa virtutis & honestatis notione, e sensu morali repetendâ, diximus, confirmare videtur. -- Quo referendus est etiam usus nominis Hebraei *tehilâh* aut *tehilôth*, *laudes* proprie significantis, quod non *Alexandrini* tantum per ἀρετὰς interpretantur, *Esai.* XLII. 12. LXIII. 7. XLIII. 21. sed ipse etiam θεόπνευστος PETRUS, *primâ Epist.* Cap. II. 9. Quo loco GROTIUS quidem *potentiam* tantum Dei vult significari; sed, & ipsa rei ratio docet, & quae ibi sequuntur verba (*v.* 10. 11. 12.) declarant, *virtutes* proprie nominatas, id est, *perfectiones morales* potissimum hîc denotari; quas quidem virtutes electus Dei populus non tam verbis praedicare, quam ipsa re imitari, & in se vitaeque propriae actione exprimere, eaque ratione spectandas hominibus prae-

in σύστημα quoddam & adcurate exstructam disciplinam, redigendâ cogitasset. Sed tristis experientia, fatendum est enim, docet, mire non modo ab aliis alios, verum & ipsos nos subinde a nobis in isto maximi momenti iudicio dissentire: ut iam laudetur haud raro ab his, quod culpatur ab illis; & eadem saepe agendi ratio ab iis ipsis, qui paulò ante damnaverant, mox comprobetur, aut vice versa. 1

bere iubetur, ut videant calumniatores, & gloriam Deo tribuere discant.

1 Cum hoc consilio sit *sensus moralis* a sapientissimo Creatore naturae hominum infixus, ut, quod est in omni vita gravissimum, quid quaque occasione a nobis fieri, qua ratione viribus agendi, quibus instructi sumus, oporteat uti? huius opera doceremur; consentaneum certe erat, ut similis eademque huius sensus vis in omnium mentibus hominum cerneretur; non ut ea ipsa agendi ratio aliis naturâ commendata esset, quam alii, eadem duce natura, improbare condemnareque instituerentur. Neque revera aliter se res habet: eadem voce, si modo audire velimus, omnibus natura adclamat; &, *quae in animis inprimuntur inchoatae intelligentiae, similiter in omnibus inprimuntur*, ut est apud M. TULLIUM *de Legib.* I. 10. -- Quid ergo? Unde tandem mira illa & infausta, de rebus maximis hoc ex genere, inter homines dissensio, idem laudantibus aliis, aliis vituperantibus? Duabus nempe potissimum rebus cernitur error hominum, naturae vocem non exaudientium. Tum quod id, de quo, honestumne factu sit, an turpe, quaeritur, non adtente satis considerant semper, quid sit? quo tendat? quae sit eius vis, qui finis, qui effectus? ex quo fit, ut plane aliter saepe adficiantur, atque si rectius rem considerassent: qui error, saepius repetitus, habitum inducit quemdam perverse iudicandi. Alterum est vitium hoc, quod interdum, sentiamus licet germanam sensus moralis vim, de actionis propositae honestate turpitudineve admonentem, opponimus tamen huic iudicio aliud contrarium, e prioris generis errore oriundum, cui ob malum contractum habitum pertinacius adhaeremus, maioremque fidem habemus.

Vitiorum autem horum triplicem fere *caussam* & *originem* reperio: quarum *prima* esse videtur, *negligentia* quaedam, cunctis paene mortalibus propria, qua, prima quaque specie rerum contenti, sicut semel aliquid visum est, ita semper iudicare solemus; cui rei accedit obstinatus quidam *fastus* & *pravus*

Ex quo misera rerum maximarum confusio & perturbatio vitae humanae exsistit. Qua in constitutione rerum, qui certi aliquid cupit tenere, qui firmam quamdam normam stabilesque leges, ex quibus quodque aestimari debeat agendi consilium, anquirit; is iam *rectae Rationis* adhibeat vim; qua ornavit Deus hominis mentem, ut *consequentia cernat, caussas rerum videat, earumque progressus & quasi antecessiones non ignoret, similitudines comparet, & rebus praesentibus adiungat adnectatque futuras.* Huius enim operâ similiter hoc loco uti licebit, sicut in aliis scientiis, ubi e primis tamquam elementis initiisque iis, quae sensibus & experientiâ sunt percipienda, adcurate fundatam volumus, & iusto ordine compositam, exstruere disciplinam. Ex observationibus quippe propositionibusque particularibus, quae sint

pudor, quo, inveteratos agnoscere errores, & praeiudicatarum opinionum vitia deponere, impedimur. Eoque gravius fit illud malum, latiusque manat, quod 2do. *sinistra educatione* parvulis, priusquam propriis rem intueri oculis propriumque consulere sensum queant, falsis sub speciebus res complures depinguntur; unde aliter, atque naturae sincerae vi efficeretur, rebus iis miseri commoventur, & ad perversum de illis ferendum iudicium a teneris adsuefiunt. Denique, 3tio. gravissimorum hoc in genere errorum fons quasi perennis in eo cernitur, quod cum de nostris, aut de aliorum actionibus iudicamus iis, in quibus nostra quodammodo res agi videatur, *partium studio* impediti & *pravo nostri amore* illusi, iudicium feramus plerumque diversum & plane contrarium saepe ei, quod aequus quisque spectator & iudex, quales nos esse natura iubet, pronunciaturus erat. Quo fit, ut eamdem iudicandi rationem, renitente licet iudice intra pectus sedente, ad illas etiam occasiones paullatim transferamus, ubi nostra res nulla agitur; ne scilicet in aliis laudandis vituperandisve nos ipsos condemnare videamur. -- Haec fere spectans TULLIUS, cum, *iustos natura nos esse factos*, dixisset: (*de Leg.* I. 12.) *Atque hoc*, inquit, *in omni hac disputatione sic intelligi volo, quod dicam, naturam esse; tantam autem esse corruptelam malae consuetudinis, ut ab ea tamquam igniculi exstinguantur a natura dati, exorianturque & confirmentur vitia contraria.* Quod si consideretur, adparebit etiam ratio, qua eorum utrumque, quorum aliàs alterum alteri repugnare possit videri, verissime dictum sit a

perspicuae maxime & indubitatae, utpote communi optimorum quorumque, ut quisque minime a naturae simplicitate recesserit, sensu atque consensu comprobatae, adscendimus ad regulas veritatesque generaliores; quibus id, in quo illae conveniunt, contineatur. Quibus constitutis & extra dubium positis, rursus ad specialia quasi descendimus, singula genera superioribus subiecta circumspicimus exquirimusque, & ex his quae clara sunt, ea quae minus aperta, diiudicamus; ut aptum quoddam omnibusque partibus cohaerens & consentiens *σύστημα* prodeat officiorum hominis omnium, & praeceptorum de Fine, quo sit quidque in hominum vita referendum. 1 Quam in partem commode CICERO, de Finib. V. 21. *Homini*, ait, *natura dedit talem mentem, quae omnem virtutem iam accipere posset, ingenuit-*

duobus illustribus poëtis; cum OVIDIANUM illud, *Metamorph. Lib.* VII. *Fab.* 1.

— — Aliudque cupido,
mens aliud suadet. — —

tum vero, quod est apud acutum IUVENALEM, *Sat.* XIV. 321.

Numquam aliud Natura, aliud sapientia dicit.

Quo pacto autem vitia sensus moralis, vel potius falsa hominum iudicia ex neglectu illius sensus aut sinistro usu oriunda, (hoc enim in omnibus mentis humanae facultatibus considerandis observari sedulo velim, ne *usum* virium cum ipsis *viribus* confundamus: quod si cavetur, innumeri evitabuntur errores, innumerae lites contentionesque de gravissimis quaestionibus amice componentur; cuius rei memorabile argumentum in loco *de mentis humanae libertate* mihi videor invenisse) vitia igitur illa quemadmodum studio & ratione corrigi possint, paucis quidem, sed bene monet HUTCHESONUS meus, in *Illustrations upon the Moral sense*, qui est minorum scriptorum moralium *Tractatus quartus*, Sect. IV. Cuius libri, praefixo Tractatu *de Passionibus*, quarta, qua utor, editio prodiit *Londini* 1756.

1 Sit ergo mihi is, qui praeceptorum virtutis officiique aptum componere *σύστημα* volet, sedulus mentis humanae, & eorum quibus illa commoveri solet, observator; qui non ad ea tantum, quae primos naturae stimulos excitant, quos *nisus naturales* nominare consuevimus, sed ea etiam in primis, quae *sensu morali* aut probantur aut improbantur, quae magis, quae

que sine doctrinâ notitias parvas rerum maximarum, & quasi instituit docere, & induxit in ea quae inerant tamquam elementa virtutis: sed virtutem ipsam inchoavit, nihil amplius. Itaque nostrum est (quod nostrum dico, artis est) ad ea principia, quae accepimus, consequentia exquirere, quoad sit id, quod volumus, effectum.

§. V. Sed aliae sunt praeterea partes, quas ad pernoscendum Systema Morale huius Universi *recta Ratio* confert. Hac enim viâ, quam adhuc indicavimus, nihil efficitur aliud, nisi ut singula ea, quae sensu morali hominibus sunt commendata, aut horum contraria, unam in summam colligantur. Qua quidem ratione, & satis apta officiorum hominis virtutisque praeceptorum descriptio confici, & *obligationis* vis etiam ea, quae ex ipso sensu morali exsistit,

minus, studiose adtendat. Det operam, ut eos, quos ipsa natura nobis iniecit, igniculos à malae consuetudinis depravationibus dignoscere discat. Pertentet alios; noscat se ipsum. Notet fontem erroris eorum, qui, quod minus curate ea, de quibus iudicare praesumunt, consideràrunt, quod praeiudiciis obnubilati sunt, animique perturbationibus agitati, secus adficiuntur & iudicant, quam alii, vel hi ipsi tum, cum, depositis falsis opinionibus, aut nondum inductis, animo perturbatione vacuo, ea de quibus quaeritur adspiciebant. Animadvertat praecipue, quid de *aliorum* agendi rationibus iudicemus? quo modo adficiamur, ubi nostra res nulla agitur? quia propriae utilitatis studium falsam rebus speciem saepissime inducere, aciemque sensus moralis praestringere solet. Motus parvorum, *in quibus velut in speculis*, ut ait nonnemo, *natura cernitur*, diligenter observet. Videat, *quamobrem* quaeque actio aut mentis consilium comprobetur aut vituperetur? id est, quam partem illius consilii respiciat potissimum is, qui illud aut comprobat aut condemnat. Neque vero hoc ignoret, saepe aliter ore pronunciare homines de rebus, aliter intus moveri sentireque. Percurrat praeteritorum temporum & omnium gentium historiam; non tam eo consilio, ut, quid *egerint* homines, sed ut, quid *iudicarint* senserintque de diversis agendi rationibus, & quid praecipue intuentes sic iudicarint, edisçat. Haec & similia curans observansque, inveniet magnum numerum eorum agendi consiliorum, quae omnibus mortalibus na-

intelligi potest. Quippe cum officio hominis, aut omnino discrimini illi, quod inter honestum & turpe, iustum & iniustum, rectum pravumque ponimus, ratio constare sua nullo pacto queat, nisi ad horum alterum sequendum, fugiendum alterum, *obligatos* esse homines cogitemus; in primis operae pretium est, ut, quae sit vis istius *obligationis?* quid sit, quod cursus vitae ad definitum quemdam finem dirigendi *officium* mortalibus *imponat?* quove *fundamento* omnis nostra ad virtutis studium usumque *nitatur obligatio?* consideretur. 1 Igitur prima quidem origo, unde & ipsa notio obligationis moralis ad mentem nostram defertur, & vis eius, quae sit, intelligitur, ex ipso illo, de quo satis iam multa diximus, morali sensu est repetenda. Sicut enim *veri criterium & nota* omnis recte a CARTESIO, & iam ante

turâ, ut iusta, pia, honesta commendari; alia, quorum vim esse contrariam, certo & confidenter pronunciare possit.

Nunc videat, quid habeant ea, quae communi hominum sensu comprobantur, inter se commune, in quo conveniant? quo tendant? sicque *regulas generales* conficiat, quibus id, quod naturâ hominibus commendatum sit, contineatur. Has denuo inter se comparet, &, in quo hae ipsae conveniant? quo collineent? exquirat. Quo pacto invenietur tandem summa illa, ad quam ea singula, quae sunt hominibus commendata, tamquam ad supremum *caput extremumque finem* referantur. Quo facto tandem ad hanc summam & unicam regulam omne nostrum de quocumque agendi consilio rationeve iudicium erit referendum, constituendaeque leges magis speciales, generali illi subiectae, quae, quid in quaque rerum conditione proxime ad illam summam accedat, & proinde officio hominis atque virtutis rationi maxime sit consentaneum, quid contra, edoceant. Quas ad leges dein, medias inter dissensiones hominum infinitas, tamquam ad aequos arbitros iudicesque, exceptione omni maiores, provocare licebit. -- De regularum harum generalium origine, quibus virtutis officiique praecepta contineantur, praeclare, ut solet, praecipientem vide eum, quem supra laudavimus, SMITHIUM, *Theory of Moral Sentim.* Part. III. Cap. 2.

1 Cuius quidem loci, in gravissima licet summorum virorum contentione versati, videndum est, ne nimis exaggerata sit ob-

ac post hunc ab acutissimis quibusque Philosophis, in *Evidentiâ* ipsâ est collocata, [1] quae in propositionibus theoreticis cernatur, *sensum*que illum *veri*, quo est instructa mens hominum, feriat atque pellat: sic, ubi de practicis rebus sive moralibus quaeritur, in *motu* isto & quasi *pulsu*, quo ad sequenda haec, quae morali sensu commendantur, fugienda quae improbantur, impellimur, vis ratioque prima, cur aliud in vitae actione a nobis fieri, aliud relinqui, *oportere decere*ve putemus, id est, *fundamenta* proxima *obligationis moralis*, quaerenda sunt.

Sed in his initiis non consistet is, qui omnem Rei moralis rationem pernoscere cupit. Longius progredietur, & quaeret, *unde fiat*, ut istiusmodi motus pulsusque, ad alia agendi genera nos invitantes, ab aliis revocantes, in mente humana excitentur? Quumque ex *rectae Rationis* conclusionibus intellexerit, omnem istam naturae constitutionem nostrae ideo sic se habere, quoniam DEUS, rerum omnium Auctor & humanae naturae Procreator, hanc isto modo factam voluerit; [2] tum vero ulterius iuvabit anquirere, *quo consilio* ita comparatam voluerit Deus hominum naturam? quomodo conveniat hoc consilium, quod in constituenda hominis natura secutus sit Deus, cum eo proposito, quod in toto hoc Universo spectaverit procreando? quo pacto denique *Mundum moralem* administret supremus

securitas a summi viro ingenii, b. MOSHEMIO; cum, *quamcumque hic amplectaris sententiam*, quamcumque in partem te vertas, tantas *occurrere difficultates*, ait, *quibus enodandis humanum non sufficere videatur ingenium*. Vide eius *Praefationem* ad CUDWORTHI Commentationem *de Aeterna & immutabili Rei moralis natura*, quam ille, in latinum sermonem translatam, versioni magni operis, quod *Systema Intellectuale* inscribitur, subiunxit.

2 CARTESIUS in *Dissert. de Methodo recte regendae Rationis*, Amst. 1685. p. 21. Cui iungere lubet id, quod eamdem fere in sententiam praeclare apud CICERONEM a Lucullo disputatur, Stoicorum partes tuente. *Ut enim necesse est*, inquit, *lancem in libra, ponderibus impositis, deprimi; sic animum perspicuis cedere. Nam quomodo non potest animal non adpetere id, quod*

rerum Arbiter? qua severitate usurus sit in eos, qui leges ab Ipso latas contemnant? quo favore complectatur hos, qui omnes animi nervos ad illas servandas custodiendasque intendant? caeteraque generis eiusdem, de quibus iudicare *sana Ratio* quocumque modo valet.

§. VI. Ad haec autem subsidia a natura data, id est, ipsi mentis humanae constitutioni ab optimo rerum omnium effectore iniecta, accedit aliud, singulari Dei gratiâ caecutientibus mortalibus, quorum propriâ culpâ priorum illorum vis paene exoleverat, missum: *Vox illa de Coelo veritatem docens*, (ut ait LACTANTIUS, *Instit.* III. 30.) *& nobis sole ipso clarius lumen ostendens*; qua haec, quae sive obscura tantum & adumbrata, sive incerta atque infirma, sive manca denique & truncata tradere valet naturae lumen rationisque humanae coniectura, ad verum demum redacta divinitusque patefacta docentur. Quod si qui benignum praeclarumque recusant *Dei magisterium*, cum his iam nobis non vacat multa disputare. Si praefracte quidem illud respuunt, habeant sibi quod bonum ipsis fuerit visum; spiritus, quantoscumque libuerit, sumant; propriae scientiae sapientiaeque opinione, quousque velint, *inflentur*. — Ventura aetas aut misere tandem *corrugatos*, aut cum fragore terroreque *disruptos* videbit. 3 Sin ingenui veritatis studii speciem prae se quamdam ferunt; fateantur, quamvis sint multa praeclaraque, quae naturae viribus hodie

adcommodatum ad naturam adpareat. . . sic non potest obiectam rem perspicuam non adprobare. Academica quarta, quae DAVISIO *secunda* dicitur, Cap. 12. p. 100. *Edit. Davis.*

2 Unde rectissime GROTIUS: *Naturale ius*, inquit, *quamquam ex principiis homini internis profluit, Deo tamen adscribi merito potest, quia, ut talia principia in nobis existerent, ipse voluit. Prolegom.* in Libros *de Iure Belli & Pacis*, §. XII. Cum quibus conferantur ea, quae prolixius de eodem argumento disputat PUFENDORFIUS, *de Iure Nat. & Gent.* Lib. II. Cap. 3. §. 20.

3 Quo valebit id, quod est apud ipsorum horum hominum prophetam:

Quo magis in dubiis hominem spectare periclis
convenit, adversisque in rebus noscere, qui sit.

cognoſci intelligique videantur, numquam tamen ad maximarum rerum firmam cohaerentemque cognitionem perventuros fuiſſe mortales, niſi divinae traditionis Lumine colluſtrati deductique fuiſſent. Atque, ut brevi praecidam, deſinant tandem fugere Lucem; ſepoſitis opinionibus praeiudicatis, in rem ipſam, liberâ mente, inquirant; adeant veterum Philoſophorum monumenta, & iam ſe ipſi doceant, quam deplorabili inconſtantiâ ſummis viri ingeniis, qui unâ naturâ duce uterentur, de iis ipſis rebus loquantur, quae maxime intelligi potuiſſe naturalibus ſubſidiis videantur.

Agnoſcant, *vires* iſtas, quas diximus, eſſe quidem homini ad inveniendum verum a naturâ tributas; ſed hunc eſſe communem mortalium errorem, ut in earum *uſu*, niſi clarius aliquod lumen accedat, vacillent atque labantur. 1 Cogitent, quantum ſit, quod de huius Univerſi ratione, quoad in ea ipſa humanae etiam conditionis ratio & ſortis a Deo nobis adſignatae continetur, aut de conſilio, quo res Mentium creatarum adminiſtrat ſanctiſſimus ſapientiſſimusque mundi Gubernator, plane ignoremus, niſi Deus ipſe edoceat. Iam perquirant *ſacramentum* illud *verae Religionis*, volumina haec, quibus veritatem revelatam nobis divinitus eſſe profitemur. Videant, argumentis iis, quibus Chriſtianae doctrinae origo divina auctoritasque demonſtratur, quidquam-ne ponderis aut firmitatis deſit, quod deſiderari in illis ullo iure queat? niſi plane *obtorto collo* ad veritatis cognitionem receptionemque rapiendos homines velint; quod Deus quidem numquam voluerit. Experiantur, quidquam-ne eorum, quae perſpicue ſana ratio docet, in-

Nam verae voces tum demum pectore ab imo
eiiciuntur, & eripitur perſona, manet Res.
LUCRET. *Lib.* III. 55-58.

1 Quam in ſententiam ſcite illuſtris auctor *Anti-Lucretii* ait:
Naturae vox conciderat, Lex victa fluebat
Naturae, humanis niſi vox divina ſonaret
auribus, & ſanctam, cui nos ſubmittere vellet,
amoto Deus ipſe daret velamine, Legem:

veniatur, cui hi libri, quos divinos profitemur, repugnent, nisi iniquis interpretationibus lacerentur? an potius, quae abstrusis meditationibus vix adtingit mens hominis sibi commissa, facili ratione his libris aperiantur? quae suspicatur magis, quam probat, humana ratio, divinâ interpositâ auctoritate sanctissime confirmentur? quae fugiunt plane mentis aciem, admirabili cum perspicuitate tum gravitate ob oculos ponantur; ut de quibus, priusquam Deo docente nota fierent, nemo cogitaverat, eorum iam lumen suavissimo splendore mentibus hominum illucescat? Denique, si illud urgere velint, quod de *Philosophorum* utique *ratione* recte dicitur, longe maximae hominum parti eam esse inutilem, quoniam vim argumentorum, quibus eorum nititur disciplina, sentire percipereque illiteratum vulgus nequeat; discant tandem incredibilem Dei Bonitatem venerari, qui, sicut omnibus, sincero studio verum anquirentibus, illius, quantum ad salutem opus est, cognoscendi potestatem copiamque facit, [2] sic *divinam illam vim efficaciamque* cum verbo suo coniungit, quae in omnium mentes adtente audientium penetret, *divinam*que huius doctrinae *Auctoritatem*, quae est argumenti satis, testetur; quae iis, qui veritatem accipere detrectant, omnem excusationis speciem eripiat; quae his denique singulis, qui submisso cupidoque animo sese Divino Spiritui erudiendos & ad coelestem sapientiam convertendos praebent, quantum cuique satis est, instruendis, convincendis, confirmandis sufficiat. Vide *Iohan.* VII. 17. 1 *Cor.* I. 18 seqq. *Rom.* I. 16. *Psalm.* XIX. 8-12. [3]

ut fax Naturae, meliori lumine fulgens,
iam dubiae noctis male fidae vinceret umbras.

Lib. IX. *v.* 1124 sqq.

2 Vide *Psalm.* XXV. 12. &, praeter alia loca, 2 *Thessal.* II. 10. ubi memorabilis & genuina caussa, quae tot hominum saluti obstet, haec allegatur: ἀνθ' ὧν τὴν ἀγάπην τῆς ἀληθείας οὐκ ἐδέξαντο, *quoniam veritatis amorem non admisissent.*

3 Locos longe lateque patentes, quos nobis velut in transcursu tantum perstringere licuit & quasi delibare, de impotentia naturalium subsidiorum & insufficientia, ut sic dicam, ad coelestem

§. VII. Fontibus apertis, unde nostra haurienda putamus, qui, quod eorum notitia in primis ad intelligendum morale huius Universi Systema conducit, adcurate erant describendi; nunc ita nobis procedat oratio, ut, quae de suscepto argumento, his coniunctis subsidiis consociatisque, comperta habemus, ea iam ipsa iusto ordine depromantur. In quo brevitati ut studeam, & temporis spatiique, & totius omnino instituti, ratio admonere videtur: si tamen idoneo loco excurrere paullum contigerit inopinanti, veniam spero. Atque unde potius initium differendi ducam, quam ab Ipso eo, cuius virtute haec omnia, de quibus dicendum est, effecta, constituta, disposita constant; a quo fines rerum omnium panguntur, cuius uno consilio regitur moralis Mundus gubernaturque; qui est etiam Ipse *Primus* & *Extremus*, *Principium Finis*que. Ex iis enimvero, quae de Mentis Aeternae perfectissimâ naturâ proprietatibusque perspecta habemus, dari quaedam videtur, de consilio atque proposito eo, quod Illa in agendis rebus administrandisque, in earumque finibus figendis, sequatur, iudicandi potestas; quae, sicubi deficiet, divinarum operâ scripturarum commodissime supplebitur.

Igitur *Dei* statim notionem hanc pro certâ atque concessâ sumamus, quam unam & probatissimi quique Philosophorum veram iustamque iudicarunt, & Sacrae etiam Literae auctoritate sua magnifice confirmant: esse scilicet

veritatem cognoscendam, deque divinae revelationis, qua utimur, praestantia, plerique eorum, qui *pro veritate Religionis Christianae* scripserunt, ex professo sunt persecuti. Inter quos mihi, si selectam rerum copiam, stringentem argumentorum vim atque robur, instructissimam denique & exquisitam eruditionem cum admirabili perspicuitate coniunctam brevitateque cupias, praecipue commendandus videtur Samuel Clarkius, in *Evidences of natural and revealed Religion*, sive *altera Parte* libri eius, qui inscribitur, *A discourse concerning the Being and Attributes of God, the Obligations of natural Religion, and the truth and certainty of the Christian Revelation*: qui liber, Anglico quidem sermone saepius recusus, *Latine* etiam & *Germanice* & *Gallice* conversus prostat.

Deum, Mentem aeternam, propriâ constantem virtute, summi perfectique boni non modo plenissimam, sed ipsam Perfectionem summam absolutissimamque; cuius simplicissimâ & individuâ unitate *Essentiae* (liceat enim subinde nomine uti in scholis frequentato) infinitis modis maius aliquid & amplius contineatur, quam omnes particulares perfectiones, quae separatim exsistere in rerum natura queunt, in unum collectae efficiant. 1 Atque in hac ipsa perfectionis Divinae individua plenitudine, vera caussa necessariae aeternaeque & immutabilis exsistentiae Dei quaerenda est; quam exsistendi aeternam necessitatem, cum nulli rei, praeter unum Deum, inesse caussa eiusmodi possit, uni etiam Deo tribuendam esse, recte colligitur. Quocirca ab Eodem etiam rerum omnium origo ducenda est, praeter quem, prius quam aliquid extra se procreare constituisset, nihil quidquam aut exstitit aut exsistere potuit.

Quae ergo Mentem purissimam beatissimamque, cui propria Perfectio, sine rerum creatarum adparatu, satis superque suffecerat, caussa commovit invitavitque, ut ex solitudine quasi sua egrederetur? quid egit, quid spectavit Deus? quod consilium propositumve secutus est in procreandâ hac rerum innumerabilium universitate atque disponendâ? Recte quidem PLATO: Ἀγαθὸς ἦν· inquit: ἀγαθῷ δὲ οὐδεὶς περὶ οὐδενὸς οὐδέποτε ἐγγίγνεται φθόνος. Τούτου δ' ἐκτὸς ὢν, πάντα ὅτι μάλιστα ἐβουλήθη γενέσθαι παραπλήσια αὐτῷ. Qui locus ab optimis e veteribus Philosophis est laudatus. 2 Sed hi fere omnes, cum sive, ma-

1 Sic fere, & percommode quidem, ut mihi videtur, notionem Dei evolutam, praeter alios, passim tradit POIRETUS, in *Cogitationibus de Deo, Anima & Malo*, &, qui hunc in plurimis sequitur, RAMSAY in *Principles of natural and revealed Religion* Part. I. p. 138. & alibi: quorum non me fugiunt sive deliria sive somnia amborum virorum; sed plumbeus sim, si ingeniorum acumen, medios etiam inter errores perlucens, non admirer; ingratusque, si merita, quae in toto, qui hic agitur, illustrando loco praeclara exstant, non pariter agnoscam magnique habeam.

2 PLATONEM vide in *Timaeo* p. 29. Tom. III. opp. edit. *Serrani*

teriam coaevam Deo ſtatuentes aeternitatisque ſociam, Deum inducerent univerſi huius non Creatorem, ſed quaſi artificem quemdam, quantum materia praeiacens permiſiſſet, molientem; ſive fatali cuidam neceſſitati agendi gignendique Mentem aeternam implicarent; penitus adſequi verum non potuerunt. Nos autem, quibus, Deum nullâ naturae neceſſitate coactum, liberrimo conſilio, de rebus extra ſe procreandis (quae ante illud conſilium initum nullae fuerant omnino) cogitaſſe, cum probabilibus argumentis perſpectum, tum vero divinis teſtimoniis comprobatum eſt; totam illam quaeſtionem, quae *de ipſo Conſilio, quod in rebus cunctis creandis ſecutus ſit Deus*, habetur, hac fere concluſione rationis confici poſſe putamus: Nihil agit Mens ſoluta atque liberrima, nihilque aut procreat aut efficit, niſi in quo conquieſcere poſſit. Sed conquieſcere Deus, niſi in eo, quod congruenter naturae Ipſius perfectiſſimae convenienterque ſit factum, nequit; haec autem una ratio Illi, ad adquieſcendum in operibus ſuis,

curante *Henr. Steph.* A. 1578. cuius ſententiam laudavit latineque expreſſit Cicero *de Univerſo* Cap. 3. & Seneca *Epiſt.* LXV. p. 190. edit. Lipſ.

x In tota hac quaeſtione, quae *de cauſſa rationeque* habetur, *cur hunc mundum creaverit Deus*, etiam atque etiam videndum eſt, ne vel activam Dei vim genitricemque in rebus tantum *extra divinam Eſſentiam* gerendis efficiendisque quaeramus, vel cauſſam, quae invitaverit Deum ad aliquid extra Se agendum, ita comparatam putemus, ut, ſi eam non ſecutus eſſet Deus, minus ſapienter, minus benefice, *minus convenienter Naturae ſuae* perfectiſſimae egiſſet. Quorum utrumque, a ſummis licet philoſophis ſusceptum atque defenſum, erroris eſt plenum, nec poteſt non difficultatibus homines implicare inextricabilibus. Neque ab hoc loco alienum eſt, memorabile exemplum paullo enodatius exponere, quo doceamur, quam in contraria & repugnantia plane incidere humana ratio poſſit; e quibus, niſi myſteriorum divinitus revelatorum lucem accipiat, expedire ſeſe nullo pacto queat.

Cogita enim, quaeſo, altera ex parte argumenta ea, quae *contra mundi aeternitatem* adferuntur, & vide, res mutabiles, in quibus perpetua ſucceſſione ab altero alterum excipiatur,

& requiritur, & plenissime sufficit. Igitur, in omni virtutis suae activae & creatricis usu actuque, hoc spectat, hoc sequitur Deus, hoc propositum tenet, in hoc omne consilium Eius vertitur, ut ad Perfectionis legem, cuius in se Ipse summum exemplar habet, quidquid agit geritve referatur. Ex quo intelligi par est, nihil aliud Deum, sive ad procreandum hunc Mundum, sive ad illius administrationem, qua omnia gubernat, suscipiendam invitare potuisse, nisi liberrimum *perfectionis extra se propagandae studium*; quo, de inexhausto Boni perfectionisque fonte, qui in Essentiae divinae sinu quasi reclusus continebatur, ut rivuli emanarent aliqui, utque Perfectionis absolutissimae, quae est ipsi propria, monumenta saltem quaedam & tamquam signa, quam fieri posset, praeclarissima, etiam extra Dei essentiam constarent, & operibus divinis factisque expressa cernerentur, voluit.

Atque huic quidem sententiae, de qua nonnulla insuper in adnotatione subiecta [1] monemus, divina testimonia egre-

quarum conditio quovis momento modo determinato differat ab ea, quae ante fuerit, possint-ne illa ita cogitari, ut nulla earum conditionum prima ponatur, ut perpetuarum vicissitudinum nullum plane initium, nullum primordium, statuatur? aut, fieri-ne possit, ut Deus (nam contra eorum hic non disputo stultitiam, qui sine Mentis aeternae efficientia mundum aeternum somniant) Mens infinita, solutissima, liberrima, ab omni aeternitate, naturae necessitate quadam, ad res finitas, a perfectissima Ipsius essentia diversas, in quibus absoluta perfectio inesse nulla queat, generandas adstringatur?

Iam vide ex adverso, illis argumentis, quae *pro aeternitate mundi* pugnant, quam modo explosam vidimus, quid responderi contra possit? *Deus*, inquiunt, *non solum vim habet & potentiam agendi aliquid & efficiendi; sed, cum vis Eius impedimentum inveniat nullum, cumque maioris sit virtutis perfectionisque, agere aliquid & efficere, quam otio torpere; semper actuosum esse Deum, semper agere aliquid & efficere, necesse est. -- De natura Boni est, se ipsum cum aliis communicare, suamque bonitatem aliis rebus, quantum fieri potest, impertiri, & id maxime convenit summo Bono, qui est Deus. At si mundus non sit ab aeterno, per aeternum (ut ita dicam) tempus nihil egit Deus, & bonitatem*

gie suffragantur; cum *Invisibilia Dei, & aeterna Eius vis divinitasque, ex quo mundus sit procreatus, nunc ex operibus*

suam non communicavit . . Ergo ab aeterno mundum Deus condidit. Quorum prius argumentum apud acutissimum legitur Aristotelem Lib. XII. *Metaph.* Cap. 6. Alterum est Procli, quod refert Iohannes Philoponus in libro *de aeternitate Mundi contra Proclum*, Argum. II. Haec autem argumenta, quibus maximam veri speciem inesse fatendum est, cum magno numero eorum, quibus longe facilius responderi potest, collegit Bened. Pererius Libro XV. *de communibus Principiis*; e quo eadem descripta reperi in politissimi nostra memoria Philosophi, Antonii Genuensis, *Theosophia Naturali s. Elementa. Metaph.* Tom. III. p. 37 sqq.

In utroque igitur horum argumentorum, maior, quae ponitur, propositio negari nequit. Nam Deum quidem semper esse actuosum & efficere aliquid, quod sit dignum in quo occupetur, & facile patet, & a Wolfio in *Theol. Nat.* P. I. §. 105. atque Ramsayo in *Princ. of Relig.* Prop. IX. est demonstratum. Alterum autem illud, de studio Dei bonum perfectionemque communicandi, convenit cum eo quod est a nobis ipsis supra ostensum, nec dubitari potest. Iam cum in adsumtione id, quod de usu potestatis efficiendi aliquid & generandi, de bonoque cum aliis communicando, generatim erat dictum, ad mundi generationem adplicatur; nihil sane humana ratio, quod contra dicat, invenire potest. Nihil quippe, praeter res a Deo diversas, quas vocamus *mundum*, excogitare valemus, quod ab aeterno generari a Deo, aut cum quo bonum & Perfectio, quae sunt in Deo, communicari queant. Quo minus est mirandum, cum, gravissimam difficultatem his argumentis contineri, acutissimi viri, & in his perspicax S. Augustinus, *de Civit. Dei* Lib. XII. Cap. 15. 16. 17. fatentur.

Cuius nodi solutio non nisi e cautionibus illis, quas hoc loco adhibendas esse initio monui, & quae plurimum ad iustam *Rationis huius Universi* cognitionem conferunt, petenda videtur. Igitur haec duo firmiter teneamus: I*um*. Deus semper quidem est actuosus; hoc infinitae eius essentiae est proprium, ut continuo aliquid agat atque efficiat, vi sua atque perfectione absolutissima dignum. Sed ne praesumamus, Dei agendi rationem ex iis, quae nostri sensus adsequitur imbecillitas, metiri. Ne Mentem infinitam, ex propriae essentiae quadam necessitate, ad res extra Se gerendas, ad efficiendas res, quae ab infinita Dei Perfectione non possunt non remotissimae

intelligi, *& oculis quasi conspici*, dicuntur *ad Roman.* I. 20; cum, ex rerum creatarum contemplatione Deum agnoesse, adstrictam putemus. Nulla in re ex essentiae suae necessitate adquiescit Deus, nisi in eo, quod sit, sicut Ipse, absolute perfectissimum. Igitur, per eandem necessitatem, ab aeterno vi sua activa genitriceque, qua pollet, non aliter usus est, nisi ut Sui simillimum, in quo plane adquiesceret, generaret, cum quo non aliquam Boni Perfectionisque particulam, sed Ipsam summam Perfectionem infinitamque, id est, ipsam Essentiam divinam indivisam communicaret, & actu non intermisso in aeternum communicet. Hoc quo pacto fiat, si non capit hominum ratio; agnoscant tandem, se *homines* esse: rem ipsam, quod eius modum non capiunt, non abiiciant. Fateantur, istiusmodi aliquem actum aeternum Deo esse tribuendum, nisi in absurdissimas repugnantias incidere velimus. Et discant tandem, Mysterium divinitus revelatum colere, quo uno inextricabilis nodus solvitur; quo nimirum satis adparet, neque iners aut otiosum aevum traduxisse Deum, priusquam hunc mundum conderet, neque Perfectionem suam non communicatam continuisse: cum, ab aeterno Λόγον illum ὑποστατικὸν a Deo esse generatum, & ab horum utroque *Spiritum* coaeternum procedere, divinae voces doceant; quarum mutui actus trium ὑποστάσεων, intra divinam Essentiam manentes, soli sunt eiusmodi, quales Deo essentiales, i. e. ex essentiae divinae necessitate fluentes dicere convenit. Vide *Psalm* II. 7. *ad Ebr.* I. 3. *Michae* V. 1. *Iohan.* XVII. 5. XV. 26. *1 Ioh.* V. 7.

II. Ad rerum autem extra divinam Essentiam procreandarum quod adtinet rationem, minime illam equidem, cum LEIBNITIO huiusque alumnis, tam praegnantem & *determinantem*, (ut Leibnitiano etiam vocabulo utar) statuere velim, ut sapientia bonitasque Dei *requisiverit*, ut & mundus omnino, & *hic* quidem potius, quam sive nullus, sive alius, sicut his loqui placet, conderetur. Quod si ponatur, in cunctas illas, quas diximus, difficultates erroresque recidimus. Si enim sapientia bonitasque Dei postulavit, ut hunc mundum conderet Deus, semper hoc idem *requirebatur*, ex quo nempe & sapientia & bonitas Deo inesse putandae sunt, id est, ab aeterno; ut iam mundus iterum aeternus prodeat, ut iterum Mens infinita ex quadam essentiae suae necessitate rebus finitis adstringatur. Quod plane contra est.

Fateamur igitur tandem, quod res est, omnia praeter Deum, ante quam Is liberrimo actu de iis procreandis cogitaret, adeo

scere, infinitasque Eius perfectiones suspicere iubemur, Esaiae XL. 26 sqq. cum Deus ipse exposito consilio Suo de rebus in hac terra gerendis, *atque ita, magnum Me*, inquit, *sanctumque praestabo, & in multarum gentium oculis cognoscar, scieturque, me esse Iehovam*, Ezech. XXXVIII. 23. & apud Malachiam I. 11. *Ab ortu solis ad occasum, magnum erit nomen Meum apud gentes* — *inquit armipotens Iehova;* cum denique rerum omnium creatarum universitas *laudes Dei & gloriam enarrare* dicitur, *Psalm.* XIX. 2. CXLVIII. & quae sunt huius generis alia.

§. VIII. Parum commode *finis*, quem in hoc mundo condendo sibi proposuerit Deus, in *primarium* atque *secundarium*, quod a multis factum reperio, dividi videtur; quorum ille quidem in *gloriâ Dei*, hic in *felicitate Mentium creatarum* poni solet. Si tamen, ut fit fere ab his, qui hac distinctione utuntur, secundarius ille finis eodem dicatur sensu, quo alii *intermedium* aut *subordinatum* vocant; non tam in re ipsa vitium, quam in verbis ἀκυρία inesse censenda est. Quod enim *secundarium* dicere consuevimus, id in primario non continetur, sed tantum, ubi sine huius detrimento fieri potest, cum hoc ipso coniungitur: sicut in

fuisse nulla, nulliusque momenti, ut nihil admodum differret, utrum illa umquam ex nihilo ad exsistentiam, nec ne, vocarentur. Cum primum autem proprio motu solutissimaque optione consilium procreandi mundi cepit Deus, tum vero aliam rerum faciem oriri erat necesse: tum demum sequebatur id, quod a nobis supra est positum, ut, si creare aliquid & efficere extra se vellet Deus, in opere faciendo non posset conquiescere, nisi naturae suae perfectissimae convenienter esset effectum; tum non poterat non ad Perfectionis legem, cuius in se Ipse summum exemplar habebat, omnia dirigere. Igitur perfectionem, quanta esse posset, usquequaque propagare, &, quandoquidem absoluta perfectio extra Deum esse nequit, monumenta saltem quaedam & quasi simulacra atque signa summae perfectionis in omni suo opere, tam quoad primam constitutionem, quam perpetuam gubernationem administrationemque, exprimere decrevit. In quo verus, summus, & extremus, omni exceptione aut restrictione carens, *Finis Dei respectu huius universi* cernitur.

construendo aedificio nihil ad necessitatem commoditatemque, quas prae caeteris sequimur, pulcritudo confert, sed, ubi sine harum insigni iacturâ fieri potest, ibi demum adhibetur. Deum autem ita res suas disponere consentaneum est, ut ad *unum eumdemque finem*, tamquam communem summam, omnia referantur diriganturque. Quo summo rerum fine invento, (§. praec.) non sunt alii, tamquam *accessorii*, quaerendi; sed hoc potius agamus necesse est, ut, quid illo summo fine contineatur? quibus quasi partibus ille constet? quibus *rationibus viisque* usus sit Deus, utaturque, & semper sit usurus, exquiratur, ad eam, quam Ipsi propositam esse constat, Perfectionem huius universi, quanta rerum finitarum ratio ferat, obtinendam? Igitur supremus ille, quem diximus, Finis Dei duabus statim rebus rationibusque, tamquam partibus, constare videtur; quarum altera in *rebus ipsis initio constituendis ac deinceps conservandis* cernatur, altera in rerum creatarum conservatarumque *administratione atque gubernatione* versetur.

§. IX. Et in *creandis* quidem *rebus*, quas deinceps *tuetur* Deus, ita ad perfectionis legem, quam sibi Ipse sanxit, direxit omnia dirigitque; ut, cum infinita Ipsius essentia & individua per unam substantiam finitam minus commode exprimi effingique possit, innumerabiles voluerit velitque substantias exsistere, quarum diversissimae naturae, perfectionibus particularibus, infinitis paene modis, cum quoad qualitatem tum quantitatem, differentibus instructae, unum aliquod Totum efficerent, quo, quantum fieri posset, individua Essentiae divinae & immensa Perfectio exprimeretur. Rerum autem cunctarum, quae in hac universitate continentur, *duo summa genera* deprehenduntur. Harum quippe alia *obiective* tantum, ut aiunt, & quasi *indirecte*, invisibiles Dei perfectiones referunt atque adumbrant; in aliis *subiective*, magisque *directe*, imagines & quasi simulacra ipsius Dei expressa atque efficta cernuntur.

Iam *illae* igitur, de quibus primo dicendum est, solâ structurâ suâ & praeclaro artificio atque ordine; quo &

partes singulae cuiusque corporis (totum enim hoc genus e rebus compositis constat atque *corporeis*) inter se nexae ad communemque finem adaptatae sunt, & universa genera rerum atque classes admirabili quodam tam diversorum corporum tamque multorum nexu, & consentiente, conspirante, continuatâ cognatione atque serie inter se copulatae; infinitam Dei potentiam sapientiamque, & inexhaustum, qui est in Illo, perfectionis fontem, clarissimâ voce praedicant; cumque tandem, ad usus atque commoda Mentium creatarum, ista omnia instituta & mirifice adcommodata esse adpareat, immensam etiam bonitatem supremi rerum omnium Constitutoris Conservatorisque proclamant. Quem locum satis persecuti sunt omni laude cumulatissimi viri, qui de cognitione Dei e naturae operibus percipiendâ conscripserunt. Quo si spectet Naturae studium, tum demum mente hominis inprimis dignissimum, vereque divinum, dici meretur. Sed absque difficili studio etiam in promtu sunt ea, quae ex rerum creatarum contemplatione intelligi debent, neque reconditâ quadam ratione cernuntur: in omnium animos illabuntur, suo cuiusque sensu comprehenduntur; neque nisi *stupidus brutusque illa nescit, aut insanus non intelligit*, ut est praeclare apud divinum Vatem, *Psalm*. XCII. 7. Unde tam graves eorum reprehensiones, qui ad haec non adtendunt, qui haec non curant. HIOB XII. 7 sqq. ESAIAE XL. 21 seqq. *ad Roman.* I. 21. alibique.

§. X. Alterum est genus rerum creatarum, in quarum constitutione & quasi fabricâ non solum, tamquam in speculo, ut fit in priori genere, vis atque Perfectio summi Creatoris cernitur; sed cui tanta cum ipso Deo similitudo est data, ut omnis ea perfectio, quae in individuâ Dei essentiâ inest, *simili* quadam perfectione, in naturis itidem simplicibus & individuis, expressa contineatur; unde, qui ad hoc genus referuntur, *Spiritus* nimirum, quos rectius latine *Mentes* vocamus, *directae, vivae* & perfectissimae *Dei imagines* (quatenus quidem in rebus a Dei essentiâ diver-

sis, licet similitudinem eius referant quamdam, nominari perfectio potest) rite dicuntur. Harum igitur caussâ caetera omnia, quae, sine aut sui aut creatoris sensu, signa tantum virtutis divinae gerunt, sunt constituta; ut his ipsis Deum praedicent, & ex se, tamquam operibus divinis, cognoscendum praebeant. Sicut autem corporearum rerum mira est & paene infinita varietas, perpetuâ quadam serie inter se, & mirifico ordine, connexa: sic vivarum Dei imaginum (siquidem earum nulli tanta tribui perfectio poterat, quanta omni multitudini perfectionum per plures res distributarum esset aequalis, cui ipsi divinam perfectionem infinite superiorem esse supra 1 diximus) pari modo infinitam paene multitudinem varietatemque esse voluit sapientissimus rerum omnium Conditor; ut hoc ipso mire *vario modo*, quo in earum quaque eiusdem perfectionis divinae imago exprimeretur, hacque ipsa *multitudine*, cuius singula membra ad communem finem praeclarissimum essent adaptata, quod in illarum naturarum quaque per se spectatâ deficeret, illud nunc, si cunctae tamquam una *universitas* & quasi respublica spectentur, aliquo modo suppleretur.

Huiusmodi autem fere esse mundi incorporei constitutionem & reipublicae formam mentium creatarum, coniecturâ quadam ii etiam, qui clariori caruerunt lumine, sunt adsecuti; sed apertius paulo, & longe certius, divinae Scripturae docent. Quarum oracula, quae ad declarandam *puriorum* spirituum sive naturam sive ordines sive munera spectant, quoad harum quidem rerum notitiam nobis patefacere hac in vitâ Deo placuit, in compendiis systematibusque doctrinae divinae, eâ parte, quae de *Angelis* quaerit, collecta reperiuntur. Nos, hac generali descriptione contenti, ad eum Mentium creatarum ordinem properamus considerandum, qui nos propius spectat, quo nos ipsi continemur: *Hominum genus* dico, 2 quod in hoc terrae

1 Vide supra §. VII. p. 24 sq.
2 Sicut enim sapiens Poëta dixit:
The proper study of Mankind is Man;
» Est, homo quod studeat, proprie quod discat, Homo ipse. «

globo eum *Magnae* illius *Scalae*, cuius ſupra mentionem fecimus, 1 gradum tenet, in cuius ſimili fortaſſe, vel analogo quodam, aliorum orbium incolae ſunt conſtituti; per quem videlicet a puriorum ſpirituum ordinibus, quibus ſive nulla, ſive multo ſubtilioris naturae corpora ſunt ſociata, ad mundum mere corporeum transitus patet.

§. XI. Ut igitur, qua ratione finem ſuum, Perfectionem propagandi, *in hominum genere conſtituendo*, perſecutus ſit Deus, intelligatur; age iam praeclaram illam, quae homini cum Deo ſimilitudo intercedit, propius conſideremus. Quo loco ea ſtatim, quae de omnium rerum creatarum univerſitate, in duo prima genera distributâ, diximus, ad noſtrae terrae globum; quaeque eo continentur, ſunt adplicanda. Noſtrâ igitur in terra quaecumque praeter hominem reperiuntur, cuicuimodi illa ſint, non niſi monumenta ſunt, e quibus ſummi Dei, qui haec & creavit, & diſpoſuit, atque tuetur, vis & potentia, ſapientia ac bonitas intelligantur; iſtiusmodi perfectiones ipſae, aut harum ſimiles, illis rebus ineſſe nullo modo putari poſſunt. Hominis autem haec eſt praecellens conditio, ut aut perfectiones qualitatesque ſimiles earum, quibus eſſentia divina conſtat, ipſi humanae menti ſint ingeneratae, aut vis data ſit, atque poteſtas, eas proprio ſtudio, propriâ operâ, comparandi ſuscipiendique. Sicut autem perfectionibus proprietatibusque divinis ratio conſtare ſua nullo modo poſſet ſine *independentiâ* illâ, quae dicitur, qua per ſe propriâ vi atque virtute is eſt atque talis, qualis eſt, in agendoque non niſi proprio motu utitur ac liberrimo conſilio; qua in re quaſi fons omnium perfectionum divinarum quaerendus eſt: ſic ſimilitudinis illius, quae eſt homini cum Deo, ſumma omnis in eo maxime cernitur, quatenus independentiae illius ſimilitudo aliqua, quanta in creatâ mente,

Pope *Eſſay on Man*. Epiſt. II. v. 2. cum verſione Latina Celeb. Am-Ende. Atque, ut habet idem, *Epiſt.* I. *v.* 21 ſq.
Thro' Wôrlds unnumber'd tho' the God be known,
'tis ours to trace Him only in our own.

1 Vide *Annotat. primam* ad §. 1.

quae cum corporeo mundo tam arcte sociaretur, esse poterat, ab optimo Creatore homini est tributa. Igitur cum creata mens *exsistere* propriâ virtute non possit, (sic enim res concurrerent contrariae) ita saltem hominis naturam constituit Deus, ut in *modo*, quo is exsistere pergeret, id est, in usu virium sibi tributarum, in variisque qualitatibus perfectionibusque conciliandis, praeclaram quamdam Independentiae divinae imaginem referret. Quod quo planius intelligatur, paulo etiam enodatius est explicandum: & comparatio quaedam eorum, quae Deo sunt propria, cum hominis proprietatibus, quibus illa adsimilantur & quasi effinguntur, instituenda. Itaque,

I°. Deus *propriâ vi exsistit*, eâdemque v', cum se Ipse numquam deserat, semper exsistit. *Homo* propriâ quidem vi exsistere nequit, neque semper in hac terrenâ vitâ perdurat: sed sunt ei tamen subsidia quaedam suppeditata, quibus si vult uti, hanc vitam suâ operâ propagare aliquatenus sustentareque valet; si non utitur, aut vim sibi sua sponte infert, terrenam finire vitam potest, & de statione sua discedere.

IIdo. Deus habet *vim, cognoscendi* quaecumque velit, notitiamque suam non extrinsecus adlatam, sed in se Ipse propriam habet. *Hominis* quidem natura non capit scientiam, nisi quae veniat extrinsecus; atque in rebus ipsis cognoscendis, aut rerum relationibus, adeo passive se habet mens hominis, ut si qua res in sensum incurrat, aut aliqua rerum relatio evidentiam suam menti probet, non possint haec omnia aliter ab homine percipi atque illi obiecta fuerint. Verum tamen in hominis plenâ situm est potestate, captare eas occasiones, aut fugere, quibus certas res sensibus suis obiectum iri suspicari possit; intendere sensuum mentisque aciem ad res obiectas planius considerandas, aut eâdem ab his avocatâ aliis rebus inhaerere; defigere animum in ea, quae perspicua sunt, ut quantâ luce circumfusa sint agnoscat, aut visum qualecumque adripere, in eoque sine curatiori inspectione adquiescere;

denique, quid ex his quae perſpicua ſunt conſequatur, quid his conſentaneum ſit, aut repugnet, datâ operâ exquirere, aut rurſus relinquere eiusmodi laborem & negligere. Qua ipſâ liberâ ſolutâque poteſtate, πάθημα illud, cui mens hominis in cognoſcendis rebus non poterat non eſſe ſubiecta, egregie compenſatum videmus; ut iam ea, quae cognoſcimus, *per nos ipſi* etiam quodammodo & tamquam propriâ vi cognoſcamus. Quod cum ſuus quemque ſenſus doceat, non opus eſt, argumentis e ſacris literis colligendis, quibus id quod dictum eſt confirmetur, hoc facere longius; quo in primis ea ſunt loca referenda, quibus exprobratur hominibus, quod id, quod noſſe debeant, non agnoſcant, aut veritati, quam percipere poterant, pertinaciter reſiſtant.

IIItio. Deus habet *vim agendi*, & extra ſe efficiendi quaecumque vult: illius poteſtati atque imperio omnia ſunt ſubiecta. *Homo* creare quidem & efficere nihil, niſi cuius principia atque elementa a ſummo Creatore ſint initio conſtituta, valet. At latiſſime tamen imperium hominis, visque & agendi poteſtas, patet. Poteſt enim 1.) mentem ſuam ad Deum convertere, cum Eoque, qui corda ſcrutur, precibus atque votis agere. 2.) Singularis & admirabilis plane ſimilitudo potentiae divinae cernitur in ea poteſtate, quae menti hominis, ad commovenda corporis membra ſibi ſociati, data eſt; quâ, ſicut Dei nutum omnes partes huius Univerſi ſequuntur, ſimiliter in iſto quaſi microcosmo, quaecumque partes ſunt ad res agendas adcommodatae, animi dictata promtiſſime exſequuntur. 3.) Rerum inanimatarum pariter ac animantium naturam ſcrutari, omniaque, quae nos ambiunt, infinitis modis in noſtrum uſum & noſtri ſimilium convertere, ipſasque res, a natura editas, noſtro ſtudio, labore, artificio, ad maiorem perfectionis gradum perducere, adeoque vim creatricem Dei quodammodo imitari valemus. Quo loco meminiſſe fas eſt magnificae illius orationis, qua univerſi Conditor humanum genus ad huius terrae im-

perium inaugurasse refertur in sacris literis, *Genes.* I. 28 sqq. [1]

IVto. Deus non modo *vim* habet, cognoscendi quae vult, sed hac *utitur* etiam vi, ita quidem, ut neque umquam non cognitam perspectamque habeat suam infinitam Essentiam, utpote cognitione Suâ absolute dignissimam, &, quae praeter Se cogitat, non nisi eo modo cogitet, qui sit naturae Suae convenientissimus, id est, tamquam res, quibus infinita perfectio divinae essentiae, quantum in rebus a Deo ipso diversis fieri possit, designetur, exprimatur, propageturque. *Homo* non per ipsam quidem naturam suam atque constitutionem, quam a Creatore accepit, Deum resque creatas ita, ut conveniens est, semper cognoscit; sic enim, quum naturam suam non a se ipse habeat, ne cognitionem quidem ullo modo a se habere posset. Sed data sunt homini tum *instrumenta* atque subsidia, quibus & Deum, tamquam cognitione mentis cuiusvis dignissimum ac primam rerum omnium Caussam, & res creatas, tamquam signa, monumenta, aut imagines, perfectionem divinam suo quasque modo referentes, quantum sufficiat cognoscere possit; tum vero etiam *invitamenta*, quibus ad istiusmodi *usum* virium illarum subsidiorumque excitetur, quo ad talem cognitionem perveniat.

Vto. Idem fere de *agendis* rebus dicendum est. Deus non modo *vim* habet potestatemque agendi, sed hac ipsâ vi etiam iugiter *utitur* ea ratione, ut & perpetuo quodam actu (cuius quidem modus atque intima ratio humanum omnem longe superat captum) absolutissima perfectio Essentiae divinae inter tres SS. Trinitatis ὑποστάσεις communicetur, &, quae extra Se agit Deus, omnia ad perfectionem quam praeclarissime latissimeque dirigat propa-

1 Neque vero praetereundum hoc loco memorabile illud effatum, quo, sicut Deus universi imperium teneat, sic homini terrae dominium commissum dicitur, *Psalm.* CXV. 16. *Coeli, Coeli,* inquam, *sunt Iehovae; terram autem hominibus dedit:* ut iam homo quasi quidam Deus in hac universi particulâ constitutus esse videatur.

gandam. *Homini* quidem iterum non per naturam suam hoc est proprium, ut simili quodam modo perpetuo agat; at rursus hoc ei concessum est, ut modo quodam huic consentaneo agere *possit*, ut cum Deo societatem quamdam inire, qua illa SS. Trinitatis intima communio quasi adumbretur, (*Iohan.* XVII. 11. 21-23. 2 *Cor.* XIII. 13.) & de inexhausto perfectionis fonte, quantum hac in vita satis est, haurire, atque acceptam perfectionem iterum libero motu Deo quasi dono offerre, & ex amore Dei, Illiusque imitandi studio, eamdem quaquaversum protendere & ad alios sui similes propagare queat; tum vero *invitamenta* etiam hominis naturae iniecta sunt, quae eum, ut hoc studeat, hoc agat, in hoc totus incumbat, enixe invitent. 1

1 *Invitamenta*, hominis naturae iniecta, quibus ad agenda ea, quae sunt consilio Dei consentanea, excitamur, haec sunt forte, quae sequuntur: 1. Nisus ille, quo ad se quisque conservandum tuendumque excitatur; qui mutis etiam animantibus inest. *Nec est mirum*, ut perspecte SENECA habet, *Epist.* CXXI. sub fin. *cum ea nasci illa* (cuncta animalia) *sine quo frustra nascerentur . . . Nec hoc per se profuturum erat, sed sine hoc nulla res profuisset.*

2. Novitatis studium, & *cognitionis atque scientiae cupiditas*, de qua multa praeclare adnotata passim apud M. TULLIUM legas.

3. *Caeteri nisus naturales*, ad suum quisque obiectum tendentes, hominemque ad agendum impellentes, ad quos moderandos gubernandosque sensus moralis est constitutus. Qui nisus omnes antiquis philosophis, Stoicis praesertim, *initia naturae*, *primi naturae adpetitus*, & *primae declinationes* dicebantur; recentioribus *instinctus* s. *pulsus naturales* audiunt.

4. *Pulsus* ille *cum sensu morali coniunctus*, quo ad eam agendi vivendique rationem, quae sensu morali comprobatur, ineundam, fugiendam contrariam invitamur.

5. *Sensus honoris & pudoris*, qui moralem excipit sensum, eiusque dictatis novam vim, novum robur, addit. Cuius sensus vim praeclare explicavit demonstravitque HUTCHESONUS in *Systemate moralis Philosophiae*, vernacula sua conscripto, & post fata demum auctoris *Glasg. & Londini* 1755. edito, Lib. I. Cap. V. Cui cognatus ille *sensus* est, quem *meriti atque culpae*

VIto. Denique Deus, cum per eam perfectionem, quam propriâ vi tenet, tum per liberum virtutis suae usum, igitur per se Ipse, *beatus* est. Scilicet in possessione cognitioneque propriae essentiae perfectissimae, eiusdemque communicatione, quae inter tres SS. Trinitatis Personas obtinet, *beatitudo Dei essentialis*, qua ab aeterno fruitur, ponenda est: (vide *Epist. I. ad Timoth.* VI. 15. 16. *Iohan.* XVII. 5.) in communicatione autem perfectionis cum mentibus creatis, atque in monumentis perfectionis Suae illis, quae cum in creatis rebus cunctis, tum in gubernatione huius universi cernuntur, *liberâ* quadam *complacentiâ* adquiescit; conf. *Psalm.* CIV. 31. & *Epist. ad Ephes.* I. 5. Igitur *hominem* ita constituit Deus, ut & *ipse per se* beatus esse posset: non quidem ut per primam constitutionem suam, quippe quam aliunde acceperit, omnem beatitudinem, quam capiat ipsius natura, possideret; sed ut iam per usum virium naturae suae insitarum, qui usus in liberâ hominis situs est potestate, beatitudinem sibi ipse quodammodo queat conciliare. Haec est enim hominis conditio, ut, si viribus suis eâ ratione utatur, ad quam eum Deus per naturae ipsius constitutionem invitat, beatus sit; scilicet, ut *inchoatam* quamdam *voluptatem* capiat e caeterarum rerum cognitione, usu & fruitione; *completam* autem inveniat *beatitudinem* in Dei cognitione, communione-

sensum haud incommode SMITHIUS nominavit: (in *Theory of Moral Sentim.* P. II. Sect. 1.) qui hac re differre videtur ab illo pudoris sensu, quod ille eam potissimum sensus moralis fulciat vim, quae *convenientiam* & id quod *decet* in actionibus commendet, hic autem eum roboret adiuvetque sensus moralis pulsum, qui ad *officium servandum*, & ad id quod *iure debitum* videatur, homines excitat. Quo nimirum pertinet illa omnium purissima & maxime sincera homineque ingenuo digna voluptas, quae ex *recte factorum* & omnino ex *vitae ad officii praescriptum & ad virtutis legem actae conscientiâ* percipitur; tum caeci illi morsus anxiique timores, *male factorum conscientiam* consequentes. Ad eumdem sensum pertinent illi *μεταξὺ ἀλλήλων λογισμοὶ κατηγοροῦντες ἢ ἀπολογούμενοι*, quos Paulus Apostolus dixit, in *Epist. ad Roman.* II. 15.

que cum Eodem (quatenus ad illam hac in vita aditus est concessus) ineundâ; qua ex Deo perfectionem omneque Bonum hauriat, omnia Deo accepta referat, & libero quodam motu vicissim Eidem cuncta & semet ipse offerat & quasi reddat, denique omne reliquum vitae universae studium in imitando Deo, Eodemque in se ipso per omnes vitae actus, qui in sua siti sint potestate, quasi effingendó ponat. 1

§. XII. Quibus ita expositis, sequitur, ut tria haec arcte adcurateque teneamus. Imum. Dei consilium, in homine constituendo, hoc fuit, ut eum ad Sui similitudinem procrearet; ut tantam illi perfectionem, tamque praeclaras vires, quantas caperet creatae mentis terreno sociatae corpori natura, impertiret. IIdum. In ipso hoc consilio contidebatur alterum illud, sine quo similitudo homini cum Deo, aut perfectio virtusque recte nominata, inesse nulla poterat; ut finis quidem certus, quo tenderet, homini praescriberetur, sed ipsa huius finis persecutio, id est, ratio vivendi agendique & omnino viribus suis utendi, propriae, liberae, solutaeque eiusdem potestati permitteretur. 2 IIItium. Liberae huic potestati nequaquam ra-

1 Hominem ita esse constitutum, ut, per rectum virium suarum usum, ipse sibi vitam beatam conciliet, ut, si miser evadat, non Dei sit, sed propria hominis culpa, illud quidem & res ipsa loquitur, & experientia testatur, & ubivis sacrae paginae confirmant. Quam in sententiam LACTANTIUS, eam praesertim beatitudinem spectans, quam in altera vita pii consequuntur, scite, *Illam primam vitam*, inquit, *nescientes accepimus; hanc secundam scientes. Virtuti enim, non naturae datur: quia voluit nos Deus vitam nobis in vita comparare.* Instit. Divin. VII. 5.

2 Hoc igitur loco non praetereunda est observatio, quae ex adhuc dictis satis intelligitur: *hominem, ad Dei imaginem similitudinemque creatum*, dupliciter dici. Uno modo, cum perfectio, potestas, viresque illae, quae sunt *constitutioni naturaeque hominis a Deo insitae*, intelliguntur similes aliquatenus esse illis, quae in ipsa Mente suprema cernuntur; altero, quo significetur, hominem ita esse a Deo constitutum, ut *per liberum virium*

tio sua alio ullo modo poterat constare, nisi, invitamenta licet haberet homo, quae eum ad persequendam viam a Deo praescriptam excitarent, tamen *aeque liberum* esset eidem, sequi istas naturae invitationes, aut easdem detrectare: sive, ut eamdem sententiam mutatis verbis exprimamus, menti creatae non alia vis libertatis inesse poterat, (quae tamen inesse debebat) nisi cum qua peccandi facultas esset coniuncta. Sed de caeteris cum satis copiose sit dictum, superest, ut de *fine homini praescripto*, cuius adhuc uno solum aut altero verbo mentionem iniecimus, enucleatius paulo pressiusque dicamus.

§. XIII. Atque locum quidem adgredimur latissimum, *universam virtutis & officiorum hominis omnium rationem descriptionemque* complectentem: quem si praetervolare liceret, magno me & difficili labore liberatum iri sentio; si pro dignitate tractare oporteat persequique, nae non spatium Academico conveniens specimini, sed vastum complere volumen cogar. Quocirca cum, in medio vix dum propositi argumenti haerens, iam de fine huic omni disputationi imponendo monear cogitare, neque tamen neces-

suarum usum, si quidem eum velit ad finem a Deo praescriptum dirigere, *suâ quadam operâ Deum imitari*, &, quantum creatae eiusmodi mentis natura capit, *in se ipse quasi effingere possit*. Unde in Sacris literis, *imago* vel *similitudo Dei* in homine expressa aut exprimenda, mox utroque sensu coniuncto dici videtur, ut *Genes.* I. 26. 27. IACOBI III. 9. mox alterutro modo sigillatim; & priori quidem potissimum *Genes.* IX. 6. 1 *ad Corinth.* XI. 7. altero modo, *ad Coloss.* III. 10. *Ephes.* IV. 24. 2 PETRI I. 4.

His denique duobus modis, quibus diximus *imaginem Dei in hominibus* cerni, accedit tertius quidam, quo ii, qui hac in vita illam posteriori sensu dictam similitudinem Dei admiserint susceperintque, aeternum a Deo decorabuntur; de quo deincept erit proprius differendi locus. Vide interim de hac tertia, ut sic dicam, Dei imagine illustria loca, *Psalm.* XVII. 15. 1 *Cor.* XV. 49. 1 *Iohan.* III. 2. Secunda autem illa, quam ante diximus, cum hac tertia coniunctim significari videtur *ad Roman.* VIII. 29.

fariam inprimis eius partem omnino relinquere fas sit; modus hic erit fere retinendus, quem in superioribus partibus studui tenere, ut praetermissis pluribus, quae quovis loco adnotari mereantur, in rerum summis explicandis consistamus. In quo requirit instituti nostri ratio, ut ab iis iterum ducamus exordium, quae de hoc, quod quaeritur, *naturalibus subsidiis* cognosci posse intelligique videantur.

Quod si quis igitur, secundum leges illas, quas supra posuimus, 1 in hominis officia, finemque a Deo nobis, simul cum naturae constitutione nostrae, praescriptum, diligenter voluerit inquirere; adparebit principio, quaecumque a naturâ hominibus commendata sint, illa in eo convenire cuncta, ut ad huius *Universi* pertineant *Perfectionem;* & omnium nisuum naturalium hanc esse communem vim atque rationem, ut ad omnia, in quibus *boni* quidpiam, aut aliqua *perfectionis praestantiaeve* nota, inesse videatur, per se amanda moveamur, ad eiusmodique aliquem virium nostrarum usum quavis occasione invitemur, quo ad perfectionem quamdam, sive nostrûm ipsorum, sive aliorum hominum, sive omnino illius partis huius universi, quae nobis proxime circumfusa est, vel tuendam, vel promovendam amplificandamque, aliquid conferatur. Sed cum nisui naturali cuique suum sit proprium, quo tendat, obiectum, nisusque alius saepe alii repugnet, quo fit ut utrumque simul sequi nequeamus; accedit sublimius illud sensus moralis iudicium, quod e pluribus *animi dispositionibus atque habitibus*, quos quisque suscipere potest, eum maxime comprobat, qui, non tam caeco impetu, quam tranquillo deliberatoque mentis consilio, ad *perfectionem quam maximam, quamque latissime patentem*, maxime amandam, meditandam, omnique studio & operâ curandam, nullo non tempore dirigatur. Similiterque e *pluribus agendi* rationibus, illam semper probat commendatque sensus moralis, quae huic ipsi, quod diximus, mentis consilio maxime consentanea videatur.

1 Vide §. IV. & V. huius disputationis.

Iam ſicut eſt in primis naturae adpetitionibus ſtudium quoddam rerum cognoſcendarum; ſic, qui ad ſenſus moralis dictata adverterit animum, hoc prae caeteris ſibi commendari, ad hoc ſe ſerio invitari intelliget, ut *quid ſit illud*, potiſſimum anquirat & firmiter magis magisque complecti animo ſtudeat, *quo communis omnium ſalus, univerſale Bonum, & Perfectio illa latiſſime patens continęatur?* quam omnes ſummis in deliciis habere, & ſpectare ſemper ſequique monemur. Quum autem mortalium nemo *omni ex parte* curare praeſtareque communem ſalutem ac perfectionem poſſit; tum vero hoc in primis commendatum nobis ſentimus, ut, qua ratione *illius* perfectionem *partis* Univerſi, quae in noſtram notitiam & quaſi activitatis ſphaeram, quae dicitur, cadit, pro noſtra conditione & pro viribus noſtris maxime promovere poſſimus, exquiramus; quo invento, huc mentis ſtudia & conſilia cuncta referamus, ad hoc vires naturae noſtrae iniectas exerceamus acuamusque, huc denique omnem virium noſtrarum uſum, omnes vitae motus actusque dirigamus. 1 Quibus rebus

1 Hac igitur ipſa ratione, ſicut aliae, ſic hae fere in primis virtutis & officii partes cernuntur continenturque; ut omne genus noſtri ſimilium ſincero favore & benevolentia complectamur; ut, quascunque ſive animi habilitates ſive corporis nobis conciliaverimus, aut quae fortuna nobis dona tribuerit, non ad privatum modo noſtrum, ſed aliorum pariter commodum uſumque, quantum fieri poſſit, convertamus; ut in iis, quibuscum vivimus, aeque ac in nobis ipſis, bona quaevis ſtudia, & univerſae perfectionis communisque omnium ſalutis amorem, quovis modo accendere, ſubſidia iisdem & adiumenta ad res bene agendas ſuppeditare, conatusque omnes ad commune Bonum tendentes cum ſalutaribus conſiliis noſtris, tum ipſo opere (quantum vel res ipſa poſcere, vel noſtra conditio pati videatur) adiuvare promovereque ſtudeamus; ut, quandoquidem omnibus ſigillatim prodeſſe non ſit humanarum virium, eorum praecipuam habeamus rationem, qui naturae quodam aut communis iuris ſocietatisque vinculo nobis ſint coniuncti, & tanto impenſiori ſtudio quemque proſequamur, eoque magis commoda cuiusque curemus, quo magis illum ad publicam ſalutem conſilia omnia convertere dirigereque cognorimus; de-

ubi notitia supremi Numinis iusta accedit, ad quam nobis comparandam undique nos excitari evocarique fatendum est; suâ profecto sponte mentem humanam iudicium illud subibit, quod praeclare expressum apud illustrem Poëtam legitur:

nique ut, spretis humilioribus quibusvis voluptatibus, indignis eo homine, qui ad maiora capessenda natum se norit, ea tantum, quae vere Magna & studio liberalis animi digna sint, sectemur: & quae sunt huius generis alia, quae copiosius tractantur ab iis, qui ex professo omnium hominis officiorum descriptionem persequuntur.

Hominem autem ad *gratuitam* benevolentiam bonitatemque a natura invitari, dubitare nemo potest, nisi qui vel numquam animi sui excusserit sensum, vel naturam plane deserens, hominem ex homine exuerit. Neque iam in re demonstranda morabor, quae & suo cuiusque sensu comprehendi potest, & satis adcurate a multis, in iisque praesertim Franc. Hutchesono est tractata, in *Inquiry concerning moral Good and Evil*, Sect. II. Illud hic potius adnotemus, ita constitutam esse hominis naturam, ut, neque privata *utilitas*, vere nominata, esse omnino ulla possit, nisi quae cum publico Bono & perfectione Universi sit indissolubili vinculo connexa; tum ut in ipso gratuito perpetuoque Perfectionis universalis studio propria cuiusque perfectio, & una veri nominis Beata vita, maxime cernatur. Quam admirabilem humanae naturae constitutionem, sapientiae divinae bonitatisque memorabile argumentum, praeclare praeter alios explicavit politissimus & ingeniosus auctor earum commentationum, quae generali nomine, *Philosophische Schriften*, *Berolini* 1761. prodierunt (quem quidem Mosen Mendelsohnum esse constat, ex illa gente, quam minime omnium ad liberale philosophandi genus natam putares) T. II. p. 28. sqq. ea parte, quae *Zusätze zu den Briefen über die Empfindungen* inscribitur. In eamdemque fere sententiam scite, ut solet, Seneca in aureolo illo *de Vita Beata* libello, Cap. 20. *Ego sic vivam*, inquit, *quasi sciam*, *aliis me natum*: *& naturae rerum hoc nomine gratias agam. Quo enim melius genere negotium meum agere potuit? unum me donavit omnibus*, *uni mihi omnes*. Quid multa? quod si recte nominata Bona, si Perfectio ea, ad quam vocati sumus, esset eiusmodi, ut, quantum de ea unus hominum possideat, tantum eo ipso alteri deesse oporteret; tum vero tandem quaeri saltem posset, an eorum, quibuscum vivi-

Si Deus est, si tota Deum Natura parentem
concelebrat, nonne hunc & gens humana fateri,
& colere, & Numen debet redamare paternum?
Et quid amabilius perfecto? quidve placebit
menti hominum, si non placet infinita venustas? 1

mus, aeque nobis sit ratio, quam nostrûm, habenda? Sed iam verissimum est, quod idem ait acutissimus scriptor: *Magna & vera bona non sic dividuntur, ut exiguum in singulos cadat: ad unumquemque tota perveniunt*, *Epist.* LXXIII. Ita fit, ut etiam in rationum mutuarum collisione, quo quis maiora & ampliora ex minutis illis commodis, quae privata dicuntur, communis salutis studio universaeque perfectionis rationi posthabere adsueverit, eo certiorem planioremque ad nobiliorum quorumque Bonorum & ad verae Perfectionis communionem fruitionemque, viam inveniat.

1 Vide *Eminent. Card.* POLIGNACI *Anti-Lucretium*, Lib. IX. v. 1073 sqq. Cuncta autem *hominis erga Deum officia*, ex sensus moralis dictatis, percommode hac summâ HUTCHESONUS complexus est: *Quum ipse Deus*, inquit, *omnis boni & honesti sit fons inexhaustus, & exemplar absolutum, cui & innumeris beneficiis, omnino gratuitis, acceptis devinciuntur homines; nulla animi affectio magis (sensu isto honesti) comprobabitur, quam summa in Deum veneratio, ardentissimo cum amore & studio illi obsequendi, cui gratiam referre nequimus, coniuncta; una cum fidentis submissione animi, se suaque omnia ipsi permittentis, stabilique ipsius virtutes imitandi studio, quousque patitur naturae nostrae imbecillitas. - - - Neque quicquam affert vel ad pietatis laudem & necessitatem minuendam, aut impietatis turpitudinem, quod Deo neque prodesse possit hominum pietas, neque obesse impietas. Etenim animi affectiones spectat praecipue, & comprobat aut damnat, hic recti & honesti sensus, non earum in rebus externis efficaciam.* Sic ille in *Philosophiae Moralis Institutionibus*, latino sermone conscriptis, Lib. I. Cap. I. p. 24 sq.

De omnium vero studiorum nisuumque, humanae menti insitorum, collineante cursu ad *Dei amorem* nobis commendandum, pectoribusque omnium, qui vel tantillum *sapere* & altiora quaedam, quam terrena, spirare *audent*, accendendum, aurea profecto & paene divina verba fundit mellifluus PLATO in *Phaedro*; cuius sententiae si summam percipere lubet, eamdem DACIERIUS in *vita Platonis*, Gallice conscripta, & ex eo celebris *Pufendorfii* Interpres BARBEYRACIUS, in *Praefatione* ad Gallicam Librorum *de Iure Nat. & Gent.* versionem, §. XXI.

Hactenus igitur omnium summa officiorum eo redit, ut *sensus moralis, rectâ ratione adiuti, dictata sequamur*; quae in hoc cuncta collineant conveniuntque, ut *perfectionis quam maximae quam latissimeque patentis studium* nobis commendent; ut, quidquid sit quod ad universum rerum ordinem, ad vitae humanae decus atque commoda, ad communem eorum quibuscum vivimus atque etiam posteritatis salutem, nostrâ qualicumque operâ conferre possimus, ad id studiose meditandum & quovis tempore pro viribus curandum efficiendumque invitemur. Haec, inquam, adhuc vidimus morali sensu hominibus commendata, ut, propter hanc ipsam caussam, in eiusmodi & mentis studio & vitae universae consilio actioneque *officii virtutisque* ratio insit, quoniam haec *sensu isto virtutis & officii* (sic enim eumdem sensum moralem dicere fas est) comprobentur commendenturque, & ad haec sequenda invitemur.

Sed cum ulterius progredimur, cogitamusque, omnem illum sensum non nisi ab ipso Deo, eum in finem, naturae nostrae esse infixum, ut hoc tamquam instrumento invitaremur ad eum libertatis nostrae usum, qui Deo probetur; quumque ex ipsius Optimae perfectissimaeque Mentis contemplatione intellexerimus, finem illum, quem, a Deo hominibus esse constitutum, rectae rationi consentaneum videatur, eumdem esse, qui nobis istâ naturae an-

p. 58. his verbis comprehendit: *Il n'y a rien de plus naturel aux Hommes, que l'Amour. Ils aiment naturellement tout ce qui est beau, par ce que leur Ame descend de la source même de la Beauté. Mais tout ce qui ressemble en quelque chose a cette Beauté primitive, les ément plus ou moins, selon que leur Ame est plus ou moins attachée au Corps. Ceux dont l'Ame est plus dégagée, adorent dans la Beauté cette Beauté Souveraine, dont ils ont l'idée remplie, & pour la quelle ils sont nés; & cette adoration produit en eux la Tempérance, la Force, la Sagesse, & toutes les autres Vertus. Mais ceux qui sont enfoncez & embourbez dans la Matière, ne conservant plus aucune idée de la Souveraine Beauté, courent avec fureur après les Beautés imparfaites & passagères, & se plongent sans aucun respect dans toutes sortes d'ordures & d'impuretés.*

ticipatione commendetur: tum vero aliam paulo faciem induat virtutis ratio oportet. Iam nimirum ipse intestinus virtutis officiique sensus monebit, ut non solum propter eumdem hunc sensum, id est, non eam modo ob caussam, his officiis studeamus, quoniam *nobis* eiusmodi consilium probatur, quoniam *nos* hoc iustum, rectum, conveniens, iudicamus; sed hac maxime de caussa, quoniam *Deo ipsi* illud probatur, *quoniam naturae nostrae, & universae Auctor* (cuius unius vi, tam commendationibus illis, & sensui nostro qui eas percipit, quam ipsis rebus, quae commendantur, rationes constant suae) *hoc voluit, hoc iussit, ad hoc nos vocavit invitavitque.*

Cui rei est consentaneum, ut iam nos totos, cum omnibus facultatibus nostris viribusque, quibus sumus instructi, *Ei* tradamus, in *Eo* penitus & unice adquiescamus, ex *Eo* uno pendere, solutissimâ mentis optione electioneque, velimus; a *quo* & sumus, quod sumus, & omnia nostra tenemus; *qui* instrumentis cognoscendi nos ideo ornavit, ut & Ipsum & quid Ei placeat intelligeremus, *qui* invitamenta illa nobis dedit, suavi sensu animum demulcentia, non ut in his consisteremus haereremusque, sed ut iisdem tamquam ducibus, aut quasi vehiculis uteremur, quibus ad *Ipsum*, tamquam ad Finem atque extremum illud, quo referuntur concurruntque tandem omnes naturae commendationes, tenderemus; *qui* denique liberum instrumentorum viriumque nostrarum usum non aliam ob caussam nobis concessit, nisi, ut ea omnia, quae nos *Ipsius caussa* faceremus, simili quodam, quo Ipse nostrûm rationem habet, nimirum *libero, soluto, puroque animi consilio* praestare possemus. Atque in istiusmodi demum mentis dispositione, & consentiente vitae ratione actioneque, *Summa* contineri *completa* videtur eorum omnium, quae ad finem a Deo hominibus principio constitutum, universaeque vitae viam iisdem praescriptam, pertineant.

§. XIV. Iam hic locus erat, e Sacrarum Literarum oraculis huc spectantibus ostendendi, quam mirifice ea, quae

de officiorum hominis ratione superiori sectione, e principiis menti humanae insitis, demonstravimus, hic Deo docente sive confirmentur, sive planius illustrentur, sive denique pressius determinentur definianturque. Sed iam me, crebrâ experientiâ cognovi, si locum quemdam inceperim, temperare mihi non posse, quin longius multo, quam initio institueram, evagetur oratio. Igitur, cum & modus libelli flagitet finem, & aliorum ratio laborum alias nunc in partes studia nostra exercitationesque trahat; iam medium praecidere sermonem abscindereque cogor.

§. XV. Itaque *alteram* quod adtinet *Partem*, suscepto argumento comprehensam, illius quidem tractationem in praesentia plane relinquo; neque nisi brevissime, quantum potero, eorum, quae hoc loco dicenda erant, summam complectar. Quaerebatur igitur, qua ratione finem suum & Extremum illud, quo refert omnia Deus (quod quale sit, supra est ostensum, §. VII.) *in Administratione gubernationeque* huius Universi, & speciatim *Rei Humanae*, cuius nobis propria consideratio est, prosequatur. Quae quidem Ratio his potissimum rebus cernitur, ut Imo. Quaecumque vel sapientia divina suppeditat consilia, vel omnipotentia subsidia porrigit, ea coniungat Deus cum subsidiis invitamentisque illis, quae naturae humanae iam sunt insita, & eo cuncta convertat, quo homines ad Se cognoscendum, & universa illa, de quibus supra diximus, officia servanda, ita invitentur commoveanturque, ut eorumdem libertati vis nulla inferatur. Quo loco, cum priora ab hominibus respuerentur invitamenta, continetur in primis stupendum illud divinae gratiae Bonitatisque pariter, ac sapientiae iustitiaeque, monumentum, quo universa Dei Perfectio, quae, sine hoc, magnam partem abscondita & intra divinam essentiam quasi reclusa mansisset, quam poterat praeclarissime patefacta expressaque cernitur.[1] Carissimum illud dico, nec umquam satis pro

1 Vide memorabilia dicta, 1 Petri I. 12. *ad Ephes.* III. 8. 9. 10. I. 7 sqq. *Coloss.* I. 26. 27.

dignitate aestimandum Remedium, quod perditis propriâ culpâ & contumaciâ mortalibus, ad recuperandam pristinam gloriam resque afflictas restituendas, clementissimus Pater Coelestis per aeternum filium suum, Dominum Servatoremque nostrum, CHRISTUM IESUM, procuravit; cum omnibus Gratiae subsidiis efficacissimis, variisque sapientissimis dispensationibus & tamquam manuductionibus, quibus Sanctus Dei Spiritus homines ad illud unicum instaurandae inter mortales Imaginis divinae remedium accipiendum, & accepto rite utendum, invitat adiuvatque.

IIdo. Ut, qui ista non respuerint invitamenta, sed salutis viam a Deo praescriptam fuerint ingressi, & officia Deo debita sincero animo seduloque studio observarint, adeoque propriâ quodammodo operâ Perfectionis illa semina, sive per naturae ipsorum constitutionem, seu per gratiam Dei renovatricem, ipsis iniecta, adolescere curarint & quasi efflorescere, maioremque in dies cum Deo similitudinem induerint; eosdem peculiari favore Deus complectatur, eorum vires & dona adaugeat, societatem communionemque arctiorem cum iisdem contrahat; denique, cum huius vitae cursum praeclare absolverint, in alteram illam vitam eos transferat aeternum beatissimam, qua omnem eis Perfectionem, summamque Beatitudinem, quam capere, ex praeclarissima cum Deo similitudine & intimâ societate, possit mentis creatae natura, cumulatissime impertiat. 1

IIItio. Ut, qui pertinaciter omnia invitamenta, quibus eos Deus ad sincerum Sui amorem traditionemque, & ad verae Perfectionis studium, commovere tentaverit, respuere atque repellere pergant; hos tandem, quippe cum quibus nihil amplius Menti Perfectissimae negotii esse possit, penitus relinquat, iustae ipsorum sorti permittat, a Suaque beatissima communione excludat; quo & sentiant ipsi, patefiatque omnibus, quam insana sit stultitia teterrimumque

1 Confer, praeter alia, illustria loca, 2 *ad Corinth.* XIII. 10. *Coloss.* III. 4. 1 IOHANN. III. 2. *Apocal.* VII. 17. XXI. 3. 7.

consilium mentis creatae, in se ipsâ confidentis, omnisque Boni fontem non deserentis modo, sed cuncta etiam saluberrima consilia, cuncta remedia, pretiosissima, efficacissima, ad resarciendum irreparabile damnum a Deo Opt. Max. oblata, omnique operâ commendata, insolenter detrectantis. Vide *Psalm.* LXXVI. 11. 2 *Thessal.* I. 6-10. MALACH. III. 18.

Atque hae sunt fere partes, quarum ad unam aut alteram quodvis eorum, quae ad administrationem gubernationemque rei humanae pertinent, a Deo referri *divinae Voces* docent; quarum testimonio auctoritatique hominis cuiusque sensus, ingenuâ sincerâque mente ista perpendentis, neque ad veritatis lucem oculos claudentis, ex intimo pectore succlamat. In eo autem, ut iam unâ comprehensione omnia complectamur, partes istae singulae, & quae in earum quaque continentur, conveniunt atque conspirant, ut, quaecumque agat Deus, ea ad Summae Perfectionis legem, cuius in se Ipse absolutum exemplar habet, dirigantur; *ut, & in eorum quovis, quae a Deo geruntur, & in eisdem universis in unam summam collectis, praeclarissimum quoddam monumentum absolutissimae constantissimaeque Perfectionis divinae cernatur.*

CONTENTORUM SUMMA.

II.

AN CLARIOR PLENIORQUE HOMINI DATA SIT RERUM CORPOREARUM, QUAM PROPRIAE MENTIS COGNITIO? *

I.

Quidquid in ſenſus noſtros incurrit, unum, puta, aut plures ſimul ex iis, qui quinque vulgo perhibentur, ut per hos a nobis percipiatur; id, qualecumque caeteroquin per ſe ſit, & quantumvis aliud ab alio diverſum, ad unam rerum claſſem, quas *corporeas* & *materiales* vocamus, referri notum eſt. Quo quidem e genere rerum primam notionum noſtrarum originem duci, lubens fateor: an intra huius unius cognitionem ita concluſum ac circumſcriptum ſit hominis ingenium, ut, qui ultra ſapere audeat, nil niſi umbras & vana venari ſomnia cenſendus ſit, aut obſcuris ſaltem quibusdam & mutilis notionibus cogatur eſſe contentus, quae neque claritate neque certitudine cum ea, quae de ipſis corporeis rebus datur, cognitione conferri mereantur? hoc vero etiam atque etiam conſiderandum puto.

[* Plenior olim ſcriptionis Titulus hic fuerat: *Proluſionem Quaeſtionis Philoſophicae, An clarior pleniorque homini data ſit Rerum Corporearum, quam propriae Mentis, cognitio? Praeſide Iohanne Schweighaeuſer, A. L. M. in Ord. Philoſ. Log. & Metaph. Adiuncto, die XV. Nov. MDCCLXX. in Univerſitate Argentinenſi, ſolenni Eruditorum cenſurae ſubiicit Ioh. Daniel a Zabern, Argentinenſis.*]

II. Qui vel de ipsa exsistentia *rerum non-corporearum* dubitant, vel de tenebris conqueruntur, quibus omnis nostra de isto genere cognitio sit involuta; hi eam notitiam quam de *rebus corporeis* attingere nobis licet, hoc ipso potissimum nomine, ni fallor, alii omni contemplationi praeferendam aut etiam unice aestimandam censent, quod res corporeae sensibus usurpentur; quidquid a materiae concretione liberum perhibetur nec ad aliquid materiale referri potest, id sensus omnis perceptionem, &, quae ab hac pendet, imaginandi vim effugiat, eoque ipso operam omnem nostram quam dare possumus, ut illud, quid aut quale sit? intelligamus, eludat. Cuius sententiae quae vis sit, quaeve infirmitas, non luculentius adparebit, quam ubi primum his, qui ita sentiunt, placuerit complicatas notiones, quas de ipsis rebus corporeis harumque qualitatibus animo conceptas habent, evolvere, earumque origines atque progressus enotare.

III. Qui si ad ea voluerint adtendere, quae sensu corporeo percipiuntur; deprehendent quidem, hac viâ nobis adferri notitias colorum, sonorum, saporum, odorum, frigoris, caloris, duritiei, mollitiei, gravitatis, levitatis, motus, quietis, extensionis, figurarum &c. quae omnia ad rerum corporearum genus pertinent. Sed excutiat quisque & explicet intelligentiam suam, ut videat, quid cogitet cum *corpus* dicit aut *rem corpoream*; iam se ipse doceat, *ipsius corporis* nomine nihil istorum omnium designari. Neque enim corpus dicimus ipsum colorem, saporem, gravitatem, figuram, extensionem, aut ullum ex iis motibus quibus sensus noster afficitur, aut ullam ex istis notionibus sensu perceptis; sed *corporis* nomine intelligunt omnes aliquid ab ipsa perceptione nostra diversum, seorsim per se subsistens, (ex quo *substantia* vocata est) cui inesse aut a quo proficisci putantur color ille, sonus, gravitas, figura, extensio, & huius generis alia sensibus percipienda.

IV. Ita fit, ut generatim, *corpora* cum dicimus aut *res*

corporeas, eas dicamus res, ea ſubiecta, eas ſubſtantias, in quibus ineſſe putantur & quaſi inhaerere haec quae ſenſibus percipiuntur; aut, quae vim habeant ſenſum noſtrum quocumque modo movendi, eaque ratione varii generis ideas ſive notiones nobis adferendi. Haec autem ipſa quae ſenſui proxime ſubiiciuntur, colores, ſapores, gravitatem, levitatem, motum, figuram, extenſionem &c. non ipſa corpora, ſed corporum ſ. ſubſtantiarum corporearum *modos*, *qualitates*, *attributa*, *proprietates*, *relationes*, *vires*, aut ſimile quid, dicere ſolemus.

V. Iam illud ſtatim mirum videri poſſit, cum omnem noſtram de *rebus corporeis* cognitionem e *ſenſu corporeo* derivatam eſſe ſit conſentaneum, cumque in re corporea quavis nihil omnino, praeter ea quae in *modis* ſive *qualitatibus* corporum numerantur, ſenſuum operâ percipiamus; quî fiat tamen, ut impetrare a nobis nullo pacto poſſimus, *ipſum corpus* ut cogitemus, niſi ponamus *rem* quamdam *ſubiectam*, extra ſenſum noſtrum conſtitutam, in qua iſtae qualitates inſint: rem, inquam, ſubiectam, quam *ipſam*, ſi verum velimus fateri, neque oculis, neque tactu, neque quocumque tandem ſenſu corporeo uſurpare cuiquam contigit. Sed haec quidem quaeſtio ad opportuniorem locum differatur.

VI. Hoc ipſum interim tenuiſſe nobis ſufficiat, in *corporum notione*, prout eam omnes conceptam habemus, *duo* contineri: primum quidem *qualitates* vel *modos* varios atque varios; hoc enim iam communi qualitatum nomine vel modorum promiſcue cuncta ea, quae de rebus corporeis ex ſenſuum perceptione cognita haberi ſolent, liceat complecti: tum ipſam *ſubſtantiam*, ſive *ſubiectum*, cui iſtae qualitates tribuuntur. Quorum utrumque, ut, *qualis ſit omnino noſtra de rebus corporeis notitia?* planius adpareat, ſeparatim conſiderari debet.

VII. Igitur cum per *qualitates* ſuas primum nobis corpora innoteſcant, de his ſtatim, & ita quidem, agere nitamur, ut, *quaenam earum notitia homini data ſit*, & *quid*

valeat harum qualitatum notitia ad ipsorum corporum cognitionem, intelligatur. Quod ut vià quadam ac ratione fiat, nihil opus est singulas corporum qualitates s. modos sigillatim persequi. Ampla satis dabitur de hoc, quod quaerimus, iudicandi materia, ubi duas summas classes posuerimus; quibus, quaecumque de rebus corporeis ex sensus perceptione cognita haberi solent, ita contineantur; ut ad harum unam aut alteram quodvis eorum referri commode possit.

VIII. *Primam* eorum modorum s. earum qualitatum constituimus *classem*, quae ad corpora singula, *sigillatim* spectata (quoad corpus quodvis, quamvis variis partibus constans, tamquam *unum* consideratur) referuntur. Quo pertinent extensio, figura, motus aut quies cuiusvis corporis per se spectati, colores, sapores, omnesque qualitates quae *sensibiles* vulgo nominantur. *Altera classis* eos complectatur modos corporum, qui *relativi* (& *relationes* magis proprie) dicuntur; qui aperte non corporibus singulis, sigillatim spectatis, tribuuntur, sed quibus exprimitur ipsa ratio seu habitudo quam servat unum corpus ad aliud quoddam quod tamquam a priori diversum concipitur. Ad quarum relationum differentiam priores illae qualitates, corporibus singulis tributae, *absolutae* vocari possunt.

IX. Sed huius *alterius classis* cum minus difficultatis habere videatur consideratio, ab hac statim examini nostro subiicienda incipiamus. In qua *duo* rursus *genera relationum* videntur distinguenda. Aut enim mere *externa* quaedam instituitur inter duo corpora comparatio, ut, quid inter utrumque interiectum sit? quaeratur. Aut *intimior* aliqua inter duo corpora relatio deprehendi putatur, quae sit huiusmodi, ut, si unum ex iis exsistat, aut tali quodam modo exsistat, fieri non possit, quin etiam exsistat alterum, aut certo modo se habeat; & vicissim, ut, ni fuerit illud primum aut aliquid ei simile, ne alterum quidem foret. Cuius generis relatio his duobus nominibus relativis de-

ſignari ſolet, ut unum eſſe *cauſſa* alterius, hoc ab illo *effectum* dicatur.

X. Prius illud relationum genus, quae *externae* rite vocari poterunt, duobus potiſſimum modis cernitur. Uno modo, cum quaeritur, quid inter duo corpora, quatenus *ſimul* exſiſtunt, ſit interiectum? Altero, cum, quid inter ea quoad exſiſtentiam *ſucceſſivam* interſit? quaeritur. Harum prior relatio *diſtantia ſitus*, altera *temporis diſtantia* dicitur; e quarum varia combinatione aliarum magis complicatarum relationum notio exſiſtit. Sed illis addi debet *numeri* relatio, quae in hoc ineſt, ut res quaſcumque, quae ut plures ſive diverſae una ab altera conſiderantur, abstractione ab omni alio diſcrimine facta, hoc uno distinguamus, quod inter duas quasque *unitas*, *abſoluta* quae dicitur, per omnia conſtans & eadem, interſit. A cuius *numeri relationis* primâ notitiâ initium capit caeterarum relationum notio, & cuius vario uſui & adplicationi earumdem caeterarum externarum relationum cognitio perfectionem ſuam potiſſimum debet.

XI. Harum igitur relationum ſcientiam, negari nequit, eſſe partem in primis notabilem cognitionis humanae; ex qua ſtupentes, dicere fas eſt, cognovere mortales, atque in dies adhuc comperiunt, quid valeat hominis ingenium, ubi vires ſuas in iis rebus exercere, quarum notitia intra fines cadat mortalibus deſcriptos, velit; non in nectendis verborum nodis, aut ſcrutandis naturae penetralibus, ad quae nullus aditus patet, inanem operam conſumere. Eademque ſcientia non modo, vires humani ingenii quid poſſint, ipſi hominum generi patefecit; ſed etiam, obviis quibusque quoad proprias corporum qualitates obſervationibus ſuam operam adhibens, ſua inventa adiungens, res ad omnem vitae uſum praeclariſſimas ita abunde progenuit, ut iam nulla paene pars ſit vitae humanae, quin eidem ſcientiae maxima ſua commoda accepta ferat.

XII. Sed earumdem relationum cognitio, ſi, *per ſe quid valeat ad ipſorum corporum notitiam?* quaeratur; fatendum

eſt, per eam, neque *quid*, neque *quale* ſit ullum ex iis corporibus quae ſic inter ſe comparantur, aperiri. Quum enim omnis huiusmodi externa relatio in eo uno cernatur, quod inter duo corpora, quae inter ſe comparantur, quaſi medium interiectum eſt; hinc fit, ut ipſius relationis claram atque diſtinctam notionem etiam tum habere poſſimus, ubi de corporibus illis, inter quas relatio talis intercedit, nihil aliud niſi vagum & indefinitum, *aliquid*, cogitamus, ac de eorum propriis ſive abſolutis qualitatibus nihil omnino compertum habemus.

XIII. Sic in *numeri* relatione, niſi *unitas relativa* (ex cuius repetita ad unitatem abſolutam adplicatione ipſe numerus ſive collectio unitatum exſiſtit) *quae* & *qualis* ſit, fuerit ante definitum ac determinatum; per ipſam numeri rationem inveniri quidem poterit, *quoties* in quavis unitatum collectione ſimplex unitas relativa ad abſolutam unitatem fuerit adplicata, aut, *quid interſit* inter quamlibet unitatum collectionem atque ſimplicem unitatem; de ſummae ſive congregati illius *qualitate* nihil conſtabit. Ex quo fit, ut abſtractorum, qui dicuntur, numerorum aeque ac concretorum ratio conſtans atque certa inveniri poſſit. Ubi vero cognita eſt unitas relativa, qualis ſit, tum quidem per ipſam rationem quam ſervat quaevis unitatum collectio ad illam ſimplicem unitatem, aut ad unitatem abſolutam, etiam ipſam collectionem penitus pernoſcere licet: ſiquidem in numeri rationibus ſubducendis hoc poſtulatur ſemper ac pro conceſſo ſumitur, ut unitates omnes relativae, de quarum ſumma quaeritur, ſint *homogeneae*, id eſt, eiusdem naturae & qualitatis. Ex quo iam velut in tranſcurſu colligamus, quod eo caſu, ubi non licet unitates quales volumus poſcere, ſed ubi easdem tales quales natura ſuppeditat ſumere oportet; ibi certe, ad pernoſcendam quamvis unitatum congregationem, non ſufficiat unitatum numerum noſſe, ſed oporteat ſimul alia via cognitum & exploratum habere, num in ipſa rerum natura, ſicut in calculi hypotheſi, ſint omnes iſtae unitates revera homogeneae.

XIV. Diſtantiarum temporis atque ſitus adcurata cognitio, ſupponit illa quidem definitam aliquam ſpatii ſive temporis inter duas res, de quibus quaeritur, interiecti *menſuram*, cuique ex propria ſenſus perceptione notam, ex qua per adhibitam numeri rationem de tota diſtantia iudicetur. Sed earumdem relationum notitia, quantumvis adcurata, de rebus ipſis, quae hoc intuitu inter ſe comparantur, aut de earum qualitatibus, per ſe nihil prorſus patefacere poteſt. Ita plane, ut, niſi res illas, quales ſint, per aliam viam cognitas habeamus, per huiusmodi relationum notitiam ne notionem quidem ullam claram ac definitam ipſarum rerum, de quibus quaeritur, informare valeamus. Quod mathematicae ſcientiae ſatis demonſtrant: in quibus pro immenſis Solis noſtri atque planetarum globis, de quorum diſtantia atque tempore quaeritur, aeque ac pro quavis arbore aut domuncula, quarum diſtantias metimur, nudum merum punctulum ſufficit poni; cuius non alia notio niſi haec, quod ſit *aliquid*, relinquitur.

XV. Supereſt e *relationum* claſſe ſ. qualitatum relativarum, quas de rebus corporeis nobis compertas eſſe gloriamur mortales, *alterum genus* conſiderandum, quod in *cauſſae & effectus relatione* cernitur. De quo *primum* hoc quaeramus: quid ſit, quod his nominibus, cauſſae & effectus, ſignificetur? quae ſit notio, quam habent omnes animo conceptam, cum unum eſſe cauſſam alterius, hoc illius effectum, dicunt. *Tum vero* videamus, quidnam in ipſis rebus corporeis inveniatur, quod iſtis notionibus reſpondeat, unde vere profiteri poſſimus, cauſſas ullas aut effectiones rerum corporearum nobis eſſe cognitas atque perſpectas?

XVI. Quare, *quid hac cauſſae & effectus relatione intelligatur*, ex iis quae breviter ſupra diximus (n. IX.) hic repeti debet; niſi potius hoc quisque ſe ipſe docere velit, complicatam animi ſui notionem, quam iſtis verbis deſignare ſolet, excutiendo. Nimirum, cum aliquam ſubſtantiam *A* cauſſam eſſe dicimus alterius ſubſtantiae *B*, & hanc

illius effectum; aut cum modum quemdam *m*, substantiae *A* proprium, dicimus esse caussam, cur *B* habeat modum *n*; tum vero his verbis hanc fere sententiam subiicimus omnes, »ut, si exsistat *A*, aut si *A* sit *m*, fieri non » possit, quin etiam exsistat *B*, aut quin hoc *B* habeat mo» dum *n*; & vicissim, ut nisi exsistat *A* aut alia quaedam » substantia cui sit modus *m*, fieri non possit, ut exsistat *B*, » aut ut hoc *B* habeat modum *n*.«

XVII. Ex quo statim adparet, hanc notionem caussae & effectus esse longe diversam ab eo quod in mera externa relatione, quoad exsistentiam simultaneam aut successivam, intelligitur; & esse hanc magis *internam* relationem, ut supra diximus, id est, quae ad res ipsas, inter quas eiusmodi relatio intercedit, propius pertineat. Ipsa quippe caussae & effectus notio iam supponit, ut cogitemus, in ipsa substantia *A* aliquid inesse, quod efficere possit & revera efficiat, ut exsistat *B*, aut ut modus ille *n* substantiae *B* insit: ita quidem, ut si illud, quidquid sit, non inesset substantiae *A*, ne *B* quidem aut *n* foret. Atque hoc ipsum, quidquid sit, quod illi priori substantiae (cui in hac relatione tribuuntur *caussae* partes) iam ante hanc relationem per se inesse putatur, *vis* vel *potentia activa* vocari solet.

XVIII. Iam adplicet, quicumque voluerit, has notiones, quas cuncti qui se ipsi norunt animo conceptas habent, adplicet eas ad rerum corporearum qua late patet genus; ut videat, quid sit quod revera sensibus suis percipere soleat tum, cum & nobis & sibi persuasum cupit, se *in rebus corporeis caussarum & effectuum relationem* quamdam atque *vim activam*, unde ista relatio pendeat, observasse. Edisserat nobis, si placet, an hoc, quod in relatione caussae & effectus praecipuum censetur, sensu ullo umquam perceperit, *quod* cum unum quoddam exstiterit, aut tali quodam modo exstiterit, *fieri ob hoc ipsum non potuerit, quin* & alterum esset aut tale esset, quale cognitum est? Videat, *sensus* omnis *perceptio* quidquam-ne aliud ipsum

docuerit, praeter hoc: »quod, ubi prius illud corpus ocu»lis aut alii sensui erat obiectum, simul alterum adfuerit, »aut mox sit consecutum; vel, ubi *modum* quemdam in »priori corpore animadvertisset, iam simul vel paullo »post in altero corpore alterum modum animadverterit. « Atque quod de sensus perceptione quaero, id non solum de levi quadam ac superficiaria, quae in quemvis e vulgo cadat, animadversione dictum velim: sed de observationibus quam maxime adcuratis, de experimentis diligenter institutis saepiusque repetitis, denique de ipsa summa, quam e multis variisque observatis colligere licet, idem prorsus & pari modo habendum esse, facile intelligitur.

XIX. Ita quidem omne id, quod *de rerum corporearum caussis & effectibus* exploratum habere nobis persuademus, si ad verum redigatur, huc tandem redire fatendum est: »ut inter quaedam corpora, vel quasdam variorum cor»porum partes aut qualitates, aliquam, *constantem* quidem, »sed mere *externam* relationem, quoad exsistentiam simul»taneam aut successivam adnotaverimus. « Quod ipsum & inscii saepe & inviti fatemur. Nam cum de *vi* quaeritur, unde caussae relatio in dato quodam casu pendeat, & sine qua haec caussae & effectus cognatio intelligi nequit, tum vero saepenumero fateri cogimur, nos ipsam vim ignorare; non obscure hoc ipso significantes, ne caussae quidem & effectus relationem in ea quaestione satis certo nobis cognitam fuisse, sed temere a nobis pro comperta habitam. Aut vero provocare solemus ad illam *partem* vel *qualitatem* corporis, ex qua effectus potissimum pendere putatur: ubi si denuo premimur; puta, si quaeratur, quo pacto tandem *vim* huius partis aut qualitatis intelligamus; iam nihil restat, nisi ut ad id redeamus, quod evitare volebamus, fateamurque » nos aliud nihil de hac re »compertum habere, nisi quod, ubi eiusmodi qualitas in »uno corpore percipiebatur, constanti quadam observa»tione cognoverimus, simul alterum, quod effectum dici»mus, adfuisse, aut mox esse consecutum. «

XX. Quae si ita se habent, nullo modo hinc efficitur, ut notiones illae nostrae *caussae* & *effectus* & *vis activae*, quas supra vidimus omnium mentibus conceptas, vanae sint atque nullae. Sed hoc intelligi fas est, istas notitias non esse ex rerum corporearum observatione ad intelligentiam nostram delatas; verum, aliunde arreptas atque ante conceptas, a nobis ipsis in rerum corporearum contemplationem inferri. Quod quo iure fiat, aut qua cautione faciendum sit, longum est hoc loco disquirere.

XXI. Quare cum per *relativos modos*, de quibus adhuc egimus, nihil in hanc partem de rebus corporeis constet, ut, *quid* aut *quale* sit ullum corpus, intelligatur; progrediamur ad illam *Absolutarum qualitatum* classem, quam primo loco supra nominavimus (n. VIII.) considerandam: ut videamus, haec classis quidnam contineat, quo suppleatur id quod illi alteri per se deesse vidimus ad rerum corporearum cognitionem; aut in quo id, quod ibi tamquam cognitum supponitur, reperiatur. Quaeritur igitur hoc loco de qualitatibus iis, quae corporibus singulis, quatenus extra relationem cum aliis spectantur, tribui solent. (v. supr. n. VIII.)

XXII. Quo loco, si licet divisionem sequi LOCKIO usurpatam, (de *Intell. hum.* L. II. c. VIII.) quam eamdem plerisque probatam video; eae statim erunt corporum *qualitates* expendendae, quas *primarias* ille vocat, quas easdem *reales* & *originales* proprie ac vere nominari iudicat: » quippe quae in ipsis corporibus insint, sive percipiantur a » nobis, sive non percipiantur; ita ut ab illarum varia mo» dificatione sola caeterae qualitates, quae *secundariae* aut » *qualitates sensibiles* vocantur, pendeant. « Ad quod primariarum qualitatum genus hae fere referri solent: *extensio*, *figura*, *numerus* & *situs partium*, denique *motus* & *quies*.

XXIII. Sed huius generis qualitates quod si propius adspiciamus, vereor, ne ad *relationum* potius illarum *externarum* genus, de quibus initio egimus, videantur relegandae, quam inter qualitates corporum absolutas recensen-

dae. Nam *motus* quidem, ut ab hoc incipiam, licet corpori alicui per se spectato proprius dicatur; aperte tamen est eiusmodi, ut, ubi ab huius corporis cum aliis corporibus comparatione quoad situm & tempus discesseris, nulla omnino eius notio relinquatur. *Quietis* autem notio omnis, quam habemus, non nisi in hoc inest, ut motus notio animo concepta supponatur, sed negetur in ea re, de qua quaeritur, motum ullum cerni.

XXIV. Caetera autem quae ad hoc genus primariarum qualitatum referuntur, *extensio*, *figura*, *numerus & situs partium*, item *motus partium* intestinus, tribuuntur illae quidem quodam modo corporibus singulis & sigillatim spectatis; nempe hoc modo, ut quodvis *totum*, quodvis *congregatum*, quod tamquam *unum* considerare placuit, iam spectetur extra relationem cum aliis congregatis, quae ab illo diversa sunt. Sed nulla tamen harum qualitatum concipi aut intelligi potest, nisi in ipso hoc *uno*, de cuius qualitate quaeritur, iam iterum *plura*, tamquam a se invicem diversa, alia extra alia constituta, distinguantur. Atque in horum ipsorum *plurium* (quas *partes* illius corporis, quod tamquam *unum* considerare placuit, vocamus; quas partes esse etiam ipsas *vera corpora* in physicis docetur) in illarum, inquam, plurium partium, in illorum plurium corpusculorum, *mutuâ relatione externâ* qualitates istae cernuntur.

XXV. Quare ab illis relationibus externis, de quibus supra verba fecimus, hae qualitates nihil differunt, nisi quod hae sint relationes inter minora corpora intercedentes, illae inter maiora. Unde utrarumque eadem ratio est; ut fatendum sit, 1) de ipsarum *partium natura*, e quibus maiores moles sunt compositae, per istas qualitates, quae meram externam harum partium relationem exprimunt, nihil esse compertum. 2) Illis ipsis qualitatibus cognitis, iam corporum congregatorum internam naturam ac qualitatem non magis esse perspectam, quam mihi dissitorum illorum versus septemtriones corporum coelestium natu-

ra ac conſtitutio perſpecta eſt eo, quod *figuram* cognitam habeo quae e ſeptem ſtellarum mutuo ſitu formatur; aut quam Aſtronomis Iovis ſtellae cum ſatellitibus intima natura explorata eſt, cum & numerum eorum & mutuas diſtantias atque motus intellexerunt.

. XXVI. Reſtat itaque, ut *abſolutas* rerum corporearum *qualitates*, ſi qua earum notitia in hominem cadit, in illarum genere quaeramus, quas *ſecundarias* Lockius vocat; quae *qualitatum ſenſibilium* nomine rite inſigniuntur, ſiquidem ex mera ſenſus corporei perceptione omnis earum notitia ad nos defertur. Quo referuntur colores, ſapores, ſoni, odores, guſtus, omnesque qualitates tactu corporeo, ſive externo ſ. interno, percipiendae, velut mollities, durities, gravitas, aſperitas, laevitas, humidum, ſiccum, calor, frigus &c. denique omnis voluptatis aut doloris ſenſus, quo corpus noſtrum ex quacumque re adficitur. Quarum qualitatum notitia quaenam, aut qualis? nobis data ſit; &, quonam modo, his qualitatibus cognitis, iam rerum corporearum aliquam notitiam ſatis claram a nobis conceptam eſſe, poſſimus profiteri? paucis exquiramus.

XXVII. Iam vero neſcio, quo fato contingat, ut, cum tandem ad qualitates corporum *abſolutas* perventum eſſe ſperarimus, id eſt, quae ad res eas quibus tribuuntur ita pertineant, ut hae qualitates tamquam *ipſis illis rebus inhaerentes*, intelligi poſſint; nunc iterum fatendum ſit, de *qualitatibus ſenſibilibus*, de quibus hic quaerimus, dici hoc non poſſe. Nam ſunt hae quidem eo modo abſolutae, ut per easdem non ſolum cognoſcendum ſit quodvis eorum corporum, (ſive maiorum, ſive minorum) inter quae relationes illae quoad diſtantiam, motum aut numerum, quas hactenus vidimus, intercedunt; ſed etiam, ut ex hoc genere nobis adferri debeat notitia *menſurae* illius, qua utimur ad diſtantias ſive extenſionem corporum quorumvis, adhibitâ numeri ratione, determinandas; cuiusmodi menſura non niſi ex propria ſenſus perceptione cuique cognoſcenda eſt.

XXVIII. Sed illud incommodi habent hae qualitates corporum sensibiles, ut non nisi secundum *variam corporum externorum ad corpus nostrum relationem* a nobis cognoscantur. Quum enim sensu cuiusque hae qualitates sint percipiendae; iam non aliter cognosci possunt, nisi quatenus cuiusvis singuli hominis organa s. instrumenta sensoria id ferunt atque patiuntur, pro determinata sua quovis tempore constitutione, & pro vario situ quem respectu rei obiectae servant. Ex quo non solum hoc fit, ut res eaedem, atque eaedem corporis eiusdem partes, licet per se non mutatae fuerint, tamen pro diversis temporibus, & pro diverso statu & situ corporis nostri & eius partium, aliter atque aliter nos adficiant, i. e. aliis atque aliis qualitatibus instructae videantur. Verum etiam, licet, ut aiunt, unius sensus vel perceptionis errores per alium sensum aut aliam eiusdem sensus perceptionem corrigantur; licet variarum pro variis circumstantiis perceptionum summa subducatur, atque ex hac summa quoddam quasi medium proportionale eruatur, quo tamquam communi mensurâ & aequabili utamur in aestimandis qualitatibus sensibilibus: facile tamen intelligitur, illam omnem operam (quae quidem, si adcurate instituatur, tam ad usum cuiusque privatum, quam ad nostras perceptiones cum aliis sermonis ope communicandas, utilissima est & plane necessaria) efficere tamen non posse, quo minus omnis nostra de illis qualitatibus sensibilibus cognitio semper maneat mere *hypothetica*. Nam, ut hoc taceam, quod saepe monent Philosophi, valde incertum esse, an duo inveniantur in omni hominum genere, qui easdem res obiectas eodem plane modo sensibus suis percipiant; hoc quisque intelligit, quod, siquidem instrumenta sensuum nostrorum essent aliâ ratione fabrefacta, aut parumper immutata, iam omnia alia essemus percepturi, & longe alias qualitates in his ipsis rebus, nunc nobis obiectis, observaturi.

XXIX. Ex quibus cum sponte fluat, de omni *qualitatum sensibilium* genere nihil posse corporibus *absolute* tribui;

ita plane, ut absurdum sit, in hoc ipso genere (quod non nisi in relationibus corporum externorum ad nostrum corpus cernitur) aliquid *absolute veri* quaerere: iam ridiculi videntur, qui id, quod negare nemo potest, ingenue dici, aegre ferunt. Nec vero minus ridiculi hi, qui, ubi illud concedatur, iam de omni veritate aut certe de omni veri aut falsi notâ conclamatum fore, sibi persuadent.

XXX. Sed quum illud commune habeant omnes qualitates hoc genere *sensibilium* comprehensae, ut non nisi per *sensus perceptionem* notitia earum ad nostram intelligentiam deferatur; iam aliud etiam, illudque gravius, dubium nasci videtur. Etenim quaevis *sensus perceptio* seu *sensatio*, sive mera *adprehensione* variarum *notionum* s. *idearum* illa terminetur, sive gratum aliquem aut molestum *motum* habeat comitem, quaevis, inquam, sensatio intra nostrum corpus fit, penes nos, non extra nos. Ita fit, ut ex quavis sensatione, per se spectata, non cognoscamus qualitatem aliquam quae ad *rem extra nos* constitutam pertineat; sed cognoscamus *nos ipsos* notione quadam ditatos aut motu quodam adfectos. Puta, si *sonum* campanae auribus percipimus; per hanc ipsam soni perceptionem nihil de aëre commoto aut de campana malleo percussa cognoscimus. Atque si quis uno *auditus* organo sensorio foret instructus, caeteris orbatus; hic, quando sonum perciperet, ne cogitaturus quidem umquam esset de *corpore quodam extra se constituto*, unde illa sensatio ad ipsum adferatur; nihil cogitare poterit, nisi *se tali modo adfectum*. Quod eodem modo de caeteris sensibus dici debet.

XXXI. Qui floris *odorem* odoratur, is, si florem nullum umquam, aut aliam rem odorem exspirantem, oculis aut tactu usurpare ipsi licuisset, ex odoris illius perceptione numquam de qualitate alicuius rei extra se constitutae cogitaret, sed odorem illum non nisi tamquam adfectionem ad se pertinentem cognosceret. De *visu* ipso (licet diuturna consuetudine decepti aegre nobis persuadeamus) certum est, nos omnia intra oculos nostros cernere: ut,

ſi cui a pueris caeco prima vice lucem adſpicere contingat, iam omnia, quae ſimul videt, intra ſe non extra ſe conſtituta putet; ut neſciat, has eſſe easdem res quas olim manu tetigerat; ut de varia rerum a ſuo corpore diſtantia per ſimplicem intuitum ne notionem quidem ullam informare poſſit, ſed longiſſime remota aeque ac proxima ad ſe pertinere putet; in ſumma, ut *ſe* quidem variis notionibus auctum ſentiat, de qualitatibus autem corporum extra ſe conſtitutorum iis, quas per merum intuitum in ipſis corporibus extra nos cerni nobis vulgo perſuademus, nihil cogitare poſſit, niſi poſteaquam paulatim oculorum perceptiones cum tactus perceptionibus comparaverit, & diuturno uſu opticas leges (quibus corporum pro varia a nobis diſtantia figurae & magnitudines mutantur) fuerit edoctus. Quae obſervatio non meris philoſophorum ſpeculationibus debetur, ſed ipſo etiam experimento ſatis eſt comprobata. (Videſis VOLTAIRE *Philoſophie de Newton* p. 155 ſqq.) De *tactus* ſenſu haud aliter ſe res habet. Aëris intemperiem diu ante in nobis ſenſimus parvuli, quam de frigore ad aërem nos ambientem referendo cogitatio ſubiret. Atque ſi adtendere ad noſtras ſenſationes volumus, facilis eſt obſervatio, quod per quemvis ſimplicem contactum cuiuslibet corporis externi non tam ſentiamus aliquam qualitatem illius corporis extra nos conſtituti, quam manum noſtram certo modo adfectam, vel nos ipſos potius per manus inſtrumentum eo modo adfectos.

XXXII. Quare, ubi qualitates ſenſu perceptas corporibus extra nos conſtitutis tribuimus; ſi quidem id, quod vere ſentimus atque ſenſu cognoſcimus, fateri velimus; nihil aliud poſſumus profiteri, niſi quod, dum uno ſenſu talem perceptionem experimur, per *aliud* ſenſus organum *eodem tempore* alia perceptio, aut per *idem* ſenſus organum *ſucceſſive* diverſae ſenſationes, in ſatis conſtanti ratione, nobis ſoleant adferri. Atque per huiusmodi demum comparationem & combinationem variarum varii generis perceptionum ſ. ſenſationum, de corporibus *extra nos* conſtitu-

tis iudicamus: ſed cuiusvis qualitatis ſenſibilis per ſe ſpectata perceptio non ſufficit ad corpus ullum externum a noſtro corpore diſtinguendum; ſi quidem perceptionem quamlibet ſingularem non extra noſtrum corpus, ſed intra illud & penes nos ipſos experimur.

XXXIII. Ita fit, ut, ubi qualitates ſenſibiles conſidero tamquam varias *perceptiones* atque ſenſuum commotiones *ad me pertinentes*, atque per varia ſenſus inſtrumenta, ſive ſimul, ſive ſucceſſive, *mihi oblatas;* tum omnia ſatis plana ſint atque perſpicua. Siquidem quilibet ipſo ſenſu cognoſcit id, quod ſentit. Ad quam conſiderationem quum accedat, quod non ſolum (ut ſupra vidimus, n. XIX.) inter eorum complura quae ſenſibus experimur relationem aliquam ſatis conſtantem, quoad coniunctionem illorum aut conſecutionem, adnotare liceat; verum etiam vim quamdam ſentiat quisque ſibi tributam & poteſtatem, corporis ſui ſitum ſ. locum varie pro lubitu mutandi, atque variis corporis ſui membris, tamquam totidem inſtrumentis, vario atque vario modo utendi; qua poteſtate efficitur, ut a nobis quodam modo pendeat, quid iam iamque vel quid deinceps ſimus experturi, atque ut leges iſtae a natura ſtabilitae ad noſtra ſive commoda ſive incommoda a nobis converti poſſint: haec, inquam, cum ad priorem illam conſiderationem accedant; iam profecto, tam ad ipſam cognitionem praeclariſſima, quam ad huius vitae uſum atque cultum tuendum maxime neceſſaria videri debet diligentia hominum perſpicacium, qui aſſidui ſunt in illis legibus a natura ſtabilitis, quoad coniunctionem atque conſecutionem eorum quae hominum ſenſus movere ſolent, adcurate indagandis, & qui hoc etiam potiſſimum adnotare ſtudent, quid in quovis propoſito caſu agendum ſit, qualis virium noſtrarum requiratur uſus & adplicatio, ut eam experiamur perceptionum noſtrarum atque ſenſus commotionum ſeriem, quae ſit conſiliis atque votis noſtris maxime conſentanea.

XXXIV. Contra ubi quaeritur, *quid ergo ſint hae quali-*

tates sensibiles, *quatenus ad ipsas res extra nos constitutas pertineant?* tum omne illud lumen evanuit. Neque enim ullo sensu corporeo percipio substantias illas s. subiecta illa, extra me constituta, ad quae qualitates istae pertinere dicuntur, (quoniam sensu nil nisi qualitates percipio:) neque omnino mihi datum videtur, ut, cum aliquid meo sensu apud me perceperim, iam dicam aut sciam, *quid* vel *quale quid* sit hoc ipsum, quatenus illud pertinet ad subiectum aliquod a me diversum, cuius notionem nullam habeo?

XXXV. Atque cum considero, quo pacto hunc nodum solvere tentent Philosophi, ubi monent, probe distinguendum esse inter id, quod nos sensu percipimus, & id quod in ipsis corporibus externis inest, unde illae perceptiones nobis adferuntur; (cf. LOCKIUM, Lib. II. cap. VIII.) tum fateor, mihi per ea, quae ab his ad levandam difficultatem adferuntur, quaestionem quodam modo in gyrum actam, & implicatam magis quam expeditam videri. Unde subit interdum mirari, *an ulla satis clara rerum corporearum notitia* mortalibus data sit?

XXXVI. Una restat de rerum corporearum cognitione quaestio: de ipsa illa *substantia corporea*, i. e. de *subiecto* illo, stabili atque constanti, cui qualitates variae atque variae, de quibus hactenus vidimus, tribuuntur, & quod proinde ab ipsis qualitatibus distinguitur. Hoc in rebus corporeis *sensu* non percipi, iam satis monitum est: sed annon ratiocinando saltem atque cogitationis nervos intendendo, subiectum illud, illa substantia inveniri, atque notio eius informari poterit? Quaestionem subtilem sane, & consideratu forte haud indignam, eamque summo ingenio virorum, ex quo philosophari coeptum est, in contraria omnia discedentium, controversiis obscuratam simul & nobilitatam, --- transvolare hoc loco liceat, & in aliud tempus differre.* De *Corporum cognitione*, haec prolusa sunto. De *Mente hominis* verbulum subiiciamus.

[* Conf. infra, sect. XLII. & vide *Praefationem* universo huic volumini praemissam.]

XXXVII. Quilibet, cum de *se* loquitur aut cogitat; tum per illum *ego*, quem cogitat, neque aliquam corporis sui partem, neque ipsum corpus suum, intelligit. Nam & quamlibet corporis sui partem, & universum corpus, a *se* ipse distinguit, atque illa pertinere quidem ad *se* sentit; sed hoc ipso simul intelligit atque fatetur, eadem non esse *ipsum se*.

XXXVIII. Quilibet cum *se* dicit, tum per illum *ego* non intelligit aliquam perceptionem per sensum corporeum ad *se* delatam; neque aliquam *cogitationem* ex propria ingenii sui vi a *se* conceptam, neque aliquod a *se* captum *consilium*, neque haec omnia simul sumta. Sentit quidem, haec omnia ad *se* pertinere, ita quidem, ut alia (velut, sensus perceptiones) extrinsecus ad *se* advenerint, alia per insitam *sibi* vim a *se* quasi progenita; sed dum haec omnia ad *se* pertinere intelligit, fatetur ea non esse *ipsum se*. Atque simul intelligit, *se* sibi esse notum, & maxime ac intime notum; quoniam, absque hoc foret, non posset illa, quae ipsum proxime tangunt, ipse a *se* distinguere.

XXXIX. Quilibet sentit *vim* sibi tributam corporis sui membra quaedam pro lubitu movendi; ita ut, si vim illam adhibeat, membra moveantur; si non adhibeat, quiescant. (Licet interdum eadem invito *se* moveantur: unde vim illam suam limitatam esse intelligit.) Sentit etiam, sibi esse vires, quarum usus magis internus, neque tamen eo minus luculentus est; vim varias perceptiones sibi oblatas inter se vario modo comparandi atque combinandi, mentis suae aciem in aliquam perceptionem vel cogitationem pro lubitu intendendi & ab eadem rursus avocandi, quamlibet cogitationem suam secum saepius pro lubitu repetendi, consilia varia capiendi &c. Has vires cum *sibi* tributas esse intelligit; simul intelligit, *se* non esse ipsas has vires. Sed nisi *se* nosset, nisi ipse sibi esset notus, numquam posset vires istas, ad se pertinentes, a se ipse distinguere.

XL. Quilibet cum praeteritorum temporum memoriam

ſecum repetit, ut recognoſcat, quid *ſibi* per totam vitam acciderit; is per totum hoc negotium ſentit, intelligit, atque cognoſcit, *ſe*, qui hodie haec recolat, eſſe *eumdem*, cui ante hos triginta forte annos tale quid acciderit & infinita alia interea temporis acciderint; *ſe* eſſe *eumdem*, qui olim parvulus erat, dein ſenſim adoleverit, nunc virili aetate floreat. Intelligit, *ſe* eſſe *eumdem*, qui intra tot annorum ſpatium innumeras viciſſitudines rerum ſit expertus; *eumdem*, cuius corpus ante hos triginta vel quadraginta annos forte vix ullum ex his iisdem elementis corporeis continebat, quibus hodie conſtet; *eumdem*, qui hodie vires *ſibi* tributas ſentit & uſu atque exercitatione excultas, quarum virium olim ne notionem quidem ullam habuerat; denique, *ſe*, qui hodie forte etiam quoad omnia vitae conſilia quaſi renovatus & alius homo eſt, tamen eſſe *eumdem*, qui fuerit ex omni illo tempore praeterito, cuius memoriam ſecum recolere poſſit.

XLI. Ille *ego*, quem intelligit quisque cum de *ſe* loquitur, quem ſentit quisque eſſe per tot ac tantas rerum, *ſe* proxime tangentium, viciſſitudines ſemper *eumdem*; ille *ego*, cuius ſunt iſtae perceptiones, iſtae cogitationes, iſta conſilia, iſtae vires; ille *ego*, quem niſi quisque prae omnibus rebus cognitum haberet, numquam intelligeret, iſtas perceptiones, cogitationes, conſilia, vires, eſſe *ſuas* & ad *ſe* pertinere, partim etiam & quodam modo a *ſe* proficiſci; illud *ſubiectum* omnium harum adfectionum atque actionum, *ſubiectum* ſemper *unum* & *indiviſum*, ex quo ſemel ſibi innoteſcere coepit; adeoque, hoc ſaltem intuitu, ſimpliciſſimum, per omnes viciſſitudines ſtabile atque conſtans; *ſubiectum* illud eſt id ipſum, quod MENS *hominis* vocatur.

XLII. Si quidem *ſubſtantiae* nomine Philoſophi dicunt ſubiectum aliquod ſtabile atque permanens, unum & idem, ad quod unum varia ea, quae *accidentia* ſ. *modi* ſ. *qualitates* vocantur, pertineant; ita ut haec *accidentia* non intelligantur quo pacto *exſiſtere* poſſint, niſi ad ipſam ſubſtan-

tiam referantur: tum ego quidem fateor, mihi *me* ipsum cognitum esse tamquam *substantiam*; atque perceptiones, cogitationes, consilia mea, vires meas, actiones & adfectiones meas mihi notas esse tamquam *accidentia*, ad *me*, ad substantiam hanc quam dico, pertinentia; sive, quod eodem redit, *mihi Mentis meae substantiam & accidentia nota esse*. Atque graves me caussae movent, ut putem, quemque mei similem idem eodem modo de *se* confirmare posse.

III.

BONI MALIQUE MORALIS DISTINCTIONEM SENSU MORALI ESSE IUDICANDAM. *

I.

Quum de ſenſu quodam corporeo ſermo inſtituitur, velut de interiori illo tactu voluptatis aut doloris, multa quidem quaeri disceptarique poſſunt de varia earum rerum qualitate, quarum adpulſu ſenſus iſte, vario atque vario modo, varioque intenſionis gradu, ſive in tota corporis compage, ſive in quibusdam eius partibus, cieri ſoleat; multa item de iis, quae in ipſo corpore noſtro geruntur, de mutationibus illis quae internae corporis noſtri aut alicuius eius partis conſtitutioni adferuntur tum, quum voluptatem aliquam aut dolorem percipimus: de hoc nemo dubitat, quin ipſius voluptatis dolorisque *gratus aut moleſtus motus* non niſi ipſo *ſenſu* percipiatur, atque *notio* omnis, quam voluptatis dolorisve corporei nomine deſignamus, tum in nobis informetur, quum, acie mentis in nosmet ipſos converſâ, ad varios modos, quibus idemtidem corpus noſtrum adfectum eſt, animum adtendimus; atque alium modum, v. c. praeſentem aliquem, cum alio, quo nuper nos adfectos meminimus, comparamus.

[* Reliquus olim ſcriptionis huius titulus erat: *Praeſide Iohanne Schweighaeuſer, Phil. M. Log. & Metaph. Adiuncti, die XXIII. Aug. MDCCLXXXIII. publica disputatione defendet Ioh. Mich. Fries, Argentinenſis.*]

II. Eodem fere modo, quum de sublimiori illo *animi sensu* quaestio habetur, quo iudicetur (id est, simul dignoscatur, simul vel commendetur vel improbetur) id, quod in actionibus hominum, in animi adfectionibus agendique consiliis, honestum, turpe, iustum, iniustum, virtutis excellentiae magis minusve consentaneum, dicitur; tum vero video, latum amplumque esse disceptandi campum, ubi singulas virtutis & officii partes persequi, &, pro variis conditionibus temporibusque quae incidere possunt, disquirere velis, *quales* sint actiones, qualiaque agendi consilia, aut quae animi adfectiones, quae hanc vim habeant, ut istum sensum nostrum, sive honestatis comprobatione, sive turpitudinis offensione, vario modo, ac vario intensionis gradu, moveant atque percellant. Iterum illud video, si quis sedulus humanae naturae observator, si SMITHIUS aliquis, operam suam studiumque in eo ponat, ut observet adnotetque, quam varias in formas quasi flectatur animus hominis in variis sensus istius moralis commotionibus, distinguatque varia earum rerum, quae in ipsa mente nostra geruntur, momenta, quibus concurrentibus & inter se iunctis exsistat quaevis sensus illius perceptio atque iudicium; video, inquam, posse hunc multa aperire, quae vel fugerint illos philosophos qui contemplationum suarum cursum istam in partem numquam direxerint, vel quae pro dubiis aut parum adcurate positis habeantur ab his, qui, sive aliâ quadam viâ ad examen istud ingressi, sive eâdem viâ, sed minori aut maiori forte acumine & diligentiâ, incedentes, aliud quid sibi invenisse videantur. Sed ipsa illa *distinctio recti & pravi, honesti, turpis, iuris, iniuriae, moralis boni atque mali*, eius *quod officio, quod verae propriaeque hominis dignitati, quod* ei, qua naturâ obstricti sumus, *obligationi consentaneum ducitur, & eius quod his contrarium habetur;* sive qua sunt alia verba, quibus vel vetus Latium vel recentior latini sermonis usus designare id, quod volo, soleat; tota ista distinctio, inquam, talis videtur, ut nemini, qui vel se

ipſum ſenſumque ſuum inſpexerit, vel ſemel ſaltem fuerit admonitus, dubium eſſe debeat, illam omnem *peculiari quodam ſenſu*, qui *Moralis ſenſus* rite nominatur, cognoſci iudicarique: ita plane, ut, ab hoc ſenſu ſi receſſeris, non dico, notionum earum, quae nominibus commemoratis efferri ſolent, origo inveniri nulla poſſit, ſed ne ulla quidem vis atque notio verbis iſtis ſubiecta relinquatur.

III. Quamvis autem plana & in tuto collocata nobis videatur haec ratio, diſtinctionum omnium moralium originem ad ſenſus cuiusdam perceptionem iudiciumque referendi; [1] non potuit ea tamen multas multorum, eorumque doctiſſimorum virorum, dubitationes reprehenſioneſque effugere: ita quidem, ut etiam totam hanc quaeſtionem, tamquam minime confectam & de qua in utramque partem disputari adhuc probabiliter queat, in hunc ipſum annum pro materia, in qua ſe exerceant philoſophorum ingenia, publice [2] his ipſis verbis propoſitam videamus: *Sit-ne homini innatus aliquis ſenſus, quo dirigatur ad dignoſcendum & impellatur ad faciendum Bonum Morale.* Quare neque incommodum nobis viſum eſt hoc idem argumentum, in quo iuvenis philoſophus, qui, quid profecerit in defendendo adſerendoque eo, quod de propoſita quadam quaeſtione veriſſimum ſibi aut veritati proximum videatur, publica disputatione experturus ſit, virium ſuarum faciat periculum.

IV. Igitur ut breviſſime, quoad fieri poteſt, ſententiam quam defendendam ſuſcipimus exponamus, liceat aliqua pro conceſſis ſumere. Et *primum* quidem, omnem iſtam *boni & mali moralis* diſtinctionem cadere in liberas homi-

1 Praeſertim poſtquam a principe, inter recentioris aevi philoſophos, ſenſus huius moralis vindice HUTCHESONO, quidquid hic locus ambigui aut obſcuri habere poterat, ita explanatum eſt, ut, iudice acutiſſimo harum rerum aeſtimatore SMITHIO (in *Theoria ſenſus moralis* P. VI. Sect. 3. c. 2.) nihil quod vel regeri queat relictum videatur.

2 Ab illuſtri Adminiſtratorum *Legati Stolpiani*, apud Lugdunenſes in Batavis, Collegio.

num actiones agendique consilia, quin & in ipsas animi adfectiones propensionesque, quatenus & hae quodammodo liberae mentis voluntati subiectae sint. 2dum. *Boni & mali moralis* communi adpellatione comprehendi, quidquid intelligitur, cum dicimus rectum, pravum, iustum, iniustum, honestum, turpe, laudabile, vituperandum, & quae sunt alia nomina his similia; neque ipsam vim, verbis istis subiectam, differre ab eo, quod volumus, quum aliquid *officio* hominum & *virtutis rationi consentaneum* vocamus, aut contrarium; cum ad aliquid sequendum aut fugiendum ex *naturae lege* (sive perfecte, sive imperfecte, ut aiunt) *obligatos* esse homines, pronunciamus; aut quum aliquid eo pertinere dicimus, ex quo vera & propria hominis *dignitas* atque *meritum*, sive *indignitas* aut *culpa* censeatur. 3. Denique hoc nobis concedatur, ipsam illam actionum humanarum agendique consiliorum distinctionem, qua fit, ut alia in *rectis*, *honestis*, *bonis*, numerentur, alia *mala*, *prava*, *turpia* habeantur, esse a natura constitutam, non merum ingenii humani inventum, ad hominis arbitrium confictum.

V. Iam quacumque enunciatione generali complectaris eam actionum humanarum agendique consiliorum *qualitatem*, aut illud requisitum, in quo ipsius Boni moralis, quatenus a malo distinguitur, vis atque ratio insit; necesse esse nobis videtur, si in defendenda sententia tua constare tibi velis, neque iis de quibus iam inter nos convenerit, repugnare, devolvaris ad *sensum* aliquem; ad quem, tamquam ad *ultimam rationem atque regulam normamque*, omnem *moralis boni malique* distinctionem referas. Sive enim, in actionum omnium cursu ad veram sinceramque, vel cuiusque per se, vel communem humani generis, felicitatem aut perfectionem stabiliendam, Boni moralis vim ac rationem omnem posueris; sive ex convenientia cum Divina voluntate, & cum consilio eo, quo sumus a supremo rerum Arbitro hac in vita locati, bonum omne rectumque & officium hominis metiendum esse dixeris; si-

ve tandem in aeternis, nescio quibus, rerum essentiis, atque inde exsistentibus necessariis quibusdam cognationibus relationibusque, normam eam ponas, qua morale Bonum a pravo dividatur: nolo iam disputare, quam commode quamve adcurate horum quodvis dicatur, aut omnino quam felici consilio suscepta sit tota haec opera, omnes virtutis & officii partes, quatenus in ipsis actionibus cernuntur, una quadam communi simplicique enunciatione complectendi: illud quaero, quo pacto te expedias, si quis a te rationem desideret expromi, qua commotus tu in harum rerum aliqua peculiare istud distinctionis genus, quod *morale* vocas, ponas? si quaerat, quo indicio utens, quid respiciens, quid secutus, tu in istorum principiorum aliquo *iuris* & *officii rationem* inesse statuas, cuius haec vis sit, ut illud servare tuerique hominem *deceat* atque *oporteat?* denique, quid sit hoc omnino, quod ad hoc sequendum, contrarium fugiendum, *obligatos* esse homines dicas?

VI. Nimirum in eorum, quae hominem ad aliquid, cuius cuiusmodi sit, sive sermone tuendum sive in vita agendum, commoveant, ratione caussâque reddendâ aut quaerendâ, in infinitum certe progredi non licet, quoniam sic omnis ratio vana & inanis esset futura. Atqui quaestio finem non est habitura: urgere, instare, & quocumque te verteris persequi licebit, donec extremum atque ultimum, in quo consistas, sit eiusmodi, ut immediatâ sensus cuiusdam perceptione, id est, vel ipsâ impulsione aut specie sensui a rebus obiectis adlatâ, vel eorum quae in ipsa mente geruntur informatione & conscientiâ, comprehendatur iudiceturque. Igitur constituamus v. c. philosophum, qui in actionum omnium consiliorumque cursu ad Perfectionem generis humani, quanta maxima cogitari possit, praestandam tuendamque, summam boni moralis atque ultimam officii omnis rationem posuerit. Ab hoc ubi quis, sive in re ipsa haesitans, sive discendi caussâ addubitans, quaesierit de quacumque aliqua officii parte, cur eam in officio, in iis ad quae naturae lege ho-

mo obligatus sit, numeret? iam poterit huic ille proximam quamque, atque iterum alias forte atque alias, caussas reddere, quibus vis ea, quam habet actio illud efficiendi, in quo is officii finem collocat, declaretur: ubi ad ultimam illam atque extremam rationem pervenerit, iamque denuo instet alter, unde sit, quod ad hoc ipsum simus obligati? tum vero philosophus noster aut ipsam illam ultimam suam rationem cogetur deserere; aut eamdem temere, fortuito, sine ullo iudicio atque delectu, a se arreptam fateri; aut denique ad hoc provocare, rationem eam talem videri, quae suo cuiusque intimo *sensu* comprehendatur, ut non homo sed monstrum aliquod hominis habendus sit is, qui, varia agendi consilia hominum animo lustrans, ubi simul ipsius verae Perfectionis vim perspexerit, simul cuiuspiam vitae institutionis cursum ad illam praestandam tuendamque viderit, non ita *moveatur*, ut *sentiat*, istud extremum agendi consilium esse homini *per se commendatum*, in hoc *dignitatem & verum pretium atque excellentiam hominis* poni; qui contraria consilia alat atque sequatur, eum *contemtu* omnium, immo vel iusto etiam *odio*, hactenus quidem, dignissimum esse.

VII. Quod igitur in uno quodam ex istis principiis, supra (§. V.) adlatis, vidimus, defendi illud non posse, nisi ad *intimi sensus iudicium* tamquam ultimam normam referas; idem plane simillimâ ratione de caeteris valere, vel nobis non monentibus, perspicuum est. Adeoque, quacumque in re *Boni moralis* rationem collocaveris, iam non in aliqua solum parte quaestionis eius, quae de virtute & officio hominis habetur, vis *sensus moralis* erit concedenda, sed & in eo ipso, quo caput caussae & summa totius quaestionis continetur.

VIII. Sed ne etiam ultra id, quod volebamus, ducere nos videatur haec, qua utimur, argumentandi via; neve plus nobis detur, quam vel ipsi requirimus; age iam varia illa principia (fines, dicere maluerim, sive extrema) quorum in aliquo summa Boni moralis collocari solet,

propius paulo consideremus. Atque ut ab eorum ratione incipiamus, qui in hominis cuiusque per se, aut communi omnium, sive verâ & stabili felicitate, sive perfectione, praestandâ, augendâ, tuendâ, constituunt morale bonum: quis non videt, eam rem, quam verae & stabilis *Felicitatis*, quam *Perfectionis* nomine intelligimus, numquam in ipsum hominis sensum ullum incidisse; sed esse ex earum genere rerum, ad quarum notionem aliquam quamcumque nobis informandam non nisi variis observationibus singularibus in unam summam collectis, adhibitâ collatione & distinctione rationis, atque analogicâ iudicandi viâ, adscèndere liceat? — Num ergo rem, quae nulli humano sensui occurrere potest, & cuius notionem, eamque admodum quidem debilem & vagam ac vix adumbratam, non nisi rationis collatione & analogico iudicio capere mens hominis valet, hanc-ne ita sensui cuidam subiectam facere audebimus, ut non modo ipsius rei notionem, sed & simul actionum humanarum cursum ad eam rem efficiendam complendamque, sive minuendam aut evertendam, ipsi immediato sensui patere dicamus? — Nimirum hoc nos quidem neque contendimus aut poscimus, neque, si ultro detur, nos accepturos profitemur. Sed in illud ipsum incommodum ne incidat is, qui iam concesserit, Boni & mali moralis distinctionem nulla ratione defendi posse, nisi ad sensus moralis iudicium referatur; iterum tandem & hoc agnoscat, enunciationes has, quae in hominum Felicitate aut Perfectione praestanda Bonum omne morale inesse pronunciant, non nisi ita pro veris esse habendas, quatenus monstrari possit, esse illas ex singulis notationibus atque observationibus singularum sensus moralis commotionum, & singularum actionum, quae sensum hunc movere soleant, ductas, ex iisque vel per completam, ut aiunt, inductionem, vel per iustam analogiam collectas.

IX. Scilicet qui se sensumque suum nosse, & quatenus se quidque adtingat & ad se pertineat circumspicere coe-

perit; is, siquidem semel comprobatione ea actionum humanarum vel offensione, in qua vis sensus moralis inest, fuerit commotus, poterit deinceps, ubi id agere voluerit, quoties denuo sensus iste excitatur, haec duo distinguere atque cogitando separare: primum, ipsum *sensum*, (*sensationem* quam dicere solent) id est, *comprobationis aut offensionis motum* menti adlatum: tum vero *actionem* eam, unde motus adferebatur; quae proinde obiectum sensus illius, seu res sensui morali subiecta, recte vocabitur. Et in *actione* quidem iterum duo praecipue spectare poterit, primum, ut videat, quid ipsa illa actione contineatur, quibus quasi partibus & numeris constet, & quae sit ea potissimum pars, in quam proprie cadit comprobatio aut offensio, sive, quod eodem redit, e qua exsistebat motus ille menti oblatus? alterum, ut circumspiciat, quaenam sint cuiusque *actionis*, quae per se & sua sponte sensui morali commendabatur aut eumdem offendebat, *adiuncta*, quae *consequentia*? quemnam *effectum* sive in ipso eo, de cuius actione quaeritur, sive in aliis, secundum communem rerum cursum, actio quaevis sit habitura? Similes vero etiam observationes de aliorum hominum sensu morali instituere licet, & de actionibus iis quae illum vel comprobatione vel offensione moveant: ex quo *communis hominum moralis sensus* notitiam, quatenus analogia patitur, capimus. Ex his ergo & huiusmodi observationibus ductae esse debent generales illae, de quibus quaeritur, enunciationes; ut earum vis aut nulla sit, aut haec, quod quam plurimae istiusmodi observationes singulares sint institutae, & ex his illae, quae neque quoad actionum considerationem, neque quoad sensus iudicium, obscuri aliquid aut incerti habebant, in unam summam sint collatae. Ita fit, ut, licet deinceps ex analogiae lege utamur istâ summâ ad iudicandum de iis actionibus, quarum consideratio singularis, antequam summam istam subduxerimus, diligentiam nostram effugèrit, aut de quibus sensus iudicium obscurum atque anceps erat; tamen ipsa enuncia-

tio generalis per se nihil neque amplius neque minus valeat, quam ipsa summa ex observationibus singularibus subducta.

X. Ergo (ut hoc utar) enunciati illius, quod in vera stabilique Felicitate efficienda summam virtutis & officii rationem collocat, non alia nisi haec erit sententia: Omnium & singularum actionum, quae sensu morali comprobantur, naturalem esse cursum ad efficiendum aliquem hominis eius qui agit, aut eorum quibuscum vivit, aut communem omnium, statum, quem statum *felicitatis* nomine designare placuit, & quidem *verae* ac *stabilis*, quo distingueretur ipse ille status ab alio quodam, qui illius speciem aliquantisper mentitur. Similiter, illius principii, quod in Perfectionis studio summam Boni moralis ponit, vis haec est: Omnium actionum humanarum, quae adprobationem sensus moralis moveant, cursum naturalem esse ad statum aliquem praestandum, quem *perfectionem* placuit nominari. Ex quo simul intelligi par est, ipsius rei illius sive status, qui *perfectionis* aut *verae felicitatis* nomine intelligitur, notionem, nisi praeeunte & considerationum nostrarum cursum regente sensu morali, informari non posse.

XI. Quare illud quidem apertum est, ad observationes eius generis, quas diximus, faciendas, (in quibus quidem pari diligentiâ, qualis a Naturae observatore requiritur, est incedendum) atque ad conficiendas notiones regulasque generales, quibus universa virtus atque officium aut notabilis aliqua officii pars contineatur, adhibendam esse eam mentis vim, a sensu diversam, quam *Rationem* adpellamus; qua rerum similitudines conferamus, dissimilitudines separemus, nexum rerum pervestigemus, & plures singulares observationes, communi compellatione complectentes, in unam summam colligamus. Sed simul perspectum sit; si ex eo, quod regulae notionesque generales rationis operâ conficiantur, negare velimus, sensum moralem esse summum eumdemque unum, vere nominatum,

Boni malique moralis iudicem homini a natura datum; similiter nos facturos atque eum, qui, quod in musicae artis theoriâ soni sonorumque concentus ad numeros quosdam & numerorum proportiones referuntur, iam contendat, ipsos sonos sonorumque suaves concentus, aut molestos dissensus aurem offendentes, non aure & audiendi sensu, sed arithmeticâ ratione atque scientiâ, ab homine percipi atque distingui.

XII. Eorum rationem non moramur, qui, in *actionum convenientia cum aeternis* quibusdam *rerum relationibus*, Boni moralis summam collocant. Sicut enim ex ante dictis patet, non posse illam rationem magis, quam aliam quamvis, defendi, nisi ad *intimum* aliquem *sensum* & quasi *tactum*, tamquam *summum boni malique moralis iudicem*, res referatur: sic ne hoc quidem valde obscurum esse potest, aeternas illas relationes & necessarias distinctiones ex rerum essentiis fluentes, in quibus illi boni moralis normam ponunt, nihil esse, nisi aut singula sensus nostri moralis iudicia, aut ipsas generales illas, quas diximus, notiones regulasque, e singularibus sensus moralis iudiciis confectas.

XIII. Denique quum ne illa quidem ratio, quae *ex Divinae voluntatis praescripto* omnia hominum officia metienda esse praecipit, defendi queat, nisi iterum moralis sensus iudicium testeris; (§. VI. VII.) iam facile etiam, quo & tota haec ratio pertineat, quid valeat, perspicitur. Quippe cognoscendorum voluntatis divinae placitorum, quae ad nos pertinent, non aliam viam homini naturâ patefactam videmus, nisi per singula ipsius sensus moralis, de quoque agendi genere atque consilio, iudicia; e quibus inter se collatis, summa eiusmodi aliqua, quales supra vidimus, aut variae saltem regulae generales confici possunt. Ipsa autem illa sive iudicia singularia sensus moralis, sive generalia praecepta per rationis collationem inde collecta, esse Placita voluntatis Divinae; immo, esse Deum aliquem *Legislatorem* atque *Dominum* & *Iudicem* naturalem humani generis, cuius voluntati atque imperio

ut pareamus simus *obligati:* harum quidem enunciationum non aliâ ratione veritas constat, immo non alia earum vis est atque sententia, nisi, quod — quum videamus, neque nos, neque nostri similes, quibuscum vivimus, esse auctores sensus illius moralis, id est, tribunalis illius in pectore hominum constituti, e quo simul de sua cuiusque, simul de aliorum hominum, agendi ratione iudicium fertur, — hanc ipsam humanae naturae constitutionem referre cogamur ad alium quemdam Auctorem, ad Eum cuius vi atque benigno numine & sapientiâ omnis haec rerum universitas constituta esse atque regi gubernarique videatur, quem DEUM compellamus. Cuius simulatque notionem hanc cepimus, hoc ipso Eum nomine colendum, adorandum, atque iussis Eius parendum putamus, quod Ille sit, non solum ad quem, ut primam caussam atque fontem & summum Exemplar, quidquid nobis a natura commendatum est, sit referendum; sed etiam, a quo, simul cum caeteris sensibus viribusque, quibus sumus a natura instructi, ipse sensus ille officii & obligationis sit naturae nostrae infixus, quo meritum dignitasque, aut culpa & indignitas, in actionibus hominum agendique consiliis diiudicatur.

IV.

SENTENTIARUM PHILOSOPHICARUM VARII ARGUMENTI FASCICULUS PRIMUS. *

I.

Hominum naturae Scientiam non esse ingenitam, ita verum est, ut non modo rerum extra nos constitutarum notionem nullam capere informareque possimus, cuius non partes omnes ac singulae sensus quadam perceptione, prout occasio tulerit, ad intelligentiam nostram fuerint delatae; sed ut ne nos ipsos quidem, eaque quae penes nos geruntur, cognoscamus, nisi quatenus, datâ quadam operâ, duplicem quasi personam suscipiamus: alteram eam, quam nosse lubet; alteram hanc, quae, acie mentis in priorem istam intentâ & tamquam reflexâ, eamdem inspiciat atque observet. Quae duplicatae vices quum non facile possint eodem temporis puncto in eumdem hominem cadere, ne fieri quidem potest, ut, quae intra nos geruntur, eo ipso momento, quo illa praesentia esse dicuntur, a nobis percipiantur: sed omnis animi conscientia, & reflexa sui inspectio, ad id, quod sive proxime praecesserit, sive olim nobis praesens fuerit, referatur necesse est. 1

II. Ita fit, ut omnium rerum notitia, cuicuimodi sint,

[* Reliquus huius scriptionis titulus hic erat: *Quas praeside Iohanne Schweighaeuser, Phil. Doct. Log. & Metaph. Adiunct. in Academia Argentoratensi d. XX. Decembris MDCCLXXIV. solenni Philosophorum examini offert Ioh. Wilh. Grauel, Argentoratensis.*]

1 Cf. Meriani Dissertatio de *propriae nostrae Exsistentiae Perceptione*, in Selectu Actorum Academiae Regiae Berolin. (*Choix des Mémoires de l'Académie de Berlin*. Paris 1767.) T. II. p. 51 sq.

retrorſum quaſi & a poſteriori, ut aiunt, ad mentem noſtram deferatur. Nam, nec vires quidem agendi, nobis a natura tributae, quid valeant? quidve ſit, aut quantum, quod ipſi per nos moliri efficereque poſſimus? id alia via rationeque compertum habere poſſumus, niſi ex ipſo uſu, & obſervatione eorum, quae adhuc ſint vel a nobis, vel a noſtri ſimilibus, effecta.

III. Neque vero illorum quidquam, quae non ipſis nobis propriâ experientiâ cognoſcere licuit, quale ſit, aut quale futurum ſit? perceptum nobis eſſe poteſt; niſi quatenus aut ex collatione eorum, quae adhuc nobis obſervata ſunt, adhibita perſuaſione de certa quadam & aequabili naturae rerum conſtantia, notionem aliquam qualemcumque rerum harum, quas nondum ipſi obſervavimus, informare, conieċturamque de iis quamdam capere licet; aut quatenus ab Eo, a cuius vi nutuque pendent quae ſunt, quae facta, quae futura ſunt, conſilium Ipſius de his rebus, quas aliâ viâ non licuit percipere, fuerit patefactum. Cuius quidem divini conſilii, coelitus cum hominibus communicati, vis atque ſententia in intelligentiam hominis intrare nequaquam, niſi ex ea parte, poteſt, qua aut res ipſae, de quibus agitur, tamquam praeſentes ſenſibus fuerint obiectae; aut qua comparantur aſſimilanturque res nobis patefaciendae cum his, quas experientiâ praeteritâ cognitas iam perceptasque habemus.

IV. *Notionum* illarum *humanae menti Innatarum*, quae ſunt a LOCKIO, Libro primo de Intellectu humano, exploſae, CARTESIUS potiſſimum, ſuperiori ſeculo, patronus extitiſſe & auctor vulgo perhibetur. Quod quam debili fundamento, immo quam nullo, ſi quidem a mero nomine, quo uſus eſt CARTESIUS, diſceſſeris, dicatur; cum haud obſcurum eſſe debebat eis, qui huius ſcripta cum illius opere diligenter ſatis contuliſſent; tum praeclare non ita pridem peculiari diſſertatione, monuit CASTILLONUS: 1

1 In *Novis Actis Academiae Regiae Berolinenſis*, Anni MDCCLXX. p. 277 ſqq.

e quia, adhibitis quae ipsi in perlegendo CARTESIO adnotavimus, nonnulla excerpere liceat. Scilicet, quum de eiusmodi quaerat notitiis LOCKIUS, quae in animis hominum simul cum eorum ortu essent impressae & quasi signatae; 2 non modo nihil huiuscemodi somnii, quod in Platonis quidem ratione aliquam veri speciem habere poterat, apud CARTESIUM deprehendere licet; sed etiam, quae de notionum origine, paucis quidem, eaque aliorum caussa praeparans, praecepit CARTESIUS, tantum abest ut haec cum LOCKII ratione pugnent, ut solummodo, quod ab illo tectius paulo & complicatius monitum legimus, id planius atque latius, & ex professo, ab hoc patefactum censendum sit.

V. Namque CARTESIUS, de vero aut falso quaerens, quod in cogitationibus nostris insit, cum notiones cunctas s. ideas quas vocat, quas capiat mens hominis, vellet in certa quaedam genera distribuere; 3 recte vidit statim, plane ut LOCKIUS, earum alias ita comparatas esse, ut in iis informandis mens nostra patientis magis vices, & accipientis ea quae ipsi obiecta sint, quam efficientis, sustineat: alias, ex harum compositione, divisione &c. ortas, esse eiusmodi, ut propria earum vis & ratio (sive *forma*, ut ipse dicere amat, 4 quae nimirum *in sola partium compositione consistit*) a nobis & *a nostra cogitatione dependeat*, ut *pro lubitu ab illis detrahere aliquid vel superaddere, aut mutare* possimus. 5 Quare has quidem, quae eodem fere loco habendae sunt cum eis quas *complexas* LOCKIUS vocat, 6 *a nobis factas* & *effictas* dici rite posse putavit CARTESIUS, 7

2 De *Intellectu humano* L. I. c. 1. §. 1.
3 CARTESIUS. *Meditatione tertia*, p. m. 18. 19. Amstel. 1644.
4 Vide Responsionem CARTESII ad Dubitationem secundam GASSENDI in Meditationem Tertiam: in GASSENDI *Disquisitionibus Metaphysicis*, Amstelod. 1644. p. 105.
5 CARTES. *Medit. III.* p. 27. & *Medit. V.* p. 36 sq.
6 LOCKIUS de *Intell. hum.* L. II. cap. XII. & cap. II. §. 2.
7 CARTES. *Medit. III.* p. 19. & 27.

easque, utpote quae pro instituti ipsius ratione nihil dubitationis habere viderentur, brevibus dimisit.

VI. Illarum autem notionum, quas primo loco nominavi, in quibus & harum factitiarum, & omnis cognitionis humanae, materia continetur, duo rursus genera constituit. Alterum earum, quae *a rebus quibusdam extra nos positis procedere iudicantur; rerum sensibilium ideae, quae sensibus* (corporis) *hauriuntur, & interdum non exspectantibus nobis adveniunt, cum istae res externis sensuum organis occurrunt aut occurrere videntur.* (Medit. III. p. 19. & 27.) Qua quidem via ad nos transmissas notiones, *Adventitias*, & Gallico sermone *Etrangères*,[1] vocavit: quo referri debent omnes illae ideae, quas e Sensationis fonte ad nos derivatas LOCKIUS dicit. (L. II. c. 1. §. 3.)

VII. Alterum posuit genus CARTESIUS earum notionum, quas, cum neque ab externis rebus nobis advenire videantur, neque vero a voluntatis nostrae determinatione efficiantur, (vid. Epist. XCIX. l. c.) *non aliunde habemus*, inquit, *quam ab ipsa nostra natura*, (Med. III. pag. 19.) id est, ab ea facultate, quae est nobis a natura tributa, (Epist. XCIX.) *aciem mentis in nos ipsos convertendi*, (Med. III. p. 27.) eaque ratione ideas illas, rerum non corporearum, *ex ipso mentis nostrae thesauro depromendi.* (Med. V. p. 36.) Ex hoc fonte duci ait, verbi caussa, ideas *rei*, (id est *Substantiae*, ut patet ex Princ. Philos. L. I. §. XI.) *veritatis, cogitationis*, (Med. III. p. 19.) *cuiusque sui ipsius*, (ibid. pag. 27.) scilicet tamquam *rei cogitantis*, id est, (ut ab initio statim huius *tertiae Meditationis* p. 17. ipse declarat,) *dubitantis, affirmantis, negantis*, pauca *intelligentis*, multa *ignorantis, volentis, nolentis, imaginantis, sentientis.* Atque cum Dei notionem in hoc genere collocet Philosophus noster, in quo sane non ita inepte facit ut permultis videtur, id quidem hanc in sententiam interpretatur: » mentem hominis esse quodam modo ad imagi-

[1] Vide Epistolam XCIX. in *Lettres de M. Descartes*, T. I. p. m. 450. Edit. Paris. 1667.

» nem & similitudinem Dei factam, illamque similitudi- » nem, in qua Dei idea continetur, a nobis percipi per » eamdem facultatem, per quam se quisque ipse percipit, » hoc est, dum in nos ipsos mentis aciem convertimus. « (Med. III. p. 27.)

VIII. Quamvis igitur hoc genus idearum *Innatas* (Med. III. p. 19. 27.) & *ingenitas* (Med. V. 36.) adpellet CARTESIUS; numquam tamen, ut diserte ipse declarat in illa iam saepius commemorata Epistola, aut iudicavit, aut docuit, notiones eas, quae hoc genere continentur, simul cum nostro ortu in mentibus nostris ita esse expressas, ut nobis imprudentibus & nihil agentibus sponte occurrant, aut ut *necessario* & repente in *eas incidamus*. (cf. Med. V. 36. III. 27.) Sed, facultas illa homini naturalis, notiones huius generis e proprio fonte hauriendi, ut vim suam feliciter exserere possit, id quidem a nostro studio pendere, & contentionem aliquam animi atque usum & exercitationem requirere, haud obscure docuit Noster, eo, quod non tantum ad percipiendam illam Dei ideam, quam in mente humana quodammodo contineri putat, *attentâ consideratione sibi opus fuisse* profitetur; (Med. V. p. 37.) sed & initio statim Meditationis III. p. 17. se ipsum excitet, » ut *conetur*, se alloquendo & *penitius inspiciendo*, se » ipsum *paulatim* sibi *magis notum* & familiarem *reddere*. «

IX. Quare quum suorum quisque verborum interpres ipse recte habeatur, cum *Innatas* ideas hoc genus nominavit CARTESIUS, isto nomine nil aliud secutus esse censendus est, nisi ut has notiones distingueret ab eis, quarum origo a rebus *extrinsecus* in sensus corporei instrumenta *incurrentibus* derivanda videtur, & quae ob eam caussam ad easdam res *externas*, tamquam earum *obiecta*, ut aiunt, referuntur; quum harum, de quibus nunc quaerimus, obiecta *in ipsis nobis*, id est, in mente nostra insint. Quo intuitu certe huiusmodi notiones, prae caeteris, *penitus intra ipsos nos*, vel *in nobis*, *natae* (licet non *simul cum nobis*, quemadmodum perperam magno numero CAR-

TESII & amici & obtrectatores interpretati sunt) satis commode dici potuerunt; quippe ad quas accipiendas non nisi animi quaedam intentio, & solus usus facultatis aciem mentis in nos ipsos convertendi requiritur.

X. Quae qui consideraverit, ipsumque orationis CARTESII contextum voluerit consulere, is iudicet, an vim verbis ipsius intulerimus, aut ineptorum-ne conciliatorum vice fungamur, quum amice CARTESII de Innatis, quas vocat, Ideis sententiam conspirare cum iis contendimus, quae de eodem argumento LOCKIUS habet Lib. II. c. I. §. 4. ubi » Altero fonte, e quo rerum Notiones ad nos » deriventur, contineri dicit ea, quae intra ipsam Mentem » nostram geruntur; quippe quae, ubi a nobis adtente » spectantur, aliud genus idearum nobis suppeditant, quae » a rebus externis oriri non poterant; cuius generis sunt » perceptio, cogitatio, dubitatio, persuasio, ratiocinatio, » cognitio, volitio, & his similia. *Hunc idearum fontem unus-* » *quisque*, inquit, *intra se* habet. Quemadmodum autem al- » terum, Sensationem, ita hunc Reflexionem voco; quia » notiones inde derivatas accipit mens, dum aciem suam » in se ipsam, & ea quae intra se geruntur, quasi reflectit. «

XI. QUUM omnem cogitandi operam, omneque munus quo fungitur mens hominis, rebus cognitione comprehendendis intenta, tribus absolvi partibus vulgo moneatur; singulis notionibus rerum animo concipiendis; iudiciis sententiisque circa res ferendis, quo & ipsae dubitationes quaestionesque referendae sunt, a quibus proficiscentes viam ad res iudicandas circumspicimus; denique ipsis sententiis aptâ serie inter se connectendis, ex earumque collatione rationibus novarum sententiarum, de quibus antea dubitabatur, concludendis: satis perspicuum esse debet ei, qui & se ipsum & vim vocabulorum nosse mediocriter curarit, quam *Notionem*, *perceptionem*, *mentis conceptum*, *simplicem apprehensionem*, *Ideam*, vocant Philosophi, esse eum cogitandi modum, quo ex omni turba re-

rum sive extrinsecus nobis obiectarum, sive ad ipsos nos & statum habitumve mentis nostrae pertinentium, partem aliquam quamcumque seponimus, eamque sic a caeteris distinctam cogitamus. Ubi enim una quaedam sensio totum animum implet penitusque percellit, aut ubi promiscua multitudo & turba rerum ita menti hominis obversatur, ut nihil unum ab altero distinguat ac separatim cognoscat, & ne sensionem quidem illam, quae mentem percellit, aut universam scenam rerum sibi obiectarum, a se ipso & a sensationibus praeteritis, reflexâ mentis acie, discernat; (quae videtur esse infantum & hominum attonitorum & stupescentium conditio:) ibi neque cogitare quidquam, neque ullam notionem mente concipere dici rite homo potest. 1 Simul atque vero ex variis atque variis rebus, sive extrinsecus nobis sive intus oblatis, unam alteramve sic arripit, ut eam prae caeteris seligat & a reliqua caterva, qua stipata est, segreget; aut ubi plura quaedam hinc inde decerpta in unum cogit, ex iisque totum aliquod cogitando conficit; tum huius rei, sic a caeteris discretae, aut isto modo comprehensae, *notionem accipere* vel *informare* dicitur. Quare quum a partiendo discernendoque om-

1 Quum enim confusas alias dicere solemus, alias distinctas notiones, id non ità est interpretandum, ut earum, quas *confusas* nominamus, obiecta non distinguat is, qui sit illis notionibus instructus, ab aliis rebus; sed ut ea, quae in istarum notionum obiectis quasi involuta sunt, quae adhibita diligenti observatione & mentis quadam contentione ab invicem discerni possent, non habeat ille in promtu explicare atque evolvere; ut non possit partium quamque, quarum compositione ipsa res, de qua quaeritur, continetur, separatim cogitare, verbisque, ubi opus fuerit, demonstrare. Nam ad complicata solum obiecta, & in plures partes (sive Physicas, sive Logicas) dividua, pertinet illa notionum, in distinctas atque confusas, distributio. Quae autem *obscuras* a Philosophis induci notiones perceptionesque, & claris opponi solent, eas partim claras, partim nullas esse, perspecte monuit CONDILLACUS in *Traité de l'origine des Connoissances humaines* T. I. Sect. I. cap. II. §. 13 sq. p. 18-21.

ne negotium sive accipiendarum sive conficiendarum notionum incipiat; consentaneum est, ut licet in unius rei notione animo complectendâ nonnumquam unice occupati videamur, tamen semper unius, ad minimum, rei ab hac diversae notio paene simul cum altera illa gignatur, semperque in proximo haereat; notio nimirum eius rei, aut earum rerum, a quibus illam distinximus & cogitando separavimus.

XII. Sed ista quidem universa mentis sive operatio sive passio facilius a quoque in se ipso sentiri & animadverti, quam alteri verbis explicari potest. Illud fortasse haud fuerit alienum monere, Res notionibus nostris proprie, proxime, ac directe subiectas, (cf. n. XIV.) contineri trium generum aliquo: sunt enim *aut* 1) res corporeae, id est, ea quae in sensum corporeum cadunt, quatenus considerantur tamquam res a nobis diversae; *aut* 2) nostrae actiones, effectiones, adfectiones, motus, status; quo pacto quaevis perceptio, tamquam aliqua nobis accidens mutatio, quaevis intellectus nostri operatio, quodvis iudicium &c. potest esse obiectum notionis; *denique* 3) se ipse nosse, suique ipsius sibi conscius esse quisque potest, tamquam Subiecti, quod medias inter mutationes propter se transeuntes, aut etiam ipsum proxime tangentes, unum semper idemque permaneat; quae conscientia nostri elicitur illa, immo vero sua fere sponte simul enascitur, cum sensationem nostram quamcumque, aut actionem mentis nostrae, sive praesentem sive praeteritam, conferimus cum alia quavis, sive simili sive dissimili, ab eaque discernimus.

XIII. Atque *me* quidem cum intueor, semper *ut praesentem* eo tempore, quo me inspicio, cognosco. Rerum autem sensui corporeo subiectarum, & variarum mentis meae conditionum, non modo praesentium, sed etiam *praeteritarum* notio informari ita potest, ut eas iam, *quatenus praeteritas*, cogitem atque cognoscam, cum earumdem *memoria* (quam quidem a *praesenti sensatione* certo indicio discer-

nere licet) vel ſine ſtudio meo & conſilio in animo recurrit, vel a me datâ operâ revocatur. In quo tamen iterum *mei ipſius* notio ſ. cogitatio, tamquam eius, qui non modo nunc *ſim*, cum illarum rerum recordor, ſed etiam qui iam eo ipſo tempore *fuerim*, quo iſta ſenſu percepi, aut illud egi, aut tali modo eram affectus; haec, inquam, *mei* notio notionem quamcumque rei memoriâ repetitae comitari ſolet.

XIV. Et haec quidem ſunt propria notionum obiecta; ex quo ipſae *notiones propriae* appellari ſolent. Sunt autem aliae, quarum iam ſupra §. 3. mentio iniecta eſt, notiones eiusmodi, ut res eae, qualescumque ſint, de quibus cogitamus, non tam ipſae per ſe, immediate & proxime ac directe notioni noſtrae ſubiiciantur, quemadmodum ſolent ea genera obiectorum, quae modo nominavimus; ſed ut harum obiecta, quae dicuntur, numquam proprio ſenſu a nobis percepta, cogitemus effingamusque, mutatis mutandis, ad ſimilitudinem quamdam vel noſtri, vel noſtrarum mentis operationum animive adfectionum, vel denique earum rerum, quas nobis ipſis proprio ſenſu corporeo percipere licuit. Quod genus notionum *Analogicarum* nomen obtinuit.

XV. Quid differat a mera notione *Iudicium* mentis atque ſententia, id quidem facilis quaedam & cuivis obvia docet obſervatio. Scilicet ubi obiecto quocumque notionis cuiusdam noſtrae, id eſt, re quacumque quam ſeparatim ſtatim cogitavimus, ſic utimur, ut illam iam mentis quadam contentione denuo cum alia quadam re conferamus contendamusque, aut ut videamus, quas partes intra ipſam liceat diſcernere, quidve ſit quod ad eam pertineat; tum vero de ea re, tamquam *Subiecto*, *quaerere* dicimur: ad quam quaeſtionem ſi, quod reſpondeamus, habere nobis videmur, id de ea re *praedicamus*. Atque ipſum hoc, reſpondere ad quaeſtionem, quam ipſi nobis de re quapiam iniecimus; ipſum hoc, praedicare quidpiam de re quadam ſubiecta, *iudicare* dicitur. Reſponſum, quatenus

mente concipitur, *iudicium* vel *sententia*; [1] quatenus verbis exprimitur, *effatum*, *pronunciatum*, *propositio*, atque veterum Stoicorum sermone *Axioma* vocari solet.

XVI. Omne autem notionum genus quod adtinet, perquam incommode factum videtur, ut promiscue notionibus quibusvis, quae in intelligentiam hominis cadant, *Idearum nomen* a Philosophis fuerit impositum. Nolo equidem hoc iam urgere, quum Idea, id vero est species quaedam & imago, non nisi de rebus in videndi sensum cadentibus dici proprie queat, ridicule statim inducta videri posse sonorum, saporum, odorum, qualitatum tactu percipiendarum, oculis spectanda simulacra. Cui quidem reprehensioni ita occurri potest, ut moneatur, per tropum satis in omni sermone receptum, quod ad universum quoddam genus pertineat, id ab eo, quod sit uni formae sub isto genere subiectae & prae caeteris insigni proprium, saepenumero denominari: quare, cum illius vocabuli potestas proprie ponatur in re oculis subiectâ, quae ad alterius similitudinem descripta sit & conformata, iam eodem abuti se posse putarunt ad significandam quarumvis rerum similitudinem, aliis etiam sensibus subiectarum. [2]

1 Scite istam mentis operationem in eumdem paene modum explicat apud PLATONEM Socrates, cum διανοεῖσθαι (id est, *cogitare*, *mente versare*, *dispicere*, quae operatio ipsum iudicium proxime praecedit) se ait vocare *sermonem*, *quem secum ipsa mens nostra instituat de iis rebus, quae sunt considerationi ipsius subiectae. Rem tibi*, pergit, *ut imperitus declaro: sed ita mihi quidem videtur; mentem, cum cogitat, nihil aliud agere, quam secum ipsam disserere, interrogando, respondendo, affirmando, negando. Ubi vero iam definit (sive tardius, sive citius id egerit) neque amplius ambigit, sed in aliquo consistit, hoc* IUDICIUM *dicimus s.* SENTENTIAM (δόξαν.) *Quare* IUDICARE *loqui appello;* IUDICIUM*que sermonem, non illum quidem cum alio, neque voce habitum, sed tacite & secum ipso.* In THEAETETO. p. m. 134. edit. Ficini; T. I. p. 189. edit. H. Steph.

2 Sic, ut alios praeteream, HOLLMANNUS, quem honoris caussâ nomino, postquam *Ideam* definivit, *id quo res aliqua quomodocumque in mente nostra exprimitur, exemplar, imaginem & quasi pi-*

XVII. Illud fortasse maius habendum fuerit incommodum, quod, cum cuiusvis generis notiones mentibus nostris conceptae, usitato inter ipsos philosophos sermone, iam eo nomine adpellarentur, cuius vis atque sententia ad eiusmodi saltem res unice pertinere videatur, quae in corporeum incidant sensum; hoc ipso confirmatus & quasi sancitus fuerit error eorum, qui notitiam omnem, quam capere hominum intelligentia valeat, intra rerum corporearum terminos concludunt. Sed & hoc loco invenient idearum patroni, quo a se in hos, qui verborum vim ac latitudinem, quibus penuria linguae abuti cogit philosophos, non curant recte percipere, istius culpam erroris transferant: contendentes, plurimas notiones qualitatum atque virium ad naturas non-corporeas pertinentium iis designari solere nominibus, quae, cum in rebus corporeis initio ponerentur, iam, ob aliquam qualemcumque similitudinem, a rebus corporeis ad designanda ea quae sint e diverso genere traducantur. Quod & ipsum audiri qui-

cturam rei in Cogitante; »*Imaginis* vero, inquit, vocabulo hic »nihil indicamus aliud, quam quamcumque rei, quam nobis »repraesentamus, in intellectu nostro similitudinem; unde il»lam quoque, pro sensuum diversitate, diversissimam esse de»bere, per se facile patet.« (*Hollmanni Logica* §. 23.) Eodemque fere modo olim usum vocabuli τύπος, quod pari ratione, a figura sigilli in cera impressa vel expressa, ad denotandas rerum sensibilium quarumvis notitias animo conceptas, transferri consueverat, excusavit celebris Aristotelicae doctrinae interpres, ALEXANDER *Aphrodisiensis*, cuius verba ex Libro *de Anima* repraesentat *Menagius* ad LAËRTII Lib. VII. §. 45. Atque melius etiam, ante hunc, princeps Stoicorum CHRYSIPPUS, quo evitaret absurdum quod sequeretur Cleanthis sententiam, qui nimis presse ad literam τύπωσιν ἐν ψυχῇ, qua rerum notiones definierat Zeno, intellexisset figuram impressam aut expressam, qualem a signo cera reciperet, monere consueverat, Zenonis illam τύπωσιν nil aliud dicere, nisi omnino Mutationem quampiam (ἑτέρωσιν, ἀλλοίωσιν) menti adlatam; ut refert SEXTUS EMPIRICUS *adv. Logicos* L. I. (*adv. Mathemat.* VII.) §. 228-230. & DIOGENES LAËRTIUS L. VII. §. 50.

dem poteſt; licet, qui ita cauſſam iſtam defendunt, non ſatis videantur meminiſſe, eſſe hoc haud infimam partem muneris philoſopho impoſiti; curare, ut confuſio, ſi qua ſive vulgi incuriâ, ſive etiam vitio ſuperiorum philoſophorum, in ſermonem irrepſerit, tollatur, ambiguitatesque, quae in errorem homines inducere aut in eo confirmare facile poſſint, ſollicite diſtinguantur.

XVIII. Sed nomini quidem, quamvis improprio, veniam concedi facile patiar; dum modo de re ſignificata de ipſaque ſententia conveniat, quam fundamentum ſatis idoneum nominis iſtius e propria ſua ſede in alienam hanc transferendi iudicarunt. Nam quod ſi, *Idearum* nomen notionibus intelligentiâ mentis noſtrae conceptis imponentes, hoc potiſſimum ſequuntur, ut *Ideam* (ſpeciem, exemplar, imaginem) generatim dicant *quidquid ad aliud, ſibi ſimile, refertur;* quum hoc ipſum duobus modis dici queat, uno modo, ut, quod refertur ad aliud eiusque idea dicitur, ſit quaedam huius imitatio, ſecundum hoc & ad eius ſimilitudinem factum; altero, ut idea intelligatur eſſe naturâ prior ea re, cuius dicatur idea, ſitque illud quaſi Archetypon, ad cuius ſimilitudinem factum ſit alterum aut efficiendum: tum vero video, alterutro horum modorum, aut etiam utrovis, compluribus noſtrarum notionum *Ideae* nomen ſatis apte poſſe imponi.

XIX. Etenim cum notionum noſtrarum aliae ita exſiſtant, ut ea, quae praeſenti ſenſui (ſ. externo, ſ. interno) ſubiecta ſunt, hoc ipſo tempore cognoſcamus; aliarum ea ſit ratio, ut conſcii ſimus nobis, haec, de quibus cogitamus, iam non ipſo praeſenti ſenſu a nobis percipi; poterunt *priori modo*, quem poſui, (§. *praec.*) omnes *Notiones rerum abſentium atque praeteritarum*, memoriae operâ menti noſtrae repraeſentatarum, aut imaginandi vi effictarum, *Ideae* vocari, earum ſcilicet *Notionum*, *quas initio ex ipſius ſenſus fonte hauſimus.* Nimirum quarum rerum memoriam firma atque certa recordatione nobiſcum recolimus, earum notiones ſunt quam *ſimillimae* eis, quas ac-

cepimus, cum ipſae res, de quibus iam cogitamus, praeſentes ſenſui obiicerentur: neque eſt fere quod differat, niſi quod, cum rerum a ſenſu remotarum *memoria* ſit nobis tamquam e longinquo (plus, minus) repetenda, aliis interim coram & e proximo *ſenſum* ipſum percellentibus, iſtarum rerum poſtliminio inſtauratae quaſi imagines haud ita valide vivideque hominem bene ſanum ac vigilantem adficere ſoleant. Earum autem rerum, quae tales, quales animo effinguntur, in ſenſum noſtrum numquam inciderunt; harum, inquam, complicatae notiones quum ſint eiusmodi, ut in earum compoſitionem nulla intrare pars poſſit, quae non ſit eadem *ſimillima* notioni cuipiam ex praeſenti ſenſatione aliquando acceptae; etiam univerſe omnis Notio ſimplex, quae quidem iam non ex praeſenti ſenſu exſiſtit, iſto modo dici poterit, *Idea*, imago, phantaſma, repraeſentatio, ectypon exemplar, alterius cuiusdam Notionis, quae initio ex aliqua ſenſus perceptione ad nos fuerit delata. 1

XX. *Altero modo*, cuius ſupra (§. XVIII.) mentio eſt facta, *primum*, eae *Notiones, quae ex praeſenti quavis ſenſus perceptione exſiſtunt*, erunt *Ideae*, id eſt, Exemplaria prototypa ſ. archetypa *earum notionum ſimilium, quae in nobis memoriae & imaginationis vi renovantur*, cum iam earum obiecta in ſenſum praeſentem non incurrunt. Quemadmodum enim in his notionibus, quae a fida memoria in animo reſtaurantur, aut quas in hoc intenta fingendi vis, ſeparando, miſcendo, augendo, minuendo, varieque tractando notiones ſenſu acceptas, ipſa effingit; in his, igitur, quemadmodum *ſimilitudines & imagines*, ut hoc utar, rerum ſenſu percipiendarum cernuntur; ſic in iis, quae praeſenti ſenſu cognoſcuntur, ipſa rerum *exſiſtentia atque veritas*, quoad ea quidem in hominis cadit intelligentiam, ineſſe cenſenda eſt. Certe cum de *notionum* noſtrarum, quatenus

1 Iſto fere modo ſunt, qui *Ideam* definiant, *omnem actionem Memoriae;* quos inter eminet RUDIGERUS L. I. de *Senſu veri & falſi* Cap. II. §. 8. & Cap. IV. §. 2.

ad res ipsas referuntur, *veritate* quaeritur, id est, de earumdem convenientia cum ipsarum rerum ratione; tum vero notionum sententiarumve quaeque ita *vera rectaque* iudicatur, si res, quae iam ipso sensu nôn percipitur, sed cuius notio merâ mentis cogitatione effingitur, talis cogitatur concipiturque, qualis ea aut olim sensu cognita fuit; aut qualis, si eo tempore, quod ponitur in quaestione, rem ipso sensu adtingere liceret aut licuisset, ea res cognosceretur vel cognita fuisset. 1

XXI. Tum vero, 2do, *Notiones* etiam quaevis *singulares a nobis effictae*, quae quidem non temere plane & velut aegri somnia vanae finguntur species, possunt & hae quodammodo tamquam *Ideae*, Exemplaria, Prototypa considerari; quatenus nimirum earum (1°.) *Aliae* eo sunt consilio effictae, ut ad earum instar & quasi praescriptum efficiantur, hominum arte atque operâ, res (sive ad corporeum mundum, sive ad rationalem moralemque, quem vocamus, pertinentes) quae, ubi effectae iam ipsi sensui subiicientur, sint eiusmodi, ut earum notio, ex ipso sensu nobis oblata, sit similis ei notioni, quam mente antea eramus complexi. (2°.) *Aliae* sunt rerum a natura aut arte hominum iam ante nostram cogitationem effectarum, aut certe sine nostro consilio atque opera efficiendarum, quas quidem res nobis nondum licuit propriis sensibus usurpare. Harum quippe rerum notiones, ubi nostra interesse putamus, ex comparatione collationeque earum rerum, quarum notitiam experientia nostra adhuc nobis adtulit, ita mente effingimus, ut nobis persuadeamus, si iam fiet, ut illae res sensibus nostris aliquando subiiciantur, aut si fieri posset, ut rebus praeteritis nos praesentes adessemus, notiones eas, quas tunc sensu acciperemus aut accepturi era-

1 Quare reprehensionem non statim meruerat Epicurus, & quisquis vel ante vel post eum, in *Sensu hominis*, veritatis criterium posuit; si modo corporeo sensui internum illum reflexumque & subtiliorem animi sensum, quo nos nostraque cognoscimus, semper adiunxissent.

mus, similes fore eis, quas nunc mente conceptas habemus. *Aliarum* denique (3o.) ex notionibus illis a nobis effictis ea est ratio, ut, quamvis forte non-putemus, cuiquam mortalium, nedum nobis, umquam tale quid sensu ipso praesenti percipere licuisse aut perceptum iri; tamen cogitemus, esse in potestate sive hominis sive potentioris cuiusdam naturae, efficere tales res, quales, si sensibus nostris praesentes subiicerentur, adferrent nobis notiones simillimas eis, quas iam solâ mentis contentione cogitationeque concepimus.

XXII. His rerum singularium notionibus accedunt tandem 3tio *Generales*, quae vocantur, *universalesque Notiones*, (haud sane multum diversae ab iis singularibus notionibus, quas §. praeced. n. 2. recensui) quae & ipsae *Ideae* & *Exemplaria Prototypa* haud inconcinne dici posse videantur: quandoquidem eo consilio istae notiones generales ex consideratione qualitatum, quae sunt pluribus rebus singularibus communes, effinguntur, ac separatim, sevocatâ cogitatione ab aliis qualitatibus, quae variae atque variae illas comitari solent, cogitantur, certisque nominibus signantur; ut iisdem utamur tamquam *paradigmatum* atque *speciminum loco*, *quorum ad praescriptum* atque normam deinceps aliae *res quaevis singulares*, ubicumque occurrentes, *exigantur*, ut ad propria *genera*, hisque subiectas *formas* (quae eaedem ex hoc ipso *Idearum*, *εἰδῶν*, & *Specierum*, nomen invenerunt) referantur, atque sua quaeque *nomina* obtineant.

XXIII. At vero quum ita inductas *Ideas* video, ut in rerum corporearum notionibus, quatenus hae ipso sensu praesenti iam ad nos deferuntur, ut in ipsis, inquam, sensuum perceptionibus, id quod proprie, proxime & immediate, ut aiunt, percipit mens nostra atque cognoscit, non velint esse puras putas adfectiones nostrorum sentiendi instrumentorum, nec rursus ipsa corpora extra nos constituta, neque qualitates ipsas ad illa corpora pertinentes; sed horum quaedam quasi vestigia atque signa, in communi sensuum sede impressa atque consignata; quae a similitudine,

quam eis inesse putabant veteres cum rebus ipsis externis, *species* impressae, *ideae materiales* atque *imagines* (φαντασίαι & φαντάσματα) nominatae sunt; e quibus denique, ubi a mente observentur percipianturque, effici in intellectu Notiones vere nominatae, *Ideae formales*, (νοήματα) dicuntur: antiquissimum quidem reperio istud esse commentum; & plerorumque omnium aetatum philosophorum, qui quidem de notionum nostrarum origine quaesiverunt, sive inter Dogmaticos sive inter Scepticos referantur, variis licet sub formis, commune. Sed dici vix potest, quam multiplici vitio ista sententia, quocumque modo defendatur, laboret, quamque miras latissimeque manantes turbas in omni philosophia excitarit.

V.

SENTENTIARUM PHILOSOPHICARUM VARII ARGUMENTI FASCICULUS SECUNDUS. *

I.

RECTISSIME Antiochus Ascalonita, is quem *Porticum in Academiam transtulisse* ait SEXTUS, [1] iudicasse mihi videtur, cum, referente apud CICERONEM [2] Lucullo, *duo esse haec*, inquit, *maxima in Philosophiâ, iudicium veri, & finem bonorum; nec Sapientem posse esse, qui aut cognoscendi initium ignoret, aut extremum expetendi.* Quum enim vitae actio hominum, quatenus ea quidem mutarum stupori animantium praestat, omnis in hoc insit, ut viribus animi corporisque, quibus est natura nostra instructa, ita semper utamur, quo ad Finem quempiam animo nobis propositum contendamus: levis adeo quemque animadversio sui monere potest, non quaelibet esse fas optare, ac non tam referre, quam multa agamus moliamurve, aut etiam quam congruenter ad finem quemque singularem, quem vel fors nobis obiecerit, vel ratio quaedam temeraria suaserit; sed quam *recte*: hoc est, quam adcommodate ad id, quod naturae nostrae conditio atque dignitas & excellentia, Consiliumque illud Supremum, quo locati sumus hac in parte

[* Reliquus scriptionis titulus huiusmodi erat: *Quas praeside Iohanne Schweighaeuser, Phil. Doct. Log. & Metaph. Adiunct. in Academia Argentoratensi, d. XVII. Iulii, MDCCLXXV. solenni Philosophorum examini offert Ioh. David Roederer, Argentinensis.*

1 *Pyrrhon. Hypotyp.* I. c. 33. p. 235.

2 *Acad. Disput.* II. 9.

universitatis rerum, sive patitur, sive requirit. Iam quoad iudicium sententiamque, quam tenemus de rebus ad finem nobis praescriptum pertinentibus, aut de via ac ratione qua istum persequendum putamus, modica similiter observatio docet, non modo varias esse ac dissentientes variorum iisdem de rebus sententias; sed & ipsos nos saepenumero ita de rebus propositis iudicasse, ut aliquo tempore interiecto poenituerit nos latae nuper sententiae, neque solum dolendi errorem nostrum caussam habere nobis visi simus, sed & suspicandi agnoscendique, nos iam tum, cum priorem sententiam amplectebamur, melius ea de re rectiusque iudicare potuisse debuisseque. Quare si Sapientem intelligimus eum, qui ad summum, quem capit humana conditio, constantiae perfectionisque gradum proxime accesserit; homine sane sapientiae studioso, id vero est Philosopho, erit eo quidem dignissimum, ut quam plurima cognoscere & mente complecti, quae ad usum cultumque vitae pertineant, velit; ut praeclaras quasque dotes, quarum seminibus est a natura instructus, excolere, & in optimis quibusvis artibus excellere contendat: sed duo haec prae caeteris commendata sibi habere debebit; primum, ut summam Naturae Legem, ut Finem illum principalem, qui finibus quibusvis votisque singularibus modum figere, omniumque consiliorum nostrorum terminos regere debet, ita studeat exploratum & in promtu habere, ut ad illius praescriptionem rerum quarumvis sive expetendarum agendarumque, sive fugiendarum, consilium omne dirigat referatque. A quo alterum illud seiungi nec potest, nec debet, ut certam firmamque anquirat regulam atque normam, qua in quaque quaestione, considerationi suae subiectâ, id quod cognitum est ab incognito, quod cadit intra limites ingenii humani, ab eo quod omnem intelligentiae nostrae captum effugit, a falso verum, ab incerto certum, denique ab eo, quod ad verum certumque proxime accedere videatur, ea quae sunt minus probabilia, & vicissim, discernere diiudicareque valeat.

II. Suis quidem limitibus circumscriptum esse ingenium humanum, (iis, quos requirebat conditio, qua est homo hanc in lucem editus,) ridiculus sit qui negaverit. Sed levissime pariter ac iniquissime fecisse putandi sunt, qui, sive ostentandi ipsius illius ingenii caussâ, cuius imbecillitatem deplorare videri volebant, sive serio ita sentientes, omnem paene veritatem ita esse in profundo abstrusam conquesti sunt, ut novercam accusarent naturam, quae viam nullam ad illam eruendam aperuisset; aut ita esse verum cum falso permixtum, ut nullâ humanâ vi ab hoc divelli, nullâ certâ notâ discerni possit. Cuiusmodi querelas iactanti, tam scite, quam breviter, SENECAE 1 verbis responderi potest: *Non multum tibi nocebit, transisse, quae nec licet scire, nec prodest. Involuta* (inquis) *veritas in alto latet.* (Sit ita.) *Nec* (tamen) *de malignitate naturae queri possumus; quia nullius rei difficilis inventio est, nisi cuius hic unus inventae fructus est, invenisse. Quidquid nos meliores beatosque facturum est, aut in aperto, aut in proximo, posuit.* Immo vero qui sine partium studio ea, quae super hac quaestione, de limitibus intra quos hominum notitiae concluduntur, sunt in utramque partem disputata, expendere voluerit; quique subsidia ea & adiumenta considerarit, quae nobis ad rerum utilissimarum cognitionem provida benignaque Dei cura obtulit: is, adeo praeclare, hoc quidem in genere, cum mortalibus actum esse, sibi persuaserit, ut non magnopere sit dubitaturus, pauca quaedam, quae de hoc loco adferemus enunciata, nobis concedere. Sunt autem huiusmodi:

1. Quarum rerum veritatumque ea vis est, ut earumdem cognitio vel ad huius vitae usum cultumque, vel ad illius praeparationem, ad quam sumus in sempiternum aevum vocati, & omnino ut ad promovendam veram humani generis perfectionem salutemque aliquod adferre momentum possit; ad eas, sive certâ scientiâ sive probabili, prout ipse usus requirit, cognoscendas aditus mortalibus est con-

1 *De Beneficiis* L. VII. c. 1.

cessus: & is quidem eo facilior & expeditior, quo propius id, de quo quaeritur, adtingit ea, absque quorum notitiâ universae vitae hominum, & conditioni qua sunt in hoc rerum creatarum ordine constituti, ratio sua constare non poterat. Quod si sunt complura, quorum ad cognitionem intelligentiamque non sine acri studio & pertinaci labore perveniri potest; videndum est, sint-ne partim ea ipsa, quae minimum utilitatis fuerint habitura: aut, si vel maxime adferunt insigne aliquod ad augenda vitae commoda adiumentum, cogitemus, in hoc potissimum cerni humanae naturae praestantiam excellentiamque, quod, cum Deus nobis rerum maximarum & utilissimarum vel ipse enudaverit inchoatas & maxime necessarias intelligentias, vel facilem ad eas aditum aperuerit, iam nostrâ operâ, nostro studio, istis initiis consequentia exquirere, eaque quae natura, nobis interim nihil agentibus, inchoavit, deinceps arte nostrâ perficere possimus. Neque igitur ferendae ignavorum quorumdam aut certe morosorum hominum querelae, quos dolere interdum videtur, quod non omnia utilitatis aliquid habitura adhuc iam sint inventa: quippe, dum homines erunt, dum hoc aevum durabit, esse debent, qui praeclaro humanae conditionis iure gaudeant, quo, si voluerint, aliquid de suo, suâ operâ erutam symbolam quamdam, in beneficium aequalium suorum ac posterorum possint conferre. Quum autem variae sint viae, quibus ad ea, de quibus quaeri cum ratione potest, cognoscenda pervenire licet: ut eorum, quae quaeruntur, alia singulis observationibus, & iis quidem propriis cuiusque, confici possint, in aliis aliorum hominum experientia ac testimonium in auxilium sint vocanda, alia ex collatis inter se multiplicibus observationibus constent, alia denique analogicâ ratiocinandi viâ cognoscantur; quumque praeter haec subsidia a naturâ data novum aliquem eumque perennem cognoscendarum rerum gravissimarum fontem aperuerit Divina benignitas, ipsius scilicet Dei testimonium, per Legatos probatissimae fidei nobis exhibi-

tum, aeternisque monumentis consignatum; necesse est, in iudicanda quaestione de his quae sint hominum notitiae subiecta, ut omnium istorum fontium subsidiorumque communis ratio habeatur, neque eorum ullum meritâ suâ laude defraudetur.

2. Quae ad nos non pertinent, quae cognita nullum erant usum habitura, sive ad regenda huius vitae consilia, sive ad animum erigendum praeparandumque, ut laeta spe fretus in futurum aevum prospicere possit; ea ne sciri quidem hactenus a nobis ullo pacto possunt. Quae enim naturali quadam ratione cognoscere nobis licet, ea non nisi per relationem quamdam cognationemque, quam nobiscum habent, cognoscuntur; quapropter quae nullo sensibili vinculo nos adtingunt, in iis investigandis irritam operam consumat hominis ingenium necesse est. Neque vero Deus, quem nihil frustra facturum putandum est, ea nobis, quae nulli plane usui essent futura, praeter ratum naturae cursum coelitus manifestaverit.

3. Quidquid vel certâ quadam vel probabili ratione cognosci potest, illud usum aliquem esse habiturum, censendum est. Hoc enim ipsum, quod quid notitiae nostrae sit subiectum, ostendit, esse illud vinculo quodam nobiscum iunctum, & aliqua saltem ex parte ad nos pertinere; eoque magis, quo plus argumenti habemus nobis persuadendi, nihil esse in omni rerum natura solivagum atque abruptum, sed omnia inter se perpetuo quodam & multis modis in se ipsum retorto vinculo atque nexu constricta. Quare qui certâ quadam viâ hominibus ad res cognoscendas apertâ incedit, qui cavet, ne vel meras voces nectere laboret, vel phantasiae somniis elatus nubes & inania captet; is, sive Dei mirabilia, partim in naturae phaenomenis horumque connexione atque consecutione, partim in hominis natura atque fatis, consectetur; sive ipsorum hominum consilia factaque atque opera & inventa adnotet: quamvis exiguum, quamvis exile unumquodque per se, in quo versatur, esse videatur; semper aliquid eruet,

quod, ad reliquam massam humanarum notitiarum collatum, in usum aliquem humani generis converti poterit.

4. Quae cognosci percipique ab homine hac in vita non possunt, ea sunt eiusmodi, ut illorum cognitio nullum plane usum ad eum finem, quo sumus hac in vita locati, fuerit habitura. Quae supra nos, nihil ad nos.

III. Caeterum quum ex recto virium subsidiorumque nobis tributorum usu, non ex obstinata eorum quae negata sunt adfectatione, meritum omne hominis dignitasque ea aestimetur, quam un'ce in omni vita spectandam consectandamque sensus intimus docet; non video, quo iure, si quid etiam vel maxime obscurum remaneat in rebus, quae ad conditionem nostram statumque sive praesentem sive futurum pertinere quodam modo videantur, is, qui ducem naturam Deumque sequi voluerit, magnopere conqueratur aut vicem doleat suam. Igitur magnum quidem dubitatorem inscientiaeque professorem, Socratem, numquam legimus conquestum, quod vel de natura Dei vel de animorum aeternitate non clariorem certioremque cognitionem habuerit; sed curasse, eum vitae cursum tenere, quo, si esset Deus talis, qualem is cognitum habuit, ei sese probaret, atque, si futurus esset animus immortalis, bene ipse de ista immortalitate posset sperare. Neque vero ullum sive divinum ius sive humanum id nobis iugi imponere potest, ut ea firmo adsensu credenda praecipiat, quorum fidem nobis facere ratio nulla possit; aut ut adstringat nos obligetque ad ea animi vitaeque consilia capienda, quae iis sententiis sint consequentia, quarum de veritate non eam, quae sufficiat, certitudinem habere possimus.

IV. At nimirum ita fit: nitimur homines in vetitum; tametsi numquam impune liceat sapienti benignoque naturae, id est Dei, consilio refragari. Est enim sic quidem naturâ comparatus hominis animus, ut, ubi aliquantulum se commoverit ingeniumque excusserit suum, maximam ei praebeat & suavissimam voluptatem rerum quam plu-

rimarum cognitio, incredibilisque in eo exardescat discendi amor cupiditasque. Cuius rei mira initia iam in parvulis cernere licet. Isto scilicet stimulo incitare nos voluit natura, ut quaecumque vitae humanae usui alicui essent futura, ea, prout occasio tulerit, anquireremus; neque eorum quidquam, quae ad nos genusve nostrum aliquo modo pertinere videantur, (nisi forsan gravioribus rebus magisque necessariis, eo ipso tempore, quo ista occurrerent, foremus distenti,) penitus neglectum aut non animadversum praetermitteremus. Sed quum facile sit videre, quumque eadem natura satis perspicuo nutu nos moneat, ut quodque proxime hominem tangit, aut maxime ad humani generis salutem & perfectionem, ex ea parte, in qua nos elaborare cum quadam successus spe possimus, pertinet, ita maiori studio esse illud prae caeteris prosequendum; istud naturae consilium qui praeterit, nutum istum qui recusat, sola contemplationis voluptate ductus, solo quaerendi studio abreptus, iam mirum non est, hunc facile eo pervenire, ut spretis cunctis limitibus, intra quos concluduntur subsidia homini ad rerum cognitionem data, nec modum amplius ullum nec finem quaerendi faciat. Quo saepe factum est, ut, posthabitis iis quae maxime homini necessaria erant, non solum quaesiverint acutissimi homines ingeniaque sua torserint circa res eiusmodi, quarum ad cognitionem, quoniam neque ad huius vitae usum, neque ad futuri aevi meditationem, ullo pacto pertinent, vestigium nullum nos ducere potest; sed & ita nonnumquam quaesiverint, ut in ipsa quaestione pugnantia inter se copularentur, aut incerta vel oppido falsa pro veris certisque ponerentur, denique, ut, quid omnino esset quod quaererent, ipsi qui quaerebant nescirent. Ex quo illud nascebatur, ut, dum alii, quaestionum suarum exitum non invenientes, propriisque laqueis irretiti, humanam sortem desperabundi deplorarent, alii interim mera luxuriantis phantasiae somnia, modesto hypothesium nomine forsan statim introducta, mox pro compertis indubi-

tatisque veritatibus haberent; & iterum alii, verborum mente cassorum flumen magno strepitu fundentes, maxima mysteria iam obscuris vocum sonis aperta sibi congratularentur; aut artificiosâ quadam vocabulorum structurâ & scite tornatis (si Deo placet) rationum conclusiunculis non solum confectas eiusmodi quaestiones putarent, de quibus, nisi Deus aliquis docuerit, nihil invenire possunt mortales quod ullam in partem pronuncient; sed etiam perspectas & ad liquidum perductas res eiusmodi sibi persuaderent, quarum vix notionem ullam ingenium hominis, his sensibus instructi, hoc corpore cincti, vel ipso Deo docente, capere informareque possit.

V. Nec vero solum nihil umquam profecerunt, qui, quaerendi libidine abducti, ultra fines ingenio mortalium circumscriptos evagari contemplationibus suis disquisitionibusque conati sunt: sed, quod haud raro usu venire hominibus immoderate cupidis solet, idem fere his saepenumero accidisse videmus; ut, dum eis, quae homini negavit natura, inhiabant, illa etiam, quae iam possederant, aut quae erant in promtu, e manibus vel sponte demitterent, vel sibi eripi paterentur. Alii quippe speciosorum somniorum lenociniis capti, aut argutâ demonstrationum specie decepti; cum ea, quae his continebantur, oppido repugnarent rebus ante cognitis atque perceptis, & iis ipsis interdum, quas proprius quemque sensus docere poterat; supremae illi veri omnis mensurae atque normae, quae in sensu inest, fidem denegare maluerunt, quam rationes semel temere susceptas deserere. Alii, his hactenus saltem paululum constantiores, cum hypothesibus istis atque demonstrationibus non auderent plus tribuere, quam his, quae sensus proprius atque communis docebat; nec tamen vitiosos, quibus laborabant istae argumentationes, nodos extricare valerent; in illud Pyrrhonis absurdum inciderunt, ut omnia perinde incerta haberent, atque ita paria esse putarent utrimque in sententiis contrariis rationum momenta, ut, qua parte stet veritas, nullâ certâ

notâ, nullo indicio, humanum ingenium discernere possit.

VI. In omni rerum corporearum natura pernoscenda, non ultra id, quod tum ipsis phaenomenis, tum horum coniunctione atque consecutione & analogiâ continetur, adscendere posse hominis ingenium, unanimi fere consensu probatissimi quique philosophi hodie fatentur. Sunt autem phaenomena partim eiusmodi, ut citra ullam hominum operam tota quanta contingant, neque quidquam ad illa sive efficienda, sive impedienda, sive vario atque vario modo immutanda aut inflectenda conferre hominis industria possit; nihil nobis relinquatur, nisi ut interdum penes nos sit, vel neglecta ea praeterire, vel animum sensusque in eadem convertere acriusve intendere, minutatimque singula considerare.

Cuius generis phaenomenorum adnotatio, diligensque observatio, multiplicem tamen usum ad regendam vitam humanam adferre potest.

1. Quum enim ex istis phaenomenis multa, etiamsi per se forte plane indifferentia videri possent, sint consequentibus effectibus, sive laetis atque utilibus, sive molestis noxiisque, notabilia; alia vim quamdam insignem falso putentur in alterutram partem habere; docebit nos adcurata eorum observatio falsas reiicere opiniones, indeque vanas spes, atque exsultationes mox in lamentationes abituras, resecare; vanos terrores & moestitias abiicere. Ubi autem eorum phaenomenorum, quae vel in laetam vel in sinistram partem vim quamdam insignem habent, rationes cursusque ita cognovimus, ut certis etiam quibusdam indiciis, quo tempore, quo loco, quo gradu illa sint eventura, praevidere quodammodo valeamus; tum vero, tametsi forte nihil sane adferre possumus vel ad efficiendos aut accelerandos laetos quosdam eventus, vel ad retardandos aut avertendos funestos; possumus tamen animum saltem praeparare atque multis modis munire ad ea, quae fiunt quaeve futura sunt, ita ut decet excipienda; multa colligere possumus observata, quibus in secundis rebus

laetitiam moderemur, in adversis animum firmemus; denique multa consilia capere, multa agere atque moliri & ante praeparare possumus, ut quam maximum fructum, quamque minimum detrimenti atque mali ex iis, quae non erant nostra in potestate, capiamus.

2. Quum in iis, quae sunt potestati nostrae subiecta, quae agimus atque molimur, multum semper intersit, quo tempore, quo loco, quibus adiunctis; magnaque ex parte consiliorum nostrorum successus quum pendeant saepe a variis rerum momentis, quae sumere oportet, prouti dantur, non ipsi ponere pro lubitu possumus; plurimum profecto saepenumero iuvabit, earum etiam rerum, quae nullo modo in nostra sunt sitae potestate, quam accuratissimam subtilissimamque notitiam habere; quo nimirum, si res ipsas atque tempora rebus nostris atque consiliis adaptare non datum est, res saltem nostras atque consilia rebus temporibusque discamus adcommodare.

3. Tum vero ipsa metiendi temporis atque spatii, definiendaeque locorum positionis atque distantiae, scientia, omniumque rationum, quibus illa continetur, exquisita notitia, quum sit ea maximi in omnibus paene negotiis humanis momenti; facile intelligitur, plurima phaenomena, quae neque nostra sunt in potestate, & per se caeteroquin forte satis indifferentia nobis essent futura, hoc ipso ex capite esse notatú dignissima, quod, quo maiorem diligentiam solertioremque subtilitatem ad illa cum omnibus adiunctis observanda adferimus, hoc amplius proficiamus ad capiendam omnibus numeris absolutam notitiam cunctarum rationum, quarum, ad iustam temporis spatiique dimensionem locorumque definitionem, usus esse potest.

4. Denique minime praetereundus est insignis aliquis usus, quem praestat plurimarum naturae partium diligens adnotatio atque studium; qui usus in hoc cernitur, quod, tametsi res contemplationi nostrae subiectae non sint omnes eiusmodi, ut in iis magnopere ipsis elaborare, aut eas

directe, ut sic dicam, usibus suis consiliisque adcommodare homines possint; tamen in omni rerum corporearum universitate, quae sunt notitiae nostrae subiectae, contineatur infinita varietas atque copia Exemplarium; in quae si animum defigere intendereque voluerimus, horum similitudinem magno cum fructu ad ea, quae sunt nostrâ in potestate posita, transferre; atque, cum in rebus variis atque variis efficiendis, formisque rebus induendis, tum in modo atque ordine, quem in capiendis consiliis nostris rebusque agendis ponimus, consectari atque exprimere possimus.

VII. Alia sunt in mundo corporeo phaenomena eiusmodi, ut magna ex parte in nostra sint potestate; ut, variis atque variis modis ea, quae sensibus nostris subiecta sunt, tractando, multa moliri atque agere, &, quasi quidam inferiores Dii creatoresque, multa efficere possimus, usibus vitae humanae inservitura, quae, per merum naturae cursum, aut numquam exstitura erant, aut certe non eo tempore locoque, vel eo modo atque gradu, iisdemque adiunctis, quibus nos volebamus. In hoc igitur genere, quo curatiori analysi, ad minutissima quaeque quantum fieri potest perducta, examinamus cuncta; quo diligentius & variorum phaenomenorum similitudines, & eos nexus adnotamus, qui, vel inter diversa quaedam phaenomena, vel inter unius cuiusque phaenomeni partes atque adiuncta, & antecedentia, & consequentia, intercedunt; quo magis ipsas vires nostras, atque sociatas plurium hominum vires, quibus concreta dirimere aut dissolvere, dispersa in unum componere, varias partes varie disponere, variasque formas, variis usibus aptas, rebus inducere possumus; has, inquam, vires quo magis tentamus, exercemus, excolimus: eo latior nobis campus aperiatur necesse est, in quo exploratum compertumque habeamus, quo pacto iis, quibus sunt homines ad producendas varias in rerum corporearum genere commutationes instructi, viribus utendum sit, quae subsidia paranda,

quae rationes ineundae, quo facillime certiſſimeque, quidquid vel ad ſecuritatem vel ad ſalutem omnigenaque commoda, ſive noſtra, ſive eorum quibuscum vivimus, aut ipſius futurae etiam aetatis, effectum cupimus, adhibita ad eas res, quas natura ſuppeditabat, hominum operâ atque induſtriâ, efficiatur.

VIII. Utroque autem iſtorum generum, quae commemorata ſunt, ampliſſimus continetur locus, quo, ultra ea quae corporeus ſenſus docet proſpicientes, non equidem in ipſarum rerum corporearum intimam eſſentiam, quam dicunt, ſubſtantiamque penetremus; ſed quo, rerum tot tantarumque, quas exhibet huius mundi ſpectaculum, incredibilisque ordinis atque conſtantiae, quibus cuncta continentur, admiratione ducti, Auctorem iſtarum rerum, ipſumque omnia haec animantem, moderantem, regentemque Deum paene prehendere, & huius immenſam vim atque potentiam, infinitam ſapientiam bonitatemque venerari licet. Cui rei conſentaneum eſt, ut erigamur, altiores fieri videamur, atque non ſolum intra huius vitae limites optima quaeque ab optimo, ſapientiſſimo, potentiſſimo Parente huius univerſi ſemper ſperemus; ſed etiam futurum aevum eatenus meditemur, ut horum intuitu, quae in hoc vitae vere nominatae veſtibulo ſpectanda nobis fruendaque conceſſit divina benignitas, laeti cogitemus, quam ampla, quam magnifica, quam infinitis modis omnem ingenii noſtri captum adhuc ſuperantia, futura ſint illa, ad quae ſumus in ſempiternum aevum vocati; denique ut, quum videamus, quantum ſit, quod homines, etiam hac in mortali conditione, in circumſcripto hoc rerum agendarum orbe, proficere poſſint, ſi modo naturae dotibus diligenti ſtudio excultis rite voluerint uti; cogitemus, quam laetae, quamque mirificae futurae ſint progreſſiones ad ſummum, qui in hominis naturam cadere poteſt, perfectionis, virium, dignitatisque gradum, ubi cunctis huius vitae officiis rite pieque expletis, terrenis his vinculis ſoluti, in altum evolaverimus.

IX. Quod si *Demonstrationis* nomine, cum WOLFIO (in *Logica* §. 498.) plurimisque philosophis, intelligamus eiusmodi *probationem, in cuius syllogismis inter se concatenatis non utamur praemissis, nisi definitionibus, experientiis indubitatis, axiomatis, & propositionibus iam ante demonstratis; ut adeo demonstrationes tandem nitantur definitionibus, experientiis indubitatis, & axiomatis:* consentaneum videri potest, ut fateamur, nullam veritatem, quae quidem per se aliquid ad vitae usum commodi adferat, posse *demonstrari. Definitiones* enim, quae hoc loco inducuntur, nominales sunt; cum reales probatione ipsae indigeant. Definitione autem nominali, utpote arbitraria, illud quidem efficitur, ut notio quaedam animo concepta certo vocabulo, tamquam signo, notetur: sed cum in huiusmodi definitione nulla alia veritas, praeter hanc ipsam, »me talem notionem tali verbo »designare,« contineatur; non potest illa alii cuipiam veritati sive patefaciendae sive confirmandae inservire, nisi quatenus, notatione verborum adcurate observata, notionum confusio evitatur. *Axiomata* sunt propositiones, ex meris definitionibus nominalibus collectae: (WOLF. *Log.* §. 267. coll. §§. 261 sq.) ita quidem, ut, nisi peculiaribus rationibus fuerit evictum, exsistere res tales, quales sint definitae, non plus veritatis, vel adiumenti ad inveniendum aut confirmandum verum, in axiomatis, quam in ipsis illis definitionibus, insit. *Experientia* denique, quum doceat illa quidem id, quod fiat factumve sit, non quod futurum est; cognitio autem omnis quum ita solum ad vitae usum possit traduci, si nobis id, quod futurum est, pandit; consequi videtur, ne experientiis quidem hoc, quod quaerebatur, confici posse.

X. Sed licet experientia omnis sit rerum praesentium aut praeteritarum; ut id, quod, vel iam iamque, vel deinceps, futurum sit, non possit ex mera experientia colligi: videtur tamen unum esse quoddam experientiae genus, cuius ea vis sit, ut non ad aliquod solum tempus, sive praesens sive praeteritum, adstringatur; sed ut una com-

prehensione omne aevum, quod umquam ad nos sive pertinuerit sive deinceps pertinebit, complectatur: ita quidem, ut, qua firmâ certitudine praesentia percipimus, aut praeteritorum meminimus, eâdem de omni futura vita possimus esse persuasi. Scilicet, si vitae consilia cum ratione quadam capere velimus, necesse est, habeamus aliquid, quod sequamur, ex quo earum rerum, quae futurae sint, cognitionem aut coniecturam quam maxime probabilem, capere liceat. Quod sequamur autem, datum nihil est, nisi vel Analogia earum rerum, quas adhuc evenisse experientia cognovimus, vel clare testata voluntas Eius, a quo pendeat id quod futurum sit. Quare hoc quidem omnium pectoribus infixus sensus docet, idemque pro omni futuro tempore spondet: » quoad in capiendis animae » vitaeque consiliis secuturi simus id, quo nos ducit ana» logia eorum, quae hactenus experientia docuit, vel quod » continetur declarata voluntate eius, a quo res futura » pendet, & cuius de fide cur dubitemus rationem nul» lam licet invenire; etiamsi forte aliter interdum res ceci» derit, quam fuerimus arbitrati; numquam tamen caus» sam nos habituros, cur consiliorum ea ratione captorum » nos poeniteat. « Nescio autem, quo melius genere res nostras agere Deus potuerit, aut quidnam amplius mortales, vel ad summam, quae in hanc vitam cadere potest, felicitatem, vel ad laetissimum futuri aevi prospectum, requirere possimus; cum omnia nobis subsidia adiumentaque data sint, ita universae vitae nostrae cursum dirigendi, ut, si modo istis bona fide uti voluerimus, certi esse possimus, numquam nos in aeternum consiliorum ita captorum poenitentiam esse subituram.

VI.

SENTENTIARUM PHILOSOPHICARUM VARII ARGUMENTI FASCICULUS TERTIUS.*

I.

VERITAS, eique qui opponitur, *Error*, ex vulgato sermonis usu & communi omnium notione, intelliguntur cogitationum nostrarum sententiarumque, de rebus quibuscumque susceptarum, habitudines vel qualitates quaedam; quarum contraria ratio in *diverso* quodam *modo* inesse intelligitur, *quo sint ipsae sententiae ad res eas, de quibus agitur, adfectae.* Scilicet quum haud rara nobis offeratur occasio, iudicia nostra atque sententias, quas de varii generis rebus sive per nos ipsi suscepimus, sive ab aliis acceptas tenemus, cum rebus ipsis, ad quas illae referuntur, conferendi; fieri non potuit, quin mature, & nullo paene negotio, inciderint homines in hanc distinctionem, ut, sententiarum alias *convenire*, animadverterent, cum iis rebus, de quibus quaereretur; alias ita comparatas viderent, ut *non responderet* res opinioni de eadem conceptae. In qua quidem distinctione rite constituenda, eademque in quam plurimis, quae in vita hominum incidere solent, quaestionibus, quoad fieri posset, acutissime diiudicanda, maximum inesse

[* Reliquus huius scripti Titulus hic erat: *Quas Praeside Iohanne Schweighaeuser, Phil. Doct. Log. & Metaph. Adiunct. in Academia Argentoratensi* die XXIII. Iunii, MDCCLXXXVII, solenni *Philosophorum examini offert Ioh. Sam. Geyler, Argentoratensis.*]

ad omnem paene vitam regendam momentum, ita facile patebat, ut mox, iis etiam propositis quaestionibus, in quibus nulla dabatur facultas rem eam, de qua quaerebatur, coram intuendi, ex eiusdemque inspectione, quid de ea censendum esset, aut, conveniret, nec ne, inter ipsam rem atque sententiam quamdam de ea propositam, iudicandi, operae pretium saepenumero duceretur, vias omnes atque rationes undique conquirere ac circumspicere, quibus ea, quae quaerebatur, rerum notitia capi, aut de sententiarum propositarum convenientia vel repugnantia cum ipsis rebus, ad quas illae referebantur, posse iudicium fieri videretur. Quo magis & factu proclive, & naturae rationique consentaneum erat, ut oppositae illae *Relationes*, quae e distinctione ista, cuius tanta vis esset, tamque late patens usus, exsistebant; relationes, dico, *convenientiae* vel *repugnantiae*, *quae inter quamque mentis sententiam, atque rem huic subiectam, intercederet*, suo utraque peculiari nomine quodam signaretur. Igitur latinum *Veritatis* nomen, sive quod aliud in alia quavis lingua huic respondet, positum videmus *in ipsa consensione sententiarum atque rerum*; *Erroris* & *falsitatis*, *in discrepantia*. Atque adeo, *veram* omnes & dicunt & perhibent eam sententiam, *verum* illud animi iudicium, quo *id, de quo quaeritur, tale, quale est, aut fuit, aut futurum est*, (prout fert quaestionis conditio) *mente comprehensum & cogitatione tamquam depictum* putant. Contra, quae sententia dissentire intelligitur ab ea re, de qua agitur; ut aut ponat aliquid, tamquam quod sit, vel ad aliquam rem pertineat, cum tamen vel non sit omnino, vel ad eam rem non pertineat, cui tribuitur; aut neget aliquid atque excludat, cum & sit in rerum natura, & ad rem, de qua quaeritur, pertineat: ea *falsa* dicitur sententia, & *a vero aliena*. *Enunciationem* autem quamlibet, ita vel *veram*, vel *falsam*, & habet quisque, & nominat, si verborum contextui vel vera sententia, vel falsa, subiecta sit.

II. Vix ullam obscuritatem aut ambiguitatem sermoni adferre potest usitata illa verbi e nativa & principali sede

in vicinam translatio; qua, quod est proprie qualitatis alicuius nomen, ei nonnumquam rei, cuius est illa qualitas, imponitur: quae *abstracti pro concreto Metonymia* dici solet. Sic enim, cum veritas proprie intelligatur qualitas aliqua, in assertiones hominum sententiasque cadens; facile, quid dicatur, intelligitur, ubi iam *vera quaevis*, de qua agitur, *sententia aut enunciatio*, ipsius *Veritatis* nomine (magis illud tamen ex hodiernarum Europae linguarum, quam ex antiqui Latini sermonis usu) decoratur; iam vero etiam *omnium verarum notitiarum*, quas sive percepisse sibi videntur homines, sive in desideratis habent, *continuus quidam complexus atque summa*, eminenti quadam verbi notione, *Veritas* adpellatur. Quem quidem nominis usum, posteriori loco a nobis memoratum, Stoicis olim placuisse legimus: qui *veritatem* a *Vero* ita distinguebant, ut, cum *veri* nomen ad singulas sententias singulasque enunciationes vellent pertinere, *veritatem* contra, *σύστημα τῆς τῶν ἀληθῶν γνώσεως*, definiverint; quam cum superare communem mortalium captum intelligerent, in solum sapientem cadere, dicebant. 1

1 Referente SEXTO EMPIRICO *adv. Mathem. L. VII.* §. 38 - 42. & *Pyrrh. Hypotyp. L. II.* §. 81 *sqq.* Quae quidem Stoicorum distinctio non eam meruisse videtur censuram, qua eamdem notavit Vir doctus, a quo *Systema Philosophiae Stoicae* nuperrime editum habemus, vernaculo sermone descriptum. (*Tiedemann*, *System der stoischen Philosophie*, T. I. p. 114 - 117.) Eodem enim paene modo, quo Stoici utebantur, saepenumero probatissimi quique nostrorum philosophorum *Veritatem*, tamquam vastam aliquam regionem aut immensam quamdam possessionem, inducere solent, communi quidem omnium hominum occupationi & participationi patentem atque expositam; cuius etiam cum plures particulae, maiores, minores, iam sint hinc inde occupatae, tum vero longe maiores etiam portiones, & imperii istius tamquam provinciae, posthac demum, iunctis hominum studiis atque viribus, in horum potestatem sint perventurae: licet spes nulla data sit mortalibus, universam possessionem, quaqua late continuatis neque usquam intermittentibus tractibus patet, umquam obtinendi.

III. Neque vero difficultatis quidquam habet illa nominis ambiguitas, de qua vulgo praecipi solet » aliâ quadam notione verbi & diversâ ab ea, a qua sumus profecti, *Veritatem* dici, cum ea *in sermone* aliisve *signis* quaeritur, quibus solent mentis cogitata his, quibuscum agimus, significari; & iterum aliâ, ubi neque in sententiis hominum, neque in signis quibus eas exprimunt, sed *in rebus ipsis*, de quibus cogitant homines aut quaerunt, *veritas* inesse perhibetur. « Ex quo haec, de qua nos disputare adgressi sumus, *Logica Veritas*, vel *Veritas Iudicii*, distinguendi caussa, adpellatur; cum illa, quae in sermonis usu cernitur, *Ethica*; quae autem in rebus ipsis ponitur, *Veritas physica*, vel *metaphysica*, a quibusdam etiam *exsistentiae veritas*, nominetur. Cuius distinctionis quaenam vis sit, exponamus paucis; videbimusque, tenuibus satis finibus tria ista veritatis genera esse disiuncta. Nam *Ethicam* quidem quod adtinet *Veritatem*, cui quod oppositum est falsum, *mendacium* vocatur; non minus in illa, quam in hac cuius viam rationemque Logica disciplina tradit, consensus quaeritur sententiae cum ea re de qua agitur. Agitur autem in quavis quaestione, quae ad illud genus refertur, hoc, ut sciatur, quid sit, *quod compertum habeat aliquis, vel compertum perceptumque habere putet, & iam cogitet secum atque sentiat* de ea re, cuius caussâ omnis illa quaestio est instituta. Iam cum hac sententia, quam animo conceptam tenet is, cuius de enunciatione quaeritur, non sane confertur merus *verborum sonus*, quibus ille usus est, sed iterum *sententia quaedam* atque vis verbis subiecta; ea scilicet sententia, quae ex usitata verborum significatione verbis istis subiicitur, quamve ille audientibus legentibusve adlatam cupiebat. Quare a Logica veritate non differt haec Moralis, nisi eo quod haec ad peculiare illud quaestionum genus sit adstricta, in quo *id quod secum cogitat sentitque is, qui loquitur*, teneat locum *rei ipsius*, ad quam *sententia verbis declarata* refertur. Cui illud praeterea accedit, ut in hac veritate iudicanda, non sententia solum, sed & *voluntas atque consilium* eius,

de cuius enunciatione quaeritur, spectetur; e quo ipso, a *Moribus* illa nomen invenit.

IV. In *Rebus ipsis* cum ponitur *Veritas*, duobus illud modis fieri videmus. Uno modo, *absolute*, ut aiunt; ut, nulla habita ratione notionum nostrarum sententiarumque, aut iudiciorum quae de rebus faciant homines, rei cuivis, sicut *per se*, vel nemine de ea cogitante, & *aliquid* sit, & *tale quiddam*, sic sua *veritas* constare vel inesse dicatur. Quod breviter, ut solet, ARISTOTELES his verbis enunciat: » unumquodque, ut *est*, ita & *verum* est. « [1] Hoc igitur modo, *rei veritas*, nihil fere aliud sonat, quam, *res ipsa*, vel, *rei eius de qua agitur natura*. Sic etiam vulgo, *re verâ* dicimus, pro *re ipsâ*; &, *rei veritas hoc desiderat*, pro eo quod dicitur, *hoc rei natura requirit*. Neque decantato illi Scholasticorum praecepto, *omne ens esse verum*, alia vis & sententia subiecta est, nisi haec; cuique rei suam esse naturam, suam exsistentiam essentiamque; & quamlibet rem, hoc ipso, quod sit res quaedam, id est, quod sit & aliquid & tale quiddam, non esse vel aliud quid, vel merum nihil. Ex quo quidem verbi usu, boni isti viri, qui in exornanda amplificandaque ea scientia elaborarunt, qua communem atque summam omnium rerum vim rationemque patefactam cupiebant, peculiarem aliquam & memorabilem (ut quidem ipsis videbatur) proprietatem exsculpserunt, quae rebus omnibus communis esset, quam *metaphysicam veritatem* adpellabant. Cuius tamen vim rationemque, cum, quoquo modo explicaretur, non differre viderent prudentiores a notione *rerum ipsarum*, earumque *naturae*, & *exsistentiae*, & *essentiae*; quae iam essent trita nomina & usu scholarum consecrata; tum vero suboluit his, in *veritatis* nomine, ubicumque illud adhiberetur, semper involutam esse hanc notionem, ut vel sententia quaedam aut notio referatur ad rem aliquam, quae in quaestione versetur, vel ut res, de qua agitur, *ad intelligentiam mentis alicuius*, notionemque de eadem conceptam, referatur. Quare, cum

1 *Metaphysicorum* Lib. II. cap. 1 extremo.

metaphysica veritas cunctis rebus communis perhiberetur, iam hoc illi viderunt, ad *hominum* quidem intelligentiam; in quam quippe falsa multa caderent, dici non posse, omnia esse vera; sed ad eam intelligentiam dici posse, quae rem quamque, ita ut est, cognitam perspectamque haberet. Quod quum in Divinam conveniret intelligentiam, iam istam, quam induxerant, *metaphysicam veritatem, conformitatem cum intelligentia divina*, definiverunt. 1

V. Sed nimirum facile intelligitur, quod iam modo in transitu monuimus, vix aliter *Rebus ipsis Veritatem* tribui, nisi *altero modo* hoc, *ut res* eae, de quibus agitur, *referantur ad notiones sententiasque*, quas de eisdem homines conceperint, quasve nominibus iis declarent, quibus eas res adpellant. Quo modo *vera* dicitur quaeque *res* (ut, *verum* aurum, *verus* amicus, *verum* vitae bonum) hactenus, *si sit illud ipsum, quod eam esse indicavimus*, habeatque eam naturam & eas proprietates, quarum complexum nomine eo, quo illam adpellamus, ex usu sermonis significatum volumus. Eodemque modo, ut quaeque *res* intelligitur *diversa ab ea, quae primum nobis videbatur*; aut, ut intelligitur esse dissimilis naturae ab illa, quam ei inesse iudicant homines, quamve nomen illud declarat, quod ei per errorem imponitur; ita ea res, intuitu huius notionis vel nominis, *falsa, adparens, opinata* vocatur. Istam igitur *veritatem*, quod ad rerum, de quibus agitur, *naturam* pertineat, si *physicam* adpellare velis; aut si *obiectivam*, quoniam rebus obiectis

1 Horum caussam agit eruditissimus acutissimusque ARISTOTELIS interpres PETRUS FONSECA in *Commentariis* ad *Metaphysicorum* Lib. IV. Cap. 2, Quaest. VI. Alias quasdam Scholasticorum, qui dicuntur, definitiones adfert & sub examen revocat CHRIST. WOLFIUS in *Ontologia*, §. 502. De ipsius autem WOLFII commento nihil adtinet dicere; cui *Veritatem metaphysicam* vel *Transscendentalem*, (quod illum nomen delectat) definire placuit, *Ordinem in varietate eorum, quae simul sunt ac se invicem consequuntur*; (*Ontolog.* §. 495.) cuius rationem, neque loquendi usui convenire, nec probae definitionis legibus, recte monuit HOLLMANNUS in *Prima philosophia*, §. 98.

tribuitur, 2 haud incommode forte feceris: modo illud teneas, quod & leviter excutiens propriam intelligentiam percipit quisque, & idem a probatissimis philosophis monitum legimus, hanc *rerum veritatem*, non tam vi ac sententiâ nomini subiectâ, qualecumque ei imposueris, quam ipso nomine & solâ loquendi formâ, a Logicâ veritate differre. Cum enim Logica veritas in sententiarum, ut dixi, cum rebus consensione insit; facile intelligitur, perinde esse, sententias rebus congruentes, dicas, an res sententiis. Quare cum dicis, » *verum* istud est aurum, « idem est, tamquam diceres, » *vere iudicat*, qui istud aurum esse censet; « &, qui divitias, atque gloriam malis artibus partas, *negat* esse *vera* vitae bona, hoc dicit, *falso* eas in bonis *haberi*. Nimirum in his, & harum similibus phrasibus, *veri* nomen adiectum nonnisi eo valet, ut meminisse nos significemus, falli saepe hominum iudicia, & eâ ipsâ in re, de qua agitur, facile fieri, ut quis, ambiguis quibusdam indiciis deceptus, iudicium ferat a rei ipsius ratione dissentiens; cum nobis contra iam persuasum certumque sit, nostrum iudicium cum rei naturâ consentire. 3 Huc accedit, ut, sicut per fictionem quamdam atque metaphoram satis in omni sermone frequentatam, rebus etiam sensu carentibus actum quemdam & animos dare solemus, sic & saepenumero res quascumque, considerationi nostrae subiectas, tamquam vivas quasquam inducamus personas, quae quasi coram ita agant nobiscum, ut, quemadmodum homines oratione vel aliis signis, quid intus sedeat, declarant; sic hae res per

2 Quorum tamen nominum rarior apud Philosophos usus, hoc quidem sensu, occurrit; cum alii ad *metaphysicam*, quae dicitur, referant hanc *rerum*, *veritatem*, ut LOCKIUS fecit; alii ab illa quidem sollicite hanc distinguendam moneant, sed nomen ei peculiare non imponant; inter quos WOLFIUM nominasse sufficiat.

3 Paucis hoc monuit LOCKIUS *de Intellectu humano* Lib. IV. cap. V. extrem. & Lib. II. cap. XXXII. §. 2. Copiosius autem in hanc sententiam WOLFIUS disputat in *observatione* ad §. 496. *Ontologiae*.

eas ſui partes, easque qualitates, quae prae caeteris in ſenſum cadunt, tamquam per ſigna quaedam, & converſâ quaſi ad nos oratione, naturam ſuam interiorem & qualitates a ſenſu praeſente remotas nobis ſignificare atque declarare videantur. Quod ſi igitur, vel ipſo experimento, vel aliâ quadam ratione edocti, iam intelligimus, vim eam atque virtutem, quarum e ſignis externis ſpem opinionemque conceperamus, rebus illis non adeſſe; tum vero has, tamquam naturas quasdam *mendaces*, falſâ ſpecie nobis illuſiſſe conquerimur, atque adeo *fallaces* eas adpellamus: pro quo quidem nomine, notum eſt, in hodiernis linguis idem vocabulum adhiberi, quod Latinorum *falſo* reſpondet. In quibus contra rebus iam deprehenduntur eae qualitates, quas exterioribus quibusdam indiciis ſignificatas putabamus; has *veras* in eo genere, ad quod illas ſtatim retulimus, & *ſinceras* adpellamus, ut quae non faciant fucum, neque vanâ ſpecie aut ſignis fallacibus ſpectatori imponant.

VI. Ex his quae adhuc de vario uſu huius verbi, *Veritatis*, & vi ei ſubiectâ, dicta ſunt, facile patet; quo valeat id, quod de *Idearum Notionumque* veritate aut falſitate ſubinde diſputatum a philoſophis legimus. Scilicet ideis, vel notionibus hominum, tribui Veritas dupliciter ſolet. Primum enim notiones noſtras ita vel *veras* eſſe, vel *falſas*, volunt; ſi vel *dentur in rerum natura*, vel *non dentur*, res & *obiecta*, quae vocant, *quae ideis mente conceptis reſpondeant*: aut, ſi conveniant, vel non conveniant, notiones cum iis rebus, ad quas illae, ex mente eius qui easdem concipit, referuntur. Quo pacto, quia de convenientia vel diſcrepantia agitur notionum noſtrarum, atque rerum quas illae ſpectant; omnis iſta, de *Logica veritate* vel *falſitate*, quaeſtio eſt. Quam quidem quaeſtionem, qui monent, ad ſola *iudicia* mentis atque ſententias, non item ad notiones & ideas, poſſe pertinere; ii, cum verbis diſſentire videantur ab his, qui de *notionum* etiam veritate quaerunt, re ipſa conſentiunt. Nam neque hi, in notionibus *per ſe ſpectatis* veritatem quaerunt, ſed in his *ad res* eas *relatis*, quae illis reſpondere

putantur; & illi ultro etiam largiuntur, notiones nostras, quatenus ad res obiectas referuntur, iam non meras esse notiones, sed ad illam alteram mentis functionem pertinere, quae *iudicium* a Logicis adpellatur. 1

VII. Altero modo *Ideis* vel *notionibus* hominum, quemadmodum cuilibet *rei* considerationi nostrae *obiectae*, *Veritas* quaedam tribui poterit; non solum illa, quae rerum omnium communis perhibetur, *metaphysica*; sed & ea potissimum, quam *physicam veritatem* diximus: qua, sicut res quaeque in eo genere, ad quod illam referimus & a quo nomen ei imponimus, *vera* dicitur, & *vere nominata* habetur, si eam habeat naturam easque proprietates, quae in eo genere requiruntur, quaeve nomine eo, quo istud genus adpellamus, indicantur; sic *vera* fuerit *idea*, *vera notio*, quidquid eam vim rationemque habeat, quam his verbis designatam volumus. 2 Quare quum ad ideae vel notionis rationem nil nisi hoc requiratur, ut aliquid, qualecumque fuerit, ita cogitetur vel mente percipiatur, ut iam illud a reliqua turba rerum menti oblatarum discernamus; tot habebimus *veras ideas* vel notiones, quot res cogitatione discernimus: atque verbo cuipiam sive termino vere nominatam subiiciemus ideam, si rem quampiam cogitatione conceptam voce ista designamus. Quoniam vero etiam tum verbo subiicere notionem censemur, ubi eam quidem non iam praesentem animo sistimus, sed conscii tamen sumus, posse nos eam, simulac voluerimus, cogitatione repraesentare; eo fit, ut nonnumquam nobis persuadeamus, nos in promtu illud habere, quod tamen, ubi res poscit, praestare non valemus. Quo quidem casu *falso nominata* erit, quam putabamus habere notionem; quam scite *deceptricem* WOLFIUS vocavit. 3 Haud absimili ratione, sensu tamen paulo strictiori, LEIBNITIUS 4 *falsam ideam* nominat, vel *chimae-*

1 Vide LOCKIUM Lib. II. c. 32. §. 1. 3. 4.

2 Qua de vi verbi agit idem LOCKIUS L. II. c. 32. §. 2. qui locus conferendus est cum L. IV. c. 5. §. ult.

3 In *Logica*, §. 38.

4 In *Meditationibus de Cognitione* &c. T. II. Operum p. 16 sq. &

ricam, cuius obiectum sit impossibile, id est, quae subiici putetur termino, cum nulla esse possit, quoniam ex significatione verborum res iungantur contrariae, quae nullâ vi, nullo pacto, neque cogitatione, neque ipsa re, possint copulari. Cui oppositam *veram notionem* definit eam, cuius obiectum sit possibile, id est, quae talis sit, ut vel iam detur in rerum natura exemplar ei respondens, vel, si non datur, possit tamen effici, ubi scilicet ad vim convenientem consilium id agendi accedat. Atque quum hoc modo ideis notionibusque hoc tribuit vir celeberrimus, ut eas vel veras vel falsas adpellet, quam quidem denominationem proprie non nisi in sententias nostras & enuntiationes cadere, ipse monuerat; hoc quidem ita interpretatur, ut, quod de *idearum veritate* vel *falsitate* dixerit, illud de *veritate propositionum* intellectum velit, quibus adfirmetur, obiectum ideae esse possibile. [1]

VIII. Ex illo mentis statu, qui non primae solum infantiae proprius videtur, sed factis etiam hominibus nonnumquam obrepere solet; [2] in quo multa quidem atque varia vel sensibus obiecta materia est, vel phantasiae lusibus repraesentatur, in qua adulti hominis cogitatio versari possit, at nimirum id iam non agit animus, neque forte etiamnum agere valet, ut istam materiam aut aliquam eius partem prae caeteris arripiat, quam contemplationi suae subiiciendo quasi tractet: ex illo igitur inerti & languido

Reflexions sur l'Essai de l'Entendement humain de M. Locke, in Collectione opusculorum, curante *Des Maizeaux* editorum T. II. p. 202 sq. Operum Leibnitii T. II. p. 219.

1 *Nouveaux Essais sur l'Entendement humain*, in *Oeuvres Philosophiques de feu M.* de Leibnitz p. 363. Ubi cum monuisset: *Contentons nous de chercher* la Vérité *dans la correspondance des propositions, qui sont dans l'esprit, avec les choses, dont il s'agit;* sic pergit: *Il est vrai, que j'ai attribué aussi la vérité aux idées, en disant, que les idées sont vraies ou fausses; mais alors je l'entends en effet de la Vérité des Propositions, qui affirment la possibilité de l'objet de l'idée.*

2 De quo diximus *Fasciculo I.* harum *Sententiarum*, n. XI.

mentis ſtatu ſicubi emerſit homo, ſeque collegit, ut iam vel rerum obiectarum univerſam ſcenam a ſe ipſo discernat, eamque cum ſui conſcientia contempletur, vel in varias partes, maiores, minores, eamdem distinguat, e quibus unam aut alteram ſeligat, quam prae caeteris iam contempletur, id eſt, cuius notionem vel ideam capiat; tum vero fieri vix poteſt, ut unâ quadam continenti & indiviſâ cogitatione eamdem rem per aliquod tempus conſideret, quin vel alternis vicibus alias etiam res, ſenſui ſimul obiectas, aut imaginatione depictas, cogitet, a quibus illam distinxit; vel quin in ipſa illa re, de qua agitur, varia atque varia ab invicem discernat, & mox ad unam rei partem attentior ſit quam ad alias, & viciſſim; mox iterum ea, quae distinxit, in unum colligat, adeoque a partium conſideratione ad complexum totius, & vice verſâ, alternatim transeat. Iam cum duas res quascumque, cogitatione discretas, vel eodem temporis puncto contemplamur, vel alternis vicibus ab unius conſideratione ad alterius cogitationem discurrimus; raro admodum accidit, ut in harum rerum utriusque per ſe ideis informandis conſiſtat animus; ſed praeter has, aliam plerumque & peculiarem quamdam notionem in nobis generari experimur, ab idea cuiusque rei per ſe ſpectatae diverſam, neque vero etiam ex utriusque compoſitione concretam, ſed tamen ex harum collatione elicitam, & quaſi ex earum medio ad nos delatam: quam quidem *modi*, vel *rationis* notionem vocare conſuevimus, *qua ſe habet illarum rerum* cogitationi ſubiectarum *una ad alteram*, itemque *Relationis*, quae inter easdem intercedere intelligitur. Ex quo oritur illud cogitationum genus, a ſingulis ſingularum rerum notionibus diverſum, in quod ipſum vel veritatis vel erroris rationem cadere dictum eſt, quod *iudicium* vel mentis *ſententia* vocatur, definirique poteſt *ea mentis functio, qua de rebus quibuscumque, conſiderationi noſtrae ſubiectis, ita cogitamus, ut, quas res cogitando a ſe invicem ſeparavimus atque distinximus, eas iam iterum inter ſe comparemus conferamusque, ex eaque collatione*

intelligamus, aut intellexisse nobis videamur, quaenam relatio inter duas quasque intercedat, aut quonam modo complures quaedam, pro ea ratione, quam inter se servant, sint ad aliquam aliam adfectae. Et distingui quidem forte poterit inter *Iudicium* atque *sententiam*, hoc fere modo, ut *iudicii* nomine, cogitationis huiusmodi, qualem dixi, *actus ipse* significetur; cum *status* contra ille, qui actum hunc consequitur, vel *habitus mentis*, quo de re quadam tale quoddam iudicium ferre, quoties incidit, ut id agamus, solemus, *sententia* potius adpelletur. Sed utroque etiam nomine, citra ambiguitatis aut obscuritatis periculum, licebit plerumque promiscue uti. Verbis autem expressa atque declarata mentis iudicia, *Enunciationes* vocari, vel *Propositiones*, qui quidem Dialectica vel a limine salutaverit, nemo ignorat.

IX. Cum Iudiciorum vim rationemque inesse dicimus in relationibus intelligendis, quae inter *res* eas, quas cogitando distinximus, intercedere videantur; iam latissimo sensu illud *rerum* nomen est accipiendum, pro quibuslibet, quae dicuntur, cogitationum notionumve nostrarum *obiectis*. Dicimus autem *Obiectum notionis*, id ipsum, quod intelligit quisque & dicit, quum inter *id de quo iam cogitat, qualecumque sit*, & ipsam hanc praesentem mentis functionem, quae in illo considerando versatur, distinguit. Quo pertinet, quidquid vel ad corporis aliquem sensum, quem externum vocant, refertur; vel interno reflexoque animi sensui subiectum intelligitur: sive illud iam nunc praesenti sensu percipiatur; sive, memoriâ repositum, phantasiae ope, vel totum, vel ex parte quadam, menti repraesentetur; sive etiam per eam, qua est mens hominum instructa, facultatem varie atque varie res sensu hinc inde perceptas cogitatione componendi, dividendi, transponendi, amplificandi, minuendi, sit a nobis ipsis, vel ab aliis effictum. Nam & huc spectant non solum quae res ad substantiarum classem referuntur a Philosophis; verum etiam, vel maxime, quidquid Accidentium, quae dicuntur, genere continetur; velut actiones quaecumque, sive immanentes, quae

dicuntur, ſive transitivae, & perpeſſiones, & vires, & ſtatus quilibet, & habitus, & qualitates quaelibet. Sicut enim ſubſtantia ad ſubſtantiam vario atque vario intuitu refertur, ut, quonam modo ſit alia ad aliam adfecta, intelligatur; ſic etiam, & potiſſimum quidem, haec ſubſtantiis Accidentia (ſive ea ad ipſam ſubſtantiarum, ad quae referuntur, naturam eſſentiamque pertinere, ſive iam alia quacumque de cauſſa in illas cadere videantur) poſteaquam ſunt cogitatione & ab aliis accidentibus, & ab iis rebus, quibus, tamquam ſubiectis, quaſi inhaerere vel adhaerere putantur, diſtincta atque ſecreta, iam iterum comparari conferrique ſolent, tum alia cum aliis, ut quonam modo ſe habeant inter ſe invicem, intelligatur; tum vero etiam cum ſingulis ſubſtantiis, aut aliquo ſubſtantiarum genere, ut quaeratur, cadat, nec-ne, tale aliquid in eam, de qua agitur, ſubſtantiam; &, ſi cadat, quanam conditione, quibus rebus adiunctis, quo gradu &c. ſit illi tribuendum.

X. *Relationum* earum, quas inter res cogitatione diſtinctas intelligimus intercedere, ſunt aliae ſimplices & principales; e quarum varia cum variis rebus inter ſe collatis complicatione, aliae magis compoſitae relationes exſiſtunt. Simpliciorum autem illarum & principalium, in quas unumquodque mentis iudicium reſolvitur, haec fere ſunt genera: *identitatis*, *ſimilitudinis*, *coniunctionis*, *conſecutionis.* Nam in quovis iudicio, horum aliquid continetur; ut, quas res cogitando diſtinximus, id eſt, tamquam duas, quarum altera non ſit altera, conſideravimus, eas iam forte intelligamus non eſſe ipſa re diſtinctas, atque diverſas, ſed prorſus *unam* rem *eamdemque;* quoad eam ſaltem partem, quam nunc potiſſimum ſpectamus; aut vero, ſi ſint diverſae, ut intelligamus, unam alteri, vel ex toto, vel ex parte, *ſimilem.* E quarum notionum, unitatis, diverſitatis, & ſimilitudinis, complicatione quadam, cunctae fere illae notiones exſiſtunt, quae ad commune *quantitatis* genus referuntur, velut, *numerorum*, *graduum*, *totius*, *partium*, & quae ſunt alia generis eiusdem. Iam, ſive ſimilia habeantur ea de

quibus iudicamus, ſive minus; intelligemus forte, alterum alteri eſſe *coniunctum*, ut ambo *ſimul ſint*, & unum alteri *adſit*, ad illudve quocumque modo pertineat. Quod quidem relationis genus latiſſime patet. Intelliguntur enim alia aliis iuncta, primum, ea copulatione, quae ad ſpatium refertur & in corporeis ſubſtantiis obtinet, eſtque aut proxima, & immediata, ut aiunt, quam vel *contiguitatem* vel *continuitatem* vocamus, aut vero *interiecto* tertio quodam *intermedio* efficitur. Alia *tempore* ſaltem *iuncta*; hac vi, ut, cum unum ſenſu praeſenti percipitur, percipiatur etiam alterum, vel perciperetur certe, ſi eo quidem intendere ſenſuum aciem vellemus, aut ſi tanta eſſet virium noſtrarum perceptricium & ſubtilitas & capacitas, ut omnium rerum *ſimul exſiſtentium* univerſitatem liceret uno intuitu complecti. Alia, & in hoc quidem genere frequentiſſima verſantur hominum iudicia, alia igitur rurſus ita inter ſe iuncta copulataque intelliguntur, ſicut actio quaedam, vel perpeſſio, vel habitus quilibet, aut agendi facultas, vel quaevis denique proprietas, aut qualitas quaelibet, & omnino, *ſicut quodvis Accidens pertinere* dicitur *ad ſubiectum* agens, patiens, aut eo habitu, ea facultate, proprietate qualitateve inſtructum. Quod ſi autem varia ſubſtantiis Accidentia inter ſe conferuntur, ea ſaepenumero hac ratione inter ſe iuncta intelliguntur, ut eorum duo vel plura *in idem cadant ſubiectum*, & in eo quaſi copulentur. Denique eſt illa ratio non minus frequens, qua duarum rerum inter ſe collatarum alteram *tempore antecedere*, *conſequi* alteram, intelligimus; & id ipſum quidem ſive proxime, ſive aliis interiectis. Quo in genere (quemadmodum & in eo, quo rerum diverſarum in ſpatio coniunctio, vel exſiſtentia ſimultanea, continetur) ſi ſint res *plures*, quae inter ſe conferantur, etiam hoc ſpectatur, quo *ordine* hae ſeſe invicem excipiant. Ex eiusdemque generis cum caeteris complicatione, exſiſtit mira relationum compoſitarum, in quibus conſiderandis iudicia noſtra verſantur, varietas. Velut, cum ea, quae ſibi mutuo ſuccedunt, conferuntur cum aliquo tertio,

quod, interea dum haec transeunt & mutantur, dum hac ex parte tot *res diversas*, quarum aliae alias *consequuntur*, observare licet, illinc interim *unum idemque* & sibi quodammodo *simile* manet; aut cum duae rerum sibi invicem succedentium series in hac relatione ad se mutuo constitutae intelliguntur, ut partes vel membra quaedam unius seriei *simul exsistant* cum certis partibus seriei alterius; in quo etiam subtilius quaeritur, quonam cum membro eius seriei, quae nobis notior est, quodvis membrum alterius seriei *simul exsistat:* e quibus fere complicationibus omnes *Temporum rationes* exsistunt. Iam alia, eaque sane haud infimi momenti, complicatio relationum est, cum id, quod in una rerum succedentium serie observamus, confertur cum eo, quod in aliis *similibus* quodam modo *casibus* licuit observare, intelligiturque, initiis similibus, etiam consequentia ubique fuisse similia, & vicissim. Tum vero, cum consequens aliquod cum eo conferimus, quod est antegressum; id saepe spectatur, quaenam res cum illa antecedente *simul iunctae* fuerint, sine quibus hoc consequens non fuerat locum habiturum? quaenam aliae cum hoc consequenti sint coniunctae, quae ne ipsae quidem adessent, nisi idem illud superius praecessisset? item, qualesnam mutationes, qualesque res interiectae, ad eamdem seriem pertinentes, discerni potuerint inter eum, quem initio spectavimus, rerum antecedentium statum, atque hunc, de quo agitur, statum consequentem? Quo fere toto genere, *Caussarum physicarum*, quae dicuntur, e quibus naturae phaenomena explicari solent, ratio continetur. *Caussae efficientis*, vere nominatae, notionem habebimus, si rei cuiuscumque ortum & initium referimus ad substantiam quamdam vi agendi praeditam, quae substantia ante adfuerit, quam res illa oriretur, & ita quidem, ut haec non fuerit secutura, nisi antegressa esset *actio* quaedam, quae ab illa substantia, tamquam a *subiecto agente*, fuerit profecta. Denique, sive rerum consecutio, sive etiam coniunctio, conferatur cum vi atque potestate Naturae cuiusdam acti-

vae, cum intelligitur, nulla vi atque actione illius Naturae impediri potuisse, quo minus eae res, de quibus agitur, vel se mutuo consequerentur, vel inter se iungerentur, oritur notio *Necessitatis*, quam tali consecutioni coniunctionive tribuimus.

XI. Sed longum est, ac paene infinitum, complicatarum omnium relationum, quas inter res, infinitis modis varias atque varias, quas saepe inter se conferimus, deprehendere licet, exempla adferre, earumdemque originem usque ad simpliciores quasque relationes, e quibus illae compositae sint, persequi. Quarum quidem generaliores, & quarum usus in iudiciis nostris ferendis frequentissimus occurrit, in ea Philosophiae generalis parte, non minus iucunda illa quidem & fructuosa, quam subtili atque difficili, pertractantur, quae felicibus auspiciis, ex quo signa praetulit LOCKIUS, in Scholasticae *Ontologiae*, quae dicebatur, locum a sapientioribus Philosophis est suffecta. * Quae quidem disciplina, in Notionum communissimarum maximeque generalium origine explicanda occupata, quamquam a plerisque adhuc ei Philosophiae parti, quae Metaphysica vocatur, adscribi consueverit, atque separatim a Logicis institutionibus, & quidem post has, tractari; vere tamen ad ipsam Logicam disciplinam fuerat referenda. Quod praeclare iam dudum acutissimus LOCKIUS viderat; cuius consilium nuperrime demum FEDERUS Vir Clariss. perspecte secutus in hoc est, quod non modo a praeceptis psychologicis, de viribus ad intelligendum homini datis, & de notionum nostrarum origine, Logicarum Institutionum initium fecerit; quod & ipse in libris ante editis, & alii ante eum fecerunt; 1 sed quod etiam ipsum hunc *de Relationi-*

[* Quam *Ideologiam* recentioris memoriae philosophi, haud inepto sane nomine, adpellarunt.] (*Nupera adnotatio auctoris.*)

1 Inter quos eminet Vir humanioris omnis divinaeque doctrinae laude cumulatissimus, IO. AUG. ERNESTI, qui, cum in *Initiis Doctrinae Solidioris* primus hoc ausus esse sibi videretur, ut Psychologiam cum Ontologia Logicae praemitteret, id propterea

bus locum ei capiti Inſtitutionum Logicarum, quo *de Iudiciis* agitur, inſeruerit.[2] Cum enim ex iis, quae dicta ſunt, intelligatur, duabus quaſi partibus omne conſtare iudicium; unâ, tamquam *Materiâ*, quam tractet mens, cum fert iudicium, quae materia continetur *rebus iis, quae inter ſe conſequuntur;* alterâ parte, tamquam ipſâ *Formâ* iudicii, quae nimirum in his *relationibus* percipiendis ineſt:[3] conſequitur, perceptis iis, quae de rerum ſingularum notionibus, ea-

factum a ſe eſſe in *Praefatione* monuit, quod illis ſcientiis principia ineſſent omnis Dialecticae diſciplinae.

2 FEDERUS in *Inſtitutionibus Logicis*, ipſo hoc anno Latino ſermone editis. Multa etiam ad hunc locum ſpectantia, haud infelici ſucceſſu, Inſtitutionibus ſuis Logicis immiſcere tentaverat CHR. AUG. CRUSIUS, vir praeclare ſane, & longe quidem melius, quam a plerisque vulgo, qui non ex profeſſo ſcholae optimi Viri, dum viveret, adhaererent, exiſtimari ſolet, de compluribus Philoſophiae partibus promeritus: cuius quidem, quas modo nominavi, *Logicae Inſtitutiones*, Germanice hac inſcriptione editae, *Weg zur Gewiſsheit und Zuverlæſsigkeit der menſchlichen Erkenntniſs*, multa praeclare monita atque praecepta continent, quae fruſtra alibi quaeras.

3 Cum autem fiat plerumque, ut earum rerum, quarum relationem mutuam vel quaerimus vel iam percepiſſe nobis videmur, alterutram prae caeteris in animo habeamus, de qua potiſſimum iam hoc ſcire iuvat, quaenam relationes *huic* rei cum aliis intercedant, aut quaenam aliae res in certa quadam relatione propoſita cum *hac* re ſint conſtitutae; hoc ſpectantes Dialectici, aliam quamdam partium Iudicii vel Enunciationis cuiusvis diſtributionem conſtituerunt. Primam enim partem fecerunt eam ipſam rem, aut eam orationis partem, qua ſignificaretur ea res, de qua potiſſimum quaereretur; quam partem, *Subiectum* Iudicii vel Propoſitionis vocaverunt. Alteram, quam conſtituunt, partem, *Praedicatum* vel *Attributum* nominant, definiuntque id, *quod de ſubiecto vel affirmatur vel negatur;* ut hac quidem parte ſimul altera res cogitationi noſtrae obiecta, quae cum ſubiecto propoſitionis confertur, ſimul ipſa relatio, quae inter has res intercedere intelligitur, contineri videatur. Ita fit, ut non facile intelligi poſſit, tertiae, quam adiicere ſolent, parti, quam *Copulam* vocant, de qua etiam ieiune admodum & inconſtanter praecipiunt plerique, quinam ſit locus relictus.

rumque origine e ſenſus ſive corporei, ſive interni, perceptionibus repetendâ, praenoſcenda ſunt, hunc locum de rerum Relationibus, in quibus percipiendis propria vis Iudiciorum ineſt, bene perpurgatum eſſe expeditumque debere ei, qui de ſententiarum Veritate iudicanda generalia quaedâm, eaque non minus firma, quam dilucida, praecepta cognoſcere voluerit.

XII. Iam ſicut quaerere de re nulla poſſumus, niſi cuius notionem aliquam mente anteceptam habeamus, notionem autem nullam, ne fingendo quidem, informare valemus, niſi quae vel talis omnino, qualem eam concipimus, ſit ſenſu quodam ad nos delata, vel ex iis notionibus, quas per ſenſum accepimus, ſit componendo, dividendo, transponendo, amplificando, aut harum ſimilibus mentis operationibus, effiĉta; quod quidem ipſum negotium ſuſcipere non poſſemus, niſi ipſius compoſitionis, diviſionis, transpoſitionis &c. exempla atque ſpecimina ex aliis rebus, quas antehac obſervare licuit, cepiſſemus: ſic numquam in animum noſtrum haec intrare potuiſſet cogitatio, ut quaereremus, *qua ratione* rerum earum, quarum notiones habemus, *ſe habeant aliae ad alias*, aut *quonam modo ſint aliae ad alias adſectae*; neque vero, vel fingendo, relationem ullam inter duas res quaſcumque, quas ſeparatim cogitamus, intercedentem poſſemus intelligere; niſi quarumvis relationum, quas mente concipimus, aut de quibus quaerere ſubit, primae quaedam notiones & inchoatae intelligentiae aliquo quaſi ſenſu fuiſſent menti noſtrae oblatae. Siquidem *ſenſum*, quatenus hoc nomine ſubſidium aliquod ad rerum cognitionem a natura nobis datum ſignificatur, notum eſt omnem dici facultatem, qua inſtruĉtus eſt homo ad percipiendas, e rerum obieĉtarum occurſu, eiuſmodi ideas notionesque, quas ipſe per ſe, propria virtute, nullo modo fingere potuerat animus, quasve numquam informare potuiſſet, niſi fuerint ad eum, cum patientis magis atque accipientis vicem, quam agentis aut efficientis aliquid ſuſtineret, delatae. Quare, quemadmodum complexarum quarumvis, quas di-

cunt, notionum vis atque origo hactenus explicari posse censetur, si & simpliciores, e quibus hae concretae sint, notentur ideae, atque modus indicetur, quo sint illae in unam iunctae; ipsarum autem simpliciorum idearum, quae sunt quasi elementa compositarum, neque vis neque origo aliter explicari potest, nisi ut ad proprium cuiusvis sensum provocemus: sic *complicatiorum relationum* notiones poterunt eae quidem, si id studiose agamus, in simpliciorum notiones relationum resolvi, & ipsius etiam complicationis ratio exponi; sed *simplicioris* cuiusque relationis (cuius generis sunt eae, quas supra nominavimus) vim atque notionem suus quemque sensus docere debet, verbis quidem apertiorem clarioremve reddere nemo potest. 1

XIII. Nimirum quum non tam in rerum singularum ideis capiendis, quam in ipsis his, quas diximus, relationibus, quae inter res quasvis, quas separatim cognovimus, deprehenduntur, pernoscendis, maximum & paene omne momentum insit, quod habent notitiae nostrae ad omnes

1 Faciat, cui lubet, periculum; videat, ut hoc utar, relationis eius, quam *similitudinem* adpellamus, unde habeamus notionem? &, quaenam eius vis sit atque ratio, explicare conetur. Iam videbit hoc, primum, quod supra (§. VIII.) monuimus, duabus rebus *similibus* propositis (sive eae sint ex earum genere, quae corporeo sensui subiectae sunt; sive ex earum, quae interno sensu mentis in se ipsam reflexae percipiuntur) neutra harum per se spectata *similitudinis rationem* contineri; neque vero etiam ex utriusque rei, aut partium quarumdam qualitatumve, quas in iis discernimus, notionibus inter se iunctis compositam esse hanc, quam satis clare animo perceptam habemus, *similitudinis* notionem; licet ex illarum rerum inspectione collatioueque notio haec menti nostrae fuerit oblata. Tum vero, quacumque definitione tentaverit hanc *similitudinis* notionem evolvere aut declarare; videbit, nullam inveniri, in qua non ipsum illud, quod declarandum suscipitur, tamquam cognitum & sua cuiusque observatione perceptum, supponatur. Quod argumenti satis est, non posse istam notionem in alias simpliciores resolvi, neque eam posse in animo cuiusquam hominis informari, nisi qui eamdem proprio sensu perceperit.

universae vitae usus; sapientissimo benignissimoque consilio prospectum est ab Opt. Max. naturae nostrae & universae Auctore, ut ad percipiendas rerum *Similitudines*, *Coniunctiones*, *Consecutiones*, & si quae sunt aliae Relationes, quarum cognitio nobis usui esset futura, naturalem quamdam vim sensumque haberemus, atque ad primas harum relationum notitias intelligentiasque capiendas ab ipsa natura instrueremur & quasi manu duceremur. Quae ubi facultas primum explicare sese coepit, atque usu, qui iam paene sponte sequitur, paulisper confirmari; tum vero validi etiam accedunt stimuli atque invitamenta: hinc, ipsa voluptas, quae comitatur relationum illarum, simpliciorum primo, tum etiam magis atque magis complicatarum, cognitionem; illinc, utilitatis spes, ex ista cognitione in vitae usus redundaturae: quibus incitamur impellimurque, ut, quod ad nos erudiendos ipsa instituit inchoavitque natura, id iam nostrâ operâ atque studio perficiamus. Quare in hoc iam incumbere parvulos videmus, in quibus vix primae scintillulae divinae illius facultatis exarserunt, ut rerum quarumvis solitariis atque abruptis non sint contenti notionibus; sed quidquid videant aut percipiant, id quam habeat cum aliis rebus *similitudinem*, aut quaenam res aliae sint huic *coniunctae*, quid *praecesserit*, quid *sequatur*, nolint ignorare: a quibus simplicioribus crassioribusque, ut sic dicam, relationibus paulatim ad subtiliores atque complicatiores exquirendas pernoscendasque non progrediuntur solum, sed etiam acerrimo saepe studio ardoreque abripiuntur. Hac igitur ratione instituti, quum variarum, quas hinc inde in rebus obiectis deprehendimus, relationum notiones cepimus, easque memoriâ tenemus; non iam id solum nobis curae est, ut, quas relationes deinceps deprehendimus percipimusque vel in iisdem rebus, vel in aliis considerationi nostrae subiectis, eas similiter notemus atque teneamus: sed etiam, si quam nos quaesivimus relationem inter duas res propositas, aut ex analogiae ratione exspectavimus, aut si quam alii depreben-

disse sibi videntur aut videri volunt; eam igitur relationem si nos, rebus ipsis inspectis & adtente consideratis, *non* deprehendimus, id ipsum ita memorabile nobis saepenumero videtur, ut ex professo illud adnotemus, atque ipsam etiam hanc *absentiam* eius relationis, quam quaesivimus, pro quodam relationis genere habeamus. Ita fit, ut, cum *Adfirmantia* essent prima nostra Iudicia, iam non solum *Negantia* non minus frequenter exsistant; sed etiam ut multa saepe iudicia, quae proprie sunt ex negantium genere, iis deinceps verbis efferantur, ut affirmantes esse enunciationes videantur. *

[* Istis ita praemissis, proximâ occasione de *Criterio Veri*, *& de recto usu virium mentis humanae subsidiorumque ad cognoscendum iudicandumque & firmiter tenendum in quoque genere Verum nobis concessorum*, disputaturus erat harum Commentationum auctor; quum, per novi muneris rationem de improviso sibi demandati, ad aliud studiorum genus tractandum colendumque subito avocaretur.]

VII.

THEOLOGIA SOCRATIS EX XENOPHONTIS MEMORABILIBUS EXCERPTA. *

Θαυμάζω, ὅπως ποτὲ ἐπείσθησαν Ἀθηναῖοι, Σωκράτην περὶ τοὺς θεοὺς μὴ σωφρονεῖν, τὸν ἀσεβὲς μὲν οὐδέν ποτε περὶ τοὺς θεοὺς οὔτ' εἰπόντα, οὔτε πράξαντα, τοιαῦτα δὲ καὶ λέγοντα καὶ πράττοντα περὶ θεῶν, οἷά τις ἂν καὶ λέγων καὶ πράττων εἴη τε καὶ νομίζοιτο εὐσεβέστατος.

XENOPHON, Mem. I. 1, 20.

PROOEMIUM.

Inter pretiosissima scriptorum veterum monumenta, quae mordacem omnia rodentis temporis dentem effugerunt, optimo iure referri merentur XENOPHONTIS *Memorabilia Socratis*; tum ob id ipsum, quod ex Atticae illius apis stylo prodierunt; tum vero maxime, quod ex iis unis, ceu puro fonte, vitae philosophandique rationem

[* Nostro quidem consilio ductuque & moderamine, sed adhibito proprio studio atque ingenio, conscripserat hanc Commentationem idem praestantissimus Iuvenis, qui eam nostro sub praesidio publice olim defendit. Itaque integer scriptionis titulus hic erat: *Theologia Socratis, ex Xenophontis Memorabilibus excerpta. Tentamen Historico-philosophicum, quod praeside Iohanne Schweighaeuser, Graec. & Orient. Liter. Prof. P. O. ad diem XVI. Septembris MDCCLXXXV. in Universitate Argentinensi, solenni eruditorum iudicio subiicit auctor Iohannes Fridericus Aufschlager.*]

principis inter antiquos Sapientes haurire nobis licet. Quaecumque enim Xenophon hoc in libro de magistri sui moribus atque doctrina memoriae prodidit, omnibus notis gaudent veritatis, penitusque existimationi ei dignitatique respondent, quae Socrati cunctis ab aetatibus tributa est. Ubivis elucet maxima ista indagandae cum aliisque communicandae veritatis cupido; summum istud studium omnes scientias ad utilitatem in vita hominum referendi, alios ab errore avertendi, & ad pietatem, ad morum integritatem, ad veram sapientiam, cum doctrinâ praeceptisque, tum exemplo, perducendi; eminentissima tandem illa methodus, & cunctorum captui in differendo adaptata simplicitas; quibus potissimum rebus sese per omnem antiquitatem commendavit philosophia Socratica: ut, quin Xenophonti fides adhibenda sit, nullum dubium relinquatur. At in consulendo Platone, altero philosophiae Socraticae fonte, cautissime versandum est. Plerumque enim Socrati suas partes tribuit; saepius Xenophonti, de cuius fide nobis constat, repugnat; saepius Socratem inducit disputantem de subtilibus & spinosis quaestionibus, a quibus eum abstinuisse novimus; saepius ingenio poëtico nimis indulget, simplicitatemque praeceptori propriam relinquit. Igitur cum sine suspicione erroris Platone uti nequaquam liceat, nos autem *doctrinam Socratis de Deo* expositores rationes nostrae vetent in dissensione auctorum criticis disquisitionibus nos implicare; unum Xenophontem ducem sequemur, atque ea, quae hic magistri sui defensor diversis in locis narrat, congeremus, certoque ordine dispescemus: &, ubi Xenophon brevitate usus videtur, rem succincto ratiocinio in clariori luce ponere conabimur. Verum, ut melius adpareat, quantum Socrates in cognitione Divini Numinis profecerit, prius imago quaedam status Theologiae apud Graecos ante Socratem primis saltem lineis adumbranda videtur.

SECTIO PRIOR.

Imago ſtatus Theologiae apud Graecos ante Socratem.

§. I. *Antiqui Poëtae & Sacerdotes.*

AETATE Socratis vigebat adhuc in Graecia religio ea, quam antiquiſſimi *Sacerdotes* atque *Poëtae* docuerant. Conſtat vero inter omnes, quam ex ineptis & Divina maieſtate prorſus indignis fabellis horum conflata fuerit doctrina. Cuncta enim traducentes ad imbecillitatis humanae ſimilitudinem, Diis bella, ſeditiones, adulteria, aliaque crimina adfingentes, omnesque humanos errores exemplo divino confirmantes; nonnumquam etiam phyſicas quasdam rationes impiis includentes fabulis, coſmogoniasque tam prodigioſas quam ingenioſas condentes, ipſa carminum ſuavitate religionem deturparunt: & licet ad expoliendos emolliendosque efferatos immanitate animos permultum contribuiſſent, vitam tamen hominum ſuperſtitione referſerunt. [1] Quid autem magis Dei contemtum parere & ad omnia vitia incendere poteſt, quam ipſum Deum pravarum cupiditatum auctorem habere? quo certe omni libidini, omnibus flagitiis, datur excuſata licentia. Neque vero intra templorum fines aut intra privatam hominum vitam continebatur ſacerdotum auctoritas; verum etiam ad publica negotia adminiſtrandamque rem publicam ſeſe ex-

1 CICERO *de natura Deor.* I. 16. II. 24 ſeqq. III. 24 ſeq. Gravius quidem & acerbius in poëtas invehuntur ii, quos Cicero in his locis diſputantes facit: verum iſti non plane a reprehenſione alieni ſunt: nam etiamſi non conſilium habuerant hominum animos ſuperſtitione imbuendi, magisque delectare, quam docere voluerant; rudibus tamen hominibus, qui vera a falſis & fictis non ſatis diſcernere poterant, errorem & perverſam opinionem de Deo inſtillarunt.

tendebat, & saepe fallacibus oraculis, mysteriis, aliisque ritibus phantasiam superstitiosorum hominum concitantibus plus efficiebat, quam principes civitatis sapientissimis consiliis.

§. II. *Antiquissimi Graeci philosophi.*

Neque vero clariorem lucem Theologiae adfuderunt *veteres Graeciae philosophi*, Ionici, Pythagorei,[2] Eleatici, Empedocles, Heraclitus, Leucippus, &c. Hi enim, in investiganda rerum omnium natura multum operae collocantes, plurima quidem disputare solebant cum de principiis, ex quibus omnia orirentur, & in quae omnia resolverentur; tum etiam de caussis effectricibus, quas alii alias finxerunt, in abstrusis fere notionibus sitas, aut etiam in meris verbis quibus vix ulla suberat sententia, amicitiam & inimicitiam, numeros, casum, necessitatem &c. a quibus deinde quomodo omnia generata essent, ex inanibus hypothesibus, nulli observationi innixis, subtili disputatione frustra explicare & demonstrare voluerunt. Veram rerum omnium caussam effectricem, Deum mundi conditorem moderatoremque, vel ignorarunt, vel eius notitiam a philosophicis suis disquisitionibus prorsus seiunxerunt.[3]

§. III. *Anaxagoras.*

Iam *Anaxagoras*, qui paulo ante Socratem Graeciae decus exstiterat, densas tenebras, quibus adhuc circumfusa & sepulta iacuerat cognitio Numinis Divini, aliquantulum dispellere coepit, & primus rerum omnium descriptionem & modum Mentis infinitae vi ac ratione designari

2 Qui praeclaram unius veri Dei cognitionem Pythagoreis tribuunt, eorum errorem multis atque gravibus argumentis redarguit MEINERS Vir clar. in Commentario *de vero Deo* pag. 296 sqq.

3 Varias opiniones & systemata horum Philosophorum de rerum omnium caussa copiose & in primis adcurate exposuit idem MEINERSIUS in libro modo citato, p. 248 seqq.

& confici censuit.[1] Sed eius doctrina nimis adhuc implicata fuit Physicorum istius aevi somniis & fructu carentibus quaestionibus, neque ad ordinandam vitam humanam pietate & veri rerum omnium auctoris & moderatoris cultu spectavit, neque ad populum, cuius ingenio minus erat adcommodata, permanavit.[2]

§. IV. *Sophistae.*

Nunc ad ipsa tempora Socratis propius accedimus, quibus viguit doctorum genus, multis in rebus utile, in gravissimis perniciosissimum, qui *Sophistae* adpellabantur.[3] Hi vestigia praecedentium philosophorum prementes, scientiis naturalibus operam dabant. Primi erant, post introductam in Graeciae civitates opulentiam, variarum artium ac disciplinarum doctores. In eloquentia inprimis expolienda & promovenda non sine maximo emolumento studium suum collocabant. Publicis etiam interdum muneribus a civitatibus ornabantur. Illorum curae committebantur iuvenes, ut eos & ad publicam vitam & ad privatam multiplici rerum cognitione imbuerent. Apud populum, qui eorum doctrinam summa ostentatione venditatam maximis pecuniis redimebat, cum eloquentiâ, tum auctoritate plurimum pollebant. Verum pessime hac fiducia & admiratione Graeciae abutebantur. Flagrabant incredibili gloriae & quaestus cupidine.[4] Solos se sapientiae doctores & duces

1 Cicero *de Natur. Deor.* I. 11. Plato in *Phaedone.* Tom. I. p. 221 seqq. ed. Bipont.

2 Plato loco citato.

3 Loca, quae ad historiam Sophistarum, ex Platone maxime petendam, pertinent, congessit idem, quem modo laudavimus, Vir doctissimus Meinersius, *in Geschichte der Wissenschaften &c.* Vol. II. ubi diligenter & fuse exponit horum hominum philosophiam, artes, vivendi rationem; quae omnia nobis tantum adtingere licet, ni longius ab instituto aberrare velimus.

4 Propter duo haec vitia maxime odiosum paulatim factum est nomen Sophistarum. Plato in *Protag.* Tom. III. pag. 93. ed. Bip. in *Sophista* Tom. II. p. 213 seqq. In eandem sententiam

ad felicitatem, ad virtutes, ad honores esse, ipsi impudentissima & quasi ferrea fronte persuadere omnibus conabantur. Docebant in media hominum celebritate, stipati agmine florentissimorum Graeciae iuvenum. Ponebant quaestiones, & de qua re cumque quis audire vellet, extemplo se disputaturos profitebantur, quo totius circumstantis multitudinis adplausum auferrent. 5 Gestiebant aurum in loculos demittere, ut sumtus delicati cultus & luxuriosi tolerare, omnium voluptatum fruitionem comparare, omni lubidini indulgere possent. Ideo plane popularem auram spirabant, praeiudicatas populi opiniones confirmabant, dulces auribus eius sonos fundere solebant; quibus artibus caeco impetu ruentem vulgum ad nutum suum dirigebant.

Facilis exinde nobis coniectura est, viros tam prava animi indole praeditos, adeo malam vitae normam sequentes, non potuisse non doctrinâ suâ, in gravissimis rebus atque sanctissimis aeque perversâ, perniciosissimam pestem per Graecorum adolescentium animos diffundere. Alii indignam Divino Numine opinionem de Deo fovebant. Alii omnino negabant esse Deos. Omnia, quae sint vel fiant, docebant, aut naturâ, aut casu, aut arte fieri: solem, terram, lunam, stellas, casu & naturâ, non mentis cuiusdam vi, ita consistere; atque haec omnia in mundo ex calido & frigido, ex sicco & humido, ex molli & duro, & aliis contrariis, casu fortuito convenientibus, necessario ita esse concreta: alia vero, quae in usu atque vita hominum inessent, ut musicam, picturam, medicinam, agricultu-

Cicero, *Acad. Quaest.* IV. 23. *Sophistae*, ait, *adpellabantur ii, qui ostentationis aut quaestus caussa philosophantur.*

5 Exemplum ostentationis Sophistarum praebet nobis Eleus Hippias, qui cum Olympiam venisset, in magna illa quinquennali ludorum celebritate gloriatus est, cuncta paene audiente Graecia, nihil esse ulla in arte, quod ipse nesciret. Cicero *de Orat.* III. 32. Eademque ratione Xenophon Sophistas τοὺς πάντ' οἰομένους εἰδέναι adpellat, *Mem.* L. I. 4, 1.

ram, rerum civilium peritiam, aut solam artem aut eam cum natura coniunctam genuisse dicebant. Deos autem nullo modo naturâ esse aiebant, sed sola arte atque lege civitatum, quarum aliae alios pro lubitu sibi sanxissent ad coërcendos hominum animos.[1] Religione sublatâ iustitiam etiam tollebant, quam ob perpetuas hominum de ea disceptationes non firmiore talo ac istam insistere contendebant; eàrumque modo rerum iustam esse possessionem, quae partae essent vi & victoriâ.[2] Quid multa? Patrocinabantur avaritiae, gloriae cupidini, pravis voluptatibus, flagitiis omnibus: ludibrio habebant virtutem. Praeterea noverant adversarium mirâ arte subtilissimis captiosissimisque quaestionibus, tamquam laqueis, irretire; denique flagitiosâ quadam arte pollebant, rerum omnium, quibus & publicae & privatae vitae salus continetur, notiones pervertendi, &, quae ex communi omnium hominum sensu prava, turpia, iniusta habentur, ea dicendo (id est, tortuosis spinosisque ratiociniis intricando omnia) bona, honesta, iusta, & vicissim, efficiendi. De unaquaque re in utramque partem disputari posse, notissimum est Sophistarum assertum.

1 Plato de *Legg.* X. mox ab initio. Eodem loco queritur Plato de tribus erroribus per Graecorum animos veluti contagio grassantibus, quos Sophistae aut docuisse, aut si popularis opinio eos iam foverat, confirmasse videntur. Alii omnino Deos esse negabant. Alii, etsi Deos admiserant, illos tamen nimis supra res humanas elatos esse putabant, ut eas curarent & regerent. (cf. Xenophon *Mem.* I. 4, 16.) Alii, qui & Deos & providentiam statuebant, facili opera placari Deos & corrumpi posse arbitrabantur, hominumque imbecillitatem iis adfingebant. (*Mem.* I. 1, 19. I. 3, 3.)

2 Plato, ibidem.

SECTIO ALTERA.

Socrates eiusque Theologia.

CAPUT I.

De Socratis moribus atque doctrina, praemittenda quaedam.

§. V. *Socratis animi indoles.*

Tam exitiali veneno, quod Sophistarum instillaverat doctrina, infecti erant animi Graecorum, quibus opulentia iam, ut fieri solet, ad omnes libidines aditum patefecerat; cum SOCRATES Graeciae, tam gravi morbo laboranti, tamquam medicus, salubriori doctrina subvenit. Minime vero res suas prospere gessisset, neque in studio emendandi homines hilum profecisset, nisi tanta tamque divina vis ingenii, tanta pietas, tanta temperantia, tanta constantia, tanta denique persuasio, se a Deo ipso ad philosophiam vocatum esse, 3 viam illi ad victoriam stravissent. Excutiendi erant ei errores, quibus ipse a prima aetate fuerat imbutus; debellanda & vincenda superstitio, Deorum neglectus, praeiudicatae civium inveterataeque opiniones; nova & sanior doctrina invenienda; ab auctoritate sua inprimis depellendi Sophistae. Plane itaque aliam viam, ac hi sapientiae foeneratores, calcavit. Sophistae ambitiosa loquacitate iactabundas orationes declamabant: Socrates populari sermone, familiaribus colloquiis, de rebus ad vitam utilibus disserebat. 4 Sophistae veritatem & virtutem exsulare iubebant: Socrates, sophismata eorum & insidias interpositis quaestionibus destruens, propulsam veritatem honestatemque in patriam reducebat. Sophistae discipulis magnum auri pondus imperabant: Socrates, illiberalem quaestum aspernatus, nullam umquam doctrinae suae mer-

3 PLATO in *Apolog.* p. 67. ed. Bip.
4 XENOPH. *Mem.* I. 1, 16. I. 2, 18. IV. 7. & alibi.

cedem accipiebat. 1 Sophistae cultu magnifici, molles, luxuriosi, iniusti, Deorum contemtores erant: Socrates, paucis contentus, cultu corporis minime delicatus, nec tamen sordidus, caloris frigorisque patiens, frugalis, iustus, pius. 2 Tanta intercessit & disciplinae & morum diversitas inter philosophum nostrum eiusque adversarios! Ad quas virtutes quum accederet summa morum suavitas, & nativa quaedam ingenii iucunditas sermonisque lepor, haud aegre Socrates optimorum quorumque & honestissimorum adolescentium amicitiam sibi conciliavit, quorum ingenia rerum utilium cognitione imbuit, animosque ad virtutis & honestatis studium formavit.

§. VI. *Socraticae doctrinae indoles.*

Ad doctrinae disciplinaeque rationem quod adtinet, qua usus est Socrates, gravibus rationibus impulsus, 3 omisit istas ab humano intellectu longe remotas hominesque a vita hominum distrahentes quaestiones, de primis rerum omnium elementis, de universi natura & ortu &c. quibus explicandis reliqui philosophi frustra operam dabant: & *primus*, ut ait CICERO, 4 *philosophiam devocavit e coelo, & in urbibus collocavit, & in domos etiam introduxit, & coëgit de vita & moribus rebusque bonis & malis quaerere.* Videns enim, quantopere fundamenta salutis humanae societatis, virtus atque religio, a Sophistarum fallacibus ratiociniis labefactarentur; quam parum solidâ rerum cognitione imbuti adole-

1 *Mem.* I. 2, 5. & 60. I. 6, 5. & alibi.

2 *Mem*, I. 6. I. 1. §§. 11, 18. & 20. I, 2, 1 seqq. I. 3, 14. IV. 4. &c. Non singulari quadam & a cultu humano abhorrente vitae ratione vanam sibi, veluti Cynicus Diogenes, gloriam comparare Socrates studuit; sed tantum graecam mollitiem effugit, secutusque illud praeceptum est, quod postea SENECA Epist. V. his verbis expressit: *Id agamus, ut meliorem vitam sequamur, quam vulgus, non ut contrariam: alioqui, quos emendari volumus, fugamus & a nobis avertimus.*

3 Rationes ipsas vide in *Memorab.* I. 1, 11 sqq. & IV. 7, 6.

4 *Tusc. Quaest.* V. 4.

ſcentes ad capeſſendam rempublicam accederent, quam parum recte in plurimis rebus ob veri momenti, quod in re quaque ineſſet, ignorationem vulgo iudicarent homines, definire ſolebat Socrates, quid *pium* eſſet, quid *impium*; quid *honeſtum*, quid *turpe*; quid *iuſtum*, quid *iniuſtum*; quid *prudentia*, quid *ſtultitia*; quid *fortitudo*, quid *ignavia*; quid *civitas*, quid *civitatis rector*; quid *imperium*, quid *imperans*, & alia, quae virum bonum atque honeſtum ignorare non decet. 5 Omnium igitur maxime meruit Socrates de republica, cui bonos, iuſtos, doctos cives finxit; de morum diſciplina, cuius notionum fines conſtituit: de Theologia praecipue, quia huius univerſi auctorem & moderatorem minime ſpernendo ſucceſſu, quatenus datum eſt homini ſolis naturae viribus connitenti, exploravit. Primus enim ſaniorem & ad ſimilitudinem veritatis propenſiorem notionem de natura divina animo informavit; & eo quidem usque ſtatim pervenit, ut non modo ſuperioris aevi philoſophos, in ignoratione veritatis verſantes, longo intervallo poſt ſe relinqueret, ſed & ſummis & acutiſſimis viris, quibus facem praetulit, nihil fere reliqui fecerit. Nullus enim eorum, qui Socratem ſecuti ſunt philoſophi, quamvis eſſe Deum maiori forte argumentorum numero, quam Socrates, demonſtraverint, aut argumenta a Socrate prolata latius diduxerint, magiſtrum clariore & firmiore Dei cognitione, pietate, & adplicatione Theologiae ad morum formationem umquam ſuperavit. Quin, cum probe perſpectos habuiſſet Socrates (ut ex omni eius philoſophandi ratione nobis colligere licet) intellectus humani terminos, & in earum rerum inquiſitione, quae hos limites non exce-

5 *Memorab.* I. 1, 16. Haec omnia Socrates adpellat *humana*: ad quae cuncta referre videtur, quae ad vitam humanam eiusque felicitatem promovendam faciunt, ut nec ipſam Numinis divini cognitionem ex hoc genere *rerum humanarum* excludat. Humanis opponit *divina* & *coeleſtia*: quibus complectitur, quae ad Phyſicam, quam Theoreticam vocamus, prout ea aetate docebatur, & praecipue ad Coſmologiam generalem, ſpectant.

derent, pedem semper fixisset; multos errores posteriorum philosophorum, in quaestionibus sese iactantium captum ingenii humani superantibus & nihil ad vitam hominum pertinentibus, sapienter effugit. 1

Methodo quoque, qua usus est in docendo Socrates, plurimum eius philosophia commendatur. Rationem illius exponit XENOPHON Lib. IV. cap. 6. Verum melius perspicitur ex ipsis dialogis Socraticis, ab eodem scriptore conservatis. Percipua ars Socratis in eo sita erat, ut a certis quibusdam, eisque usu omnium tritis, notitiis profectus, per varias simplicissimas quaestiones, ad quas non potuit non recte respondere is, quicum sermonem habebat, veluti per varios meatus, eo tandem perduceret alterum, ut intelligeret, cum his, quae tamquam perspicua & indubitata ipse ultro esset largitus, necessario coniunctum & connexum esse id quod eum Socrates docere vel admonere instituerat. Qua ratione efficiebatur, ut doctrinam Philosophi nostri tanto facilius subinde in animos admitterent homines, quod eas res, de quibus agebatur, non tam a magistro didicisse, quam ipsi se docuisse, sibi viderentur.

Sed, age, ad institutum nostrum propius accedamus, atque ipsam *Socratis doctrinam de Deo* adcuratius evolvamus. Quae disputatio in duas partes commode scindetur, quarum prior *placita Socratis de ipso Numine Divino eiusque naturâ* contineat, quae ex *Memorabilium* Lib. I. cap. 1. & 4. & Lib. IV. cap. 3. maxime haurienda sunt. Altera pars *placita Socratis*

1 BALBUS apud CICERONEM *de Natura Deor.* lib. II. Stoicarum partium defensor, ad demonstrandam Dei exsistentiam fere ubivis argumentis Socraticis, latius modo deductis, utitur; & quamdiu quidem Socratis vestigia premit, proxime abest a veritate; simul vero limites a Socrate praescriptos migrat, erroribus involvitur. Omnino etiam atque etiam optandum erat, ut maior eorum numerus, qui e Socratis disciplina prodierunt, in eius instituto perseverassent, nec, ducti innovandi studio, a nobili admirabilique simplicitate magistri nimis aberrassent; qui, ut aliquid sui viderentur adferre, multa recta mutarunt.

de Cultu divino, quae Lib. I. cap. 3. & Lib. IV. cap. 3. & 6. continentur, exponet.

CAPUT II.

Theologiae Socratis pars prior: de Deo eiusque natura.

§. VII. *Via, qua Socrates ad cognitionem veri Dei pervenit.*

Cum intellexisset Socrates, quam parum ad inveniendam cognoscendamque veram huius mundi caussam prodesset studium naturae more consueto philosophorum aetatis suae institutum; missam fecit hanc inutilem caussarum investigationem, missas fecit istas subtiles & inanes circa intimam rerum naturam & elementa quaestiones; 2 atque ex consideratione rerum naturalium & contemplatione mirae sapientiae constantisque ordinis in immensa hac rerum universitate conspicui, coniuncta cum accuratissima animorum humanorum observatione, Auctorem huius mundi eiusque naturam & virtutes cognoscere studuit, felicissimoque successu hanc viam, quae imbecillum hominis ingenium facillime & certissime perducit ad veritatem, persecutus est. Quomodo vero hanc viam calcaverit, quidve investigando meditandoque consecutus sit, sequentibus articulis evolvere conabimur.

§. VIII. *Deus est natura intelligens.*

Ac primum quidem, *esse Deum naturam intelligentem, consilio ac ratione utentem, Mentem praestantissimam, mundi praesidem generisque humani parentem*, firmiter persuasum habuit disertеque docuit Socrates. Quam quidem persuasionem doctrinamque tali fere ratiocinio fuisse ab eo superstructam comperimus: Sentio, inquit, mihi inesse naturam intelligentem, quam Mentem & Animum vocamus. Sentio, quotiescumque aliquid perficio certum ad finem spe-

2 PLATO in *Phaedone*, p. 220 seqq. T. I. ed. Bip. XENOPH. *Mem.* I. 1, 11 seq.

ſtans, me neque neceſſitate quadam, neque caſu illud agere, ſed intimâ quadam vi animi mei; qui hunc finem cogitatione praeceperit, & actiones, quibus eum conſequi conor, moderetur & dirigat. 1 Hinc, cum caeteros homines mihi & ſtructurâ & agendi & vivendi ratione ſimiles videam, etiam eorum facta ad finem quemdam tendentia pariter ab intelligenti naturâ, quae eorum corpora habitet regatque, profecta eſſe intelligo. Quando igitur v. c. aut carmen egregium aut picturam aut ſtatuam affabre factam aut aliud quodcumque artificium conſpicio, non caſu ea dico conflata eſſe, ſed non poſſum quin mihi perſuadeam, ab artifice quodam haec eſſe effecta, cuius miror intelligentiam, quae in ipſo opere veluti expreſſa cernitur. Et quo maioris quidem artis veſtigia opus quoddam prodit, quo aptiore conſenſu partes omnes ad praeclarum aliquem finem conſpirant, eo maiori intelligentiâ artificem praeditum habeo. Quod ſi ergo in contemplatione mundi eiusque partium adeo mira infinitarum rerum, diverſiſſimi generis, ad praeclariſſimos effectus obtinendos conſpiratio collineatioque reperitur, ut, ſi ſagaciſſimus quisque mortalium ea omnia explorare aut enumerare vellet, infinitorum ſeculorum ſeries neque inveſtigationis modum neque orationis exitum adlatura eſſet; an non recta ratio confiteri nos iubet, etiam hunc mundum Mentis alicuius, & quidem eminentiſſimae praeſtantiſſimaeque Mentis, vi ac voluntate & conſilio ortum eſſe, 2 atque haec immenſa corpora per totum univerſum diſpoſita ſub auſpiciis prudentiſſimi rectoris moveri huncque ordinem ſervare? 3 Eſſe vero in mundo fines, omniaque ad eos obtinendos optime eſſe adcommodata, vel ſola conſideratio humanae naturae poteſt declarare. In nonnullis ſaltem partibus noſtra ſubſiſtat obſervatio. Quam admirabilis eſt ſtructura & diſpoſitio inſtrumentorum, quibus ad rerum nos ambien-

1 *Memorab.* I. 4, 8 ſeq.
2 I. 4, 2 ſeqq.
3 I. 4, 8.

tium cognitionem hauriendam sumus instructi! Quam mire omnes partes cuiusque instrumenti, ad efficiendum hoc, quod ab illis effectum videmus, conspirant! Ita fit, ut oculus sit aptissimus ad videndum, auris ad audiendum, lingua ad diiudicandum rerum per os immissarum saporem. Quis non ab intelligentia factum esse confiteatur, ut oculi, ob infirmitatem, palpebris tamquam foribus muniti sint, quae, ubi visu opus fuerit, aperiantur, in somno autem claudantur? Porro, cum videmus, cilia esse nata, ne venti nocerent, supercilia supra oculos posita, ne sudor a capite defluens detrimenti quidpiam adferat: cum consideramus fabricam aurium, quae omnibus sonis patent, numquam vero replentur; structuram dentium, quorum alii ad secandos cibos, alii ad diminuendos sunt adcommodati; collocationem oris, per quod cibi ingeruntur, in narium vicinitate & oculorum; canalium, per quos taetra ex alvo eiiciuntur, a sensibus quam longissimam remotionem; cum intuemur innatam procreandi cupidinem, insitum parentibus amorem liberorum, summum natorum vitae desiderium, maximamque interitus fugam & aversationem; an dubitare possumus, quin aliquis intelligentia consilioque praeditus animalia effecerit? 4 Ratio vetat, & rerum ipsa natura omnem hanc rerum universitatem intelligentiae vi consistere nos confiteri iubet.

Aliâ quoque viâ consideratio nostrorum ipsorum eo nos ducere potest, ut intelligamus, praeter animum nostrum, aliam esse multo supra homines elatam Mentem intelligentem, quae humanorum animorum quasi fons haberi debeat. Quemadmodum enim particulae istae, terreae, igneae, aqueae, e quibus corpus nostrum concinnatum est, decerptae sunt ex magna illa materiae mole, quae extra nos in rerum natura est; sic non debemus existimare, animum solum, nescio unde, quove casu, ita in corpus nostrum incidisse, ut nulla usquam praeter huma-

4 I. 4, 4. Adde, quae paulo inferius de sapientia ac providentia Dei dicentur.

nos animos Mens exsistat; quin potius simili quadam ratione intelligi fas est, esse pariter extra nos infinitam quamdam Mentem, e qua, veluti fonte, animi hi, qui corpora nostra habitant, ducti sint & quasi delibati. 1

§. IX. *Deus est omnipotens.*

Quod si ex opere vim & efficaciam opificis cognoscere licet, huius mundi contemplatio clarissime nobis ostendit, Deo non modo potentiam, sed summam & *infinitam potentiam* tribui oportere. Quanta enim & quam innumerabilia corpora per immensum universi spatium disseminata sunt, quae miro ordine, inoffensâ quadam & cogitationem nostram superante velocitate procedunt, quae perpetuos usus praestant, numquam vero detrimenti quidquam capiunt, morbi corruptionisque expertia, numquam effoeta sunt: omnia bona, omnia praeclara! 2

§. X. *Deus est bonus, sapiens, providens.*

Ex tota porro mundi eiusque partium fabrica & distributione adparet, Deum, cum mundum procrearet, animantium & in primis hominum intellectu gaudentium salutem, commodum & delectationem spectasse, atque hunc finem optimâ commodissimâque ratione esse consecutum. Deum igitur & *bonum* & *sapientem* dicamus necesse est. Neque vero opus suum, initio constitutum, deinde deseruit, ac veluti proiectum omisit; sed constantem naturae cursum perenni vi conservat, & opus sapientissime benignissimeque institutum *providâ* suâ *curâ* complecti numquam intermittit. Inprimis vero praeclaram continuamque curam gerit naturarum vitâ ac sensu praeditarum, praesertimque hominum, quorum in usum maxime omnia comparat, ut & ad necessitatem & ad delectationem nihil eos deficiat. Praebet nobis lucem, sine qua, licet oculis gaudeamus, caeci foremus. Quiete indigentibus noctem no-

1 I. 4, 8.
2 IV. 3, 13.

bis tribuit, ut quam commodissime requiescamus. Sol luce suâ rerum omnium adspectum aperit, & continuato cursu distinguit temporis diurni partes. Nox, cum propter obscuritatem incertior sit, lumine astrorum, quantum satis est, perfunditur. Porro, cum sine cibo sustentari vita hominis non possit, multae & multiplices fruges diversis temporibus e terra nascuntur, neque eae solum, quibus ad conservandam vitam opus habemus, sed & quibus delectatio accedit. An non providae sapientiae testes sunt, aquarum multitudo, usus ignis, aër universae terrae circumfusus, siderum conversiones, & inprimis solis, qui, quando cursum suum brumâ inflectit, iterum accedit, ut alia ad maturitatem perveniant, alia, quorum tempus praeteriit, igne solis admoto exarescant: haecque ad hunc diem constanter ita fiunt, ut beneficum illud astrum numquam neque adpropinquet nimis, ne nos adpulsu suo exurat; neque nimis recedat, ne longiore eius abscessu frigore congelascamus. Quae cum ita sint, mutuis reversionibus maxima commoda in terricolas effunduntur. Deinde hoc quoque sapienter institutum, quod neque gelu neque aestus nobis subito superveniat, sed ita paulatim succrescat, ut unumquodque extremum nonnisi minutâ progressione nobis obrepat. 3

§. XI. *Bonitas Dei ergo universum genus humanum.*

Haec, quae hactenus recensita fuerunt, commoda, homini fere cum caeteris animalibus sunt communia. Verum etiam plurimis in rebus homo brutis antecellit. Ipsas enim bestias cicurat & domat, lacte illorum & carnibus vescitur, multo validiores suo subiicit imperio, ut quocumque modo commoditati ipsius inserviant. Porro cum caeteras animantes abiecerit Deus ad pastum, soli homini erectum incessum tribuit, quo plurium rerum adspectus illi pateret, superne posita conspiceret, offensionibus minus esset obnoxius. Caeteris porro animantibus, quas Deus pronas

3 IV. 3, 3 seqq.

finxit, pedes modo contigerunt, qui incessui tantum inserviunt: homini manus quoque adaptatae sunt, plurimarum rerum ad eius salutem spectantium agiles celeresque ministrae.[1] Quamquam linguâ omnia animalia gaudent, sola tamen humana ita efformata est, ut, si mota variis modis os adtingit, articulatos sonos effingere possit, quibus sensa animi nobis invicem aperiamus, & quae bona comperta habemus, invicem communicemus; quibus item leges feramus, & civitates administremus. Vis enim orationis conciliatrix est maxima civitatum.[2]

Verum enimvero, pergit Socrates, Deus non modo corporis curam habuit, sed etiam (quod maximum est) *mentem* praestantissimam, naturae divinae similem & participem, nobis indidit.[3] Quae enim anima alius cuiusquam animalis sensum habet Deorum, pulcherrima haec & maxima concinnantium? Quodnam aliud animantium genus Deos colit? Quae alia anima magis, quam humana, idonea est ad praecavendam famem, sitim, ad depellendum frigus, calorem, ad medendum morbis, ad exercendum robur, ad comparandam doctrinam, ad retinenda memoriâ visa, audita, percepta? Cui non patet, homines inter bestias veluti Deos vivere, eas naturâ, corpore, animo longe antecedentes? Nacti enim sumus figuram corporis habilem & ingenio nostro aptam. Quid enim humana ratio, tauri corpore inclusa effectura esset? aut quis manuum foret usus sine ratione? —

Quantam igitur dignitatem tribuerit Socrates animis humanis, quos Dei societate quadam teneri dixit, ex iis, quae supra memoravimus, satis perspicuum est. Hinc quoque amicos suos tam ardenti studio exhortabatur, ut sui ipsorum, & virtutum, & vitiorum suorum cognitionem, admoniti Delphici templi titulo, sibi compararent;[4] ut

1 IV. 3, 10. I. 4, 11.
2 IV. 3, 11 seq. I. 4, 14.
3 I. 4, 8. IV. 3, 14.
4 III. 7, 9. IV. 2, 24.

vires animi exercerent, excolerent, perficerent; 5 ut virtuti studerent, pravitatem & libidines, quae animum maculant & devastant, fugerent. 6

Iam cum philosophus noster tam praeclare & de Deo & de animis humanis & virtutibus senserit disserueritque, quis dubitabit, quin hanc vitam crediderit immortalitatem consecuturam? Xenophon in Memorabilibus quidem hac de re non diserte agit; 7 verum in Cyropaedia, 8 in qua imaginem boni principis iuxta magistri sui praecepta exprimere voluisse videtur, moribundum Cyrum plane Socratico more de animi immortalitate disserentem facit, ut summa sit verisimilitudo, totam fere illam orationem e doctrina Socratis perfluxisse. Deinde apud Platonem, qui quidem permulta de suo admiscet, notae sunt illa disputationes, quibus a Socrate fuse & egregie haec quaestio tractatur. 9

§. XII. *Peculiaris Dei singulorum hominum cura: simul de Divinatione, & de genio (quem vocant) Socratis.*

Non modo persuasus fuit Socrates, Deum generis humani in universum curam habere, sed etiam unicuique homini peculiari modo prospicere. Quamvis enim homo intellectu suo permultarum rerum cognitionem complectatur, sibique multis in rebus ipse consulere possit; saepius tamen accidit, ut, quodnam consilium sequatur, quamve

5 III. 6, 16 seqq. III. 9, 1 seq. IV. 1, 2 seqq.

6 I. 3, 6 seqq. I. 5. II. 1 & alibi.

7 Xenophonti haec quaestio forsan ad defendendum Socratem tanti momenti visa non erat, ut eam fusius exponeret, cum doctrina de immortalitate animorum pervulgata esset inter Graecos. Interim cum in ipsis etiam Memorabilibus, cap. 8. Lib. IV. legimus, quanta fiducia, quam bono animo Socrates de morte instante locutus sit, quantamque constantiam ostenderit, non possumus non nobis persuadere, eum mentem post obitum vitam continuaturam credidisse.

8 Lib. VIII. c. 7.

9 Cf. V. Cl. Meiners *Geschichte der Wissenschaften.* Vol. II. pag. 408 seqq.

agendi rationem teneat, per se constituere nequeat, quoniam id, quod in quacumque re gravissimum est, nempe exitum rei, praevidere non valet. 1 Huiusmodi dubiis in rebus Deus homini, quae agenda sint, & quae ratio, ut optime omnia fiant, ineunda, per varia signa, quorum scientia *divinatio* adpellatur, 2 portendere dignatur. Praesertim vero curae habet proborum hominum salutem; qui si in rebus, in quibus sibi ipsi consulere nequeunt, ad Deum confugiunt eiusque favorem sibi precibus ardentique cultu conciliant, numquam consilii inopes discedunt; sed ab eo, qui unus rerum omnium eventus exploratos habet, omnia bona bono animo sperare possunt. 3 Duplici vero ratione homines consilii divini participes fieri existimasse videtur Socrates, cum per *signa interna*, tum per *externa*. Ad *interna* retulisse videtur illud consilium, quod credidit ipsum Deum, nullis rebus extrinsecus intervenientibus, dare homini pio, & ei quasi in animum inspirare, si dubiis in rebus fidenti animo divinum consilium sibi expeteret. 4 Hinc, *Deum ipsum sibi consultorem & admonitorem adesse*, dicebat Socrates. Quod quidem non ita, ut a plerisque factum video, accipiendum esse arbitror, quasi peculiarem quemdam Deum, sive Genium, comitem ac socium sibi uni prae caeteris hominibus tributum statuisset. Ex Xenophontis saltem libris nemo hoc facile eruere poterit. Si enim legimus locum Libro I. cap. 1. §. 2 seqq. in quo potissimum hac de re sermonem facit Xenophon, 5 ac cum eo alia loca de divinatione compara-

1 *Xen. Mem.* I. 1, 7 seq.

2 IV. 7, 10.

3 I. 1, 9. I. 4, 18. IV. 3, 12. cf. IV. 8. & infra, Sect. XVIII. de Cultu interno.

4 ll. cc. Eo minus vero est mirandum, Socratem hoc persuasum habuisse, quum eas etiam ipsas animi dotes, quibus a naturâ instructus homo est, tamquam eximia beneficia, quae divini Numinis singulari benignitati accepta essent referenda, praedicare consuevisset. *Mem.* I. 1, 9. cf. I. 4, 13.

5 »Socratem, inquit XENOPHON, divinatione usum esse sciunt

mus, nihil aliud nobis inde colligere licebit, nisi, Socratem adfirmasse, Deum eumdem, quem huius mundi gubernatorem & humani generis parentem venerabatur, & sibi, & omnibus qui studiose Eum colunt, in rebus obscuris, quid agendum sit, portendere. 6 Simul vero ex iisdem locis intelligimus, iam tum male interpretatos fuisse eius sententiam adversarios, invidiâ nempe correptos. Ad *signa* vero *externa*, vulgaria divinationis genera, ut auguria, sacrificia, prodigia, oracula referenda esse censeo; quae non omnino sprevisse videtur Socrates; 7 forsan quod istas res quasi sortium quarumdam vim habere putarit,

omnes. Celebre enim eius est assertum, Deum sibi portendere. Ex quo potissimum capite mihi reus actus fuisse videtur, tamquam qui novos Deos introduxisset. Eo vero nihil novi ille induxit. Quicumque enim divinationem esse credunt, ii utuntur avibus, oraculis, prodigiis & sacrificiis. Hi vero etiam ipsi *existimant* quidem, non *ipsas aves*, aut *eos homines*, qui fortuito se nobis dant obvii, scire, quae Deos consulentibus conducerent, sed *Deos* per ista signa nos admonere; at plerique vulgo dicere solent, se *ab his avibus hisque prodigiis* impelli aut averti. Socrates vero, cum verba sua semper animi sententiae adcommodare consuevisset, constanter dicebat *Deum ipsum* sibi portendere seque admonere.«

6 Loca Xenophontea & argumenta, quae ad firmandam opinionem pertinent, Socratem non *peculiari* cuidam *genio* suam *μαντικὴν* tribuisse, sed ipsi Supremo Numini, haec sunt fere: primum ipsa illa disputatio lib. I. c. 1. §. 2 sqq. ubi Xenophon, ex professo agens de Socratis *μαντικῇ*, promiscue utitur nominibus *θεὸς*, *θεοὶ*, *τὸ δαιμόνιον*, quae alibi eodem modo àd Summum Numen referuntur. Deinde I. 1, 19. ubi de omnipraesentia Dei sermonem facit Socrates, manifeste *τοῖς θεοῖς* tribuitur *τὸ σημαίνειν περὶ ἀνθρωπείων πάντων*, & sic Lib. I. 4, 18. *τῷ θείῳ*. Porro I. 1, 9. & IV. 3, 12 seq. (coll. I. 4, 18.) aperte ait idem, Deum non modo sibi uni portendere, sed cuilibet homini qui sincerâ pietate favórem illius sibi conciliare studuerit. Denique lib. I. 3, 4. disertis verbis haec inveniuntur: *εἰ δέ τι δόξειεν αὐτῷ σημαίνεσθαι παρὰ τῶν θεῶν* &c. E quibus abunde patere puto, Socratem minime sibi a *peculiari* quodam *genio* indicia fieri adfirmasse. Cf. IV. 3, 12. IV. 8, 5 seq. 11.

7 *Mem.* I. 1, 6. I. 4, 15.

quarum ope Deus hominibus in rebus dubiis, quid facto opus esset, aut quis futurus esset rerum incertarum eventus, indicaret.[1] Quamvis autem Deus in rebus dubiis consulere nobis velit, nequaquam tamen beneficio divinationis abutendum est. Insanire, aiebat Socrates, & nefas committere hos, qui, neglecto ex ignavia aut superstitione rationis usu, per divinationem explorare vellent ea, quae Deus mortalibus per virium earum usum, quibus sumus a natura instructi, accedente humanâ arte atque industriâ, cognoscenda dedisset & intelligenda. Contra etiam mente captos adfirmabat hos, qui nulla in re ad divinum consilium confugiendum esse, suamque rationem sibi ubivis satis praesidii praestare, existimarent. Iam hos, qui utrumque vitium, & superstitionem, & despicientiam divini consilii, effugere vellent, hortabatur, ut eas ingenii dotes, quibus divino beneficio a natura instructi sunt homines, sedulo excolerent, atque subsidiis omnibus, quae ad perdiscendas humanas artes ipsis suppeterent, graviter uterentur, ne, ubi opus fuerit, consilio egerent; tum vero, ut in iis demum rebus, ubi humanae artes atque subsidia eos deficerent, & nec ipsi sibi saperent, nec aliorum hominum consiliis satis confidere possent, ad exquirendum per divinationem Dei consilium confugerent.[2]

1 An *Oracula* etiam Graeciae tanti fecerit Socrates, quemadmodum doctis nonnullis Viris persuasum video, id mihi quidem dubitari posse videtur. Eius enim rei idonea documenta requiro; neque vero penitus latere Socratem potuerant sacerdotum fraudes atque artificia. Quod vero Xenophonti, ad Cyrum in Asiam se conferre meditanti, suasit Socrates, ut de suscipiendo itinere Delphicum Apollinem consuleret, id quo pertinuerit, ipse XENOPHON, de Exped. Cyri, init. libri III. ubi de ea re agit, satis declarat. Scilicet per se probaverat consilium illud Xenophontis Socrates, sed verebatur ne ea res Xenophonti invidiam civium suorum conflaret; ad quam declinandam invidiam commodum fore arbitrabatur prudentissimus praeceptor, si oraculi responso iter suum comprobante niti posset Xenophon.

2 *Mem.* I. 1, 6 seqq.

§. XIII. *Deus ubivis adest, omnia scit.*

Cum Socrates Deum omnia curare, omnibus prospicere, hominibus semper consulere existimaverit; consentaneum erat, ut eumdem quoque *ubivis adesse, omnia videre & scire* statueret. Intimo sensu novimus, inquit, 3 animum nostrum toti corpori adesse, illudque ex voluntate sua gubernare: oportet igitur nos existimare, Prudentiam etiam eam, quae omni rerum universitati praesidet, toti mundo interesse & cuncta ad voluntatem suam disponere. Non putandum, nostra quidem lumina in multorum stadiorum spatium prospicere posse, oculum vero Dei non posse omnia cernere: non putandum, nostram quidem mentem & quae in proximo, & quae in Sicilia, & quae in Aegypto gerantur, curare posse; intelligentiam vero Divinam non posse simul omnibus esse intentam. Quod si vero, quemadmodum homines colendo cognoscimus hos, qui nos vicissim colere cupiant, & gratificando, qui gratias nobis referre velint, & consulendo, qui prudentia gaudeant, sic etiam Deum venerando voluerimus experiri an dubiis in rebus consulere nobis velit; tunc sane perspiciemus, naturam Divinam talem tantamque esse, ut & omnia simul videat, & omnia audiat, & ubivis adsit, & ipsas intimas animi nostri cogitationes atque consilia perspiciat, & rerum omnium curam habeat. 4

§. XIV. *Deus sub oculos non cadit.*

At, dicet aliquis, non videmus, ut operum humanorum opifices, sic mundi conditorem dominumque. Non exspectandum est, regerit Socrates, dum formam Dei conspiciamus: sed operum illius consideratio impellat nos ad eius cultum & venerationem. Etenim ne animum quidem nostrum oculis cernimus, qui cum divinâ naturâ proxime coniunctus est; sed ex effectis eum moderatorem & dominum totius

3 I. 4. 17 seq.
4 Loc. cit. & I. 1, 19.

corporis esse sentimus. 1 Nec solem ipsum, cuius maximis beneficiis fruimur, temere intueri licet; nec venti, aliique Deorum ministri, quorum effecta sentimus, oculis cernuntur. Ita quoque vis & potestas Divini Numinis, etsi ipsum oculos fugit, ex maximis operibus, quae ab eo quotidie perfici videmus, cognoscenda est. 2

§. XV. *Deus est unus.*

In legendo Xenophonte animadvertimus, Socratem mox *Deum*, singulari numero, mox *Deos*, plurali numero, dicere; ut in summa inconstantia & ambiguitate versari videatur. 3 Sive vero plura inferioris ordinis numina esse autumavit, 4 sive τὸ δαιμόνιον respectu variorum adtributorum τοὺς θεοὺς in plurali numero vocari posse putavit, ut unus idemque Deus v. c. sub nomine Iovis, tamquam pater & conservator humani generis adoraretur, sub nomine Neptuni, tamquam rector aquarum &c.; sive denique ita locutus est, ut, ad communem civium suorum opinionem & rationem loquendi subinde sese adtemperans, paratiores ad audiendum redderet auditorum animos, & ad veritatem ab eorum sensibus notionibusque remotiorem facilius accipiendam; hoc certe tam ex totius cuiusque disputationis, qua de Deo ex professo agit Socrates, nexu & ratione, quam ex variis sive nominibus sive circumlocutionibus, quibus Supremum Numen designat Philosophus noster, 5

1 I. 4, 9. IV. 3, 14.

2 IV. 3, 13 seq.

3 VELLEIUS quoque apud CICERONEM *de Natur. Deor.* I. 12. reprehendit Socratem hanc ob caussam. *Atque etiam Xenophon*, inquit, *paucioribus verbis eadem* (quae Plato) *fere peccat. Facit enim in iis, quae a Socrate dicta retulit, Socratem disputantem, formam Dei quaeri non oportere; eumdemque & solem & animum Deum dicere, & modo unum, tum autem plures Deos.*

4 Sic IV. 3, 13. οἱ ἄλλοι θεοὶ uni supremo Deo opponi videntur: sed quosnam ibi ἄλλους θεοὺς dicat, haud satis nobis quidem in plano est.

5 Nomina haec sunt fere: ὁ θεὸς, I. 4, 13 & 17 &c. τὸ θεῖον, I.

satis adparet, eum *unum* modo *Deum*, mundi conditorem, conservatorem, gubernatorem, credidisse; Deum eminentiori quadam notione, potentem, bonum, sapientem, hominum amantem, omnia scientem, omnibus prospicientem, ubivis praesentem.

CAPUT III.

Theologiae Socratis pars altera: de Cultu Divino.

§. XVI. *Cultus Divini necessitas & utilitas.*

Varias caussas adtulit Socrates, quamobrem Divinum Numen ab hominibus coli debeat. Et primum quidem, quod, etiamsi adeo supra nos elatum sit, ut cultu nostro egere non videatur, nos tamen dignos censet, quorum commodis prospiciat. 6 Deinde, quod ex eius cultu bonitatem, amorem, providentiam, benevolentiam illius erga nos optime cognoscimus. 7 Porro, quod ipsis animis nostris quaedam innata est veneratio Deorum. Unde enim conscientiae atrocissimi stimuli, qui dies noctesque pungunt atque excruciant eos qui male fecerunt? unde vero summa ista tranquillitas animi bonarum actionum sibi conscii; nisi insita nobis esset opinio, Deum esse, qui bene aut male nobiscum agere possit, cuius legibus parere, quem adorare fas sit? Neque vero temere & ex nescio qua fraude concepta illa opinio videri debet, quae & publice apud gentes omnes constanter obtinuit, & privatim optimorum quorumcumque hominum & prudentissimorum animis maxime insidet. 8 Nempe divina haec lex est, animis hominum ab

4, 18. τὸ δαιμόνιον, I. 1, 2 seqq. IV. 3, 14 seq. &c. ὁ ἐξ ἀρχῆς ποιῶν ἀνθρώπους, I. 4, 5. σοφὸς δημιουργὸς, I. 4, 7. ἡ ἐν παντὶ φρόνησις, I. 4, 17. ὁ τὸν ὅλον κόσμον συντάττων, καὶ συνέχων, καὶ ἀεὶ χρωμένοις ἀτριβῆ τε καὶ ὑγιᾶ καὶ ἀγήρατον παρέχων, τὰ μέγιστα πράττων καὶ οἰκονομῶν, IV. 3, 13.

6 I. 4, 10.

7 I. 4, 18.

8 I. 4, 16. IV. 3, 16.

ipso Deo inscripta: *Cole Deum*; quam qui spernit, eum ex ipsa rei natura inevitabilis poena comes sequitur. Divinas leges nemo impune laedit, quia ex eo ipso, in quo illae spernuntur, naturali consecutione poena oritur.[1] Adeoque e legibus divinis in humanas translata lex est de Cultu Deorum: non mala arte; sed quia manifestum erat, civitatem, quae reverentiâ Numinis Divini non contineretur, perpetuis bellis, seditionibus, fraudibus, iniuriis, immanitate, & aliis societati hominum inimicissimis malis, ceu gravissimis poenis, cum ipsa legis contemtione coniunctis, exagitari vexarique.[2]

§. XVII. *Cultus Dei externus.*

Quod ad modum colendi Dei adtinet, ratione *externi cultus* legem civitatis & dictis & factis secutus est Socrates; & alios quoque, idem ut facerent, hortatus est.[3] Sacrificabat more maiorum in publicis & privatis altaribus, atque cultum exhibuit Diis in templis civitatis. (cf. §. XV.) Alienis enim rebus se immiscere eos iudicabat, & inanem laborem suscipere,[4] qui ritus auctoritate civitatis receptos privatâ auctoritate vellent mutare. Igitur Socrates, ante omnia, meliorem notionem de Deo pervulgare studuit; ratus, hanc caeteros abusus, caerimoniis tantum inhaerentes, facile profligaturam esse. In sacris autem faciendis, illud praesertim Hesiodi praeceptum, *καδδύναμιν* (*pro viribus, pro facultatibus*) *ἔρδειν ἱερ' ἀθανάτοισι θεοῖσι*, commendabat. Deus enim non veluti mortales splendidis donis cultusque magnificentiâ ducitur, sed piorum maxime honoribus delectatur. Hinc credidit Socrates, Deo aeque pla-

1 IV. 4, 19 seqq. quo loco egregia continetur disputatio *de Legibus naturalibus*, a Deo animis nostris inscriptis.
2 Cf. CICERO *de Legg.* II. 7.
3 XENOPH. *Mem.* I. 3, 1. Conf. CICERO *de Legg.* II. 7.
4 Hanc vim subiectam esse puto vocabulis *περιέργους καὶ ματαίους*, quibus utitur XENOPHON loco modo citato; nec video, cur *περιέργους* vulgo *superstitiosos* h. l. exponant.

cere exigua pauperum dona, atque splendida & magnifica divitum sacrificia. Quod ni ita esset, saepius improborum dona acceptiora illi forent, quam proborum. Vita autem homini non esset optanda, si Deus magis gauderet sacrificio pravi hominis, quod splendidum esset, quam boni probique, quod tenue & exiguum. 5

§. XVIII. *Cultus Dei internus.*

Ex his, quae modo memoravimus, iam satis adparet existimasse Socratem, verum Dei cultum non externis splendidis actionibus, sed ex animi adfectu eius qui Deo honorem exhibet, & ex sincero virtutis studio, esse iudicandum. Qui divino Numini, inquit, acceptus fieri cupit, hunc ante omnia grati animi sensum illi declarare oportet. Tametsi vero divina beneficia nemo mortalium dignâ gratiâ adaequare potest; Dei tamen benevolentiam nobis possumus conciliare, si constanti conatu & numquam intermissâ virium contentione (nam & huc praesertim etiam valet illud *καδδύναμιν*) omnem vitae actionem ad eius voluntatem adtemperare, semper eius iudicio nosmet adprobare, ac toto de pectore sinceroque animo illi placere eique parere studemus. 6 Quale si vitae institutum tenemus, Deoque

5 *Mem.* I. 3, 3.

6 IV. 3, 15 seqq. III. 9, 15. IV. 6, 2 sqq. Neque vero haec praeceptis tantum docuit Socrates, sed etiam exemplo suo comprobavit. Sic, quum senator quondam fuisset, & universus populus novem praetores iniustâ sententiâ ad capitis supplicium damnare voluisset, Socrates, qui concioni per id tempus praesidebat, noluit populo suffragiorum ferendorum potestatem dare, vel maxime indignante omni plebe & comminantibus potentioribus: maluit nempe sacramento, quo fidem suam obstrinxerat ex legibus iustitiae sese acturum, satisfacere, quam praeter id quod iustum atque aequum ipsi videretur gratificari populo, sibique ab ira comminantium cavere. *Mem.* I. 1, 18. Sic etiam hoc eximium pietatis Socraticae specimen est, quod, ubi aliquid a Deo sibi significatum putavit, non magis sibi persuaderi passus est, ut contra Dei iudicium ageret, quam si quis ei persuasisset, ut viae ducem caecum & locorum ignarum, loco luminibus praediti

nos tali cultu & obsequio probamus, summam quoque fiduciam in eo reponere, & ab eodem optima quaeque non solum precibus expetere, verum etiam firmâ persuasione exspectare possumus debemusque. In *precibus* autem ad Deum fundendis illud praecipue spectandum esse monebat, ne, quae bona atque optanda nobis sint, ea ex fallaci nostro iudicio unice aestimemus, & Deo id, quod ab eo impetrare cupimus, quasi nominatim praescribamus; sed ut simpliciter ac generatim ea, quae vere bona ac salutaria sint, a Deo precemur, firmiterque nobis persuasum sit, Deum ipsum, quid sit quod maxime nobis conducat, optime perspectum habere, ac pro sua sapientia & benignitate omnia longe meliore ratione, quam pro imbecilli nostri ingenii captu, dispensaturum. 1

CONCLUSIO.

Haec sunt fere, quae nobis Xenophon circa doctrinam Socratis de Deo eiusque cultu memoriae prodidit. De quibus diversi homines diversâ ratione statuerunt. Alii Socratem sanctissimo religionis nostrae statori Christo eiusque Apostolis aequiparare aut etiam anteferre ausi sunt: quorum mireris inanes conatus. Quamvis enim multa iste praeclara,

viamque cognitam habentis, adsumeret. Atque aliorum dementiam vituperabat, qui contra testatam Deorum voluntatem agere praesumerent, caventes scilicet, ne in hominum incurrerent reprehensionem. At ille omnia ita longe posthabebat Dei consilio, ut, postquam Deum ita de se decrevisse iudicavit, vel ipsam mortem forti constantique animo subiret; existimans, Deum ea etiam, quae mala nobis videantur, in commodum nostrum convertere. *Mem.* I. 3, 4. IV. cap. 8. toto.

1 IV. 3, 17. I. 3, 2. Plane Socratico ingenio adcommodata & cum XENOPHONTE conspirans est illa etiam disputatio Socratis de cultu divino ac de precibus ad Deum fundendis apud PLATONEM in *Alcibiade* II. quae conferri meretur. Ac specie profecto non caret id, quod (teste Athenaeo lib. XI. p. 506. c.) iam olim a nonnullis creditum defensumque est, ipsum illum Dialogum, qui *Alcibiades secundus* inscribitur, non a *Platone*, sed a *Xenophonte* esse conscriptum.

egregia, veritatique adcommodata docuerit; tamen non modo eadem omnia in Sacris Literis iterum iterumque inveniuntur, verum etiam ea clariore in luce posita, multisque aliis veritatibus, ad veram hominis felicitatem adprime facientibus, aucta, quarum apud Socratem vestigia nulla comparent. Alii contra meritam Philosophi nostri laudem imminuere, deprimere, conterere voluerunt; partim inscitiâ; partim concitati audaciâ eorum, qui divinitus revelatam doctrinam prae Socratis doctrina contemnere ausi sunt; partim nullam temporis rationem habentes, Socratem, velut Christianum philosophum, iudicantes, pluraque a viro revelationis luce destituto, quam postulare par erat, exigentes. Hinc multa acriter urgere, & criminari, & vituperare in eo solent, quae aut omnino cum nulla ne specie quidem veri dicuntur, aut sat firmis testimoniis non fulciuntur, aut consultis temporibus quibus vixit Socrates, consideratis aevi istius moribus, pensato aliarum rerum circumstantium concursu, non tantam acrimoniam desiderant; licet ad nostra tempora, ad nostros mores, ad nostram omnium praestantissimam Christianam doctrinam relata, reprehensionem mereantur. Verum enimvero minime pro eo homine habendus est Socrates, qui humanam naturam erroribus obnoxiam plane exuerit, neque pro tali doctore, qui morum disciplinam doctrinamque divinam ab omni labe purgare, hominesque ad eum & cognitionis & salutis gradum, ad quem postea Deus ipse nobis viam per Christum patefecit, perducere debuerit: verum pro viro, qui sanâ ratione duce, quantum admisit conditio humana, temporum ratio, invidia civium, ad cognitionem veri Dei & virtutis, atque ita ad vitam beatam pervenire studuerit, & alios quoque, si modo praeceptis aures animosque dociles praebuissent, ad eamdem perducere tentaverit. 2 Neque vero

2 Socrati ante omnia curae fuit, ut familiaribus suis veram notionem Dei & coniunctionis, quam Deus cum hominibus habet, instillaret; quo eos, non modo cum in luce & coetu hominum versarentur, verum etiam in solitudine, perniciosorum saepe

inutiles fuiſſe praeſtantiſſimi viri conatus, vitam eius doctrinamque perpendentibus facile licet intelligere: ut, rationibus bene ſubductis, non poſſimus non eum omnis antiquitatis Philoſophorum principem adpellare, & in optimorum hominum numero, quorum grata atque cara omnibus manere debeat memoria, reponere.

conſiliorum matre & nutrice vitiorum, a malitiâ, a turpitudine, ab iniuſtitiâ, ab impietate avocaret. *Mem.* I. 4, 19. IV. 3, 2. Multo magis vero doctrinâ ſuâ prodeſſe potuiſſet Socrates, niſi partim communis ſuperſtitio, quae non impune impugnatur, & carcerem & mortem minatur, partim auctoritas Sophiſtarum, qui fluctuantis multitudinis opiniones adſenſu ſuo fovebant, (cf. §. IV.) reſtitiſſent. Quis enim non didiciſſe mavult, quam diſcere? (cf. PLAT. *de Repub.* Lib. VI. Tom. VII. pag. 87 ſeq.) Ad Socratem bene adcommodantur verba eiusdem ſcriptoris in *Timaeo*: τὸν μὲν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν.

ARGUMENTI SUMMA.

VIII.

MORES SOCRATIS, EX XENOPHONTIS MEMORABILIBUS DELINEATI. *

PRAEFATIO.

Praecipuo quodam amore illorum Xenophontis Commentariorum captus, quibus *Memorabilia Socratis* continentur; ex his ipsis commode seligi posse argumentum tentaminis philosophici, quod mihi hoc tempore conscribendum erat, putavi. Quorum commentariorum pars ea, quae ad dogmata Socratis de divino Numine maxime spectat, quum esset ab amico, qui simillimum consilium ceperat, occupata; ego, ad Morum habitum memorabilis huius viri ex eiusdem Xenophontei libelli praescripto adumbrandum rationes meas conferens, aeque amplam messem ex eodem agro laturus mihi videbar. Et grave quidem, quod mihi imposui, onus esse, quodque a iuvenili maxi-

[* Ut superior Commentatio, *De Theologiâ Socratis*, sic & haec, *de* eiusdem *Socratis Moribus*, nostro quidem ductu & moderamine, sed adhibito proprio quodam studio, ab eo Iuvene (praematurâ morte interim vivis erepto) conscripta est, qui eam olim nostro sub praesidio in publico Eruditorum consessu defendit; quare etiam *ipsius nomine* edita illa erat, hoc titulo: *Mores Socratis ex Xenophontis Memorabilibus delineati: Commentatio Historico-Philosophica, quam praeside Iohanne Schweighaeuser, Graec. & Orient. Liter. Prof. P. O. ad diem VII. Decembris MDCCLXXXV. in Universitate Argentoratensi, solenni Eruditorum examini subiicit auctor, Iohannes Andreas Kamm, Argentoratensis.*]

me abhorreat imperitia, mox sentire coepi; sed cogitans, absolutum omnibus numeris opus ab hac aetate nec requiri magnopere nec exspectari, fretus hac fiduciâ, vires saltem meas in hoc genere tentare, & quae inprimis in charactere Socratis eminerent quasi lineae, eas, quoad possem, explicare & in luce quadam ponere mecum constitui. Et primum quidem *Socratis in Deum pietas* memoratu digna mihi visa est; tum singulare, quod in eo fuit, *felicitatem hominum promovendi studium*, cum generoso privatae utilitatis neglectu coniunctum, exposui; denique de *animi eius fortitudine atque constantiâ* verba facienda existimavi.

CAPUT I.

De Socratis in Deum pietate.

§. I. *Demonstratur pietas Socratis.*

Socratis in Deum pietatem qui rite diiudicare velit, id agere debet, ut ad aetatis, qua ille vixit, hominumque, inter quos vitam egit, religionem moresque & opiniones studiose seduloque mentem convertat; ne, dum iudicium de Atheniensis civis pietate ferre conatur, suos sensus, suam religionem in illa tempora imprudens transferat. Hanc mihi legem scribens, proxime ita arbitrabar ad iudicii aliquam aequitatem me accedere posse. Cum vero Graecorum animis, sicut aliorum antiquorum populorum, inveterata esset plurium Deorum opinio, rituumque ad religionem eorum spectantium ea fuerit ratio, ut religionem ipsam in iis servandis contineri vulgo omnes temere persuasum haberent; haudquaqnam tamen Socrates eodem hoc, quo caeteri, morbo aegrotasse existimari debet. Quamvis enim ipse cum populo patrios sequeretur ritus, legibus civitatis pie se submittens;[1] animum tamen a vulgi persuasione longe alienum habuisse, si omnino eius sentiendi vivendique rationem consideremus, admodum fit probabile. Sicuti vero in universo populo notionum earum habitus, quas de supremo Numine menti informavit, magnam vim in cultum externum exserit, ita ut ab ipsarum notionum ratione cultus divinus non possit non colorem aliquem ducere; sic etiam in singulis hominibus Dei colendi modus ab ipsa notionum, quas unusquisque sibi fingit, ratione pendet. Nunc, si Socratem audimus divinum Numen ita sibi cogitasse, ut ante eum nemo alius philosophorum; scilicet, esse *mentem a materiae concretione*

1 Xen. *Mem. Socr.* I. 3, 1. IV. 3, 16. (cf. Cic. *de Leg.* II. 16.)

sanctam, universi procreatricem, omnipotentem, bonam, sapientem, providam, ubivis praesentem, omniscianm, invisibilem, unam denique sui generis atque singularem; 2 cum tali Numinis notione non constare posse videtur cultus Dei in iis rebus unice positus, quae sensuum tantum adfectione continentur. Immo vero, firmiter persuasum fuisse Socrati, Deum in quolibet eius devenerandi modo non ad res externas, sed ad internum mentis habitum respicere, satis atque abunde, si rationem spectamus quam in precando sacrificandoque secutus est, 3 adparet. In quibus autem rebus praestantissimum summi Numinis cultum posuerit, cum ex his ipsis, quae iam dixi, colligi potest, tum vero potissimum ex universo vitae eius instituto. Non enim illis solum ritibus, ad quos servandos humanae leges civem quemque adstringunt, erga Deum contineri officia iudicavit; sed, omne vitae spatium supremi Numinis venerationem & cultum debere spirare, in animum firmiter induxerat. 4 Itaque cuncta animi nostri consilia, omnem vitae actum ad Dei nutum voluntatemque & exemplar esse referendum; prava fugienda, utpote a divinâ naturâ abhorrentia; pulcra, bona, honesta quae sunt, quoniam divinae naturae respondeant, sectanda esse censuit; omninoque homines, qui ad perficiendam naturam suam sensim sensimque procedere, si modo id agere velint, queant, in cunctis actionibus suis Deum imitari debere, qui in omni rerum creatarum universitate vestigia consilii ad communem omnium naturarum sentientium utilitatem directi operibus suis impressisse cernatur, neque quidquam frustra omnique usu carens in hoc mundi quasi theatro exsistere voluerit. 5 Simili communis omnium utilitatis studio du-

2 Vide Dissertationem, quae inscribitur, *Theologia Socratis ex Xenoph. Mem. excerpta*, ab amico meo AUFSCHLAGERO nuper publico examini subiectam; ubi Xenophonteis testimoniis suffultam doctrinam Socratis de Deo invenies.

3 *Mem. Socr.* I. 3, 2. 3.

4 *Mem. Socr.* I. 1, 18. 19, 20. I. 3, 4.

5 *Mem. Socr.* IV. 3, 17.

ctus Socrates pietatem suam ita exprimere studuit, ut non eo contentus, ut vitam ab omni vitiositate alienam coram Deo ipse viveret, ad altiora progressus sit, atque in civium suorum salutem quantumcumque posset emolumenti effundere secum constituerit. 1 Neque vero medias inter invidiae & calumniarum insidias a vitae, quod tenebat, instituto abductum esse videmus; sed fiduciae plenus in Eum, cuius caussam constanter tuebatur, ad mortem se protrahi potius, quam ab his vivendi rationibus in transversum abripi passus est. Hoc vero illud est, quod maxime spectatam Socratis in Deum pietatem testatur, quodque summam voluntatis eius propensionem ad id quod Deo gratum acceptumque videretur, indicat. Ipse enim, cum morti iam esset vicinus, Deo placitum esse, ut ex hac vita iam discederet, 2 hilari fronte adfirmabat. Atque hanc Socratis in summum Numen submissionem, praecipuam esse in eius charactere lineam, & quae caeteris colorem ac robur, &, ut ita dicam, directionem praebuerit, his argumentis propositis, nemo facile infitias ibit.

§. II. *Respondetur iis, qui ob cultum rituum patriorum Socratem vituperant.*

Sunt tamen, qui Socratem vel superstitionis vel pravae simulationis reum hoc nomine agant vituperentque, quod avitum Deorum cultum in omnibus rebus secutus, modo Neptuni, modo Iovis, modo Vulcani altaribus thura obtulerit, auspiciis quoque usus sit caeterisque ritibus ad divinationem pertinentibus, atque amicis etiam, idem ut facerent, fuerit auctor. 3 At hi primum hoc considerent velim, philosophum nostrum, si illis ritibus supersedere, civesque suos, quibus mos iste a teneris veluti insitus erat, subito ab iisdem avocare esset ausus, brevi commu-

1 *Mem. Socr.* I. 6, 14. IV. 3, 1. Adde quae mox Cap. II. a nobis afferuntur.
2 *Mem. Socr.* IV. 8, 5.
3 *Mem. Socr.* I. 1, 2-9.

ne omnium odium in se cumulaturum, quin & in atheismi haud dubiam suspicionem incursurum fuisse: quo bonae inter populares suos existimationis naufragio facto, etiamsi capitis supplicium vel exsilii poenam per aliquod tempus effugisset, tamen doctrinae eius salubritas omnis fructusque erat periturus. Caeterum non video, cur reprehensione magnopere dignus videri debeat is, qui, ut probi obtemperantisque civis absolvat nomen, patrios ritus atque instituta in quacumque re sequitur, modo illa ne obscoena sint decoroque repugnantia, neve morum corruptelam proxime post se trahant. Itaque, cum Socratem ritus istos ad patriam religionem pertinentes non intempestive ac praepropere abiecisse videmus, tantum abesse mihi videtur, ut ob id vituperari debeat, ut probanda potius sit aequitas animi eius atque moderatio; qua ductus, probi civis instar, patriae institutis & ipse se subiecit, & alios, ut eadem servarent, exhortatus est. Neque vero minus laudanda hîc venit, quae ex eodem instituto elucet, haud vulgaris eiusdem prudentia; quippe qua, non tam exteriorum rituum ratione primum habitâ, quam aptioribus ante omnia de divino Numine notionibus divulgatis, civium suorum ingenia institui, animosque emendari debere, atque ita demum paulatim abusuum religiosorum ineptias optime ab illis cognosci posse, praeclare perspexit. Quamobrem ad servanda quidem cultus exterioris instituta interim suo etiam exemplo invitans alios excitavit; meliorem vero sanioremque Dei cognitionem, qua, quid in vulgari Deorum cultu superstitiosum ineptumque inesset, per se ipsi sensim sensimque intelligerent, cum civibus suis communicare, id potissimum operam navavit. 4

4 Sunt vero, qui ex hac maxime ratione Socratem superstitioni deditum fuisse afferant; quoniam, ut PLATO sub finem *Phaedonis* narrat, in extremo etiam vitae spiritu *Aesculapio gallum se debere* dixisse fertur. Quod quidem serio pronuntiasse Socratem non existimabit is, qui ironicam eius loquendi rationem cognitam

CAPUT II.

De miro Socratis felicitatem hominum promovendi studio.

§. III. ***Hinc fortis eius cum hominibus conversandi propensio, simulque disciplinae moralis tradendae methodus, qua usus est Socrates, explicatur.***

Quod delibavimus tantum in praecedenti capite, Socratis flagrans utilitatis disseminandae studium, iam paulo adcuratius evolvamus; quamque vim & efficaciam in hominum vitam exseruerit, nunc pandamus. Illud vero tantum in hoc viro fuisse accepimus, ut, posthabitis omnibus privatae commoditatis rationibus, id unice secutus sit, eo nervos omnes animi ingeniique intenderit, totiusque vitae institutum & actionem ad hoc retulerit, ut cives suos in eis rebus, quae maximi momenti essent hominibus, sapientiores, meliores, beatioresque redderet, atque adeo verae hominum salutis, firmissimaeque & honestissimae felicitatis semina tam in eorum quibuscum vixit, quam in futurarum aetatum usum fructumque, spargeret. 1 Qui quidem generosus animi impetus eo mihi videtur venerabilior, quo magis considero, hunc potissimum praeclararum, quas gessit, rerum, actuosaeque, quam vivebat, vitae tamquam fontem exstitisse. Hinc enim frequens & perpetua fere eius cum hominibus consuetu-

habet; quin potius cum multis veterum ac recentiorum ita accipiendum esse istum sermonem consentiet, ut Socrates, qui saepius animum nostrum, quamdiu in corpore moretur, aegrotare dixerat, sub Aesculapio valetudinem intellexerit, adeoque ex diuturno se convaluisse morbo hac ratione significaverit.

1 *Mem. Socr.* I. 2, 60. 61. I. 3, 1. I. 6, 14. 15. III. 10. IV. 1, 1. Et quavis occasione monet Xenophon, in omnibus rebus quoquo modo utilem se civibus suis familiaribusque praestitisse, & verae eorum saluti consuluisse, ita ut Socratis consuetudine nihil utilius, nihil fructuosius esse posset; quippe qui iocando non minus, quam serio loquendo, constanter prodesse studuerit eis qui cum eo versabantur.

do; qua tantopere gavisus est, ut numquam non in propatulo versaretur. Mane ambulationes publicas, [*] gymnasia, forum frequentare consueverat; pariterque reliquo diei spatio in ea loca se conferebat, ubi plurimi conventuri erant. 2 Itaque non in scholae umbris delitescere necessarium publico doctori duxit; qualem umbratilem vitam, qui eum secuti sunt, moralium disciplinarum magistri egerunt: sed in maxima celebritate & in media reip. luce ei inprimis vivendum existimavit, qui in hominum moribus formandis castigandisque studium omne curamque collocare vellet. Quamobrem non tam domum suam invitare discipulos, vel publicam scholam certo loco definitisque horis aperire Socrates voluit; quam ipse obviam ire hominibus, civium officinas ingredi, publicis interesse conventibus, in media hominum vita versari. Quo ex instituto, cum multa alia, tum haec praesertim enata sunt commoda: primum quidem, ut ad ipsius, qui meliores vitae rationes docere solebat, exemplum omnium in luce positum sequendum stimularentur ii qui se disciplinae eius tradidissent: tum vero, ut non systematis formâ indutam hanc disciplinam ediscere homines cogerentur; sed ut in ipso vitae actu, quacumque de re ageretur, ad rectum ferendum iudicium instituerentur; si quid errassent, meliora docerentur; si quid deliquissent, admonerentur; si quid facto esset opus, ad honestissima & fortissima quaeque hortatorem haberent; si consilii esset inopia, prudentiâ regerentur, non superciliosi magistri, sed intelligentis amici, ad captum cuiusvis & ad id quod rationes cuiusque poscerent, comiter sese adcommodantis. Nempe hanc doctrinae moralis tradendae viam & rationem, quae me-

[* Nisi fortasse, quos περιπάτους Xenophon l. c. dicit, *scholas publicas* potius, & studiosorum hominum coetus, quam *ambulationes*, intelligi debent: qua de notione vocabulo huic subjectâ cum in Notis ad Cebetis Tabulam, cap. 13. pag. 307 sq. (Lipsiae 1798.) dixi, tum in Animadv. ad Athenaei lib. III. p. 103. d.]

2 *Mem. Socr.* I, 1, 10.

diae hominum vitae rebusque agendis sese insinuaret, optimam esse & efficacissimam, Parens ille huius philosophiae, quae *Vitae Philosophia* recte nominatur, praeclare intellexerat. Denique idem illud, quod dico, institutum Socratis hoc habebat commodum minime praetereundum, ut, licet omnibus aeque, quoad fieri posset, prodesse studeret, tamen ea ratione opportunitatem nancisceretur, ex omni numero iuvenum eos cognoscendi, & in eorum prae caeteris familiaritatem sese insinuandi, quorum ex ingeniis ad virtutem, ad prudentiam, ad moderationem formandis plurimum fructuum perceptura respublica videretur.

§. IV. *Hinc omnium scientiarum difficilium magis quam utilium contemtus.*

Eidem generoso studio illud tribuo, quod operam istam, quam in tractandis excutiendisque quaestionibus de Universi origine, de caussis quibus res quaeque continerentur, & quae sunt huius generis alia, philosophi istius aetatis magna cum contentione consumere consueverant, & contemserit ipse, & alios a difficilibus istis nugis avocaverit.[1] Scilicet noster veri nominis Philosophus, qui divino hoc semper flagrabat ardore, ea tantum, quae vitae hominum aliquam conferrent utilitatem, sectandi, posthabitis iis quorum nullus ad vitae cultum redire fructus potest; cum statim, quam parum commodi hominibus praestare posset quaestionum illarum iactatio, qualis nimirum tum temporis maxime vigebat, quamque inane & conditioni naturae humanae minime adcommodatum esset illud studium, intellexisset;[2] omnes cogitationes & consilia ab his rebus avertit, omnibusque auctor fuit, ut aetatem suam in scientia extra humani ingenii captum posita, & nihil ad vitam hominum pertinente, ne contererent. Qua quidem re effici non potest, ut scientiarum ad naturae co-

1 *Mem. Socr.* I. 1, 11. 12. 15.
2 IV. 7, 6. 7. cf. Diog. Laert. in *Vita Socr.* Lib. II. segm. 21.

gnitionem pertinentium, quarum utique non erat rudis, 3 contemtor omnino fuerit Socrates, quemadmodum falso nonnulli sibi persuaserunt. Illud unum prudens voluit philosophus, ut non in vanas sterilesque & usu cassas indagationes & subtilitates sese implicarent; sed, quantum in quaque earum scientiarum, quae per ea tempora a Sophistis iactabantur, inesset, unde in hominum vitam emolumenti aliquid derivari posset, tantum ex quaque seligere addiscereque, prouti res ferret, conniterentur. Neque vero haec generatim solum atque summatim ita praecipere suis consueverat; verum saepe multumque & sedulo id egit, ut per singula scientiarum genera, quis esset cuiusvis finis atque modus, quis usus ad vitam sive domesticam sive civilem rectius instituendam, quaenam contra quaestiones ita ab usu vitae remotae essent, vel per se inanes, ut otio abuti censendi sint qui his iactandis tractandisque tempus terant, doceret suos, & ad iustum rerum selectum faciendum eos exercitaret. 4 Quarum vero rerum ipse minus erat peritus, quas tamen usum aliquem conferre vitae hominum censuit, ad has perdiscendas amicos suos illis magistris, qui eas probe callerent, tradebat; 5 secus nimirum atque illi falsi nominis philosophi, qui suo magis quaestui & vanae gloriae, quam discipulorum utilitati servientes, omnia se scire profitebantur.

§. V. *Hinc perpetua humanarum rerum commendatio.*

Cum itaque caeteras omnes scientias artesque per se non tantum valere Socrates perspiceret, ut ad vitam hominum meliorem beatioremque reddendam satis suppeditare praesidii possent; ad hanc potissimum doctrinam, qua omnis ratio honesti, & officiorum, totiusque vitae humanae institutio, adeoque hominum perfectio & felicitas continetur, studium omne suum contulit. Hinc, proprium

3 *Mem. Socr.* IV. 7, 5.
4 IV. 7. toto.
5 *Ibid.* n. 1.

humano generi gravissimumque studium earum rerum esse, quae in usu & vitâ hominum versarentur, arbitratus est; hinc perpetuae illae disputationes de eo quod rectum, quod pravum; quod iustum, quod iniustum; quod honestum, quod turpe; quod sapientiae prudentiaeque consentaneum esset, vel his contrarium; quarum rerum finitiones aestimationesque semper in ore habebat.[1] Itaque pro commentario huius loci haberi possunt CICERONIS illa verba, ubi *Socrates* dicitur *primus philosophiam devocasse e coelo* (id est, a rerum coelestium studio, ad quas cognoscendas nulla certa via hominibus pateret, avocasse) *& in urbibus collocasse, & in domos etiam introduxisse, & coëgisse de vita & moribus rebusque bonis & malis quaerere.* Haec communis utilitatis ratio quam late pateat, ita manifestum Socrates fecit, ut non tantum in singularum virtutum, veluti temperantiae, frugalitatis, benevolentiae ac caeterarum colendarum officiis commendandis substiterit, sed cunctas etiam vitae civilis atque domesticae partes, prouti res ferebat, atque universam quoque rempublicam doctrinâ suâ complecteretur; ita quidem, ut, quamvis ipse ad remp. per se capessendam manus civium suorum non prensaverit,[2] tamen alios, quos idoneos rebus agendis iudicabat, sedulo & ad accedendum ad remp. hortaretur, & saluberrimis eos praeceptis atque consiliis ad res bene administrandas vel praepararet vel in ipso rerum agendarum articulo iuvaret; denique ut unicuivis officia, quae cuique pro eo loco, quo esset in republ. constitutus, incumberent, perspectâ atque lucidâ ratione designaret.[3]

§. VI. *Privati commodi generosus contemtus.*

Cum miro isto, quod communem hominum salutem complectitur, studio coniunxit Socrates ita generosum pro-

1 *Mem. Socr.* I. 1, 16. IV. 2, 22. 23. IV. 4, 6. IV. 6, 1. cf. CIC. *Tusc. Quaest.* V. 4. *Acad. Quaest.* I. 4.
2 *Mem. Socr.* I. 6, 15. Confer tamen I. 1, 18.
3 III. 1, 3. 5. 6. & alibi.

priae utilitatis despicatum, ut fructus cunctos quaestusque, qui ex ipsius disciplina in rem suam familiarem redire potuissent, constanter declinaverit detrectaritque.[4] Iam, posse quidem aliquem veritatis esse sincere studiosum, & tamen suae doctrinae, si cum aliis eam communicet, mercedem quamdam fructumque capere, ita ut aequorum omnium hominum iudicio recte agere censeatur, nemo non confessum ibit. Quid enim veritati obest, si in eos, qui illam doceant, grati animi pignora inde deriventur? At vero Socrates quum videret, sophistas, quibus tunc abundabant Athenae, honesto quodam disciplinae honorario minime contentos, immodico quaestui unice inhiare, ac mercenariâ prorsus servilique ratione vendere ac veluti venalem mulierem turpissimo mercatu prostituere iactatam suam sapientiam;[5] ingenuâ iustissimâque indignatione accensus, contrariam plane viam sibi ingrediendam putavit, ne nobilissimum ipsius institutum cum pulcris horum nugis vulgo confunderetur, & plurima pars fructuum ex ipsius disciplina ad formandos hominum animos sperandorum periret. Itaque mirum sibi videri aiens, si is, qui Virtutis disciplinam profiteretur, mercedem operae exigeret,[6] hanc sibi legem scripsit, ut, nullâ inter homines spectatâ conditione, nullâ exceptione, quicumque desiderio virtutis noscendae colendaeque teneretur, sive civis esset, sive peregrinus, sive opibus abundaret, sive egestate fuisset pressus, cum eo sine ulla remuneratione, quidquid salutaris doctrinae consiliique haberet, communicaret;[7] satis praemii pro praestita opera tulisse ratus, si eos, qui ipsius disciplinae sese tradidissent, & meliores sapientioresque & sibi ipsi bonisque omnibus amicos reddidisset.[8]

4 *Mem. Socr.* I. 6, 5. cf. DIOG. LAERT. II. 24. 27.
5 I. 2, 6. & 6, 5. & 13.
6 I. 2, 7.
7 I. 2, 60.
8 I. 6, 9. & 14. I. 2, 8. & 61.

CAPUT III.

De Socratis animi fortitudine & constantia.

§. VII. ***Socratis animi fortitudo Imo ex mollitiei despicatu declaratur.***

Quae in perpetuis vitae huius terrenae vicissitudinibus magnum virum absolvit Animi Fortitudo & Constantia, haec in charactere Socratis quantum eluceat, neminem, qui vitae eius instituta cognovit, fugere potest. Et primo quidem loco vehemens mollitiei fastidium, quod omnibus in rebus constanter in eo adparuit, [1] magnum nobis fortis eius animi argumentum suppeditare debet. Athenas tamquam pestilenti sidere hic morbus adflaverat; omnium vires & corporis & animi fractae debilitataeque erant; cupiditatum imperium vigebat. Socrates, qui animi imperio, corporis servitio uti consueverat, hac contagione non erat infectus; sed perniciem exinde orituram praesagiens, summis animi viribus grassanti inter cives malo occurrere, suaque in origine herbam quasi venenatam suffocare studuit. Quî autem fieri potest, ut vir, qui humanitatis sensum habet, ac ingenuae libertatis summo amore ducitur, sub libidinum iugum cervicem suam submittat? Num is, qui ob libertatis conservationem pecuniarum illecebras aspernatur, libertatem abiiciet, ut voluptatum blanditiis serviat? Mollities vero quid aliud sibi propositum habet, nisi vitae commoditates & delicias, quibus corporis voluptatibus consulitur, animorum omnis vis enervatur? Libertas igitur hominis vox inanis, ubi cupiditatum libidinumque regnum obtinet. Socrates, de rei turpitudine & dedecore persuasus, ita sollicite cauteque omnes, quibus corporis robur confringi solet, scopulos effugit, ut non suo tantum aevo, sed universo humano generi tamquam exemplar quoddam proponi posse

1 *Mem. Socr.* I. 2, 1 - 3. cf. *Sympos. Xenoph.* ex ed. Leuncl. pag. 691.

videatur. Et quidem frugalitatem in victu quod adtinet, & cibi potusque continentiam, quam veluti basin aliquam atque fundamentum reliquarum virtutum esse philosophus noster pronunciavit; 2 constat, Socrate neminem profecto magis eam coluisse exercuisseque. Ita enim frugalis erat, ait Xenophon, ut nesciam an quisquam sit qui non facili negotio tantum sibi comparare possit, quantum ipsi suffecit. Nam sive domi, sive ab amico ad coenam vocatus accepisset conditionem, hanc rationem constantissime tenere consueverat, quam & aliis ut sequerentur commendare solebat, ut numquam, nisi esuriens, cibum, nec, nisi sitiens, caperet potum. 3 Quod ipsum optimum etiam remedium esse fastidii aiebat, ut edendi modum naturali adpetitu finiremus. 4 Neque vero minus in reliquis rebus, quibus succumbere hominum mollities solet, temperantiae studuisse Socratem, 5 ex iisdem rationibus colligi potest, e quibus frugalitati caeterisque virtutibus adhaesisse eum constat. Pati enim, ut sive venere, sive somno, sive laboris impatientiâ, aut quae sunt huius generis alia, vincamur, debilis infirmique animi significationem habet. Temperantia vero hanc rationem sequitur, ut, necessariis vitae conservandae praesidiis commoditatibusque corpori subministratis, animus sui semper compos, lubidinum desideriis rerum superfluitatem deneget. Hinc, *intemperantiae deditos*, Socrates aiebat, 6 *in servitute esse miserrima, a studio sapientiae arceri, persaepe eo redigi, ut malum pro bono amplecti cogantur, expertes esse voluptatis verae, quae percipi possit e cibo, potione, venere, somno, ex scientia boni malive, & studio rerum ad vitam recte honesteque transigen-*

2 ἀρετῆς κρηπῖδα. *Mem. Socr.* I. 5, 4.
3 *Mem. Socr.* I. 3, 5. 6. cf. Diog. II. 25. *Xen. Cyr.* I. 3, 10. ubi Cyrum de patre differentem facit: διψῶν παύεται.
4 *Mem. Socr.* III. 13, 2.
5 *Mem. Socr.* ll. cc. & Diog. II. 25. cf. Gell. N. A. II. 1. Aelian. Var. Hist. XIII. 27.
6 *Mem. Socr.* IV. 5, 2-12.

dam necessariarum, alienos esse ab omni virtute, & ritu bestiarum rudissimarum vivere. Contra temperantes, cum sectentur bonum, abstineant a malo, in dies meliores fieri beatioresque, & rebus praeclare agendis magis magisque idoneos. Quae quam vera & salutaris praeceptio sit, cum ipse omnium esset continentissimus, [1] suo exemplo nullo non tempore declaravit.

§. VIII. *Nec nimiam corporis curam gessit Socrates, neque vero cultum corporis negligendum putavit. Mentis vero praecipuam habuit rationem.*

Dicat autem aliquis, quid hoc magnopere praeclarum atque eximium in se habet, a Venere, a Baccho, caeterisque lubidinum turbis abstinere? an non hoc prudenti cuivis, qui vel valetudinis suae rationem habet, curae est, ut omnia, quae noxam inferre possint, vitet fugiatque, atque id modo sequatur, quod proficiat corpusque in salvo statu retineat? Negari quidem non potest, tantam laudem non mereri continentiam quae a praecipuo corporis amore curaque unice proficiscatur; quaeve id solum spectet, ut vitae socordia aut mollis quaedam securitas promoveatur, adeoque privatae utilitatis rationes provideantur. At nimirum eiusmodi ratio tantum abest, ut Socrati tribui queat, ut nimis severus potius morosusque in corporis cultu, atque in eo negligendo paene nimius fuisse nonnullis videri potuerit. At vero corporis curam cultumque nec ipsum neglexisse Socratem, nec alios, qui id agerent, probasse, cum diserto Xenophontis testimonio, [2] tum aliis documentis compertum habemus. Certe in illo cum adolescente Epigene colloquio, [3] sedulo commendantem videmus honestam corporis curam; eam nempe, qua firmum atque validum praestetur hoc animi sive habitaculum sive instrumentum, & ad officia quaevis menti prae-

1 *Mem. Socr.* I. 2, 1.
2 I. 2, 4.
3 III. 12.

ſtanda habile reddatur: quae ſi adhibeatur cura, plurima inde commoda naſcantur; ſi negligatur, malorum atque aerumnarum exſiſtat colluvio. Eodem pertinet, quod ſaltandi etiam artem amaſſe Socratem tenuiſſeque, & aliis, ut eamdem ad corpus firmandum diſcerent, ſuaſiſſe legimus. 4 Caeterum audire iuvat, quae Antiphonti Sophiſtae, tenuem Socratis victum veſtitumque calumnianti, ab ipſo Philoſopho noſtro ſcite ſalſeque repoſita legimus. 5 Verum enimvero mentis excolendae praecipuam utique rationem homini habendam cenſuit; cum corporis voluptates praeſentem quidem ſenſum iucunditate aliqua perfundere poſſint, animi vero perficiendi ingenua ſeduſaque cura non ſolum delicias longe ſubliniores nobilioresque & honeſtiſſimam voluptatem comitem habeat, verum etiam ſempiternam & numquam interituram adferat utilitatem. 6

4 Diog. Laert. II. 32. Xenoph. *in Symp.* p. 693. Lucian. *de Saltatione*, cap. 25.

5 *Mem. Socr.* I. 6, 5-7. » An *vilem*, inquit, *victum meum eſſe* putas, » quaſi qui minus ſalubribus cibis, quam tu, veſcar, & minus ro» boris ſuppeditantibus? An quod ea, quibus ego veſcor, com» paratu difficiliora putas, quam quibus tu veſceris? An vero, » quae tibi adponuntur, ea magis ad tuum palatum eſſe putas, » quam ad meum, quae mihi? An neſcis, quemque, ut maximo » cum adpetitu comedit, ita minime requirere obſoniorum deli» cias; &, ut maximo cum adpetitu bibit, ita minime potum » deſiderare comparatu difficilem? Iam veſtes qui commutare » ſolent, frigoris eas aeſtusque cauſſâ mutant, & calceis utuntur, » ne ob ea, quae pedes laedunt, iter facere prohibeantur. Me» ne igitur umquam vidiſti vel ob frigus manere domi, vel ob » aeſtum certare cum quoquam de umbra, vel ob pedum algo» rem non quocumque lubeat abire? An neſcis, eos, qui naturâ » corpus habent infirmiſſimum, exercitatione eo pervenire, ut » in eis rebus, ad quas ſeſe exercuerint, robuſtiſſimos quosque » qui ſe non exercuerunt, vincant, & facilius eas res ferant? » An non autem putas, me conſuetudine & uſu omnia ferre faci» lius te, non exercitato? «

6 *Mem. Socr.* I. 6, 8. 9. III. 9, 1 ſqq.

§. IX. *Respondetur iis, qui Socratem obscoenis indulsisse voluptatibus accusant.*

Quamobrem mihi in animum Socratis intuenti nihil magis dolendum occurrit, quam illud, quod virum, qui ut martyr virtutis mortem oppetiisse existimari debet, cum pessimae notae mulieribus consuevisse, quin etiam foedae paederastiae flagitio deditum fuisse, multos calumniari videam. Quod priorem illam accusationem adtinet, video, ab iis, qui huius vitii Socratem reum agunt, vulgo ad colloquium, quod in Xenophontis Memorabilibus legitur, cum meretrice Theodota habitum,[1] provocari solere. Ego vero nescio, qua re moti illud eruere hinc conentur: quin potius persuasum habeo, si quis ad legendum hunc dialogum, priusquam ipse aliquid statuerit, accedat, eumque studiose perlegat, fieri non posse, quin ex ipsa dialogi structura rationeque cognoscat, haudquaquam artes meretricias mulieri isti serio tradere Socratem in animo habuisse, verum ironiae sale conditum esse omnem eius sermonis habitum: quod inprimis in exitu colloquii fit manifestum, ubi, abiectis mulieris precibus, excepturum se eam apud se, nisi cariores sibi adfuerint amici, discedens illi pollicetur. Si qui vero sunt, qui id ipsum, quod cum familiaribus suis scorti domum adierit, vitio vertere Socrati velint; cogitent, in ea urbe & eis temporibus vixisse Philosophum nostrum, quibus mos hic obtinuit, ut iuvenes, si peregrina Athenas advenisset mulier, ad eam spectandam vulgo confluerent. Quare laudari potius provida Socratis cura debet, qui non solos per se adire foeminam, cuius & forma & artes mire iactabantur, iuvenes suos amicos passus sit; sed lubricum in locum, a quo non abstenturos noverat, comitari ipse maluerit; quo suis sermonibus rubore illam perfundere, hos vero ab obscoeno meretricum usu deterrere, denique omnes quotquot adessent ad meliorem viam revocare adniteretur.

1 *Mem. Socr.* III. 11.

Alterum illud, quod Socrati temere impingitur, paederastiae crimen, quam inane fictumque sit, facile is, qui falsam eius cum meretricibus consuetudinis accusationem esse intellexerit, nobis largietur. At, qui istam infamiae notam viro innocentissimo inustam volunt, eos ipsum Xenophontem nostrum, veluti disertum eius rei auctorem, testari videmus! Quid vero? illum Xenophontem, qui conceptis verbis *Veneris continentissimum omnium hominum Socratem* nobis prodidit? 2 Qui, *facilius eum a pulcherrimis & formosissimis, quam alii a deformissimis, abstinuisse*, tradit? 3 Qui quavis occasione & *acerrime reprehendentem* Socratem *eos, qui isto flagitio essent dediti*, & *sollicito animi adfectu hortantem familiares, ut non ipsum modo flagitii actum, sed quidquid etiam incendendae libidini materiam suppeditare posset, studiosissime vitarent*, inducit? 4 Scilicet ex alio XENOPHONTIS libello, qui *Convivium* inscribitur, tragoediae istae citantur: quo in Convivio, inter alia multa, quae facete & per iocum, nec tamen citra seriam & gravem sententiam, dicta memorantur, Charmides inducitur per iocum adfirmans, *se Socratem, apud quemdam ludi literarii magistrum, quum eumdem cum iuvene Critobulo librum evolveret & in eo nescio quid percurreret, vidisse caput capiti, humerumque nudum nudo Critobuli humero adplicantem.* 5 Quod quoniam eo loco memoratur, ubi in obscoenum illum morem, qui nimis utique tunc pervulgatus erat Athenis, sermo inciderat; ita dictum nonnullis visum est, tamquam gravius aliquid, quam verba sonant, significaretur, & tamquam ex ipsius etiam Socratis responso, quod ibi Charmidi dedisse fertur, confessum nunc foedi flagitii reum Philosophum nostrum haberemus. Sed hi, si, priusquam ita statuere praesumsissent, integrum libellum, e quo verba ista decerpta sunt, perlegere voluissent, totius illius disputa-

2 *Mem. Socr.* I. 2, 1.
3 I. 3, 14.
4 I. 2, 29. I. 3, 8 sqq.
5 XENOPH. *Conviv.* pag. 698. Edit. Leuncl.

tionis, quam ibi Xenophon exposuit, rationem finemque ab ipsorum sensu prorsus discrepantem & quam maxime abhorrentem cognovissent. Quin, si vel ipsum Socratis ad illa Charmidis verba responsum, vel paucula verba, quae hunc locum, ad quem provocant, proxime praecedunt, considerare voluissent; iam satis haec esse potuerant ad intelligendum, quam longe a vero absit sinistra illa, quam huic loco temere supponunt, interpretatio.[1] Certe, si umquam aliâs, in primis sane totâ illâ disputatione, quae hoc libello continetur, Socratem de industria & ex professo studioseque id agentem inducit Xenophon, ut indignitatem foedidatemque illius, de quo agitur, flagitii suis ob oculos ponens, & vel a primo libidinis fomite eos deterrens, ad nobiliores quasque & homine digniores voluptates, ex ipsa quoque hominum & iuvenum etiam consuetudine capiendas, invitaret; nempe ex casta animorum coniunctione, & ex amicitiae deliciis, quibus nihil esse possit ingenuo homini iucundius; tum ex iuvenibus, qui felicibus essent a natura dotibus instructi, ad honesta & praeclara quaeque formandis, erigendis, incitandis, quo & ipsos in perpetuum ad quaevis grati animi officia essemus

1 En ipsum locum, ex Xenophonte ad verbum translatum! Socrates, quum docuisset, primos quosque fomites etiam libidinis sollicite esse cavendos, his verbis orationem claudit: *Quamobrem equidem abstinendum esse aio formosorum ab osculis ei, qui pudice vivere posse cupit. Ad haec Charmides: Tu vero, mi Socrates, inquit, quamobrem nos amicos tuos adeo, quibusdam quasi puerorum terriculamentis, a formosis depellis? quum ego te ipsum, ita me Apollo amet, quo tempore apud ludi literarii magistrum eumdem cum iuvene Critobulo evolvebas librum, caput capiti, humerumque nudum nudo Critobuli humero viderim admovisse? Et Socrates: Eheu! inquit, ob id ipsum, quum velut a bestiola quadam* (conf. Mem. Socr. I, 3, 12.) *morsus essem, amplius quam quinque dies pruritu urebatur mihi humerus, & in corde quasi pruriginem quamdam habere videbar. Verum nunc tibi, Critobule, coram tot testibus denuntio, ne prius me adtingas, quam mentum tibi perinde atque caput caesarie fuerit vestitum.* Quibus verbis haec subiungit Xenophon: *Atque in hunc quidem modum illi seria iocosque miscebant.*

devincturi, & ab omnibus bonis & ab universa republ. gratiam inituri. At vero aurea ista praecepta atque monita non torvâ utique fronte aut stomachosâ quadam tristique morositate, qua nec aliâs usus est Socrates, & quae ab eo loco atque tempore, quibus ista disputasse fertur, alienissima erat futura, in auditorum aures inclamavit vir prudentiâ non minus & morum comitate, quam integritate castitateque, conspicuus; perspecte nempe intelligens, tali ratione offendi quidem homines & fastidio quodam horroreque alienari a virtutis via posse, retrahi a vitiis ad virtutisque amorem flecti non solere. Itaque, quemadmodum & aliâs *dulcem & facetum, festivique sermonis, atque in omni oratione simulatorem, quem εἴρωνα Graeci nominaverunt, Socratem*, ut CICERO ait, [2] *accepimus*; sic praesertim convivalem illum sermonem, quo facilius in aures animosque admitteretur a convivis, honestâ quadam hilaritate & exquisito ironiae sale conditum videmus. [3]

§. X. *Socratis animi Fortitudo IIdo ex mira constantia declaratur, qua superatis gravissimis quibusque obstaculis, suum vivendi docendique institutum perpetuo studio persecutus est.*

Mollitiei fuga, quanta in Socrate fuit, magnam omnino animi vim significare videtur, de qua dubitari non amplius poterit. Sed egregia haec animi vis atque robur in constanti, quam per universae vitae spatium tenuit, docendi, vivendique ratione magis etiam cernere licet. Sumus enim fere omnes ita comparati, ut ad bona praeclaraque consilia capienda proni, ad perficienda eadem, si quid difficultatis vel impedimentorum nobis obiiciatur, tardi segnesque reperiamur. Nihil enim facilius nobis videtur, quam captorum consiliorum, inprimis ubi splendida sunt, perfectio;

2 De Offic. I. 30.

3 Quo cum alia in eodem sermone passim occurrentia, tum illud (p. 695.) est referendum, quod *lenocinii arte se maxime confidere* Socrates gloriatur; *quam artem si exercere vellet, magnam se*, ait, *pecuniae vim esse corrogaturum.*

quippe fallimur praeclarâ eorum specie; fictâ gloriae opinione nominisque amplificati, quod sequi ea ubi absoluta fuerint oportet, illudimur: praestringuntur itaque oculi nostri eorum splendore; cernere iam eadem absoluta, audire iam hominum laudes celebrationesque nobis videmur: deinde cum propius ad perficienda accedimus consilia, atque impedimentorum obruimur cumulis, animus angitur, voluntas vacillat, & iam in eo sumus, ut quae tam laetâ hilarique mente conceperamus consilia, mittamus, eorumque absolutioni valedicamus. Haec voluntatis inconstantia & fluctuatio, quae magnum hominum numerum occupat, quam aliena ab iis, qui gloriosis funguntur actionibus, esse debeat, rei ipsius natura declarat. Quid enim? si qua res sine magna opera data, sine multa virium intentione, cum adsueto hominum torpore geri potest, num gloriosam quis eam adpellet? Illa vero gloriae plena adpellanda est, quae magnis difficultatibus superatis, magna molestiarum vi repulsa, magnarum utilitatum specie & eximiorum bonorum fructu, qui offerebatur, spreto, feliciter bonoque cum successu fuerit perfecta. Ut autem adeo bene geratur perficiaturque res, quanta animi constantia & robur desideretur, facile perspicitur. Atque illud ipsum, quod veram Socratis fortis animi dignitatem & pretium constituit, est constantia, perpetuitas, stabilitas, perseverantia. Ab ipso scilicet temporis puncto, quo virtutis cognitionem & cultum maximam hominibus adferre utilitatem posse Socrates sibi persuaserat, non interrupto & indefesso labore contentioneque, ut virtutem & felicitatem inter cives suos disseminaret, magno huic scopo obviam ivit. Atque, ut cuivis eximia Socratis animi constantia in oculos incurrat, quot & quanta illi obstacula per temporum, in quae incidit, rationem fuerint opposita, iam paucis recensere iuvabit.

Doctrina, quam Socrates Athenarum incolis nuntiabat, nova omniumque auribus peregrina erat. Ne Philosophi quidem ante Socratem id agebant, ut, licet de omni rerum supra hominum captum positarum universitate multum

inter se digladiari consuevissent, ad hominis humanaeque naturae conditionem investigationes suas converterent; adeoque hac patefactà, quid homini sequendum, quid fugiendum sit, quo stabilis felicitatis particeps fiat, rudes hominum animos instituerent. Socrates igitur primus erat, qui divinam hanc Philosophiam, quae morum emendationem, adeoque internam mentis perfectionem, propositam sibi habet, in hominum conventibus congressibusque aperuerit. Superstitio vero a teneris omnium animis veluti insita, Sophistarum malis artibus firmata & corroborata, maiorum auctoritate augustam quamdam sanctamque maiestatem nacta, ita altas apud vulgum radices egerat, ut, qui perspectum habet, quanta tenacitate opiniones, quas cum lacte nutricio quasi suximus, ubi provectiori aetate altae & sustentatae sint, defendantur, is facile intelligat, quam difficulter inaudita antea Socratis doctrina apud Athenarum cives hospitium invenire debuerit. Evellenda & exstirpanda ex eorum animis erat opinionum de rebus ad religionem spectantibus mira perversitas; quo semen, quod in eorum animos ipse spargeret, melius feliciusque efflorescere, & aliquam tandem fructuum messem ferre posset. Sed, quam aegre haec sublimis hominum animos emendatrix philosophia per atras superstitionis penetret nubes, omnium seculorum experientia evincit.

Aliud impedimenti genus in summa illorum temporum levitate morumque corruptela erat positum. In tanta nimirum vitae licentia, quanta hoc viguit aevo, si morum magister bonà mentis indole ingeniique sagacitate ductus, ut ad meliorem homines revocet viam, inter illos surgere audeat, qua spe nisus aliquantulum emolumenti suis praeceptionibus in homines se derivaturum sibi persuadebit? Quem vero magis fugiunt quasique exhorrescunt perditi, luxuriosi, omnique lubidinum generi dediti, quam eum, qui lubidinibus frena iniicere, & ad saniorem vitae rationem meliusque institutum reverti illos iubet, hortaturque, ut, temeritate hac abiecta, rationem in consilium adhibeant?

Socrates igitur ab eiusmodi hominibus, qui belluarum ritu ad quaslibet voluptates propensiores erant, quam ad vitae recte instituendae praecepta sequenda, haud sane facile exspectare poterat, ut severiori huic disciplinae aures suas essent adcomodaturi. Quin potius consentaneum erat, ut hi quidvis etiam agerent & molirentur, quo & alios quosque, qui patientem disciplinae adcommodare aurem visi essent, a recto quo coepissent tramite avocarent, & in transversum abriperent. Morari vero & inhibere tantam torrentis vim, non exigui obstaculi propulsio putanda est.

Sophistarum denique pravae artes, quibus populum, & iuvenes praesertim, laqueis suis implicare studuerunt, Socratem vero quovis calumniarum genere proscindere, & suspicionem, contemtum, odiumque civium suorum in eum concitare non destiterunt, minime praetereundae sunt in recensendis difficultatibus, saluberrimo nobilissimi Philosophi instituto obiectis. Quae nimirum, quamvis cumulatae atque gravissimae, non tantam tamen vim habuerunt, ut Socratem a consilio, quod semel ceperat, avertere potuerint.

§. XI. *Socratis animi fortitudo IIItio ex generosa mortis iniustae perpessione clarissime elucet.*

Haec voluntatis mira stabilitas in vitae eius exitu summa etiam luce splenduit. Quam iniuste Socrates ad necem obeundam coactus fuerit, Atheniensium multi coaevi, at potissimum posteritas perspexit. Nemo autem firmius ipso Socrate de mortis, quae ipsi instabat, iniustitia persuasus erat. 1 Tamen, licet forsan vel precum vi aut flebili defensione gratiam iudicum sibi conciliare, vel amicorum operà e vinculis elabi fugàque salutem sibi parare potuisset, 2 hac vià contemtà, quidquid magistratus decrevisset, lubenter ferre, eiusque voluntati, quaecumque tandem illa esset, ultro nullaque iudicii reluctatione sese subiicere antetulit.

1 *Mem. Socr.* IV. 8, 9.
2 *Mem. Socr.* IV. 4, 4. cf. Diog. II. 24. Cic. Tusc. Qu. I. 29.

Atque ita laetus iniustum perpessus est supplicium, eoque ipso constantis & fortis animi luculentissimum civibus suis omnique posteritati documentum praestitit.

Quo magis vero constantes vitae Philosophi nostri rationes cum vitae eius exitu coniunctas contemplor, eo maiore admiratione praestantiae atque eminentiae huius Viri teneri me sentio. Neque adeo aptiorem meisque rationibus adcommodatiorem, in exitu harum pagellarum constitutus, coronidem scriptiunculae huic imponere me posse arbitror, quam si eadem, quibus XENOPHON *Memorabilia Socratis* conclusit, mea hoc loco faciam verba: *Mihi quidem, cum talis esset Socrates, qualem commemoravi, nimirum adeo religiosus, ut sine Deûm consilio nihil ageret; adeo iustus, ut nemini ne exiguâ quidem in re noceret, plurimum vero prodesset iis qui ipso uterentur; adeo continens, ut numquam id quod iucundius esset, meliori anteponeret; adeo prudens, ut in melioribus ac peioribus diiudicandis non erraret, neque alterius ad hoc operâ egeret, sed ipse sibi ad cognitionem horum sufficeret; denique qui & arte polleret praeclare cogitata commode & subtiliter disserendi, tum aliorum sententias explorandi, errantes redarguendi, ad virtutem ac honestatem homines excitandi; eiusmodi vir esse mihi visus est, qualis qui sit, is optimus & beatissimus iudicandus sit. Quodsi cui secus videtur, is, velim, aliorum cum huius conferat moribus, atque deinde iudicium faciat.*

ARGUMENTI SUMMA.

CAP. I. De Socratis in Deum pietate. §. 1. 2.

CAP. II. De miro Socratis felicitatem hominum promovendi studio. §. 3-6.

CAP. III. De Socratis animi fortitudine & constantia. §. 7-11.

APPENDIX

CONTINENS PARTICULAM DOCTRINAE

DE MENTE HUMANA

EX GERMANICO SERMONE IN LATINUM CONVERSAM. *

(*Inducitur bonae indolis Adolescentulus, se ipsum pertentans, & secum ipse tali quodam modo disserens.*)

In rerum infinitis modis variarum atque variarum, quae mihi in hoc mundi theatro circumspicienti occurrunt, aut quae vel corpus meum vel animum quocumque modo adficiunt, longe maxima pars ita comparata est, ut voluptatis cuiusdam sensum magis, quam doloris aut aegri-

* Excerpta est haec Commentatio, & nunc primum in Latinum sermonem conversa, ex libello quem Germanico olim idiomate in usum Gymnasii Argentoratensis auctor superiorum Commentationum conscripserat; cui titulus, *Teutsches Lesebuch für die Jugend, zum Gebrauch des Strasburgischen Gymnasiums*: qui libellus primum anno MDCCLXXX. in publicum editus est, bis quidem interim recusus. Est autem pars haec posterior eius *Capitis*, quo de *Mente humanâ* in praedicto libello agitur: quo capite eamdem fere de Mente humana doctrinam, quae in superiorum Commentationum nonnullis continetur, ea ratione exponere studuerat auctor, quae & vulgi captui & Adolescentulorum maxime ingenio adcommodata videretur. Iam quum in ipsa calce Commentationum philosophicarum, quas typis denuo descriptas in lucem emittimus, vacua nonnulla folia superesse monuerit me typotheta; nec alienum ab hoc loco visum iri existimavi, nec ingratum fore Lectoribus, si hoc quidquid est scriptiunculae hic subiicerem: quamquam vereor, ne ista sic in alium sermonem aliumque locum translata, omnem paene nativum suum colorem vimque amiserint.

tudinis, suâ naturâ mihi adferant. Sed ipsa illa voluptas, ipse ille gratus iucundusque sensus, prouti ex alio atque alio rerum genere nascitur, (perinde atque dolor aut ingratus sensus, qui ex aliis rebus subinde mihi adfertur) non solum *gradu*, atque *duratione*, verum etiam *toto genere* plurimum differt. Quod quidem discrimen, quamvis a multis hominibus parum animadversum minimeque expensum videam, tamen & maximi est momenti, & haud ita difficili negotio intelligi potest. Quodsi (ut hoc utar) titillationem illam cogito, qua lingua mea & palatum ex delicato quodam cibo aut exquisito aliquo potu adficitur; quid illa tandem commune habeat cum ea voluptate, qua me moveri sentio, ubi mihi licet rarius quoddam & illustre naturae spectaculum, aut hominum opus aliquod eleganter & artificiose confectum, quod praesertim novum & adhuc mihi incognitum fuerit, oculis meis lustrare, aut sonorum vocis humanae variorumque musicorum instrumentorum suavem concentum auribus percipere? Stupidam illam voluptatem, quam ex inerti somno aut socordi quiete, cui non ex peracto labore condimentum accesserit, percipere nonnulli videntur, quis quaeso praeferendam aut solummodo conferendam existimet ei gaudio, quo fruor cum corporis mei vires variis atque variis modis tentare exercereque mihi licet? – – –

Multae sunt voluptates cum mutis animantibus homini quodammodo communes: aliae contra ex subtiliore quodam sublimioreque genere sunt, & hominis magis propriae. Omninoque dissimulare mihi non possum, ingens interesse discrimen inter crassiores illas voluptates, quae nonnisi in *corporis mei* iucundo quodam sensu motuque insunt, & inter has quae *me ipsum*, qui hoc corpore tamquam instrumento utor, propius adtingunt, quae nobilioribus mentis animique facultatibus percipiuntur: porro inter eas voluptates, quibus *ego solus privatim mecum*, & inter has quibus *in aliorum societate & communione* fruor; quibus scilicet ex hoc ipso, quod alii eas mecum partici-

pent, insigne accedere momentum video: rursus inter voluptatem eiusmodi, ad quam percipiendam *ego meâ operâ*, meâ industriâ, meâ arte, *nihil* magnopere *contuli*; atque eam, qua perfundor quum mihi sum conscius, *meâ operâ*, *meâ industriâ* pulcri quiddam & boni & utilis me didicisse, aut etiam effecisse me aliquid, quod eis quibuscum vivo, ac fortasse etiam posteris, gratum atque commodum sit futurum: denique inter eam voluptatem, qua intellexissem frui me non posse, quin ii *homines*, quorum alioqui multum apud me valet iudicium atque auctoritas, eam ipsam ob caussam quod huic voluptatum generi prae caeteris indulgeam, *me aspernentur improbentque*; & inter illum iucundissimum animi sensum, quo moveor quum eis *hominibus*, quorum cognita mihi & prudentia & honestas est, *probari meos mores*, laudarique ab eis consilia mea & vitae institutum intelligo.

Quum *adpetitio* quaedam aut *aversatio* alicuius rei, ex boni aut mali specie quae in ea inesse videtur, in me oritur; eo ipso excitor, ut viam rationemque exquiram, qua consequi id quod expeto, evitare id quod fugio, queam. Quumque me viam rationemque & cognovisse & in potestate mea habere mihi videor, tum vero *nisus* aliquis ac veluti *impetus* in me exsistit ad eam viam ingrediendam, illamque adhibendam rationem. Et quidem *naturalis* omnino ille *nisus* atque illa velut impulsio est: verum tamen satis ipse sentio, atque profecto sum conscius mihi, *non* idcirco *cogi* me, ut necessario sequar illam impulsionem & nisui illi morem geram. Frequens me observatio docuit, dum unum genus voluptatis secutus sum, subinde aliâ interim ex parte maiorem aliquem dolorem aut aegritudinem mihi ingruisse, ac nonnumquam etiam eodem fere ipso in genere, in quo voluptatem eram sectatus, graviorem dolorem esse consecutum; ita quidem, ut minoris alicuius aut brevioris aut ignobilioris voluptatis caussâ maius subinde & stabilius nobiliusque bonum neglexerim, & eius adipiscendi occasionem e manibus emiserim. Pul-

cre etiam novi, saepe quidpiam primâ specie iucundum admodum aut iniucundum mihi visum esse, quod ipsum deinde, re penitius cognitâ, longe secus se habere deprehensum est. Quod si igitur operam dederò, meque adsuefecero, ut, quoties in me nisus aliquis & impetus oritur, hoc ipsum quod modo dicebam cogitem atque recorder; *in mea* semper erit *potestate*, ut, priusquam adpetitioni aversationive indulgeam, nisuique illi obtemperem, paulisper *me inhibeam*, *mecumque considerem* atque deliberem, utrum hoc tempore, hoc rerum statu, prudenter sim facturus, si huic indulgeam adpetitioni aut aversationi, atque id exsequar quo me illa impellit; an fortasse, hanc partem si continuo ero secutus, multo melius quidpiam atque gravius sim neglecturus, multaque mihi incommoda contracturus. Atque ita *penes me* erit, ut *libero mentis consilio* atque *deliberatâ animi voluntate* id agam, quod prae caeteris optimum iudicavero.

Notabilis haec illa dos est, quam *Libertatem voluntatis & actionum humanarum* vocamus. Ac nonnisi eam ipsam ob caussam, quod hac dote instructi sumus, quod libera hominis voluntas est, liberumque agendi consilium; non nisi hanc ipsam, inquam, ob caussam, actiones nostrae, prouti vel utimur libertate nostra, vel abutimur, ita *vel laude vel vituperatione* dignae censeri possunt. Nihil profecto vel tamquam *meritum* meum, vel tamquam *culpa*, *imputari* mihi potest, nisi quatenus in mea fuerat potestate, sive hanc agendi rationem sequi, qua usus sum, sive aliam. Quum hominis mentem dicimus esse *ratione praeditam*, tum hoc vocabulo *Ratio*, praeter reliquas facultates quae ad intelligentiam rerum nobis datae sunt, simul hanc animi humani *Libertatem* comprehendere solemus.

Isto libertatis dono, a benigno naturae nostrae Auctore nobis concesso, si non utitur homo; si adpetitiones quasque aut aversationes, sicut in ipso oriuntur, continuo nullâ institutâ deliberatione sequitur, & cuique impulsui protinus morem gerit; tum vero veluti brutum animans

vitam degit, & in *servitutem* se ipse tradit suis cupiditatibus libidinibusque. Habet autem hoc, quemadmodum aliae mentis humanae facultates, sic vel maxime haec *Libertatis* dos, si quis eâ rarius utitur, si non dat operam ut se ipse emancipet ac sibi vindicet, si nimis frequenter, quidquid sit quod praesens quaelibet libido suadeat, in eam partem se passus fuerit caeco impetu abripi, ut in eo homine nobilissima mentis vis diuturno neglectu ita obtorpeat, ut ad extremum e cupiditatum vinculis, quibus se ipsum constringi suâ culpâ passus est, prorsus non amplius possit sese expedire. - - - -

Quod si serio hoc ago, ut illa nobilissima mentis vi recte utar, ut omni tempore ex variis agendi rationibus propositis eam seligam, quae hominis naturâ & eâ excellentiâ, qua mutis animantibus praestamus, dignissima sit; facilis atque obvia observatio me condocet, non hoc agi ut eam partem sequar quae mihi, pro meo sensu, iucundissima sit futura; aut ut dicam mecum: »hoc genere voluptatis, quamvis aliis humile fortasse ac vile esse videatur, »equidem sum contentus; neque eas curo quae ab aliis »nobiliores & sublimiores homineque digniores voluptates »nominantur.« — Exaudio quippe vocem ex imo pectore meo tale quidpiam mihi adclamantem: »Quamvis istud tuae libidini gratum sit futurum, *debes* tu tamen, DEBES inquam, hoc aliud potius agendi consilium capere; idque *hanc ipsam ob caussam*, quod hoc *honestius*, *aequius*, *convenientius*, *hominis naturâ & excellentiâ dignius* est; quum contra istud, tali certe in rerum statu, hoc tempore, his positis, *humile*, *indecorum*, *turpe*, *iniquum*, *homine* denique *ratione praedito indignum* sit!« — Ista vox interna, iste intimus animi sensus, nihil est aliud nisi quam vulgo *Conscientiam* vocamus: quae conscientia, quoties de graviori quodam agendi consilio agitur, si eam, priusquam ad agendum accedam, consulere & dictata eius audire voluero, significat mihi, quid *rectum*, quid *honestum*, quid *probum*, & in morum genere *bonum* sit, aut contra: ea-

demque deinde, re peractâ, prout vel secutus fuero ipsius dictata, vel aspernatus ero, sic aut *vituperat* me, & prave factum *exprobrat*, & diris *morsibus*, si quid gravius peccatum est, me *cruciat*; aut e contrario *comprobatione suâ*, cum honestissimae voluptatis sensu coniunctâ, *remuneratur*. Atque ex eodem, quem dico, intimo animi sensu, neque ullâ aliâ viâ rationeve ipsas notiones illas ad me delatas esse reperio, quas hisce vocabulis, *rectum*, *iustum*, *honestum*, *probum*, (*morale*) *bonum*, & quae sunt *his opposita*, significantur: quae vocabula, horumque similia, hominum omnium sermone ita trita video, ut satis adpareat, vim eorum (in universum certe, & generatim) perceptam eos habere; cum quidem, nisi talis aliquis pectoribus hominum sensus esset infixus, *nulla* prorsus *notio* istis vocabulis foret subiecta, omninoque de distinctione recti & & pravi, honesti ac turpis, iusti & iniqui, moralis boni & mali, nemo ne *cogitare* quidem umquam potuisset.

Quum porro ita sim naturâ comparatus, ut ad id, *quod de me iudicant alii homines*, minime indifferens esse possim; si sunt quibus consilia recte a me inita parum probari video, tanto magis gaudeo comprobatione horum qui rectius aequiusque ferre iudicium mihi videntur. Sin plane absunt actionum mearum & agendi consiliorum testes iudicesque, recte factorum conscientiam coniunctam esse sentio cum testimonio eo, quod eadem mihi conscientia exhibet, ita me egisse, ut bonorum omnium *meruerim comprobationem*; utque certus esse possim, aequos omnes homines qui res recte aestimare norint, si quando ad eorum notitiam mea agendi ratio pervenerit, eam esse collaudaturos. Eadem rursus conscientia si prave, si turpiter, si inique a me factum esse mihi insusurrat, simul me cogit ut fatear, recte facere hos, qui me ob talem agendi rationem *aspernantur*, *improbant*, atque *condemnant*: contra, si quos video qui laudibus prosequuntur ea, quae pravo consilio a me suscepta fuisse non ignoro, *pudore* me intus adfectum sentio ad *laudem neutiquam promeritam*. At ubi recte

factorum rectorumque agendi consiliorum, in rebus praesertim gravioris alicuius momenti, mihi sum conscius, doleo sane quidem cum video aliis hominibus, & eis praesertim qui alioqui recte iudicare mihi visi erant, rationem meam improbari, meque ab his ob eamdem vituperari condemnarique: sed, ubi ab his impetrare nequeo ut mutent sententiam & aequius de me ferant iudicium, tum vero agnosco, prudentium alioquin de me iudiciis eam quidem vim a me tribui debere, ut his exciter ad animum meum in actiones meas curatius intendendum, ut cuncta vitae meae consilia ad praescriptum rectae rationis & ad conscientiae dictata diligenter exigam; simul vero intelligo, *non* datum hoc esse aliis *hominibus*, ut mearum actionum ac praesertim agendi consiliorum sint *iudices omni exceptione maiores:* quin potius, si talis aliquis incidit casus, tum vero non possum quin *supra mortalium*, mei similium, *vel laudes vel vituperia elatum me* sentiam, &, generoso quodam impetu capto, ab iniquis ac fallacibus hominum iudiciis ad *superioris alicuius & aequioris Iudicis tribunal*, cuius falli non possit sententia, provocem.

Hisce ex omnibus perspicue planeque intelligo, eâ conditione me esse in hac vita locatum, ut, quamvis in omnibus vitae consiliis, sive agere quidpiam, sive quiescere & ab agendo me retinere constituam, *liberam animi optionem sequi possim*, tamen hanc ipsam mentis meae libertatem libens atque ultro *subiicere debeam voluntati Superioris* alicuius *Naturae;* scilicet Eiusdem, cuius ad supremum tribunal ut in tali qualem dixi casu provocem inductum me sentio: cui Eidem rationem reddere teneor omnium meorum agendi consiliorum, totiusque rationis vitae instituendae. Is autem haud dubie non est alius, nisi idem ille naturae meae & universae Auctor, generis humani Parens atque Dominus, cuius infinitam & potentiam & sapientiam & benignitatem universa huius mundi fabrica, & totum hoc praeclarissimum theatrum, in quo mihi & locus adsignatus & partes meae adtributae sunt, abunde declarat; de-

nique idem ipse, qui hunc recti honestique, & eorum quae his contraria sunt, sensum naturae meae ingeneravit, eoque ipso Suum consilium, Suam voluntatem mihi patefecit, cuius ad praescriptum omnia agendi consilia capere & universum vitae meae cursum dirigere debeam.

Quod dico, *me debere hoc facere*, me ad talem aliquam agendi rationem *teneri*; id idem est quod alio nomine *officium* hominis vocamus, quodque, vocabulo ex recentioris aevi philosophorum sermone desumto, *obligationem* solemus nominare. Ita fit, ut quodque dictatum conscientiae, vel sensus illius, quo rectum & pravum, honestum & turpe, iustum iniustumque discernitur, *officium* aliquod nos doceat, & *obligationem* aliquam nobis iniungat *legemque* praescribat.

Ac fit quidem subinde, ut in singulis quibusdam rebus & agendi consiliis, de quibus quaestio incidit, fallat nos huius sensus iudicium; quemadmodum & in aliis rerum generibus, de quibus iudicare solemus, saepe non modo ratio nos fallit, sed & ipse sensus, ut aiunt, in errorem inducit. Scilicet haud raro nobis usu venit, ut tempus necessarium non sumentes ad rem eam, de qua quaeritur, considerandam, longe diversam eius rationem esse existimemus atque iudicaturi essemus, si omnes rei partes, omnia rei momenta & adiuncta & consequentia expendissemus. Saepe momenta nonnulla, quae ad rem quam maxime pertinebant, observationem nostram effugerunt: subinde etiam nonnulla imaginando fingimus, quae inesse vel adesse ei rei, de qua quaeritur, temere nobis persuademus; quo fit ut longe aliter de ea iudicemus atque res ferebat. Aliàs negligentia nostra, aliàs praecipitantia, aliàs alia atque alia animi perturbatio, iudicium nostrum pervertit, & in errorem nos inducit. Sed nimirum ipsa conscientia, ipse ille sensus, qui recti honestique & eorum quae his contraria sunt iudex nobis datus est, hoc vel maxime nobis commendat atque praecipit: primum, ut facultates mentis nostrae, quoad fieri possit, excolamus exerceamus-

que, quo ad rectum de rebus propositis & de quibuslibet agendi consiliis iudicium ferendum simus idonei; tum vero, ut & generatim in universo vitae instituendae consilio, & sigillatim in quolibet proposito casu, nihil temere, nihil praecipitanter suscipiamus, neque pro sensus moralis dictato id accipiamus, quod praesens fortasse libido, aut cupido, aut ira, aut vero ignavia, (aut si quid est aliud [illegible]le, quod nos perturbare, & pervertere iudicium nostrum [illegible]) nunc maxime nobis suaserit: sed id, quod rebus o[illegible]bus pensitatis intimus ille sensus nos doceat esse tale, qua[illegible]e & boni omnes homines probaturi sint, & nos ipsi probaturi simus ubi animo perturbationibus vacuo aestimare rem nobis licuerit; denique tale, ut certum habeamus, Deum ipsum, qui sensum istum recti honestique nobis ingeneravit, si praesens vivâ voce nobiscum agere vellet, declaraturum nobis fore, esse istud Suae sanctissimae voluntati consentaneum.

Iam si animadvertere voluero, quaenam sint ea genera actionum humanarum & agendi consiliorum, quae iudicio sensus moralis prae caeteris vel probentur vel improbentur; tum vero reperiam, intimum illum sensum conscientiamque eam, quam dixi, illas maxime agendi rationes, ea consilia, eos conatus, nobis commendare, certissimâque & plenissimâ adprobatione suâ comitari ac veluti remunerari, quorum haec vis est, ut ad efficiendam promovendamque eorum quibuscum vivimus, atque etiam eorum (si ita res fert) qui post victuri sunt, &, quantum fieri potest, ad communem omnium salutem, qua ipsâ & nostra salus & una honestissima certissimaque voluptas continetur, maxime tendant valeantque: alia, quo magis fuerint his contraria, tanto magis improbari deprehendero. Denique & iam nunc satis plane intelligere mihi videor, & persuasum habeo, quo magis posthac usu, & experientiâ, & meditatione, perfecta ac firmata in me fuerit cognitio rerum & iudicandi facultas, tanto uberiore certioreque ratione me intellecturum, ea conditione in hoc mundo

locatum eſſe hominum genus, ut ad communem omnium ſalutem quisque pro ſua parte, quantumcumque poſſit, conferat; atque ita comparatam eſſe a Deo Opt. Max. noſtram naturam, ut quisque, quo magis ſolicite dictata conſcientiae ſuae obſervaverit, quo magis non tam privatam ſuam utilitatem voluptatemve, quam communem omnium ſpectaverit ſalutem, &, verbo ut dicam, quo magis probitati, honeſtati, virtutique (quae in conſtanti conatu ineſt omnibus officii partibus ſatisfaciendi) in omni vitae curſu unice ſtuduerit, tanto certiore ratione & uberiore menſurâ idem ipſe puriſſimam voluptatem, hominis praeſtantiâ unice dignam, ſit inventurus, & vitâ vere beatâ fruiturus; quam fruſtra quaerunt hi, qui nil niſi ſe & ſua commoda ſuasve voluptates cogitant atque ſectantur.

COMMENTATIONUM CONSPECTUS.

OPUSCULA ACADEMICA

SEORSIM OLIM EDITA

NUNC RECOGNITA

IN UNUM VOLUMEN COLLEGIT

AUCTOR

IOHANNES SCHWEIGHAEUSER

IN ACAD. ARGENT. PROF.

INSTITUTO NAT. FRANC. ADSCRIPTUS.

PARS POSTERIOR.

COMMENTATIONES PHILOLOGICAE.

ARGENTORATI

EX TYPOGRAPHIA SOCIETATIS BIPONTINAE

MDCCCVI

VIRO ILLUSTRI

CHRIST. GOTTL. HEYNIO SUO

GOETTINGENSIS ACADEMIAE LUMINI

GERMANIAE PRAECEPTORI

DE OMNI LITERARUM GENERE

AD HUMANITATEM SPECTANTIUM

DE CUNCTISQUE STUDIA HAEC COLENTIBUS

IMMORTALITER MERITO

PIETATEM ET OBSERVANTIAM OBSTRICTUMQUE ANIMUM

PUBLICO TESTIMONIO DECLARATURUS

LIBELLUM HUNC

D. D. D.

IOHANNES SCHWEIGHAEUSER.

PRAEFATIO.

PHILOSOPHICIS COMMENTATIONIBUS, quae ſuperiori Parte huius Voluminis continentur, ut *Philologicas* adiungerem, quas in parato haberem, rogavit me Exterus, Vir doctus, qui typographiae Societatis Bipontinae, quae Argentorati hodie ſuas ſedes habet, praeeſt. Cuius voluntati eo facilius morem geſſi, quod ne harum quidem ſuppetebant exempla, quibus deſiderio eorum, qui ſubinde a me ea requirebant, ſatisfacerem. Emendationibus & Obſervationibus in Suidam novum adieci Faſciculum: quem quidem *novum* non ita dico, ut, quae hoc faſciculo continentur, eadem a nemine ante me obſervata fuiſſe autumem, ſed eo quod in aliorum ſcriptis commemorata legere non memini.

Scripſi Argentorati d. x. Iulii, MDCCCVI.

COMMENTATIONES
PHILOLOGICAE.

I.

EXERCITATIONES
IN
APPIANI ALEXANDRINI
ROMANAS HISTORIAS.*

LECTURIS
IOHANNES SCHWEIGHAEUSER
S. P. D.

VIR humaniori omni doctrina politissimus SAMUEL MUSGRAVIUS, Medicinae Doctor Londinensis, qui, quidquid severioribus professionis suae negotiis decerpere otii poterat, id Graecis illustrandis Literis consueverat tribuere, editis immortalibus in EURIPIDEM laboribus, APPIANI ALEXANDRINI *Romanam historiam* nova editione decreverat perpolire, eamque adeo studiis Eruditorum, a quibus immerito eamdem paene neglectam videbat, commendare. Illud consilium MUSGRAVIUS agitans, BRUNCKIO nostro, Viro Celeb. qui erat ei coniunctissimus, per literas significaverat, sibi ad novam cum fructu adornandam APPIANI

[* Reliquus huius Commentationis titulus olim hic fuerat: *Praeside Iohanne Schweighaeuser, Graecar. & Orient. Literar. Prof. Publ. Ord. solemni Eruditorum examini subiiciunt, d. XIX. Martii, Sectiones tres priores, ac rationem totius Commentationis, Ioh. Georgius Dahler; d. XXI. Martii, Sectionem IV. & V. Godofredus Heisch; d. XXIII. Martii, Sectionem VI. Ioh. Iacobus Küss, Argentinenses: in Universitate Argentoratensi, A. MDCCLXXXI.*]

editionem videri maximum fore momentum adlaturum, si *Codicis Augustani* eius, e quo olim DAV. HOESCHELIUS *Romano-Illyricam* APPIANI *historiam* ediderat, collationem cum impresso aliquo APPIANI exemplo nancisci posset. De quo MUSGRAVII desiderio quum mecum conferret BRUNCKIUS, lubens equidem meam qualemcumque operam ad illud conficiendum negotium doctissimo Britanno spopondi; atque haud ita multo post, per benevolam virorum mihi amicissimorum operam, HOERNERI, *V. D. M.* ac MERTENSII, *Lycei Augustani Rectoris, ac Bibliothecarii*, ab illustrium Praefectorum Bibliothecae Augustanae liberalitate praestantissimum illum APPIANI codicem nactus, mox eumdem cum exemplo meo editionis HENR. STEPHANI coepi conferre.

Ea occasione studiose APPIANUM perlegens, duabus rebus certatim me haud vulgariter sensi commotum: hinc, singulari quadam ipsius lectionis dulcedine, ac nobili illa lucidaque simplicitate, quae mira cum gravitate in Scriptoris huius narratione felicissime coniuncta est; illinc, miserrimâ conditione Editionum praeclarissimi operis, quas ad hunc diem habemus, quas nimirum omnes innumeris vitiis atque indignissimis sordibus usquequaque scatere videbam. Cui rei quum accederet, ut plurimorum depravatorum locorum, ac in his maxime etiam desperatorum, paratam medicinam optimo illo *Augustano* Codice contineri viderem, atque ut praeterea ex eo, quod mihi imparato inter legendum usu veniebat, facili coniectura intelligerem, plurimis aliis locis felicem certissimamque medelam a viro in his rebus paulo exercitatiori posse adferri; laetus mox MUSGRAVIO rescribens, adiectis compluribus speciminibus, demonstravi, quanto iure multum sibi & APPIANO suo ab illo Codice sperarit. Simul eidem, inter alia quae de APPIANO disserebam, significavi, quantam Scriptorem illum, in tam emendato praesertim Codice, perlegens caperem voluptatem, ut mihi paene ipsi, ni a longe feliciori exercitatiorique ingenio occupatum hoc

opus gauderem, aliqua edendi APPIANI cupido esset coortura.

Ad haec MUSGRAVIUS perhumaniter mihi respondens, gratias primum agere amicas pro opera a me sui caussâ suscepta; tum vero significare, se, quum ad eum dicta, quo de APPIANO ad BRUNCKIUM scripserat, nonnisi velut e longinquo de edendo illo Scriptore cogitasset, neque adeo multum adhuc studii aut operae in ea re posuisset, proximis mensibus ea corporis infirmitate fuisse correptum, quae ipsum vitae summae brevis nimis etiam efficaciter admoneret, atque spes omnes vetaret inchoare longas. Quare se totum illud APPIANI edendi consilium deponere esse coactum; sed eo magis gaudere, quod sibi ex literis meis intellexisse videretur, me deserti Auctoris patrocinium haud gravate suscepturum. Hinc hortari me Vir optimus coepit, atque etiam urgere, ut serio id agerem; denique ultro offerre, se ea, quae quidem pauca admodum essent, quae ipse ad APPIANUM in schedis suis per occasionem adnotasset, ad me, si ita vellem, transmissurum.

Brevi interpositâ morâ MUSGRAVIO rescribo, me, quamquam vehementer dolerem, APPIANUM tali patrono, qualis ipse futurus fuisset, ac tali praesertim de caussa, debere carere, conditionem propositam, quoniam ita res ferret, libenter accipere, magnasque ipsi gratias habiturum, si, quae ad APPIANUM adnotata in schedis suis haberet, mecum communicasset: alia praeterea nonnulla de tota APPIANI edendi ratione adiungo, ipsius potissimum MUSGRAVII, ut qui primus illud consilium cepisset, sententiam iis de rebus requirens. Responsionis loco haud ita multo post tristis affertur mihi nuncius de obitu longe nobilissimi Viri; quem mecum omnes politiorum literarum studiosi merito deplorant. Atque adeo ad APPIANUM quoque nostrum, etiam postquam consilium eius edendi deposuerat MUSGRAVIUS, pars illius luctus haud exigua hactenus pertinet, quod non solum illis sive adiumentis

five ornamentis nunc carere necesse sit nostram APPIANI editionem, quae a summi Viri consiliis monitisque labori nostro fuerant accessura; sed quod etiam nulla amplius spes supersit, chartas illas ad APPIANUM pertinentes, de quibus mihi scripserat MUSGRAVIUS, umquam videndi. Monuit enim me per literas amicus defuncti, TYRWHITTUS V. Cl. quem ea de re compellavi, omnes MUSGRAVII schedas, praeter paucissimas quasdam, per testamentum expressis verbis designatas, inter quas nihil erat ad APPIANUM pertinens, ex voluntate Auctoris paulo post eius obitum flammis esse traditas. [*]

Restat, ut eam iacturam nos, tanto maiori studio in nostram Scriptoris huius editionem conferendo, aliisque eruditis Viris in consiliorum partem tam studiose quam officiose invitandis, sarcire quoad optime fieri poterit enitamur. Atque equidem ex eo tempore, quo mihi velut ultimam suam de APPIANO voluntatem significans MUSGRAVIUS rem totam nostrae potissimum curae commendaverat, serio iam coepi editionem Scriptoris huius meditari; cum aliisque etiam Viris, quorum auctoritatem in huiusmodi rebus in primis magni faciendam arbitrabar, consilia conferre; denique quaecumque ad adornandam novam deserti iam pridem atque orbi Scriptoris editionem, & commentariis quoad opus fuerit eumdem illustrandum,

* [Praeter spem opinionemque deinde, exacto fere biennio a Musgravii obitu, allatum est ad me exemplum Appiani ex editione Caroli Stephani, illud ipsum quod olim *Musgravii* fuerat; cuius libri oris passim inscriptae erant ipsius Musgravii manu *Emendationes* ex doctissimi viri ingenio depromtae: quumque in illa editione non exhibeantur tres libri, Historiam Hispaniensem, Annibalicam & Illyricam continentes, adiectae erant schedae nonnullae, quibus similes Musgravii Emendationes, ad praedictos Appiani libros spectantes, erant inscriptae. Denique erat brevis Epistola, ab eodem Musgravio tremulâ manu paucis ante obitum diebus (d. XXVI. Iulii, MDCCLXXX.) ad me perscripta; qua significaverat Vir optimus, illud mihi munus a se esse destinatum. Quod munus quàm equidem non dubita-

pertinere videbantur, comparare. Et quum tres illae, quas ad hunc diem habemus APPIANI editiones, (*Parisiensis* CAR. STEPHANI, MDLI. fol. *Genevensis* HENR. STEPHANI, MDXCII. fol. *Amstelodamensis* ALEX. TOLLII, MDCLXX. 8.) nonnisi ex uno eodemque vitiosissimo Codice [**] sint expressae; prima mihi ac praecipua cura comparandis aliorum *Manuscriptorum codicum* collationibus tribuenda videbatur. Quare, absolutâ *Augustani* collatione, non solum iam in eo sum, ut *Regios* duos *Parisienses* conferam Codices; sed ne *Italicorum* quidem manuscriptorum exemplarium subsidiis, (in eis certe APPIANI libris, qui in aliis msstis vel raro admodum, vel plane non inveniuntur, *Ibericum* dico librum, *Annibalicum*, & *Illyricum*) carituram esse nostram APPIANI editionem, spero. *Vaticani* autem illius *codicis* vice, quo olim usus est PETRUS CANDIDUS DECEMBER, ipsa antiqui huius ac minime quidem diserti Interpretis *Latina Versio*, plurimis in locis, satis tuto nobis atque commode poterit inservire. Denique ex *Syriaca* Auctoris nostri *Historia* amplam admodum *Epitomen*, a GEMISTO PLETHONE confectam, cuius duo exempla in *Caesarea Vindobonensi* Bibliotheca exstant, in usum nostrae editionis cum impresso APPIANI libro sese collaturum, ultro nobis receperat, de consilio nostro APPIANI edendi vix certior factus, illustris Graecarum Musarum

rem curante eodem Tyrwhitto, quem supra laudavi, in manus meas tandem pervenisse, quumque eo nomine deinde gratum meum animum Viro, quoad vixit, mihi amicissimo in Praefatione ad Appianum nostrum (p. xx.) publice essem professus, familiariter ille mihi rescribens negavit a se illud beneficium esse profectum. Quare aequum censui, ut hac denique oblata occasione gratias debitas, quas possem, agerem persolveremque nobili illi Viro, mihi incognito, qui istum Musgravii librum, cum eis quae inerant schedis, (quem librum ille haud dubie ex viri defuncti bibliothecâ, auctionis lege divenditâ, suo aere redemtum possidebat) cognitâ prioris possessoris voluntate, adeo non modo fideliter, verum etiam benevole liberaliterque ad me transmittendum curavit.]

[** Cf. vero deinde Comment. de Appiani Codd. c. II. §. 3. not. s.]

patronus idem atque amicus, ALOYSIUS EMERICUS *Liber Baro* A LOCELLA, *S. Caesareae ac Regiae Maiestati a Consiliis Aulicis*; eamdemque spem, liberalissime nobis oblatam, his ipsis diebus Vir generosissimus incredibili humanitate, neque minus rara sagacitate, quam singulari diligentia, expletam nobis effectamque dedit.

Ac haec quidem praefari, cum *Exercitationes* hasce *Appianeas* edere adgredior, non alienum videbatur: quo scriptionis genere, quasi quadam futurae nostrae APPIANI editionis prolusione, & consilium illud nostrum cum orbe literato communicare, & Virorum doctorum de toto hoc instituto sententiam explorare liceat; simulque Eorum, qui de APPIANO nostro quoquo modo bene mereri haud gravate voluerint, cum consilia, tum operam, officiose flagitare. De his ipsis autem nostris Commentationibus denique monendus est lector, ubicumque loca vel adferuntur vel citantur APPIANI, semper indicari HENR. STEPHANI editionem: quod eo factum est, cum quod illam ipso usu commodissimam expertus sum, tum quod ea ratione simul illis qui hac eadem editione, simul his qui *Amstelodamensi* utuntur, consultum fuerit; quoniam ad editionis *Amstelodamensis* margines paginae editionis H. STEPHANI continua serie adnotatae sunt. [*] *Scripsi Idib. Ianuar. MDCCLXXXI.*

[* Priusquam in nostra Appiani editione, quae quadriennio fere post ista perscripta prodiit, singuli Libri, per quos digestae sunt Scriptoris huius Historiae, fuissent in certum numerum *Capitum* vel segmentorum divisi; quicumque viri docti, suis in scriptis auctoritatem Appiani invocantes, adcurate indicare vellent sedem, qua quodque testimonium in Appiani libris reperiretur, ii *paginam* indicare debuerunt eius editionis qua quisque utebatur. Quare, quo facilius hi, qui nostra uterentur editione, reperirent Scriptoris huius loca, ad quae in historicis scriptis, quae superioribus seculis prodierunt, haud infrequenter provocatur, commode utique factum fuisset, si & Stephanianae editionis & Tollianae Amstelodamensis (quarum alterutra plerumque a viris

SECTIO PRIMA.

Appiani persona & aetas.

De persona atque vita **Appiani**, Romanae historiae scriptoris, nihil aliud compertum habemus, praeter pauca ea, quae in fine *Prooemii*, operi suo praemissi, ipse *a*) de se his verbis scripsit: Τίς δὲ ὢν ταῦτα συνέγραψα, πολλοὶ μὲν ἴσασι, καὶ αὐτὸς προέφηνα. σαφέστερον δ' εἰπεῖν, Ἀππιανὸς *b*) Ἀλεξανδρεὺς, ἐς τὰ πρῶτα ἥκων ἐν τῇ πατρίδι, καὶ δίκαις ἐν Ῥώμῃ συναγορεύσας ἐπὶ τῶν βασιλέων, *c*)

doctis citata est) paginae potuissent in oris nostrae editionis notari. Quod quum propter chronologicas rationes in oris eiusdem editionis nostrae notatas fieri non potuerit, studiosorum hominum commoditati in eo genere, quod modo dicebam, hactenus a nobis consultum est, ut cuique volumini Appiani nostri *Tabulam* subiiceremus, *qua paginae superiorum trium editionum cum paginis & capitibus nostrae editionis conferuntur.* Eamdem igitur Tabulam quisquis inspicere voluerit, is ea etiam loca, quae in hisce nostris Commentationibus ex Henrici Stephani editione citantur, in nostra editione citra difficultatam reperiet; eoque etiam facilius, si noverit memineritque, literis *a. b. c. d. e.* quae literae numeris paginarum editionis Stephanicae adiectae sunt, denotari quinque partes fere aequales, in quas quaelibet pagina eiusdem editionis distincta censeri debet.]

a) Quae enim **Photius** de **Appiani** persona habet, Codice 57. pag. 24. edit. **Hoeschelii**, ea ex hoc ipso, quem adfero, loco desumta sunt.

b) Ex optimo *Manuscripto Augustano*, atque ex antiqua **Petr. Candidi** *versione*, hoc nomen Ἀππιανὸς, quod in impressis Graecis exemplaribus desideratur, in contextum recipiendum videbatur. Per simplex autem π scribi a quibusdam nomen istud, monuit **Suidas**; quam scripturam equidem nullibi fere nisi apud **Evagrium** reperi, loco infra Sect. IV. nota *b*. adferendo. Eadem autem in duobus *Codicibus Caesareis* occurrit; quibus **Plethonis** Excerptum ex **Appiani** *Syriacis* continetur; de quibus vid. Sect. IV. not. ζ.

c) Ἐπὶ τῶν βασιλέων, non *sub Caesaribus* hoc loco vertendum

μέχρι με σφῶν ἐπιτροπεύειν ἠξίωσαν. *Quinam vero sim, qui has conscripsi Historias, & multi norunt, & ego ipse in fronte libri indicavi. Planius autem etiam dicam.* APPIANUS *sum* ALEXANDRINUS, *ad primariam in patria mea dignitatem promotus, postquam Romae in caussis coram Caesaribus agendis eram versatus, donec illi me Procuratorem suum constituere dignarentur.* d)

II. Vixisse autem APPIANUM imperante Traiano ac Hadriano, ex ipsa eiusdem historia satis adparet. e) Sed produxisse etiam vitam usque in Antonini Pii imperium, qui Hadriano successit, atque hoc demum imperante edidisse Historiam suam; id quidem non solum, cum *Gerardo Ioanne* VOSSIO atque *Io. Alb.* FABRICIO, ex Praefatione Auctoris nostri per facilem rationum collationem colligi potest, sed

erat, ut fecit indisertus vetus Interpres; nam, *imperantibus Romae Caesaribus* se vixisse, non poterat APPIANO in mentem venire ut expressis verbis moneret. Melius verba illa latine reddidit alter interpres SIGISM. GELENIUS, *apud Caesarum tribunalia*; ut significare illis verbis videatur Auctor, se non vulgarem fuisse caussarum patronum in iudiciis ordinariis, sed in Caesarum praesertim cognitionibus.

d) De *Procuratoribus Caesarum*, qui reditus aut res privatas Principis in provinciis administrabant, videndi Viri docti ad Lib. I. *Digestis* tit. XIX. *de Officio Procuratoris Caesaris vel Rationalis*; BYNKERSHOEK Lib. II. *Observationum Iuris Romani* cap. 20. &, qui ad eosdem provocavit auctores, REIMARUS ad DIONEM CASSIUM Lib. LIII. cap. 15. pag. 708. De *Aegypti Procuratore*, qui Alexandriae residebat, ibique cum *Iuridico*, qui dicebatur, proximam post *Augustalem Aegypti Praefectum* tenebat dignitatem, pauca quaedam adnotavit RITTERUS ad HEINECCII *Historiam Iuris Civilis* Tom. I. pag. 266. Eum Procuratorem STRABO (Lib. XVII. pag. 797. b. *edit. Paris.*) ἴδιον λόγον vocavit; quod idem fere sonat, quod latinum nomen *Rationalis*, quo sequiori aevo adpellati sunt hi, qui prius *Procuratores* dicti erant. Sed sicut commune Graecum nomen Procuratorum Caesarum, Ἐπίτροπος, erat; sic etiam Aegypti Procurator, ἐπιτροπεύων ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ, memoratur DIONI lib. LXXVII. cap. 21. pag. 1306.

e) De Traiano vide Nostrum *de Bellis Civilibus* Lib. II. pag. 484. c.

etiam ex disertis Auctoris verbis, quae alibi in ipso operis cursu leguntur, sua sponte patet. *f*)

SECTIO SECUNDA.

Quam Rationem secutus sit in conscribenda Romana Historia APPIANUS.

I. Ille igitur *Alexandrinus* APPIANUS, amplo satis opere, *Romanam Historiam* ab urbis gentisque incunabulis ad sua fere tempora, Graeco sermone consignatam, qui patrius ipsi atque vernaculus erat, *a*) posteritati reliquit. In qua conscribenda historia quodnam consilium, quamve rationem sit secutus, ipsis fere verbis Auctoris explicare

edit. *Henr. Stephani.* De Hadriano, *Civil.* II. p. 481. d. & *Syriac.* p. 119. c. De utroque etiam PHOTIUS monuit.

f) VOSSIUS *de Historicis Graecis* Lib. II. cap. 13. & FABRICIUS *Bibl. Graeca* Lib. IV. cap. 12. §. 1. id ex eo probant, quod in *Praefatione* APPIANUS dicat, eo ipso tempore, quo historiam suam conscripserit, nondum quidem per ducentos annos Romam tenuisse Imperatores, at urbem per nongentos annos stetisse. Libro autem I. *Civil.* pag. 374. a. de instituto Hadriani, regiones Italiae proconsulibus regendas distribuendi, loquens idem Scriptor noster, non multum post mortem eiusdem Hadriani durasse illud institutum, refert. Idemque in *Hispanicarum* rerum Historia (pag. 275. extr. & pag. 276. ineunte) de Hadriano non secus ac de Traiano tamquam fato iam tum functis, cum illa scriberet, satis diserte loquitur.

Sect. II. a) Neque tamen Latinae linguae imperitiam, qua PLUTARCHUM in Romanorum vitis interdum in errorem inductum fuisse monuerunt Eruditi, APPIANO quispiam facile obiecerit. Praeterquam enim quod Noster Latinis historiae Romanae fontibus, quos raro quidem, sed passim tamen, citavit, diligenter usus sit, de quo *Sectione VI.* fusius dicetur; ex eo sane, quod, Romae cum ageret, non in scholae alicuius umbra aut in philosophico, quod dicebatur, otio tempus transmiserit, sed quod in foro, in civilibus negotiis, in caussis agendis fuerit versatus, satis tuto colligi potest, non mediocri Latini sermonis usu eundem fuisse imbutum.

iuvabit. *Res igitur populi Romani*, inquit, *b*) *multi & Graeci & Latini scriptores memoriae prodiderunt. . . . Quos ego legens, quum cuperem per singulas Romani Imperii provincias continenti quadam ratione perspicere, quibus rebus in earum qualibet inclaruerit Romana virtus; iam me saepenumero ab harum rerum scriptoribus ex Africa in Hispaniam, ex Hispania in Siciliam, & hinc rursus in Macedoniam, aut ad aliam quamdam gentem, ad quam legatio suscepta aut cum qua societas inita esset, abreptum vidi; tum iterum, velut errabundum, Carthaginem aut in Siciliam reductum; atque inde subito, nec dum perfectis ibidem rebus; alio rursus translatum. Itaque dispersas historiae partes, quae ad Siciliam, quae ad Carthaginem reliquasque Africae nationes, quae ad unamquamque denique gentem atque provinciam Romano Imperio subiectam pertinerent, in unum collegi; ut, quid in earum quaque gesserint Romani, & quaenam fuerit illarum gentium sive infirmitas sive fortitudo, quaenam rursus victoris populi sive virtus sive fortuna, & quidquid denique aliud maxime memorabile in qualibet provincia incidisset, planius cognoscerem intelligeremque. Nunc autem cogitans, fore etiam alios, c*) *qui simili ratione res Romanorum cognoscere cupiant, eadem hac ratione Romanam Historiam, per singulas gentes atque provincias distributam, perscribere adgredior.*

II. Atque haec quidem ratio res Romanorum pertractandi non nimis forte commoda videri possit ad informandam lectoribus continentem atque lucidam universae historiae Romanae notitiam: siquidem ea ratione non adeo facile perspici posse videantur incrementorum rei Romanae successio atque progressus, caussaeque e pluribus atque variis plerumque momentis aptae atque connexae, quibus quaeque insignior, vel domi, vel foris, effecta rerum huius populi sive in melius sive in peius conversio est; tum vero quoniam, status reipublicae ac universi imperii quinam

b) In *Praefatione* universo operi praemissa, p. VII sq.

c) In Graecis, ubi impressi libri habent: *νομίσας δ' αὐτίκα καὶ ἄλλους οὕτως ἐθελῆσαι μαθεῖν τὰ Ῥωμαίων*, pro *αὐτίκα*, ex *Codice Au-*

quolibet tempore fuerit, eadem illa ratione non satis perspicue intelligi posse videatur; quippe de quo e rebus in una aut altera provincia sigillatim gestis commodum ferri iudicium non possit, nisi rerum omnium memorabilium per singulas imperii partes eodem tempore gestarum descriptio simul unum sub conspectum lectoribus subiiciatur. Neque vero culpandum idcirco, aut etiam spernendum, APPIANI nostri consilium rationemque ullo pacto duxerim. Primum enim negari non potest, annales atque historias eas, in quibus res omnes per quascunque partes tam vasti imperii, quale Romanorum fuit, eodem fere tempore gestae, promiscue atque inter se confusae secundum temporum successionem exponuntur, illud ipsum habere incommodum, quod APPIANUS expertum se esse professus est; ut huius historiae studiosus lector, ubi rei cuiuspiam in una quadam parte imperii Romani gestae atque insignis fortasse rerum conversionis exordium viderit expositum, iamque huius catastrophes momenta suo ordine persequi cupiat, donec ad finem perducta res sit, nunc eius narrationis filum subito, atque iterum quidem iterumque, abruptum videat atque abscissum; ut non modo suspensum sese teneri, sed etiam veluti vagum atque errabundum per universum terrarum orbem hinc inde traductum, denique, ad pristinum locum vix tandem reducem, denuo inde ad alia omnia saepenumero abreptum, haud exiguo suo taedio, sentiat. Quare quum APPIANI aetate satis magna copia Annalium atque Historiarum eiusmodi exstaret, laudandum potius huius scriptoris institutum est, quod altera illa ratione maluerit uti, quae unumquodque rerum genus, (velut Mithridatica bella, velut civiles Romanorum turbas) itemque uniuscuiusque gentis atque provinciae historiam, a primis suis primordiis usque ad finem, perpetuo narrationis filo persequitur: quo tractationis genere, citra omnem controversiam, unumquodque rerum gestarum genus, atque unius-

gustano omnino reponendum est ἄν τινα, quod etiam citra dubium vetus *Interpres* in suo exemplari legerat.

cuiusque provinciae historia, clariori in luce poni potest, atque mirum in modum adiuvatur lector, quo facilius uno obtutu rem omnem animo possit complecti.

III. Huc accedit, quod in quinque priorum quidem ab Urbe condita seculorum historia, ubi non nimis dum dilatatae atque amplae fuerunt res Romanorum, ad id de quo nunc quaerimus non fere differat APPIANI institutum a reliquorum eiusdem historiae Scriptorum ratione; sequentibus autem seculis historia omnis Romana sponte quasi sua in duas summas dirimatur partes, alteram rerum domesticarum, alteram externarum. Domi civiles turbae, ac fratrum in fratres armatae manus: foris legationes, societates, bella, varia quidem interdum fortuna, sed splendida plerumque, gesta atque confecta; denique mirae finium imperii prolatationes ac infinita paene potentiae incrementa, aliis gentibus in fidem tutelamque receptis, aliis plane subiugatis atque in descriptam aliquam provinciae formam redactis. Atqui quemadmodum commodissimum erat, Civiles omnes turbas, a primis inde Gracchorum seditionibus, ad illa usque tempora quibus adversariorum omnium victor Octavianus Caesar excessit, continua quadam narratione persequi, id quod ab APPIANO nostro factum videmus; sic historiae rerum externarum distributio, per varias gentes atque provincias Romano imperio subiectas, iterum sua quadam sponte sese offerebat. *d*)

d) Neque vero in hac per provincias distributa historia respectum omnem ad universam totius imperii Romani historiam, aut ad ordinem eum, quo secundum continuos universi imperii annales res quaeque in qualibet provincia vel eodem tempore gestae essent, vel sese invicem excepissent, penitus neglexisse putandus est APPIANUS. Primum enim, quod ad locum adtinet quem in operis sui editione cuique singulari historiae assignavit, hunc ordinem a se observatum esse ipse declarat, ut quisque liber ita ante alterum collocaretur, ut prius cum ea gente atque in ea provincia, cuius historiam ille liber complectebatur, bella atque res habere coepissent Romani. (Vide *Praefat. Auctoris* pag. IX. a.) Tum vero in ipso historiae cuiusque cursu, si quid

SECTIO TERTIA.

Recensetur series XXII. Librorum, per quos distributae erant APPIANI *Romanae Historiae.*

Illud igitur suum institutum *viginti & aliquot libris* persecutus est APPIANUS, quorum communis *Inscriptio* haec erat: Ἀππιανοῦ Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία, vel Ῥωμαϊκαὶ Ἱστορίαι, aut brevius etiam Ῥωμαϊκά: *a*) quae generalis inscriptio in fronte cuiusque singularis libri ita repeti solebat, ut diceretur, verbi caussa, Ῥωμαϊκῶν Βασιλικὴ, scilicet βίβλος vel συγγραφὴ, *b*) Ῥωμαϊκῶν Κελτικὴ, Ῥωμαϊκῶν Λιβυκὴ, & sic deinceps. De numero autem librorum, itemque de

erat ex alio libro repetendum, quod vel prae caeteris memorabile eodem fere tempore gestum esset, vel quod caussas aliquas aut necessariam quamdam illustrationem earum rerum contineret, de quibus nunc agebatur; eius rei mentionem commodo loco iniicere, aut etiam narrationem breviter, quantum opus videbatur, (ὅσον εἰς ἀνάμνησιν, quae formula ei in huiusmodi occasionibus solennis est) repetere consuevit Scriptor noster.

Sect. III. a) PHOTIUS, loco ad Sect. I. not. *a.* citato, itemque SUIDAS, *voce* Ῥουτίλιος, & ZONARAS, loco quem sub finem huius Sectionis not. *ff.* adferemus, generalem huius operis inscriptionem hanc habent, Ῥωμαϊκὴ Ἱστορία; quas voces *Codex Augustanus* interdum in plurali numero effert. Sed veriorem & ab ipso APPIANO profectam inscriptionem brevem illam esse, Ῥωμαϊκὰ, ex eiusdem *Praefatione* pag. VIII. c. d. e. colligi posse videtur. Unius autem vel alterius singularis libri inscriptione decepti librarii quidam, totius operis hunc titulum fecerunt, ut illud Βασιλικὴν, vel Ἰταλικὴν Ἱστορίαν inscripserint. Prior error in Codice illo obtinuit, ex quo *Excerpta ex Appiano* edidit VALESIUS, (Parisiis, anno 1634.) ubi vide p. 546. p. 566. & p. 6. num. ϛγ'. eumdemque errorem SUIDAS erravit, *voce* Ἀππιανός. Alterum errorem habet *Codex Florentinus*, in BANDINII *Catalogo* T. II. col. 659. ubi vide inscriptionem totius Codicis, ac rursus inscriptionem Prooemii.

b) Sic e. gr. APPIANUS *Syr.* p. 120. d. Ἀλλὰ τάδε μὲν ἐντελῶς ἐν τῇ Παρθικῇ συγγραφῇ λέξω. τῆς δὲ βίβλου τῆσδε οὔσης Συριακῆς, κ. τ. λ.

ordine, quo illi in universi operis serie collocati fuerint, hodie non certo constat; quum neque integra librorum omnium collectio ad aetatem pervenerit nostram, & inter eos auctores, qui libros APPIANI recensent, neque de numero neque de ordine satis conveniat. Duo sunt Auctores, quorum diligentià *Catalogus Librorum*, quibus constabat universa APPIANI *Romana historia*, nobis conservatus est; alter PHOTIUS; *Anonymus* alter, cuius monitum de numero atque serie Librorum Appianeorum in manu exaratis Codicibus passim reperitur. Et quoniam in PHOTII Catalogo, qui & ex ipsa eius *Bibliotheca* facile peti potest, & a FABRICIO etiam *Bibliothecae Graecae* insertus est, *c*) occurrunt nonnulla, quae sine dubio erronea sunt, atque ab ipsius APPIANI distributione aliena, †) nos ex illius, quem diximus, *Anonymi* praescripto recensionem hanc instituimus; *d*) interspersis vel subiectis quibusdam, ubi opus

c) FABRICIUS in *Bibl. Graeca* Lib. IV. cap. XII. Tom. III. pag. 393 seq. ex PHOTII *Bibliotheca*, Codice LVII. p. 22. PHOTIUS autem *XXIV* APPIANI *libros*, *Anonymus* noster nonnisi *XXII* numerat.

†) Vide infra, not. *p*. & *q*.

d) Hunc *Anonymi* illius *Catalogum librorum* APPIANI talem exhibeo, qualem in fronte *Codicis Augustani* scriptum reperi. Convenit autem fere, si eam discrepantiam excipias, quam ad librum VIII. notabo, cum eo Elencho, quem ex *Codice Florentino* iam ante hos duodecim annos publici iuris fecit diligentissimus BANDINIUS in *Catalogo Codicum Graecorum Bibliothecae Laurentianae*, Tomo II. col. 659 sq. Neque dubito, esse eumdem, quem in Codice Regio Parisino num. 1681. exhiberi monetur in *Catalogo Codicum msstorum Biblioth. Reg. Paris.* Tom. II. pag. 387. Quemadmodum autem BANDINIUS monuit, illum elenchum non ab eodem librario, qui ipsum Codicem descripserat, sed recentiori manu esse perscriptum; sic & in *Augustano Codice* idem elenchus, (simul cum illa alterius *Anonymi* admonitione, quae in impressis exemplaribus etiam exhibetur, de qua vide *Sect. IV.* not. *t.*) ab recentiori manu in fronte libri adscriptus est. Mirum est autem, quorsum evaserit Codex is, e quo hic Catalogus transscriptus fuit: atque eo magis quidem in hoc ipsum inquirere operae pretium fuerit, quod ex iis verbis, in

[redacted]

fuerit, de uno aut altero libro observationibus. Sic igitur ille:

Ἡ τοῦ Ἀππιανοῦ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία ἐν λόγοις εὕρηται περιεχομένη κβ'. *APPIANI Romana Historia viginti duobus libris comprehensa reperitur:*

(I.) Καὶ ὁ μὲν πρῶτος λόγος περιέχει τῶν ἀπὸ Ῥωμύλου μέχρι Ταρκυνίου βασιλέων ἑπτὰ (τὰς commode addit *Cod. Flor.*) πράξεις· ἐπιγράφεται δὲ Ῥωμαϊκῶν Βασιλικὴ ἱστορία. *Et primus quidem liber continet septem Regum, a Romulo usque ad Tarquinium, res gestas, inscribiturque Rerum Romanarum Historia Regia.*

(II.) Ὁ δὲ β'. Ῥωμαϊκῶν Ἰταλική. *Secundus liber, Historia Romano-Italica.*

(III.) Ὁ δὲ γ'. Ῥωμαϊκῶν Σαυνιτική· ὃς καὶ π'. ἐτῶν περιέχει πολέμους. *Tertius: Historia Romano-Samnitica; quo libro & octoginta annorum bellum (Samniticum nimirum ac Tarentinum) continetur.* e)

quae definit idem Catalogus, satis tuto colligi potest, eum praefixum fuisse *Tomo primo* operum APPIANI, qui IX. priores libros, quorum plerique hodie desiderantur, continebat. Cf. *Sect. IV.* not. *x*.

e) Horum trium priorum librorum argumenta ipse Auctor in *Prooemio* pag. VIII. c. d. his verbis declarat: Τριῶν δὲ βίβλων οὐσῶν, αἳ τὰ ἐς τὴν Ἰταλίαν, ὄντα αὐτοῖς πολλὰ, πεπραγμένα συνάγουσι· τὰς μὲν τρεῖς ἡγητέον εἶναι Ῥωμαϊκῶν Ἰταλικάς· διὰ δὲ πλῆθος ἔργων διῄρηνται. καὶ δηλοῦσιν, ἡ μὲν πρώτη τὰ τῶν βασιλέων ἑπτὰ γενομένων (sic ex *Ms. Aug.* legendum pro γινόμενα, quod habent impressi libri) ἔργα, ἐφεξῆς ἅπαντα ἐφ' ἑαυτῶν, ὡς ἐγίνετο· καὶ αὐτὴν ἐπιγράφω Ῥωμαϊκῶν Βασιλικήν. ἡ δ' ἑξῆς τὰ ἐς τὴν ἄλλην Ἰταλίαν, χωρίς γε τῆς παρὰ τὸν κόλπον τὸν Ἰόνιον· (sic recte, pro vitioso Ἰώνιον, dat idem *Cod. Aug.*) ἐς δὲ σύγκρισιν τῆς προτέρας ἥδε λέγοιτο ἡ ἑξῆς, Ῥωμαϊκῶν Ἰταλική. τελευταίῳ δὲ ἔθνει Σαυνίταις, (sic numquam non *Cod. Aug.* illud nomen scribit, quod in impressis perperam semper Σαμνιτ. pro Σαυνιτ. scribitur) οἳ παρὰ τὸν Ἰόνιον ᾤκηνται, μεγάλῳ τε καὶ χαλεπῷ, ὀγδοήκοντα ἔτεσι συνεπλάκησαν, μέχρι καὶ τούσδε, καὶ ὅσα σφίσιν ἐγγὺς ἔθνη συνεμάχει, καὶ Ἕλληνας ὅσοι ὑπὸ τὴν Ἰταλίαν εἰσὶν, ὑπηγάγοντο· καὶ ἔστιν ἥδε, τῶν προτέρων ἐς σύγκρισιν, Ῥωμαϊκῶν Σαυνιτική. *Quum autem tres sint*

ordine, quo illi in universi operis serie collocati fuerint, hodie non certo constat; quum neque integra librorum omnium collectio ad aetatem pervenerit nostram, & inter eos auctores, qui libros APPIANI recensent, neque de numero neque de ordine satis conveniat. Duo sunt Auctores, quorum diligentiâ *Catalogus Librorum*, quibus constabat universa APPIANI *Romana historia*, nobis conservatus est: alter PHOTIUS; *Anonymus* alter, cuius monitum de numero atque serie Librorum Appianeorum in manu exaratis Codicibus passim reperitur. Et quoniam in PHOTII Catalogo, qui & ex ipsa eius *Bibliotheca* facile peti potest, & a FABRICIO etiam *Bibliothecae Graecae* insertus est, c) occurrunt nonnulla, quae sine dubio erronea sunt, atque ab ipsius APPIANI distributione aliena, †) nos ex illius, quem diximus, *Anonymi* praescripto recensionem hanc instituimus; d) interspersis vel subiectis quibusdam, ubi opus

c) FABRICIUS in *Bibl. Graeca* Lib. IV. cap. XII. Tom. III. pag. 393 seq. ex PHOTII *Bibliotheca*, Codice LVII. p. 22. PHOTIUS autem *XXIV* APPIANI *libros*, *Anonymus* noster nonnisi *XXII* numerat.

†) Vide infra, not. *p*. & *q*.

d) Hunc *Anonymi* illius *Catalogum librorum* APPIANI talem exhibeo, qualem in fronte *Codicis Augustani* scriptum reperi. Convenit autem fere, si eam discrepantiam excipias, quam ad librum VIII. notabo, cum eo Elencho, quem ex *Codice Florentino* iam ante hos duodecim annos publici iuris fecit diligentissimus BANDINIUS in *Catalogo Codicum Graecorum Bibliothecae Laurentianae*, Tomo II. col. 659 sq. Neque dubito, esse eumdem, quem in Codice Regio Parisino num. 1681. exhiberi monetur in *Catalogo Codicum msstorum Biblioth. Reg. Paris.* Tom. II. pag. 387. Quemadmodum autem BANDINIUS monuit, illum elenchum non ab eodem librario, qui ipsum Codicem descripserat, sed recentiori manu esse perscriptum; sic & in *Augustano Codice* idem elenchus, (simul cum illa alterius *Anonymi* admonitione, quae in impressis exemplaribus etiam exhibetur, de qua vide *Sect. IV.* not. *t*.) ab recentiori manu in fronte libri adscriptus est. Mirum est autem, quorsum evaserit Codex is, e quo hic Catalogus transscriptus fuit: atque eo magis quidem in hoc ipsum inquirere operae pretium fuerit, quod ex iis verbis, in

fuerit, de uno aut altero libro observationibus. Sic igitur ille:

Ἡ τοῦ Ἀππιανοῦ Ῥωμαϊκὴ ἱστορία ἐν λόγοις εὕρηται περιεχομένη κβ'. *APPIANI Romana Historia viginti duobus libris comprehensa reperitur:*

(I.) Καὶ ὁ μὲν πρῶτος λόγος περιέχει τῶν ἀπὸ Ῥωμύλου μέχρι Ταρκυνίου βασιλέων ἑπτὰ (τὰς commode addit *Cod. Flor.*) πράξεις· ἐπιγράφεται δὲ Ῥωμαϊκῶν Βασιλικὴ ἱστορία. *Et primus quidem liber continet septem Regum, a Romulo usque ad Tarquinium, res gestas, inscribiturque Rerum Romanarum Historia Regia.*

(II.) Ὁ δὲ β'. Ῥωμαϊκῶν Ἰταλική. *Secundus liber, Historia Romano-Italica.*

(III.) Ὁ δὲ γ'. Ῥωμαϊκῶν Σαυνιτικὴ ὃς καὶ π'. ἐτῶν περιέχει πολέμους. *Tertius: Historia Romano-Samnitica; quo libro & octoginta annorum bellum (Samniticum nimirum ac Tarentinum) continetur.* e)

quae definit idem Catalogus, satis tuto colligi potest, eum praefixum fuisse *Tomo primo* operum APPIANI, qui IX. priores libros, quorum plerique hodie desiderantur, continebat. Cf. *Sect. IV.* not. *s.*

e) Horum trium priorum librorum argumenta ipse Auctor in *Prooemio* pag. VIII. c. d. his verbis declarat: Τριῶν δὲ βίβλων οὐσῶν, αἱ τὰ ἐς τὴν Ἰταλίαν, ὄντα αὐτοῖς πολλὰ, πεπραγμένα συνάγουσι· τὰς μὲν τρεῖς ἡγητέον εἶναι Ῥωμαϊκῶν Ἰταλικάς· διὰ δὲ πλῆθος ἔργων διῄρηνται. καὶ δηλοῦσιν, ἡ μὲν πρῶτα τὰ τῶν βασιλέων ἑπτὰ γενομένων (sic ex *Ms. Aug.* legendum pro γενόμενα, quod habent impressi libri) ἔργα, ἐφεξῆς ἅπαντα ἐφ' ἑαυτῶν, ὡς ἐγένετο· καὶ αὐτὴν ἐπιγράφω Ῥωμαϊκῶν Βασιλικήν. ἡ δ' ἑξῆς τὰ ἐς τὴν ἄλλην Ἰταλίαν, χωρὶς γε τῆς παρὰ τὸν κόλπον τὸν Ἰόνιον· (sic recte, pro vitioso Ἰώνιον, dat idem *Cod. Aug.*) ἐς δὲ σύγκρισιν τῆς προτέρας ἥδε λέγεται ἡ ἑξῆς, Ῥωμαϊκῶν Ἰταλικά. τελευταίῳ δὲ ἔθνει Σαυνίταις, (sic numquam non *Cod. Aug.* illud nomen scribit, quod in impressis perperam semper Σαμνιτ. pro Σαυνιτ. scribitur) οἳ παρὰ τὸν Ἰόνιον ᾤκηνται, μεγάλῳ τε καὶ χαλεπῷ, ὀγδοήκοντα ἔτεσι συνεπλάκησαν, μέχρι καὶ τούσδε, καὶ ὅσα σφίσιν ἐγγὺς ἔθνη συνεμάχει, καὶ Ἕλληνας ὅσοι ὑπὸ τὴν Ἰταλίαν εἰσὶν, ὑπηγάγοντο· καὶ ἔστιν ἥδε, τῶν προτέρων εἰς σύγκρισιν, Ῥωμαϊκῶν Σαυνιτικά. *Quum autem tres sint*

(IV.) Ὁ δὲ δʹ. Ῥωμαϊκῶν Κελτική. *Quartus liber: Historia Romano-Gallica.* Quo libro primum ea, quae in Italia Galli contra Romanos, tum quae Romani in Gallia gesserunt, exposita erant. His accedebat earum rerum commemoratio, quae trans Rhenum in Germania, nec non quae in Britannia, a C. Caesare gesta sunt. *f*)

(V.) Ὁ δὲ εʹ. Ῥωμαϊκῶν Σικελική. *Romano-Sicula historia.* Hanc citat APPIANUS in libro *Iberico*, p. 256. d. & in *Punico* p. 2. b. & p. 3. c. Idem vero liber PHOTIO Σικελικὴ καὶ Νησιωτικὴ adpellatur; quo significatur, *Siculae* historiae reliquarum etiam insigniorum *Insularum* historiam, Sardiniae, puta, Corsicae, Cretae, Cypri, quo nimirum iusta libri mensura compleretur, fuisse subiectam. *g*)

libri, qui res populi Romani intra Italiam gestas, quae sane multae sunt, complectuntur; universos quidem communi inscriptione ITALICAE HISTORIAE comprehendi potuisse, intelligitur: sed eos tres libros, ob nimiam rerum copiam, distinximus. Illorum igitur primus ea quae sub Regibus gesta sunt, quos septem habuit Roma, suo ordine singula separatim exponit; eumque inscribo, Rerum Romanarum Librum REGIUM s. DE REGIBUS. Sequuntur quae (extra Latium) *per reliquam Italiam, excepta ea parte, quae Superum mare adtingit, gesta sunt: hunc alterum librum, ad prioris discrimen, Romanarum Rerum Librum ITALICUM adpello. Postremo cum Samnitibus, qui Superum mare adcolunt, magno ac feroci populo, per octoginta annos conflictati sunt; donec & hos, & quotquot finitimae gentes eos adiuverant, & Graecos quotquot inferiorem incolunt Italiam, imperio suo subiicerent. Hic mihi liber, ad duorum superiorum differentiam, Romanarum Rerum Liber SAMNITICUS inscribitur.*

f) Vide *Epitomen* huius libri, quae hodieque in exemplaribus APPIANI exstat, atque EXCERPTA ab URSINO ac VALESIO edita; quibus adde SUIDAM *voce* Ἀππιανὸς, & ipsum APPIANUM de *Civil. Bellis* Lib. II. pag. 437. a. SUIDAE verba paulo inferius, *Sect. IV.* num. IV. not. *f.* exhibemus.

g) Quare VALESIUS in Adnotatione ad Fragmentum illud de Clodio, quod Excerptis ex *Historia Sicula* pag. 558. adiectum est, monuit, ea occasione isto in libro mentionem Clodii factam fuisse videri, quod eius viri iniqua rogatione *Cyprus* insula,

(VI.) Ὁ δὲ ϛ'. Ῥωμαϊκῶν Ἰβηρικά. *Sextus liber, de rebus Romanorum in Hispania gestis.*

(VII.) Ὁ δὲ ζ'. Ῥωμαϊκῶν Ἀννιβαϊκή. *h*) *De Romanorum bello cum Annibale.*

(VIII.) Ὁ δὲ η'. Ῥωμαϊκῶν Λιβυκὴ καὶ Καρχηδονική. *Historia Libyca ac Punica*, sive de rebus Romanorum in Africa, cum Carthaginiensibus praesertim, gestis. Quem librum PHOTIUS non solum Λιβυκὴν καὶ Καρχηδονικὴν, sed etiam Νομαδικὴν, id est, *Numidicum* adpellat; siquidem Punicae historiae historia Numidica subiecta erat. *i*) Male autem a *Libyco* dirimitur *Punicus* liber in eo Catalogi nostri exemplari, quod in *Florentino* exstat Codice. *k*)

(IX.) Ὁ θ'. Ῥωμαϊκῶν Μακεδονική. *De rebus Macedoni-*

cuius nimirum historia eodem libro comprehensa fuisse censenda est, in populi Romani ditionem pervenerit. (Vide *Adnotationes* VALESII pag. 79. Ac confer APPIANUM, de *Bellis Civilibus*, Lib. II. pag. 441. a. Ad cuius loci sententiam constituendam, ex Msti *Augustani* & ipsius historiae praescripto, pro Κάτων reponendum Κάτωνα est, & maior distinctio, quae illam vocem praecedit, cum minori commutanda.) Similiter Fragmentum illud XXXmum *de Creta Insula*, quod exstat in *Excerptis* ab URSINO editis p. 371. non ex *Macedonico* libro, ut suspicatus URSINUS erat, (in *Notis* p. 126.) sed ex eodem hoc libro V. qui *Siculam* atque *Insularem* historiam continebat, decerptum esse videtur.

h) In *Praefatione* APPIANI pag. IX. a. itemque in *Punica* historia pag. 2. b. *Codex August.* legit Ἀννιβιακὴ, quae mollior nominis forma, ac nescio an verior, videtur; quam eamdem formam ISAACUS CASAUBONUS ad *Polybii* Lib. I. cap. 3. in Codicibus suis Polybianis sese reperisse testatur. [* Vide quae ad Polyb. I. 3, 2. adnotavimus.]

i) Quod patet etiam ex *Excerptis Valesianis* pag 561. ad quae vide *Adnotationes* VALESII pag. 79. Idem testantur Fragmenta duo apud URSINUM num. XXVIII. & XXIX. pag. 370.

k) Ibi scilicet ita legitur: ὁ δὲ η' Ῥωμαϊκῶν Λιβυκή. - Καὶ Καρχηδονικὴ ὁ θ'. - Ῥωμαϊκῶν Μακεδονικὴ δὲ ὁ δέκατος. - ὁ ια' Ῥωμαϊκῶν Ἑλληνικὴ καὶ Ἰωνική. Vide BANDINII *Catal. Biblioth. Laurent.* Tom. II. col. 659.

cis. — Hos novem priores libros eodem ordine ipse APPIANUS in *Praefatione* nominavit. *l*)

(X. & XI.) Ὁ ι'. καὶ ια'. Ῥωμαϊκῶν Ἑλληνικὴ καὶ Ἰωνική. *Liber decimus atque undecimus: Historia Romano-Graeca vel Achaïca; atque Ionica, sive Asiatica.* Ἑλληνικὴν γραφὴν citat ipse APPIANUS in historia *Syriaca* p. 87. a. Ἰωνικὴν, hoc nomine, ab APPIANO in libris, qui supersunt, non memini commemoratam legere; sed Ἀσιανὴ συγγραφὴ, ad quam provocat *Civil. II.* p. 485. c. videtur esse haec eadem quae ab *Anonymo* nostro Ἰωνικὴ adpellatur. *m*)

(XII.) Ὁ ιβ'. Ῥωμαϊκῶν Συριακή. *Historia Romano-Syriaca:* quo libro etiam universa Principum Macedonicorum historia, qui Syriam ab obitu Alexandri M. usque ad Romanorum tempora tenuerunt, breviter pertractatur.

(XIII.) Ὁ ιγ'. Ῥωμαϊκῶν Παρθική. *Historia Romano-Parthica.* Parthicae suae historiae in reliquis libris plus semel mentionem fecit APPIANUS. Atque hunc quidem locum, inter *Syriacam* atque *Mithridaticam*, *Parthicae* historiae, cum *Anonymo* nostro, non solum PHOTIUS quoque tri-

l) Nimirum post verba illa, quae sunt a nobis supra (not. *e.*) adlata, ita pergit APPIANUS, pag. VIII. extr. & pag. IX. Τὰ δὲ λοιπὰ, τούτων ἑκάστη κατὰ λόγον (in *impr.* male λόγους) ἐπιγράφονται· Ῥωμαϊκῶν Κελτική τε, καὶ Σικελικὴ, καὶ Ἰβηρικὴ, καὶ Ἀννιβαϊκὴ, καὶ Καρχηδονικὴ [καὶ Μακεδονικὴ] καὶ ἐφεξῆς ὁμοίως. *Reliquas vero* (Romanorum) *res gestas quod adtinet, quilibet liber pari ratione cum istis* (tribus prioribus) *inscribitur; scilicet, Rerum Romanarum Liber Celticus, Siculus . . . & sic deinceps.* Quo loco in impressis libris Καρχηδονιακὴ scribitur, & Μακεδονιακὴ, pro Καρχηδονικὴ & Μακεδονική. In Codice autem *Augustano* desunt verba, καὶ Μακεδονική: ut nomen hoc libri IX. a librario quodam additum putari possit, qui, quum illud deesse videret ad complendum numerum eorum novem librorum, qui primo volumine *Historiae* APPIANI continebantur, illud nomen *Macedonici* Libri adiiciendum hoc loco duxerit.

m) Ἑλληνικὴν & Ἰωνικὴν, pro uno libro, scilicet *decimo*, numerat PHOTIUS; qui quidem in novem priorum librorum recensione ab *Anonymo* nostro non dissenserat.

buit; sed etiam manuscripti Codices, qui quidem nostra aetate exstant, scriptionem eam, quam pro *Parthico* APPIANI *libro* venditant, eodem hoc loco proxime ante *Mithridaticum* ponunt. Sed, id quidem invito sane auctore, & plane contra eius rationem factum esse, facile patet, cum ex eo, quod cum Parthis nonnisi devicto Mithridate, atque etiam post prima civilia bella, res habere coeperunt Romani; *n*) tum vero ex satis etiam diserto ipsius Auctoris testimonio, qui in libris *de Bellis Civilibus Parthicam Historiam* tamquam deinceps secuturam commemorat. *o*) Quo magis etiam PHOTIUS errasse censendus est, quum *Parthicam* historiam cum *Syriaca* in unum eundemque librum, quem is *Undecimum* numerat, coniectam ab APPIANO fuisse refert. *p*)

(XIV.) Ὁ ιδʹ. Ῥωμαϊκῶν Μιθριδάτειος. *Mithridatica Romanorum Historia.* Hic liber etiam *Pontica Historia* inscriptus fuisse videtur. Certe quum alter ille *Anonymus*, cuius Admonitio exstat *de selectis* APPIANI *Libris in duo volumina digestis*, *q*) τὰ Ποντικὰ quoque a se inter selectos AP-

n) Quare iuxta eam rationem, quam in collocandis libris suis se secuturum professus est APPIANUS, (in *Praef.* pag. IX. conf. supra Sect. II. not. *d.*) post libros *de Civilibus Bellis* reponenda erat *Parthica* Romanorum historia.

o) Vide *de Bell. Civil.* Lib. II. p. 438. b. ubi pro Παρθικὰ, quod impressi habent, in Codice *Augustano* legitur Παρθυαικά: adde *de Bell. Civil.* Lib. V. pag. 709. e. ubi in scriptura Παρθυικὰ cum impressis consentit idem *Augustanus* liber.

p) Cui rei, praeter ea quae iam modo a nobis observata sunt, aliud etiam disertum APPIANI testimonium repugnat, cum in *Syriaco* libro pag. 120. c. d. ita scribit: Ἀλλὰ τάδε μὲν (scilicet de Parthorum post Crassi cladem irruptione in Syriam atque Asiam) ἐντελῶς ἐν τῇ Παρθικῇ (sic etiam h. l. Ms. Aug. legit) συγγραφῇ λέξω. τῆς δὲ βίβλου τῆσδε οὔσης Συριακῆς &c.

Facile autem intelligitur, a librariis interdum varios APPIANI libros alio ordine, quam quem secutus erat Auctor, collocari potuisse; atque eiusmodi Codicis auctoritate deceptus ista scripsisse videtur doctissimus Constantinopolitanus Praesul.

q) Conf. supra not. *d.*

PIANI libros relata esse ait, nullum alium nisi ipsum hunc *Mithridaticum* librum dixisse putandus est; quippe quo bella exponuntur adversus *Ponti* Regem gesta, quibus iisdem bellis *Bithynia, Cappadocia & quaecumque his finitimae vel Pontum Euxinum adcolebant gentes, Romano imperio subiectae sunt.* r)

(XV.) Ὁ ιϛ'. Ῥωμαϊκῶν Ἰλλυρική. *De rebus Romanorum Illyricis.* Hunc librum plane ignorat PHOTIUS, cuius tamen libri non solum in aliis APPIANI libris s) mentio fit, sed qui etiam ipse sine dubio genuinus & integer ad nostram aetatem pervenit. Sed falso, & contra Auctoris consilium, in hunc locum post *Mithridaticum* librum, & ante histo-

r) Vide ea, quae in libris impressis atque in Manuscriptis exemplaribus hodie *initio Libri Mithridatici* leguntur, pag. 170. -- Quibus quidem verbis, usque ad mediam paginam sequentem, quod in transitu hoc loco monere liceat, non tam *Exordium* illius libri, quam Epilogum contineri (quamquam illud nemini adhuc observatum video) facile sibi persuadebit, quisquis vel ipsum quem dico locum per se paulo adtentius consideraverit, vel cum aliorum etiam APPIANI librorum Exordiis atque Epilogis conferre voluerit. Certe solenne est APPIANO, cuiusque singularis libri initium a gentis eius, cuius historia eo libro traditur, origine atque sedibus capere; quod in Libyca, in Hispanica, in Illyrica historia videre licet. Atque, secundum eamdem rationem, omnino ab iis, quae p. 171. *media* leguntur, exordium libri huius *Mithridatici* s. *Pontici* fecisse putandus est idem scriptor. Vix autem rursus ovum ovo similius est, quam ei, quem dico, praepostere in frontem libri reiecto Epilogo est *Punici* libri conclusio p. 85. c. aut Epilogus historiae Romanorum *Syriacae* pag. 119. b. Quare in antiquo aliquo exemplo, e quo hodierni fluxere codices, folium illud quod ultimum erat huius libri, luxatum primo, tum loco suo plane motum, atque temere in fronte eius libri, cuius epilogum illud continebat, reiectum fuisse putandum est.

s) Vide de *Bell. Civil.* Lib. V. *extrem.* Eumdem *Illyricum* librum etiam STEPHANUS BYZANTINUS ob oculos habuerat, quum ad *vocem* Δάλμιον scripsit: Ἀππιανὸς δὲ τὴν πόλιν Δελμίνιον καλεῖ. Locus APPIANI est *Illyr.* p. 761. col. b. lit. c. in HOESCHELII autem *Graeca* editione pag. 6. *media*.

riam *de Bellis Civilibus* hic *Illyricus* liber ab *Anonymo* nostro refertur. Etenim post *Mithridaticam* historiam proxime ab APPIANO collocatos fuisse Libros *de Bellis Civilibus*, ipse auctor diserte docet. *t*) Atque idem alibi monet, se res *Illyricas*, iustam separati libri mensuram non complentes, ac non nimis etiam sibi compertas, finitimae *Macedonicae historiae* adiunxisse. *u*) Neque nos turbare debet

t) *Civil.* Lib. I. pag. 383. b.

u) *Civil.* Lib. V. *extrem.* Quem locum, paulo mihi quidem adhuc obscuriorem, eo consilio hic adscribere liceat, ut a sagacioribus ingeniis sive explicationem eius, sive emendationem, eadem occasione anquiram. *Editi* libri ita habent: Καί μοι ἔδοξε τὰ Ἰλλυρικὰ, οὔτε ἀκριβῶς γενόμενά μοι γνώριμα, οὔτε συντελοῦντα μῆκος ἰδίας συγγραφῆς, οὔτε χώραν ἔχοντα ἑτέρωθι λεχθῆναι τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐλήφθησαν· ἔδοξε δὲ συνάγοντος αὐτὰ ἐς τέλος προαναγράψαι, καὶ ὑποθεῖναι αὐτὰ τῇ ὁμόρῳ Μακεδονικῇ. Adcuratus alias interpres GELENIUS posteriora verba ita exponit: *Visum est mihi eas in id tempus conferre, quo Romanis sunt subditae, & in summam redactas Macedonicis finitimis subiungere.* Vetus interpres barbare, ut fere solet: *Visum est Illyriorum res . . . . . eius temporis, quo gestae sunt, in fine prius iungendo scribere, easque Macedoniae illis finitimae subiicere.* Codex *Augustanus*, inde a verbis οὔτε χώραν, sic legit ac distinguit: οὔτε χώραν ἔχοντα ἑτέρωθι λεχθῆναι, τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἐλήφθησαν συνάγοντος αὐτὰ ἐς τέλος, προσαναγράψαι, καὶ ὑποθεῖναι αὐτὰ, τῇ ὁμόρῳ Μακεδονικῇ. Ut, omissis post ἐλήφθησαν verbis ἔδοξε δὲ, illa verba τοῦ χρόνου non pendeant ab ἑτέρωθι, sed cum sequentibus usque ad ἐς τέλος tamquam in parenthesi posita sint; tum vero ut pro προαναγράψαι, quod a prima manu scriptum erat, ex emendatione exhibeatur προσαναγράψαι, quod verbum, sicut sequens ὑποθεῖναι, referatur ad τῇ Μακεδονικῇ. Quoquo modo legatur, illud dicere videtur APPIANUS, » sibi res *Illyricas* (pro ea scilicet ratione, de qua *Sect. II.* diximus, quam in collocandis suis libris tenuit,) » non alio loco collocandas visas esse, » quam eo, quem postulasset temporis ratio, quo *eae res Illy-* » *ricae primum a Romanis fuerint susceptae*; ex quo tempore deinde » omnia quae ad Illyricam pertinerent historiam, usque ad fi- » nem, coniunctim & continuata serie cum prioribus fuerint » exponenda. « Quamquam autem ἔθνη εἰλημμένα apud ipsum etiam Nostrum, (v. c. in libro *Mithridat.* pag. 251. b.) designet

quod alibi ſignificare videtur Auctor noſter, *Illyricum* hunc librum poſtremum omnium demum eſſe perſcriptum. w)

(XVI.) 'Ο ιϛ'. Ἀράβιος. *Hiſtoria Romano - Arabica.* Hunc librum, quem nusquam ab APPIANO memoratum reperi, PHOTIUS extremum omnium ponit, & *viceſimum quartum* numerat. Ac, ſi modo ſeparatim editus ab APPIANO liber eſt hac inſcriptione inſignitus, rectius in finem reiecerit eum PHOTIUS, quam hunc ei locum ante *Civilem* hiſtoriam adſignavit *Anonymus* noſter; quoniam non niſi Monarchiae tempore, & primum quidem Auguſti iuſſu nutuque, ſed potiſſimum deinde Traiano impe-

gentes vel provincias ſubiectas; tamen in hoc noſtro loco τὰ Ἰλλυρικὰ ἐλήφθησαν nihil aliud dicere videtur, niſi *res Illyricae a Romanis ſusceptae ſunt*, *Romani cum Illyriis res atque bella habere coeperunt.* In quo tamen illud iterum quodammodo importunum eſt, quod, ſiquidem ex eius temporis ratione collocandus fuerat hic liber, quo primum cum *Illyriis* congreſſi ſunt Romani, regnum adminiſtrante Teuta, Agronis vidua, (qua bello iam pars aliqua Illyrici poteſtati eorum ſubiecta eſt) ante ipſum etiam *Ibericum* librum hic *Illyricus* fuerit reponendus: quippe eo ipſo anno, quo in Hiſpania Amilcari ſucceſſit Aſdrubal, antequam pedem cum exercitu in Hiſpaniam poſuiſſent Romani, hoc primum bellum Illyricum, a quo etiam hiſtoriam hanc inchoavit APPIANUS, ſusceptum eſt. Sed nimirum, quia ob nimis exiguam libelli molem hiſtoria haec *Illyrica* alii libro adnectenda erat; commodiſſime ſubiungi illa potuit *Macedonicis* rebus, utpote & in vicinia geſtis, & cum quibus iisdem mox etiam ſub Gentio, Illyriae rege, Perſei ſocio, commixtae res *Illyricae* fuerunt. [* Cf. Adnotationes noſtras ad Appian. pag. 885 ſq.]

w) In fine ſcilicet ipſius libri *Illyrici* ita de rebus ſub Imperatoribus geſtis, quae *viceſimo ſecundo Libro* comprehenſae erant, loquitur APPIANUS, tamquam iam tum, cum *Illyricam* ederet hiſtoriam, perſcriptus ille liber fuiſſet qui res ſub Imperatoribus geſtas complectebatur: ἃ δὲ μετ' Αἴγυπτον αὐτοκράτορες εἶδε ἐχειρώσαντο ἢ προσέλαβον, ὡς ἴδια αὐτῶν ἔργα, μετὰ τὰ κοινὰ εἴρηται. At nimirum in *Iberico* etiam libro, (p. 262. b.) qui ex ipſius Auctoris teſtimonio ante *Punicum* collocatus erat, (vide Praef. pag. IX. a.) tamen *Punicus* liber ſimili ratione citatur, ἐν τῇ Καρχηδονικῇ βίβλῳ συγγέγραπται; ſive quod ea ipſa liber

rante, expeditiones contra Arabes susceptae sunt. *x*) Sed historia haec *Romano-Arabica* non videtur integrum ac separatum librum potuisse complere, tantummodo pars fuisse eius libri, quo res sub Imperatoribus ab Augusto usque ad Traianum gestae continebantur, de quo deinceps num. XXII. dicetur.

(XVII–XXI.) Ἐπὶ δὲ τούτοις εἰσὶν οἱ ἐπιγραφόμενοι Ῥωμαϊκῶν Ἐμφυλίων πέντε. *Hos sequuntur quinque Libri, qui de Romanorum Bellis Civilibus inscribuntur.* Hos libros in totius operis compage proxime post *Mithridaticam* historiam fuisse ab Auctore collocatos supra diximus; *y*) quo eodem loco & PHOTIUS eos posuit. Sed nescio, quo casu, quove consilio, *novem Civilium Bellorum libros* idem

unus aut alter, qui post alium collocandus esset, tamen ante eundem ab auctore perscriptus fuerit; sive quod huius generis citationes confecto toto opere demum sint ab auctore adiectae; ut de libro, qui quidem ordine posterior erat, non incommode tamen tamquam de libro iam conscripto mentio fieri potuerit: sive denique, quod, antequam de edendo opere suo cogitavit APPIANUS, & priusquam illud aliorum in usum secundis curis retexeret, atque ultimam ei manum imponeret, iam singuli libri, e quibus totum opus constabat, in privatum auctoris usum compositi fuerint atque conscripti; quod & ipse in *Praefatione* (p. VII. d.) testari videtur. Sed, ut dicam quod sentio, huius quidem loci, de quo nunc quaero, alia videtur ratio esse; atque facile mihi persuaserim, syllabam e Graeco verbo excidisse, ut pro εἴρηται legendum sit εἰρήσεται, in futuro tempore; sicut ibidem proxime aliud futurum sequitur, ἔνθα καὶ περὶ Μυσῶν ἐρῶ πλέιονα. Conf. infra, num. XXII.

x) Quam enim Pompeius in eamdem Nabathaeam vel Petraeam Arabiam, quae a Traiano subiugata est, iam olim susceperat expeditionem, quam APPIANUS etiam tangit, (*Mithridat.* pag. 244. b. & PLUTARCHUS in *Pompeio* pag. 640. d.) ea non nisi ad terrorem nominis Romani Arabibus incutiendum suscepta erat. Atque si de ea in hoc *Arabico Libro* copiosius fuisset dicturus APPIANUS, sine dubio ad illum librum eo loco lectores suos ablegasset.

y) Vide num. XV.

numeret literatissimus Scriptor. z) Neque enim plures umquam, quam quinque huius argumenti libros ab APPIANO editos esse censendum est. Certe qui hodie, cum in manuscriptis Codicibus, tum in impressis exemplaribus, *quartus* numeratur, eum ab ipso etiam Auctore (in ipso libri exordio) *quartum* nominatum videmus. Qui autem *quintus* habetur, is idem est ille, qui tam a PHOTIO, quam ab ipso APPIANO postremus ponitur. Nam sicut ultimum librum *de Bellis Civilibus* eum numerat PHOTIUS, qui & mutuum Augusti atque Antonii bellum exposuerit, & qui in succinctam devictae per Augustum Aegypti historiam desierit; sic initio *quinti* libri quo illud ipsum Octaviani atque Antonii bellum exponitur, declarat Auctor, eodem libro etiam *de Aegypto* agi; *aa*) eumdem autem esse *ultimum* de *Civilibus Bellis* librum, in *Prooemio* (p. IX. b.) itidem diserte docuerat. Ex his autem iam modo dictis simul illud colligitur, *Aegyptiacam historiam*, ad quam aliis etiam

z) Libros APPIANI *de Bellis Civilibus* numquam ipse vidisse videtur PHOTIUS. Cum autem tribus voluminibus comprehensum fuisse totum APPIANI opus cognovisset, primoque volumine novem libros contineri vidisset, putavit fortasse, *Civilium* Bellorum libros, qui aliud volumen eiusdem fere molis complerent, non pauciores esse numero posse. Neque enim suspicari licet, illum numerum ex aliquo exemplari retulisse PHOTIUM, in quo omnis APPIANI de *Civilibus Bellis* historia re ipsa in IX. libros fuisset distributa. Nam quum liber ille, qui bellum Octaviani cum Antonio exponit, qui hodie *quintus* idemque *ultimus* numeratur, ex ipsius etiam PHOTII ratione postremus fuerit, atque etiam in *quarto* libro numerando ipse Auctor cum distributione vulgo recepta consentiat; nulla omnino partium fuerat proportio, si antecedentes tres libri in septem fuissent discissi.

aa) Locus ille initio Libri V. *Civil.* pag. 671. a. paulo corruptior sic legitur in impressis: ὁ δὲ ἔρως ὅδε αὐτοῖς τε ἐκείνοις ἐς ἔσχατον ἔληξε κακοῦ, καὶ ἐς ὅλην Αἴγυπτον ἐπ' ἐκείνοις. ὅθεν ἄν τι καὶ Αἴγυπτος εἴη τοῦδε τῆς βίβλου μέρος. Pro Αἴγυπτος ex Codice *Augustano* reponendum est Αἰγύπτιον. In eodem Codice praepositio ἐς ante ἔσχατον omissa est, male: sed

in locis provocat Auctor noster, ††) non peculiari libro fuisse comprehensam, neque aliam intelligendam esse, quam eam, quae *Librum quintum de Civilibus Bellis* claudebat.

(XXII.) Ὁ δὲ ἐφεξῆς κβ'. ἐπιγράφεται Ἑκατονταετία. ὁμοῦ λόγοι κβ'. *Qui sequitur vicesimus secundus Liber, inscribitur Centum annorum spatium*, vel *Centum annorum historia. Omnes simul viginti duo Libri.* Eamdem libri inscriptionem Photius refert, qui etiam cum *Anonymo* nostro proxime post libros *de Civilibus bellis* Ἑκατονταετίαν hancce collocat. *bb*) Et quamquam *novem* libros *de Civilibus* bellis idem numeraverit Photius; tamen apud eumdem *Secularis* haec *Historia* similiter *vicesimus secundus* liber numeratur; nimirum quoniam is omisso *Illyrico*, & in finem operis reiecto *Arabico*, *Achaicum* cum *Ionico*, itemque *Parthicum* cum *Syriaco*, in unum coniunxerat. De argumento autem huius, de quo nunc quaerimus, Libri, quod quidem ex ipsa inscriptione haud facile intelligitur, nihil plane referunt neque Photius, neque *Anonymus* noster. Apud ipsum Appianum, in eis libris, qui hodie exstant, eandem libri inscriptionem nullibi memini commemoratam. Argumentum autem *ultimi* universae historiae suae libri his verbis declaravit Auctor: *cc*) *Postremus autem liber* (qui res continet post devictam ab Augusto Aegyptum gestas) *copias quoque quantas alant Romani, & quos reditus ex quaque provincia capiant, quidve in custodias navales quarumdam provinciarum amplius quam eis ex iisdem provinciis redit, dd*) *im-*

nimirum alterum illud ἐς ante ὅλην Αἴγυπτον omitti debuerat; ac pro ὅλην Αἴγυπτον scribendum fuerat ὅλῃ Αἰγύπτῳ. *Hic vero amor & illis ipsis*, scilicet Antonio ac Cleopatrae, *& toti praeterea Aegypto perniciem adtulit. Quare etiam Aegyptiaca nonnulla idem hic liber continebit,*

††) Vide *Mithridat.* pag. 251. a. & de *Bellis Civil.* Lib. II. pag. 484. c.

bb) Interponendam autem hoc loco fuisse *Parthicam* historiam, supra declaratum est, num. XIII.

cc) *Praefat.* pag. IX. c.

dd) Conf. *Praef.* pag. IV. d.

pendant, & eiusdem generis alia, declarabit. De eodem libro intelligenda videntur ea, quae ſub finem *Illyrici* libri in hanc ſententiam dicit Auctor: *Quaecumque* (in Illyrico) *ante ſubactam Aegyptum ſub libera Republica geſta ſunt, ea ſeparatim expoſita ſunt. Quas autem* (huius tractus) *gentes poſt illud tempus Caeſares aut in obſequio confirmarunt, aut primum ſubegerunt, de his tamquam propriis ipſorum factis poſt communes res dicetur, ee) ubi etiam de Moeſis plura dicam.* Quare mihi quidem omnia, quae ſub Imperatoribus inde ab Auguſto ad ſuam fere aetatem geſta ſunt, ſimul cum deſcriptione formae, ſtatus, virium atque redituum Imperii Romani, uno eodemque poſtremo Libro complexus eſſe videtur APPIANUS. Nam, quod hoc loco promittit, ſe de Imperatorum factis relaturum eſſe, id fere non niſi poſtremo libro fieri poterat; atque librum eum, qui de rebus ab Imperatoribus geſtis agebat, *viceſimum ſecundum* fuiſſe numeratum, ex ZONARAE etiam *Annalibus* conſtat. *ff*) Ac quum, quae liberâ Republicâ in Illyria & in Moeſia geſta ſunt, ea *ſeparatim*, ἐφ' ἑαυτῶν, (ſcil. ſingulari illa ſcriptione *de rebus Illyricis*) a ſe narrata eſſe dicat APPIANUS; tum vero hoc ipſo ſimul declarare videtur, ſe ea, quae Monarchiae tempore geſta ſunt, alia quadam ratione eſſe tractaturum; nimirum, ut res omnes ſub Imperatoribus per univerſum imperium geſtas uno eodemque libro coniunctas complecteretur.

Ex hoc autem libro a nonnullis librariis dein partes aliquae ſingulares decerptae eſſe videntur, ut eiusdem libri pars aliqua fuiſſe videatur *Arabica* illa hiſtoria, quae in

ee) Vide ſupra not. *w*. ad num. XV.

ff) Nam in Flavii Veſpaſiani Hiſtoria ad hunc *viceſimum ſecundum Appiani librum* provocat ZONARAS *Annal.* Lib. XI. pag. 575. edit. Pariſ. ubi, cum de Ioſephi calliditate dixiſſet, oraculum divinarum Scripturarum ad Veſpaſianum referentis, eique imperium vaticinantis, ita pergit ZONARAS: Τούτου δὲ χρησμοῦ *μέμνηται καὶ* Ἀππιανὸς *ἐν τῷ εἰκοστῷ δευτέρῳ λόγῳ τῆς* Ἱστορίας *αὐτοῦ* Ῥωμαϊκῆς.

quibusdam exemplaribus seorsim excerpta exhibebatur, gg) itidem *Dacica* historia, quam PHOTIUS tamquam peculiarem librum, numero *vicesimum tertium*, refert; quam eamdem *Anonymus* ille, cuius monitum *de selectis* APPIANI *libris* in impressis etiam exemplaribus exstat, his verbis commemorat: τὰ Δακικὰ, οἷς ὁ Τραϊανὸς ἐλαμπρύνατο. Denique & τὰ Ἰουδαϊκὰ, quae idem ille *Anonymus* ex APPIANI operibus a se excerpta fuisse profitetur, eodem *postremo* universae *historiae Romanae libro* comprehensa fuisse videntur.

De Inscriptione autem huius Libri, quam ex *Anonymo* nostro atque PHOTIO retulimus, (quam FABRICIUS *hh*) non male his verbis interpretatur, *de Primis centum annis sub Caesarum imperio exactis*,) dubitari potest, an ipsum APPIANUM habeat auctorem; siquidem historia postremò illo libro comprehensa, a subacta per Octavianum Aegypto usque ad mortem Traiani, aut etiam Adriani, non centum solum, sed ad minimum *quinquaginta ultra centum*, annorum spatium complecti debebat. Nisi forte sic statuere malimus: APPIANUM primo omnem suam historiam non ultra Vespasianorum fere aut Domitiani tempora perductam edidisse, eaque de caussa postremum operis eius librum, qui post devictam ab Augusto Caesare Aegyptum centum incirca annorum complectebatur historiam, Ἑκατονταετίαν inscripsisse; tum vero operi ad finem perducto separatos libellos de *Dacicis*, itemque de *Arabicis* rebus, ab Adriano gestis, adiecisse.

SECTIO QUARTA.

Testimonia de APPIANO, *atque ex eius opere Excerpta apud alios scriptores.*

Quamquam non nimis frequenter citatam APPIANI *Romanam historiam* ab aliis, vel antiquioribus, vel medii quod

gg) Conf. supra, num. XVI.
hh) FABRICIUS *Bibl. Graec.* Tom. III. pag. 394.

vocamus aevi, ſcriptoribus reperio; minime tamen in obſcuro eamdem omnino latuiſſe, varia quae de hoc Scriptore apud alios auctores *Teſtimonia* occurrunt, aut quae ex operibus eiusdem *Excerpta* ſuperſunt, demonſtrant. Quorum quidem plura iam in ſuperioribus, aliud agentes, commemoravimus; ſed ea nunc coniunctim oculis lectorum ſubiicere non erit ab hoc loco alienum.

I. Primus igitur, quoad quidem adhuc nobis compertum eſt, qui APPIANI mentionem fecerit, STEPHANUS BYZANTINUS eſt, qui exeunte ſeculo Vto poſt C. N. ſcripſiſſe putatur. In cuius auctoris *Lexico Geographico* plura forte ex APPIANO excerpta legeremus, ſi opus illud integrum ad noſtram perveniſſet aetatem. Nunc apud *Epitomatorem Stephani* ter citatum Scriptorem noſtrum, ac breviſſimis id quidem verbis, reperi. *a*)

II. Alter ex Scriptoribus paulo antiquioribus, qui APPIANUM noſtrum laudet, EVAGRIUS eſt, cui *Scholaſtici* cognomen fuit, hiſtoriae Eccleſiaſticae ſexto poſt Chriſtum natum ſeculo ſcriptor; qui brevem exhibens Scriptorum Hiſtoriae Romanae notitiam ſecundum ſeriem temporum, quorum hiſtoriam illi perſcripſerunt: *APPIANUS*, inquit, *res Romanas in certas velut claſſes apta ac dilucida ratione diſtinxit, & unumquodque hiſtoriarum genus, temporibus licet disiunctum, unum in librum collegit. b*)

Sect. IV. a) Ad vocem Κάσταξ dicit: τὸ ἐθνικὸν Κασταχαῖος - - - ὁ Ἀππιανός φησι. Locus APPIANI eſt *Iberic.* pag. 272. c. & e. Tum voce Δέλμιον. - - - Ἀππιανὸς δὲ τὴν πόλιν Δελμίνιον καλεῖ. (*Illyr.* pag. 761. col. b. lit. c. & edit. Hoeſchelii p. 6. *med.*) Denique ad vocem Ἀσταπαῖοι numerum etiam libri adponit: Ἀσταπαῖοι, Λιβύης ἔθνος, Ἀππιανὸς ἕκτῳ. Eſt *Ibericus* liber, (quem etiam Sect. praeced. *ſextum* numeravimus) p. 273. Sed per incogitantiam Aſtapaeos iſtos in Libya poſuit Geographus, vel eius Epitomator, quos Carthaginienſium quidem ditioni ſubiectos, ſed Hiſpaniam incolentes, fecerat APPIANUS.

b) Integrum EVAGRII locum adponere, non erit a noſtro inſtituto alienum. Is igitur *Hiſtor. Eccleſ.* Lib. V. cap. ult. (*Scriptorum Hiſtor. Eccleſ.* edit. Reading. Tom. III. pag. 450.) ita ſcripſit:

III. Sequitur nono seculo, quem passim iam allegavimus, PHOTIUS, qui in instructissima sua illa *Bibliotheca*, Codice LVII. postquam Catalogum librorum, quibus continebatur universum APPIANI opus, recensuit, brevem primi libri Epitomen exhibet, tum vero de ipso Auctore eiusque opere tale iudicium adnectit: c) *In dictione simplex est* (APPIANUS) *atque pressus, & ab omni fastu affe-*

Αἱ δὲ κατὰ Ῥωμαίους πράξεις, πᾶσαν κοσμικὴν ἱστορίαν ἐν αὐτοῖς περιλαμβάνουσαι, ἢ εἴ τι καὶ ἄλλο γέγονεν, εἴτ' ἐς ἑαυτοὺς διαιρουμένων, εἴτε καὶ καθ' ἑτέρων πραττόντων, πεπόνηνται ΔΙΟΝΥΣΙΩι *μὲν τῷ* ἉΛΙΚΑΡΝΑΣΣΕΙ, *ἀπὸ τῶν λεγομένων Ἀβοριγίνων τὴν ἱστορίαν ἑλκύσαντι μέχρι τοῦ Ἠπειρώτου Πύῤῥου. ἐξ ἐκείνου δὲ* ΠΟΛΥΒΙΩι *τῷ Μεγαλοπολίτῃ, καταγαγόντι ἕως τῆς Καρχηδόνος ἁλώσεως. Ἅπερ* ἈΠΙΑΝΟΣ (sic h. l. simplici litera Π scriptum nomen legitur, conf. *Sect. I.* not. *b.*) *εὐκρινῶς διέτεμεν, ἑκάστην πρᾶξιν ἐς ἓν ἀγείρας, εἰ καὶ κατὰ διαφόρους γέγονε χρόνους. Καὶ τὰ μετ' ἐκείνους ὡσαύτως εἰργασμένα* ΔΙΟΔΩΡΩι *τε τῷ* ΣΙΚΕΛΙΩΤΗι, *πεποίηνται*, (lege *πεπόνηνται*, ut supra, *elaborata, perscripta* sunt) *τὰ μέχρις Ἰουλίου Καίσαρος, καὶ* ΔΙΩΝΙ *τῷ* ΚΑΣΣΙΩι, *γράψαντι μέχρις Ἀντωνίνου τοῦ ἐξ Ἐμέσης.* (Id est, usque ad Heliogabalum.) *Ἐκθεμένου δὲ τὰ τοιαῦτα καὶ* ἩΡΩΔΙΑΝΟΥ, *τὰ μέχρι τῆς Μαξίμου τελευτῆς δηλοῦται. κ. τ. λ.* Ex quo adparet, falli FABRICIUM, cum *Punicum* APPIANI librum ab EVAGRIO, *Hist. Eccles.* Lib. V. cap. ult. laudari monet; (*Bibl. Graec.* Tom. III. p. 394.) quippe de quo APPIANI Libro ne ulla quidem mentio hoc loco iniicitur. Sed illud ex eodem loco coniicere licet, quod de aliis itidem nonnullis Scriptoribus mox videbimus, non nisi novem priores APPIANI libros EVAGRIO fuisse cognitos; siquidem, a *Diodoro Siculo*, ait, historiam Romanam *ultra ea tempora*, quae *Dionysius*, quae *Polybius* atque etiam APPIANUS persecuti sunt, *usque ad Iulium Caesarem* fuisse deductam; cum satis quidem constet, res Romanas non solum usque ad eumdem Caesarem, sed etiam ultra, ab APPIANO fuisse pertractatas.

c) PHOTIUS *Biblioth.* pag. 24. edit. Dav. Hoeschelii: *ἔστι δὲ τὴν φράσιν ἀπέριττος καὶ ἰσχνός· τὴν δὲ ἱστορίαν, ὡς οἷόν τ' ἐστὶ, φιλαλήθης· καὶ στρατηγικῶν διὰ τῆς ἱστορίας μεθόδων, εἴ τις ἄλλος, ὑποφήτης. ἐπᾶραι δὲ λόγοις τεταπεινωμένον φρόνημα στρατοῦ, καὶ διαπραῦναι φλεγμαῖνον καὶ πάθος δηλῶσαι, καὶ εἴτι ἄλλο λόγοις ἐκμιμήσασθαι, ἄριστος.*

dictioneque alienus, d) in ipsa rerum historia, quantum fieri poterat, e) veritatis studiosissimus; in explicandis bellicis artibus, de quibus in historiae cursu dicendum erat, si quis alius, adcuratus; fractos militum animos oratione erigendi, ardentioresque mitigandi, adfectus denique omnes, & quidquid aliud oratione imitari effingereque licet, exprimendi, inprimis peritus; Quas quidem cum stili, tum vero & fidei historicae, caeterasque laudes verissime esse Scriptori nostro a Photio tributas, (quidquid contra dicant multi, qui sive vix a limine salutasse Appiani scripta videntur, sive qui vel apertissima librariorum sphalmata, aut Editorum negligentias, ipsi Auctori vitio vertere non erubuerunt;) nemo facile negaverit, qui sine praeiudicata opinione, sine ira, ut recte praecipi solet, ac studio, denique qui cum aliquo iudicio, atque usu quodam discernendi quid ab ipso Auctore profectum sit, quid librariorum debeatur vel socordiae vel temeritati, ad legendum Appianum accesserit.

IV. Errore non carent quae apud Suidam, voce ἈΠΠΙΑΝΟΣ leguntur; f) neque tamen ea ita ieiuna aut tur-

d) Ea videtur vis esse verborum, τὴν φράσιν ἀπέριττος καὶ ἰσχνός. Hesychius: περιττοί· περίεργοι. & vicissim: περίεργον· περιττὸν ἢ στρεβλόν. *Idem*, similiterque Suidas: Ἰσχνομυθοῦντες· λεπτολογοῦντες, ἀκριβολογοῦντες.

e) Verba illa, ὡς οἷόν τ' ἐστὶ, *quoad fieri potest*, eo videntur valere, ut, quum non nisi priores Appiani libros legisset Photius, (cf. Sect. praec. not. ζ.) in antiquiore parte historiae Romanae, in traditionum Annaliumque repugnanti saepenumero, aut omnino fabulosa, incompleta, turbata denique ratione, fieri plane non posse dicat, ut illius Historiae scriptor indubitatam per omnia atque illibatam veritatem tradiderit.

f) Ἀππιανός· ὄνομα κύριον. οὗτος ὁ Ἀππιανὸς ἔγραψε Ῥωμαϊκὴν ἱστορίαν, τὴν καλουμένην Βασιλικήν. καὶ αἱ μὲν τρεῖς βίβλοι Ἀππιανοῦ αἱ πρῶται περιλαμβάνουσιν ὅσα Ῥωμαίοις ἀγωνιζομένοις ἐς Ἰταλιώτας ἔτι περὶ ἀρχῆς καὶ ἡγεμονίας ἐπράχθη. ὅσα δ᾽ ἀμφὶ τὴν Ἰταλίαν ἄλλα Κελτοί τε καὶ Λίβυες ἔδρασάν τε καὶ ἔπαθον, καὶ εἴ τί που καὶ τῆς Ἰταλίας μέρος ἀνάγκαις, ἢ ἐνέδραις, ἢ πλάναις ἐς αὐτοὺς μετέθετο, ἐν τοῖς περὶ Κελτῶν καὶ Λιβύων. συγγέγραπται δ᾽ ἐφ᾽ ἑαυτῶν ὅσα καὶ ἐς τὰς ἐμφυλίους Ῥωμαίων στάσεις ἡ Ἰταλία

bata sunt, sicut prima specie esse videntur. Eorum autem haec maxime est sententia: *APPIANUS, nomen proprium. APPIANUS hic Romanam conscripsit historiam, quae Regia g) vocatur. Ac tres quidem primi APPIANI libri continent quaecumque Romani, Italicis nationibus bella facientes ac de imperio adhuc & principatu contendentes, gesserunt. Reliqua vero bella in Italia gesta, cum Gallis, puta, & Afris; horumque sive victorias, sive clades, & si qua forte Italiae pars vel necessitate coacta, vel insidiis circumventa, vel inconstantiâ ducta, his sese adiunxit; ea in Celtica atque in Poenorum historia h) exponuntur. Quaecumque vero in eadem Italia, cum civilibus Romanorum bellis ea discinderetur, gesta sunt, eorum itidem separatim descripta historia est. i) Quarto autem libro*

διῃρεῖτο. ἔτι τοὺς πρὸς Κελτοὺς, τουτέστι Γερμανοὺς, οἳ ἀμφὶ τὸν Ῥῆνον ποταμόν εἰσιν, καὶ τοὺς Γαλάτας, τουτέστι Γάλλους, πολέμους, καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν, ὅσαι τε συνθῆκαι, καὶ συνθηκῶν παραβάσεις, ἢ ἐπαναστάσεις ἐγένοντο Κελτῶν, ἕως ἐπὶ τοῦ Γαΐου, ἡ τετάρτη βίβλος περιέχει συλλαβοῦσα. εἰ δέ τί που Κελτοὶ μὴ κατὰ πρόφασιν οἰκείαν, ἀλλὰ συμμαχοῦντες Ἰταλῶν τισιν ἢ μισθοφοροῦντες, ἔπραξαν, ἐν τοῖς περὶ ἐκείνων συγγέγραπται, καὶ ὅσον εἰς γνώρισμα μόνον αὐτῶν μέμνηται Ἀππιανός. ἔγραψε δὲ Ῥωμαϊκοὺς λόγους ἐννέα. οἱ δὲ διὰ τοῦ ἑνὸς πι γράφουσιν Ἀπιανός.

g) De hoc errore, quo *Libri primi* inscriptio universo tribuitur APPIANI operi, aut novem saltem prioribus libris, qui nimirum primo volumine operum APPIANI continebantur, vide *Sect. III.* not. *a.*

h) *Annibalica* intelligenda historia, qui est ex iis libris, quos περὶ Λιβύων scripsit APPIANUS.

i) Huius loci sententiam pessime pervertit KÜSTERUS, cuius latinam SUIDAE versionem non uno hoc loco peiorem quam AEMILII PORTI, quam ille alibi feliciter emendavit, inveni. Ad verba illa: συγγέγραπται δ' ἐφ' ἑαυτῶν - - ἡ Ἰταλία διῃρεῖτο: *Locum hunc*, inquit KÜSTERUS, *nec integrum, nec emendatum satis puto, quem proinde sic legendum existimem:* Συγγέγραπται δ' ἐπ' αὐτοῖς ὅσα [συνέβη, ὅταν] ταῖς ἐμφυλίαις Ῥωμαίων στάσεσιν ἡ Ἰταλία διῃρεῖτο. Ubi primum pessimo consilio illud ἐφ' ἑαυτῶν, quod notat *seorsim, separatim*, in ἐπ' αὐτοῖς, quod sonat, *post illa*, mutandum censuit sagacior aliàs Commentator. Satis enim perspicue hoc dicit SUIDAS: » Sicut ea quae *Galli*, quae *Afri*, in *Italia*

(qui nimirum *Celticus* est, & Gallorum bella in Italia gesta exponit,) *etiam ea bella, quae cum Celtis Rheni accolis, id est Germanis, k) & cum Galatis, id est Gallis* (proprie dictis) *gesta sunt, caussaeque eorum bellorum, foederaque sancita, aut violata, defectiones denique, usque ad Caium Caesarem, enarrantur. Si quid autem Galli non suo nomine, sed vel tamquam socii populorum quorumdam Italicorum, vel mercede conducti, adversus Romanos gesserunt; illud in horum eorumdem populorum historia expositum legitur; ita ut ibi Gal-*

» gessere, non tribus illis libris, quibus priorum seculorum » *Italica historia* continebatur, sed separatis libris, descripta » erant; sic ne ea quidem, quae *Civilibus* Romanorum *Bellis* » in eadem *Italia* gesta sunt, *Italicis* illis *libris* continentur; sed » simili ratione etiam haec *seorsim*, scilicet separatis libris *de* » *Bellis Civilibus*, exposita sunt.» Quod autem ad reliquam Küsteri emendationem adtinet, quam Graecis verbis adferre tentavit, ea non admodum opus esse, equidem existimaverim. Nam satis bene Graece, ac non sine elegantia quadam, *ὅσα καὶ ἐς τὰς ἐμφυλίους Ῥωμαίων στάσεις ἡ Ἰταλία διῃρεῖτο*, dici videtur, pro *ὅσα - - - ἡ Ἰταλία διῃρημένη ἔδρασέ τε καὶ ἔπαθε*, quae postrema verba ex proxime praecedentibus facile hoc loco intelliguntur. Ac nescio an cum hac locutione conferri quodammodo possit illa, qua in eodem argumento usus est Appianus, ubi in *Praefatione*, pag. IX. scribit: ὍΣΑ δ' αὐτοὶ Ῥωμαῖοι πρὸς ἀλλήλους ἘΣΤΑΣΙΑΣΑΝ. Quod si vel maxime urgeatur, neque satis sanum neque integrum esse istum *Suidae* locum; videndum erit, an alia potius, quam quae est a Küstero tentata, medicina ille egeat, atque ex ipso hoc, quem modo dixi, Appiani loco (*ὅσα δ' αὐτοὶ Ῥωμαῖοι πρὸς ἀλλήλους ἐστασίασάν τε καὶ ἐπολέμησαν ἐμφύλια, - - - ἐς τοὺς στρατηγοὺς τῶν στάσεων διῄρηται*) ductus ille locus depravatusque putandus sit. Sed sicut ego nihil hic temere mutandum puto, sic vix mihi dubio carere videtur, alia parte mancum esse hunc eumdem, de quo quaerimus, Suidae locum; scilicet ut ante *συγγέγραπται δ'*, exciderit verbum, quod praecedentem periodum claudebat. Neque ullus dubito, quin bis ab Auctore positum fuerit verbum *συγγέγραπται*; hoc modo: - - - *ἐν τοῖς περὶ Κελτῶν καὶ Λιβύων συγγέγραπται. συγγέγραπται δ' ἐφ' ἑαυτῶν κ. τ. λ.*

k) Hoc loco per errorem transposita videri possunt graeca Suidae

lorum non, nisi quatenus ad eius rei notitiam opus est, mentionem faciat APPIANUS. *Scripsit autem Rerum Romanarum libros novem.* l) *Nonnulli* APIANUS, *per simplex tantum* P, *scribunt.*

Apud eumdem SUIDAM alia praeterea exstant Testimonia, eaque & copiosa satis & luculenta, e quibus adparet, studiose eius aetate perlectam fuisse APPIANI *Romanam Historiam*. Scilicet amplius septuaginta ex hoc APPIANI opere decerpta *Fragmenta*, commodis locis, eidem SUIDAE *Lexico* inserta leguntur. m) Ac eorum haud pauca quidem ἀδέσποτα ibi sunt, nonnulla etiam alieni auctoris nomen adscriptum habent; sed eorum pleraque LUD. KÜSTERI diligentiâ APPIANO auctori adserta sunt, qui & librum atque sedem, ubi eorum quodque in ipso Aucto-

verba, ut legendum putes: πρὸς Κελτοὺς, οἳ ἀμφὶ τὸν Ῥῆνον ποταμὸν εἰσιν, τουτέστι Γερμανούς. Nihil tamen mutarim. Conf. eumdem Suidam *Art.* Κελτοὶ, & Dionem Cassium, Lib. XXXIX. 49. & LIII. 12.

l) Non nisi *novem* priores APPIANI libros inspectos atque perlectos fuisse SUIDAE, ex *Excerptis* eius, de quibus iam iamque dicetur, colligitur; atque illos ipsos *novem* priores *libros* hoc loco dici, dubium esse vix potest. Putem tamen, ab alia manu hanc laciniam auctori esse adsutam. Cum enim novem libros ipse SUIDAS perlegerit, atque praeterea historiae *Civilium Bellorum*, ab eodem Auctore conscriptae, iam modo mentionem fecerit; vix intelligi potest, quo pacto iam dicere potuerit, non nisi *novem* historiae Romanae libros ab APPIANO editos esse: nisi forte illam *Civilium Bellorum* historiam pro peculiari plane opere, non solum separatis libris perscripto, sed & seorsim a reliqua historia Romana edito, habuerit SUIDAS; in quo tamen disertum Appiani testimonium, in *Praefatione* totius operis exhibitum, sibi adversum habebat. Confer vero quae infra not. *q*. dicta sunt.

m) Eorum *Fragmentorum* Catalogum, qui quidem, si quis ex professo eam rem agat, variis adhuc accessionibus poterit augeri, exhibet LUD. KÜSTERUS ad SUIDAM ab ipso editum, *Tomo III. Indice II.* qui est: *Auctorum a* SUIDA *laudatorum*; & *Indice III.* qui est: *Locorum investigatorum, quae absque nomine auctoris in* SUIDAE *Lexico citantur.*

ris opere legitur, indicavit; pars etiam vindicem adhuc suum requirit. *n*) Longe vero plurima pars illorum fragmentorum Auctoris quidem nomen, non autem librum, unde unumquodque decerptum est, adscriptum habent: quorum fragmentorum sedes in APPIANI historia, si modo sunt e libris ad nostram aetatem conservatis desumta, ad eorum pleraque idem adnotavit diligentissimus SUIDAE *Editor*; ita tamen, ut nec in his aliorum industriae nihil supplendum reliquerit. *o*) Quae vero in libris, quos hodie in manibus habemus, non inveniuntur, ea quosnam sunt ad libros referenda, in bene multis haud obscure in-

n) Sic de Fragmento illo, quod ad *vocem* Δημοκοπία sine auctoris nomine adfertur: Ὑπάτους αἱροῦνται, ἐκ δόξης πολεμικῆς, Λεύκιον· ἐκ δὲ δημοκοπίας, Τερέντιον· quod idem Fragmentum ad *voc.* Δοξοκοπία, in fine eius articuli, repetitum est; de eo igitur nihil adnotavit KÜSTERUS: est autem locus ex *Annibalica* APPIANI *Historia*, pag. 323. c. decerptus. Ad *vocem* Λιθάζω adlatum Fragmentum, ARRIANI nomen praefert, neque quidquam ibi adnotatum a KÜSTERO video; esse tamen idem non ex *Arriano* sed ex *APPIANO* decerptum, alio loco, ad *voc.* Ἔς τε, ipse Lexicographus monuerat. Atque curatius in haec inquirenti patebit fortasse, alia nonnulla apud SUIDAM fragmenta, quae *Arriani* aut etiam *Aeliani* nomen hodie adscriptum habent, *APPIANO* nostro esse vindicanda; quemadmodum & illud, quod *voc.* Ὤλετο AELIANO in prioribus SUIDAE editionibus tribuebatur, nostro Scriptori ex *Manuscriptis Paris.* iam vindicavit KÜSTERUS.

o) Sic quod *voce* Δοξοκοπία prius adfertur fragmentum: (ὁ δὲ Φλαμίνιος τὴν ἀρχὴν ἀπὸ δοξοκοπίας ᾑρημένος, ἠπείγετο Ἀννίβᾳ συμπλακῆναι.) APPIANI nomen praefixum habet; sed locus, ubi illud in Scriptoris nostri historia legitur, praeteriit KÜSTERUM. Est autem ex *Annibal.* p. 319. a. decerptum; qui quidem APPIANI locus, quem ex suo exemplari corruptum ediderit HENRICUS STEPHANUS ex eodem hoc fragmento a SUIDA conservato (quamquam nec apud ipsum SUIDAM mendo caret, cum ibi ante τὴν ἀρχὴν praepositio ἐς exciderit) corrigi poterat atque debebat. Non solum enim accusativus ἀρχὴν, ad sensum necessarius, e SUIDA in contextum APPIANI recipiendus erat, quod STEPHANUS in *Adnotationibus* iam monuit; sed etiam pro δοξοκοπίας, quod

telligitur. *p*) Quorumcumque autem ex hisce SUIDAE *Lexico* insertis fragmentis certae, quas apud primum Auctorem suum occuparant, sedes adhuc inventae sunt, ea cuncta ex novem priorum APPIANI librorum aliquo desumta sunt: ex quo satis probabili ratione colligitur, reliqua etiam, quae quidem pauca sunt, ex horum eorumdem numero librorum esse depromta.

V. Inter *Testimonia* de APPIANO utique etiam numerari merentur *Excerpta* illa, vel *Collectanea*, quae decimo post C. N. seculo, Imperatoris CONSTANTINI PORPHYROGENNETI iussu, sicut ex aliis praeclarissimis Romanae Historiae scriptoribus, ex *Polybio*, ex *Nicolao Damasceno*, ex *Dionysio Halicarnassensi*, *Dione Cassio*, aliisque, sic et-

& caeteroquin sublestae fidei nomen est, & nullibi aliàs apud Scriptorem nostrum occurrit, omnino δοξοκοπίας (quo probato vocabulo etiam alibi uti solet Auctor noster) ex eodem SUIDA in APPIANI exemplaribus erat reponendum. Aliud Fragmentum APPIANI quod *voc.* Σύφαξ apud SUIDAM legitur, cuius sedem itidem non adnotavit KÜSTERUS, est ex *Libyca Historia* p. 9. d. e. Quod *voc.* Συνίδομαι citatur, id ex *Macedonico* APPIANI libro est, atque exstat in copiosioribus illis ex Appiani Historia *Excerptis*, a FULVIO URSINO editis, num. XXVII. pag. 369.

p) Sic, ut hoc utar, Fragmentum illud, quod *voce* Λιθάζω falso ARRIANO tribui supra notavimus, (not. *n*.) esse ex APPIANI *Libro I. de Regibus*, & agere de historia illa, quam LIVIUS Lib. I. cap. XI. refert, facile patet. Istud, *voc.* Βλασφημῶ· *Οἱ δὲ ἐβλασφήμουν αὐτὸν, ὡς κακῶς ἐπὶ τρισὶν ἀνδράσι τὰ πάντα θέμενον*; vix dubitari potest, quin ex eodem *Regio Libro* depromtum, & ad Horatiorum cum Curiatiis tergeminum certamen sit referendum: de quo LIVIUS I. 25. *Consederant utrimque*, inquit, *pro castris duo exercitus, periculi magis praesentis, quam curae, expertes: quippe imperium agebatur in tam paucorum virtute ac fortuna positum &c.* Quae *voc.* Πίμπραται, itemque *voc.* Ἀλλαξάμενος de Marcio (Coriolano) ad Volscos transeunte inseruntur, ex *secundo* APPIANI libro s. *Italico* esse, perspicuum est. Fragmentum ad *voc.* Λιφαιμεῖ (de cuius argumento vide LIVIUM VII. 26.) ex *Celtico* esse libro, per se patet; eodemque pertinere illud, quod est de Britannis *voc.* Παρορχῆσαι, ex iis intelligitur, quae de *Celtico* libro Sect. III. num. IV. dicta sunt. - -

iam ex APPIANI nostri *Romana Historia* congesta sunt. †) Quorum *Excerptorum* ea, quae Περὶ Πρεσβειῶν, *de Legationibus*, ex ipsius argumenti ratione, in quo versantur, inscripta sunt, & a IOHANNE quodam *Constantinopolitano* collecta, cum *Polybii* aliorumque fragmentis publici iuris fecit atque Notis illustravit FULVIUS URSINUS, *Antwerpiae*, *MDLXXXII*. Quae sub titulo *de Virtutibus ac Vitiis* in ampla illa literatissimi Imperatoris collectione continebantur, ea ex Codice *Peirescian*o, cum *Polybii* aliorumque Excerptis, graece edidit, latine vertit, Notisque illustravit HENR. VALESIUS, *Parisiis MDCXXXIV*. Utroque autem horum locorum, quemadmodum & apud SUIDAM, non nisi ex *novem prioribus APPIANI libris*, quos nimirum solos instructissima Imperatoris Bibliotheca possidebat, *Excerpta* exhibentur: & in his quidem illud commodius, quam apud SUIDAM, factum est, quod in margine utriusque codicis, e quibus haec edita Excerpta sunt, tituli librorum ubique adscripti fuerint, unde illa desumta erant. Atque haec quidem *Constantini Porphyrogenneti Excerpta*, ex temporum ratione fortasse ante illa sive testimonia sive fragmenta nominanda fuerant, quae apud SUIDAM legi paulo ante monuimus; siquidem non solum ipsius illius Imperatoris aetate, aut etiam postea, vixisse vulgo ab eruditis creditur SUIDAS, sed etiam APPIANI illa fragmenta, lexico suo inserta, ex ipsis his Constantini Collectaneis descripsisse a nonnullis perhibetur. *q*)

Sed iam mitto reliqua; ad idem argumentum alio forte tempore rediturus.

†) De totius illius Collectionis ratione vide Ὑπόθεσιν τοῦ περὶ Ἀρετῆς καὶ Κακίας βιβλίου πρώτου, apud VALESIUM pag. 2. & 5. Conf. FABRICIUM in *Biblioth. Graec.* Lib. V, cap. v. Tom. VI. pag. 490 sqq. & p. 230.

q) Sic certe VALESIUS, in Praefatione, editioni suae Excerptorum *de Virtutibus ac Vitiis* praemissa, non dubitavit pronunciare, ex *Constantini Excerptis* SUIDAM fragmenta *Polybii*, *APPIANI*, aliorumque in Lexicon suum coniecisse. Itidemque KÜSTERUS, in *Notis ad SUIDAM*, nonnumquam, ubi fragmentum aliquod AP-

VI. ZONARAE de Scriptore nostro testimonium, quo quidem non nisi in transcursu *Liber vicesimus secundus Hi-*

PIANI a SUIDA prolatum, in *Excerptis* illis *Constantini* legi monet, (verbi caussa, ad *vocem* 'Επικύδης, ad *vocem* Μάρκος Μάλλιος) simul expressis verbis addit: *ex iisdem Excerptis eum locum a Suida esse descriptum*. Cui quidem sententiae illud non potest opponi, quod pleraque fragmenta a SUIDA adlata in illis Collectaneis hodie frustra quaerantur. Notum est enim, ex *quinquaginta tribus Titulis*, vel *Locis communibus*, per quos universa illa Constantini Collectanea distributa erant, nonnisi *duos* illos *Titulos*, quorum alter ab *Ursino*, alter a *Valesio* est editus, ad hunc diem esse repertos. At vero SUIDAM quod adtinet, in Praefatione ad eius *Lexicon* ostendit KÜSTERUS, lubrico quodammodo fundamento niti illam rationem, ex qua vel Constantini Porphyrogenneti aetate, vel post eam, vixisse creditur SUIDAS. Tum vero qui tot Graecos Auctores, cum poëticos, tum prosaicos, studiose perlegit excerpsitque Grammaticus & Lexicographus, nescio, cur in nobilissimis Romanae historiae scriptoribus *Collectaneorum* quorumdam rivum potius, quam ipsos fontes, secutus esse, nisi id firmis rationibus demonstratum fuerit, putandus sit. Quamquam, si modo quae SUIDAS *voce* 'Αππιανὸς habet, omnia ab eius manu sunt, in quibus non solum erronea quaedam, sed etiam pugnantia inter se, posita esse supra (not. *l.* ad h. Sect.) monuimus, minime equidem diffiteor, facilius id quo pacto evenerit intelligi posse, si *APPIANI Rom. Historiam* nonnisi ex *Excerptis* his cognitam Lexicographo nostro fuisse statuamus. Denique curatius mihi hanc totam quaestionem consideranti, duo illa SUIDAE peccata, quod cum universam APPIANI *Historiam* Βασιλικὴν adpellatam fuisse scribit, tum vero nonnisi *novem* Romanae huius Historiae *libros* numerat, videntur revera eius hominis esse, qui nec *Praefationem* APPIANI, universo eiusdem operi praefixam, umquam viderit, & qui totam huius Scriptoris historiam nonnisi ex his ipsis CONSTATINI *Excerptis* cognitam habuerit. Cf. supra *Sect. III.* not. *a*. Sed ubi nobis vacaverit curatius aliquod *Fragmentorum* omnium APPIANI, quae apud SUIDAM reperiuntur, examen instituere; tum demum fortasse certius quiddam de hac quaestione pronunciare nobis licebit. Interim, si fragmentum illud de Traiano, quod *voc.* Ναῦς ARRIANO tribuitur apud SUIDAM, APPIANO potius nostro vindicandum sit; (quod non sine quadam veri specie contendit ipse KÜSTERUS, probante TOUPIO *Emend. ad*

ſtoriae Romanae APPIANI laudatur, ſupra iam a nobis relatum eſt. *r*)

VII. Sequuntur duo illi incertae aetatis ANONYMI, quorum teſtimonia de Scriptoris noſtri Hiſtoria Romana in *Manuſcriptis* APPIANI *Codicibus* exſtare monuimus. *s*) Ac eorum alter quidem, qui ſelectos Auctoris noſtri libros duobus voluminibus olim complexus eſt, profitetur, » ſe, » neglectis eis APPIANI libris, qui res Romanorum antiquiores, itemque qui res ſub Imperatoribus geſtas ex» ponebant, (quarum quippe illae uberius a DIONYSIO » HALICARNASSENSI, hae a CASSIO DIONE perſcriptae eſ» ſent) ex APPIANI *Hiſtoria* eos potiſſimum libros, qui » *res Romanorum externas ac variarum Provinciarum hiſtoriam* » perſequerentur, ſelegiſſe, iisque *Prooemium* Auctoris prae» miſiſſe. « *t*)

Alterius *Anonymi* auctoris teſtimonium, quo librorum omnium quibus conſtabat APPIANI *Hiſtoria Romana*, *In-*

Suidam Parte II. p. 165.) iam rurſus inde hoc colligetur, non ex ſolis CONSTANTINI *Excerptis* APPIANEA ſua *Fragmenta* hauſiſſe SUIDAM. - - [* Haec tum ita ſcripſeram. Deinde vero in editione noſtra Appiani, Vol. III. pag. 901. de eodem Suidae loco (voc. Ναῦς) loquens, profeſſus ſum videri mihi viros illos doctos, qui fragmentum iſtud *Appiani* eſſe, non *Arriani*, contendunt, praeter rationem indulſiſſe ſuae coniecturae. » Etenim » nec ſtylus (inquam) magnopere iſtius fragmenti *Appianum* au» ctorem prodit, nec argumentum alienum eſt ab *Arriani* inſti» tuto; quippe quem ſcriptorem in *Parthica* quam edidit *Hiſtoria*, » *Traiani res adverſus Parthos geſtas* perſecutum eſſe Photius do» cet in Biblioth. Cod. CVIII. nec video quid obſtet quo minus » fluvium in Fragmento illo memoratum, *Euphratem* intelliga» mus. « - Caeterum in Appiani editione, Tom. III. pag. 898 ſq. certis rationibus evicimus, *in citandis Appiani teſtimoniis nonniſi Conſtantini Collectaneis uſum eſſe Suidam.*]

r) Vide *Sect. III.* not. *ff.*

s) Vide *ibid.* not. *d.*

t) Eius hac de re Admonitio legitur in editione HENR. STEPHANI poſt *Praefationem* Auctoris, pag. x. in *Tollii* autem edit. in fine libri, pag. 1228. his verbis: Τὸ προοίμιον μόνον τῆς Ἰταλικῆς τοῦ Ἀππιανοῦ Ἱστορίας τῇ παρούσῃ ἀνέταξα δέλτῳ. - - -

dex continetur, *u*) sectione praecedenti, distinctis quidem particulis, integrum exhibitum est, exceptis postremis verbis, quibus declaratur, in eo volumine, cuius fronti Elenchus ille praefixus erat, non nisi novem priores APPIANI libros fuisse comprehensos. *x*)

VIII. Ultimus ex Graecis scriptoribus, quem testem quodammodo de APPIANO nostro invocare possumus, GEORGIUS ille GEMISTUS sive PLETHO est, in philosophica historia ut Platonicae Philosophiae restaurator quidam acrisque defensor celebratus; qui paulo ante ea tempora, quo in Italia etiam innotescere coepit APPIANI *Romana Historia*, scilicet post seculi decimi quinti initium, omni scientiarum genere claruit. Is igitur PLETHO, sicut ex *Diodoro Siculo* atque *Plutarcho* Excerpta de gestis Graecorum post pugnam ad Mantineam; ex eodem *Diodoro*, de Assyriorum ac Medorum regno; ex *Dionysio Halicarnasseo* aliisque alia Excerpta confecit: *y*) sic etiam ex APPIANI nostri *Syriaca Historia* amplum admodum *Excerptum* reliquit. *z*)

Δεῖ μέντοι τὴν μὲν ἀρχαιολογίαν τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐκ τοῦ Διονυσίου λαμβάνειν. - - - τὰ δὲ μετὰ τοὺς μονάρχους, ἐκ τοῦ Δίωνος· τὰς δὲ κατὰ ἔθνος πράξεις, ἐκ τοῦ παρόντος 'ΑΠΠΙΑΝΟΥ. ἀφ' οὗ ἀναλεξάμενος ἔγωγε τῶν μὲν Ἐμφυλίων τὰ τοῦ Αὐγούστου καὶ Ἀντωνίου, καὶ ἑξῆς τούτοις τὰ Ῥωμαίους πρὸς Αἰγυπτίους ἄχρι Κλεοπάτρας γινόμενα· ἔτι δὲ τὰ Ἰουδαϊκὰ, καὶ τὰ Ποντικὰ, καὶ τὰ Δακικὰ, οἷς ὁ Τραϊανὸς ἐλαμπρύνατο, τά τε Ἰβηρικὰ, καὶ τὰ Ἀννιβαϊκὰ, τά τε Καρχηδονικὰ, καὶ τὰ Σικελικὰ, καὶ πρὸς τούτοις τὰ Μακεδονικὰ, καὶ τὰ Ἑλληνικὰ, καὶ, πολλῶν καὶ ἄλλων ὄντων, τούτοις ἀρκεσθεὶς, ἐν δυσὶν αὐτὰ συνέθηκα τεύχεσιν.

x) Vide *Sect. III.* pag. 16 sq. ibidemque not. *d.*

x) Ὁμοῦ λόγοι κβ'. ἐξ ὧν ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ εἰσὶν θ'. μόνοι. Quae verba tam in *Florentino* Codice, quam in *Augustano*, leguntur.

y) De quibus vide FABRICIUM in *Bibl. Graec.* Tom. X. pag. 741. num. I. p. 744. num. VIII.

z) Ex APPIANI *Syriacis Excerptum* PLETHONIS *de Macedonibus Syriae Regibus* exstare inter Codices Mss. Bibliothecae *Caesareae Vindobonensis*, iam ex eius Bibliothecae Catalogo adnotaverat FABRICIUS, loco paulo admodum ante citato, pag. 744. not. *t.*

SECTIO V.

Recensentur Libri ex universa APPIANI *Historia Romana hodie superstites.*

De universo APPIANI opere, cuius singulos libros (*Sectione III.*) recensuimus, de quo eodem (*Sectione proxime praecedente*) varia Veterum Testimonia, quoad ea quidem adhuc ad nostram pervenere notitiam, collecta dedimus, dimidia fere pars iniuriâ temporum periit: *a*) ad nostram aetatem, praeter *Fragmenta* ea, aut *Excerpta*, de quibus proxime diximus, *b*) non nisi *undecim libri*, qui quidem vere APPIANI sint, cum unius libri *Epitome*, pervenerunt. Et EPITOME quidem, quam dixi, CELTICI est LIBRI, *sive Historiae Romano-Gallicae*, ab incerto auctore, eâdem fere ratione qua latinae LIVII librorum *Epitomae*, brevissime contracta. Reliqui autem Libri, qui, sive omni ex parte, sive maiori saltem, integri ad nos pervenerunt, hi sunt: Liber *Ibericus*, *Annibalicus*, *Punicus*, *Illyricus*, *Syriacus*, *Mithridaticus*, denique *de Bellis Civilibus Libri V.* Quorum Librorum ut paulo uberiorem aliquam notitiam

Cuius *Excerpti* planiorem notitiam nobiscum communicasse, atque etiam ex duobus *Caesareis* Codicibus enotatas sua opera manuque varias Lectiones, pro sua humanitate atque singulari Graecas literas iuvandi studio, ad nos transmisisse Virum Generosiss. ALOYS. EMERICUM A LOCELLA, iam supra in *Epistola ad Lectorem* ostendimus. Est autem in utroque eorum Codicum *Excerpti* illius inscriptio huiusmodi: Πλάθονες ἐκ τῶν ʼΑΠΠΙΑΝΟΥ ἱστοριῶν περὶ τῶν κατὰ Συρίαν Μακεδονικῶν Βασιλέων. De ista scribendi nominis ratione per simplex π conf. supra *Sect. I.* not. *b.* & huius Sectionis notam *f.* in fine.

Sect. V. *a*) Non enim ex iis solum APPIANI Libris, qui consulto a quibusdam (quemadmodum ab *Anonymo* illo, qui selectos ediderat Scriptoris nostri libros) neglecti videri possunt, perierunt haud pauci; sed etiam horum ipsorum, quos prae caeteris conservare idem ille selectorum librorum editor studuerat, maior pars intercidit.

b) Vide *Sect. IV.* num. IV. & V.

cum Lectoribus nostris hoc loco communicemus, instituti ratio postulare videtur.

I. Est ergo primo *Liber* IBERICUS *s.* HISPANICUS, id est, *de rebus Romanorum in Hispania gestis*. Is in duas quasi partes distributus, primum ea, quae cum Carthaginiensibus in Hispania gessere Romani; tum, quae cum ipsis Hispanis, sive Iberis sive Celtiberis, exponit: *c*) ut uno hoc libro omnis Hispanica historia, inde a prima Amilcaris Barcae, Carthaginiensis, qui pater Annibalis fuit, in illam regionem facta irruptione, usque ad Hispaniam in Romanae provinciae formam redactam, continua serie perscripta sit. Quae ab eo tempore usque ad Caesarem Augustum gesta sunt, non nisi levi stilo percurruntur: nam de Sertorianis turbis, quod civile potius bellum quam cum Hispanis erat, similiterque de Iulii Caesaris Hispanico bello, commodiori loco copiosius dictum est; *d*) quae autem ab Augusto in Hispania sunt administrata, ea sine dubio in deperdito libro, quibus res gestae Caesarum continebantur, pertractavit Auctor.

II. *Historia* ANNIBALICA: quo libro expeditio ab Annibale in Italiam adversus Romanos suscepta, & quidquid per illos sedecim annos gestum est, quibus Italiam devastavit Poenus, adcurate perscribitur.

III. *Historia* LIBYCA, vel potius sola PUNICA, sive *Carthaginiensis* historia; nam, quae cum *Punica* coniunctim *Libyco libro* continebatur, *Numidica* intercidit. *e*) In hoc libro, initio ab origine urbis Carthaginis facto, prae-

c) Vide pag. 256. d.

d) De bello Sertoriano in Hispania gesto agitur Libro I. *de Bellis Civil.* p. 418 sqq. ad quem locum etiam ablegavit lectores suos Auctor in ipsa hac *Iberica* historia pag. 313. a. De Iulii Caesaris expeditione contra iuniorem Pompeium in Hispaniam suscepta, vide Lib. II. *de Bell. Civ.* p. 492 - 494.

e) Ex *Numidica* Historia Fragmenta duo exhibentur in *Excerptis* ab URSINO editis, p. 370. num. XXVIII. & XXIX. duoque alia in *Excerptis Valesianis* p. 560.

missaque strictissima bellorum omnium descriptione, quae Romanis cum Carthaginiensibus in Sicilia, in Hispania, in Italia, in ipsa Africa intercesserunt, ea ex professo persequitur Auctor, quae sunt in Africa adversus Carthaginienses gesta. Et quidem, quae primo Punico bello, Atilio Regulo duce, haud admodum feliciter administrata erant, leviter perstrictis; ea potissimum, quae secundo tertioque Punico bello, usque ad eversam a Romanis Carthaginem, Africamque in Provinciae formam redactam, gesta sunt, copiose exponuntur. Ibi cum reliqua narratio lectu dignissima, tum vero ultimae inprimis oppugnationis excidiique florentissimae urbis historia graphice ab Auctore nostro descripta est, atque eo etiam praeterea maxime memorabilis, quod unus Auctor APPIANUS ad nostram aetatem pervenerit, e quo historiae illius pleniorem notitiam repetere possimus. Brevissima quaedam verba de coloniis Romanis in Africam missis, ac de restituta per Augustum Carthagine, librum istum claudunt.

Ac mihi quidem hanc *Punicam* historiam legenti relegentique visum est nonnumquam, *non satis integrum* eum librum, paulo post exordium, ad nos pervenisse. De Atilii certe Reguli adversus Carthaginienses expeditione, cuius describendae proprius hoc libro locus erat, nimis quodammodo, pro ea quidem ratione quam caeteroquin in rebus huiusmodi exponendis sequi solet APPIANUS, stricta atque concisa videbatur narratio. *f*) Sed illam suspicionem non

f) Mihi sic plane videtur, universam illam Reguli Historiam, ab Epitomatore, nescio quo, in breve illud spatium, quod ea nunc apud *Appianum* occupat, esse redactam. Quidquid autem eius rei sit, quum in mentionem huius partis *Libri Punici* inciderim, iuvabit eâdem occasione loco cuidam, librariorum socordiâ depravato, qui sub finem eiusdem historiae Reguli occurrit, medicinam adferre. Scilicet de hoc Regulo, quem cum legatis e suis popularibus (*σὺν οἰκείοις πρέσβεσι*, non *πρεσβεύουσι*, quomodo monstrose in editis omnibus libris legitur) Romam miserant Carthaginienses, legimus *Hist. Punic.* pag. 3. b. » Postquam is Romanos magistratus ad continuandum cum Poenis

solum auxit, verum etiam plane confirmavit, quod in *Iberica* Historia profitetur Auctor noster, *de iis, quae a Tib. Sempronio Longo, ac post eum ab aliis Romanorum ducibus,* dum in Hispania Scipiones bellum administrarent, *circa Afri-*

»bellum erat cohortatus, *ἐπανῆλθεν εἰς λίμνην ἕτοιμος, reversus »est ad Lacum paratus.«* Ubi vocem λίμνην vitiosam esse, facile adparet; neque dubium est, eamdem ex praecedenti pagina, ubi ea bis occurrebat, per incogitantiam librarii, qui eam adhuc in animo habebat, in locum alterius cuiusdam nominis, quod sive sono sive scribendi forma huic quodammodo vicinum erat, perperam esse traductam. *Λιμένα* confidenter reponi iussit Palmerius, in *Exercitationibus in Auctores Graecos* p. 151. ac latine vertit, *in portum reversus est ad omnia paratus.* Sed sic, neque qua ratione *portus* adeo nude & abrupte hoc loco positus sit, intelligitur; neque in Graecis leguntur verba illa, *ad omnia*, sine quibus sensus omnino non constat emendationi versionique a Palmerio prolatae.

Longe ingeniosius, atque (ob literarum ν & υ, itemque μ & β, prout lit. β in Mss. Codicibus, inde a nono seculo frequenter pingi solet, similitudinem) simplicius etiam ac probabilius videri possit, si pro λίμνην legendum dicas *Λιβύην, in Africam reversus est:* quam eamdem medicinam, ni etiam sic obstaret orbum illud ac desertum ἕτοιμος, huic loco se adlaturum fuisse, nuper mihi Heynius, Vir Celeb. significavit, cuius & iam nunc praeclara in *Appianum* nostrum merita exstant, & plura quoque deinceps esse futura, confido. Atque ea quidem ratione antiquus latinus interpres Petr. Candidus vel legisse hunc locum, vel saltem intellexisse, videri potest; quem locum ille, omisso vocabulo ἕτοιμος, sic interpretatus est: *Ita Carthaginem reversus, cavea clavis circumvallata inclusus, exstinguitur.* At vero, qui cum his latinis Graeca contulerit, is facile sibi persuadebit, interpretem nomen illud *Carthaginem*, ex sequenti voce Καρχηδόνιοι expressisse, atque tria ea verba, de quibus nos quaerimus, εἰς λίμνην ἕτοιμος, sive quod ea in suo exemplari non legisset, sive quod non intellexisset, plane praeteriisse. Atqui ea verba, quae in *Augustano* etiam Codice, sicut in impressis, exhibentur, (nisi quod pro ἕτοιμος legatur ἕτοιμον) eo minus videntur negligenda, quo aptior sententia, si levissimam adferas mutationem, eamque omnino necessariam, iisdem continetur.

Mihi quidem nullum est dubium, quin ea huius loci sententia sit, quam (sicut aliorum plurimorum Auctoris nostri locorum

cam gesta sint, in ipso hoc Carthaginiensi libro a sese dictum esse; in quo libro tamen, prout eum quidem in exemplaribus hodie exstantibus legimus, nulla omnino mentio neque Sempronii illius, neque ullius alterius ducis Romani, qui post eum, ante Scipionem, in Africa vel circa Africam

sensum, qui vel librariorum culpâ, vel editorum, corrupti hodie leguntur) acute expressit doctissimus alter interpres SIGISM. GELENIUS: *reversus est paratus ad supplicium;* nisi quod ex Msti *Augustani* praescripto melius ita verti videatur, *ad paratum supplicium, ad cruciatus eos qui illum* (Carthagine) *manebant.* Neque vero admodum obscurum videri debet, λίμην ex λύμην esse corruptum; quo quidem nomine, id ipsum, quod volumus, significante, alibi etiam utitur Appianus. Sic enim *Civil.* Lib. I. pag. 400. b. coniunguntur λῦμαι καὶ θάνατοι καὶ δημεύσεις, *cruciatus, caedes, ac proscriptiones.* Sic rursus in *Fragm. X.* apud URSINUM pag. 351. quod ex *Celtico* libro excerptum est, Κορνήλιος, inquit, Βριτόμαριν μόνον ἦγεν αἰχμάλωτον ἐπὶ λύμῃ. *Unum Britomarin captivum abduxit Cornelius, gravioribus cruciatibus reservatum.* Itemque verbo λυμαίνεσθαι, *cum cruciatu enecare,* plus semel utitur idem Auctor noster; ut *Mithridat.* p. 205. d. Ibid. p. 206. d. Item de *Bellis Civil.* Lib. I. p. 420. e. ἀγρίως καὶ βαρβαρικῶς ἐλυμαίνετο πολλούς, *multos barbarica saevitia excruciatos necavit.* Dicitur autem ἐς λύμην ἕτοιμον, fere ut ἐπὶ ἔργον ἕτοιμον, *Syriac.* p. 92. e. ἐπὶ θύραν ἕτοιμον, *Civil.* Lib. V. pag. 730. b. Et sicubi alibi in impressis *Appiani* exemplaribus forma foeminina illius adiectivi diversa legitur, (ut τὴν στρατιὰν οὐχ ἑτοίμην ἔχων, *Civil.* Lib. II. pag. 432. c. & *Mithrid.* pag. 177. c. ἑτοίμην ἔχων δύναμιν) vitiosa illa lectio est, ac pro ἑτοίμην, ex sermonis usu, & ex Codicis *Augustani* (in loco quidem ex *Civil.* Lib. II. adlato) praescripto, ἕτοιμον reponendum; sicut eodem Libro p. 492. c. in impressis quoque recte scriptum legitur γνώμην ἕτοιμον, ac loco paulo ante citato θύραν ἕτοιμον. Si quis tamen in nostro hoc loco, de quo disputavimus, vocem ἕτοιμος im primo casu retinendam duxerit, nolim pertinacius repugnare; quamquam praepositio εἰς commodius a verbo ἐπανῆλθεν pendere videtur, quam a nomine ἕτοιμος, verbo sine regimine relicto. -- [* Istis ita scriptis comperi deinde, manuscriptos Codices omnes, quotquot hodie supersunt, accusativum ἕτοιμον tueri; emendationem autem nostram, λύμην, auctoritate vetustissimi Codicis Vaticani, qui hoc ipsum vocabulum agnoscit, confirmari; eiusdemque vocabuli haud dubium

aliquid gesserit, occurrit. g) De alia huius Libri lacuna, per adiectam in ipsis exemplaribus, cum manu exaratis, tum typis excusis, *notam* monetur lector. h) Est autem in eodem libro, in earum rerum historia, quae Censorino Cos. Carthaginem oppugnante, a Scipione minori gesta

vestigium in Bavarico Codice ipse reperi, in quo λείμων scriptum, usitatâ imperitis librariis confusione vocalium οι & υ.]

g) Vide *Ibericam* historiam p. 262. b. ac confer *Punicam* p. 4. ubi a brevi commemoratione exordii belli *Punici* II. ac rerum in Hispania per id tempus gestarum, subito transitur ad P. Scipionis in Africam profectionem, nullâ neque Sempronii, neque alius cuiusquam ducis Romani, qui ante Scipionis adventum aliquid adversus Africam vel tentaverit, vel susceperit, facti mentione. Atqui post Sempronium Longum, qui quidem Africae ipsius non adtigit oram, sed tamen Africam Provinciam sortitus erat, A. U. C. 536. atque in mandatis habuerat, ut in Africam transmitteret, (conf. Livius Lib. XXI. cap. 17. & 50 seq.) variae a Romanis classibus in Africam expeditiones, ante Scipionis ex Hispania reditum, fuerant susceptae: a Cn. Servilio Cos. A. U. 537. (Livius XXII. 31.) a L. Furio Praetore A. U. 538. (Liv. XXIII. 21.) a M. Valerio Messalla A. U. 544. (Livius XXVII. 5.) a M. Laevinio Procos. A. U. 547. (Liv. XXVIII. 5.) Quibus expeditionibus quamquam parum effectum est adversus Carthaginienses; earum tamen mentionem aliquam utique in hac *Punica* historia inicere debuit *Appianus*.

h) Ea lacuna est pag. 31. c. d. & quidem aliquanto maior videtur eo loco esse hiatus, quam ad marginem Codicum quorumdam adnotatum legimus. Scilicet in Codice *Augustano* ad hunc locum in margine notatum est: ἐνταῦθα λείπουσι στίχοι ι'. In *Florentino* Codice (cuius notitiam cum orbe literato communicavit Bandinius in *Catalogo Codicum Graecorum Biblioth. Laurentianae* Tom. II. col. 660.) spatium paucorum versuum vacuum reliquit librarius; ibidemque alia manu adscriptum est: Ζήτει τὸ λεῖπον τοῦ καταβάτου· ὀλίγον γάρ ἐστι. Ubi quidem quid sibi velit illud τοῦ καταβάτου, non valeo hariolari. [* τὸ κατάβατον ex mediae & infimae Graecitatis usu *paginam libri* dici, docuit Du Cange in Glossario, sub hoc ipso vocabulo.] In veteris versionis latinae editione *Moguntina* (an. 1522. in 4to. pag. 494.) & in *Lugdunensi* (an. 1551. in 16. p. 748.) ad eumdem locum, exiguo relicto spatio, haec legitur adnotatio: *Desiderantur hic pauca quaedam de populi tumultu, atque Romanorum consul-*

ſunt, locus lepide quodam modo depravatus, atque ita quidem, ut, qualis ille in impreſſis libris exhibetur, non poſſit non mancus etiam atque mutilus videri; ſed is locus nullâ omnino lacunâ laborat, ac levi unius alteriusque literae immutatione & emendari & perfectae integritati ſuae reſtitui poteſt debetque. *i*)

tatione de Rebus Carthaginienſium; id quod ex ſequentis orationis fragmento facile conſtare videtur. Sed in antiquioribus eiusdem verſionis editionibus, quarum nobis duae ex inſtructiſſima Univerſitatis noſtratis Bibliotheca ad manus ſunt; altera *Veneta* an. 1477. altera partim *Regii* an. 1494. partim *Scandiani* an. 1495. impreſſa, hoc loco integra pagina, & in *Veneta* editione pars etiam praecedentis paginae, ad indicandam lacunam, vacua relicta eſt, atque ad marginem adnotatur: *Defectus unius folii: in quo tumultus populi contineri videbatur; deinde Romanorum conſultatio de Rebus Carthaginienſium, ut patet ex fragmento orationis inſequentis.* [* Eam ipſam lacunam deinde, vetuſti Codicis Bavarici ope, quo Excerpta de Legationibus continentur, praeter ſpem nobis contigit ita expletam dare, ut nihil amplius deſideretur. Vide Praefationem noſtram in Appian. p. XXX - XXXII. & ipſam Appiani Hiſtoriam Punicam, cap. 56 - 59. p. 372 - 378. noſtrae editionis.]

i) Scilicet in eadem Hiſtoria *Punica*, p. 58. d. e. praeclare factum Scipionis poſterioris ad Carthaginem, in cuius urbis oppugnatione ille tum ſub Cenſorino Conſule tribunus militabat, commemoraverat APPIANUS, eamque Scipionis mentionem his verbis concluſerat: (pag. 58. *extr.* & 59. *ineunte*) καὶ τοῦτο πρῶτον αὐτὸν ἐπὶ δόξης ἐκίνησεν, εὐβουλότερον τοῦ στρατηγοῦ φανέντα: *quod eius factum primam comparavit illi gloriam, quum plus quam Conſul ſapere viſus eſſet.* Iam vero poſt ea verba, in editis APPIANI exemplaribus, proxime ac immediate leguntur haec, κοινὸς δ' ἦν ἐπιστολή. καὶ τὸ Κηνσωρίνου στρατόπεδον ἐνόσει, σταθμεῦον ἐπὶ λίμνῃ σταθεροῦ καὶ βαρέος ὕδατος, καὶ ὑπὸ τείχεσι μεγίστοις, οὐ καταπλεόμενον ἐκ τῆς θαλάσσης. Quem locum ita interpretatus eſt doctiſſimus alioquin interpres GELENIUS: *Communis autem erat epiſtola. Cenſorini caſtra tum laborabant morbis, ut ſtagnantibus aquis appoſita, & a mari diſcluſa magnis aedificiis.*

In tribus vel quatuor prioribus verbis omnis ineſt difficultas: ſatis enim clara ſunt, quae ſequuntur, de morbis in Cenſorini

IV. Sequitur ILLYRICA hiſtoria, a PETRO CANDIDO e *Vaticano* Codice iam olim cum reliquis APPIANI libris, qui eo Codice continebantur, *latine* facta; ſed a DAVIDE HOESCHELIO demum anno MDIC. ex ipſo hoc *Auguſtano* Codice, cuius nobis uſus conceſſus eſt, primum *Graece*, ac ſeparatim quidem, (non amplius ſedecim paginis

caſtris graſſantibus, quippe quae ad paludem poſita eſſent, cuius ſtagnante ac graveolentâ aquâ facile inſici poterat aër; eoque etiam magis, quod murorum urbis altitudine, quibus ſubiecta erant illa Cenſorini ſtativa, marinae *aurae* refrigerans prohiberetur *adſlatus*. Nam, pro vitioſo καταπλεόμενον, ex Cod. *Aug.* recipiendum eſſe καταπνεόμενον, vix opus eſt, ut moneamus; quam lectionem etiam CANDIDUS ex *Vaticano*, quo is uſus eſt, Codice in verſione latina expreſſit. Sed quamnam *communem epiſtolam* tam ſubito atque ex abrupto nobis hic narret APPIANUS, id quidem nulla ratione adparet: quod eo magis etiam mirum videri poteſt, quoniam lacunae nullum ſignum, (quae tamen, ſi ea verba caeteroquin ſana eſſent, neceſſario proxime ante illa verba eſſet ſtatuenda) in manuſcriptis Codd. ad hunc locum conſpicitur. Neque enim in *Auguſtano* Codice quidquam tale, vel in ipſo contextu, vel ad marginem notatum aut indicatum, occurrit; neque CANDIDUS in ſuo exemplari ullam defectus ſuſpicionem hoc loco viderat; qui quidem, quum ibi eadem plane verba, κοινὸς δ' ἦν ἐπιστολὰ, continua ſerie cum reliquis legiſſet, commode etiam cum praecedentibus haec cohaerere putavit, ac latine hoc modo reddere conatus eſt: *exſtat enim de hac re ipſius epiſtola*. Et CAROLUS STEPHANUS, ex cuius editione duae alterae APPIANI editiones expreſſae ſunt, quum *Aſteriſco* hunc locum notaverit, tamen ne unius quidem literae vacuum ſpatium reliquit; adeoque per aſteriſcum illum non tam pro mutilo, quam alia ratione inſigniter depravato, hunc locum declaravit: quod & frater eius ROBERTUS in Graecorum Scriptorum editionibus facere conſueverat; de quo eius more videri poteſt eiusdem ROBERTI STEPHANI admonitio ad lectorem, editioni Dionyſii Halicarnaſſenſis ſubiecta.

Importunae voci κοινὸς, quae caeteroquin neque cum nomine ἐπιστολὰ, neque cum alio quovis nomine foeminino, ſtare poterat, praeſentem medicinam adfert idem, quem iam toties laudavi, *Auguſtanus* Codex, qui, pro κοινὸς, legit κωνός. Quo adhibito remedio, toti deſperato paene loco feliciſſima ſanatio nullo

in forma quarta) *Augustae Vindelicorum* edita. Cuius libri cum in *Stephanorum* APPIANI editionibus non nisi breve fragmentum, exordium fere continens, Graece exstaret; ne in Batava quidem editione, quae anno MDCLXX. *Amstelodami* prodiit, & *Alexandri* TOLLII Editoris nomen prae se fert, integer liber est insertus: scilicet ne putidae negligentiae, quam in ea editione procuranda prodidit ille Editor, vel hoc etiam specimen deesset. *Illyrico* autem hoc libro, exposita gentium earum, quae *Illyricarum* nomine comprehenduntur, origine, sede, priscaque historia, atque enarratis superioribus Romanorum adversus Illyrios bellis, Caesaris Augusti dehinc expeditio, ex propriis eiusdem *Commentariis* describitur; qua Expeditione Dalmatia Illyriaque omnis, quae sive olim Romanis subiecta defece-

negotio parata est. Nam ad vocem ἐπιστολὴ quod adtinet, quae & ipsa corrupta est, eam quidem etiam Codex ille noster exhibet; sed nihil in mastis libris vulgatius est, quam figurarum τ & ς commutatio: qua ratione, cum apud alios, tum & apud ipsum Auctorem nostrum ἐπιστέλλω & ἐπιτέλλω saepius inter se perperam commutantur: velut cum de *Bellis Civil.* Lib. III. p. 557. a. in *Impressis* legitur ἐπέτελλε τῇ βουλῇ, pro quo recte *Codex August.* habet ἐπέστελλε τῇ βουλῇ. Igitur nemo, puto, harum rerum vel paulisper peritus dubitabit, in Graecis hoc loco, de quo quaerimus, mecum reponere: Κυνὸς δ' ἦν ἐπιτολὴ, καὶ τὸ Κηνσωρίνου στρατόπεδον ἐνόσει, κ. τ. λ. *Exorta erat Canicula*; (*aderat*

Flagrantis atrox hora Caniculae.)

Itaque morbi grassabantur in Censorini castris &c. *Solis* ortus plerumque ἀνατολὴ dicitur, quamquam & μεθ' ἡλίου ἐπιτολὴν minime male apud Nostrum legatur, *de Bell. Civil.* V. p. 724. b. Sed in *reliquorum siderum* ortu inprimis proprius huic vocabulo ἐπιτολὴ locus est: adeoque κυνὸς ἐπιτολὴ est *Caniculae exortus*: quemadmodum etiam, ubi apud APOLLONIUM RHODIUM, *Argonaut.* Lib. II. v. 529. legitur:

Ἀντολέων προπάροιθε κυνὸς ῥέζουσι θυηλάς.

illae ἀνατολαὶ κυνὸς vulgari sermone a Scholiaste exponuntur per ἐπιτολὴν τοῦ κυνός. *Caniculae* autem *exortum* pro ipsis *diebus Canicularibus* dici, ita usitatum & Graecis & Romanis, ut nemini alienum videri debeat. Denique tota illa verborum constructio,

rat, five ad id tempus libertatem fuam vindicaverat, devicta eft, Romanoque imperio fubiecta. *k*)

V. Syriacus hunc excipit *Liber*; *l*) quo res a Romanis adverfus Antiochum M. Syriae Regem, five in Europa, five in Afia geftas, copiofe exponit Appianus; tum vero fuccedentium Syriae Regum breviter hiftoriam perfequitur, usque ad ultimum illum Antiochum, quem Pompeius, victo Tigrane, qui Syriam per quatuordecim annos tenuerat, precario regno fpoliavit, Syriamque in Romanae provinciae formam redegit. Ut iuftam libri menfuram compleret Auctor, *Romano-Syriacae* illi hiftoriae praecedentium Seleucidarum Syriae Regum res geftas & fata usque ad Antiochum M. fubiecit.

Qui vero Vir longe doctiffimus, cuius alias auctoritas, apud me, ficuti debet, plurimum valet, Appianum noftrum conceptiffimis verbis accufavit, quod in hoc *Syriaco libro* Plutarchi *compilatorem* fefe prodiderit, atque etiam *inepte* Biographum illum *defcripferit*; *m*) is certe (nifi

κυνὸς δ' ἦν ἐπιτολὴ, καὶ τὸ Κινναρίνου στρατόπεδον ἐνόσει, cum & aliâs admodum ufitata, tum vero fimillima ei eft, qua utitur idem nofter Auctor, *Bell. Civil.* I. p. 358. a. *Θέρος δ' ἦν ἤδη, καὶ προγραφαὶ δημάρχων ἐς τὸ μέλλον. καὶ οἱ πλούσιοι . . . ἔνδηλοι σαφῶς ἦσαν ἐσπουδακότες* κ. τ. λ. *Cum iam aeftas atque tempus creandorum tribunorum plebis adeffet; aperte operam dabant divites* &c.

Quod fi cui nimius etiam fortaffe videar fuiffe in adftruenda fatis perfpicua loci iftius noftri emendatione, nos quidem non poenitebit, uno aut altero exemplo demonftraffe, quamquam multis errorum millibus Graeca Appiani, quae in *impreffis* Exemplaribus ad hunc diem leguntur, noftrâ operâ liberatum iri recipimus, non tamen eos nos effe, qui novaturiendi quodam pruritu, aut alia temeritate, ad vulgatas lectiones citra iuftas cauffas loco fuo movendas, cum aliisque commutandas, abripiamur.

k) De eodem *Illyrico* Libro conf. *Sect. III.* num. xv.

l) Vide *Sect. III.* num. xii.

m) Io. Aug. Ernesti in Differt. *de Fide Hiftorica recte aeftiman-*

forte aliud quid in mente habenti haec ei excidisse putanda sunt) vereor, ut umquam APPIANUM vel cum *Plutarcho* contulerit, vel etiam per se ipsum inspexerit. Ex PLUTARCHO in caeteris libris nihil sumsisse APPIANUM, deinceps demonstrabimus; *n*) sed in hoc *Syriaco* libro nihil magnopere ne sumere quidem potuisse, res paene ipsa loquitur; quoniam nullius vitam ex iis viris, quorum res gestae aut fata paulo copiosius hoc libro exponuntur, *Plutarchus* conscripsit. *o*) Sed nimirum *Parthicum* illum librum, qui falso a plerisque APPIANO tribui solet, in mente habuisse Vir doctissimus videtur.

VI. MITHRIDATICO libro grave illud ac tam diuturnum, quam varium atque multiplex, cum Pontico Mithridate a Romanis gestum bellum, feliciterque tandem, Pompeio duce, confectum, copiose adcurateque descriptum est. Eidem libro quasi episodica historia *Piratici belli*, eodem Pompeio duce confecti, opportuno loco inseritur. In eo libro, qualis hodie cum in *manuscriptis* Codicibus, tum in *impressis* exstat, unum folium, quo finis illius con-

da, Lipsiae 1746. defensa, & recusa in *Opusculis Philologicis Criticis*, quae Lugd. Bat. 1764. *multis locis emendata & aucta* prodierunt. Ibi §. 47. pag. 98. edit. Lugd. de innocentissimo nostro Scriptore durum hoc ac nimis sane (praefiscine dixerim) iniquum legitur iudicium: *APPIANUM omnes, qui diligenter intelligenterque legerunt, cognoverunt ineptum Graecorum, inprimisque PLUTARCHI compilatorem, quem etiam interdum ita descripsit, nominatim in Syriacis, ut aut non intellexisse aut festinantissime scripsisse appareat.*

n) Vide *Sect. VI.*

o) Nam quae de Pompeio (p. 119.) itemque de Demetrio Poliorceta, Antigoni filio, (pag. 122.) brevissimis verbis commemorat APPIANUS, ea *ex* PLUTARCHO *desumta* esse, frustra ac praecario aliquis dixerit; non esse autem e PLUTARCHO *descripta*, quisque se ipse condocere potest, qui nostrum Scriptorem cum Chaeronensi polygrapho conferre voluerit. Neque vero illam de amore Antiochi I. Seleuci Nicatoris filii, historiam, quam (pag. 126. med. & sq.) APPIANUS refert, ex eiusdem Plutarchi *Demetrio* (pag. 907.) *descriptam* putabit quisquis cum

tinebatur, perperam in frontem libri esse reiectum, iam supra est a nobis data occasione monitum, p)

VII. Sequitur CIVILIUM BELLORUM historia; cuius *primo Libro* intestinarum illarum turbarum enarratio, quibus lacerata diu ac tandem oppressa est Romanorum Respublica, a Gracchorum seditione usque ad Syllae obitum perducitur; primique triumviratus calamitatibus historia *Sertoriani belli* in Hispania gesti, motuumque a Spartaco in Italia excitatorum, subiicitur.

VIII. *Secundus de BELLIS CIVILIBUS Liber*, a Catilinae incipiens coniuratione, alterum triumviratum exponit, in Iuliique Caesaris caede desinit.

IX. *Tertius* turbarum ab Antonio Octavianoque post mortem Caesaris excitatarum continet initium, ac novorum Triumvirorum gesta adversus Caesaris interfectores, usque ad Decimi Bruti interitum, exponit.

X. *Quartus CIVILIUM BELLORUM Liber* proscriptionum caediumque a Triumviris editarum horrendas scenas graphice depingit, ac bellum adversus reliquos Caesaris interfectores, M. Brutum Cassiumque, confectum refert.

XI. *Quintus Liber* Octaviani Antoniique mutuas dissensiones enarrat, & in Sexti Pompeii, cum quo grave bellum Octavianus sustinuit, interitu finitur. Is liber in fine mutilus est; nam & extremi inter Octavianum Antoniumque dissidii pugnaeque Actiacae enarratio, & devictae ab Octaviano *Aegypti* historia, de qua supra dictum est, q) desiderantur.

Appiani narratione Plutarchum contulerit. In eorum autem gratiam, quibus istam instituere collationem libuerit, hoc loco adnotare iuvabit, in illa APPIANI narratione pag. 126. c. pro *ἐς τὸ πάθος αὐτὸ*, legendum esse *ἐς τὸ πάθος αὐτοῦ*. *Ibidem*, *c.* pro *ἐπιμελείας* legendum *ἐπιθυμίας*. *Pag.* 127. *c.* pro *προτιμότερον αὐτῷ θανάτου* leg. *προτιμώμενον αὐτῷ θανάτου*. *Pag. ead. c.* pro *τὴν ὁρμὴν* leg. *τὴν γνώμην*: idque cum ex *Augustani* Codicis, tum ex *Vaticani*, auctoritate.

p) Ad *Sect. III.* num. XIV. not. ζ.

q) *Sect. III.* num. XXI.

SECTIO VI.

Demonſtratur: PARTHICUM LIBRUM, qui inter APPIANI Scripta legitur, NIHIL AD APPIANUM PERTINERE: FALSOque PLAGII CULPAM in Scriptorem noſtrum eſſe collatam.

I. Exſtat inter APPIANI opera cum in *impreſſis* libris, tum in *manuſcriptis* cunctis Codicibus, qui quidem pleniorem aliquam collectionem librorum Scriptoris noſtri ſuperſtitum continent, †) monſtrum quoddam libelli, e PLUTARCHI *vitis Craſſi Antonii*que miſerrime conſarcinati; quo *bellorum adverſus Parthos*, a Craſſo primum, tum ab Antonio geſtorum, minime inter ſe apta atque cohaerens enarratio quaedam continetur. Atqui ad intelligendum, ab APPIANO noſtro proficiſci minime potuiſſe putidum illum, neſcio cuius, plagiarii foetum, ſatis ſuperque eſſe debebat, hoc ipſum obſervaſſe, quod iam modo dixi; quod idem etiam a plerisque, qui APPIANUM tractarunt, obſervatum eſt: nimirum, e *Plutarcho*, atque admodum quidem puerili etiam ratione, compilatum eſſe eum libellum, ac neque dictionis colore, neque tota ratione, qua eius libri argumentum pertractatum eſt, quidquam cum APPIANI ſcriptis commune habere. Sed neſcio, quo caſu, quove APPIANI infortunio, aut qua ſummorum quoque Virorum ſive dormitatione, ſive etiam obſtinata quadam occaecatione, factum eſt, ut nihilo minus, quoniam ſcilicet in manuſcriptis Codicibus ei libello nomen praefixum *Appiani* erat, hi puerilem iſtam ineptiſſimamque compilationem, pro PARTHICO EO LIBRO, qui ab APPIANO ſcriptus iam pridem intercidit, uno ore venditarint, totiusque illius flagitii culpam in graviſſimum noſtrum innocentiſſimumque Scriptorem non erubuerint conferre.

†) In *Auguſtano* Codice, in *Mediceo*, in duobus *Regiis Pariſienſibus*, duobus *Vaticanis*, & *Venetis* duobus: quorum quidem Codicum nullus ante Seculum decimum quartum, plerique recentiori etiam aetate, conſcripti ſunt.

II. Ea res, dici vix potest, quantam nihil tale merito APPIANO conflaverit invidiam, quantumve ad deprimendam nobilissimi Scriptoris auctoritatem contulerit. Nam ex quo ipse APPIANI *Editor*, HENRICUS STEPHANUS, qui sane Scriptorem eum, cui patrocinium addixerat suum, non temere, neque incognitâ caussâ diffamaturus debebat videri, non solum persuaderi sibi passus est, ut inconditum hunc atque informem libellum pro *Parthica* illa historia haberet, quam suo nomine APPIANUS edidisset; verum etiam singulari *Commentario* de professo conatus est *ostendere, qualis fuerit ista, quae APPIANO peculiaris esse existimatur, alienorum Scriptorum usurpatio: a*) ex eo igitur tempore, mirum non est, auctoritate STEPHANI deceptos multos in eamdem de eo libello eiusque auctore sententiam ivisse. Ac STEPHANUS quidem non sane obtrectandi animo illud in auctorem, quem edebat, dixerat; potius *eo magis in pretio habendum* censuerat APPIANUM, quod eo potissimum modo & PLUTARCHUM & alios Scriptores excerpsisset. Sed mox eam rem, prout nimirum illa, si modo vera esset, merebatur, in aliam partem interpretati sunt alii; ut per risum iam atque contemtum *alienorum laborum fucum* vocitarent APPIANUM: quae infamiae nota, gravissimi Scriptoris nomini inusta, praeludente acerrimo eiusdem obtrectatore IOSEPHO SCALIGERO, *b*) mox com-

a) HENR. STEPHANUS in fine *Adnotationum in APPIANI Librum de Rebus a Romanis adversus Parthos gestis*, pag. 46.

b) IOS. SCALIGER in *Animadversionibus in Chronologica EUSEBII*, ad an. MMXXI. pag. 177. col. b. -- Quod quoniam SCALIGER a se impetrare potuit, ut eiusmodi plagii, tam puerili praesertim conatu commissi, bonum APPIANUM convictum declararet, iam minime mirum est, si alia praeterea multa, tam dura, quam iniuriosa, in eumdem praeclarissimum Scriptorem ab homine superciliosso dicta legimus; cuius nota caeteroquin atra bilis est, ac iniuriarum torrens, quas in eos effundere solebat, quorum sinistrum sidus ita tulerat, ut magno SCALIGERO displicerent. Igitur, quum de *Deliriis APPIANI*, (*Canon. Isagog.* Lib. III. p. 346.) de iis quae ab eodem *balbutita*, (*Animadvers. ad Eusebii*

muni doctorum virorum calculo comprobata est, atque

Chronol. ad an. DCCCXC. pag. 84.) quae *imperite* (ibid. ad an. MCMXCII. p. 168.) quae *portentose dicta* (ibid. ad an. MMXL. p. 212.) criminatur SCALIGER, & quae sunt eius generis alia APPIANO tributa elogia, lego; tum iratum quidem APPIANO SCALIGERUM fuisse, video: quo iure id factum sit, sine ira & studio mihi quaerere licet. Et quamquam a communi mortalium sorte non exemtum inveni Scriptorem meum, quin hinc inde aliquid ita dixerit, ut curatius quodammodo, aut propius ad rei veritatem, dici potuisse videatur; tamen vel plane iniuriose, vel nimis saltem acerbe ac nimis confidenter de Scriptore nostro iudicasse SCALIGERUM reperio.

Nam ut ad quasdam ex obtrectationibus, in APPIANUM a vehementissimo adversario collatas, sigillatim accedam: quis credat, universae historiae Romanae Scriptorem, qui regum Romanorum res gestas peculiari etiam Libro (ac summa quidem cum veracitatis laude, iudice PHOTIO) descripserat, qui idem in *Prooemio* operis sui (*p. III.* e.) disertis verbis dixerat, „*per* „ *dimidiam partem priorum quinque seculorum*, intra quae Italiam si„ bi subiecerunt Romani, *penes Reges fuisse imperium*:" quis ergo credat, eumdem Scriptorem alibi (de *Bellis Civ.* Lib. I. p. 412. c.) dicturum fuisse, *ultra quadringentos annos* regibus subiectos fuisse Romanos? Quis, nisi obtrectandi studio plane occaecatus, non videat, non delirasse eo loco APPIANUM, quod SCALIGERO (*Canon. Isagog.* Lib. III. p. 346.) dicere placuit; sed pro ἑξήκοντα ὀλυμπιάδας, quod citra ullum dubium scripserat APPIANUS, a festinante quodam librario ἑκατὸν illud, quod in lineis sequentibus bis occurrit, vitiose etiam huc fuisse traductum? Qui si idem error eum quoque Codicem, quo *vetus Interpres* olim usus est, occupaverat; non tamen omnia exemplaria pervasit. Nam in *Augustano* quidem Codice itidem vitiose hic locus expressus est, quod in numero designando minime mirum videri debet; sed, alio errore, pro eodem ἑξήκοντα ibi εἴκοσι legitur.

Libro quarto *de Bellis Civilibus* historiam caedis Ciceronis, quae ad Formianum eius, prope *Caietam*, facta est, enucleate satis exposuit APPIANUS, atque etiam hoc diserte adiecit, (p. 600. a. b.) *sese*, *ut suis oculis quodammodo casum istum* celebratissimi viri (conf. *ibid.* p. 601. b.) *subiiceret*, *ipsum etiam locum eum*, *quo ea caedes patrata est*, *visitasse*. Iam cum in illis *Appiani* verbis, pro ΚΑΙΗΤΗΝ vel ΚΑΗΤΗΝ (sic enim sine litera *iota* etiam scriptum hoc nomen invenitur in Codice *Diodori Siculi*, Lib. IV. conf. edit. *Wesselingii*, T. I. p. 300. not. *a*.) vitiose legatur

cum in aliorum ſcriptis, *e*) tum in GERARDI IO. VOSSII

ΚΑΠΥΗΝ: quis non videat, quam pronus fuerit librariorum lapſus, in proprio nomine praeſertim eo minus etiam mirandus, quamque leviſſimus ex ΚΑΗΤΗΝ in ΚΑΠΥΗΝ fuerit tranſitus? aut quis iam ferat *portentoſam* (ſic enim vere adpellaveris) SCALIGERI in illa APPIANI verba obſervationem? quum, *Locum*, inquit, *ubi Cicero interfectus eſt*, *PLUTARCHUS* Καπίτας *vocat. Neſcio, an* Καῖτας, *vel* Καιήτας *legendum, ut apud EUSEBIUM. APPIANUS ex hac depravata PLUTARCHI lectione divinat, prope Capuam interfectum eſſe.*

Qui ſibi eiusmodi laſciviam in nobilem Scriptorem permiſit; nae is, mirum non eſt, ſi idem, ubi eius auctoris aliquod non nimis forte adcurate dictum ipſi ſtomachanti in manus incidit, illud *portentoſum* eſſe clamavit; ſi, ubi a narratione alterius cuiusdam ſcriptoris, quem defendendum SCALIGER ſusceperat, paululum diſſentire aliquid, quod APPIANUS habet, viſum eſt, id eo ipſo pro *falſo, minimeque audiendo*, declaravit; denique ſi ei interdum uſu veniſſe videtur, ut verbis quibusdam noſtri Auctoris, quum ſanum per ſe ſenſum ſatis plane funderent, contradicendi ſtudio abreptus, eam ſententiam ſubiiceret, in qua confutanda iactare ſe poſſet ipſius oratio. Cuius generis, de quo poſtremo loco dixi, unicum exemplum liceat adiicere. In *Animadverſionibus in Chronologica Euſebii* ad an. MDCCCCXCII. (p. 168. col. a.) haec ſcripſit SCALIGER: *Reges quidam* ὑπόφοροι (Romanis) *erant; in quibus Herodem Magnum ponit APPIANUS, ſatis imperite. Nam nunquam Herodes Caeſari tributarius fuit. Hoc ſi verum eſſet, eius clara exſtarent in Ioſepho indicia; ex cuius libris palam eſt, Herodem nihil minus, quam ſtipendiarium populi Romani aut tributarium Caeſaris fuiſſe. In eiusmodi non ſemel lapſum APPIANUM deprehendimus. Quare audiendus non eſt.* Eamdem Scriptoris noſtri reprehenſionem paulo deinceps repetit ferox obtrectator, eodem loco, quo *alienorum laborum fucum* lepide, ut ipſi videbatur, APPIANUM nominavit. Iam vero ipſa auctoris verba ſi inſpicias, quae hic confutaſſe ſibi viſus erat SCALIGER; (ſunt autem Libro V. de *Bellis Civil.* p. 715. c. d.) nihil ibi videas *de Herode ſive populi Romani ſtipendiario, ſive Caeſaris tributario*. Nihil amplius, quam hoc, dicit *Appianus*: »M. Antonium, quum in eo eſſet, ut in bellum proficiſceretur Parthicum, pro ea auctoritate, qua apud Senatum valebat, qui, quidquid ipſe vel effeciſſet, vel effecturus eſſet, ratum fore declaraverat, *pro lubitu* plures Aſiae principes, & in his Herodem, *Reges* adpellaſſe: *illud autem utique non fecit*, (inquit

Commentariis *de Historicis Graecis*, itemque de *Arte Histo-*

Appianus) »*nisi certam ab eis mercedem pactus*:« ἐπὶ φόροις ἄρα τεταγμένοις. Quod ipsum, mutatis verbis, eâdem sententiâ, de *Herode* IOSEPHUS tradit, *Antiq. Iudaic.* Lib. XIV. cap. 26. (edit. *Havercampi* cap. XIV. §. 4. Tom. I. pag. 727.) ubi, *Antonium*, dicit, *Herodi operam suam in ea re pollicitum esse*, τὰ μὲν κατὰ μνήμην τῆς Ἀντιπάτρου ξενίας, τὰ δὲ καὶ ὑπὸ χρημάτων, ὧν αὐτῷ Ἡρώδης ὑπέσχετο δώσειν, εἰ γένοιτο βασιλεὺς, καθὼς καὶ πρότερον, ὅτε Τετράρχης ἀπεδέδεικτο: *partim Antipatri recordatione, cuius ipse usus fuerat hospitio, partim propter pecuniam, quam ei daturum se promittebat Herodes, si Rex factus esset, quemadmodum antea, cum Tetrarcha factus fuerat.* Atque deinceps etiam, in bello Antonii cum Caesare, pecuniam atque frumentum ad Antonium misisse Herodem, discimus ex eodem IOSEPHO, Lib. XV. c. 10. (apud *Havercampum* cap. VI. §. 6. T. I. p. 758.) Neque vero aliena videri debet significatio illa, quam nomini φόροι eo *Appiani* loco convenire diximus; similiter enim, ut hoc utar, in alia quidem re, φόρους ἐρανίζεσθαι παρὰ τῶν μαθητῶν, vulgo etiam dici, pro ἐπὶ μισθῷ, ἐπὶ χρήμασιν διδάσκειν, POLLUX monuit, in *Onomastico* Lib. IV. cap. 6. §. 43. Denique si vel maxime ita interpretanda nitaris APPIANI verba, *ea conditione, ut stipendium vel tributum sibi penderent*; ne sic quidem quisquis non admodum fuerit calumniandi cupidus, vel inepti quidpiam vel falsi in illis Scriptoris verbis deprehenderit.

c) CASPAR BARTHIUS, sicut ipse a *Iosepho Scaligero*, admodum etiam tum iuvenis, (cf. BAYLE art. *Barthius*, not. *B.*) maximi factus erat, ac velut divinum in primis ingenium celebratus; sic suo illi praeconi & admiratori hanc videtur referre gratiam voluisse, ut, quae illi temere interdum exciderant, ea honoris & officii caussa non modo repeteret, ac circumferret, sed versibus etiam includeret. Nam quum *alienorum laborum fucum* APPIANUM adpellasset SCALIGER, atque alibi (*Can. Isagog.* Lib. III. p. 335.) monuisset studiosos, ut *cum delectu tractarent illum auctorem*; iam BARTHIUS distichon istud in *Appianum* confecit, quod FABRICIUS in *Biblioth. Gr. adposuit*:

Legas, monebo, cautior vagum auctorem;
clepit subinde versa dicta maiorum.

Idem, nullo omnino documento criminationem suam confirmare dignatus, atque etiam iniquissimo adeo loco, ubi illud haud sane absurdum APPIANI de Philosophorum genere quodam indicium (ex *Historia Mithridatica* p. 189.) adlaturus erat,

rica, in FABRICII *Bibliotheca Graeca*, *d*) ac tantum non in omnibus denique vel libris eis vel libellis, e quibus notitia aliqua Graecorum Auctorum peti solet, ita confidenter consignata, ut ne audiendi quidem visi sint rari nonnulli, qui ab ea culpa defendere APPIANUM conarentur. *e*)

Nostrum, veluti confecta res & convictus reus esset, *Exscriptoris aliorum Historici* titulo ornavit; (*Adversar.* Lib. II. c. 12. p. 74.) atque iterum alio loco, sed in eodem argumento, *de toto hoc genere*, inquit, *inprimis pulcre APPIANUS; quamquam non negem ex alio quopiam, ut ei solitum.* (*Adversar.* Lib. XLIX. cap. 3. p. 2284.) -- IOANNES RUALDUS, *Animadversione* XX. *in* PLUTARCHUM (ad calcem Tomi I. Edit. Paris. Operum PLUTARCHI p. 99. a.) PLUTARCHI *Compilatorem & in multis Exscriptorem* plane adpellare APPIANUM non dubitavit; & *Animadv.* XXI. p. 101. a. *APPIANUS*, inquit, *PLUTARCHUM syllabatim plerumque amat describere.* -- Eamdem fere sententiam IO. AUG. ERNESTI calculo comprobatam, iam supra vidimus, *Sectione* V. not. *m*.

d) VOSSIUS, *de Historicis Graecis* Lib. II. cap. 13. p. 223. & *de Arte Historica* cap. 22. FABRICIUS, *Bibl. Graec.* Lib. IV. c. 12. T. III. p. 398.

e) Retulit quidem FABRICIUS, loco iam modo citato, aequissimum FREINSHEMII iudicium, qui, in *Notis* ad *Flori* Librum IV. cap. x. §. 4. de auctore Parthici illius Libri loquens, *Exscriptorem Plutarchi* eum vocaverat, *qui Appiani nomine circumfertur; cum Appianus* (inquit) *Plutarchi coaetaneus, ne si voluisset quidem, furta tam insignia potuisset impune facere.* Sed satis esse visum est FABRICIO, si illam FREINSHEMII *suspicionem* (sic eius gravissimi Viri verissimam sententiam adpellat) *miro argumento ac parum solido niti*, diceret. Neque magis audiendus eidem FABRICIO visus est FRANCISCUS BALDUINUS, qui, cum Libro I. de *Institut. Historiae* pag. 87. observasset, *bene multa e Plutarchi Crasso in Appiani Parthicis reperiri; id factum*, coniecerat, *non ab ipso Appiano, qui Plutarchi fuerit aequalis, sed a librariis, ut supplerent aliquam in Appiani commentariis lacunam.* -- Dubitandum saltem etiam atque etiam esse, ulla-ne ratione APPIANO tribui *Parthicus* ille *Liber* posset, monuerat ANDREAS SCHOTTUS, in *Commentario ad* M. SENECAE RHETORIS *Controversiarum Librum II. Controv.* IX. (p. 105. b. Edit. *Paris.* 1613. in fol.) Ubi quum, post PLUTARCHUM in *Crasso*, etiam ad APPIANUM *in Parthicis* provocasset, haec verba

III. Iam, quin APPIANUS *Parthicam Romanorum Historiam* ediderit, dubium vix ullum esse potest; atque de eo libro iam supra a nobis nonnulla commodo loco (*Sectione* III. num. XIII.) dicta sunt. Sed quod si haec, de quo nunc quaerimus, compilatio hac unâ de caussâ, quod librario cuidam nomen eidem APPIANI praefigere placuit, pro genuino illo Scriptoris nostri *Parthico libro* habenda sit; cum reclamet refrageturque quidquid de toto APPIANI genere conscribendi historiam ex reliquis eiusdem Scriptoris libris, deperditorumque librorum fragmentis, compertum habemus: iam valere profecto iubeamus necesse est omnem Criticam Artem, ac pro meris sive somniis sive calumniis habeamus quaecumque a Viris doctrinâ ac sagacitate praestantibus de librorum quorumdam ψευδεπιγρά-

adiecit: *Si modo ille Liber* APPIANI *est, quod hic ex illo ad verbum transscriptus sit.* -- Sed iam multo antè hos omnes, atque etiam prius quam ipsius HENR. STEPHANI Editio APPIANI *Annotationes*que in hunc *Parthicum Librum* lucem vidissent, satis quidem praeclare, sed nemine aurem praebente, APPIANI nostri caussam defenderat, ac putidum illud *plagii crimen*, nobilissimo Scriptori temere impactum, diluerat GUILIELMUS XYLANDER *in Annotationibus in Dionem Cassium*, Latinitate ab ipso donatum. Cuius verba ex REIMARI editione DIONIS, Tom. II. p. 1396.) operae pretium fuerit huc transscribere: » *Augarus* (inquit) a PLUTARCHO *Ariamnes* nominatur: ab » APPIANO *Acbarus*; cum tamen tota narratio (PLUTARCHI) » de Crassi bello Parthico interituque ad verbum ferme *Appiani* » *Parthico libro* sit inserta, non minor ea septem paginis. Quod » cum demirarer animadversum a me utriusque lectione, in eam » veni cogitationem, *primam ac maiorem partem eius libri, qui* » *fuit de rebus Parthicis ab Appiano conditus, intercidisse, ac a* » *quodam alio ex Plutarcho, quantum eius potuit fieri, supple-* » *tum fuisse*. Nam profecto etiam haec, quae post finem ver- » borum *Plutarchi Appiano* intextorum sequuntur, minime cum » prioribus cohaerent: *deest enim omnis Parthica Historia a morte* » *Crassi usque ad Ventidii contra Labienum bellum, quam haud* » *dubie diligenter Appianus persecutus fuerat*, sed cum anteceden- » tibus periit. Quin immo *reliqua etiam pars istius Parthici fere* » *tota ex Antonio Plutarchi est descripta*. Id, etsi nonnihil alie-

φων ac *suppositiiorum*, quos vocamus, ratione, qui celebrium Auctorum nomina mentiantur, passim disputata legimus.

IV. Sed quoniam, veluti coniuratione quadam contra APPIANUM facta, ita solet a plerisque plagii crimen eidem impingi, ut non solum *Plutarchum*, sed etiam alios saepe Scriptores, compilasse dicatur; de toto hoc genere accusationis video mihi esse hoc loco dicendum. Ac primo quidem, *Utrum omnino*, quum nono ab Urbe condita seculo universam Romanam historiam, inde ab origine gentis, conscribendam susceperit APPIANUS, *earum rerum memoriam, quae ante ipsius aetatem gesta sunt, ex aliis Scriptoribus repetere debuerit, nec ne?* de hoc quidem nulla, opinor, quaestio esse debet. *f*) *Quibus auctoribus usus sit?* &

» num ab hoc loco, tamen obiter commemorare volui; ut, si » qui haec nostra legentes fortassis eamdem rem animadvertissent, quid nos sentiremus, intelligerent, rudioresque dubitatione aliquantum solverentur. «

Cui aequissimae pariter verissimaeque XYLANDRI sententiae qui e recentioris memoriae scriptoribus accesserit, satis mirari non possum, me neminem adhuc praeter unum doctissimum DIONIS CASSII Editorem HERM. SAM. REIMARUM, reperisse. Is autem, postquam Xylandri verba, modo a nobis adposita, & ipse in *Praefatione ad Dionem* suum, §. 14. pag. XXII. retulerat, haec subiecit: *Vere omnino haec Xylander; nec dubito, illum alium, qui haec Plutarchi mutilo Appiani Parthico inserfit, fuisse librarium, qui ut venderet magis integrum Appianum posset carius, ex furto lucrum captarit.* In quo caetera perspecte ac praeclare REIMARUS; hoc minus adcurate, quod, Plutarchi narrationem *mutilo Appiani Parthico insertam* esse, dixit. Non enim *mutilus Appiani Parthicus*, sed *nullus*, ad nos pervenit: neque *inserta Appiani Parthico libro* sunt illa, quae PLUTARCHO debentur; sed ex his ipsis tota farrago *suppositicii* illius *Parthici libri* corrasa atque consuta est, praeter *Exordium* libelli, quod nimirum ex ipsius APPIANI *Syriaco libro* (pag. 120.) repetivit Compilator.

f) Sunt tamen inter APPIANI obtrectatores, qui ita incaute hunc nostrum Scriptorem accusare sustinuerint, tamquam id ipsum, *quod ex aliis Scriptoribus Historiam suam hauserit*, ei vitio ver-

qua ratione scripta horum in usum converterit suum? id unice in hac tota disputatione quaeri cum ratione potest. Ac ad priorem quidem quod adtinet quaestionem, *de Auctoribus, quos secutus sit Scriptor noster;* non nimis facile ad eam respoderi posse, fateor: quoniam & parcissimus APPIANUS est in citandis suorum Auctorum nominibus, & longe etiam maxima pars antiquiorum illorum Scriptorum, e quibus citra dubium sua hausit Noster, iam dudum periit, ut, quibusnam prae caeteris usus sit, aut quid ex eorum quoque desumserit, frustra hodie quaeras. Quod si tamen ex iis Auctoribus, quos ab APPIANO per occasionem & velut in transitu advocatos reperimus, de caeteris licet coniecturam capere; súmma cum veri specie colligetur, nonnisi probatissimos quosque ac vetustissimos Auctores, &, quoad fieri poterat, coaevos, in quaque historiae suae parte esse secutum. Atque id eo facilius, quisquis non praeoccupatum contra APPIANI auctoritatem ad hanc quaestionem animum adtulerit, sibi persuadebit; si illam ab omni adfectatione alienam gravitatem, illamque sine humilitate simplicitatem, quae universam APPIANI scriptionem nobilitant, consideraverit; si porro illam summae veracitatis laudem cogitaverit, Scriptori nostro a PHOTIO tributam; denique si secum reputaverit, quam parum sit probabile, hominem literatum, qui primum Romae sub ipso Imperatorum conspectu in caussis agendis fuisset versatus, qui dein in nobilissima provincia, eademque literarum studiis eo ipso tempore florentissima, ad praecipuam dignitatem fuisset evectus, tam parum parcere suae famae voluisse, ut, cum & nominis celebritate g) & muneris dignitate inter caeteros

tere voluissent. E quorum numero ne VOSSIUS quidem exemtus est, qui (*de Historicis Graecis* l. c.) ita scribit: *APPIANUM Scaliger vocat* alienorum laborum fucum. *Sane, multum Polybio debere, ac Plutarchum ad verbum exscribere solitum, viri docti iam diu observarunt.*

g) Certe nominis sui celebritatem (minime quidem gloriose, sed

conſpicuus eſſet, nunc miſeram aliquam compilationem, ex proximo quoque & mediocri ac minoris ordinis ſcriptore, aut etiam ex nobilioris cuiusdam Scriptoris, ſibi coaevi, paulo ante in lucem editis voluminibus conſarcinatam, pro *Hiſtoriarum Romanarum Corpore*, cuius ipſe ſe *Auctorem* profiteretur, in vulgus edere non dubitaſſet.

V. Ac ne temere a nobis, aut nimio quodam in noſtrum Scriptorem ſtudio, dictum hoc videatur, quod *de Auctoribus ab* APPIANO *citatis* monuimus; haud abs re erit, ſeriem eorum Scriptorum, quotquot ab eodem citatos enotavimus, hoc loco adponere. Eos autem pro temporum ordine, in quorum temporum rebus geſtis illi ſcriptores ab APPIANO citantur, collocare, commodiſſimum putavimus.

1. Igitur primum in *Celtico libro*, ubi Dorſonis cuiusdam, ſacerdotis, tam felicem quam religioſam audaciam commemoravit, qui, obſeſſo a Gallis Capitolio, ſolenne ſacrificium in Veſtae templo peracturus, ex arce per medios hoſtes illaeſus transierat, peractisque ſacris in Capitolium rurſus incolumis evaſerat; ibi eius rei, cuius nullam apud alium ſcriptorem, qui hodie ſuperſit, mentionem factam reperio, CASSIUM auctorem teſtatus eſt Appianus. *h*) Is autem ſine dubio LUCIUS ille CASSIUS HEMINA eſt, quem A. GELLIUS quoque ſimpliciter CASSII nomine citavit. *i*) Is *quatuor libros Annalium* ediderat; &, quamquam longe poſterior fuit iis temporibus ad quorum

ingenua illa ſimplicitate, quae in univerſo APPIANI opere perlucet) in fine *Prooemii* cum aliis verbis, tum his ipſis indicare videtur, quum, *quinam autem ſim*, inquit, *harum hiſtoriarum ſcriptor, multis notum eſt.* Τίς δὲ ὢν ταῦτα συνέγραψα, πολλοὶ μὲν ἴσασι . . καὶ εἰ τῳ σπουδὴ καὶ τὰ λοιπὰ μαθεῖν, ἔστι μοι καὶ περὶ τούτου συγγραφή. *Caetera autem qui volet* (de vita mea) *ſcire, ex Commentariis noſtris de eo argumento ſcriptis poterit cognoſcere.*

h) In *Excerpto* apud VALESIUM p. 557. ubi in Ms. quidem Καύσιος erat; quod recte utique a VALESIO in Κάσσιος mutatum videtur.

i) *Noct. Attic.* Lib. XVII. c. 21.

historiam eo loco testis ab APPIANO advocatur, quum ineunte septimo demum post Urbem conditam seculo vixerit, erat tamen *ex antiquissimis*, qui exstarent, rerum Romanarum scriptoribus, eoque nomine & a PLINIO plus semel laudatus est, qui etiam disertis verbis *vetustissimum auctorem Annalium* eumdem adpellavit. *k*)

2. De Alexandri M. rebus in Asia minori gestis, HIERONYMUM testem citavit. *l*) Is HIERONYMUS CARDIANUS est, qui proxime post Alexandri aetatem vixit, atque *Rerum ab Alexandro itemque a proximis eius successoribus gestarum Historiam* conscripserat. *m*)

3. In *Annibalica* Historia Q. FABIUM PICTOREM, aequalem temporibus illis scriptorem, citavit; quem eumdem LIVIUS in eadem historia potissimum habuerat auctorem. *n*)

4. In historia excidii Carthaginis, POLYBIUM adfert auctorem. *o*)

5. In belli Numantini historia P. RUTILIUM RUFUM testem advocat, qui eo ipso bello tribunus sub Consule Scipione militaverat. *p*) Is autem doctus vir, & graecis literis eruditus, Romanam historiam Graeco sermone conscriptam ediderat. *q*)

k) PLINIUS *Hist. Nat.* Lib. XIII. c. XIII. §. 27. & Lib. XXIX. c. 1. §. 6. Conf. VOSSIUM, *de Historicis Latinis* L. I. c. 7. p. 26 sq.

l) Libro *Mithridat.* p. 175. d.

m) De eo vide VOSSIUM de *Hist. Graecis* L. I. cap. XI. p. 65 sq. De aetate autem ac persona eiusdem HIERONYMI praecipue constat ex DIODORO SICULO, Lib. XVIII. c. 42. & 50. & Lib. XIX. cap. 44.

n) APPIAN. *Annibal.* p. 329. b. LIVIUS Lib. XXII. cap. 7. & alibi. Eius FABII fidem historicam contra POLYBII reprehensiones peculiari commentatione defendit IOH. AUG. ERNESTI, quae *Opusculis* eius *Philologicis Criticis*, p. 102 sqq. inserta est.

o) Libro *Punico* p. 82. e.

p) APPIAN. *Hist. Iberica* p. 305. b. & ex eo SUIDAS v. Ῥουτίλιος.

q) Vide VOSSIUM *de Hist. Lat.* Lib. I. cap. 9. p. 37 sq. & *de Histor. Graec.* Lib. I. cap. 22. p. 141 sq.

6. In rerum *Gallicarum* historia, ubi de Caesaris bello cum Helvetiis ac Tigurinis agit Scriptor noster, eodem loco cladis illius ignominiaeque mentionem facit, quam superiore tempore A. U. 647. a Tigurinis passus erat L. Cassius Consul; ibique, quamquam & ipse CAESAR in *Commentariis* suis r) eiusdem rei eodem loco mentionem fecerat, tamen alium antiquiorem atque coaevum, ut videtur, testem advocare maluit. In *Epitoma* certe libri *Celtici*, quae hodie superest, s) ubi de illa clade agitur, ad CLAUDII PAULI *Annales* (Παύλου τοῦ Κλαυδίου χρονικὰς Συντάξεις) provocatum videmus. Sed cum non nisi singulari quadam oblata occasione Scriptorem aliquem nominatim advocare soleat Appianus, suspicor, etiam eo loco ad singulare aliquod eius casus momentum, (forte, ubi de numero caesorum captorumque, de quo dissentirent scriptores, agebatur; t) aut quod ille Annalium Scriptor in eo ipso bello u) militasset) eum Auctorem fuisse a Nostro citatum; x) temere autem ab *Epitomatore* nomen illius Scriptoris, omissa ea re ad quam testimonio eiusdem usus APPIANUS erat, *Epitomae* huic fuisse insertum.

7. De Caesaris cum Crasso atque Pompeio conspiratione verba faciens APPIANUS, *Scriptorem eius temporis VAR-*

r) CAESAR *de Bell. Gall.* Lib. I. c. 12.

s) In APPIANI Operibus, pag. 755. c. d. eiusdem, quae semper a nobis citatur, *Henr. Stephani* Editionis.

t) Sic ubi de *numero caesorum* agitur in pugna Pharsalica, auctorem citat APPIANUS *Asinium Pollionem*, qui ei pugnae inter Caesaris duces interfuerat. De caesorum autem numero in aliis praeliis, CLAUDII *Annales* a LIVIO duobus locis citatos legimus. Lib. XXV. 39. & XXXIII. 10.

u) Simili occasione RUTILIUM RUFUM citaverat Noster; neque dispari admodum ratione POLYBIUM & Q. FABIUM PICTOREM; locis iam modo ad *num.* 3. 4. 5. indicatis.

x) CLAUDII quidem, *Annalium Auctoris*, cum apud alios Scriptores, tum saepe apud LIVIUM, ac saepissime apud A. GELLIUM mentio occurrit. Mihique *Livium* cum *A. Gellio* conferenti, vix dubium videbatur, quin CLAUDIUS ille, quem *Livius* citavit,

RONEM, ait, *Historiam illius conspirationis singulari libro esse complexum, eumque Librum inscripsisse* Τρικάρανον, id est, *Tria Capita*, vel *Monstrum Triceps*, aut, quemadmodum GELENIUS interpretatus est, *Tricipitinam Historiam*. y) Is autem Scriptor, utrum sit doctissimus ille Romanorum

quem is *Graecos Acilianos libros secutum esse, eosdemque ex Graeco in Latinum sermonem vertisse* ait, (Lib. XXV. cap. 39. XXXV. 14.) quem eumdem idem *Livius* plus semel una cum *Valerio Antiate*, alio Annalium Scriptore, nominat, (Lib. XXV. 39. XXXIII. 10.) non diversus habendus sit ab eo, quem *A. Gellius* aliàs simpliciter *CLAUDIUM*, aliàs *Q. CLAUDIUM*, tum *CLAUDIUM QUADRIGARIUM*, aut etiam nude *QUADRIGARIUM* vocat; quem eumdem idem *A. Gellius* quoque cum *Valerio Antiate* saepius coniungit; & quem VELLEIUS PATERC. Lib. II. cap. 9. sicut & *RUTILIUM*, & eumdem, quem modo nominavi, *Valerium Antiatem*, *Sisennae* aequalem fecit. *Sisenna* autem, (quod ibidem *Velleius* testatur) bello Numantino (circa A. U. 620.) iuvenis fuerat; *sed opus belli Civilis Syllani post aliquot annos* (scil. quam illud civile bellum compositum fuerat) *ab eo seniore editum est*. Ex quo colligitur, CLAUDIUM hunc eo ipso tempore vixisse, in cuius temporis historia eum ab *Appiano* testem videmus fuisse advocatum. Quoniam autem superiori seculo vixerat ACILIUS, eius *Annales* CLAUDIUS non modo in Latinum sermonem transtulisse, sed ad sua etiam tempora continuasse, intelligendus est.

Neque vero lectio ea, quae in APPIANI exemplaribus vulgo exhibetur, cum *Claudius Paulus*, non *Quadrigarius* aut *Q. Claudius*, vocatur, nobis obstare debet, quo minus eumdem *Q. Claudium Quadrigarium* ibi ab Appiano indicatum fuisse putemus. Sed quoniam caeteroquin non solum inter tot auctores Annalium Romanorum, quorum nobis nomina conservata sunt, nulla omnino *Claudii PAULI* mentio fit, sed etiam in tota *Claudia* gente nullus umquam *PAULUS* cognomine memoratur; vix dubitandum est, quin corruptum *PAULI* illud nomen debeat haberi: quod etiam VOSSIUS indicavit de *Historicis Latinis* Lib. I. c. 10. pag. 44. *Augustanus* quidem Codex hoc loco nullum adiumentum potest adferre, quum tota haec *Celtici* Libri *Epitome* in eo Codice non contineatur. Videndum interim erit, an, pro Παύλῳ τῷ Κλαυδίῳ, in aliis Codicibus Κοίντῳ Κλαυδίῳ, aut alia quaedam huius loci emendatio, inveniatur.

y) *Civil.* II. p. 433. a. Καί τις αὐτῶν τήνδε τὴν συμφρονούντων συγ-

ac πολυγραφώτατος M. Terentius Varro, an ab hoc diverſus, quum a nemine alio ex Veteribus ſcriptionis eius mentionem factam reperiam, in medio relinquo. Illud moneo, in *Auguſtano* Codice, quemadmodum & in Impreſſis, hoc loco *Varronis* illius nomen per literam B, Βάῤῥων, ſcriptum eſſe; quum alibi, ubi *Varronis Hiſtorici ac Philoſophi*, inter eos qui tertio Triumviratu in proſcriptorum numero fuerunt, mentionem fecit Noſter, recte Οὐάῤῥων exhibeatur. ζ)

γραφεὺς, ΒΑΡΡΩΝ, ἐνὶ βιβλίῳ περιλαβὼν ἐπέγραψε ΤΡΙΚΑΡΑΝΟΝ. -- Τρικάρανον autem aliâs etiam nomen olim fuiſſe invenitur Caſtelli cuiusdam in Argivorum ditione ſiti; quod caſtellum Demoſthenis aetate ſibi vindicabant Phliaſii. Vide Demostenem ὑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν, Tom. I. *Ediz.* Reiskii pag. 206. & Harpocrationem ac Suidam in ea *voce*. Quare quamquam vulgò Κάρηνον, *caput*, per η literam in media voce ſcribitur; tamen nihil opus erat, ſcripturam illius nominis apud Noſtrum h. l. in Τρικάρηνον mutare; quod fecit Freinshemius in *Supplementis Livianis*, Lib. CIII. cap. 74. quem ſecutus eſt Reimarus ad Dionem Cassium Tom. I. pag. 146. not. 218. *Freinshemius* autem hac etiam parte aliter cepiſſe *Appiani* verba, quam illa per ſe ſonant, videtur, quod totam iſtam *Varronis* ſcriptionem pro mera *Satyra* habuerit, non pro *Hiſtoria* illius Triumviratus, cui hiſtoriae mordax ille titulus fuerit inſcriptus. *Tricipitem illam conſpirationem*, inquit, *velut infernale monſtrum Cerbereo rictu abſorbentem omnia, M. Varronis Satyra, ſub titulo Tricareni, perſtrinxit.*

ζ) Οὐάῤῥων δὲ ἦν φιλόσοφός τε καὶ ἱστορίας συγγραφεὺς, ἐστρατευμένος τε καλῶς καὶ ἐστρατηγηκώς. κ. τ. λ. De *Bellis Civil.* Lib. IV. p. 616. e. Similiter aliorum *Varronum* nomen apud Noſtrum Οὐάῤῥων, non Βάῤῥων, ſcriptum reperitur. Vide *Librum Hiſp.* pag. 286. b. & *Annibalicum*, pag. 323. c. Neque vero ſilentio praeterire debeo, a *Vaticano* Codice, e quo *Appianum* tranſtulit Candidus, hoc noſtro loco nomen illud *Varronis* plane abfuiſſe. *Interpres* certe, omiſſo Scriptoris nomine, quem dicit Appianus, his verbis locum iſtum latine reddidit: *Horum igitur conſenſum uno libro reprehendens quidam, Tricipitium eos nuncupavit.* pag. 90. edit. *Mogunt.* 1522. nec aliter antiqua *Veneta* habet anni 1477. Sed & ſaepe aliâs in illo *Romano* Codice unam aut alteram vocem, nonnumquam etiam plures quaſdam, fuiſſe

8. In earum rerum hiſtoria, quae ſunt a Caeſare in Gallia geſtae, ipſius etiam *Caeſaris Ephemeridas* ſive *Diarium rerum a ſe geſtarum* citavit APPIANUS. *aa*) Quod ſi in eodem argumento a PLUTARCHO quoque ad id, quod ea de re ſcripſerit CAESAR, provocatum videmus; ſatis ta-

omiſſas, quantum quidem ex *latina Verſione* colligere licet, (quae ſatis preſſe Graeca verba, quatenus eorum vim perceperat Interpres, ſequi ſolet) comperimus: atque hoc ipſo quidem loco non ſolum nomen Βάῤῥων vel Οὐάῤῥων, ſed etiam alterum, συγγραφεὺς, ſimul cum eo abſuiſſe, ex eadem verſione facile patet. -- [* Veruntamen, quum ſatis ſit notum, nomina Romana a *Vau* literâ incipientia, apud Graecos ſcriptores, pro librariorum lubitu, promiſcue ita ſcribi ſolere, ut pro latina litera *Vau* modo diphthongum ου ponant, modo β conſonam, quam fere ut *F* pronunciare vulgo conſueverant; iſta in ſcribendo *Varronis* nomine differentia haud ſatis utique cauſſae eſt, cur dubitemus quin eo loco, de quo quaerimus, eumdem *Marcum Terentium Varronem*, cuius nomen alibi Οὐάῤῥων ſcribitur, dixerit Appianus. Neque vero adeo incommoda videtur doctiſſimi FREINSHEMII interpretatio huius loci, ſupra a nobis relata: quam eamdem etiam in Adnotationibus noſtris ad Appiani librum II. de Bellis Civilibus, cap. 9. probavimus. Satis quidem illi interpretationi convenit cum his, quae alioqui de VARRONIS ſcriptis novimus.]

aa) In *Excerpto* ex APPIANI libro *Celtico*, num. XVI. apud URSINUM p. 353 ſq. [* in noſtra editione Appiani, n. XVIII. T. I. Part. 1. p. 90.] de internecino illo bello agitur, quo Uſipetes & Teachtheros, Germanas gentes, proſtravit exſtirpavitque Caeſar; qua clade *quadraginta* non χιλιάδες, quod vitioſe apud URSINUM legitur, ſed *quadraginta* μυριάδες hoſtium perierunt; quemadmodum recte (cum Caeſare *de Bello Gall.* IV. 15. & Plutarcho in *Caeſare* pag. 718. f.) exhibetur in *Epitome* Libri *Celtici*, operibus APPIANI inſerta p. 756. c. In eodem igitur *Fragmento*, poſtquam de gentium illarum Germanicarum clade dixerat, ſic pergit APPIANUS: Κάτωνά τε ἐν Ῥώμῃ, τῶν τις συγγραφέων φησὶ, γνώμην ἐσενεγκεῖν, ἐκδοῦναι τοῖς βαρβάροις τὸν Καίσαρα, ὡς ἐναγὲς ἔργον ἐς διαπρεσβευσαμένους ἐργασάμενον. Ὁ δὲ Καῖσαρ, ἐν ταῖς ἰδίαις Ἀναγραφαῖς τῶν ἐφημέρων ἔργων, φησὶ, τοὺς Οὐσιπέτας καὶ Τεγχρέας, κελευομένους ἐπανελθεῖν ἐς τὰ ἀρχαῖα σφῶν, φάναι, πρέσβεις ἐς τοὺς

men evidenter ex PLUTARCHI cum APPIANO collatione adparet, Nostrum Chaeronensi scriptori, neque hoc ipso loco, neque in tota Caesaris Gallica Historia, quidquam debere. *bb*) Vellem, aeque facile alia difficultas expediri

ἐκβαλόντας Σουήβους ἀπεσταλκέναι, καὶ τὰς ἀποκρίσεις αὐτῶν ἀναμένειν. Καὶ ἐν ταῖσδε ταῖς διαπρεσβεύσεσιν ἐπιθέσθαι κ. τ. λ. Romae Catonem, ait non nemo ex illius temporis Scriptoribus, (is Scriptor *Tanusius Geminus* est, cuius nomen male in *Plutarchi* Exemplaribus Γανύσιος legitur,) *censuisse, barbaris tradendum esse Caesarem, ut qui nefarium facinus adversus eos, qui per legationes cum ipso egissent, patrasset.* CAESAR autem *ipse in* DIARIO RERUM A SE GESTARUM *scribit, Usipetes atque Tenchtheros, quum ab eo iussi essent pristinas suas sedes ocyus repetere, dixisse: se ad Suevos, a quibus patria pulsi fuissent, misisse legatos, eorumque responsa exspectare: atque inter eas legationes de improviso in Romanos impetum fecisse.*

bb) Scilicet quoniam in eadem historia PLUTARCHUS quoque (pag. 718. f.) ad id provocavit, quod ea de re CAESAR ἐν ταῖς Ἐφημερίσι scripserit; possit fortasse aliquis, praeiudicio eorum imbutus, qui e *Plutarcho* plurima sua hausisse *Appianum* statuerunt, sibi persuadere, etiam hanc ipsam, de qua agimus, verborum *Caesaris* citationem eidem *Plutarcho* debere Nostrum. Sed, praeterquam quod plane precario, ac nulla omnino ratione, illud affirmaretur; quoniam, quae via ad *Caesaris* scripta *Plutarcho* patuerat, eadem sane *Appiano* non minus erat aperta; quisquis sive hunc ipsum, de quo quaerimus, Scriptoris nostri locum, sive reliqua *Fragmenta*, ex eadem *Gallica* APPIANI Historia (num. XIII. XIV. ac XV. apud *Ursinum*) voluerit cum *Plutarcho* conferre, is facile se ipse docere poterit, ne posse quidem ea, quae *Appianus* habet, e *Plutarcho* esse depromta: siquidem in quoque illorum *Fragmentorum* mentionem factam rerum quarumdam aut momentorum deprehendimus, quarum rerum ne vestigium quidem apud *Plutarchum* occurrit. Quo pertinent ea, quae hoc ipso loco respondisse Caesari Germanorum legati referuntur; tum, quae *Fragm. XV.* de colloquio Ariovisti cum Caesare; quae *Fragm. XIV.* de occasione qua Ariovistus petiverat, ut a populo Romano rex & amicus adpellaretur; denique quae *Fragm. XIII.* de muro a Caesare ad intercludendum iter Helvetiis exstructo, itemque de legatione Helvetiorum ad Caesarem, relatum ab APPIANO legimus.

posset, qua premi eumdem hunc Appiani locum, in quo versamur, video. *cc*)

cc) Scilicet illud importuni habere idem *Appiani* locus, in quo versamur, videri potest, quod, quae verba ex *ipsius Caesaris scripto se adtulisse* diserte professus est Appianus, ea in *Commentariis* quidem *de Bello Gallico*, eo loco, ubi de eadem legatione Germanicarum nationum agit Caesar, frustra quaerantur. Nam pro eo, quod apud *Appianum* est, *Usipetes atque Tenchtheros Caesari dixisse, se ad Suevos, a quibus domibus pulsi fuissent, misisse legatos, eorumque responsa exspectare*, apud Caesarem, de *Bello Gall.* Lib. IV. cap. xi. ad verbum sic legimus: *Petebant* (Usipetes atque Tenchtheri) *sibi potestatem faceret* (Caesar) *in Ubios legatos mittendi; quorum si Principes ac Senatus sibi iureiurando fidem fecissent, ea conditione, quae a Caesare ferretur, se usuros ostendebant: ad has res conficiendas sibi tridui spatium daret.*

Iam hoc quidem non magnopere movere nos debet, quod in rerum, de quibus ibi agitur, expositione a *Caesare* discrepare videatur *Appianus*; neque eo nomine reprehendendum Scriptorem nostrum, putaverim. Primum enim, quin potuerit atque etiam debuerit adcuratus Scriptor, non modo integra manente, sed etiam postulante, rei veritate, nonnumquam ab eo paulisper recedere, quod in *Commentariis* suis ipse *Caesar* retulit; id quidem non facile dubitabit is, qui iudicium illud, per se etiam satis probabile, cogitaverit, quod de eorumdem *Commentariorum* ratione auctoritateque, ab Asinio Pollione latum, apud Suetonium legimus, in *Iulio*, cap. lvi. Atque ubi de eiusmodi re praesertim agebatur, quae magnam Caesari invidiam conflaverat, eumque in criminationem laesae iuris gentium sanctitatis adduxerat; ibi eo facilius fieri potuit, ut sui quodammodo purgandi caussa nonnulla paulo aliter, quam res habuerat, ipse exponeret: quemadmodum etiam initio eius *Fragmenti*, de quo hoc loco agimus, haud obscure innuit Noster, se in ea re non nimis fidere *Caesaris* narrationi, *sibique* (alios procul dubio probatos Scriptores de eadem re conferenti) *videri, postquam illam de equitatu Caesaris victoriam retulissent Germani, tum primum demum legatos ad Caesarem misisse; Caesarem vero, retentis legatis, eos esse adortum.* Sed in ea parte narrationis, ubi quaeritur, *Caesari quid dixerint legati Germanorum?* ne pugnare quidem tam directa fronte cum *Caesare Appianus* putandus est, quin conciliari inter se ambo Scriptores,

9. In pugnae Pharsalicae descriptione, ubi de strategemate quodam agitur, quo in ea pugna usus erat Pom-

si id tanti videatur, facili quadam ratione possint. Nam in legationibus illis, quas plus semel intra paucos dies ad Caesarem miserunt Germanicae illae nationes, facile intelligitur, varios sermones ultro citroque cecidisse; Usipetesque illos ac Tenchtheros, ut solet esse leve & ad quodvis momentum mobile barbararum gentium ingenium, Caesari urgenti, neque moram patienti, iam hoc, iam illud respondere potuisse. Adeoque, ex illis colloquiis alia pars a *Caesare* in *Commentariis* suis relata esse, possit putari; alia ab alio Scriptore commemorata, quem secutus *Appianus* fuerit. Quemadmodum etiam CASSIUS DIO, in eadem historia, nihil memorat *de sedibus in Ubiorum ditione capiendis*; sed diserte scribit: »Germanos illos Caesari promisisse, *se in patriam suam regressuros*, adeoque inducias petivisse.« ἐθελονταὶ οἴκαδε ἐπανήξειν ὑπέσχοντο, καὶ διακωχὴν ᾐτήσαντο. Lib. XXXIX. c. 47. Tom. I. Edit. *Reimari*. pag. 215.

Sed nimirum, quum ea potissimum sit loci huius, in quo versamur, difficultas, quod verba illa, quae tamquam a *Caesare* perscripta retulit *Appianus*, apud eumdem *Caesarem* hodie non legantur; de hoc genere dissensionis, quae inter eos Scriptores intercedere videtur, quid tandem dicemus? -- Continuone arguemus Nostrum, quod *negligentius* inspexerit eum, quem citavit, auctorem? Humani aliquid pati APPIANUM potuisse, minime equidem negaverim. Sed, quatenus commoda ratio superest, illius negligentiae culpâ adcuratum caeteroquin Scriptorem liberandi, nimis dura atque praepropera fuerit illa sententia, in istam partem pronunciata. An igitur ex alio quodam Scriptore, in quem negligentiae illius accusatio recidat, istam *Caesaris* citationem in suam Historiam transtulisse, dicamus APPIANUM? Facere illud quidem, citra gravem magnopere culpam, potuerat: sed non dissimulandum est, ita scribere Nostrum, tamquam ipse suis oculis id quod ex *Caesaris Ephemeridibus* refert, in eo libro, ad quem provocat, legisset. Quid ergo? An vitiose hunc totum locum expressum fuisse dicemus in eo Codice, e quo *Fragmenta* haec *Appiani* edidit *Ursinus*? Scatuisse sane vitiis Codicem illum, cum ex vitiosis illis lectionibus adparet, quas satis frequentes in impressis exemplaribus reliquit Editor; tum vero ex eiusdem Editoris *Notis*, quibus ille docet, infinitis in locis vitiosas msti lectiones a se

peius, ex *Epistolis* Caesaris locum quemdam adfert Appianus; quo, eiusdem rei mentionem faciens Caesar,

esse emendatas. In quo quidem illud non optime fecit *Ursinus*, quod saepius omiserit docere lectorem suum, quid fuerit quod in Codice scriptum reperisset: quod eo magis etiam dolendum est, quoniam eumdem Editorem, quum vitiis purgare Graeca, quae edebat, vellet, nonnumquam probas etiam Codicis lectiones loco movisse, aut, quae in vitio quidem cubabant, ea cum aliis aeque vitiosis commutasse, deprehendimus. Ac hoc quidem eodem loco, de quo quaerimus, mendo non caruerat Codex mstus; quum in illo, pro *ἐς τοὺς ἐκβαλόντας Σουήβους*, scriptum fuerit, *ἐς τὰς ἐκβαλόντας νάβους*, quod diserte ad eum locum monitum ab Editore legimus. Sed, quamquam forte de alia medicina eidem loco adferenda cogitare aliquis posset; equidem, ut dicam quod sentio, *Ursini* illam huius loci emendationem eo minus dubito ratam habere, quod & per se simplicissima, & *Dionis Cassii* verbis, paulo ante adlatis, quodammodo confirmata videatur.

Mihi, controversum istum Scriptoris nostri locum cum eo Fragmento conferenti, quod ex eiusdem Caesaris *Ephemeride* conceptissimis verbis adduxit Servius in *Libro XI. Aeneidos* v. 743. (vide *Fragmenta* Caesaris, plerisque editionibus *Commentariorum* eiusdem subiecta, & confer Rualdum, *Observat. XXI. in Plutarchum*) cuius Fragmenti similiter nullum vestigium in his, qui ad nos pervenerunt, Caesaris *Commentariis* conspicitur; etiam atque etiam considerandum visum est, satisne certum atque evictum sit, (quod quidem praecise contendit *Davisius* ad illud Caesaris *Fragmentum*, in edit. *Oudendorpii* p. 998 sq.) nullam umquam Caesaris scriptionem, diversam ab eiusdem *Commentariis*, exstitisse, quae *Ephemeris* vel *Diarium* fuerit inscripta, quam & *Servius*, & *Appianus*, & fortasse etiam *Plutarchus* ob oculos habuerint? Qualis si exstitit *Caesaris Ephemeris*, mirum esse non debet, si nonnulla ei inserta fuerint, quae a *Commentariis*, qui hodie supersunt, absint; aut si alia paulo aliter, quam in iisdem *Commentariis*, fuerint exposita. Observare etiam licet, Appianum, ubi *Augusti* Caesaris *Commentarios* citat, (vide infra, num. XII.) eos non Ἐφημερίδας aut *ἰδίας ἀναγραφὰς τῶν ἐφημέρων ἔργων* sed Ὑπομνήματα, vocare; quemadmodum & apud Strabonem (Lib. IV. ineunte, pag. 177.) superioris Caesaris *Commentarios* eodem nomine Ὑπομνημάτων citatos legimus.

suum de illo Pompeii instituto iudicium interposuerat, simile ei iudicio, quod ab eodem Caesare in *Commentariis de Bello Civili* repetitum hodieque legimus. *dd*) In eodem

dd) Suis praedixerat Pompeius, ut ad Caesaris incursum, neque se loco moverent, neque tela in hostem coniicerent, sed impetum hostium praetentis hastis exciperent. Καὶ τόδε τινὲς (inquit Appianus *de Bellis Civil.* Lib. II. pag. 477. b. c.) αὐτοῦ τὸ στρατήγημα ἐπαινοῦσιν, ὡς ἄριστον ἐν περικυκλώσει. Ὁ δὲ Καῖσαρ ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς καταμέμφεται· τάς τε γὰρ πληγὰς ὑπὸ τῆς βολῆς εὐτονωτέρας γίγνεσθαι, καὶ τοὺς ἄνδρας ὑπὸ τοῦ δρόμου προθυμοτέρους. ἑστῶτας δ᾽ ἀποψύχεσθαί τε, καὶ τοῖς ἐπιθέουσιν εὐβλήτους (sic enim cum Codice *August.* pro vitioso εὐκλήτους legendum esse, facile patet) δι᾽ ἀτρεμίαν, οἷα σκοποὺς, εἶναι. ὃ καὶ τότε γενέσθαι· τὸ γὰρ δέκατον τέλος σὺν αὐτῷ περιδραμεῖν τὰ λαιὰ τοῦ Πομπηΐου, ἔρημα ἱππέων γενόμενα, καὶ πανταχόθεν ἀτρεμοῦντας ἐς τὰ πλευρὰ ἐσακοντίζειν· μέχρι θορυβουμένοις ἐμπεσόντας βίᾳ τρέψασθαι, καὶ τῆς νίκης κατάρξαι. Quae quidem adcurate satis cum eis consentiunt, quae apud Caesarem *de Bello Civili*, III. 92. leguntur; excepto quod apud Appianum, in fine loci adducti, *initium victoriae a decima legione ortum* dicat Caesar; quam laudem in Commentariis suis l. c. cap. 94. illis sex cohortibus tribuit, diversis a decima legione, quas contra equitatum Pompeii in quarta acie locaverat. (Confer Caesarem, *ibid.* cap. 89. Plutarchum, in *Pompeio*, pag. 656. a. & in *Caesare*, pag. 728. f. & 729. a. Appianum, p. 475. c.) Sed nimirum ne ad *Commentarios* quidem Caesaris, verum ad *Epistolas* eiusdem, videmus provocasse Appianum. Neque vero mirum videri debet, (quemadmodum paulo ante iam monuimus) si vel in *Ephemeridibus* suis, vel in *Epistolis*, nonnulla aliter retulit Caesar, quam in Commentariis ab eodem perscripta leguntur; neque culpandus Appianus, si in rerum a Caesare gestarum narratione, quas ipse Caesar in *Commentariis* illis suis exposuit, eorumdem Commentariorum fidem neque unice, & ne praecipue quidem, est secutus.

Exstitisse autem, ac in vulgus editas fuisse, Caesaris *Epistolas*, cum *ad Senatum*, tum *ad Familiares*, Suetonius testis est, cap. LVI. Qui quamquam dicit, ad Familiares *de domesticis* potissimum *rebus* scripsisse Caesarem; tamen facile cogitari potest, atque etiam ex Fragmentis, quae supersunt, illarum Epistolarum patet, rerum a Caesare publice gestarum haud raro quoque fuisse in eisdem mentionem factam. Quod autem lau-

argumento rursus a PLUTARCHO ad idem Caesaris iudicium provocatum videmus; sed ita, ut ne hoc quidem loco cum ulla veri specie suspicari aliquis possit, ab APPIANO PLUTARCHUM esse compilatum; atque ut dubium esse nullum debeat, quin Scriptor noster, quae de ea re ex CAESARE retulit, ea ex ipso fonte, ad quem provocavit, in suam historiam derivarit. *ee*)

10. In eiusdem Pharsalicae pugnae descriptione disertis etiam verbis testatum facit APPIANUS, *se PLURIUM SCRIPTORUM, & quidem ROMANORUM, id est, LATINORUM, narrationes inter se contulisse; atque eos secutum esse Auctores, quos prae caeteris fide dignissimos iudicasset. ff*)

dem illam facti victoriae initii, quam laudem in *Literis* ad Familiares, re nuperrime gesta, decumanis suis tribuerat, deinde in *Commentariis* suis, ab his in alios transtulerit CAESAR; eius rei probabilis etiam caussa intelligitur: nimirum quod eo tempore, quo Commentarios suos edidit, post excitatam illam, ab eadem decima potissimum legione, cum acerbis in Caesarem comminationibus seditionem, (de qua vide Appianum, *Civil.* Lib. II. pag. 485 - 487.) alienatum ab illa legione, quam olim reliquis omnibus semper praetulerat, animum haberet. Ac nescio, an in ipsa ea ratione, qua sex illas cohortes laudat Caesar, (de *Bello Civ.* III. 94.) aliquid etiam adfectationis quodammodo perluceat; tamquam si contrariam aliquam sententiam, qua laus ea alii parti aciei Caesarianae tribui consuevisset, datâ operâ e mentibus legentium voluisset evellere.

ee) Apud PLUTARCHUM in *Caesare* pag. 729. b. & in *Pompeio* p. 656. c. eadem Caesaris sententia, exceptâ posteriori parte, quae apud APPIANUM est, nescio, ex *Commentariis*, an ex *Epistolis* CAESARIS, relata legitur. Eadem autem PLUTARCHI loca, & quidquid ille de Pharsalica pugna, sive in *Caesaris Vita*, sive in *Pompeii*, retulit, qui cum his contulerit, quae de eodem argumento late & enucleate APPIANUS habet; nae is valde ridiculus fit, si quidquam in tota illa Historiae suae parte e PLUTARCHO, non dico *transscripsisse APPIANUM*, sed vel *quoquo modo in usum suum convertisse*, pertinacius adfirmet.

ff) Noster, de *Bellis Civil.* Lib. II. pag. 471. c. Στρατιὰ δ' ἦν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, inquit, πολλῶν ἀμφίλογα εἰπόντων, ἑπομένῳ μάλι-

11. Ex illis autem *Latinis Scriptoribus*, quos ob oculos in ea parte Historiae suae habuit APPIANUS, non minimum tribuisse videtur ASINIO POLLIONI; quem quidem sub finem eiusdem descriptionis Pharsalicae pugnae nominatim etiam testem advocavit. *gg*) Is nobilissimus Scriptor, certatim plurimis suae proximaeque aetatis scriptoribus laudatus, *hh*) *Historiarum Romanarum* septemdecim, ut SUIDAS *ii*) refert, Libros reliquerat; in quibus civile illud Caesaris Pompeiique bellum, in quo ipse sub Caesaris auspiciis ordines duxerat, in primis adcurate erat expositum. Quo minus mirum videri debet, si huius pariter Auctoris citationem, quem prae caeteris & consulere & sequi debebant quicumque aetate posteriores iisdem de rebus scri-

στα Ῥωμαίων τοῖς τὰ πιθανώτατα γράφουσι, κ. τ. λ. Et mox iterum *ibid. d. e.* *Ὧδε μὲν τοῖς τὰ πιθανώτατα λέγουσι δοκεῖ, μυριάδας ἑπτὰ ἀνδρῶν Ἰταλῶν συμπεσεῖν ἀλλήλοις ἐς μάχην. οἱ δ' ὀλιγωτέρους ἑξακισμυρίων φασίν.* (sic recte Codex *August.* pro *οἱ δ' ὀλιγωτέρους, ἑξακισμυρίους φασίν.*) *οἱ δ' ὑπερεπαίροντες, τεσσαράκοντα μυριάδας γενέσθαι λέγουσι.* In quibus postremis verbis, quoniam in toto eo loco non nisi *de Italicis* quaeritur, qui utraque in acie steterint; nescio, an vitiosum sit *τεσσαράκοντα μυριάδας*, qui numerus vix cuiquam in mentem poterat venire; videndumque puto, an pro *τεσσαράκοντα* forte *τεσσαρεσκαίδεκα*, aut alium quempiam numerum, ponere debuerint librarii.

gg) *Civil.* II. pag. 479. b. c. Οἱ *μὲν ἐπαίροντες φασὶ, δισμυρίους ἐπὶ πεντακισχιλίοις·* (sic cum Cod. *August.* legendum est, pro *ἀμφὶ πεντακισχιλίους.*) *Ἀσίνιος δὲ Πολλίων, ὑπὸ Καίσαρι τῆς μάχης ἐκείνης στρατηγῶν, ἑξακισχιλίους ἀναγράφει νεκροὺς εὑρεθῆναι τῶν Πομπηΐου.* Cum quo loco conferatur ille, quem paulo admodum ante, *nota ff.* citavimus.

hh) Hunc PLINIUS *Hist. Nat.* Lib. VII. cap. XXX. §. 31. *principem oratorem & civem* vocavit. Eidem VIRGILIUS *Eclogam quartam*, & HORATIUS *Oden I.* Libri II. inscripsit, quo loco & eiusdem *Historiam belli civilis* celebravit poëta. Alia de eodem Auctore testimonia, quorum pleni sunt tantum non omnes eius seculi scriptores, ex parte collegit VOSSIUS *de Histor. Latin.* Lib. I. cap. XVII. pag. 80 sqq.

ii) SUIDAS, voce *Ἀσίνιος*.

bere adgressi sunt, communem cum PLUTARCHO habet APPIANUS. *kk*)

kk) PLUTARCHUS in *Pompeio* p. 657. e. *Στρατιώτας δὲ μόνους ἑξακισχιλίους φησὶ πεσεῖν Ἀσίνιος Πολλίων, μεμαχημένος ἐκείνην τὴν μάχην μετὰ Καίσαρος.* Idem, in *Caesare* p. 730. a. b. ad eandem POLLIONIS auctoritatem provocans, simul ex eodem auctore alium locum refert: quem locum quum a SUETONIO pariter (in *Iulio* cap. 30.) adlatum videamus; nescio, cur non eadem ratione hi, qui *Plutarchi* Compilatorem *Appianum* faciunt, etiam SUETONIUM eam citationem PLUTARCHO suffuratum esse, contendant? Sed desinant hi tandem, PLUTARCHUM nobis obgannire; atque videant, Polygraphus ille, cuius scrinia compilasse APPIANUM calumniantur, satisne ipse per se cognitum habuerit aut etiam umquam inspexerit eum, quem citavit, auctorem? ASINIUM hunc POLLIONEM dico, quem idem ille PLUTARCHUS, qui disertis verbis hunc auctorem testatus est, adeo ignorasse videtur, ut ne quidem, quo sermone conscripta fuerit eiusdem Historia, compertum habuerit. Nam *latine* conscriptas fuisse *ASINII Historias*, cum ex aliis rationibus constat, tum ex diserto VALERII MAXIMI testimonio, qui eo ipso loco, (Lib. VIII. c. XIII. in *Externis* §. 4.) ubi *ad tertium Librum Historiarum* eius provocat, ASINIUM POLLIONEM *non minimam partem Romani styli* adpellat: cui accedit Fragmentum illud, ex eiusdem *ASINII Historiis* a M. SENECA, *Suasoriâ VI.* (p. 41. Ed. *Paris.* 1613.) relatum, *quo loco nihil esse in Historiis eius disertius*, idem SENECA adfirmavit. Atqui *Plutarchus*, ubi illa Caesaris verba ex *Asinio Pollione* retulit, quae ex eodem apud *Suetonium* adlata legimus, ita pergit: *Ταῦτά φησι Πολλίων Ἀσίνιος τὰ ῥήματα ῥωμαϊστὶ μὲν ἀναφθέγξασθαι τὸν Καίσαρα παρὰ τὸν τότε καιρὸν, ἑλληνιστὶ δ' ὑπ' αὐτοῦ γεγράφθαι. Haec verba, ASINIUS POLLIO memorat, Latine Caesarem eo tempore dixisse, quae ipse* (Asinius Pollio) *Graece scripsit.*

Cogitanti mihi quidem, ecqua ratione defendi PLUTARCHUS posset, (nollem enim is ego videri, qui ex inconsiderata *Plutarchi* accusatione gloriam aliquam *Appiano* captem) venit in mentem, posse fortasse locum illum, sive prava scioli cuiusdam sedulitate, sive librariorum hallucinatione, esse corruptum; ut duo illa verba ῥωμαϊστὶ & ἑλληνιστὶ commutare invicem sedes suas fuerint coactae. Adeoque videndum putaveram, an hoc dixerit PLUTARCHUS: *Asinium Pollionem Caesaris illa verba Latine retulisse; sed simul hoc adnotasse, a Caesare Graece*

12. Denique & AUGUSTI CAESARIS Ὑπομνήματα, id est, *Commentarios de Vitâ suâ*, quorum *tredecim Libros* edi-

sermone ea fuisse prolata. Ac fieri quidem potuerat, ut *Graece* illa verba, in Graeca potissimum regione tum versans, eloqueretur Caesar; quemadmodum etiam in ipsa Romana curia *Graece* adlocutus esse M. Brutum perhibetur, *καὶ σὺ εἶ ἐκείνων, καὶ σὺ τέκνον?* referente SUETONIO, cap. 82. Sed huic rationi refragari omnino videtur ipse *Suetonius*, qui idem illud Caesaris dictum, de quo quaerimus, ex eodem *Pollione* non solum *Latine* retulit, sed etiam ita, ut diserte indicare videatur, todidem plane verbis, adeoque & *Latino sermone*, illud fuisse a Caesare pronunciatum. Sic enim SUETONIUS: *Quod probabilius*, inquit, *facit ASINIUS POLLIO, - - hoc eum ad verbum dixisse referens: Hoc voluerunt: tantis rebus gestis C. Caesar condemnatus essem*, &c. Superest ergo, ut dicamus, numquam inspectam a PLUTARCHO, ac non nisi ex Graeco quodam Scriptore cognitam fuisse eam, ad quam provocavit, POLLIONIS *Romanam Historiam:* nisi forte *Graeca* quadam *versione* eius Libri usus sit, eaque deceptus, eodem sermone librum istum ab auctore fuisse conscriptum, putaverit. Atque hoc, quod de Graeca POLLIONIS versione dixi, probabile quodammodo ex SUIDA fieri possit videri; quum is (voce Πωλίων) *Asinium* quemdam *Pollionem*, genere *Trallianum*, adeoque Graecum hominem, praeter alia, *scripsisse*, dicit, περὶ τοῦ Ἐμφυλίου τῆς Ῥώμης πολέμου, ὃν ἐπολέμησαν Καῖσαρ τε καὶ Πομπήϊος. In qua relatione si quid veri inesset; cogitare possemus, ab illo *Tralliano Pollione* Librum eum, quem *Romanus* ASINIUS POLLIO ediderat, in Graecam linguam fuisse conversum; atque Graecum illum interpretem a PLUTARCHO cum ipso Romano auctore fuisse permutatum. -- Sed fateor, quae de *Tralliano* illo *Pollione* apud SUIDAM leguntur, ita esse turbata ac suspecta omnia, ut vix ullam eorum rationem habere debeamus. Nam (ut ea taceam quae sunt a VOSSIO, de *Hist. Graecis* Lib. I. cap. 24. p. 154. & a KÜSTERO de erroribus eius loci adnotata) etiam illud turbatum atque contortum esse, quod eodem loco *de Timagenis schola* dicitur, *in qua Trallianus ille Pollio Timageni successerit*, facile sibi persuadebit quisquis ea conferre voluerit, quae de eodem *Timagene* atque *ASINIO POLLIONE Romano* apud L. SENECAM *de Ira* Lib. III. cap. 23. atque apud M. SENECAM *Controv. XXXIV.* Lib. V. (pag. 217. *extr.*) leguntur.

derat, teste SUETONIO, Cap. LXXXV. vel *Memoriam Vitae suae*, (quo nomine eosdem libros SERVIUS citavit in *Virgilii Eclogam* IX. *v.* 47.) aliquoties ab APPIANO nostro laudatos deprehendimus. Primum quidem in historia praelii Philippensis, quo Brutum Cassiumque Antonius ac Caesar debellarunt; ubi, *Caesarem*, ait APPIANUS, (*Civil.* IV. p. 653. e.) *in Commentariis suis hoc retulisse, se, quamquam morbo laboraret, somnio admonitum, cavisse ne eo die in castris maneret. ll*) Tum vero in *Illyrico Libro* eorumdem *Commentariorum* his verbis mentionem fecit: *Ac ne in Commentariis quidem posterioris Caesaris, cui Augusto cognomen fuit, de vetustioribus Pannoniorum rebus quidquam reperi. . . . Non enim aliorum res gestas, sed suas dumtaxat, memoriae prodidit. mm*) Ad eosdem CAESARIS OCTAVIANI *Commentarios* provocavit Noster, ubi, relato Octaviani ad Perusiam cum Lucio Antonio colloquio, *Haec fere*, ait, *fuerunt utriusque verba, quoad ea quidem ex* (*Caesaris*) *Commentariis, e quibus sententiam eorum, quae utrimque dicta sunt, cognovi, in huius* (Graeci) *sermonis vim proprietatemque licuit transferre. nn*) Qui locus etiam eo potissimum notandus est, quod ex eodem discamus, *Orationes* eas, quibus hinc inde, non nimis tamen frequenter, *Historiam* APPIANI ornatam deprehendimus, non tam ex scriptoris ingenio fictas, quam ex earum rerum temporumque, de quibus agitur, monumentis ductas esse. Ac profecto, sicut nemo

ll) In eodem argumento, ne quid dissimulem, iterum apud PLUTARCHUM eosdem *Augusti Caesaris* Commentarios citatos video. Sed, utrùm oculis suis umquam eos Commentarios usurpaverit, nec-ne *Chaeronensis scriptor*, non habeo dicere: *Alexandrinum* nostrum diligenter illos studioseque perlegisse, id quidem, quum duobus locis (vide not. *mm.* & praesertim not. *nn.*) ipse testatum faciat vir honestissimus ac minime gloriosus, non dubitare, opinor, debebimus.

mm) Graeca apud HOESCHELIUM, p. 8 *med.* sic leguntur: Ἐν δὲ τοῖς Ὑπομνήμασι τοῦ δευτέρου Καίσαρος, τοῦ κληθέντος καὶ Σεβαστοῦ, παλαιότερον μὲν οὐδὲν, οὐδ᾽ ἐν τοῖσδε περὶ Παιόνων εὗρον. . . . Οὐ γὰρ ἀλλοτρίας πράξεις ὁ Σεβαστὸς, ἀλλὰ τὰς ἑαυτοῦ συνε-

aequus & intelligens Scriptoris nostri lector fuerit, quin cum voluptate videat, admirabili quadam ratione, ac raro in primis pro ea aetate, qua scripsit APPIANUS, exemplo, in illis *Orationibus* omnem germanae ac masculae eloquentiae vim esse coniunctam, argumentorumque pondera non magis nervosâ gravitate, quam lucidâ simplicitate, exposita; sic etiam puto fore neminem, qui quidquam in iisdem *Orationibus* dixerit reperiri, quod ostentandi magis ingenii caussa scriptum, quam ad erudiendos lectores & ad adcuratam eis ac fructuosam rerum earum, de quibus agitur, notitiam adferendam adcommodatum debeat videri.

VI. In horum itaque Scriptorum numero, quos Auctores habuisse APPIANUM ex mentione eorumdem discimus, non sane ostentationis caussâ, sed velut aliud agendo, ubi res poscebat, a Scriptore nostro iniectâ; in illorum igitur numero Auctorum nullus est, quin vel aequalis fuerit eis temporibus, atque etiam ipse interfuerit rebus eis, de quibus agitur, vel saltem aetate proximus & antiquissimus auctor fuerit, qui eis de rebus scripsisset. Ac posset quidem, si id nunc agere nobis vacaret, longa dehinc disputatio institui de reliquis, quos, praeter hos ab ipso nominatim citatos, secutus esse Auctores APPIANUS putandus sit. *oo*) Sed illud quidem & altioris indaginis est, neque ad eam rem, cuius caussâ potissimum haec tota pars

γραφειν. *Latina*, ex P. CANDIDI versione, exhibentur in *Henr. Stephani edit.* pag. 762. col. b.

nn) Haec sine dubio sententia est verborum APPIANI, quae *Civil.* lib. V. p. 697. d. in hunc modum leguntur: Ταῦτα μὲν ἔλεξαν ἀλλήλοις, ὡς ἐκ τῶν Ὑπομνημάτων ἔστιν ἐς τὸ δυνατὸν τῆσδε τῆς φωνῆς μεταβαλεῖν, τεκμαιρομένῳ (scil. ἐξ αὐτῶν τῶν Ὑπομνημάτων) τῆς γνώμης τῶν λελεγμένων. Quae verba, ad sensum, non male hoc modo expressisse GELENIUS videtur: *Haec propemodum utriusque verba in commentariis eorum temporum invenio.* Vetus Interpres, suo more: *Haec inter se locuti sunt, velut e commentariis quibusdam referentes elata voce, quoad licuit, quae dicturi fuerant ex animo prius meditati.* p. 370. ed. Mogunt.

oo) De THUCYDIDE, quem *Civil.* II. p. 452. b. citatum legimus,

disputationis nostrae a nobis suscepta est, magnopere necessarium. Ex his ipsis interim, de quibus iam dictum est, Scriptoribus probabili admodum ratione *de Auctorum selectu*, quos in conscribendis Historiis suis secutus fuerit APPIANUS, iudicium ferre licebit. Illud unum praeterea hoc loco, ubi de *Auctoribus quos habuerit* APPIANUS quaerimus, ad conficiendum id, cuius caussa hanc instituimus quaestionem, debebimus considerare: *IN ILLIS APPIANI LIBRIS, DE QUIBUS, QUIN GENUINI SINT, NULLUM DUBIUM EST, clara-ne vestigia aliqua deprehendantur, e quibus adpareat, etiam PLUTARCHO Auctore in suis Historiis usum esse Nostrum?* Ac non iam hoc quaero, *ad verbum-ne ac syllabatim*, quod a quibusdam Scriptori nostro obiectum vidimus, PLUTARCHUM, nusquam laudato eius nomine,

nihil dixi; quia ad huius auctoritatem non sane in aliqua historiae Romanae parte provocavit Noster, sed eo loco, ubi non nisi de usu nominis, *Epidamni*, agebatur; quo nomine a THUCYDIDE eamdem urbem adpellatam refert Noster, quam Romani vulgo *DYRRACHIUM* vocabant. -- *Fragmentum XXVIII.* atque *XXIX.* apud URSINUM, p. 370 sq. quae ex *Numidico APPIANI Libro* decerpta sunt, ex *SALLUSTII Iugurtha* sumta esse, ac partim ad verbum fere ex eodem translata, monuit *Ursinus*, in *Notis* ad ea Fragmenta pag. 125 sq. Quód quemadmodum minime male ab *Ursino* observatum videbitur ei, qui cum *Fragm. XXVIII. SALLUSTII Iugurtham* cap. 102. & cum *Fragm. XXIX.* eumdem *ibid.* cap. 103. 105. & 108. contulerit; sic nemo facile fuerit, qui male in ea re APPIANUM fecisse, aut non satis probatum auctorem secutum esse, dicat. Sed ex ipso Fragmento XVIII. tum vero maxime ex alio eiusdem *Numidici* Libri *Excerpto*, quod apud VALESIUM p. 561. his verbis legitur: ὅτι Μέτελλος Βαγαίων ἀνῄρει τὴν βουλὴν ὅλην, κ. τ. λ. (collato *Sallustio* l. c. cap. 69.) satis adparet, non unum *Sallustium* in ea parte *Historiarum* suarum auctorem habuisse *Appianum*. -- Caeterum de *Thucydide* atque *Sallustio* non abs re fuerit, hoc loco adferre, quae CAELIUS SECUNDUS CURIO, cum *Appianum* a GELENIO *Latinitate donatum* ederet, in *Epistola Dedicatoria* opportune adnotavit; cum, *Certum est*, inquit, *APPIANUM Thucydidis ac Sallustii filum & rationem sibi proposuisse: atque utriusque religiosam dictionem, immortalemque velocitatem, imitari voluisse.*

in suorum librorum aliquo exscripserit APPIANUS? Quod quidem si ostendi posset; fateor, me non videre, quo pacto, qui id sibi permiserit, *plagii crimine* posset absolvi: quamquam, si modo non puerili quadam ratione id fecisse, si ita callide PLUTARCHI verba suis intexuisse, deprehenderetur APPIANUS, ut apte saltem cohaererent omnia, neque nimis facile discerni ab APPIANI stylo possent panni aliunde adsuti; tum sane plurimum adhuc abesse huiusmodi genus plagii videri deberet ab eo perquam puerili instituto, quo illud *Parthici Libri* monstrum in lucem editum videmus. Sed nimirum hanc de PLUTARCHO quaestionem, *utrum eo Auctore usus sit ALEXANDRINUS noster?* ita a nobis moveri intelligitur, ut, si *unius Plutarchi auctoritatem subinde in Historiis suis secutus esse* deprehen-

Ex T. LIVIO multa passim descripsisse *Appianum* contendit DUKERUS, ad Livii librum XXXVI. cap. 42. (Edit. *Drakenb.* Tom. IV. p. 1090.) ubi, cum emendationem quamdam auctoris sui proposuisset DUKERUS, *Confirmat*, inquit, *hanc coniecturam Appianus, qui sine dubio hoc quoque, ut alia, ex Livio descripsit.* Ac non vereor, ne magnam virorum doctorum reprehensionem incursurus foret *Appianus*, si quam plurima ex *Patavinis* illis voluminibus in suas *Historias* transtulisse deprehenderetur. Sed, verum si quaeras, in vetustioribus rebus (qualis ea fuit, de qua ibi agitur, quae bello adversus Antiochum Man. Acilio Cos. A. U. 563. gesta est,) quae *Livianae* narrationi consentientia habet *Appianus*, ea non continuo ex ipsius *Livii* voluminibus, sed ex iisdem potius, aut consentientibus cum his, e quibus sua *Livius* hauserat, *Annalibus illorum temporum*, de quibus agitur, hausisse putandus est: quemadmodum etiam, ubi dissentit a *Patavino* Scriptore *Alexandrinus* noster, non hunc continuo erroris condemnandum perspecte censuit eruditus *Livii* Editor, *ARN. DRAKENBORCHIUS*; sed in eis rebus potius existimandum esse, monuit, *alios Annales LIVIUM, alios APPIANUM esse secutum*; (*Drakenb.* ad *Livium* libr. XXXVII. cap. 30. §. 1. Tom. V. pag. 65. & ad libr. eumd. cap. 40. §. 8. pag. 87.) atque etiam alibi, (ad lib. XXXVIII. cap. 37. §. 6. Tom. V. pag. 229.) ubi cum *Livio* pugnare videbatur *Appianus*, conciliare inter se duos Scriptores idem *Drakenborchius* haud infelici conatu tentavit.

datur APPIANUS, pro *mediocri admodum* & exiguae auctoritaris Scriptore habeam atque ipse denunciem Nostrum; qui, cum e fonte haurire licuisset, proximo quoque rivo fuisset contentus; atque ut porro, si in iis rebus, quae ex eiusdem PLUTARCHI auctoritate in Historias suas transtulisse APPIANUS deprehendatur, *ne nomen quidem Scriptoris, SIBI AEQUALIS, cui sua debuerit, laudavit*, non minus ultro equidem sim concessurus, recte *alienorum laborum fucum* fuisse a viris doctis adpellatum.

VII. Iam vero consentaneum videri debebat, ut hi, qui, *e PLUTARCHO plurima sua vel ad verbum descripsisse APPIANUM, vel saltem in suum usum convertisse*, non desinunt clamare, exemplis nonnullis satis claris atque planis accusationem illam suam confirmarent. At assidue equidem ea exempla atque testimonia apud accusatores Scriptoris huius requirens; non sine summa admiratione, universos, cognovi, adeo confessum sese reum habere, existimasse, ut ne verbum quidem, sive confirmandae accusationis caussa, sive convincendi rei, adiiciendum putarint. Nimirum omnes id ipsum, quod primum omnium in quaestionem dubitationemque adduci debebat, pro confecto atque indubitato sumserant, *Parthicum illum Librum satis superque plagii arguere convincereque APPIANUM.* Quo posito, iam satis argumenti iisdem videbatur, si qua in re narratio eiusdem in reliqua Historia cum eis, quae de eadem re PLUTARCHUS habet, quodammodo consentiret; ut non amplius dubitandum esse iudicarent, quin in ea re PLUTARCHO auctore usus fuerit APPIANUS. Quod genus argumentandi, atque mira sane ratio quaestionem hanc *de PLAGIO, cuius reus agebatur APPIANUS*, iudicandi, quum mihi in eos magis iudices convenire videretur, qui insontem reum incognitâ & indictâ caussâ condemnare secum decrevissent, quam in hos, qui sine ira & studio, sic ut ratio & ius & aequitas postularet, quaestionem illam instituerent; coepi ipse cum APPIANO PLUTARCHUM eis in locis, quibus de eisdem rebus ambo scripto-

res agunt, sedulo conferre. Ac fieri quidem potest, ut fallar, ut nondum singula satis adcurate inspexerim pensitarimque; sed mihi ad hunc quidem diem, non modo lineam nullam, quam e *Plutarcho descripsisse* convinci APPIANUS possit; sed ne unicum quidem APPIANI locum, ex quam plurimis, quos studiose conquisivi, deprehendere contigit, de quo cum aliqua rationis aut veri specie adfirmari contendique possit, eum locum ex PLUTARCHO ab APPIANO in suam Historiam esse translatum, aut in ea re PLUTARCHI auctoritatem unice secutum esse Nostrum. Quare tantisper, donec nobis contrarium planis atque perspicuis documentis fuerit demonstratum, hoc pro *certo atque perspecto* sumere, ex communis iuris praescripto, licebit: *In illis* APPIANI *libris, de quibus, quin genuini sint, nullum dubium est, vestigium nullum deprehendi, ex quo adpareat, aut certa quadam ratione confirmari possit,* PLUTARCHO *auctore usquam in suis Historiis usum esse* APPIANUM.

VIII. Haec cum sint *de Auctoribus* dicta, quos in conscribendis Historiis suis APPIANUS adhibuerit; nunc, quae *de Ratione, qua horum scripta in usum converterit suum,* monenda supersunt, ea paucis, quatenus ad id de quo quaeritur sufficiat, expediemus. Nimirum, quod si ex probatis illis & antiquis Romanae historiae fontibus, e quibus sua hausisse tantisper putandus erit APPIANUS, dum contrarium fuerit ostensum, longiora subinde loca ad verbum descripsisse deprehenderetur; si id commoda quadam ratione fecit, si luculento ordine, atque ita, ut apte cuncta cohaereant, res quasque digessit; non sane ob eam rem *FUCUS alienorum laborum,* per vituperium, vocari merebatur; sed *cum melliferae* potius *aviculae* ingenua ac solerti & laudabili *assiduitate* conferenda Scriptoris nostri *industria* videri debebat. Ac, quod nomina eorum Auctorum, quos excerpsit, non in quaque Historiarum suarum particula sigillatim & adcurate adscripserit; id nos quidem, quippe nostro quodam incommodo factum, qui scire averemus, quid ex quoque auctore desumtum fuisset, dolere posse-

mus: neque tamen idcirco culpandus magnopere Appianus fuerat futurus, nedum *plagii* arguendus; quippe qui ipse in *Praefatione* Operis sui non aliud sibi meritum tribuit, nisi id ipsum, quod illas rerum Romanarum Historias, ab aliis permultis, tam Graecis, quam Latinis scriptoribus expositas, in hunc potissimum ordinem, qui ipsi peculiarem aliquam & commoditatem & suavitatem utilitatemque videbatur Lectori adlaturus, digesserit. Atque ipsam illam admirabilem Appiani artem, quam in ordinanda digerendaque amplissima universae Historiae Romanae materia demonstravit, luculentissimamque rationem, qua modicis quibusdam voluminibus infinitum paene argumentum inclusit, quisquis considerare ac paulo aequiore animo aestimare voluerit; nae is, dubium non est, quin, si vel omnes illi Auctores, e quibus suum opus congessit Appianus, integri etiamnum nostris in manibus versarentur, nihilo secius iudicaturus esset, singularem quamdam gratiam ab omnibus Romanae historiae studiosis Scriptorem nostrum commeruisse.

IX. Iam vero, quod in antiquioribus Scriptoribus, sine reprehensione ac citra plagii culpam, facere potuerat Appianus, id eum ne in his quidem sibi permisisse facile ostendi potest. Nam primum, quum in eorum Auctorum numero, quibus Appianus usus est, Polybius fuerit, de cuius Historiis magna pars ad nostram aetatem pervenit; (e quo eodem Scriptore Noster, si quidem ei solenne fuisset ex suis auctoribus maiores quasdam minoresve lacinias, non laudato auctoris nomine, suis historiis intexere, eadem ratione vel in primis multa in sua transferre scrinia debuerat;) ex eodem igitur Polybio *nihil quidquam* in ulla Historiarum suarum parte *ad verbum descripsisse* Alexandrinus noster deprehenditur. Tum vero, quod ad eos Appiani *Auctores* adtinet, quorum ad nos monumenta non pervenerunt; in illis non magis ei placuisse *rationem eam*, quae ei exprobrari solet, *ad verbum alios describendi*, neque eam rationem usquam ab hoc Scriptore, in iis quidem Li-

bris, qui vere ei tribuuntur, esse adhibitam; id quidem unumquemque studiosum eius lectorem ipse *stylus dictionisque ac narrationis totius forma ac color* satis superque poterat condocere. Nam quod si variorum Auctorum varium stylum ac dicendi habitum suae immiscuisset intexuissetque narrationi; fieri plane non potuerat, quin simile quidpiam eius rei APPIANO accidisset quam de sua scriptione ZONARAS fatetur, cum in *Praefatione Annalium* suorum: *Dictionem, inquit, esse variam, nec per omnia sui similem, nemo miretur; aut culpet orationem, aut me eius auctorem. Cum enim historiam ex variis Scriptoribus, veluti stipem, colligere me oporteat; in multis, illorum & dictione & compositione utendum erit.* (*Pag.* 6. *edit. Paris.*) Atqui APPIANI stylus, dictionisque color & habitus, sicuti *suus* est Scriptori nostro *atque proprius*; quem quidem stylum a PLUTARCHO praesertim minime ei necesse erat mutuare, neque cum huius genere dicendi commutatum vel ipse APPIANUS voluisset, vel APPIANI lectores magnopere cupere debebant; sic, in omnibus Historiarum ipsius partibus, atque etiam in deperditorum Librorum Fragmentis, ita *aequabilis* ac per omnia, quoad rerum varietas tulit, *similis sui* deprehenditur, ut in iis quidem Libris, qui nemine dubitante APPIANUM auctorem habent, adtento cuivis lectori non possit non adparere, nihil usquam alieni, nihil in quo ille nativus atque proprius APPIANI dicendi color desideretur, esse admixtum.

X. Hisce, *de Fontibus, e quibus sua hausit APPIANUS,* itemque *de ratione, qua suis usus est Auctoribus,* praemissis; iam, ad evincendum luceque clarius patefaciendum id, cuius caussâ potissimum illa a nobis praeparata sunt, (scilicet, *a cuiuslibet potius sive inepti Scioli temeritate, sive Librarii lucro inhiantis libidine, quam a gravissimi Scriptoris nostri erudita innocentissimaque manu, PARTHICI illius LIBRI COMPILATIONEM esse profectam,*) nihil aliud denique superest, nisi ut ipsum illum libellum, cuius ob flagitium immerito APPIANO plagii crimen impactum est, propius quo-

dammodo cognoſcendum Lectoribus noſtris demus, atque *totius illius Compilationis formam rationemque* paulo enucleatius ſub eorum adſpectum ponamus. Quod breviſſimis quidem, quoad fieri poterit, verbis, ad finem quum properet oratio, ſumus facturi.

1. Primum igitur, *Exordium* quod adtinet libelli; quum in quoque eorum Librorum, quo populi alicuius res, quas cum Romanis habuerunt, expoſuit APPIANUS, ab hoc incipere conſtanter conſueverit, quod ipſa etiam ratio poſtulabat, ut eius populi, de quo agebatur, praeviam aliquam notitiam lectori adferret, ac de origine eius gentis, ſi quid de ea memoratu dignum dicendum haberet, de eius ſedibus, de ſuperioribus eiusdem fatis, denique de ſtatu, quo fuerit ille populus eo tempore, quo primum bellis miſceri cum Romanis coepit, nonnulla in ipſo cuiusque libri exordio exponeret; *Parthicus* hic liber unus eſt ex omnibus, qui APPIANO tribuitur, in quo ne veſtigium quidem ullum earum rerum occurrat. Sed nimirum *Exordii* loco nihil aliud ibi legitur, niſi lacinia quaedam, ex *Syriaco* APPIANI libro, (pag. 120. a. b. c.) ubi in *Parthorum* mentionem ille inciderat, huc transſcripta. Iam, quum APPIANUS, ubicumque ordinis aut perſpicuitatis ratio poſtulabat, ut ea, de quibus alio loco dixerat vel dicturus erat, ſive brevibus verbis repeteret, ſive in transcurſu tangeret, numquam non ad locum eum ablegaverit lectores ſuos, quo vel antea de ea re dixiſſet vel deinceps fuſius eſſet dicturus; hoc loco nullum indicium adiecit compilator, ex quo ſuſpicari poſſet lector, laciniam eam eſſe ad verbum ex APPIANI *Syriaco* deſcriptam. Ni-

pp) Cum in *Syriaco*, pag. 120. a. in *impreſſis* vitioſe ſic legatur, καὶ πρῶτος ἐκ τῶνδε ἐπέμφθη Γαβίνιος μετὰ στρατιᾶς καὶ πολέμου ὁρμῶν. καὶ Μιθριδάτης μὲν κ. τ. λ. poterat quidem ille locus ex *Auguſtani* Codicis lectione, ſatis commode, ita emendari: ἐπέμφθη Γαβίνιος μετὰ στρατιᾶς. Καὶ πολεμεῖν αὐτὸν ὁρμῶντα Μιθριδάτης μὲν κ. τ. λ. Sed ex hac *Parthica* Compilatione videtur locus ille ſic reſtituendus: Καὶ Ἀράψι πο-

mirum APPIANI ſtylo, qui in ipſo compilationis illius initio conſpicuus eſſet, capere lectores voluiſſe videtur callidus homo, ut ad APPIANUM auctorem referre hanc totam ſcriptionem ne dubitarent: verendum autem erat, ne non ſolum in dubitationem inciderent lectores, ſi ſcirent, ex alio APPIANI libro totum illud fragmentum eſſe ad verbum deſcriptum; ſed etiam, ne quam maxime in eadem dubitatione confirmarentur, ſi ipſum locum *Syriaci* libri, unde illa lacinia decerpta eſt, inſpexiſſent. Sed, ne non modo calliditatem ſuam, verum etiam ruſticam plane imperitiam, iam inde ab initio ſuae compilationis proderet ineptus homo; initium totius libri, qui nullo modo cum fine praecedentis alicuius libri connexus erat, ecce, ab his verbis fecit mirus ille artifex: *Μετὰ δὲ τοὺς ἐκ Πομπηΐου κ. τ. λ. Poſt eos autem &c.* Neque tamen incommodo lectorum APPIANI accidit, quod ea lacinia ex *Syriaco* libro in compilatione iſta repetita ſit; quoniam ex eadem laciniâ (quippe e meliori APPIANI Codice pluribus abhinc ſeculis transſcripta) mendae nonnullae, quae vulgata Scriptoris noſtri exemplaria in *Syriaco* Libro occuparunt, tolli commode poſſunt. *pp*)

2. *Sub finem* illius *Exordii*, poſt verba *ἀσχολουμένων ἔτι Ῥωμαίων ἐς τὰ ἐπ' ἀλλήλους ἐμφύλια*, cum in *Syriaco* Libro illis verbis haec ſubiecta eſſent, *ἀλλὰ τάδε μὲν ἐντελῶς ἐν τῇ Παρθικῇ συγγραφῇ λέξω*: horum loco, ut transitum ſibi ad PLUTARCHI narrationem *de Craſſi in Parthos expeditione* pararet compilator, haec verba adiecit: *Καὶ ἔπραξαν μὲν*

λεμεῖν αὐτὸν ὁρμῶντα: aut etiam, omiſſo verbo πολεμεῖν, legendum fuerit, καὶ ἐπὶ Ἄραβας αὐτὸν ὁρμῶντα Μιθριδ. κ. τ. λ.

Mox in verbis ſequentibus nomen Parthorum regis rectius Ὀρώδης, ut eſt in *Parthico* Libro, quam Ἡρώδης ſcribetur.

Eadem pag. 120. b. poſt verba ἀντὶ Παρθυαίων ἐπὶ Ἀλεξανδρείας, ex *Parthico* Libro, addendum videtur verbum ὁρμῆσαι. - *Ibid.* pro verbis, ἐπὶ τῷ ἄνευ ψηφίσματος ἐς Αἴγυπτον ἐμβαλεῖν, ex Codicis *Auguſtani* in *Parthico* Libro lectione, in *Syriaco* etiam, omiſſis verbis ἐπὶ τῷ, reponendum eſt ἄνευ ψηφίσματος ἐς Αἴγυπτον ἐμβαλεῖν.

οὐδὲν μέγα, ὅ τι καὶ ἄξιον λόγου, λῃστεύουσι μᾶλλον ἢ πολεμοῦσιν ἐοικότες. Ἀλλὰ τάδε μὲν ὕστερον γενόμενα τῇ Κράσσου κακοπραγίᾳ τε καὶ συμφορᾷ, προαγαγούσῃ αὐτοὺς (haec enim lectio, ex *Augustano* Codice, restituenda est homini, ubi, quae *Impressi* habent, prorsus turbata sunt) ἐς θράσος ἀμήχανον, ὑπὸ Ἀντωνίου συνεστάλη. Quo adsumento, quod suo ex ingenio homo noster adiecit, & ignorantiae, & astutae simul impudentiae, nescio, utrius magis, sed utriusque certe satis luculentum documentum dedit. Dixerat scilicet in *Syriaca* Historia APPIANUS, » se ea, » quae *Crasso*, quae *Bibulo*, quae *Saxa*, Syriam provin» ciam administrantibus, a Parthis gesta sint, ea *copiose &* » *adcurate* (ἐντελῶς) in *Parthico* Libro esse expositurum. « Atqui quae post Crassi interitum, *Bibulo* Syriae Proconsule, & praesertim, quae deinceps, *Saxa*, Antonii legato, eamdem provinciam tenente, a *Parthis* adversus Romanos gesta sunt; de iis utique in *Parthico* Libro, pro instituta APPIANI ratione, proprius adcurate dicendi locus erat; eoque etiam magis, quod Saxae tempore Parthi, *Labieno* duce in Syriam irrumpentes, eiecto *Saxa*, eodemque in Cilicia profligato & occiso, ipsam Asiam usque ad Ioniam invaserant. (Cf. LIVII Epitomam CXXVII. DIONEM CASSIUM, Lib. XLVIII. cap. 24-26. VELLEIUM PATERCULUM, Lib. II. c. 78.) Iam vero quum neque eorum, quae *Bibulo* Syriam administrante a Parthis gesta fuissent, neque *Saxae*, Syriae Praefecti, mentionem ullam apud PLUTARCHUM suum invenisset Compilator noster, neque vero aliunde quidquam de iis rebus cognitum haberet: non modo in ea parte compilationis suae, qua illarum rerum historia, ex APPIANI quidem consilio, exponi debebat, ne uno qui-

qq) Qui illa Auctoris nostri loca conferre voluerint, eis hasce ex *Augustano* Codice enotatas Emendationes non ingratas spero futuras. *Pag.* 432. a. pro ἐπεὶ μέντοι, lege, ἐπὶ μέν τι, *per aliquod tempus. Ibid.* c. κομιδὴν οὐχ ἑτοίμην, lege, ἕτοιμον. *Ibid.* δεόμενος τρίψαι, lege, ἐπιτρίψαι. *Ibid.* e. φθόνῳ δ' αὐτὸν, lege, φθόνῳ δ' αὐτῶν. -- *Pag.* 433. a. τὰς χρείας ἀλλήλοις συνεφάπτειν,

dem verbo vel *Bibulum* & *Saxam*, aut quid adversus hos gesserint Parthi, commemoravit; verum etiam multo ante cavere callidus homo voluit, ne illo loco aliquid earum rerum vel exspectarent vel quaererent lectores. Quo consilio, iam in eorum verborum locum, quibus promiserat APPIANUS, sese de rebus a Parthis adversus Romanos, sub *Bibulo*, atque dein sub *Saxa*, gestis in *Parthico* Libro adcurate esse dicturum, Veterator noster non erubuit, haec potius verba, APPIANI menti atque consilio satis clare testificato ex adverso repugnantia, reponere: *sed nihil quidem magni, aut quod vel memoriâ dignum esset, gesserunt; quippe praedonibus magis, quam bellum gerentibus hostibus similes.* (Conf. que infra *num.* 5. observaturi sumus.)

3. Iam ab illo Exordio, quod partim ipsi APPIANO subreptum, partim etiam contra planam eius sententiam oppido adulteratum vidimus, *ad Crassi expeditionem contra Parthos*, cuius historiam e PLUTARCHO totam exscripsit, transiturus Compilator; quum ea, quae apud PLUTARCHUM praecesserant, in brevius contrahere vellet; turpiter rursus cum imperitiam suam inscitiamque, tum vero etiam negligentiam, prodidit. Primum enim, *Caesaris petitionem consulatus* cum *petitione Crassi & Pompeii*, quae in quintum annum post Caesaris petitionem inciderat, (quam eamdem non minus PLUTARCHUS ipse in eadem *Vita Crassi*, p. 551. c. d. & *ibid.* e. f. quam APPIANUS *Civil.* II. pag. 432 sq. & *ibid.* p. 437. c. d. e. *qq*) satis adcurate a Caesaris petitione distinxerat) confundens atque miscens homo noster, *Caesarem Pompeii & Crassi competitorem fecit.* (Vide p. 134 extr.) Deinde, quoniam PLUTARCHUS, de Caesaris

lege, συνεφάνιζεν. -- *Pag.* 437. c. καὶ σπουδῆς ἐς ἅπαντα, lege, ἐς ἅπαντας. *Ibid.* Καίσαρι δ' ἐς ἡγεμονίαν, lege, ἐς τὴν ἡγεμονίαν. *Ibid.* d. pro corrupto ἐψηφισθῆναι, quod religiose e prioribus editionibus TOLLIUS etiam conservavit, lege, ἐπιψηφισθῆναι. *Ibid.* d. τῶν ἀμφ' αὐτοὺς ἔριδες, lege, τῶν δ' ἀμφ' αὐτ. ἔριδ. - *Pag.* 438. b. πολλά τε ἄλλα ἀπαίσια, adde, ἐγίγνετο. *Ibid.* pro Παρθυίνῃ, lege, Παρθυάνῃ.

petitione Consulatus & de priori Triumvirorum conspiratione verba faciens, *Ciceronem* cum Catulo & Catone nominaverat, tamquam viros qui libertatem reipubl. contra paucorum dominationem defendere solerent; nunc idem Compilator noster, turbans alioque rapiens omnia, *Ciceronem*, ait, *cum Catone adversatum esse Pompeio Crassoque consulatum illum petentibus*. (Vide p. 135. a.) Istud autem neque a PLUTARCHO, neque ab APPIANO, nec ab alio quopiam Scriptore, umquam proditum est, atque etiam prorsus falsum esse satis adparet, quum constet, eo ipso tempore amicitiam Pompeii Crassique coluisse CICERONEM; qui etiam ipse scribit, se per id tempus, (ne scilicet vel Triumviros vel Senatum offenderet) *a curia & ab omni parte reipublicae sese subtraxisse. Ad Q. Fratrem* Lib. II. Epist. VI.

4. Post infelicem hunc, quem diximus, transitum, mox (pag. 135. lin. 3.) inde ab illis verbis, Καὶ ἐπέδοσαν Καίσαρι μὲν ἄλλην πενταετίαν, ipsissima PLUTARCHI verba, quae in *Vita Crassi* p. 552. c. leguntur, paulatim incipit adhibere Compilator: qui, si impensius paulo callidus fuisset, aliquanto etiam ulterius potuerat APPIANI verbis uti; iis, quibus ipse Scriptor noster eamdem provinciarum inter Pompeium Crassumque sortitionem, ac profectionem Crassi

rr) Sic, (ut statim ex principio huius Historiae exempla quaedam depromam) quod pag. 135. b. post verba, ὡς μόλις, omissa sint illa, quae PLUTARCHUS adiecit, ἐν ἀλλοτρίοις καὶ πολλοῖς, sine quibus sententia orationi vix constabat; id quidem, vereor, ne iniurius essem in Compilatorem huius libelli, si consulto ab eo factum esse indicarem: sed per festinationem negligentiamque, sive ipsius Compilatoris, sive potius posteriorum librariorum, omissa illa verba putanda sunt. Eodem modo & alibi verba haec: Τούτων ἦν Κάσσιος, ὁ ταμίας: quae *Plutarchus* pag. 554. d. habet, quamquam ea in impressis Exemplaribus *Parthicae* huius compilationis (pag. 138. b.) frustra quaeras, non tamen ipsius primi Compilatoris culpâ omissa sunt, sed subsequentis alicuius librarii, negligentiâ; in *Augustano* autem Codice non minus, quam apud ipsum *Plutarchum*, leguntur. Iterum, ubi pag. 135. b. post verba ἔχοντα χρηματιστὰς in *impressis* sequitur importunum verbum ἦν, quod apud *Plutar-*

ad bellum Parthis inferendum, exposuit. *Civil.* Lib. II. p. 437 extr. & sq. Tum vero, abhinc verbis *οἵ τε γὰρ πολλοὶ Πομπηΐου*, quae eodem loco p. 135. a. proxime sequuntur, *tota Crassianae expeditionis Historia*, quae usque ad p. 155. e. perducitur, ex PLUTARCHO, (inde a pag. 552. d. usque ad finem *Vitae Crassi*, p. 565. b.) *plane ad verbum* transscripta est. Nam quamquam in hac eadem compilatione satis multa occurrunt, a PLUTARCHI verbis, prout ea in vulgatis huius Scriptoris exemplaribus leguntur, haud parum discrepantia; totum tamen discrimen non nisi in singulis vocibus aut brevibus phrasibus inest, quae librariorum culpâ negligentiâque, mox in ipsa hac *Parthica* compilatione, *rr*) mox etiam in PLUTARCHI editionibus, sive omissae sunt, sive corruptae. Atque bonâ quidem PLUTARCHI fortunâ ita cecidit, ut plurimis in locis multo etiam emendatiora sint Compilationis huius exemplaria, quam ipsarum PLUTARCHI *Vitarum* editiones: quo fit, ut probae haud paucae lectiones, quae apud Plutarchum per librariorum editorumque negligentiam depravatae sunt, eidem legitimo domino ex Compilatoris nostri furto restitui postliminio possint debeantque. *ss*)

chum non invenitur; idem verbum ab *Augustano* etiam Codice recte abest. Pag. 156. a. post verba *ὥρμησε μὲν Πάρθοις ἐπιστασθαι*, idem *Augustanus* Liber, quatuor verba, *καὶ μέχρι Φοινίκης προῆλθε*, quae eo loco apud *Plutarchum* pag. 929. c. inserta leguntur, eodem prorsus modo expressa habet. Eâdem p. 156. b. verbis *αὐτὸς δὲ χαριζόμενος* idem Codex recte, sicut *Plutarchus*, vocem *Καίσαρι* insertam exhibet. Eademque ratione saepius aliâs, *emendatiorem* istum Codicem si inspicias, nullum inter fragmentum hoc *Plutarchianum*, atque inter ipsa *Plutarchi* exemplaria, discrimen adparet.

ss) Speciminis loco videamus, *a media pagina* 552. apud *Plutarchum*, qua initium huius fragmenti continetur, *usque ad finem eiusdem paginae*, quot sphalmata, quae *Plutarchi* exemplaria occuparunt, huius Compilationis ope tolli possint. Igitur primum, ubi apud *Plutarchum* pag. 552. c. est, *Καίσαρι μὲν ἄλλων ἀπέδοσαν*, lege ex hac *Parthica* compilatione, *ἐπέδοσαν*. *Ibid.* d. quum sit: *Ἦν δὲ οὐκ ἀκούσιος ὁ κλῆρος ἅπασιν*, mihi

5. Ad finem perductâ Crassi historiâ, sequitur (inde a p. 155 extr.) *Parthicae huius Compilationis pars altera*, qua *Antonii bellum Parthicum* continetur. Ea pars incipit ab iis rebus, *quae*, cum Parthi, Labieno & Pacoro ducibus, Syriam totamque paene minorem Asiam occupassent, *a Ventidio, Antonii legato, gesta sunt*, dum ipse Antonius adhuc vel civilibus turbis distinebatur, vel voluptatibus cum Cleopatra indulgebat. Tum vero a pag. 157. d. usque ad finem totius libelli, *ipsius Antonii adversus Parthos expeditio* exponitur. Ac de huius quidem *Antonianae expeditionis historia* nihil aliud magnopere habeo quod moneam, nisi quod tota quanta e PLUTARCHI *Vita Antonii*, paucissimis hinc inde omissis vel contractis, aliis non nisi per librariorum errorem

paene nullum dubium est, quin, quod apud nostrum hominem (pag. 135. a.) legitur, *ἀσπάσιος*, potius *Plutarcho* debeatur, eique auctori restituendum sit. *Ibid.* ad verba *πολλὰ καινὰ καὶ μειρακιώδη*, HENR. STEPHANUS monuit, ex *Parthico* Libro ibi *κενὰ* reponendum esse. Nescio tamen, an rectius retineatur *καινὰ*, *mira multa, ac iuvenilia*. *Ibid.* e. ΠΑΡΟΙΚΟΣ *πόλεμος*. Lege, cum nostro Compilatore, ΠΑΡΘΙΚΟΣ. *Ibid.* *ὅτι πρὸς τοῦτο Κράσσος ἐπτόηται*, lege, cum nostro homine, *ἐπτόητο*. *Ibid.* f. pro *συμπροσπέμψαι*, lege, *συμπροπέμψαι*. *Ibid.* *in fine: σιωπῇ δὲ αὐτῶν προσιοῦσιν*, lege cum compilatore, ex *Augustano* Codice, *προϊοῦσιν*. Quare, si eo potissimum consilio *H. Stephanus* operam illam suscepisset *Parthici* huius Libri cum PLUTARCHI *Crasso* & *Antonio* curatius conferendi, ut vidisset, quibus locis, quave ratione, ex hac Compilatione posset corrupti *Plutarchi* exemplaribus medela adferri; non nisi optime ac praeclare fuerat facturus. Nunc, quod illam collationem ita instituit, ut studiose interdum quaesierit, aut quaerendum esse monuerit, *quo consilio quaedam* APPIANUS, quem is sibi persuaserat esse huius compilationis auctorem, *aliter, quam apud* PLUTARCHUM *leguntur, posuerit?* atque *uter istorum Auctorum uno alterove loco elegantiori dictione usus esse censendus sit?* id vero non potest ingenio tanti Viri sagacitateque non indignum videri.

aa) Prima verba huius posterioris partis Compilationis *Parthicae* (pag. 155 *extr.* usque ad pag. 156. a. lin. 4. *Αἰωρουμένης δὲ - - - ἐς Ἀλεξάνδρειαν.*) in PLUTARCHI *Antonio* pag. 927 *extr.* usque

mutatis, transſcripta ſit. *tt*) Unum tamen exemplum infra adponere liceat, *uu*) e quo adpareat, quam *imperitâ* etiam *ineptâque ſcrupuloſitate* Antonii illa hiſtoria ex PLUTARCHO in hanc *Parthicae hiſtoriae compilationem* fuerit translata.

6. Sed de ea ratione, non nimis quidem callidâ, qua a *Craſſianae* calamitatis narratione ad illam *Antonii* hiſtoriam progreſſus eſt homo noſter, pauca quaedam monenda ſuperſunt.

Primo enim, numquam in ullius rei vel hominis mentionem, praeſertim eiusmodi perſonae, cuius primariae quaedam partes eſſent in ea re, de qua agebatur, incidit APPIANUS, quin, quantum ſatis eſt, doceat ſtudioſum lectorem,

ad lin. 2. pag. 928. leguntur. Sequitur alia lacinia (pag. 156. lin. 4 - 10. *ἐπάγοντα δὲ Πάρθους - - - - εἰς τὴν Ἰταλίαν.*) ex PLUTARCHO *ibid.* p. 929. b. c. deſumta. Iam illa verba Compilatoris noſtri (pag. 156. lin. 10.) *καὶ φίλος γενόμενος Καίσαρι καὶ Πομπηΐῳ τῷ Σικελίας ἄρχοντι, προύπεμπεν αὖθις εἰς Ἀσίαν Οὐεντίδιον κ. τ. λ.* ex illis eiusdem PLUTARCHI *ibid.* pag. 930. c. d. (*Ἀντώνιος δὲ μετὰ τὰς διαλύσεις Οὐεντίδιον μὲν εἰς Ἀσίαν προύπεμψε κ. τ. λ.*) ducta ſunt. Denique abhinc his verbis reliqua, quae ſequuntur, usque ad finem huius Compilationis, ex eodem PLUTARCHO, *ibidem*, continua ſerie deſcripta ſunt.

uu) Scilicet cum *Plutarchus* pag. 936. inſigne aliquod documentum reverentiae ac benevolentiae attuliſſet, qua Antonii milites in imperatorem ſuum fuiſſent adfecti; *ibid.* c. haec verba idem ſcriptor adiecerat: *Τούτου δὲ αἰτίαι πλείονες ἦσαν, ὡς προειρήκαμεν· εὐγένεια, λόγου δύναμις, κ. τ. λ. Complures autem erant cauſſae, quemadmodum iam ſupra docuimus, cur ita adfecti eſſent milites: nobilitas, eloquentia, ſimplicitas, crebra largaque munificentia, & in iocis ac colloquiis comitas.* Haec igitur verba qui cum iis contulerit, quae haud ita multo poſt initium *Vitae Antonii* pag. 917. c. d. e. apud eumdem *Plutarchum* leguntur; is plane videbit, ad eum locum referenda eſſe verba illa *ὡς προειρήκαμεν.* Atqui quamvis neque eumdem locum, neque alium quempiam, quo eaedem Antonii dotes exponerentur, ſuae compilationi inſeruiſſet Artifex noſter; tamen *bona fide* iam eadem illa verba, *ὡς προειρήκαμεν*, quibus ad eum, quem dixi, locum lectores ſuos ablegaverat *Plutarchus*, ſimul cum reliquis verbis transſcribere non dubitavit, p. 163. e.

quae aut *qualis illa res* sit? *qui homo?* & *qua ratione, quibus caussis*, factum sit, ut *in eum locum statumque*, quo quisque in historiae scenam primum inducitur, *pervenerit?* Sed in hac *Parthicae compilationis* parte plane contrarium eius rei factum videmus. Subito, ac velut de coelo delapsi, & *Labienus*, (p. 155 extr.) & mox *Antonius*, (p. 156. a.) inducuntur. Quis mortalium *Labienus* ille fuerit? quove casu *vir Romanus* eo devenerit, ut *Parthorum dux* & imperator contra Romanos eligeretur? quod mirum sane videri debebat legentibus; id ne uno quidem verbo monetur. Neque magis declaratur, quî factum sit, ut *Antonius* potius, quam quilibet alius Romanorum, bellum istud contra Parthos susceperit; ubi saltem uno verbo commonefaciendus erat lector de *persona* ANTONII, & de illa partitione imperii inter *Triumviros*, de qua APPIANUS *Civil.* V. p. 709. dixerat. — Qui vel summis labiis APPIANI *historias* degustavit, eum non poterit profecto proprius sensus non condocere, quam sit haec ratio, historiam aliquam ingrediendi, a luculenta eademque constantissima APPIANI ratione alienissima.

Deinde, quamquam ante dixerat Compilator noster, (vide supra, num. 2.) quae *Saxae* tempore gesta a Parthis sunt, ea tam exigui momenti esse, ut ne memoriâ quidem digna sint; tamen earumdem rerum mentionem hoc loco brevissimam quidem, sed sane talem fecit, ex qua adpareat, non minimi momenti eas res fuisse; nam (p. 156. a.) ex PLUTARCHO suo nobis narrat, *Parthos, Labieno duce, totam Asiam; inde ab Euphrate & Syria usque ad Ioniam & Lydiam, in potestatem suam redegisse.* Sed nimirum nesciebat homo noster, illam ipsam *Parthorum in Asiam expeditionem, LABIENO duce susceptam, esse eamdem, quae SAXA Syriam tenente accidit.* Iam vero, quamvis & *Labieni* & expeditionis ab eo cum Parthorum copiis adversus Romanos susceptae, hoc loco, ut dixi, mentio fiat; tamen id ipsum rursus plane aliter factum videmus, atque ratio ab APPIANO instituta postulabat. Nam cum non modo in *Syriaco* Libro, ut iam

ſaepius monuimus, ille profeſſus ſit, ſe *copioſe & adcurate* ea de re in *Parthico Libro* verba facturum; verum etiam iterum, de *Bellis Civil.* Lib. V. p. 709. e. conceptis verbis ſic ſcripſerit: *quae autem* LABIENUS *& Parthi cum fecerint, tum vero paſſi ſint, ea* PARTHICUS LIBER *declarabit*: nunc a Compilatore noſtro vix, ac ne vix quidem, unum verbum amplius de *Labieno*, ac de his quae cum Parthico exercitu ille in Syria Aſiaque geſſerit, commemoratum legimus, quam iis ipſis locis APPIANUS commemoraverat, ubi promiſit, ſe hoc loco copioſius atque enucleatius easdem res eſſe expoſiturum.

Denique, ipſum initium totius huius poſterioris Partis Compilationis iſtius, *Αἰωρουμένης δὲ Παρθικῆς στρατιᾶς -- φερόμενον ὑπ' αὐτῶν ἐς Ἀλεξάνδρειαν* (pag. 155 extr. usque ad pag. 156. lin. 4.) quam *imperitiſſime abſurdiſſimeque* e PLUTARCHO huc raptum, & quam *monſtroſe* (ut nullam plane medicinam valeas loco illi adferre) *distortum* ſit; id ne ipſe quidem elegantiarum illarum, quibus hinc inde in hac compilatione APPIANUS (ſi Deo placet) uſus ſit, Admirator, HENRICUS STEPHANUS, ſibi potuit diſſimulare: qui ad extremum non aliam rationem, nodum iſtum, quem ipſe ſibi nexerat, ſolvendi invenit, niſi ut ad quaeſtionem illam, quam ſibi movet, *Unde autem profectum hunc errorem ſuſpicabimur?* his verbis reſpondeat: *Ego certe ab eo ortum eſſe crediderim, cui* APPIANUS *iſta ex Plutarcho excerpenda dederat, paulo longius, quam iuſſiſſet Appianus, progreſſo in his, quae ex eo excerpenda loco erant.* Sed tota STEPHANI adnotatio ad eum locum (p. 41. *Adnotationum* in ipſius *editione*; vel p. 264 ſq. in *editione Tolliana*) perlegenda eſt, & cum ipſo illo PLUTARCHI loco, unde haec transſumta ſunt, conferenda; ut plane videas, quam turpiter pueriliterque hoc eodem loco Compilator noſter ſeſe prodiderit.

CONTENTORUM
SUMMA CAPITA.

II.

DE IMPRESSIS AC MANUSCRIPTIS HISTORIARUM APPIANI CODICIBUS.*

CAPUT I.

De antiqua Verſione Latina Codicibusque Graecis Vaticanis Hiſtoriarum Appiani.

§. I. *Notitia Literaria antiquae Verſionis Appiani.*

IAM inde a primo fere exordio renaſcentium in occidentalibus Europae partibus literarum, celebrari in Italia coeperunt *Appiani Alexandrini Romanae Hiſtoriae.* Medio namque ſeculo poſt C. N. quinto decimo, quum in Graecorum numero librorum, Nicolai V. Pont. Rom. auſpiciis Romam deportatorum, Codex eſſet novem aut decem Hiſtoriarum Appiani libros continens; mox id egit ſummus ille literarum Patronus, ut, quemadmodum aliorum antiquitatis monumentorum, quibus Bibliotheca ipſius inſtructa erat, ſic & Appianei illius operis fructus cum hominibus bonarum literarum ſtudioſis, procuranda *latina verſione*, communicaretur. Id negotium PETRO CANDIDO DECEM-

[* Olim ſic: *Commentationem Hiſtorico-Criticam De impreſſis ac manuſcriptis Hiſtoriarum Appiani Alexandrini Codicibus, cum ſpecimine novae Editionis, praeſide Ioh. Schweighaeuſer, Graec. & Orient. Liter. Prof. in Univerſitate Argentoratenſi ſolenni Eruditorum examini ſubiicient, Ioh. Daniel Lenz capita tria priora d. XXV. Septemb. Ioh. Simon Herrenſchneider caput quartum cum novae Editionis Specimine, die XXVI. Septembris MDCCLXXXI.* Nunc quidem Novae Editionis ſpecimen, quoniam editio ipſa iam pridem in publicum prodiit, conſulto reſecuimus.]

BRI *a*) datum; qui duabus partibus opus illud complexus est; quarum prima parte, ipsi Nicolao V. inscripta, adeoque ante annum MCDLV. edita, praeter *Prooemium Appiani*, *Libyca* eiusdem Historia, tum *Syriaca*, *Parthica*, (cui quidem falso *Appiani* nomen inscriptum esse, nuper *b*) demonstravimus) ac *Mithridatica* continebatur. Alteram partem, *libros quinque de Bellis Civilibus*, cum Historia *Illyrica* & *Gallicae* historiae *Epitomâ* complexam, *c*) mortuo demum Nicolao absolvit interpres, eamdemque Alfonso, Arragonum & utriusque Siciliae regi, quem constat anno MCDLVIII. e vivis excessisse, dicavit. Tanta autem fuit huius latine redditi Appiani celebritas, ut, postquam calamo primum per aliquod tempus multiplicata fuerant eius exempla, *d*) dehinc, ex quo typis etiam coeperunt vulgari, *novem*, quoad equidem sciam, eiusdem *latini Appiani editiones e*) partim in Italia, partim in Germania, partim in Gallia,

a) Hunc eo tempore *Ministrum Nicolai Pontif. ab Epistolis* fuisse, VOLATERRANUS testis est, *Commentar. Urban.* Lib. XIII. pag. 150. Eumdemque Mediolani deinde, praestanti eruditionis ac eloquentiae famâ, Graece Latineque docuisse, PAUL. IOVIUS commemorat, in *Elogiis virorum literis illustrium*, *pag.* 28.

b) *Exercitat. in Appianum*, Sect. VI.

c) In impressis autem exemplaribus, consilio an casu, nescio, sed in omnibus quas vidi editionibus, perperam pars *posterior*, Historiam *Bellorum Civilium* cum *Illyricâ* historiâ complectens, ante *priorem* partem exhibetur.

d) Illorum plura, quae in publicis Bibliothecis adhuc adservantur, in eisque nonnulla etiam membranacea exemplaria, apud MONTFAUCONIUM, in *Bibliotheca Bibliothecarum Msstorum*, passim commemorantur.

e) Primam editionem non *Romae*, sed *Venetiis*, an. 1472. prodiisse, recte monuit MAITTAIRE *Annal. Typogr.* Tom. IV. pag. 313. neque enim in *specimine historico Typographiae Romanae*, Romae an. 1778. a. *P. Franc. Xav. Laire* edito, ad illum annum 1472. ullam Appiani *Romae* impressi mentionem factam videmus. Praeter reliquas editiones, sive *Maittairio* sive FABRICIO in *Biblioth. Graec.* commemoratas, ultima vice Appianus ex *Petr. Candidi* versione, *Lugduni* apud Seb. Gryphium forma 16ma, an. 1551.

prodierint priusquam primum suâ linguâ loquens Scriptor noster in lucem ederetur: ne de variis in varias recentioris aevi linguas ex eadem P. CANDINI interpretatione confectis conversionibus dicam. *f*)

§. II. *Conditio atque usus illius Versionis P. Candidi.*

Quod si ex tam saepius repetita huius *latini Appiani* editione liceret de pretio ipsius interpretationis iudicare; sane eam, si non optime, saltem satis probabiliter, confectam pronunciares. Sed quamcumque fere libri evolvas paginam, mire frustratam exspectationem tuam deprehendas. Nimirum infinitis in locis toto coelo ab auctoris sententia aberrat; plurimis in locis ita obscura & contorta atque intricata est haec versio, ut nihil aliud, nisi hoc, clarum esse videatur, interpretem hunc, cum quid ipse dixerit, tum

elegantibus typis excusus est. Equidem editione *Moguntina* 1529. in 4to, soleo uti, ex eademque, quam & vulgatissimam & commodissimam puto, paginas ubi opus erit citabo; neque tamen omitto quin splendidissimam & copiosissimis Adnotationibus marginalibus instructam *Venetam* editionem, an. 1477. (quam possidet publica Universitatis nostratis bibliotheca) quibusvis in locis, quae paululum dubitationis habent, cum Moguntina conferam.

De editione illa, quae partim *Regii*, partim *Scandiani* prodiit, in cuius calce annus impressionis vitiose exhibetur *M. CCCCLCXV. IV. Iduum Ianuarii*, monere in transitu liceat, tam recte, quam acute, coniecisse MAITTAIRIUM, cum sibi videri dixit, reponendum fuisse annum MCCCCXCV. (*Annal. Typ.* Tom. IV. pag. 595.) Potuerat *cum certitudine* ita pronunciare peritissimus Bibliographus, si amplius aliquid, quam frontem atque calcem voluminis, inspexisset: nam in fine prioris Partis, eodem volumine comprehensae, quae libros de *Bellis civilibus* continet, declaratur, illam partem absolutam esse *Anno Domini M. CCCC. LXXXXIIII. die XXII. mensis Octobris.*

f) Earum versionum notitiam aliquam *Fabricius* atque *Maittairius* suppeditant. *Gallicam* versionem a *Claudio de SEYSSEL* ex *Candidi* Latina versione primum fuisse confectam, antequam Graecum exemplar nansciceretur, ipse profitetur interpres.

quid dicere ex mente Appiani debuerit, perinde nescivisse. *g*) Quod quum ita sit, perspecte tamen HENR. STEPHANUS, *h*) *minime abiiciendum hunc interpretem*, iudicavit; quandoquidem eius interpretatio *ad investigandam veram Appiani lectionem saepenumero conferat*. Certe, nisi ipsius Graeci exemplaris, quo usus est *Candidus*, usura concedatur novo Appiani editori; eo maioris momenti eidem interim haec *Candidi* versio esse debebit, quo planius saepenumero, per ipsam Graeci sermonis imperitiam, lectiones exemplaris sui prodidit ac declaravit interpres. Scilicet, quo minus bene *phrasium* Graeci sermonis ac *structurae* vim perceperat interpres, eo clarius saepe singulorum *verborum* vestigia in eiusdem interpretatione perlucent.

§. III. *Codex P. CANDIDI in plurimis vitiosis Lectionibus cum Codd. Paris. & editis Appiani libris consentit.*

Pravarum Lectionum, quae propriae ac privae sunt illius Codicis, e quo *Candidus* versionem suam confecit, nihil magnopere adtinet specimina hoc loco proferre. Sed ut intelligatur quodammodo, quamnam ad classem aut

g) Excusare bonum *Candidum* PAULUS IOVIUS nititur, quum (*Elog.* pag. 28.) *manci*, inquit, *passimque corrupti exemplaris Graeci vitio, vel laboriosus interpres in eo opere se candidum praestare non potuit, quum alia multo felicius perscripserit.* Sed quantumvis depravatum fuerit illud exemplar; facile tamen adparet, praecipuam caussam peccatorum illorum, quae huic versioni merito obiiciuntur, in Graeci sermonis imperitia, qua laborabat interpres, tractandorumque Codicum ea lingua scriptorum insuetudine, esse quaerendam. Quo magis mirum esse debet id, quod ipsum hunc interpretem, in *Epistola ad Alfonsum regem*, de se Appiani historias legente videmus profiteri: *Ego medius fidius*, inquit, *dum haec lego, non audire Romanorum gesta, ut hactenus consueveram, verum intelligere; nec intelligere tantum, sed interesse, mihi videor.*

h) In *Praefatione* ad Appianum p. 2. eodem loco, quo non solum *horridam atque rusticam* hanc *Petri Candidi* versionem esse dixerat, sed etiam *tam infidelem, ut multa non vertere, sed pervertere dicenda sit.*

[redacted]

quasi familiam referendum illud exemplar sit; haud abs re fuerit, si monuero, in quam plurimis ex illis locis, ubi in vitio cubant *editi* Appiani Libri ac duo *Regii Parisienses Codices*, quibus usi sunt primi Editores, eisdem vitiis laborasse illum *P. Candidi Codicem*. Ac huius quidem inter illos Codices consensus, perpetuique fere vitiorum aut lacunarum contagii, sexcenta adferre specimina possem. Sed ex his, satis fuerit, si pauca quaedam, nullo magnopere delectu habito e schedis nostris enotata, cum Lectoribus nostris hoc loco communicarimus; e quibus de caeteris coniectura capi possit. *i*)

§. IV. *Specimina* PROBARUM *Lectionum*, *quas Petr.* CANDIDI *Versio suppeditat.*

Sed nec *probatis Lectionibus* caruit *P. Candidi* graecum exemplar; e quibus, quum in latina etiam versione satis

i) *Historia Syriaca*, pag. 92. c. (*Henrici Stephani* editionem in citandis *Appiani* locis semper sequor, cuius editionis paginae ad marginem Amstelodamensis editionis ubique adnotatae sunt) In *Impressis* atque in *Codd. Regiis*, consentiente *Candido* pag. 557. (edit. Mogunt. 1529.) legitur: Ἀντίοχος . . . χρηματίσας τοῖς Ῥοδίοις πρέσβεσι: ubi pro Ῥοδίοις necessario cum Codice *Augustano* Ῥωμαίοις legendum est; aut Ῥωμαίων, cum PLETHONE in *Excerptis ex Appiani historia Syriaca.* Conf. pag. 90 *extr.* & pag. 91 *ineunte*, atque adde quae locum eum, de quo agimus, proxime sequuntur, pag. 92. d.

Eadem *Hist. Syriacâ* p. 95. e. *Impressi* cum *utroque Regio Msto* ita habent: καὶ ὁ Ἄππιος ἀπὸ τῶν Τεμπῶν τὸν Ἀντίοχον καὶ παρακαθήμενον ἰδών. Pro καὶ ponendum erat Λαρίσσῃ, quam vocem & Codex *Augustanus*, & *Pletho* exhibent: Ἀντίοχον Λαρίσσῃ παρακαθήμενον ἰδών. Eamque emendationem textui esse adferendam acute vidit alter Appiani Interpres *Sigism. Gelenius*; qui rem, de qua eo loco agebatur, ex Livii libro XXXVI. c. 10. edoctus, locum nostrum his verbis Latine reddidit: *Appius ubi ad Tempe pervenit; visis in propinquo castris Antiochi*, LARISSAM *obsidentis*. Sed *Larissam* cum Regg. Codicibus hoc loco ignorans *Candidus*, pag. 561. Graeca cum his Latinis commutavit: *Appius circa Tempe Antiochum cum exercitu consedisse videns.*

quid dicere ex mente Appiani debuerit, perinde nescivisse. g) Quod quum ita sit, perspecte tamen HENR. STEPHANUS, h) *minime abiiciendum hunc interpretem*, iudicavit; quandoquidem eius interpretatio *ad investigandam veram Appiani lectionem saepenumero conferat*. Certe, nisi ipsius Graeci exemplaris, quo usus est *Candidus*, usura concedatur novo Appiani editori; eo maioris momenti eidem interim haec *Candidi* versio esse debebit, quo planius saepenumero, per ipsam Graeci sermonis imperitiam, lectiones exemplaris sui prodidit ac declaravit interpres. Scilicet, quo minus bene *phrasium* Graeci sermonis ac *structurae* vim perceperat interpres, eo clarius saepe singulorum *verborum* vestigia in eiusdem interpretatione perlucent.

§. III. *Codex P. CANDIDI in plurimis vitiosis Lectionibus cum Codd. Paris. & editis Appiani libris consentit.*

Pravarum Lectionum, quae propriae ac privae sunt illius Codicis, e quo *Candidus* versionem suam confecit, nihil magnopere adtinet specimina hoc loco proferre. Sed ut intelligatur quodammodo, quamnam ad classem aut

g) Excusare bonum *Candidum PAULUS IOVIUS* nititur, quum (*Elog.* pag. 28.) *manci*, inquit, *passimque corrupti exemplaris Graeci vitio, vel laboriosus interpres in eo opere se candidum praestare non potuit, quum alia multo felicius perscripserit.* Sed quantumvis depravatum fuerit illud exemplar; facile tamen adparet, praecipuam caussam peccatorum illorum, quae huic versioni merito obiiciuntur, in Graeci sermonis imperitia, qua laborabat interpres, tractandorumque Codicum ea lingua scriptorum insuetudine, esse quaerendam. Quo magis mirum esse debet id, quod ipsum hunc interpretem, in *Epistola ad Alfonsum regem*, de se Appiani historias legente videmus profiteri: *Ego medius fidius*, inquit, *dum haec lego, non audire Romanorum gesta, ut hactenus consueveram, verum intelligere; nec intelligere tantum, sed interesse, mihi videor.*

h) In *Praefatione* ad Appianum p. 2. eodem loco, quo non solum *horridam atque rusticam* hanc *Petri Candidi* versionem esse dixerat, sed etiam *tam infidelem, ut multa non vertere, sed pervertere dicenda sit.*

quasi familiam referendum illud exemplar sit; haud abs re fuerit, si monuero, in quam plurimis ex illis locis, ubi in vitio cubant *editi* Appiani Libri ac duo *Regii Parisienses Codices*, quibus usi sunt primi Editores, eisdem vitiis laborasse illum *P. Candidi Codicem*. Ac huius quidem inter illos Codices consensus, perpetuique fere vitiorum aut lacunarum contagii, sexcenta adferre specimina possem. Sed ex his, satis fuerit, si pauca quaedam, nullo magnopere delectu habito e schedis nostris enotata, cum Lectoribus nostris hoc loco communicarimus; e quibus de caeteris coniectura capi possit. *i*)

§. IV. *Specimina* PROBARUM *Lectionum, quas Petr.* CANDIDI *Versio suppeditat.*

Sed nec *probatis Lectionibus* caruit *P. Candidi* graecum exemplar; e quibus, quum in latina etiam versione satis

i) *Historia Syriaca*, pag. 92. c. (*Henrici Stephani* editionem in citandis *Appiani* locis semper sequor, cuius editionis paginae ad marginem Amstelodamensis editionis ubique adnotatae sunt) In *Impressis* atque in *Codd. Regiis*, consentiente *Candido* pag. 557. (edit. Mogunt. 1529.) legitur: Ἀντίοχος . . . χρηματίσας τοῖς Ῥοδίοις πρέσβεσι: ubi pro Ῥοδίοις necessario cum Codice *Augustano* Ῥωμαίοις legendum est; aut Ῥωμαίων, cum PLETHONE in *Excerptis ex Appiani historia Syriaca.* Conf. pag. 90 *extr.* & pag. 91 *ineunte*, atque adde quae locum eum, de quo agimus, proxime sequuntur, pag. 92. d.

Eadem *Hist. Syriacâ* p. 95. e. *Impressi* cum *utroque Regio Msto* ita habent: καὶ ὁ Ἄππιος ἀπὸ τῶν Τεμπῶν τὸν Ἀντίοχον καὶ παρακαθήμενον ἰδών. Pro καὶ ponendum erat Λαρίσσῃ, quam vocem & Codex *Augustanus*, & *Pletho* exhibent: Ἀντίοχον Λαρίσσῃ παρακαθήμενον ἰδών. Eamque emendationem textui esse adferendam acute vidit alter Appiani Interpres *Sigism. Gelenius*; qui rem, de qua eo loco agebatur, ex Livii libro XXXVI. c. 10. edoctus, locum nostrum his verbis Latine reddidit: *Appius ubi ad Tempe pervenit; visis in propinquo castris Antiochi*, LARISSAM *obsidentis*. Sed *Larissam* cum *Regg.* Codicibus hoc loco ignorans *Candidus*, pag. 561. Graeca cum his Latinis commutavit: *Appius circa Tempe Antiochum cum exercitu consedisse videns.*

clare eaedem perluceant, vulgato graeco contextui passim, corruptis in locis, medela adferri possit. Et ex his quidem Lectionibus plerasque cum *Augustano* exemplari communes habuit *Candidi* liber: *k*) sunt autem & aliae, quae perspicua certissimaque ratione veram Appiani scri-

Ibid. pag. 104. c. post verba, quae Latine sic sonant: *Antiochus M. cognita clade, ad Myonnesum accepta, omnino perterritus est; Deum aliquem insidiari sibi existimans: omnia enim praeter opinionem sibi cadere; - - -* hoc modo pergunt vulgata Graeca exemplaria, cum Codd. *Regiis*: Ῥωμαίων (adde μὲν ex Cod. *Aug.* & *Pleth.*) ἐν τῇ θαλάσσῃ κρατούντων, ἐν ᾗ πολὺ προύχειν αὐτὸν (potius αὐτὸς, ut est in *August.* & apud *Pleth.*) ἐνόμιζε, τὸν Ἀννίβαν ἐς Παμφυλίαν κατακεκλεικότων. Pro τὸν Ἀννίβαν *Augustanus* Codex & *Pletho* exhibent Ῥοδίων δ' Ἀννίβαν, quam quidem pro genuina Appiani scriptura nemo dubitabit habere, qui & hiulcam hoc loco in *Vulgatis* orationem consideraverit, & id quod ipse Auctor noster paulo ante pag. 100. c. dixerat, contulerit. Sed *Candidus* pag. 570. non magis, quam *Parisienses* Codices, illud nomen Ῥοδίων agnoscit.

Ibid. pag. 107. b. *Vulgati* cum *Regg. Codd.* sic: Ἀντιόχῳ δ' ἦν - - - ἡ φάλαγξ ἡ Μακεδόνων, ἄνδρες - - - ἐς τὸν Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου πρότερον ἐπικεκοσμημένοι. *Candidus*, p. 572. *Antiocho - - phalanx ex Macedonibus - - fuit, a Philippo primum, deinde ab Alexandro in ordinem posita.* Vides, *Candidi* Graecum exemplar eodem in mendo cum duobus *Regiis* cubuisse. Nullum vero dubium esse potest, quin recipiendum sit nomen τρόπον, quod *August.* loco vocabuli πρότερον praestat; sed fortasse & hoc una cum illo fuerit retinendum; ut Appianus scripserit: ἐς τὸν Ἀλ. καὶ Φιλ. πρότερον τρόπον ἐπικοσμ. *secundum pristinum Alexandri & Philippi institutum instructi.* LIVIUS XXXVII. 40. *decem & sex millia peditum, more Macedonum armati.*

Ibid. paucis lineis interiectis, verba illa, ἐς δὲ τὰ πλευρὰ ἑκάστου μέρους δύο καὶ εἴκοσιν, mutila esse totiusque loci turbare sententiam, nemo non videt. Eodem autem modo *Candidus*, p. 573. *in lateribus ab utraque parte duo & viginti.* Scilicet post μέρους excidit vox ἐλέφαντες, ad sensum omnino necessaria, quam *August.* exhibet. *Appiano* convenit cum *Livio*, qui l. c. *Haec acies*, inquit, *fuit in decem partes divisa; partes eas interpositis binis elephantis distinguebat.* Ex ipsius tamen *Augu-*

pturam in eiusmodi locis ostendunt, ubi reliquos omnes, quos vidi, codices corruptos aut mutilos deprehendi. Cuius potissimum generis specimina nonnulla hoc loco protulisse iuvabit. *l*)

stani Codicis lectione ambigua etiamnum quodammodo est oratio, ἐς δὲ τὰ πλευρὰ ἑκάστου μέρους, ἐλέφαντες δύο καὶ εἴκοσιν. Quare videndum, an & in ipso *Aug.* aliquid exciderit, scripseritque Appianus: ἐλέφαντες, ἀνὰ δύο, δύο καὶ εἴκοσιν.

Ibid. pag. 108. c. Πληγέντων γὰρ τῶν ἵππων ἀθρόως, καὶ τὰ ἅρματα ἐς τοὺς ἵππους περιφερόντων. Perspicuum est, veram esse Appiani scripturam, quam *Aug.* habet: ἐς τοὺς φίλους, *in suos*. *Candidi* autem Codex a vitiosa *Parisiensium* scriptura non recessit: *Vulneratis* (sic vetus interpres, p. 574.), *turmatim equis, & currus in equos deferentibus.*

Ibid. p. 115. d. Ante verba: Τὸ δ' ἐντεῦθεν ἀλόγως πάμπαν, exciderunt sex verba ad sententiam plane necessaria, quae nec *Candidus*, pag. 581. agnoscit. Ea *Augustanus* noster suppeditat: τάδε μὲν καλῶς ἐπέπρακτο τῷ Μανίῳ: ubi quidem eodem vitio, quod saepius in Msstis nostris & in impressis occurrit, pro Μαλλίῳ (sic enim Graeci *Manlii* nomen in Μάλλιος flectere solebant) perperam Μανίῳ scriptum est.

k) Illius generis lectiones quasdam iam in *Exercitationibus in Appianum* adnotavimus. Sic *Libyc.* pag. 59. a. pro vitioso καταπλεόμενον, *Aug.* καταπνεόμενον, & *Candidus*, p. 523. *perflarent.* (*Exercit.* p. 49.) Hist. *Syriac.* p. 127. c. pro corrupto προτιμότερον, *Aug.* προτιμώμενοι, similiterque *Candidus*, p. 593. *ut mortem libens oppeteret.* Sic item in aliis multis veteri illi Interpreti cum optimo Augustano Codice Graeco recte convenit. En unum praeterea ex *Bellorum civilium* Historia locum: Lib. IV. pag. 597. b. in historia proscriptionis a Triumviris editae, *impressi cum tribus Regiis* Codd. haec habent: Ὁ δὲ λοιπὸς ὅμιλος, οἱ μὲν τὰς οἰκίας τῶν ἀναιρουμένων διήρπαζον, καὶ τὸ κέρδος αὐτοὺς ἀπὸ τῆς συναινέσεως τῶν παρόντων κακῶν ἐψυχαγώγει. *Candidus*, pag. 264. *Ex reliqua autem multitudine quidam ad occisorum domos spoliandas accurrebant; quae utilitas a consideratione praesentium malorum eos avertebat.* Vides, pro absurdo συναινέσεως interpretem legisse συνέσεως, quam lectionem, citra dubium genuinam *Augustanus* habet.

l) *Bell. Civil.* Lib. II. p. 465. e. Ἐδειμαινεν οὖν ὁ στρατὸς αὐτῷ, καὶ τὴν νέαν ὑπωπτεύον. In hac scriptura *Augustanus* cum *Regiis*

§. V. *De Codicibus Msstis Appiani Vaticanis.*

Graecum exemplar, quo in convertendo Appiano usus erat *Candidus*, ex Nicolai V. Pont. bibliotheca in *Vaticanam* tandem transisse videtur; in qua ad hunc diem *duo Codices Mssti Appiani* conspiciuntur, qui *eadem serie eosdem Appiani Libros, quos latine convertit Candidus*, & in his *Illyricum* Librum *integrum*, continent. Illorum Codicum notitiam aliquam benevolentiae Cel. BANDINI, Bibliothe-

Msstis consentit. Ex herbarum radicibus (cf. CAESAR de *Bell. Civ.* III. 48.) panem conficiebant Caesariani; sed non tam, opinor, *formidine compulsi*, quam *fame pressi*. Ita pronus est literae Α in Δ transitus, tamque frequens in Msstis diphthongi αι cum vocali ι commutatio, ut pro certissima emendatione corrupti loci ad marginem exempli mei editionis Stephanianae iam adnotavissem ἐλίμαινεν, quum a *Candido* pag. 125. illam emendationem confirmatam viderem, his verbis: *exercitus quippe eius fame premebatur.*

Civil. Lib. III. pag. 531. a. Antonius, quum Dolabellae Syriam provinciam a populo decerni cuperet, quamquam tribunus pl. in comitiis malum augurium obnunciabat, tamen τὰς κεφαλὰς ἐκέλευε χειροτονεῖν περὶ τοῦ Δολοβέλλα. *Augustanus* cum *Regio Colbertino* φυλακὰς; quod quidem nihilo melius est, quam κεφαλὰς, sed clariora verae lectionis vestigia continet, quam lectionem *Candidus* in suo exempl. invenit: τὰς φυλὰς ἐκέλευε χειροτονεῖν, *tribus de Dolabella sententiam iussit efferre.* (p. 193.) Quo loco Editor versionis Candidi in ea editione, quae Venetiis an. 1477. prodiit, vocabulum *tribus* (puto) pro numerali nomine habens, imperite in ora libri haec verba adiecit: *malus sermo: vacat credo, tribus.*

Ibid. pag. 561. a. Cicero in oratione contra Antonium in Senatu habita, haec dicens inducitur: ἦγεν (Ἀντώνιος) ἐκ Βρεντεσίου καὶ τὸν ἄλλον στρατὸν ἐς τὴν πόλιν, ἅπαντα συντεμώτερον, ἐφιέμενος ὧν ἐπένθει Καίσαρος· Καίσαρι δὲ αὐτὸν τοῦ νέου &c. Corruptam esse Graecam phrasin, nemo non videt; neque *Augustanus* Codex laboranti loco ullam adfert medicinam; quam praesentem ex sui exemplaris praescripto exhibet *Candidus*, posteriora verba hoc modo exponens, p. 224. *cum ad ea adspiraret, quae Caesar concupisset*; quae verba quisquis consideraverit, non dubitabit, hoc modo illum locum esse

cae Laurentianae Mediceae Praefecti, acceptam refero; qui, quum proxima hieme Romae commoraretur, in ipsa Bibliotheca Vaticana brevem illorum Msstorum recensionem nostri caussa confici curavit, & ad nos pro sua humanitate transmisit. Alter, *Codex Vaticanus CXXXIV.* bombycinus est, satis emendate, nitidis, sed iis minutissimis literarum ductibus, Seculo XIVto, ut videbatur Viro docto, qui istam notitiam perscripsit, conscriptus. Alter, *Codex Vaticanus CXLII.* chartaceus, seculo XVto

restituendum: *ἦγεν ἐκ Βρ. καὶ τὸν ἄλλον στρατὸν ἐς τὴν πόλιν ἅπαντα, συντομώτερον ἐφιέμενος ὧν ἐπόθει Καῖσαρ.* Dixerat paulo ante de Antonio Cicero: *cohortem regiam Brundusii sibi adscivit.* Iam subiicit: *reliquum omnem exercitum Brundusio ad Urbem duxit; viâ magis compendiariâ petens ea, quae Caesar concupierat.* Scilicet Caesar *regiam dignitatem* non palam, sed furtim & per subdolas artes adfectaverat: Antonius brevissimâ viâ, apertâ vi, & *infesta* ipsi *patriae signa inferens* (ut est in *Philippica quinta*, cap. 8.) eamdem ad se rapere conatus est.

Ibid. p. 570. a. ubi pugna Antonii cum Pansa & Hirtio ad Forum Gallorum inter Mutinam ac Bononiam commissa exponitur, praeter alia, haec in vulgatis exemplis turbata leguntur: *οἱ δ' Ἄρειοι, περιειλημμένοι πάντοθεν, καὶ οὐδεμίαν διαδρομὴν ἔχοντες, ἐκέλευον, εἰ παραγίνοιντο, μὴ συνάπτεσθαι σφίσι τῶν νέων*, id est: *Legionis Martiae milites, circumventi undique, nullo patente effugio, iusserunt, si adessent, abstinere a conflictu.* Facile intelligitur, excidisse nomen, quo declaretur, *quosnam* tandem Martii a conflictu iusserint abstinere. Illud nomen peropportune suppeditat *Candidus*, p. 234. *eos qui aderant*, inquit, *noviter electos* (edit. Venet. *nuper electos*) *nullam laboris partem subire admonent.* Quod verba *εἰ παραγίνοιντο* ita vel legerit vel interpretatus sit *Candidus*, tamquam scriptum esset *οἳ παρεγίνοντο*, id quidem nos morari minime debet, neque illa verba sollicitanda puto. Sed qui totum locum, in quo versamur, respexerit, eumdemque cum *Candidi* versione contulerit, ei vix dubium esse poterit, quin scripserit Appianus, *ἐκέλευον νεήλυδας, εἰ παραγίνοιντο, μὴ συνάπτεσθαι σφίσι τῶν πόνων*: *praeceperunt, ut tirones, ubi advenissent, a conflictu abstinerent.* Pansa, alter Consulum, ex castris ad Mutinam in Italiam delectus habendi caussâ profectus erat:

ſcriptus videbatur. m) Utro ex his exemplaribus uſus ſit antiquus Interpres, ac ſit-ne alterum ex illis emendatius multo & caſtigatius, quam id e quo Verſionem ſuam *Candidus* confecit, definire in praeſentia non valeo. n) Sed uberiorem eorum Codicum notitiam, cum variarum Lectionum ex iisdem excerptarum ſpeciminibus quibusdam, ab amicitia atque ſtudio politiſſimorum eruditorumque Iuvenum, Cl. ADLERI Altonenſis, BIRCHIIque Haſnienſis, qui ſtudiorum cauſſa Romae peregrinantur, propediem exſpecto. *]

CAPUT II.

De Graeca Appiani Editione Pariſienſi, itemque de Codicibus Manuſcriptis Regiis, Mediceo, & Veneto S. Pauli.

§. I. *Editionis Pariſienſis brevis deſcriptio.*

Medio demum ſeculo XVI. primum *graece* APPIANUS in lucem prodiit. Ea editio hanc inſcriptionem praefert: Ἀππιανοῦ Ἀλεξανδρέως Ῥωμαικῶν Κελτικὴ, Λιβυκὴ ἢ Καρχηδονικὴ, Ἰλλυρικὴ, Συριακὴ, Παρθικὴ, Μιθριδάτειος, Ἐμ-

(p. 568. d.) isque iam cum *tironibus*, quos ſaepius Appianus νεήλυδας, *Candidus* autem *nuper electos* adpellat, aderat. Eos autem magis impedimento, quam uſui, ſibi fore exiſtimabant veterani, ſi pugnae illi ſeſe immiſcerent.

m) De aliis Codicibus *Vaticanis*, quibus *Hiſpanica* & *Hannibalica Appiani Hiſtoria* continetur, infra cap. III. §. II. dicetur.

n) *Stephanus* GRADIUS, qui ſuperiori ſeculo Bibliothecae Vaticanae cuſtos interpres fuerat, in *Praefatione* ad novam ſuam *Illyricae Hiſtoriae Appiani Verſionem*, quae *Ioh.* LUCII libris de *Regno Dalmatiae & Croatiae* adiecta eſt, Codicem *Vaticanum* commemorat, quem a ſe cum *Dav.* HOESCHELII editione libri illius *Illyrici* collatum, atque illa haud paulo diligentiorem, & pluribus locis caſtigatiorem inventum eſſe, profitetur. Idem eodem loco alius Msti *Appiani* ex Bibliotheca *Vaticano-Palatina* meminit; cuius nullam mentionem in recenſione Manuſcriptorum a Cel. BANDINIO mecum communicata (in qua

φυλλῶν ε'. *APPIANI ALEXANDRINI ROMANARUM HISTORIARUM Celtica, Libyca vel Carthaginiensis, Illyrica, Syriaca, Parthica, Mithridatica; Civilis, quinque libris distincta. Ex Bibliotheca Regia. Lutetiae, typis Regiis, cura ac diligentia Caroli Stephani.* MDLI. Eâdem formâ, iisdemque nitidissimis typis, quibus *Roberti Stephani* Dionysius Halicarn. & Dio Cassius, expressus est Graecus iste Appianus. Nullum verbum praefandi caussâ adiecit Editor. Appiani Libri eodem ordine, quo in inscriptione enumerati sunt, sese consequuntur. *o*) Accedunt in fine duae paginae, tribus columnis quaeque distincta, quibus praefixus titulus est: *Locorum, qui aliter, quam impressi sunt, in aliis codicibus leguntur, aut legendi videntur, annotationes.*

§. II. *Editores Editionis Pariensis.*

Qui in Titulo huius editionis memoratur CAROLUS STEPHANUS, frater erat *Roberti*, *Henrici* patruus; qui, quum Medicam artem ad id tempus Parisiis esset professus, scriptisque etiam de ea arte editis inclaruisset, *p*) fratri *Roberto*, cum is in eo esset, ut Genevam habitatum concederet, in administranda Regia Typographia successit. *q*)

tamen Codices *Vaticani* a *Vaticano-Palatinis* distinguuntur) factam reperio.

[* De *Vaticanis* istis *Codicibus*, aliisque nonnullis eiusdem Appiani Msstis libris, quos possidebat tunc Vaticana Bibliotheca, (quorum nonnulli dein, ut audio, Parisios translati sunt) conferenda sunt ea quae in *Praefatione ad nostram Appiani editionem* pag. XXV-XXIX. diximus.]

o) Praemittitur autem *Appiani Prooemium*; cui subiecta illa *Anonymi* cuiusdam Adnotatio, qua de *selectis Appiani libris*, in duo volumina olim distributis, disseritur. *Celticae* f. *Gallicae* Historiae non nisi *Epitome* exhibetur; eadem, quae a *Candido* erat Latine conversa. Nec vero *Illyrica* Historia tota adest; sed breve eius *Fragmentum*, quo Exordium illius libri, ac ne illud quidem integrum, continetur.

p) Vide MAITTAIRE, in *Historia Stephanorum*, p. 174.

q) Quonam tempore Parisiis Genevam demigrarit *Rob. Stephanus*,

Quamvis autem non nisi *Carolum* Editorem inscriptio libri declaret; haud nullas tamen, neque postremas, partes in ea editione procuranda ipsius ROBERTI STEPHANI fuisse, filio huius *Henrico*, diserte illud testatum facienti, credere fas est. *r*)

§. III. *Duo Codices Manuscripti, ad eam adornandam Editionem adhibiti.*

Primam hanc Appiani graecam editionem quum corruptarum mutilarumque Lectionum incredibili multitudine intellexissem scatere, in quarum singulis minime probabile erat duos diversos Codices consensisse; facile inducebar, ut cogitarem, non nisi *unici Exemplaris* usum Editoribus fuisse concessum: *s*) illudque ipsum eo magis mihi persuaseram, cum quod de singulari illa diligentia non subierat dubitare, quam *Rob. Stephanus* (cuius auspiciis hánc prodiisse editionem cognoveram) ad libros a se editos ab operarum erratis purgandos adtulisse perhibetur; tum quod memineram id quod de eiusdem *Rob. Stephani* cautione in edendis eis Auctoribus, quorum non nisi unicum exemplar ipsi suppeteret, commemoratur, *ea*

non nimis quidem adcurate constat: sed hoc certe *Maittairius* (Hist. *Stephan.* p. 69 sq.) ostendit, eodem anno MDLI. quo Appani editio illa procurata est, *Robertum Stephanum* adhuc, suo nomine, *Typis Regiis*, Iustini Martyris opera edidisse; atque etiam sub finem eiusdem anni Corderii libello, de corrupti sermonis emendatione, prid. Calend. Decemb. quo die Parisiis absoluta est eius libelli repetita editio, nomen suum cum titulo *Typographi Regii* subscripsisse.

r) *Henr. Stephanus* in Epistola ad Lectorem, Annotationibus suis in Appianum a se editum praemissa: *Appianus*, inquit, *primum* ROBERTI STEPHANI *patris mei & patrui* CAROLI STEPHANI *opera (etiamsi patrui tantum nomen frons libri praeferat) in lucem prodiit Parisiis.* Idem, in Praefatione ad Lectorem, contextui Appiani praefixa: *Hinc factum est*, inquit, *ut quum Dionem pater meus Rob. Stephanus edidisset,* APPIANUM *postea patruus meus Carolus Stephanus, paucis post annis, patris mei auspiciis, sicut etiam ex eiusdem officina, in publicum emiserit.*

religione fuisse eruditum illum Typographum, *ut omnes & singulas sui Codicis Lectiones, quamquam corruptissimas & facile emendandas, studio exhibuerit. t*) Ac licet ad calcem huius eiusdem editionis diversae Lectiones ex alio Exemplari adferantur; satis tamen caussae mihi videbar habere, cur mihi persuaderem, si quod aliud diversum exemplar in manus Editorum incidit, illud non nisi absoluto iam opere, ac leviter quidem & negligentius, fuisse ab eis inspectum. *u*)

Sed ex quo *duos Parisienses* Appiani *Codices, utrumque* hodie *Regium*, cum impresso exemplari conferendi potestas mihi otiumque datum est; cognovi demum, id quod in Editorum saltem laudem vellem secus possem adfirmare, Editionem illam Parisiensem ex his iisdem duobus Codicibus, inter se collatis, esse confectam. Eorum Codicum alter, quem literis *R. a.* (id est, *Regium primum*) designabo, hodie Codex *Regius Graecus MDCLXXXI.* numeratur, atque in Catalogo Codd. Mss. Biblioth. Reg. *Fonteblandensis* cognominatur, seculoque XVIto *Christoph. Aweri* manu exaratus proditur. *x*) Alter, quem literis *R. b.* deno-

s) Quam sententiam quum in *Praefatione* ad *Exercitat. in Appianum* pag. 7. professus sim; quae ibi dicta sunt, ea ex hoc loco erunt corrigenda.

t) Id de Dionis Cassii quidem editione totidem verbis affirmavit *Reimarus*, in Praefat. ad Dionem, §. 2. pag. IX. atque ita plerisque vulgo persuasum esse video. Sed vereor, ne paulo secus eam rem se habere deprehensurus sit, si quis laborem denuo conferendi Codicem illum Dionis, quo *Robertus* usus est, susceperit.

u) Subinde etiam nata mihi suspicio erat, diversas illas lectiones non nisi ex ea varietate fortasse ductas esse, quae *ad marginem Mstorum* saepe adnotata deprehenditur.

x) Codex ille, quemadmodum paulo ante Dionysii Halic. & Dionis Cassii exemplaria, ex *Regia Bibliotheca*, quae eo tempore *Fonteblandi* (vel *Fonte Bliandi*) custodiebatur, cum *Stephanis* fuerat communicatus. Idem regium exemplar *Florentiâ* ad Ludovicum XII. Galliae regem, Reipublicae nomine, fuisse olim trans-

tabo, olim *Colbertinus* fuerat, hodie *Regius MDCLXXXII.* est; nec ipse seculo XVI. antiquior. *y*) Uterque pariter eosdem plane *Appiani* libros, quos Parisiensis Editio, cum eâdem *Celtici* libri Epitomâ, eodemque libri *Illyrici* fragmento, cum eâdem denique *Anonymi* de *selectis Appiani libris* Adnotatione, quae Prooemio Auctoris subiecta est, continet. Ordo quidem, quo hae res in illis Msstis sese excipiunt, paululum differt ab eo, quem Editores Parisienses tenuerunt: nam in utroque Msto post *Celticae* historiae Epitomen, *Syriaca* historia ponitur ante *Punicam*, tum *Illyricae* Fragmentum, *Parthica*, *Mithridatica*, *de Bellis Civilibus Libri V*. In utroque autem exemplari praeterea inter *Celtici* libri Epitomen & *Syriacam* historiam inserta est illa alterius *Anonymi* de *XXII. Historiarum Appiani Li-*

missum, testis est *Claudius de Seyssel*, in Epistolâ ad Ludovicum XII. *Gallicae Versioni* historiarum Appiani praemissa.

y) Hoc eodem exemplari, diu ante quam *Colberti* ornasset Bibliothecam, usus erat olim *Lazarus* ille *Baysius*, qui *de re Vestiaria*, ac *de re Navali* veterum Graecorum ac Romanorum peculiares edidit libellos, pluraque similis argumenti partim scripsit, partim scripturus erat, ni morte fuisset praeventus. Is *Venetiis*, qua in urbe circa an. 1530. Orator regis Galliae apud Rempubl. fuerat, Codicem illum Lutetiam adtulisse videtur. Nam in Epistola ad Franciscum I. Galliae regem, Libello *de re Navali* praefixa, profitetur, se, Venetiis quum esset, e Graecorum Latinorumque monumentis, quidquid ad rem navalem pertineret, collegisse: quorum in Auctorum numero *Appianum* fuisse, nondum eo tempore typis vulgatum, ex eo constat, quod in eodem quem dixi libello, an. 1536. edito, complura loca ex hoc scriptore, adpositis ipsius auctoris Graecis verbis, adduxerit. Esse autem illa loca ex hoc ipso, quod dico, exemplari citata, non solum inde intellexi, quod lectiones nonnullae cum lectionibus huic msto propriis conveniunt, sed & quod in eodem exemplari omnia ea loca, quae passim in *Baysii* libellis citantur, cum plurimis aliis similis argumenti, peculiaribus signis (velut, quae de *re navali* agunt, litera *N.* quae de *vestimenti* cuiusdam genere, literis *Vest.* quae de *re militari*, literis *Mil.* &c.) in margine denotata sunt. Eodem exemplari, forte quod commodato a *Baysio* acceperit, usus est *Guil. Budaeus*; qui

bris Adnotatio, de qua alio loco dixi; ζ) cui, nescio quo casu, quove consilio, locum nullum Editores in Impressis concesserunt.

§. IV. *Conditio illorum Msstorum, atque Editionis ex iisdem confectae.*

Codex *Fonteblandensis* non modo elegantiori manu, verum etiam maiori fide ac diligentia, sed ex paulo depravatiori exemplari, descriptus videtur. *Colbertini* codicis scriba insignem ubique negligentiam prodidit, ac praesertim in illud fatale librariorum vitium, tantum non quavis occasione, incidit, ut, ubi aliquot verbis aut etiam lineis interiectis idem vocabulum recurrit, ibi omnia intermedia omiserit; *a*) sed hic ex castigatiori paulo emen-

etiam sua manu, eleganti scriptura, pallidiusculo colore, plura loca ex sua coniectura, satis saepe felici, in eodem emendavit; quarum emendationum specimina etiam nonnulla in Indice variarum lectionum ad calcem edit. Paris. literis *Bud.* notata adferuntur. Scilicet idem doctissimus *Budaeus*, quum in priori *Commentariorum linguae Graecae* editione, quae an. 1529. prodierat, Graecos Appiani libros nondum cognitos habuisset, in altera dein eiusdem libri editione, quae post mortem eius an. 1548. ex ipsius *Budaei* schedis multo auctior prodiit, frequentia Scriptoris nostri loca citavit. Denique non diversum videtur hoc exemplar ab illo esse, quod ex Catalogo Librorum Msstorum eruditi Praesidis *de Mesmes* in *Bibliotheca Bibliothecarum* Tom. II. pag. 1326. his verbis commemoravit *Montfauconius: Appianus Alexandrinus, Grec. in fol. sur papier.* Sane nisi hoc ipsum illud exemplar est; scire vehementer cuperem, quorsum illud evaserit.

ζ) Exercitat. in Appian. Sect. III. not. *d.*

a) Eae lacunae, maximam partem, praesertim inde a medio fere Codice usque ad finem Lib. II. *de Bellis Civil.* ex Codice *Fonteblandensi* in margine huius Codicis completae sunt. Atque plurimis insuper locis, praeter illa quae a *Budaeo* sunt emendata, lectiones *Colbertini* huius Codicis ad eiusdem *Fonteblandensis* praescriptum, satis infeliciter saepius ac praeter rationem, mutatae sunt; quae quidem mutationes ab ipsis *Stephanis*, aut eorum iussu, cum *Appiani* editionem pararent,

datiorique exemplari suum Appianum videtur descripsisse. Caeterum quemadmodum omnia eadem (tam *Appiani Libros*, librorumque sive *Excerpta* sive *Fragmenta*, quam duorum *Anonymorum* quas dixi *Adnotationes*) pariter uterque Codex, ac singula quidem *eâdem prorsus serie*, continet; ita & in quam plurimis sive mutilis lectionibus, sive quovis modo corruptis, mire inter se ambo Codices consentiunt. *b*) Eiusmodi autem locorum in utroque exemplari pariter corruptorum tanta copia est, ut parum utique dixerim, si sexcentos & ultra esse dicam. Quibus eisdem in locis contagium lacunarum caeterarumque depravationum similiter etiam occupasse Editionis Parisinae exempla, id quidem neque mirandum magnopere est, neque vitio verti primis illis Editoribus ullo modo debet. Vellem, alia veriori graviorique culpa liberare eosdem Edi-

factae videntur. In *Fonteblandensi* exemplari multo rariores lacunae sunt: & quae in eo occurrunt, eas, paucis exceptis, cum illo communes habet *Colbertinus* Codex.

b) Quare, quamquam non ex uno eodemque exemplari immediate, ut aiunt, ac proxime hi Codices descripti sunt; tamen ambo non nimis longe a *communi* pariterque corrupto *fonte*, e quo manarunt, remoti esse videntur.

c) Ex tota omnino ratione, qua haec editio procurata est, facile intelligitur, neque *Robertum Stephanum*, utpote gravissimis turbis per ea ipsa tempora implicitum atque iactatum, neque *Carolum* fratrem, qui novus tunc ad eam administrandam provinciam vocatus, atque etiamnum fortasse Medicae artis occupationibus districtus erat, non eam curam ac diligentiam in hanc adornandam *Appiani* editionem contulisse, quae a *Stephanorum* nomine alioquin exspectari solet.

d) Ac promiscue quidem mox unius, mox alterius Codicis lectionem, prout quaeque magis probanda videbatur, selegerunt editores: sed tamen in priori parte operis, ab *Exordio* usque fere ad finem libri secundi *de Bellis civil.* exemplaris *Fonteblandensis* potissimum auctoritatem sunt secuti; in reliqua parte, *Colbertini* vestigiis (puto, quod in progressu operis intellexissent, complures probatiores lectiones eum offerre) pressius inhaeserunt.

e) Specimina quaedam *pravarum mutilarumve lectionum*, quae ex

tores possem; quam culpam nimis saepe ab iis commissam esse, ex collatione eorumdem Codicum, quos illi ante oculos habuerant, abunde intellexi. *c*) Scilicet, quamquam ad seligendas ex utroque Codice lectiones, quas in contextum reciperent, probatum plerumque iudicium adhiberunt; *d*) tamen incredibile est, quam multis in locis, in quibus differebant Codicum lectiones, operam dedisse videantur, ut eam seligerent lectionem *Appiano*que tribuerent, quae perspicue falsa ac corrupta erat, posthabitâ ac ne in *Indice* quidem *variarum Lectionum* indicatâ alterâ, quae vel citra omnem dubitationem tamquam vera in contextum recipienda fuerat, vel quae verae lectionis vestigia saltem clarissima ostendebat. Saepe etiam *ab utriusque exemplaris consentiente* atque proba *scriptura*, sive consilio, sive casu, temere certe ac praeter rationem, discessum est. *e*)

utriusque Codicis consensu in *vulgatum* contextum receptae sunt, supra cap. I. §. III. & IV. a nobis adlata sunt; alia nonnulla eiusdem generis deinceps Cap. IV. ubi de *Augustano* Codice dicetur, breviter commemorabuntur. En ex magno numero pauca quaedam eiusmodi locorum specimina, in quibus *corrupta alterius Msti lectio* nullo negotio *ex altero* potuerat *emendari*; aut ubi ab *utriusque Cod.* proba lectione *temere discessum est.*

Histor. Lybic. pag. 13. b. lectio mente cassa, ἐλχίζετο ἐς τὰς ἄλλας τροφὰς, ex *R. a.* expressa est. Veram lectionem offerebat *R. b.* ἐλῃίζετο ἐς τὰς τροφάς: *commeatus caussa praedas agebat, commeatum ex praeda sibi comparabat.*

Ibid. pag. 19. a. Ναύαρχον . . ὁρμῶντα περὶ τὴν Ἀπόλλωνος ἄκραν. *R. b.* ὁρμοῦντα dabat: quam scripturam *Henr. Stephanus* ex ingenio recepit. Commutandis inter se duobus illis verbis, ὁρμᾶν & ὁρμεῖν, saepius halucinati sunt Editores nostri.

Ibid. p. 22. d. Οὕτω μὲν οἱ διετετάχατο τῷ Σκιπίωνι. Nomen πεζοὶ, quod post οἱ excidit, suppeditare poterat idem *R. b.*

Ibid. p. 59. a. eo loco, cuius emendationem in *Exercit.* p. 49 sq. proposuimus, pro vitioso κοινὸς, *R. b.* perspicue κυνὸς habet, atque eodem modo in *R. a.* ex κοινὸς emendatum est.

Histor. Mithrid. p. 180. d. Πολλὰ καὶ αὐτῆς Ἰταλίας, ὅσα . . πολεμεῖν νῦν πόλεμον ἄπιστον. Illud πολεμεῖν in edit. *Paris.*

§. V. *De Codice Manuscripto Appiani Mediceo, itemque de Veneto SS. Ioh. & Pauli.*

Exstant praeterea *in Italia* duo manuscripta *Appiani* exemplaria, alterum *Florentiae*, alterum *Venetiis*, omnia eadem, quae *Parisienses* Codices habent, eâdem prorsus se-

operarum erratum est, pro quo recte *Henr. Stephanus* πολεμεῖ posuit. Posteriora verba *Candidus* pag. 648. h. m. convertens: *indesinente vobiscum proelio decertant*, satis declarat, se in suo exemplari quidvis potius, quam ἄπιστον legisse. *Augustanus*: πολεμεῖ νῦν ὑμῖν πόλεμον ἀσπιστον. Bene quidem, quod ὑμῖν inserat; sed postrema vox ex *R. b.* emendanda: πόλεμον ἀσπείστον, *irreconciliabile bellum*, *nullas amplius* σπονδὰς *admittens*. Eadem voce & alibi, & hoc ipso libro *Mithrid.* pag. 217. c. usus est idem Appianus.

Civil. IV. p. 592. a. ἀδελφοί τε καὶ θεῖοι προγραφέντων, operarum vitio expressum poterat videri; ni ex *R. b.* receptum viderem. Recte vero *R. a.* προγραφόντων, *proscribentium*: conf. *Nostrum*, p. 595. d.

Ibid. p. 615. b. Proscriptus aliquis clam in Urbem ad suos redire tentans, *haud procul a porta cum abesset, vidit armatorum cohortem procurrere*, καὶ πρὸς τὸ σύγκριμα τοῦ τόπου καταπλαγεὶς, συγκεκρύφθαι . . . . ἐν τάφῳ. Sic ex *R. a.* editum. At, pro συγκεκρύφθαι, verum indicare potuerat *R. b.* qui συνεκρύφθαι dat, ex συνεκρύφθη leviuscule corruptum. Pro σύγκριμα, *Aug.* συγκύρμα: unde συγκύρημα scripsisse *Appianum* intellexeram, quum eamdem denique scripturam in *R. b.* perspicue expressam invenirem. Συγκύρημα autem non simpliciter est *casus* quidam, aut *id quod accidit*; sed *momentum* aut *circumstantia*, ut vulgo dicimus, *cum alia re concurrens, ad eam rem de qua agitur accedens.* Conf. *Nostrum* in *Prooem.* p. VIII. a. (Edit. *Toll.* p. 10 *med.*)

Ibid. p. 634. d. In Xanthi obsidione quidam adnexos *restibus uncos eiaculabantur in moenia, ac quoties uncus aliquis infixus haereret*, ἐς αὐτοὺς ἀνίμων. Recte *R. a.* ἑαυτοὺς, *se ipsos sursum trahebant.* Ea quidem lectio ad calcem edit. *Paris.* adnotata est.

Ibid. pag. 653. a. ἐσέπεμψε λόχους ὀρθρίους. Sic male ex *R. b.* editum, neglecta vera lectione ὀρθίους, quam offerebat *R. a.* 'Ορθίους λόχους esse *agmen longis ordinibus, exigua seriatum*

rie continentia. *Florentino-Medicei* Codicis, qui seculo XV. scriptus perhibetur, notitia satis ampla in MONTEFALCONII *Bibliotheca Bibliothecarum manuscriptorum f)* reperitur; pleniorem etiam amplioremque BANDINIUS V. Cl. in *Catalogo Codicum Graecorum Bibliothecae Laurentianae* de-

latitudine, *procedens*, Tactici docent; *Aelianus* c. 29. *Arrianus* cap. 36. Conf. *Suidam* voc. ὄρθιος & voc. ἐπικαίριος.

Ibid. p. 633. c. Xanthiorum urbs fossâ latissimâ altissimâque erat munitâ. Hanc fossam Brutus ἔχων βιαζόμενος. Sic sine sensu verba ex *R. a.* expressa. Quam promtum fuerat, ἔχοῦ ex *R. b.* reponere! sic omnia plana fuissent. *Fossam illam valle cinxit Brutus.* Quo opere incredibili celeritate perfecto, iam Xanthii, ut mox *Appianus* declarat, obsidione clausi tenebantur. Sed & saepe alias verbum illud χοῦν fefellit Editores nostros. Eodem Libro, pag. 624. *b.* καὶ δεδιὼς (scil. Cassius ad Laodiceam) μὴ αὐτὸν ὁ Δολοβέλλας διαφύγοι, τὸν ἰσθμὸν ἔχων, διστάδιον ὄντα. Ibi *neuter Codex* mendosam istam scripturam praeferebat; sed illud sensu cassum ἔχων in locum parcius detorti ἔχον, quod erat in *R. b.* substituere maluerunt Editores, quam alterius Codicis *R. a.* perspicuam ac verissimam lectionem, ἔχου, adoptare. Alibi (*Pun.* pag. 74. e.) iterum vitiose ἔχον pro ἔχου, consentientibus quidem mstis expressum est; sed mox eodem loco, ubi pro ἔχου δὲ uterque Codex alio errore ἔχει δὲ habet, illud in ὥρισε mutaverunt Editores.

Civil. V. p. 693. e. Codex *R. a.* recte ἐπειρώμην habebat; *R. b.* levi errore ἐπιρώμην, ex quo praeter omnem rationem ἐπὶ Ῥώμην editum est.

Ibid. p. 720. a. Recte *uterque Regius* ἀνεδήσατο, id est, *captam navim religavit*; id perperam in ἀνεδύσατο mutatum est. *Eadem pag.* d. Πομπηΐον ἐπὶ Μεσσήνην κατειλήφει. At *uterque Reg.* recte περὶ dabat. Iterum p. 735. a. ἐπὶ δείλην ἑσπέραν: ubi *uterque Mstus liber* recte περὶ exhibebat. Idem vitium saepe aliàs commissum est. Sed huiusmodi exemplorum copia, non solum eorum, ubi ex *altero Codice* emendari prava *alterius Codicis* scriptura potuerat, verum etiam ubi in locum *probae* scripturae, in quam *uterque Codex* consentiebat, pravam posuerunt *Parisienses Editores*, iusti libri in molem posset cumulari. Plura autem hoc loco colligere, nec instituti nostri ratio postulat, nec libelli modus concedit.

f) Tom. I. pag. 377.

dit. *g*) Alterius exemplaris, quod & ipsum seculo XV. (sub finem eius seculi) a *Caesare Stratego* scriptum est, & *Venetiis* in *Bibliotheca Dominicanorum SS. Iohannis & Pauli* servatur, MONTEFALCONIUS in *Palaeographia graeca* meminit; *h*) sed eiusdem curatiorem paulo notitiam studio ac benevolentiae eruditi Iuvenis *Iohannis Pauli* BLESSING, Ulmensis, qui Venetiis hodie commoratur, acceptam refero. *i*) Ex *Mediceo* Codice, pro sua humanitate & literas iuvandi studio, Cel. BANDINIUS *Prooemium Appiani* & paginas aliquot ex Libro III. *de Bellis Civilibus*; *k*) ex *Veneto* Codice BLESSINGIUS idem *Prooemium Appiani*, cum *impresso* exemplari collatum, mecum communicavit. Quorum ex locorum collatione intellexi, emendatiores quidem paulo *Parisiensibus* esse *Italicos* illos Codices; *l*) caeterum in plerisque cum eisdem convenire, atque ad eamdem cum his familiam esse referendos. Quum *Fonteblandensis* Codex *Florentiâ* olim fuerit a *Medicis* Lutetiam transmissus, *Colbertinus* autem *Venetiis* eodem pervenerit; cui rei illud accedit, quod uterque *Italicus* Codex paulo vetustior sit utroque *Parisiensi*; suspicatus eram, ex *Mediceo* fortasse *Fonteblandensem*, ex *Veneto SS. Ioh. & Pauli Colbertinum* fuisse transscriptum: sed ex collationum spe-

g) Tom. II. col. 659 sqq.

h) Pag. 82. Conf. ib. p. 96.

i) Ab hoc, ut cum ea in re, tum in aliis, bene de *Appiano* nostro vellet mereri, impetravit Vir mihi antiqua amicitia ac fide coniunctissimus *Christ. Fridr.* SCHNURRER, in Acad. Tubing. Graecae & orientalium linguarum Professor, cuius olim auditor *Blessingius* fuerat.

k) Is locus est, *Civil.* III. p. 569. c. d. usque ad p. 572. b. narrationem pugnae Hirtii ac Pansae cum Antonio inter Mutinam atque Bononiam complectens. Eumdem locum simul ex alio *Mediceo* Codice, qui non nisi tres posteriores libros *de Bellis civil.* complectitur, nostri caussâ, ut neque illius Codicis specimine careremus, idem Vir doctissimus conferendum curavit.

l) Inter probas tamen lectiones, quas ex illis Codicibus enotatas reperi, nulla est, quam non eamdem, cum larga aliarum probatarum lectionum segete, suppeditet *Augustanum* exemplar.

ciminibus, quas ex illis nactus sum, nihil certi de ea re adhuc quidem audeo definire.

CAPUT III.

De Editionibus ac Codd. Mss. singulorum quorumdam Appiani librorum, aut ex scriptis eius Excerptorum.

§. I. *HISPANICA & HANNIBALICA Appiani Historia, ab HENR. STEPHANO primum edita.*

Praeter alios *Historiarum Appiani* libros iamdiu deperditos, *Parisiensis* illa Editio (cum Regiis Codicibus & omnibus, quotquot hodie exstant, quae reliquos Appiani Libros continent, manuscriptis exemplaribus) caret *Libro Iberico* atque *Hannibalico*: quorum alter exsequebatur historiam rerum a Romanis in Hispania gestarum; alter belli ab Hannibale in ipsa Italia Romanis illati historiam exponebat. Duo illi libri primum ab HENR. STEPHANO, *Roberti* filio, An. MDLVII. in forma *octava* in lucem editi atque *Historiis ex Ctesia, Agatharchide & Memnone excerptis* subiecti sunt. *m*) Exemplar mstum, ex quo illos libros edidit Stephanus, ita mendosum misereque depravatum erat, ut de illo emendando atque de editione eorum Librorum ex illo Ms. adornanda diu prorsus desperaverit Editor. *n*) Tandem vero pertinaci studio ac labore, va-

m) Ἐκ τῶν Κτησίου, Ἀγαθαρχίδου, Μέμνονος, ἱστορικῶν ἐκλογαί. Ἀππιανοῦ Ἰβηρικὴ καὶ Ἀννιβαϊκή. *Ex Ctesia, Agatharchide, Memnone excerptae historiae. Appiani Iberica. Item, de gestis Annibalis. Omnia nunc primum edita. Cum Henr. Stephani castigationibus.* Ex officina Henr. Stephani Parisiensis typographi. An. M. D. LVII. Idem libellus, an. 1594. eadem forma *octava* recusus prodiit.

n) Multis atque gravibus verbis miseram conditionem illius exemplaris depinxit *Stephanus* in *Praefatione* huius editionis; atque iterum in fine *Castigationum* libello subiectarum p. 235. *Quaecumque*, inquit, *corrumpendae scripturae ratio ab ullo homine fingi aut excogitari potest, a nostro librario nequaquam praetermissam fuisse existimato.*

ria *Appiani* loca inter se conferendo, reliquisque criticae artis praesidiis adhibitis, effecit, ut satis emendatos eosdem libros, quoad quidem sine melioris cuiusdam Codicis subsidio fieri poterat, ederet. Potiorum ex iis emendationibus, quas graeco contextui adtulit Stephanus, rationem ipse reddidit in *Castigationibus*, quas ad calcem libelli adiecit, in quibus iisdem aliorum quorumdam locorum emendationem ex coniectura proposuit. Sed sexcenta praeterea (quod in fine earumdem *Castigationum* profitetur) in contextu emendavit errata, de quorum singulis & valde longum ac taediosum & supervacaneum ei visum erat mentionem facere.

§. II. *Subsidia ad emendationem istorum Librorum quaerenda. Codices Vaticani, & Mediceus.*

Quamquam illo *Henr. Stephani* studio effectum est, ut minus vitiose editi sint hi *duo Appiani Libri*, quam illi, qui *Car. Stephani* editione continebantur; largam tamen emendationum messem, ex earum etiam numero, quae citra melioris codicis subsidium, ex sola criticae artis ratione, his iisdem Libris adferri possint, futuri editoris sive diligentiae sive ingenio reliquam fecit *H. Stephanus.* Quo accedit, quod ea loca, quorum ad emendationem necesse fuerat aliorum veterum Scriptorum loca conferre, plane intacta Stephanus reliquerit. Sed quoniam in denuo edendis libris, ex tam depravato codice primum vulgatis,

o) Video quidem, *Caelium Secundum Curionem*, qui Basileae an. 1554. *Gelenii* novam versionem Latinam Appiani edidit, Graecum exemplar habuisse *Hispanicae* Appiani historiae, cuius Latinam versionem versioni *Gelenii* adiecit; sed quorsum illud pervenerit exemplar, multum licet passim percontatus, non potui comperire.

p) Tom. II. col. 685. Est Codex XXVI. Plutei LXX.

q) Huius atque reliquorum *Vaticanorum* Appiani Codicum notitiam Cel. BANDINII humanitati me debere, iam supra monui cap. I. §. V. Sunt autem, praeter hunc, *Codices Palatino-Vaticani* LI, LXI. & LXX, eosdem Appiani libros continentes, sed

haud postrema novi editoris cura haec esse debet, ut meliora circumspiciat Mssta exemplaria, e quibus tutius, quam ex coniectura, emaculari corruptus textus possit; minime posthabendum illud subsidium duxi. Ac cis Alpes quidem nullum vestigium manuscripti cuiusquam Codicis, qui quidem hodie exstet, quo duo illi Appiani libri contineantur, deprehendere mihi contigit. *o*) Sed *Florentiae* in *Medicea* Bibliotheca servari Codicem membranaceum, seculo XV. nitide scriptum, qui eosdem libros complectitur, ex BANDINII *Catalogo* illius Bibliothecae constat. *p*) *Romae* item, in *Vaticana* Bibliotheca, praeter recentiores nonnullos ac minoris momenti Codices, qui in *Palatino-Vaticana* servantur, est *Codex Vaticanus CXLI*, membranaceus, Seculo XIII. conscriptus, qui *Appiani Prooemium*, eiusdemque historiam *IBERICAM s. Hispanicam*, *HANNIBALICAM*, & *Punicam* continet. *q*) Ex illo *Vaticano* antiquo exemplari *Varietatem Lectionum* diligentia doctorum Adolescentium ADLERI BIRCHIIque, quorum promptissimum de *Appiano* nostro bene merendi studium iam supra *r*) laudavi, enotatam propediem exspecto. *s*)

§. III. *Excerpta ex Appiano de Legationibus. Bavaricum Exemplar Ms. illorum Excerptorum.*

Anno M. D. LXXXII. Antwerpiae ex officina Plantini inter *Excerpta de Legationibus* ex Polybio aliisque scripto-

ii seculo demum XVII. satis negligenter scripti. Est denique alius, *Ottobono-Vaticanus*, num. XLV. seculo XVI. haud male descriptus.

r) Vide Cap. I. §. V.

s) Illam ex antiquissimo exemplari, quod quidem de ulla parte Historiarum Appiani hodie superesse constat, excerptam lectionum Varietatem ubi obtinuero; tum vero cognoscam, opus-ne etiam tum futurum sit, ut eiusdem, quem saepius iam officii ac honoris caussa nominavi, BANDINII V. Cl. benevolentia abutar, qui exemplaris *Medicei* collationem se ad me, si ita videretur, transmittendam curaturum esse, mihi recepit. --- [* De *Vaticani* codicis collatione vide Praefationem nostram ad

ribus selecta, similia *Excerpta ex Appiani novem prioribus Libris*, quorum librorum plerique interciderunt, ex *Fulvii Ursini* Bibliotheca, cum eiusdem URSINI *Notis*, in lucem prodierunt. *t*) Illa Excerpta, quae ad hunc diem nulli Editioni Appiani adiecta sunt, minime negligenda arbitror novo illius Scriptoris editori. Quorum in Excerptorum editione *Ursinus*, quum nonnisi uno eoque non satis emendato usus esset codice, multas quidem exemplaris sui mendas erudite ac feliciter sustulit, emendationumque suarum in *Notis* adiectis saepius reddidit rationem. Sed multos etiam errores intactos reliquit; multa item sic mutavit, ut vehementer dolendum sit, quod ipsam exemplaris manuscripti lectionem, quam mutandam putaverat, saepius non indicaverit lectoribus, quo possent ipsi per se iudicare, opusne omnino mutatione aliqua fuerit? aut anne commodior forte alia veriorque corrupto loco emendatio fuerit adferenda? Quo maiori studio equidem occasionem anquisivi, *Excerpta* illa ad vetusti alicuius *Codicis manuscripti* fidem, si quis hodie exstaret, conferendi: neque irritum fore illud meum studium confido. Nam cum in SE-

Appian. p. XXVIII. De BANDINII collatione, quam dein nactus sum, eorumdem Appiani librorum cum *Mediceo codice*, dixi in eadem Praefatione p. XXII seq.]

t) De illis *Excerptis* dixi in *Exercitat.* Sect. IV. §. V.

u) In *Catalogo Graecorum manuscriptorum Codicum Bibliothecae Serenissimi Bavariae Ducis* pag. 75. num. CCIV. his verbis Codex ille commemoratur: *De Legationibus variarum gentium ad Romanos, ex diversis Historicis, Arriano, Appiano, Malchio Rhetore Philadelphiorum, & aliis. Chart. fol.* Eiusdem mentionem fecit *Montfaucon* in *Biblioth. Biblioth.* Tom. I. p. 591. Idem videtur Codex esse, e quo *Eclogas de Legationibus*, post *Ursinum*, edidit *Dav. Hoeschelius*, omissis illis quae ab *Ursino* iam edita fuerant. *Hoeschelius* certe in Praefatione declarat, illas suas *Eclogas* partim ex Serenissimi Maximiliani Boiorum Ducis Bibliotheca in lucem a se esse protractas. -- [* De illo *Bavarico Codice manuscripto Excerptorum de Legationibus*, (qui mox deinde ipsius Seren. Bavariae Electoris tunc imperantis iussu ad me transmissus est, dixi in Praefat. ad Appian. p. XXX - XXXII. & paulo

RENISSIMI ELECTORIS AC DUCIS BAVARIAE Bibliotheca *Monachii* exstet manuscriptum Exemplar, quo illa ipsa, de quibus quaerimus, *ex Appiano Excerpta* continentur; *u*) eius Codicis usum gratiose mihi concessum iri, spes mihi certa ostensa est.

§. IV. *Illyrica Appiani Historia.*

Exeunte seculo XVI. an. M. D. IC. Augustae Vindelicorum DAVIDES HOESCHELIUS *Illyricam* Appiani historiam ex eodem Codice msto Bibliothecae Augustanae, cuius usura nobis concessa est, *Graece* primus integram edidit. *x*) Satis emendate hic liber ex optimo illo Codice edi poterat. Sed & in hocce libello me iuvit, quod *Illud ipsum Exemplar*, ex quo editus est, cum *Impresso* licuit conferre. Caeterum quum vel sic loca in eodem libro nonnulla parum sana occurrant, quibus medicinam ex aliorum Codicum collatione adferri posse speravi, misi ad eumdem, quem supra (Cap. II. §. 5.) laudavi, BLESSINGIUM *Venetias* exemplum huius libelli manu mea ex Hoescheliana editione descriptum; quod exemplum ille, cum *Codice msto Bibliothecae S. Marci y*) ipsius studio collatum,

etiam uberius in Praefatione ad Polybium, Tomo II. editionis nostrae Polybii, p. XXIV - XXVII. Eiusdem etiam Codicis paulo superius mentionem feci in *Exercitat. in Appianum*, Sect. V. num. III. in his quae ad not. *h*. nunc primum adiecta sunt, p. 48.]

x) *Appiani Sophistae Alexandrini Illyrica, quorum hactenus non nisi fragmentum exstabat, e Codd. Mss. Reipubl. Augustanae a Dav. Hoeschelio Aug. Graece nunc primum edita. Aug. Vindel.* MDIC. Libellus non amplius novem foliis in forma *quarta* constans. Quod autem *Codd. Mss.* in multitudinis numero dicat *Hoeschelius*, id non ita interpretandum, tamquam pluribus huius libri exemplaribus Mss. usus sit; nihil aliud nisi hoc dicit, ex *Bibliotheca* CODICUM MANUSCRIPTORUM *Reip. Augustanae* illum libellum esse a se editum.

y) De illo Codice, qui cum *Augustano* potissimum exemplari convenire videtur, *cap. IV.* §. 4. ubi de *Augustano* agam, paucis monebo.

propediem ad me rediturum esse nuperrime mihi significavit. z) Eiusdemque libri collationem cum alterutro ex *Vaticanis Msstis* se nostri caussa instituturum BIRCHIUS recepit.

§. V. *Excerpta Peiresciana ex Appiano.*

De *Excerptis* περὶ Ἀρετῆς καὶ Κακίας, quae ex APPIANI *novem prioribus Libris* ab HENR. VALESIO, cum Polybii aliorumque Scriptorum de eodem argumento Fragmentis, *Parisiis* An. MDCXXXIV. ex *Codice Peiresciano*, adiecta *Latina* versione *Valesiique Adnotationibus*, edita sunt, nihil habeo potissimum quod hoc loco commemorem. a) Adcurate atque emendate *Excerpta* illa a *Valesio* sunt edita; ac ubi ab Exemplaris manuscripti scriptura discessit Editor, ibi vel in margine vel in Adnotationibus lectionem Exemplaris indicavit. Quorsum evaserit ipse *Peirescianus Codex*, nec satis scio; nec illum, quoniam tam adcuratum Editorem nactus est, admodum requiro. Alium antiquum manuscriptum codicem, quo eadem Excerpta contineantur, non memini in ulla Codicum msstorum recensione memoratum legere.

z) In eo labore, nostri caussa suscepto, quum *Marcianae* Bibliothecae doctissimi Custodis, Col. Abb. IACOBI MORELLI, nec non VILLOISONII Viri Clar. consiliis atque opera mirifice se adiutum praedicet *Blessingius*; eo nomine Viris humanissimis nos gratissima illius promeriti memoria obstrictos publice profitemur. -- [* Nec vero in *Illyrici libelli* cum *Veneto* illo *codice* collatione substiterunt BLESSINGII in Appianum nostrum merita: sed eiusdem diligentissimi Viri benefico deinde *reliquorum* etiam *Appiani librorum*, eodem Codice comprehensorum, cum impresso Appiani exemplo Collatio ad me transmissa est. De quo in Praefat. ad Appian. pag. xx. dixi. Sed & WYTTENBACHII, Viri clarissimi, in Appiani *Historiam Illyricam* a nobis editam singulare meritum exstitit; quod grata mente praedicavi cum in introitu Adnotationum in eumdem libellum, Vol. III. nostrae editionis, pag. 660 seq. tum in Praef. ad Appianum, p. xxix.]

a) De iisdem *Excerptis Peirescianis* in *Exercit.* in *Appianum*, Sect. IV. §. v. dictum est. -- [* De iisdem conferri potest Praefatio

§. VI. *Excerpta ex Syriaca Appiani Historia.*

Lectiones ex GEORGII GEMISTI f. PLETHONIS *Excerpto ex Syriaca Appiani Historia* ab erudito L. B. DE LOCELLA ex *duobus Codicibus Msstis Bibliothecae Caesareae Vindobonensis* ad me esse transmissas, iam in *Exercitationibus* dixi. *b*) In illis plurimae sunt Lectiones, quibus emendationes eae, quas ex *Augustano* Codice enotaveram, confirmantur; nonnullae etiam citra dubium non minus probae, & *Appiano* restituendae, quas in iis, quos equidem contuli, Codicibus non deprehendi. *c*)

§. VII. *Regius Codex, ex Appiani Libris de Bellis Civil. nonnulla continens.*

Codex Regius Graecus MDCXLII. seculo XVto nitide atque adcurate exaratus, praeter plura Xenophontis, Platonis, aliorumque veterum Scriptorum opera, continet *Appiani* nonnulla: scilicet *Comparationem Iulii Caesaris cum Alexandro M.* quae Librum secundum *de Bellis Civilibus*

nostra ad Polybium, Tomo secundo Historiarum Polybii praefixa, pag. xxvii seq.]

b) Sect. IV. §. VIII. pag. 42. In Codice *Regio* MMLXXX. exhiberi *Excerpta ex Appiani Syriacis*, monetur in Catalogo Codicum Msstorum Bibliothecae Regiae. Ea *Excerpta* non dubito esse eadem, quae sunt a *Plethone* confecta. Eorumdem *Excerptorum* exemplum exhibet Codex CXXCIII. Bibliothecae *Bavaricae*.

c) Ex his eam lectionem hoc loco liceat commemorare, quam ad pag. 99. e. habet *Pletho*; ubi pro vitioso Φωκίδα recte Φώκαιαν legit. Monuerat *Wesselingius*, Vir doctissimus, ad Diodorum Sic. Tom. I. pag. 623. *PHOCIDEM & PHOCAEAM ab Appiano confundi:* sed illum *librariorum*, non *Appiani*, errorem esse, *Plethonis* hoc *Excerptum* docet: caeterum & *vulgati* Appiani libri idem iam docere potuerant, in quibus paulo deinceps pag. 102. b. Φώκαια recte expressum est. -- [* Eadem *Plethonis Excerpta* deinde etiam cum *Codice Bibliothecae Leidensis* nostram in gratiam a WYTTENBACHIO Viro clariss. esse collata, in Praefat. ad Appian. pag. xxx. cum ea qua par erat grati animi significatione commemoravi.]

claudit; *d*) & *Librum quartum de Bellis Civilibus*, non quidem integrum, (ut in *Catal. Biblioth. Reg.* proditum est) sed ne dimidium quidem; scilicet *Historiam potissimum proscriptionis a Triumviris, Antonio, Octaviano Lepidoque, editae e*). Atque illa etiam *Appianea*, liberalissime mecum ex *Regia Bibliotheca* communicato illo *Codice*, cum *Impressis* conferre mihi licuit; neque me operae in illam collationem impensae ullo modo debuit poenitere. *f*) Hunc Codicem, ubi ad eum provocare occasio dabitur, literis *R. c.* designabo.

CAPUT IV.

De duabus posterioribus Appiani Editionibus, & de Codice Ms. Augustano novae Editionis praecipuo subsidio.

§. I. *Henr. Stephani Editio Appiani, cum Gelenii Latina versione, ipsiusque Stephani Adnotationibus.*

Quadragesimo anno post quam Graece primum in lucem editus esset *Appianus*, Parisiensem illam patris patruique sui

d) Illi Fragmento haec inscriptio praefixa est: *Παρεκβολὴ ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Ἀππιανοῦ, οὗ ἡ ἐπιγραφὴ, Ῥωμαϊκῶν ιε', Ἐμφυλίων β'. Σύγκρισις Ἀλεξάνδρου καὶ Καίσαρος.* Eadem *Comparatio* etiam in Codice MDCLXXII. una cum pluribus *Plutarchi* scriptis continetur. Mirum vero est, quum PLUTARCHI *Comparatio Alexandri & Caesaris* interciderit, hanc APPIANI *Comparationem* non solum inter reliqua huius auctoris scripta, sed & separatim passim, esse conservatam. Ea autem ubique *Appiano* nostro tribuitur; neque cuiquam in mentem venisse reperio, ut eamdem *Plutarcho* auctori vellet vindicare; & si quis in eam incideret cogitationem, erroris facile posset convinci.

e) Incipit ab ipso libri quarti initio, ac definit in verbis *καὶ περὶ Σικελίαν Πομπηΐου.* pag. 619. e.

f) Cum probatas plurimas Codicis *Augustani* lectiones eiusdem *Regii* Codicis auctoritate confirmatas deprehendi, tum alias nonnullas in eodem *Emendationes* inveni, quas nullus alius, quem vidi, Codex dabat. Velut p. 619. a. in lamentabili illa Lepidi oratione, pro *κάτω δέ εἰμι τῶν προγραφέντων*, quod

editionem repetiit HENR. STEPHANUS, &, quas seorsim iam olim iuvenis ipse ediderat, *Hispanicam atque Hannibalicam Appiani Historiam*, Latinamque totius operis interpretationem adiecit. *Genevae* altera haec Appiani editio, *an. MDXCII. in fol.* excusa est. Eis *Appiani libris*, quos *Parisiensis* complexa erat editio, *Latinam Versionem* illam, antiquâ longe doctiorem & accuratiorem elegantioremque, quam SIGISM. GELENIUS *g*) paucis post annis quam Parisiis prodiisset Graecus Appianus confecerat, addidit *Henricus Stephanus*. *Hispaniensem* atque *Hannibalicam* Historiam per *Franc. Beroaldum* in Latinum sermonem converti curavit. Graeco fragmento *Illyricae* Historiae antiquam *Petri Candidi* versionem integri illius libelli iunxit. Denique suas *Adnota-*

vitiose *August.* & *tres Regii* & *Candidus* (p. 287.) in contextu habent, in *tertii* huius *Regii* margine adnotata vera lectio est: γρ'. προγραφέντων. (conf. *Civil.* Lib. V. pag. 743. e.) Et mox ibidem, pro δεδεμένῳ, quod itidem reliqui omnes habent, in ipso contextu idem Codex *R. c.* exhibet δεομένῳ: recte; nam id quidem orationis series & structura requirit, quae h. m. intelligenda est, χάρισαί μοι, ἐγγυωμένῳ τὴν γυναῖκα ἀπαντήσειν ἐς Καίσαρα, ἢ δεομένῳ ἀπελθεῖν μετ' ἐκείνης. Probabile est autem, eo tempore sine singulari venia non licuisse Lepido Româ, nedum Italiâ, excedere.

g) *Sigism. Gelenius*, nobilis Bohemus, optimis literis a puero innutritus, quum florenti fortuna potuisset in patria uti, maluerat cum *Erasmo* vivere, atque Basileae sedes suas figere; ubi per triginta annos & amplius poliendis emendandisque antiquis auctoribus, qui ex *Frobeniana* officina in publicum emittebantur, operam suam tribuit. Is igitur cum has recens tunc editas *Appiani Romanas historias* in *Latinum* sermonem transferendas sumsisset, non servilis imperitique interpretis functus est vice; sed criticae artis usu diuturno pollens, ac cum Graecarum Romanarumque literarum, tum & historiarum potissimum Romanarum, haud vulgari cognitione imbutus, depravatis Graecis, quae in edito Appiano legebantur, medicam manum solerter atque caute adhibuit; infinita *Appiani* loca, misere in Graeco exemplari deformata, felicissime restituit; & in plerisque veram auctoris sententiam perspicuo ac terso sermone Latino expressit. Qua re effecit disertissimus interpres, ut, quamvis non omnia potuerit hariolari, atque etiam in eius-

stiones in quasdam Appiani historias, & in conciones per totum opus sparsas, h) adiecit.

§. II. *Conditio textus Appiani in hac H. Stephani Editione.*

Ad hanc adornandam alteram *Appiani* Editionem *nullius manuscripti Exemplaris subsidio* usus est *Henr. Stephanus*; quod eo magis mirari subit, cum, quod miserrime deformatum fuisse in superiori Editione nobilissimum Scriptorem non poterat ignorare, tum quod aliàs de sua *in conquirendis*

modi locis, quae satis sana erant, humani interdum aliquid passus sit, tamen dubitare possis, STEPHANI-ne, misere *deformatum Graecum* edentes *Appianum?* an GELENIUS *probatiorem* multo *Latinum* producens in lucem, *melius* de nobilissimo Scriptore *meruisse* censendus sit?

Latina illa *Gelenii versio*, post obitum *Gelenii* in lucem primum prodiit *Basileae, an. M. D. LIIII. in fol.* cura *Caelii Secundi Curionis*, qui & suam *Hispanicae* Appiani Historiae versionem, & *Candidi* versionem libri Illyrici addidit. Recusa est apud *Ant. Gryphium. M. D. LXXVI. in 16mo.*

Quum in *Epistola ad Amerbachium*, priori editioni praemissa, *Curio* dicat, *Rob. Stephani exemplari usum esse Gelenium*; putari possit, alterutrum eorum Codicum, quibus usus erat *Robertus Stephanus* (*Colbertinum* scil. *Codicem*, cuius possessor fortasse eo tempore *Stephanus* fuerat) fuisse cum *Gelenio* communicatum, ex eodemque codice plures ex illis Emendationibus, quas *Gelenius* corruptis Appiani locis in sua versione adtulit, fuisse ab interprete depromtas. Atque ego etiam in hanc eamdem veneram cogitationem; sed ut eam iterum repudiarem, cum aliae rationes mihi suaserunt, tum plane persuasit collatio plurium lectionum ex illo Codice cum versione *Gelenii* instituta. Nam quod si in illo, quem dico, Codice *Gelenius* v. c. in *Hist. Pun.* pag. 59. a. vidisset lectionem κοινὸς pro vitioso καινὸς, si in *Mithr.* pag. 180. d. vidisset πόλεμον ἄσπειστον pro ἄπιστον, si *Civil.* IV. pag. 633. c. vidisset ἔχον pro corrupto ἔχων, ut taceam plurimas alias eiusdem generis lectiones; dubitari non debet, quin eas probandas & in versione Latina fuisse sequendas praeclare visurus fuerit doctissimus ac sagacissimus ille interpres.

Quare ille *Rob. Stephani* Codex, quem *Curio* dixit, non alius

potissimum *veterum Codicum lectionibus cura ac diligentia* consueverit gloriari. *i*) Ac *Hispanicum* quidem & *Hannibalicum* Libros quod adtinet, quum in prima illorum Librorum editione pessima quaeque de lamentabili conditione exemplaris, quo ad illos edendos usus erat, dixisset; mirum sane videri debet, cur intra trigesimum quintum annum, ex quo illos primum ediderat, non operam dederit *Stephanus*, ut istam suam priorem editionem, priusquam eam repeteret, cum emendatiori aliquo exemplari, quod non

intelligendus erit, nisi exemplum aliquod *editionis Parisiensis*, quam *Roberti Stephani* auspiciis prodiisse noverat *Curio*. Quod *Gryphius* in fronte repetitae suae editionis *versionis Gelenianae* posuerit: *Appiani - - Libri XII. ex collatione Graecorum exemplarium restituti & emendati*; id, nisi unice ad fucum emtoribus faciendum a bibliopola adiectum est, non aliter intelligi debet, nisi quod interpres usus sit exemplo editionis Parisiensis, in qua editione procuranda duobus Graecis exemplaribus usi erant Editores.

h) In librum *Parthicum*, *Ibericum* & *Annibalicum*, perpetuae sunt *Henr. Stephani Adnotationes*; cum ex reliquis libris non nisi *Orationes*, passim in eis occurrentes, susceperit illustrandas. Quibus in Adnotationibus partim corrupta auctoris loca restituere studuit *H. Stephanus*, & ex his quidem non pauca satis etiam feliciter restituit; plurima autem pars earumdem adnotationum levioris est momenti, ac nonnisi in verbosiori quadam recensione & examine variae rationis versatur, qua in convertendis eis locis, de quibus agitur, usi sunt interpretes. Quod autem praeter librum *Ibericum* & *Annibalicum*, quos iam olim cum eisdem Adnotationibus ediderat, nunc etiam *Parthicum* illum librum, falso Scriptori nostro tributum, prae caeteris selegerit perpetuo commentario illustrandum; ea re quam parum bene de *Appiano* meritus sit *H. Stephanus*, immo quam parum digne egerit gravitate illa ac iudicio, quae a tam erudito ac perspicaci editore poterant exspectari, monui in *Exercitat.* in *Appian.* Sect. VI. §. 11. p. 55. & §. x. not. *ss*. p. 92.

i) Sic in Epistola ad Lectorem, priori editioni Thucydidis praemissa, *hoc tibi primum*, inquit, *persuade, me in conquirendis, more meo, veterum Codicum lectionibus curam ac diligentiam quantam potuerim maximam adhibuisse.*

difficile fuerat in Italia reperire, *k*) conferendam curarit; quo vidisset, quaenam ex emendationibus suis auctoritate meliorum Codicum confirmarentur, aut quaenam alia medicina posset eis locis, quos ipse sanare non potuerat, ex iisdem Codicibus adferri. Reliquos autem quod adtinet, *Appiani* libros, ex *Fonteblandensi* saltem atque altero *Parisiensi* Codice, quum saepe ac multum & Fonte Bliaudi & Parisiis versaretur *H. Stephanus*, ac multorum in illis locis doctorum virorum familiaritate uteretur, largam emendationum messem potuerat colligere, si tanti ei fuisset, emendatiorem *Appianum* edere. *l*) Neque vero idcirco nulla *eiusdem Stephani in Graecum Appiani contextum merita* exstare putanda sunt. Nam praeter Emendationes in Adnotationibus passim ex critica coniectura propositas, non solum operarum vitia, quae in Parisina editione commissa erant, haud pauca sustulit; verum etiam bene multas alias corruptas lectiones partim ex *Petri Candidi* versione, partim ex suo ingenio ac doctrina, sed plerumque praeeunte sagacissimo *Sigism. Gelenio*, feliciter emendavit; nonnullas

k) *Carolus Sigonius*, quo familiariter usus est *Henr. Stephanus*, & cui eidem ipsorum horum librorum priorem editionem inscripserat, ad *Livii* Lib. XXIII. cap. XL. scribit, se *Appiani historiam Annibalis manuscriptam* saepius apud Ludov. Beccatellum legisse.

l) Aliunde etiam fortasse potuerat *Henr. Stephanus*, si id curasset, subsidia *Appiano* suo, de quo mirifice iactat, quanta sint in eum *Stephanicae* stirpis merita, comparare. Certe *Dav. Hoeschelius*, sicut ex antiquo Aug. Codice Thucydidis *Excerpta Scholiorum, quae in aliis editionibus desiderabantur, cum variae Lectionis Adnotatione ad H. Stephanum miserat*, (vide HOESHELII *Catalog. Graecorum Codd. Mss. Bibl. Aug.* p. 45. num. LXXXVI. & *H. Stephani Epist.* ad *Lectorem*, posteriori Thucydidis editioni praemissam) sic vix dubium esse debet, quin idem Vir ad iuvandas Graecas literas miro candore atque studio semper paratus, si de consilio recudendi *Appiani* certior fuisset ab *H. Stephano* factus, lubens cum eo ex *Augustano* Codice non solum *Emendationes* in *Appianum*, sed & *Graecum* contextum libri *Illyrici*, fuerit communicaturus.

etiam probas lectiones, quas *Variarum Lectionum Index* ad calcem editionis *Parisiensis* exhibebat, in contextum recte reposuit. *m*) Sed iterum alia nonnulla, partim praeter rationem, partim plane infeliciter, ne indicatis quidem eis lectionibus quas locis suis moverat, mutavit. *n*) Tum vero non solum pleraque corrupta loca (prudenter id quidem, quoniam Codicum subsidio carebat) intacta reliquit, ne *Indice* quidem illo *variarum Lectionum*, e quo complura adhuc loca corrigi poterant, ex Parisiensi editione suae editioni adiecto; sed etiam *operarum errata*, quorum multa ex Paris. editione in suam propagavit, magno cumulo, longe maiori certe, quam sibi persuaderi facile patientur Stephanicarum editionum admiratores, auxit. *o*)

§. III. *Editio Amstelodamensis*, *Alexandri Tollii.*

Tertia editio, eademque *novissima* quam quidem ad hunc diem nactae sunt *Appiani* Romanae Historiae, *Amstelodami an. MDCLXX.* apud bibliopolas Ioh. a Waesberg & Ioh. a Sommeren, Graece & Latine, duabus partibus in forma *octava* prodiit. Ea editio ex *Henr. Stephani* editione ad ver-

m) Sic v. c. in *Hist. Pun.* pag. 1. a. *Henr. Stephanus* αὐτῆς pro αὐτοῖς, p. 3. b. τέλεσι pro πέλεσι, p. 3. d. ἀπείριτο pro ἀπήρυτο, p. 4. a. ἐπὶ Ῥωμαίους pro ἐπὶ Ῥωμαίοις, p. 9. d. ἐπιχαρσίας pro ἐπὶ καρδίας, p. 19. a. ὁρμοῦντα pro ὁρμῶντα, p. 24. d. ὅρμων pro ὅρμον, *Syr.* p. 115. b. Τολιστοβίους pro τοὺς ληστοβίους, quod *Civil.* I. p. 349. d. contra Codicum fidem in *Paris.* edit. positum erat, μύσει pro μίσει, & id genus plura alia recte reposuit.

n) Sic *Punic.* pag. 26. c. idem *H. Stephanus* Θεῶν pro Θέν. *Civ.* I. p. 349. a. συνερχόμενος pro στρατευόμενος, quod est in msstis & in edit. Paris. (conf. *Livius* II. 32.) *Ibid.* pag. 363. b. τῷ τε γὰρ δικάζειν pro τό τε &c. male posuit. Illud praeterea facile intelligitur, corruptas editionis *Parisiensis* lectiones ab *Henr. Stephano* saepe satis quidem docte aut ingeniose, sed ita, mutatas esse, ut alias venioresque emendationes suppeditare potuissent Mssti codices.

o) De operarum erratis, quorum non exiguus in hac *H. Stephani* editione numerus est, mox ad §. seq. verbulum adiiciam.

bum expressa est: nam quod in fronte libri *Alexander* quidam *Tollius p)* perhibetur utrumque *Textum multis in locis emendasse & correxisse*, id non aliter intelligendum videtur, nisi quod ei homini negotium plagularum ab operarum erratis purgandarum fuerit commissum. In quo munere, a bibliopolis ipsi imposito, ita fideliter versatus est *Tollius*, ut, quoniam Stephanicam editionem repetitam voluerant bibliopolae, longe plurima quoque ex eis, quae operarum errore in illa editione peccata erant, a quovis licet tirone facile corrigenda, summa religione conservaverit, *q)* atque ut eosdem Stephanicae editionis errores non nimis magnâ copiâ propriorum erratorum, quantum ego quidem animadverti, auxerit. Ceterum editioni huic accessere *Excerpta ex Appiano*, a *Valesio* olim edita, cum ipsius *Valesii Adnotationibus*; at nomen V*ALESII* adiicere, docereve Lectorem, quis primus ediderit illa *Excerpta*, aut quisnam auctor

p) Eum Traiectinum fuisse, fratrem *Iacobi* & *Cornelii Tolliorum*, Lugdunique Batav. Philosophiam esse professum, docet *Ioecherus* in *Lexico Eruditorum*. Nihil praeterea de illo homine memoriae proditum mihi licuit reperire.

q) Itaque ne *Parisiensem* quidem editionem consuluit, neque per se vidit, v. c. in *Prooem.* pag. III. b. (*Toll.* p. IV. lin. 5.) pro vitioso Εὐξείνων, Εὔξεινον; *Punic.* p. 21. b. (*Toll.* p. 33. l. 16. a fin.) pro φράξειν, φράζειν; *Syriac.* p. 89. b. (*Toll.* 146. 5.) pro Ἡγισιάνακτα, Ἡγησιάνακτα; pag. 90. a. (*Toll.* 146. l. 3. a fin.) pro ἀγοράς τε, ἀγορᾶς τε; p. 130. a. (*Toll.* 209. l. 12. a fin.) pro ἐμπλαθῆναι, ἐμπλασθῆναι; *Civil.* I. pag. 360. a. (*Toll.* 614. 19.) pro ἔρρηψαν, ἔρριψαν; p. 387. b. (*Toll.* 652. 7.) pro ἐπιδημοῦντο, ἐπιδημοῦντα; *Civil.* II. pag. 470. b. (*Toll.* 770. 9.) pro τὸν αὐτὸν ἀναπεισθέντων, τῶν αὐτ. ἀναπ. p. 503. c. (*Toll.* 819. 18.) pro ὑφ' ἀγνοίας, ὑπ' ἀγνοίας; pag. 550. c. (*Toll.* 894. 4.) pro ἀπιστουμένοις, ἀπιστουμένους; pag. 572. e. (*Toll.* 928 med.) pro ἐκπεπεξιόντα, οὐκ ἐπεξιόντα fuisse reponendum, sexcentaque eiusdem generis alia, corrigenda fuisse, quae, cum in *Parisiensi* editione recte essent posita, in *Henrici* demum *Stephani* officinâ corrupta sunt. In *Hist. Syriac.* edit. Henr. Steph. pag. 90. a. (*Toll.* 146. l. 4. a fin.) καὶ τῇ Ἑλλάδι pro ἐν τῇ Ἑλλάδι; & pag. 96. d. (*Toll.* 157. l. 11.

esset illarum *Adnotationum*, non dignatus est Batavus editor. *r*) Alia ex *Appiano Excerpta*, multo etiam uberiora, iam pridem ab URSINO fuisse edita; *Illyricamque Appiani* Historiam *integram* iam ante septuagesimum annum fuisse ab HOESCHELIO in lucem emissam; id quidem perinde ignotum & inauditum *novo* illi *Appiani editori* videtur fuisse. *s*) *Henr. Stephani Adnotationes* textui Appiani subiecit, eisque *selectas* alias, oppido paucas, addidit aliorum *doctorum Virorum*; quorum quidem nomina addere, ut sciret lector, cuiusnam Viri legeret adnotationem, non nisi rarissime consultum duxit *Tollius*. Eas autem adnotationes, si non omnes, plerasque saltem, partim ex *Palmerii Exercitationibus*, partim ex *Rutgersii variis Lectionibus*, partim ex *Ios. Scaligeri* scriptis, excerptas esse intellexi. De *subsidiis ad emendandum Graecum contextum comparandis* non magis solli-

a fin.) *μινομένων* pro *γενομένων*, erratorum editioni *Amstelodamensi* propriorum sunt specimina.

r) Conf. not. sq. *s*. in fine.

s) Post mutilum *Illyrici* libri exordium, cui, sicut in *H. Stephani* editione, *Petri Candidi versio latina* totius libri adiecta est, haec eadem ipsissima verba ex *Henr. Stephani* editione repetere non erubuit *Amstelodamensis* editor: *Graecum exemplar, Lector, unde Illyrica transtulit Interpres, nondum nacti sumus integrum; sed tantum eius fragmentum, quod & ipsum tibi exhibemus. Interea faciendum duximus, ut saltem versionem interpretis, qualiscumque ea esset, adiiceremus.* Longe melioris fideliorisque illius versionis *Illyricorum Appiani*, quae *Stephano Gradio* auctore quarto anno ante quam haec editio *Amstelodamensis* Appiani prodiret, in ipsa urbe *Amstelodamo* edita fuerat, ne mentionem quidem facere consultum duxit *Tollius*. Quod autem *Excerpta ex Appiano ab Ursino edita* adtinet, de illis homini illi unum tamen verbum saltem fando fuisse auditum reperio. Scilicet famâ acceperat *Tollius*, edita esse ex Appiano *Excerpta de Legationibus*; sed nimirum hoc praeterierat virum doctum, alia esse *Excerpta de Legationibus*, ab URSINO edita; alia *Excerpta περὶ Ἀρετῆς καὶ Κακίας*, a VALESIO in lucem emissa. Itaque illa cum his confundens, iisdem *Valesianis Excerptis*, quae Parti *alteri* Appiani sui adiecit, in ipsa *Inscriptione* illius *Partis*, nomen *Excerptorum de Legationibus* imposuit.

[redacted]

citus fuit novus editor, quam si nihil quidquam in eo genere desiderandum reliquisset *Stephanorum* diligentia.

§. IV. *Codex AUGUSTANUS, novae editionis Appiani praecipuum subsidium. Brevis notitia Codicis Veneti S. Marci.*

Augustanum Exemplar Manuscriptum, quo *praecipuo novae Appiani editionis subsidio*, ex Inclyti SENATUS REIPUBL. AUGUSTANAE indulgentia iam per octodecim menses ad hunc diem nobis licuit uti, non nimis quidem illud vetustum est, neque Seculo XVto multo esse antiquius pronunciare ausim. *t*) Est spissum volumen, eâ formâ quam *folio* adpellare consuevimus; charta bombycina, polita, nitidissima; scriptura perspicua, satis elegans, calamo, non penna, a Graeco homine exarata; rariora sunt scribendi compendia; literae passim maiusculae vel quadratae reliquis interspersae. *u*) Non ea ἀκριβείᾳ liber ille scriptus est, quin & incogitantiae & inscitiae librarii satis frequentia documenta in eo occurrant; immo nonnulla huius generis ita solennia illi homini fuerunt, ut nobis certo argumento esse possint, quae *probatae lectiones* aut quae *locorum mutilorum complementa* *x*) in eo Codice reperiuntur, ea sane

t) Videtur ex illo Codicum Graecorum numero esse, quos circa an. MDXLV. *Venetiis* de *Antonio Eparcho*, Episcopo Corcyraeo, octingentis ducatis emendos curavisse Ampl. Reipublicae Aug. Senatum, *Reiserus* refert in Epistola ad Duumviros Reipubl. Augustanae, *Indici Msstorum Bibliothecae Aug.* praefixa.

u) Sic saepe Θ pro ϑ, Δ pro δ, C pro σ vel ς, N pro ν positum est; saepissime & initio vocis & in medio & in fine υ per Y exprimitur. Praeterea pro litera β haud raro occurrit illa figura, inter μ & υ intermedia, quae saepe aliàs & librarios & editores Graecorum librorum in errorem induxit.

x) Emendationum quae sive mutilis, sive alia ratione corruptis locis *Appiani* ex *Msto Augustano* adferri possunt, iam supra (Cap. I. §. 3. 4.) plura quaedam specimina adlata sunt. Illis si alia nonnulla etiam hoc loco addidero, gratum fortasse lectoribus quibusdam fecero. Igitur in *Hist. Mithr.* pag. 215. e. in *Aug.* Cod. est, τῶνδε προαγόμενον ἐρῶν. *Ibid.* 216. b. καὶ ἐς Ῥώμην ἔπεμπε τοὺς συγγραφ. quod iam suspicatus erat *Car.*

non a librarii emendatione ingenioque esse profecta. Quo magis probatum emendatumque fuisse intelligitur illud exemplar, e quo *Augustanus* hic Codex descriptus est. Et quum innumeris probatissimis lectionibus differat idem *Augustanus* Codex a Codicibus *Parisiensibus*, cum quibus iisdem Parisiensibus mire consentiunt *Florentinus* & *Venetus SS. Ioh. & Pauli* & *Vaticanus Petri Candidi*; hinc adparet, ad *diversam* plane ab his *familiam* referendum esse *Augustanum* nostrum, & longe antiquius, certe emendatius fuisse exemplar, e quo *Augustanus* descriptus est, quam *communis* ille *fons*, e quo fluxerunt caetera omnia *Appiani* exemplaria, quae ad hunc diem supersunt. Sed dolendum est, ex superioribus etiam temporibus depravatas passim, aut mutilatas etiam fortasse, lectiones in *Augustanum* hunc Codicem, haud secus ac in caeteros recentiores Appiani codices, fuisse propagatas.

Augustanus ille Codex eadem omnia, quae erant in *Candidi* exemplari, exceptâ *Celtici* Libri Epitomâ, eâdemque serie cuncta, complectitur, a *Prooemio* Appiani & *Punica* historia usque ad *Illyricum* Librum, qui integer hoc volumine continetur, ipsumque volumen claudit. y) *Au-*

Stephanus. *Civil*. I. p. 379. a. διὰ φθόνον τὸ πλῆθος. *Civ*. II. pag. 443. b. ἀνεκάλυπτε, τὰς πληγὰς εἶναι ξενίας σύμβολον. *Civil*. IV. p. 611. d. καὶ ἐναυάρχησεν Ἀντωνίῳ, διαλλαγάς τε πολλάκις Ἀντωνίῳ καὶ Καίσαρι ἐς ἀλλ. ἐπεφθμ. *Ibid*. p. 634. c. μόλις ἐς τὴν ἀγορὰν ἐγγὺς οὖσαν διέδραμον. Κἀνταῦθα τῶν μὲν συμπλεκομένων σφίσι κρατοῦντες, τοξευόμενοι δὲ χαλεπῶς &c. Sed liber fuerit conscribendus, si omnia huiusmodi exsequi vellem; quae in nova *Appiani* editione suis locis singula exponentur.

y) Post librum *Punicum*, peculiari folio exhibetur Tabula Librorum hoc volumine comprehensorum, a Libro *Syriaco* usque ad *Illyricum*. Illud folium hanc habet inscriptionem:

Ἀππιανοῦ συγγραφέως, ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν βιβλίον δεύτερον.

Tum sequitur:

Πίναξ ἐναργὴς τοῦ παρόντος βιβλίου.

Ἀππιανοῦ ῥωμαϊκῶν ἱστοριῶν, Συριακή. ια. Ἴδε ἡ ἀρχή. Ἀντίοχος ὁ Σελεύκου τοῦ Ἀντιόχου, Σύρων καὶ Βαβυλωνίων.

[redacted]

gustano exemplari prae caeteris coniunctum atque adfinem esse *Venetum Codicem Bibliothecae S. Marci*; (cuius primam notitiam, cum serie librorum quos ille continet, VILLOISONII Viri Cel. benevolentiae debeo) ex *specimine Lectionum* illius Codicis e *Prooemio Appiani* a diligentissimo BLESSINGIO excerptarum, ad meque perhumaniter transmissarum, intellexi. z)

Τοῦ αὐτοῦ Ἀππιανοῦ ῥωμαϊκῶν Παρθικά. ιβʹ. ἧς ἡ ἀρχή, &c.
Τοῦ αὐτοῦ ῥωμαϊκῶν Μιθριδάτειος ιγʹ. &c.
Τοῦ αὐτοῦ Ἀππιανοῦ ῥωμαϊκῶν ιδʹ. Ἐμφυλίων πρώτη.

Et sic porro. Denique

Τοῦ αὐτοῦ ῥωμαικῶν ιδʹ. Ἰλλυρική. ἡ ἀρχή. Ἰλλυριοὺς Ἕλληνες ἡγοῦνται.

Ceterum duas *Adnotationes Anonymorum* de *XXII.* itemque de *selectis Appiani libris*, non nisi a recentiori manu huic volumini adiectas esse, iam in *Exercitat.* Sect. III. not. *d.* p. 16. monui.

z) Scriptus est ille Codex a *Gedeone* quodam, an. Chr. MCDXLI. — [* *Cuius integri codicis lectiones cum impresso Appiani exemplo collatas* ab eodem BLESSINGIO ad me deinde transmissas esse supra commemoravi, in fine notae z. ad Cap. III. §. 4.]

CONTENTORUM SUMMA.

III.
EMENDATIONES ET OBSERVATIONES IN SUIDAM. [*]

PRAEFATIO.

In copia ista varietateque & Fragmentorum ex Graecis Scriptoribus & Animadversionum ex antiquis Scholiastis collectarum, quas in Lexico suo complexus est SUIDAS, fieri non potuit, quin multa, multis de caussis, vario atque vario modo depravata in isto Graecarum literarum thesauro ad nostram aetatem pervenirent. Quare vix ullus est Editor Graeci cuiuspiam Scriptoris, qui quidem cum cura aliqua suum tractaverit auctorem, & adnotationibus eum illustraverit, quin, sicut subinde a Suida remedium corruptis auctoris locis paratum acceperit, sic rursus ea, quae apud Suidam deformata vulgo leguntur, sive ex melioribus veterum auctorum exemplaribus restituendi, sive ex certa vel probabili coniectura corrigendi invenerit occasionem. Alii etiam ex professo in emendandis erroribus,

[* Commentatio ista in duos olim fasciculos distributa prodiit *anno* MDCCLXXXIX, eo consilio scripta, (quod & titulus indicabat) ut *speciminis Academici loco* a duobus adolescentibus philosophiae & philologiae studiosis, *Phil. Iac. Heisch*, & *Ioh. Dan. Wagner*, nostro sub praesidio, prior Fasciculus d. XVII. Iunii, alter die sequente, in publico Academiae & civium Academicorum consessu defenderetur. Pauca exempla nudo hoc titulo, *Emendationes & Observationes in Suidam*, conscripsit *Iohannes Schweighaeuser, Graecar. & Orient. Liter. Prof. Argent.* eodem tempore exteras in regiones missa sunt.]

quibus obsitum est utilissimum Grammatici opus, laudabile atque fructuosum posuere studium. In his *Ludolphus Küsterus*, doctissimus Suidae editor, immortaliter utique de isto opere promeruit. Nostra aetate, *Iohannis Toupii*, viri & Graecarum literarum in primis peritissimi & *κριτικωτάτου*, eminuit in eodem genere cum exquisita diligentia, tum mira quaedam ac felicissima sagacitas. Nos illorum veluti coryphaeorum vestigia, quamquam non passibus aequis, tamen ut nostrarum patietur virium modulus, atque feret occasio, legentes; quae nobis, aliud quidem plerumque agentibus, in Suida occurrerunt, quae vel emendatione indigere vel animadversionem aliquam mereri visa sunt, sive brevibus commentationibus, sive paulo etiam longioribus quibusdam excursibus exposita, in lucem edere atque doctiorum subiicere iudicio, decrevimus. Caeterum quum in Poëtarum potissimum illustrandis Fragmentis versata sit Toupii industria; nostra haec opella intra eos maxime Suidae locos sese continebit, qui ad prosaicos Scriptores, & in his ad Historicos praesertim, pertinent: ac fere nonnisi ea comprehendet, quae vel olim in *Appiano*, vel nunc in expoliendo *Polybio* occupati, (cuius primum Volumen nuperrime in lucem emissum est, alterum propediem prodibit, tum reliqua quatuor iusto tempore sequentur) * per eorum occasionem Fragmentorum, quae ex istis Scriptoribus ducta apud Suidam leguntur, observavimus passim adnotavimusque. Scribebam mense Maio, MDCCLXXXIX.

[* Nec mora fuit: nec interquievit, quamvis difficillimis temporibus, nostra industria. Eodem adhuc anno alterum *Polybii* volumen in lucem emissum est: & sexto post anno absolutum erat bono cum Deo totum opus, octo aut novem voluminibus constans; quorum priores quatuor *Graeca Polybii cum Latina nostra versione*, quatuor aut quinque reliqua (nam octavum in duas Partes, iustae quaeque molis, distributum est) *Commentarios* nostros & *Indices* complectitur.]

I.

VOLUSIUS PROSCRIPTUS, ISIACI HABITU CELATUS EVADIT.

» 'ΑΓΕΙΡΕΙ. συνάγει. καὶ 'ΑΓΕΙΡΟΥΣΙ. 'Ο γὰρ τρόπος ἱερὸς » ἦν καὶ οὐδὲν ἐοικὼς τοῖς ἀγείρουσιν. καὶ αὖθις. 'Ο δὲ λα- » θεῖν θέλων, « &c. Istis Suidae verbis *Ludolphus Küsterus* hanc versionem adiecit: »'Αγείρει. Colligit. Et ἀγείρουσι. » Ille enim pecuniae colligendae mos sacer erat, & nullo » modo similis mendicantibus. Et rursus: *Ille vero latere* » *volens* « &c. Satis adparet, ad verbum 'ΑΓΕΙΡΟΥΣΙ desiderari interpretationem ἐπαιτοῦσι, προσαιτοῦσι, aut aliam in eamdem sententiam; sive quod ex librariorum culpa intercidit, sive quod ipse Lexicographus, (quod ei interdum usu venit) oblitus est eam adiicere. Scilicet, verbum ἀγείρειν, quod proprie *colligere* denotat, speciatim de *mendicantibus, stipemque petentibus & colligentibus* usurpari, docent ipsa exempla a Suida ad verbum ἀγείρουσι prolata; quibus alia addi possunt, ab Henrico Stephano in Graecae Linguae Thesauro ad idem verbum collecta. Quare etiam vocabulum ἀγύρτης, quod a verbo ἀγείρειν derivatum docent Grammatici, apud eumdem Suidam per πτωχὸς & ἐπαίτης, *a*) id est, *mendicus*, exponitur. Itaque quum proxime ante illa verba, de quibus dicere aggressi sumus, legantur haec alia: »'Αγείρας· ὁ χωλός. « Küsterus, cum Aemilio Porto, ὁ πτωχὸς pro ὁ χωλὸς legendum suspicatus erat. Quod tamen necesse non est. Potest enim 'Αγείρας ὁ χωλὸς, *claudus stipem petens, claudus mendicans*, esse exemplum e Graeco quodam auctore prolatum, ad eamdem significationem verbi ἀγείρειν pertinens, ad quam

a) Ibi quum vulgo coniuncta legantur verba ἐπαίτης φιλοκερδὴς, distinctione interposita separanda haec duo esse monuit Hemsterh. ad Lucian. Tom. I. p. 236.

pertinent duo illa quae sequuntur. Quorum in primo verbum ἀγείρειν de vulgari *mendico* usurpatur, qui opponitur ei, qui Dei vel Deae nomine stipem petit. ὁ γὰρ τρόπος ἱερὸς ἦν, καὶ οὐδὲν ἐοικὼς τοῖς ἀγείρουσιν. » Ille enim pe» cuniae colligendae mos sacer erat, & nullo modo similis » mendicantibus. « Verba ista Latina debuerant a Küstero ea forma literarum excudenda curari, quam *currentem* vel *Italicam* vulgo vocamus, qua constanter aliàs perquam commodo consilio uti consuevit hic Editor in interpretatione locorum ex veteribus Scriptoribus prolatorum; quo facilius aliorum auctorum verba ab eis, quae de suo adposuit Suidas, discernerent lectores. Sunt enim ista non ipsius Grammatici verba, ut Küsterus putasse videtur; sed sunt vetustioris cuiusdam auctoris, quae exempli loco a Suida proferuntur: quod & per se facile adparet, & confirmatur verbis καὶ αὖθις, quibus uti solet Grammaticus noster, ubi uni exemplo, ex auctore quodam adlato, aliud adiicit, sive eiusdem auctoris, sive etiam diversi.

Est autem alterum, quod adiicitur, Fragmentum suo argumento satis notabile, ut non pigeat totum hic adponere: » Ὁ δὲ λαθεῖν θέλων, ξυρεῖται τὴν κεφαλὴν καὶ » τὸ γένειον, καὶ στολὴν Αἰγυπτίαν ἀναλαβὼν, ἣν οἱ τῆς » Ἴσιδος θεραπευτῆρες ἠσθηνται, καὶ σεῖστρον ἐπισείων, καὶ » πόλιν ἐκ πόλεως ἀμείβων, καὶ τῇ θεῷ ἀγείρων, καὶ ἀναγ» καίας τροφὰς, λιμοῦ φάρμακα, ἀγαπητῶς λαμβάνων. « » *Ille vero, latere volens, caput barbamque rasit, & Aegyptia* » *veste assumta, qualem Isidis cultores gestant, & sistrum qua-* » *tiens, de urbe in urbem profectus est, Deae stipem colligens,* » b) *& necessaria alimenta ad propulsandam famem libenti gra-* » *toque animo accipiens.* « Cuiusnam auctoris sint ista verba, non habeo dicere. Virum, de quo agitur, & quidnam fuerit, quod ad istam personam suscipiendam illum commoverit, de

b) De usu sacerdotum Isidis & Idaeae Matris, *stipem Deabus suis corrogandi*, plura ad hunc locum tam opportune quam docte monuit eruditus Suidae editor.

quo nihil apud Küsterum adnotatum video, Appianus declarat in memorabili illa historia proscriptionis, a Triumviris, Antonio, Octaviano & Lepido institutae, quam libro quarto de Bellis Civilibus persecutus est. Scilicet ubi exempla nonnulla colligit eorum ex proscriptis, qui saevitiam Triumvirorum atque imminens supplicium, praeter spem, mira quadam ratione evaserunt, illud ipsum etiam exemplum, de quo agit Fragmentum nostrum, his verbis refert: *c*) *Οὐολούσιος ἀγορανομῶν προεγράφη· καὶ φίλον ὀργιαστὴν τῆς Ἴσιδος ἔχων, ᾔτησε τὴν στολὴν, καὶ τὰς ὀθόνας ἐνέδυ τὰς ποδήρεις, καὶ τὴν τοῦ κυνὸς κεφαλὴν ἐπέθετο, καὶ διῆλθεν οὕτως ὀργιάζων αὐτῷ σχήματι ἐς Πομπήϊον.* Id est: *Volusius, aedilis cum esset, proscriptus est. Is amicum habens, Isiacorum sacrorum sacerdotem, petito huius amictu, talarem vestem linteam induit, personamque imposuit, caninum caput referentem; atque ita pro Isiaco sacerdote se gerens, eodem habitu ad Pompeium usque evasit.* Consentit Valerius Maximus, hoc uno discrepans, quod pro Sexto Pompeio, qui Siciliam tunc cum classe & exercitu tenebat, M. Brutum ponit, in Macedonia atque Asia bellum contra Triumviros parantem. *M. Volusius*, inquit, *aedilis plebis proscriptus, assumto Isiaci habitu, per itinera viasque publicas stipem petens, quisnam revera esset, occurrentes dignoscere passus non est. Eoque fallaciae genere tectus, in M. Bruti castra pervenit.* *d*)

Pari fere ratione *Domitianus*, ut auctor est Suetonius, *e*) *bello Vitelliano, Isiaci celatus habitu, inter sacrificulos vanae superstitionis, cum se trans Tiberim ad condiscipuli sui matrem comite uno contulisset, ita latuit, ut, scrutantibus qui vestigia subsecuti erant, deprehendi non potuerit.* Ad quem Suetonii locum nonnulla de Isiacorum habitu, scitu haud iniucunda, ex variis auctoribus congessit Torrentius, cuius commentarius Graevianae insertus est editioni. Caeterum circa id ipsum tempus, quo arte ista usus Volusius supplicium a

c) Cap. 47. Lib. IV. de Bellis Civil.
d) Valerius Max. VII. 3, 8.
e) Suetonius in Domitiano cap. 1.

Triumviris intentatum effugit, Isiacis sacris, quae variâ fortunâ Romae adhuc fuerant culta, neque fere publica nisa erant auctoritate, *f*) nuperrime ab ipsis eisdem Triumviris, plebi puto gratificaturis, quae istarum superstitionum religione tenebatur, honos fuerat restitutus, templo Serapidi Isidique decreto, ut docet Cassius Dio, Historiarum Romanarum libro XLVII. cap. 15. Quo factum est, ut tanto facilius, qui Isiaci habitu incederet, ab inquisitoribus, irae & cupiditatis trium tyrannorum ministris, tutus maneret.

II.

HERACLIDES DECIPIT RHODIOS.

»'ΑΝΑΔΕ'ΞΑΣΘΑΙ. ὑπενεγκεῖν. ὑπομεῖναι. Πολύβιος·
»Πάνυ γὰρ βουληθῆναι τὸν Φίλιππον ἀναδέξασθαι, ἢ κα-
»ταφανῆ γενέσθαι Ῥοδίοις τὴν ἐν τούτοις αὐτοῦ προαίρεσιν,
»ἣ καὶ τὸν Ἡρακλείδην ἀπέλυσε τῆς ὑποψίας.« Haec Küsterus, superioris Suidae editoris Aemilii Porti vestigia secutus, Latine sic expressit: »'Αναδέξασθαι. Sustinere, »Patienter exspectare. Polybius: *Philippum enim omnino »patienter potius exspectare voluisse, quam in his rebus consi»lium suum Rhodiis manifestum fieri; quod etiam Heraclidem »suspicione liberavit.*« Iam primo quidem verbum ὑπομεῖναι, quod verbo ὑπενεγκεῖν tamquam synonymum adiecit Suidas, perperam exposuerunt *patienter exspectare*; quae notio non est huius loci, quoniam nullo modo convenit alteri verbo ὑπενεγκεῖν. Quare & ab ipsius verbi ἀναδέξασθαι vi, quam hoc loco declaratam voluit Grammaticus, prorsus aberrarunt. Tum vero, turbatam esse Graecam orationem in priori Fragmenti parte, quamquam dissimularunt interpretes difficultatem, facile adparebat. Ex msstis Codicibus nullam lectionis varietatem ad hunc locum adfert Küsterus; qui, si diligentius eos inspexisset, forsan pretium operae fuerat laturus. Certe princeps Mediola-

f) Confer Io. Alb. Fabricii Adnotat. ad Dionem, XL. 47.

nensis editio Suidae, quae ab illo editore, qui Aemilii Porti in ea consulenda negligentiam perstrinxit, diligentius debuerat perlustrari, paratam certissimamque offerebat medicinam, quam eamdem Aldina pariter exhibet editio: Πᾶν γὰρ βουληθῆναι τὸν Φίλιππον ἀναδέξασθαι. *Etenim* QUIDVIS *sustinere maluisse, vel* QUIDVIS *aequiore animo fuisse laturum Philippum, quam* &c. Sic etiam convenit interpretatio Grammatici, verbum ἀναδέξασθαι exponentis ὑπενεγκεῖν, ὑπομεῖναι: quo pacto Polybius lib. IV. c. 70. ἀναδέχεσθαι ταλαιπωρίας dixit, *subire molestias;* nec multum absimili sententia apud eumdem, in Excerptis Valesianis, πᾶν ἀναδέχεσθαι est *omnia recipere, quamlibet conditionem inire.* g) Sic πᾶν ὑπομένειν, Polybius apud Suidam in προσανέχων.

Sed nec postrema pars Fragmenti vel mendo vel saltem difficultate vacat. Cum enim ait ὃ καὶ τὸν &c. nihil habet habet pronomen ὃ, ad quod referatur: nam ad vocabulum προαίρεσιν quidem nullo modo refertur, ad quod per errorem relatum a librariis effictumque videri potest. Itaque Isaacus Casaubonus, h) quem secuti sunt posteriores Polybii editores, pro ὃ posuit ᾗ, *quare:* commodius quidem, sed nec id satis commode, quoniam sic verbum ἀπέλυσε casu recto caret, cui respondeat. Nisi igitur ante ista verba a Grammatico alia nonnulla praeterita sunt, videtur potius ὃ rescribendum, quod & Küsterus cum Porto expressit: *quod* (vel *quae res*) *Heraclidem suspicione liberavit.* At quoniam apud eumdem Suidam in vocab. ἀπέλυσεν, ubi repetitur posterior pars nostri Fragmenti, rursus & editiones omnes & scripti libri in eamdem lectionem ὃ καὶ consentiunt, non temere ab illa est discedendum: sed su-

g) Polyb. in Eclogis de Virtutibus & Vitiis, Tom. II. p. 1473. Polybii Gronoviani; Tom. III. p. 135. edit. Ernest. [* Nostr. edit. in Reliquiis libri XXXIX. cap. 1. segm. 6.]

h) In Fragmentis ex Suida collectis, pag. 1018. edit. ipsius Casauboni. (In edit. Gron. Tom. II. pag. 1528. num. 8. Edit. Ernest. Tom. III. p. 248.)

spicari nempe debebimus, nonnulla Polybii verba praetermissa apud Grammaticum esse, in quibus commemorabatur illa *Philippi epistola*, cuius potissimum ope (ut mox ex Polyaeno videbimus) Rhodios decepit Heraclides; atque ita pronomen illud ἣ in integra Polybii oratione ad vocabulum ἐπιστολὴ, quod praecedebat, relatum fuisse videtur.

Haec ad verba huius Fragmenti. Ad rem ipsam & argumentum quod adtinet, monuerat Casaubonus, *Heraclidem*, de quo hic agitur, esse Tarentinum illum, unum ex ducibus Philippi, cuius opera (ut legimus in Excerptis ex Polybii libro XIII. cap. 2.) usus est Philippus ad naves Rhodiorum corrumpendas. Ac, verum si quaerimus, haud procul ab eis verbis, in quae definit caput secundum Excerptorum ex libro decimo tertio, locum olim suum obtinuerant illa, quae a Suida conservata vidimus. Erant autem duo etiamnum alia Fragmenta interiecta, quae pariter apud Suidam reperiuntur. Alterum in voce Πρυτάνεις, huiusmodi: Διαπιστοῦντες δὲ οἱ Πρυτάνεις ἤδη τῷ Φιλίππῳ διὰ τὴν περὶ τὰ Κρητικὰ κακοπραγμοσύνην, καὶ τὸν Ἡρακλείδην ὑπώπτευον ἐγκάθετον εἶναι. Id est: *Sed Prytanes* (Rhodiorum magistratus) *quum Philippum ob perfidiam, qua in rebus Creticis usus erat, suspectum iam haberent;* (puta, quod rumore acceperant, eum Cretenses ad belli societatem adversus Rhodios solicitasse;) *Heraclidem quoque dolose ab eo submissum esse, suspicabantur.* Tum sequebantur illa verba, quae in verbo Ἀπελογίζετο conservavit Lexicographus: Ὁ δὲ, εἰσελθὼν, ἀπελογίζετο τὰς αἰτίας, δι' ἃς πεφευγὼς εἴη τὸν Φίλιππον. Id est: *Ille vero, ingressus, caussas exposuit, cur Phillppum fugisset.* Denique, paucis interiectis, sequi debuerunt haec ipsa, quae ad verbum Ἀναδέξασθαι a Suida adnotata vidimus. Quorum trium Fragmentorum connexionem, quam dixi, perspecte iam olim Henr. Valesius indicavit in Fragmentis Polybii, quae Excerptis de Virtutibus & Vitiis adiecit *hh*) p. 201

hh) At in ipso tamen eo Fragmento, a quo haec egressa est dis-

ſq. Quo loco non bene fecit Iac. Gronovius, quod in ſua editione Polybii, ubi Fragmenta Polybiana exhibet a Valeſio collecta, Tomo II. pag. 1555. quae opportune coniunxerat Valeſius, ea rurſus ſeparavit: in quo eum, ſicut in reliquis, editio Lipſienſis, quae Erneſti nomen in fronte gerit, preſſo pede ſecuta eſt Tom. III. p. 279. [*]

Qui autem vel ſic etiamnum ſuperſunt in iſta narratione hiatus, eos percommode ex Polyaeni Strategematum libro V. ſuppleri poſſe monuit idem doctiſſimus Valeſius in Notis ad Fragmenta Polybiana. *i*) Scilicet, ut mandatum Philippi de navibus Rhodiorum corrumpendis exſequeretur Heraclides, ſemet ipſe neſcio quomodo laceravit, quo nimirum *σημεῖα ἀδικίας*, (ut ait Polyaenus) id eſt, ſigna acceptae a Philippo iniuriae, poſſet oſtentare: atque ſic regiam egreſſus, ad aram ſupplex confugit, ſuisque lamentis Macedonibus etiam nonnullis perſuaſit, indigna ſe a rege eſſe paſſum. *k*) Hinc conſcenſa navi, Rhodum ſe contulit, a Philippo ſe indigne habitum conqueſtus, quod eum impedire voluiſſet, ne bellum Rhodiis inferret. Simul,

putatio, idem Valeſius loc. cit. pag. 202 ſq. & in Graecis verbis & in Latina verſione a Polybii ſententia (ſi quid video) prorſus aberravit. Nam quum errorem, qui in voce *πάνυ* commiſſus erat in Suidae editione Baſileenſi, & ex hac in Porti editionem migraverat, non animadvertiſſet; alio loco ineſſe errorem ratus, pro *ἢ καταφανῆ γενέσθαι*, poſuit *καὶ καταφ. γεν.* & Latinam hanc verſionem adiecit: *Philippum enim, aiebat, ſuum in ea re conſilium oſtendere Rhodiis maxime voluiſſe, quo Heraclides ab omni ſuſpicione liberatus eſt.*

[* Nos tria iſta Fragmenta rurſus iuncta dedimus in Reliquiis libri XIII. Polybiani cap. 5.]

i) Polyaenus Strateg. V. 17. pag. 387 ſq. edit. Iſ. Caſaub. Ac perſpecte ſuſpicatus eſt Valeſius, ex ipſo Polybio Polyaenum iſtam hiſtoriam, quemadmodum & alias multas, quas libro ſuo inſeruit, hauſiſſe.

k) *ὥστε ἦσαν τῶν Μακεδόνων, οἷς ἐδόκει ταῦτα μὴ δικαίως.* Adde *πεπονθέναι*, verbum ad ſupplendam ſententiam neceſſarium, quod librariorum incuriâ intercidit apud Polyaenum.

quo facilius fidem inveniret, literas monstrat, Philippi manu ad Cretenses scriptas, in quibus de belli societate adversus Rhodios agebatur. Ad istas igitur literas respicere utique videntur verba Fragmenti illius, a quo haec disputandi occasionem cepimus. Scilicet, ut Rhodiis persuaderet veterator, se serio Philippo esse iratum, demonstrat illis, *quidvis potius passurum Philippum, quidvis aequiore animo laturum, quam ut ipsius consilia cum Cretensibus communicata* (quae hisce literis, quas Heraclides regi subripuisset, aperirentur) *Rhodiorum ad notitiam pervenirent.* Rhodii, (sic pergit, praedicto loco, Polyaenus) his rebus persuasi, recipiunt Heraclidem, eumque sibi usui fore contra Philippum arbitrantur. Heraclides paulo post, nactus occasionem, navalibus Rhodiorum ignem immittit; quo incendio magna pars navium periit: ipse, fuga salutem petens, incolumis in Macedoniam ad Philippum est reversus.

III.

GERRAEI ARABIAE POPULUS.

»'ΑΞΙΟΥΣΙ, *ἀντὶ τοῦ παρακαλοῦσι, ἢ ἄξιον κρίνουσι.* »Πολύβιος· *Οἱ δὲ γεραιοὶ ἀξιοῦσι τὸν βασιλέα, μὴ κα-* »*ταλῦσαι τὰ παρὰ τῶν Θεῶν αὐτοῖς δεδομένα. τουτέστιν,* »*ἀΐδιον εἰρήνην καὶ ἐλευθερίαν. Ὁ δὲ, ἑρμηνευθείσης οἱ τῆς* »*ἐπιστολῆς, ἔφη συγχωρεῖν τοῖς ἀξιουμένοις.*« Interpres: »'Ἀξιοῦσι, rogant, vel dignum iudicant. *l*) Polybius: *Se-* »*niores vero regem rogant, ne res a Diis datas sibi eriperet.* »Id est, aeternam pacem & libertatem. † *Ille vero, epistolâ* »*per interpretem sibi explicatâ, respondit, se postulatis illorum* »*annuere.*« — Quamquam diligenter Küsterus Fragmenta Polybiana, a Polybii editoribus collecta, inspexit; praeteriit eum tamen medela huic loco iam olim ab If. Casaubono adlata; qui perspecte in Fragmentis Polybii ex Suida collectis *Γεῤῥαῖοι* pro *γεραιοὶ* reposuerat; *m*)

l) Rectius dixisset: »vel, aequum censent.«

m) Polyb. edit. Casaub. pag. 1014. Edit. Gronov. Tom. II. pag. 1523. num. 29. & 30. Edit. Ernest. Tom. III. pag. 242.

non *feniores* aliquos, fed *Gerraeos* intelligens; populum, *Gerra* oppidum cum adiacente regione, ad finum Perficum, in *Felici* quae vocatur *Arabia*, incolentem. *n*) Simul vero in eiusdem Fragmenti interpretatione alia nonnulla ab eodem docto viro errata funt. Primum levius illud, quod verba *τουτέστιν ἀΐδιον εἰρήνην καὶ ἐλευθερίαν*, quae haud dubie ex eodem Polybii loco duxit Suidas, pro ipfius Lexicographi verbis habuit, interpretationis cauffà adiectis. Deinde, quod verba quae fequuntur, Ὁ δὲ *ἑρμηνευθείσης οἱ* &c. quae ad eamdem rem pertinent, & continuo nexu cum fuperioribus cohaerent, novum effe Fragmentum, ex alio auctore aut ex alio faltem loco ductum, arbitratus eft, illudque interpofito eo figno, quo in talibus uti folet, a praecedentibus feparavit. *o*)

Recte vero a Cafaubono *Gerraeorum* nomen Polybio apud Suidam effe reftitutum, evincit aliud Fragmentum Polybianum ab eodem Suida ad vocem Στακτὴ confervatum, quod opportune priori illi proxime fubiecit loco

n) Quidquid continentis inter utrumque maris Erythraei finum, Perficum & Arabicum, interiectum erat, *ad Felicem Arabiam* veteres Geographi referebant. Sed *Gerraeorum* regionem Danvillius in *Géographie ancienne* Tom. II. p. 226 - 228. Defertae Arabiae accenfere maluit; foli magis naturam, quam veterum Scriptorum ufum, fecutus. Populi Gerraeorum apud complures auctores, Agatharchidem, Diodorum Siculum, Strabonem, Plinium, Ptolemaeum, aliosque, mentionem factam reperimus. Sed praecipue confulendus Strabo Lib. XVI. pag. 766. & 778. edit. If. Cafauboni.

o) Eodem loco gravius etiam & paene ridicule erraverat fuperior Suidae editor, Aemilius Portus; qui verba Πλάτωνος ἐπιγέγραπται, quae ad fequentem apud Suidam articulum (ubi de Aefchinis Socratici *Axiocho* agitur) margini a non nemine olim fuerant adfcripta, ac temere deinde in contextum recepta funt, in Graecis quidem fequenti illi articulo in fine adiecit, in Latina autem verfione cum hoc noftro Fragmento coniunxit tali modo: »Ille vero epiftolâ fibi per interpretem explicatâ, & »*intellectâ*, refpondit, fe poftulatis ipforum annuere. *Haec autem* »*epiftola* Platonis *nomine* infcribitur.«

citato eruditus Polybii editor. Et in altero quidem hoc Fragmento apud Suidam recte Küfterus cum Casaubono (nescio, an manuscriptorum etiam Codicum auctoritatem secutus, quorum nullam certe mentionem fecit) Γεῤῥαίους, *Gerraeos*, expressit; quum ibidem superiores omnes Suidae editiones Γεραίους, simplici rursus litera ρ, at penacuta tamen voce, non ὀξυτόνῳ, ut in priori loco, dedissent. Quae scriptura, Γεραῖοι, quum apud Ptolemaeum pariter inveniatur; Samuel Bochartus, memor *Gerraeos* istos ab Eratosthene apud Strabonem origine *Chaldaeos* perhiberi e *Babylonia profugos*, p) hanc scripturam Γεραῖοι per ρ simplex propius accedere monuit ad vulgatum nomen *Ger*, quo apud Chaldaeos non minus, quam apud Hebraeos, *advenae* adpellantur. q) Potuerat adiicere, ne Arabum quidem idioma ab eodem eiusdem vocabuli usu abhorrere. Sed de ista quidem nominis etymologia quidquid statueris; r) usus certe apud graecos latinosque Scriptores constans obtinuit, ut Γεῤῥαίους, *Gerraeos*, duplici litera *R* scriberent. Atque, ut ipsum Polybium eodem modo scripsisse credamus, suadet Stephani Byzantini auctoritas, apud quem duobus locis, ubi diser-

p) Strabo, Lib. XVI. p. 766. edit. Casaub. *ἐν βαθεῖ κόλπῳ κεῖται πόλις Γέῤῥα, Χαλδαίων φυγάδων ἐκ Βαβυλῶνος, οἰκούντων τὴν ἁλμυρίδα. In profundo sinu situm est oppidum Gerra, Chaldaeorum e Babylonia profugorum, qui loca salsa habitant.* Quorum verborum Strabonis si recordatus esset Lucas Holstenius in eruditis Notis ad Stephanum Byzantinum, ubi eadem verba recitantur, nimis quidem ab Epitomatore decurtata, Γέῤῥα· πόλις Χαλδαίων, *Gerra, oppidum Chaldaeorum*; non monuisset „fuisse etiam Gerrha Arabiae Felicis oppidum,“ quod respexisse Nicandrum ait in Alexipharmacis, *Gerraeorum thura* laudantem; sed vidisset, ipsum hoc oppidum, quod Stephanus dicit, cuius incolae origine Chaldaei erant, idem illud esse Arabiae Felicis, Nicandro aliisque Scriptoribus memoratum.

q) Bochartus in Geographiae Sacrae Parte I. Lib. IV. cap. 8.

r) Illam Bocharti rationem calculo suo probavit Wesselingius ad Diodorum Siculum, Lib. III. cap. 42.

te ad Polybium provocatur, Γεῤῥαῖοι, non Γεραῖοι, scriptum legimus. *s*) Multo enim curatius in propriis nominibus apud Stephanum Byzantinum, quam apud Suidam, conservatam esse genuinam veterum auctorum scripturam, facile animadvertere potuerit quisquis in hoc genere vel mediocriter est versatus: & in literarum praesertim duplicandarum ratione (codicum fortasse culpâ, quibus usus est) ita negligenter versatum Suidam videmus, ut, quamquam ad collocandos singulos Lexici sui articulos secundum literarum seriem, quibus quodque constat vocabulum, summam curam adhibuit, duplicatarum tamen literarum in serie articulorum nullam prorsus habuerit rationem. In Ptolemaei autem codicibus misere deformata esse plurima oppidorum populorumque nomina, satis constat: at, Γέῤῥα tamen & Γεῤῥαίους apud hunc etiam Geographum per duplicem literam ρ, in codice Palatino efferri, monuit editor Bertius. *t*)

Sed, ut a verborum singularumque literarum consideratione ad res ipsas paulisper redeamus, ex collatis inter se fragmentis Polybianis, partim a Suida, partim a Stephano Byzantino conservatis, intelligimus, Polybium Historiarum libro decimo tertio iter ab Antiocho in Babyloniam, indeque expeditionem in eam Arabiae partem, quae Persico sinui adiacet, susceptam exposuisse, eaque occasione de ipsa Arabia, aut de ista saltem Arabiae parte, copiosius disseruisse. Et ex ipsius quidem libri designatione, quo de his rebus egisse hunc Scriptorem Stephanus monet, collato reliquo eiusdem libri argumento, tempus etiam definire licet, quo istam expeditionem suscepit Antiochus. Totus enim ille liber XIII. Polybii versatus erat in exponendis rebus anni a Roma condita quingentesimi quinquagesimi, Marco Cornelio Cethego, Publio Sempronio Tuditano consulibus, quem annum quartum Olym-

s) Stephanus Byzant. in Χαττηνία, & in Λάβαι.

t) Ptolemaeus in Geograph. Lib. VI. cap. 7. p. 177. edit. Bertii, Amstelod. 1618.

piadis CXLIII. numerat Polybius. Gesta igitur ea res est ab Antiocho biennio postquam pacatis rebus superioris Asiae, imperio omni a Tauro monte ad Bactrianam usque partim recepto, partim confirmato, ex diuturna gravique bellorum mole, magna cum gloria victor domum reversus, *Magni* cognomen commeruerat; quem reditum Polybius libro XI. cap. 32. in rebus anni secundi Olympiadis CXLIII. a Roma condita DXLVIII. exposuit: rursusque biennio ante initam cum Philippo Macedoniae rege societatem adversus pupillum Aegypti regem, Ptolemaeum Epiphanem, Philopatoris filium; de qua societate agitur lib. XV. cap. 20. Cuius *expeditionis Antiochi in Arabiam* quum apud neminem, quod sciam, alium ex veteribus Scriptoribus conservata memoria sit; age, disiecta illa quidem ac mutila, nec non per se (uti vereor) nonnihil deformata membra, quae de ista Polybii narratione supersunt, colligamus, atque iunctim unum sub conspectum lectoribus subiiciamus. En igitur ipsa Fragmenta, quorum duo sunt geographica, tria historica.

*

1. Χαττηνία, u) χώρα τρίτη Γεῤῥαίων. Πολύβιος ιγ'. Ἔστι δ' ἡ Χαττηνία τἄλλα μὲν λυπρὰ, κώμαις δὲ καὶ πύργοις διεσκεύασται διὰ τὸ εὔκαιρον x) τῶν Γεῤῥαίων· οὗτοι γὰρ

u) *Attenen* vocat Gerraeorum regionem Plinius lib. VI. cap. 28. sect. 32. qui tamen ibidem, paulo ante, a *Gerraeis* distinguit *Chattenos*. *Attenen* ab Ἄττα κώμῃ Ptolemaei nomen habere, monuit Harduinus ad Plin. l. c.

x) Cum δια τὴν, non διὰ τὸ εὔκαιρον dent mssti libri; poterat pariter διὰ τὴν εὐκαιρίαν corrigi, quoniam praesertim non tam facile τὸ & τὴν a librariis permutantur, quam in terminatione nominis confusio oriri poterat; ubi postremas literas superscribere praecedentibus & mire plerumque intricare vel decurtare solebant librarii. [* Sic Polyb. XI. 16, 6. mssti dant τὴν δυσχρηστον. unde Cas. τὸ δύσχρηστον: nos cum Ursino τὴν δυσχρηστίαν, quo vocab. frequenter utitur Polybius. Parique ratione, in nostra Polybii editione (in *Reliquiis libri XIII. cap.* 9. ubi istas *de Arabia* eclogas collectas dedimus) vellem τὴν εὐκαι-

αὐτὴν νέμονται. Ἔστι δὲ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. y) Id est: *Chattenia, regio tertia Gerraeorum. Polybius XIII. Habet autem Chattenia caeteroquin sterile solum: vicis vero & turribus instructa est, propter Gerraeorum, qui eam incolunt, opulentiam. Est autem maris Erythraei.* (Steph. Byz. in Χαττηνία.)

ρίαν, non τὸ εὔχαιρον, posuissem; quum τὸ εὔχαιρον nusquam apud Polybium ea notione, quae huius loci est, occurrat, εὐχαιρία vero (scil. ἡ τοῦ βίου εὐχαιρία) frequentissime; ut Index noster Graecus in Polybium, sive Lexicon Polybianum, hac voce num. 2. declarat.] Sed id quidem perinde est. Sive autem τὸ εὔχαιρον, sive τὴν εὐχαιρίαν legas; a sententia auctoris aberrasse videtur interpres Stephani Abrahamus Berkelius, cum *propter Gerrhaeorum situs commoditatem* scripsit. Immo *opulentia* Gerraeorum frequentiam generaverat hominum; unde illorum regio, sterilis licet, vicis tamen erat frequentata: eademque *opulentia* turrium usum necessarium fecerat, quibus, si ita res ferret, in tuto collocarentur opes ac divitiae. Divitiarum, quibus abundabant Gerraei, documentum habemus in Fragmento quinto ex eodem Polybio ducto; quas divitias ex commercio sibi parasse hunc populum, ex Strabone discimus, locis paulo ante laudatis; (Lib. XVI. p. 766. & 778.) quum nimirum aromata aliasque pretiosas merces, ex fortunatioribus Arabiae partibus pedestri itinere quaesitas, mari in Babyloniam, & adverso Euphrate ad Syriae usque confinia transveherent distraherentque. Confer Diodorum Sic. III. 42. & Agatharchidem apud Photium pag. 746 sq. edit. Hoeschelii. Frequenter autem apud Polybium & nomen εὐχαιρίαν & verbum εὐχαιρεῖν ista notione *opulentiae* ac *divitiarum* occurrit.

y) Quod ad *Erythraeum mare* habitare *Gerraeos* ait, quos ad Persicum Sinum & Strabo & Plinius & Ptolemaeus ponunt, atque etiam Polybius in Fragmento quinto, quum *Tylon* insulam ex adverso sitam commemorat; id quidem turbare neminem debet: *Erythraei* namque *maris* cognomen non ad Arabicum modo sinum, sed ad omne mare quod Arabiam undique adluit, pertinebat; ut *Persicus* aeque sinus, atque is, quem *Arabicum* vulgo vocamus, *Erythraei maris* esse censeretur: quod & Strabo docet libro XVI. p. 765. & Plinius lib. VI. cap. 23. & sq. sect. 28. Qua tamen ex communione nominis, ad utrumque sinum pertinentis, vereor, ne magna subinde apud Scriptores orta sit confusio.

*

2. Λάβαι πόλις, ὡς Σάβαι, Χαττηνίας πόλις. Πολύβιος τρισκαιδεκάτῳ. τὸ ἐθνικὸν Λαβαῖος, ὡς Σαβαῖος. τῆς αὐτῆς χώρας ἀμφότεραι· ἡ γὰρ Χαττηνία, τῶν Γεῤῥαίων ἐστὶ χώρα. z) Id eſt: *Labae oppidum, ut Sabae, oppidum Chatteniae. Polybius XIII. Gentile Labaeus, ut Sabaeus. Eiusdem regionis utrumque eſt oppidum: nam Chattenia regio eſt Gerraeorum.* (Stephanus Byz. in Λάβαι.)

*

3. Οἱ δὲ Γεῤῥαῖοι ἀξιοῦσι τὸν βασιλέα, μὴ καταλύειν τὰ παρὰ τῶν θεῶν αὐτοῖς δεδομένα, τοῦτ' ἔστιν ἀΐδιον εἰρήνην καὶ ἐλευθερίαν. Ὁ δὲ, ἑρμηνευθείσης οἱ τῆς ἐπιστολῆς, ἔφη συγχωρεῖν τοῖς ἀξιουμένοις. *Gerraei vero Regem rogant, ne res a Diis ſibi tributas (aeternam pacem dicebant & libertatem) everteret. Ille vero, per interpretem ſibi explicatâ epiſtolâ reſpondit, ſe poſtulatis eorum adnuere.* (Suidas in Ἀξιοῦσι.)

*

4. Αὐτὸς μὲν παρήγγειλε, φείδεσθαι τῆς τῶν Χαττηνῶν χώρας. *Iuſſit ipſe, ut parceretur Chattenorum regioni.* (Steph. Byz. in Χαττηνία.)

*

5. Κυρωθείσης δὲ τῆς ἐλευθερίας τοῖς Γεῤῥαίοις, ἐστεφάνωσαν παραχρῆμα τὸν Ἀντίοχον τὸν βασιλέα πεντακοσίοις

z) Hoc quale ſit, ut *Sabae* oppidum, *Chatteniae* regionis atque *Gerraeorum* fuiſſe, dicatur, planius fortaſſe intelligeremus, ſi, quae de iſta regione ac de variis Gerraeorum diſtrictibus Polybius ſcripſit, integra ad nos perveniſſent. Latiſſime patuit apud veteres Scriptores nomen *Sabaeorum*, & pluribus Arabiae nationibus tribuebatur; ac videtur interdum, quod uni iſtarum nationum conveniebat, ad aliam aut ad omnes fuiſſe relatum. Et de *oppido Saba* vel *Sabae*, Arabiae felicis, minime in liquido res eſſe videtur. De Homonymia nominis *Sabaeorum*, quamquam multum abeſt ut in planum rem omnem deduxerit, multa tamen diligenter collegit & acute monuit Bochartus in Geogr. Sacrae Parte I. Lib. II. cap. 26. & Lib. IV. cap. 7. & 8.

ἀργυρίου ταλάντοις, χιλίοις δὲ λιβανωτοῦ, καὶ διακοσίοις τῆς λεγομένης στακτῆς. Καὶ ἐποίει τὸν πλοῦν ὡς ἐπὶ Τύλον τὴν νῆσον, καὶ ἐποίει τὸν ἀπόπλουν ἐπὶ Σελευκείας. Ἦσαν δὲ τὰ ἀρώματα ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάττῃ. a) *Libertate Gerraeis confirmata, Antiochum regem illi statim quingentis argenti talentis, thuris mille, guttae autem, quam Stacten vocant, ducentis donarunt, coronae nomine. Rex vero inde in Tylum insulam navigavit; unde Seleuciam navibus est reversus. Erant autem illa aromata ad Erythraeum mare.* (Suidas in Στακτή.)

IV.

ΒΟΡΙΆΝΘΟΣ, VIRIATHUS.

» ΒΟΡΙΆΝΘΟΣ. Ὅτι βάρβαροί τινες κτείνουσι Βορίανθον τυραννήσαντα, ταύτῃ προσάγεσθαι τὸν τῶν Ῥωμαίων » στρατηγὸν ἡγούμενοι ἐς εὔνοιαν. καὶ δὴ ἀφικόμενοι τῶν τοῦ » Βοριάνθου αὐθεντῶν τινες, ἆθλα τῶν περὶ τὸν ἄνδρα πεπραγ» μένων ἠξίουν παρὰ Σκιπίωνος κομίζεσθαι. ὁ δὲ Σκιπίων » ἀποκρίνεται, μηδαμῶς εἶναι Ῥωμαίοις ἔννομον, ἐν ἐπαίνῳ » ποιεῖσθαι τὰς κατὰ τῶν στρατηγῶν τοῖς ἀρχομένοις ἐπι» χειρουμένας ἐπιβουλάς. « Küsterus: » Βορίανθος. *Borianthus. Barbari quidam Borianthum tyrannum interfecerunt, » hac ratione putantes se ducis Romanorum benevolentiam sibi » conciliaturos esse. Quidam igitur percussorum, Scipionem ad» euntes, caedis perpetratae praemia ab eo postularunt. Quibus » Scipio respondit, non solere Romanos probare insidias, quas » milites contra duces suos molitl essent.* « — Posterior pars huius fragmenti, inde a verbis Ὁ δὲ Σκιπίων, repetitur apud eumdem Suidam in Ἐπιβουλή: b) quod ἀποσπασ-

a) Postrema verba, Ἦσαν δὲ τὰ ἀρώματα &c. a Suida utique adsuta videntur; sed ex ipsius Polybii verbis, quae superius alicubi fecerat, desumta. *Erythraeum* autem *mare* hoc loco non, ut supra in Fragmento primo, Persicus sinus, sed Oceanus Arabiam a meridie adluens, una cum Arabico sinu, intelligi debebit.

b) Secundum literarum quidem seriem ad Ἐπιβολὴ ibi relatum videri potest. Sic in fine legendum fuerit ἐπιβολάς, *adgressiones, invasiones*. Sed praestat ἐπιβουλάς, *insidias*. Et mox in ve-

μάτιον, licet non magis, quam maius illud fragmentum, quod retulimus, nomen Polybii praefixum habeat, If. Casaubonus inter Fragmenta Polybiana num. 60. retulit: monuitque ibidem Gronovius, multum augeri illud fragmentum ex hoc ipso, in quibus versamur, loco posse. Mirum autem profecto debet videri, ne verbum quidem nec a Gronovio, nec a docto Suidae Editore, adiectum esse, sive explicandi caussa, sive saltem dubitationis significandae. Certe inauditum in Romana historia monstrum nominis *Borianthi!* — *VIRIATHUM* pone pro *Borianthо*, & *CAEPIONEM* pro *Scipione*: omnia in plano erunt. *Viriathum* illum Lusitanum, ex latrone ducem belli adversus Romanos per complures annos feliciter gesti, ad extremum a suis, atque adeo a *barbaris*, interfectum esse, consentiunt auctores. Caeterum plerique quidem caedem illam consilio atque fraude Caepionis consulis, corruptis Viriathi satellitibus, esse patratam confirmant: Livius Epit. Lib. LIV. Velleius Paterc. II. 1. Valerius Max. IX. 6. 4. Auctor de Viris Illustr. in Viriatho. At cum auctore Fragmenti nostri, quisquis ille sit, ad verbum paene consentit Eutropius IV. 7, 16. *Viriathus*, ait, *a suis interfectus est . . . . Cum interfectores eius praemium a Caepione Consule peterent, responsum est, numquam Romanis placuisse, imperatorem a suis militibus interfici.* Neque vero ita pugnare haec sententia cum illa superiori videri debet, quin facile conciliari cum eadem possit; ita quidem, ut res ea fere ratione gesta cogitetur, quam Appianus exponit Historiâ Romanorum Hispaniensi cap. 74. Ad nomen quod adtinet *Viriathi*, illud apud Graecos Scriptores, Appianum, Dionem Cassium, Diodorum Siculum, variis modis, *Οὐρίαθος*, *Οὐϊρίαθος*, *Οὐρίατθος*, *Οὐϊρίατθος* scriptum legitur. *c*)

teribus omnibus Suidae editionibus, uno verbo Ἐπίβοον interiecto, inseruntur haec verba: Ἐπιβουλή· καὶ ἐπίβουλος. καὶ ἐπιβουλεύω σοι, δοτικῇ. ad quae verba, a Küstero quidem omissa, pertinebat illud fragmentum.

c) Vide Appiani Hist. Hispan. cap. 60. & Reimarum ad Dionem

Sed quemadmodum Romanorum literam *V.* consonam in nominibus propriis ab aliis quidem librariis Graecis per diphthongum Ου, ab aliis vero per literam Β expressam saepenumero videmus: *d*) sic in codice, e quo fragmentum nostrum in suum Lexicon Suidas transscripsit, Βιρίατθος vel Βυρίατθος scribi debuerat; ex quo, duarum literarum mutatione, υ vel ι in ο, & τ in ν, inauditum nomen Βορίανθος est exortum. De permutatione vero haud infrequenti nominum Σκιπίων & Καιπίων, qui error in eiusdem Viriathi historia etiam Diodori Siculi codices occupavit, dixi ad Appiani Hist. Hispan. cap. 70. aliaque exempla congessit Perizonius in Animadv. histor. cap. X. pag. 426. *e*) quem laudavit Wesseling. ad Diodorum Tom. II. pag. 524. Caeterum quod ad Polybium auctorem Fragmentum hoc retulit Casaubonus, id sicut confirmare nolim recte factum, sic nec negare ausim. Peculiari sane libro *Bellum Numantinum* scripsisse Polybium Tullius auctor est, ad Familiar. Lib. V. Ep. 12. In cuius libri introitu commodus locus erat breviter saltem perstringendi belli Viriathici, quoniam a Viriatho concitati arma ceperant Numantini, ut docet Appianus Hisp. cap. 66. & 76. *]

V.

ΟΥΡΒΙΟΣ, AN FULVIUS?

Aliud apud Suidam reperio ex Historia Romana portentum nominis, quod diu incassum me exercuit, neque

Tom. I. pag. 32 seq. ubi de varia nominis *Viriathi* scriptione laudantur interpretes ad Aurelium Vict. de Viris Illustr. cap. 71, 1. & ad Silium Ital. X. 220. Apud Photium p. 626. edit. Hoeschelii, in Excerpto ex Diodori Siculi libro XXXII. ter deinceps Ὑρίατθος scribitur.

d) Sic apud eumdem Suidam Βαλεριανὸς, *Valerianus*; Βενεβεντὸς, *Beneventum*; Βῆρος, *Verus*; Βιτέλλιος, *Vitellius*; & sexcenta alia.

e) Pag. 435 seq. edit. ab Harlesio procuratae Altenburgi 1771.

[* Confer quae monuimus ad Fragmentum Historicum LXX. in edit. nostra Polybii, Tom. V. p. 74 sq.]

quidquam inde satis certi extundere adhuc quidem potui. »"ΟΥΡΒΙΟΣ· ὄνομα κύριον. ζήτει ἐν τῷ Πραξικοπήσας.« Id est: »Urbius, Nomen proprium. Quaere in voce Πρα-»ξικοπήσας.« Ad ipsum autem hoc verbum Πραξικοπήσας, haec leguntur: »'Ο δὲ Οὔρβιος πραξικοπήσας νυκτὸς »κατέλαβε τὸ μέρος τῆς ἀκροπόλεως, καὶ τοὺς 'Ρωμαίους »εἰσήγαγε.« Id est: »*Urbius autem, proditorum opera »usus, partem arcis noctu occupavit, & Romanos in eam in»troduxit.*« — Et hoc pariter Fragmentum, licet sine auctoris nomine adferatur apud Suidam, inter Fragmenta Polybiana num. 112. retulit Casaubonus; idemque & in Commentario ad Polyb. lib. I. cap. 18. (coniecturà unice ex usu verbi πραξικοπεῖν ductà) satis compertum se habere ait, Fragmentum hoc e Polybio esse petitum. Ac sane non solum praecedens Fragm. quod apud Suidam ad idem verbum πραξικοπήσας adfertur, ex Polybio est lib. I. cap. 18. *f*) verum etiam alterum illud, quod nostrum Fragm. proxime excipit, ex eodem Polybio (ut Küsterus, non ad hunc quidem locum, sed ad 'Εξανδραποδισμένον, monuit) scil. ex Excerptis Peirescianis p. 21. edit. Vales. decerptum est. *g*) Neque in nostro Fragmento quidquam inest, quod dictionis Polybianae colori repugnare videatur.

Sed quis intelligendus sit ille *Urbius*, Οὔρβιος, altum est cum apud Casaubonum tum apud Küsterum silentium. Cogitaveram *Vibius*, Οὐίβιος, praesertim quum haud infrequenter, in Polybianis quidem codicibus, invenerim literarum ι & ρ permutationem, librariorum incuriâ admissam. Sed in Romana Historia *Vibium* nullum reperire mihi contigit, ad quem ea res, de qua in Fragm. nostro agitur, referri posset. Proximum erat de *Fulvio* cogitare, quod quidem nomen promiscue Φολούιος, Φουλούϊος & Φούλβιος a Graecis librariis efferri solet. Et ex Φούλ-

f) Non cap. 19. ut Küsterus ait.

g) In Polybio Gronoviano Tom. II. p. 1376. Edit. Ernesti Tom. III. p. 19. [Nobis, Polyb. VIII. 11, 3.]

βιος quidem si intercidisse *literam initialem* statuamus, nihil sumemus, nisi quod satis frequenter nominibus propriis in codicibus msstis accidisse videmus: qua de re exempla nonnulla collegimus ad Appiani Hist. Annibal. cap. 36. quibus facile plura adiici possunt. Restat, ut literam λ in ρ corruptam fuisse suspicemur: quae literae sicut ex dialecti usu interdum inter se permutantur, *h*) sic & a librariis passim perperam confusae reperiuntur. *i*) Quibus ita sumtis, coniectura haud improbabili (donec certius aliquid aut verisimilius adferatur) colligere licebit, agi de M. *Fulvio* Consule, A. U. DLXV. Samen Cephalleniae oppidum capiente; qua de re Livius XXXVIII. 29. nullâ quidem proditionis mentione factâ, his verbis exponit: *Romani* NOCTE *per* ARCEM, *quam Cyatidem vocant, muro superato, in forum pervenerunt. Samaei postquam captam urbis partem ab hostibus senserunt, cum coniugibus & liberis in maiorem confugerunt arcem.* Sic τὸ μέρος τῆς ἀκροπόλεως, *arcis pars illa*, quam a Romanis captam graecus Scriptor dicit, fuerit eadem, quam Cyatidem Livius vocat & a

h) Qua de permutatione conferri potest Lucianus in Iudicio Vocalium cap. 4. Tom. I. pag. 86. edit. Hemsterhus. tum Scholiastes Aristophanis in Plutum v. 1. &, quem ad eum locum Hemsterhusius laudavit, Henricus Stephanus in Animadv. in Lib. de Dialectis p. 57. Apud Lucianum autem loco citato cum vulgo edatur ἐπολίμει μέχρι νῦν τὸ Λάμβδα τῷ Ῥῶ· διαμφισβητοῦν περὶ τῆς κισσήρεως καὶ κεφαλαλγίας, recte nuperrime quidem monuit doctus Interpres Gallicus, pro κεφαλαλγίας cum Regio Codice scribendum esse κεφαλαργίας: sed eam lectionem, ex Codice Vossiano etiam adnotatam, in margine reliquit Hemsterhusius.

i) De illa literarum λ & ρ librariis solenni confusione monuit Gisb. Koen, ad Gregorii Corinthi Episc. libellum περὶ Διαλέκτων p. 124. & Reiskius ad Polybium, Tom. IV. Animadversionum in Graecos auctores p. 722. Eodem modo in Appiani Codicibus πλὴν & πρὶν, & in Polybianis παρῆν & πάλιν permutata a librariis vidimus. Quae permutatio facile nostro in loco accidere potuit, postquam capite truncatum atque deformatum semel fuerat nomen.

maiori arce distinctam facit. Quod satis convenit cum Graeco: nam si pars arcis capta est ab hostibus, consentaneum est, reliquam partem ab hac fuisse muro ac munitione separatam, & tutum adhuc perfugium potuisse civibus praestare.

VI.

VERBUM ἘΠΙΣΤΑΘΜΕΥΕΣΘΑΙ.

» ἘΠΙΣΤΑΘΜΕΥΟΜΕΝΟΙ. κρίνοντες. ὑπονοοῦντες. Οἱ » δὲ Φωκεῖς, τὰ μὲν ὑπὸ τῶν ἀπολειφθέντων Ῥωμαίων ἐν » ταῖς ναυσὶν ἐπισταθμευόμενοι, τὰ δὲ τὰς ἐπιταγὰς δυσ- » χερῶς φέροντες, ἐστασίαζον. « Küsterus; » Ἐπισταθμευό- » μενοι. Iudicantes. Suspicantes. *Phocenses, partim quidem » ex iis Romanis, qui in navibus relicti fuerant, de reliquis » iudicium facientes, partim vero imperia eorum iniquo animo » ferentes, seditionem excitarunt.* « Ista si ita scripsit Suidas, non minus hallucinatus Grammaticus graecus est, quam latinus huius loci interpres. Vim verbi σταθμᾶσθαι cum significatione satis obvia verbi σταθμεύειν & ἐπισταθμεύειν misere confudit Graeculus, quisquis fuit, qui istam interpretationem κρίνοντες, ὑπονοοῦντες, verbo ἐπισταθμευόμενοι adiecit. Quod si alter articulus, qui hunc proxime excipit in Lexico nostro, ab ipsius Suidae manu est profectus; superior ille vel saltem absurda ista & alienissima interpretatio ab imperito sciolo intrusa debebit videri. Nam mox satis adposite Ἐπισταθμευόμενοι exponitur εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους δεχόμενοι, quamquam nec hoc vim illius verbi prorsus exhaurit: adferturque locus nescio cuius auctoris: Ἐπισταθμευομένους τε ὑπ' αὐτῶν καὶ διαρπαζομένους. Sed hoc rursus loco cum a vi verborum ex antiquo Scriptore prolatorum, tum ab ipsius graeci Grammatici interpretatione, plurimum aberravit interpres latinus, articulum istum ita ponens: » Ἐπισταθμευόμενοι. » Qui in domos a quibusdam recipiuntur. Qui hospitio » excipiuntur. *Hospitio ab illis exceptos & spoliatos.* « Meliora iam olim dederat Henricus Stephanus, in Thesauro

linguae Graecae T. I. col. 1740. verba ista ἐπισταθμευομένους ὑπ' αὐτῶν recte exponens, *quibus, ut hospitia iis praeberent, impositum erat;* seu *a quibus ad stativa ibi habenda designati erant.* Pariterque, in superiori Fragmento, verba illa, τὰ μὲν ὑπὸ τῶν ἀπολειφθέντων Ῥωμαίων ἐν ταῖς ναυσὶν ἐπισταθμευόμενοι, idem Stephanus perspecte his latinis verbis interpretatus erat, *partim quod hospitio recipere iussi essent relictos in navibus Romanos;* seu, *quod relictis in nave* [rectius dixisset *cum navibus* vel *cum classe*] *Romanis mansiones apud eos designatae essent.* Poterat brevius dicere: *quod stativis essent ab illis gravati.*

Ipsum autem hoc Fragmentum, de quo verba facere exorsus sum, quamquam absque auctoris nomine profertur apud Grammaticum, tamen non dubitabo cum Henr. Valesio ad Polybium auctorem referre. *k*) Ductum autem est ex eadem parte Historiarum Polybii, ex qua excerpta est Ecloga XVIII. de Legationibus: & brevi intervallo verba ista, a Grammatico conservata, praecesserant apud Polybium narrationem de Phocaeensium legatione ad Seleucum Antiochi filium, quae in praedicta Ecloga exponitur. Fragmentum nostrum opportune illustrat Livius XXXVII. 9. *l*) ita quidem, ut simul connexio eiusdem fragmenti cum illa Legatione satis adpareat, intelligaturque quid sit quod ex Polybii narratione interciderit. *Inter haec,* inquit, *Phocaeae seditio orta, quibusdam ad Antiochum multitudinis animos avocantibus. Gravia hiberna navium erant;* [hoc est, quod Polybius dicit τὰ μὲν ὑπὸ τῶν ἀπολειφθέντων Ῥωμαίων ἐν ταῖς ναυσὶν ἐπισταθμευόμενοι.] *grave tri-*

k) Vide Valesii Fragmenta Polybiana post Excerpta de Virt. & Vit. p. 214. In editione Gronov. Polybii Tom. II. p. 1562. num. 26. (edit. Ernest. Tom. III. p. 288.) [* Conf. in nostra Polybii editione *Reliquias Libri XXI. cap. 4.*]

l) Satis notum est, in illorum temporum historia Livium presso fere pede Polybium esse secutum; ita tamen, ut, quae res ad exteros populos magis quam ad Romanos pertinerent, vel praeterierit, vel in brevius contraxerit.

butum, quod togae quingentae imperatae erant, cum quingentis tunicis: [Polybius: τὰ δὲ τὰς ἐπιταγὰς δυσχερῶς φέροντες. Alia, quae apud eumdem Polybium sequebantur, non excerpsit Grammaticus.] *gravis etiam inopia frumenti; propter quam naves quoque & praesidium Romanum excessit. Tum vero liberata metu factio erat, quae plebem in concionibus ad Antiochum trahebat. Senatus & optimates in Romana societate perstandum censebant: defectionis auctores plus apud multitudinem valuerunt.* Lege nunc legationem illam XVIII. ex Polybio excerptam; & plana erunt omnia, neque dubitabis, Fragmentum nostrum ex eadem Polybii narratione fuisse depromtum.

Sed vim illius verbi ἐπισταθμεύεσθαι & graecum Grammaticum & latinum interpretem pariter fugisse, eo magis etiam mirum videri debet, quod vocabulum etiam ab eodem verbo derivatum, ἀνεπιστάθμευτοι, in quo eadem notio manifeste inest, plus semel in eodem Lexico occurrit. Sic in ἈΝΕΠΙΣΤΑΘΜΕΥΤΟΥΣ. Πολύβιος· Συγχωρεῖν τὸν βασιλέα Φίλιππον Θασίους ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους, ἀνεπισταθμεύτους. Ubi recte etiam vocabulum hoc exponitur σταθμὸν vel σταθμὰ μὴ δεχομένους, id est, ut perspecte Guil. Budaeus in Comment. Gr. Ling. pag. 472. (ed. Rob. Steph.) & cum eo Hen. Stephanus interpretatur, *immunes ab hospitiis praebendis exercitui vel principis comitatui:* quamquam hoc loco intelligi hospitia putarim, non tam *comitatui principis*, quam *militibus & exercitui* praebenda. Quod autem apud Suidam eodem loco ad σταθμὸν μὴ δεχομένους adiicitur ἤτοι ἀγγαρείαν, rursus res aliena miscetur. Nam licet vocabulum ἀγγαρεία latiore quadam notione denotet ἀνάγκην ἀκούσιον, καὶ ἐκ βίας γινομένην ὑπηρεσίαν, *necessitatem invitis impositam*, & *ministerium vi impositum*, ut est apud eumdem Suidam in Ἀγγαρεία; tamen satis notum est peculiare illud genus ministerii vi impositi, quod Ἀγγαρείας, *Angariae* vocabulo proprie designatur, scilicet, *quum quis ad currendum, baiulandum, vel iumenta cursoribus publicis praebenda, adigi-*

tur. Itaque in Pandectis Iuris, ubi de Excusatione munerum agitur, diserte distinctum ἀγγαρείας onus ab ἐπισταθμείᾳ videmus. *m*) Quare quum fragmentum illud Polybianum apud Suidam in Ἀνεπισταθμεύτους latine sic reddiderit interpres: *Regem Philippum Thasiis concedere immunitatem a praesidiis, tributis, angariis*: pro *angariis* rectius dixisset *hospitii praebendi necessitate.* Quod si vero quaerat aliquis, quidnam igitur differat inter ἀφρουρήτους & ἀνεπισταθμεύτους, praesertim quoniam ἐπισταθμείαν *militum* intelligimus, quae videri possit haud procul a φρουρᾷ, id est *praesidio militum*, abesse? respondebimus, minus esse ἐπισταθμείαν, sive *adsignationem* σταθμῶν, id est, *stativorum*, quam φρουράν. *Praesidium* perpetuum; *stativa* ad tempus sunt, sive brevius, (puta, reficiendi militis caussâ ex itineris molestia;) sive longius, veluti hibernandi caussa, quo pertinet exemplum illud, quod in superiori Fragmento de Phocaeensibus vidimus. Tum *praesidium*, urbi nuper in potestatem redactae impositum, pertinet ad cives in obsequio tenendos; *stativa*, militibus in urbe quadam adsignata, possunt quidem, si callide id agere voluerit imperator, revera eamdem vim habere, quam habet praesidium; atque ideo maxime suspectum illud institutum est civitati, quae fidei regis vel populi extranei ea conditione sese tradidit, ut libera maneret suisque iuribus uteretur: sed nomine tamen, atque etiam ipsum per se, non nisi ad militum pertinet commoditatem; & molestiam quidem creare civibus potest, libertati illorum obstare non debet.

Sed ut ad idem Fragmentum *de Thasiis & Philippo* red-

m) Lib. L. tit. v. num. 10. *Angariarum praestatio*, [haec est ἀγγαρεία] *& recipiendi hospitis necessitas* [ea est ἐπισταθμεία] *& militi & liberalium artium professoribus, inter caetera* (*onera*) *remissa sunt.* Rursusque ibid. n. 11. distinguuntur *praediorum collatio, viae sternendae angariarumve exhibitio, hospitis suscipiendi munus.* Quae loca ab Henr. Stephano in Indice Thesauri Gr. linguae voce Ἀγγαρεία laudata sunt.

eamus; eadem fere verba, quae in voce Ἀνεπισταθμεύτους habet Suidas, repetita videmus in ἈΣΤΑΘΜΕΥΤΟΥΣ· »Συγχωρεῖν τὸν βασιλέα εἶναι Θασίους ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους, ἀνεπισταθμεύτους, καὶ νόμοις χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις.« Ubi, quamquam in verbis Polybianis, ficuti in fuperiori fragmento legitur vocabulum ἀνεπισταθμεύτους, dubium tamen movere debet vocab. ἀσταθμεύτους in titulo pofitum, & in legitima ferie literarum ante ἀστάθμητος fuam fedem occupans; ita quidem, ut videri utique debeat, Grammaticum noftrum five in ipfo Polybii contextu, five in ora libri pro varietate lectionis, inveniffe vocab. ἀσταθμεύτους, eadem quidem notione quam habet alterum ἀνεπισταθμεύτους. Neque vero Analogia refpuit illud ipfum vocabulum; quod etiam ex Plutarcho Budaeus in Comment. Gr. Ling. pag. 471. hac notione citavit, ut fit *immunitatem habens* ἀπὸ τῶν ἐπισταθμειῶν.

Iam vero rurfus idem locus Polybianus, immutatis quidem nonnullis, fed multo caeteroquin plenior apud eumdem noftrum legitur Grammaticum in ἈΦΡΟΥΡΗΤΟΥΣ, hoc modo: »Θάσιοι εἶπον πρὸς Μητρόδωρον, τὸν »Φιλίππου στρατηγὸν, παραδοῦναι τὴν πόλιν, εἰ διατηρήσει αὐτοὺς ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους, ἀνεπισταθμεύτους, νόμοις χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις. ἐπισημηναμένων δὲ μετὰ »κραυγῆς πάντα τὰ ῥηθέντα, παρήγαγον τὸν Φίλιππον εἰς »τὴν πόλιν.« Qui locus apud Küfterum latine his verbis redditur: »*Thafii ad Metrodorum ducem Philippi dixerunt, fe »urbem dedituros ea conditione, ut immunes fint a praefidiis, »tributis, & angariis, fuisque legibus vivant. Cum autem omnia dicta clamore confirmaffent, Philippum in urbem introduxerunt.*« Quae verba mendo atque turbis non vacare, fatis adparet. Primum enim ifta, νόμοις χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις, fecundum graeci fermonis genium ftare non poffunt cum eis quae praecedunt, εἰ διατηρήσει αὐτοὺς ἀφρουρήτους. Nam, fi his refpondere velimus illa, dicendum fuerat νόμοις χρησαμένους (vel χρωμένους) τοῖς ἰδίοις.

Contra vero recte stat verbum infinitum χρῆσθαι eo loco, ubi, quemadmodum in vocabulo Ἀστυθμεύτους apud Suidam, praecesserunt verba συγχωρεῖν τὸν βασιλέα, εἶναι Θασίους ἀφρουρήτους — καὶ νόμοις χρῆσθαι &c. aut etiam absque coniunctione καὶ, si in praecedentibus omittatur verbum εἶναι, quemadmodum legitur in vocab. Ἀνεπιστασμεύτους. Sic enim fuerit συγχωρεῖν τὸν βασιλέα Φίλιππον, Θασίους ἀφρουρήτους — νόμοις χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις. quamquam haec concisior loquendi formula non tam convenit stylo Polybii, quam altera illa εἶναι Θασίους ἀφρουρ. — καὶ νόμοις χρῆσθαι. Deinde vero quae sequuntur, ἐπισημαινομένων δὲ μετὰ κραυγῆς &c. plane cum prioribus non cohaerent. Ἐπισημαίνεσθαι, frequentatum in primis Polybio verbum, est *cum plausu & adprobatione excipere dicta alicuius, adplaudere dicenti*. Itaque, » *Thasii*, inquit, » *dicebant Metrodoro*, - - - *& dicta sua omnia plausu exci*» *piebant*. « Id quidem dicunt verba ista, prouti apud Suidam vulgo leguntur: quod quam sit inconcinnum, non opus est, ut explanemus. Quod si esset ἐπισημαινομένου, ut ad *Metrodorum* referretur hoc verbum, *probantem ea quae Thasii dixerant*; satis cohaereret oratio, ac ferri utcumque posset: quamquam maior videtur esse vis graecae dictionis, praesertim quum addatur μετὰ κραυγῆς, quam ut de legato Philippi commode usurpari posset: neque etiam illud satis commodum videtur, quod ait πάντα τὰ ῥηθέντα, quandoquidem non multa neque varia sunt, sed brevia atque ad eamdem rei summam pertinentia, quae a Thasiis dicta referuntur.

Opem hic nullam fert Livius, apud quem Thasiorum, a Philippo iniuria adfectorum, nonnisi in transcursu fit mentio, libro XXXI. 31. & XXXIII. 30. & 35. Sed mihi, tria ista loca, quae ex Suida *n*) retuli, & inter sese, & cum brevi Excerpto, quod inter Eclogas Valesianas legitur, conferenti, visum est, posse ratione quadam satis probabili intelligi, quonam fere modo *Iniuriam Thasiis a*

n) In Ἀφρουρήτους, in Ἀνεπιστασμεύτους, & in Ἀστυθμεύτους.

Philippo factam exposuerit Polybius. Scilicet postquam Historiarum libro decimo quinto, ut legimus in Excerptis de Virtutibus & Vitiis, o) dixerat: Φίλιππος κατὰ τὸν ἀνάπλουν ἕτερον ἐφ' ἑτέρῳ παρασπόνδημα μεταχειριζόμενος, προσέσχε περὶ μέσον ἡμέρας πρὸς τὴν τῶν Θασίων πόλιν, καὶ ταύτην φιλίαν οὖσαν ἐξηνδραποδίσατο. id est, Valesio interprete: *Philippus, per reditum, alios subinde atque alios contra foederis leges violans, circa meridiem Thasum appulit; eamque, licet amicam ac sociam, in servitutem redegit*: his praemissis, rationem exposuit, qua perfidiam illam adversus Thasios exsecutus est Philippus. Scilicet *Metrodorum legatum in urbem misit, qui cum Thasiis de deditione ageret.* p) Tum vero sequebantur verba, quae Suidas recitavit in Ἀφρουρήτους. Sed in ipso illo loco apud eumdem Suidam post verbum ἀνεπισταθμεύτους hiatus utique inesse censendus est, inde ortus, quod librarius, verborum similitudine deceptus, ex uno versu in alium inferiorem aberraverit. Verba autem, quae ibi interciderunt, sunt ea ipsa, quae duobus aliis locis ab eodem Suida referuntur;

o) Pag. 65. edit. Valesf. In edit. Gronov. Tom. II. pag. 1404. In edit. Ernest. Tom. III. pag. 52. [* Vide *Reliquias Libri XV. Polybiani a nobis collectas*, cap. 24. Tom. III. pag. 541. ubi quidem lin. 7. eiusdem paginae, ante verba τὴν τῶν Θασίων, operarum nostrarum errore, tria verba omissa sunt, μέσον ἡμέρας πρὸς, de quibus supplendis in Adnotat. ad l. c. Tom. VII. p. 216. monuimus.]

p) Suspicari etiam licet, post verba προσέσχε περὶ μέσον ἡμέρας πρὸς τὴν τῶν Θασίων πόλιν, progressum statim esse Polybium ad exponendam rationem, quam iniit Philippus ut Thasios specie amicitiae deciperet. Nam quoniam ita particulatim hanc rem narrare adgressus est Scriptor, ut horam etiam diei, qua advenit Philippus, notaverit; videtur continuo ad ea, quae ibi instituit, particulatim pariter persequenda transiisse. Adeoque intelligendum fuerit, verba illa, καὶ ταύτην φιλίαν οὖσαν ἐξηνδραποδίσατο, vel ex fine narrationis, omissis eis, quae interiecta erant, fuisse ab Excerptore superioribus adlecta, vel omnem reliquam narrationem, quae apud Polybium sequebatur, in brevia ista verba fuisse ab illo contractam.

paucis verbis exceptis, quae ex facili coniectura licet supplere. Itaque totum locum tali quodam modo restituendum putaverim: Θάσιοι εἶπον πρὸς Μητρόδωρον, τὸν Φιλίππου στρατηγὸν, παραδοῦναι τὴν πόλιν, εἰ διατηρήσει αὐτοὺς ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους, ἀνεπισταθμεύτους, νόμοις χρησαμένους q) τοῖς ἰδίοις. [Καὶ ἀπεκρίνατο ὁ Μητρόδωρος·] Συγχωρεῖν τὸν βασιλέα, εἶναι Θασίους ἀφρουρήτους, ἀφορολογήτους, ἀσταθμεύτους, r) καὶ νόμοις χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις. Ἐπισημηναμένων δὲ μετὰ κραυγῆς πάντων s) τὰ ῥηθέντα, παρήγαγον τὸν Φίλιππον εἰς τὴν πόλιν. Post haec denique narraverat Polybius, Philippum nihilominus contra fidem datam praesidium Thasiis imposuisse, ut partim ex Excerpto Valesiano, partim ex Ecloga IX. de Legationibus adparet.

VII.

ἘΠΙΤΡΙ'ΒΕΙΝ. CONCITARE, INSTIGARE, SOLICITARE.

»ἘΠΙΤΡΙΒΕΙ'Η. ἐντριβὴς γένοιτο. ἔμπειρος ὑπάρξοι. ἢ »παρορμηθείη. σημαίνει δὲ καὶ ἀπολεσθείη. « — Ἐπι»τριβείη. Exercitatus fiat, peritus evadat. Vel incitetur. »Item perdatur. «

»ἘΠΙΤΡΙΒΟ'ΜΕΝΟΙ. ἐπερχόμενοι. « Küsterus: »Ἐπι»τριβόμενοι. Qui conteruntur. «

Ad ista verba repetere ea fere liceat, quae ad Appiani

q) Χρησαμένους vel χρησομένους hoc loco, ut supra docui, scribendum omnino videtur pro χρῆσθαι. Et in his ipsis verbis librarium in isto fragmento, quod ad vocem Ἀφρουρήτους refertur, aberrasse puto ad verba similia, quae post aliquot versus sequebantur.

r) Ἀσταθμεύτους, ut est apud Suidam in hac voce, commode hoc loco variationis caussa scribere pro ἀνεπισταθμεύτους potuit Polybius.

s) πάντων puto scribendum pro vulgato πάντα, ut sententia sit: *Cuius* (scil. Metrodori) *verba quum omnes laeta adclamatione excepissent.*

Hiſtoriam Romanorum Punicam cap. 50. (pag. 364, 32.) olim adnotavimus. Scilicet, praedicto loco apud Appianum, *t*) legati Carthaginienſium, poſt Hannibalis cladem ad Scipionem victorem miſſi, in miſerabili illa oratione, qua ſupplices pacem a Romanis, quibuscumque legibus dare vellent, petunt, primum deprecantur culpam, anno ſuperiori in Romanos, poſt ictum cum Scipione foedus, a Poenis admiſſam; quum per id ipſum tempus, quo ad ſolenne accipiendum iuramentum & ſanciendam pacem legati Poenorum Romam, Romanorum legati Carthaginem erant profecti, plebs Carthaginienſis commeatum Scipionis, vento Carthaginem delatum, diripuit, moxque deinde advenientes Româ legatos Romanos prehenſura erat, ni eos Hanno Magnus, & Haſdrubal Haedus (iidem qui nunc ad Scipionem miſſi ſunt) furori multitudinis eripuiſſent. Illam itaque culpam in plebem conferentes, & in perditos nonnullos plebis inſtigatores, dicunt: Εἰσὶ δ' αἱ πόλεις ἐπὶ τὸ χεῖρον εὐεπίστρεπτοι, καὶ τὸ πρὸς χάριν αἰεὶ παρὰ τοῖς πλήθεσιν ἐπικρατεῖ. Id eſt: *Omnis autem populus facile in deterius convertitur: & quidquid ad gratiam dicitur, id apud multitudinem valet plurimum. Quod & nos* (ſic pergunt) *experti ſumus, qui in ordinem cogere cohibereque plebem non potuimus, propter nonnullos, qui & domi nos calumniantur, & apud vos etiam libere loquendi facultatem ademerunt.* Tum, paucis interiectis: Ἀλλ' εἴ τῳ καὶ τὸ πεισθῆναι τοῖς ἐπιτρίβουσιν ἀδίκημα εἶναι δοκεῖ, τὸν λιμὸν ἐπίδεσθε, καὶ τὴν ἀνάγκην, ἢ γέγονεν ἡμῖν ὑπὸ τοῦ πάθους. *Quod ſi cui vero etiam hoc ipſum in crimine videtur ponendum, quod* c o n c i t a t o r i b u s *illis paruit multitudo; famem, quaeſo, ſpectate, neceſſitatemque ab illo malo nobis incumbentem.* Eodem deinde libro, cap. 55. *u*) poſtquam narravit Appianus, *Quum conditiones a Scipione propoſitas, quas accipiendas eſſe cenſebant optimates Poenorum, pertinaciter repudiaret multitudo, minasque intentaret eis, qui iſtis con-*

t) Pag. 27 ſq. editionis Henr. Stephani.
u) Pag. 31. edit. Henr. Stephani.

ditionibus pacem suadebant, placuisse ad extremum; ut ipse Hannibal in consilium vocaretur; his, inquam, expositis haec verba subiicit Scriptor: ὁ δ' ἧκε, καὶ, τῶν μετρίων δεδιότων μὴ φιλοπόλεμος ἀνὴρ ἐπιτρίψῃ τὸ πλῆθος, πάνυ σεμνῶς ἐκέλευε τὴν εἰρήνην δέχεσθαι. Id est: *Venit ille: &, quum moderati ex civibus timerent, ne vir bellicosus populum concitaret, gravi oratione pacem suasit.* Ad ista igitur Appiani loca iam olim monuimus, verbum ἐπιτρίβειν nihil aliud ibi denotare posse, nisi *incitare, concitare, instigare.* Simulque provocavimus ad Excerpta ex Historia Macedonica eiusdem Scriptoris, *x*) ubi pariter haec phrasis occurrit, τοῖς ἐπιτρίβουσιν ἐς τὸν πόλεμον ὑμᾶς, *qui ad bellum vos concitant.*

Tum vero de isto verbi huius usu hasce observationes ibidem adiecimus: » Quam significationem, rariorem quidem utique, silentio non praeterierunt veteres Lexicographi. Certe quum apud Hesychium legimus: Ἐπιτριβόμενοι· ἐπερόμενοι: & Ἐπέτριψαν· ἦραν: haec interpretamenta si inter se conferamus, probabile fit admodum, altero loco ἐπαιρόμενοι scribi debuisse, altero ἐπῆραν. Ἐπαίρειν autem pariter *incitare, stimulare*, significat. *y*) Et quum eamdem vocem Ἐπιτριβόμενοι apud Suidam per ἐπερχόμενοι expositam videmus; rursus hoc ipsum ἐπερχόμενοι (quod, quid huc faciat, nemo facile dixerit) ex eodem verbo ἐπαιρόμενοι esse corruptum, satis indicare videtur alia glossa, apud eumdem Suidam oc-

x) Tomo I. nostrae editionis pag. 525. 12. Conservatum est illud fragmentum in Eclogis de Legationibus ex Appiano excerptis, quae, neglectae a superioribus Editoribus, primum a nobis cum caeteris Historiarum Appiani Reliquiis coniunctae sunt. Rursus vero apud eumdem Scriptorem in Historia Bellor. Civil. V. 19. legimus: Τότε δὴ γυναικεῖόν τι παθοῦσα ἡ Φουλβία, τὸν Λεύκιον ἐπέτριβεν ἐς τὴν διαφοράν. *Tunc Fulvia, muliebri quodam adfectu commota, Lucium concitavit ad discordiam.*

y) Apud eumdem Hesychium Ἐπαείρας exponitur ἐπεγείρας. Et mox deinde Ἐπαεῖραι vel Ἐπαῖραι, προτρέψασθαι. Et Ἐπῆρεν, ἀνέπεισεν. Sic apud Suidam Ἐπάρας· πείσας. Et Ἐπῆρας· ἀνέπεισας.

» currens: Ἐπιτριβείν· παρορμᾶν. quandoquidem idem » sonant παρορμᾶν & ἐπαίρειν. Auctorum loca, unde glos- » sae istae in Glossaria translatae sint, doctioribus investi- » ganda pandendaque relinquo. «

Iam contra nostram illam suspicionem de interpretatione, quam verbo ἐπιτριβόμενοι adiecit Suidas, dubitationem iniicere, scripturamque ἐπερχόμενοι defendere aliquis poterit, eamdem Suidae glossam cum alia Hesychiana conferens, qua ἐπιτρίβεται per ἐπιφέρεται exponitur. Quod qui nobis voluerit opponere, videri quidem is poterit, rei obscurae ex aeque obscura lucem firmitatemque velle conciliare. At habebit tamen, quo se tueri quodammodo possit. Nam quamquam a neutro ex nostris Grammaticis, neque etiam a doctis viris, qui Lexica ista suis adnotationibus illustrarunt, exemplum ullum vel locus ullus ex graeco Scriptore adfertur, neque vero aliunde perspicuum aliquod exemplum nobis quidem innotuit, ubi verbo ἐπιτρίβειν vel ἐπιτρίβεσθαι notio aliqua eiusmodi subiecta sit: tamen ex illis Suidae & Hesychii interpretationibus inter se collatis colligi posse videtur, verbum illud ἐπιτρίβειν, de quo quaerimus, apud veteres nonnullos scriptores eodem modo fuisse usurpatum, quo cognata verba ἐντρίβειν & προστρίβειν: quae si adiecta habent nomina κακὸν, βλασφημίαν, κόνδυλον, πληγὰς, τιμωρίαν aut similia; ζ) idem sonant quod ἐπάγειν, ἐπιφέρειν, id est, *incutere, infligere, inferre, impingere, ingerere.* Atque ita, si ἐπιτριβόμενοι idem esse velimus ac ἐπερχόμενοι, & ἐπιτρίβεται idem quod ἐπιφέρεται, intelligi debebit, nomen aliquod ex eorum genere, quae paulo ante adtulimus, in casu recto adiectum verbo fuisse apud eos scriptores, e quibus exempla illa a Grammaticis enotata sunt: v. c. *malum illatum; crimen alicui impactum & quasi adfrictum vel infrictum; pugnus incussus; poena inflicta.* Quid autem spectarit Küsterus, quum illud ἐπερχό-

ζ) Plura huc facientia exempla collegit Henr. Stephanus in Thesauro Gr. linguae, ubi de praedictis verbis agit.

μενοι apud Suidam reddidit *qui conteruntur*, difficile dictu fuerit. Puto, non nisi ipsum verbum ἐπιτριβόμενοι ita latine redditum voluisse interpretem; verbi autem ἐπερχόμενοι interpretationem omisisse, quum nullam, quae locum hic habere posset, inveniret. Neque quidquam lucis adfundit id, quod hoc loco Aem. Portus habet: „ Ἐπιτριβόμενοι. Invadentes. *Attriti. Contriti.* „

Sed ut redeam ad illam significationem verbi ἐπιτρίβειν, de qua dicere ingressus sum; eadem rursus obtinet in alio Appiani loco, ubi tamen ipsum verbum, per unius cuiusdam librarii & primi Editoris culpam, corruptum fuerat atque obscuratum. Scilicet in Historia Mithridatica cap. 16. *a*) ubi, *Pelopidam, Mithridatis legatum, castris Romanorum excedere iussum esse*, narravit Scriptor, *eique edictum, ut, nisi rex iussa fecisset, non amplius rediret*; haec deinde vulgo legebantur verba: Οὕτω μὲν ἀπεκρίναντο. καὶ ἀπιόντι φυλακὴν συνέπεμψαν, ἵνα μή τινα ἐπιτρέψειε παροδεύων. Sed illud verbum ἐπιτρέψειε ex uno Regio codice in Appiani orationem erat invectum: alter Regius & probatiores reliqui Codices omnes in ἐπιτρίψειε consentiunt; quod, uti par erat, auctori in editione nostra restituimus. Itaque sententia est: *Hoc responsum ei dederunt: utque abiit, custodiam cum eo miserunt, ne quos in via concitaret vel solicitaret.* Et alias quidem pariter confusa inter sese atque perperam a librariis permutata reperiri verba τρίψαι & τρέψαι, horumque composita, passim monuerunt viri docti, & in his Wesselingius ad Diodorum Siculum T. II. pag. 6. Quo pertinet & ipsum hoc verbum ἐπιτρέψαι apud Hesychium: nam cum ibi ἐπιτρέψαι non solum exponitur ἐπιτροπὴν δοῦναι, sed etiam ἀπολέσαι, satis adparet, notionem τοῦ ἀπολέσαι non ad ἐπιτρέψαι pertinere, sed ad ἐπιτρίψαι, cuius verbi usus iste est tritissimus.

Similem verborum ἐπιτρέπειν & ἐπιτρίβειν permutatio-

a) Vol. I. Part. II. pag. 663. nostrae edit. Editionis H. Stephani pag. 181.

[redacted]

nem Polybianos codices lib. IV. cap. 84. invasisse, & olim & nuper etiam adhuc eram suspicatus. Narrat ibi Polybius, Appellem, Philippi Macedoniae Regis olim tutorem, deinde subdolum perfidumque amicum atque ministrum, Aratos Achaeos, patrem & filium, Philippi amicos, calumniatum esse apud regem, hos in caussa esse perhibentem, quod Eleorum populus a Philippo esset alienatus. Tum sic pergit: *Καθ' ὃν γὰρ καιρὸν Ἀμφίδαμον ἐξ Ὀλυμπίας εἰς Ἦλιν ἀπέστειλε, τούτους, ἔφη, κατ' ἰδίαν λαβόντας ἐ π ι [illegible] ρ έ ψ α ι τὸν ἄνθρωπον, καὶ λέγειν, ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον συμφέρει τοῖς Πελοποννησίοις τὸ γενέσθαι Φίλιππον Ἠλείων κύριον.* Id est: *Quo enim tempore Amphidamum b) Philippus Olympia Elidem misisset, Aratos privatim convenisse hominem & i n a l i a m t r a d u x i s s e s e n t e n t i a m;* (sic verbum ἐπιτρέψαι interpretatus est If. Casaubonus) *cum dicerent, nullo modo expedire Peloponnesiis, ut Eleos Philippus in potestate haberet.* Satis adparet, If. Casaubonum corruptum putasse verbum ἐπιτρέψαι, & ἐπιστρέψαι substitutum maluisse, quod verbum in versione sua expressit: atque etiam in notis marginalibus ad exemplum impressum Polybii, quod Oxoniae in Bibliotheca Bodleiana conservatur, diserte adscripsit: » *melius* ἐπιστρέψαι vel πρὶν τρέψαι. «

Sed Reiskius, in eruditis sagacissimisque Animadversionibus in Polybium, c) verbum ἐπιτρέψαι h. l. defendendum suscipiens, primum quidem, ait, *hortandi* notione illud accipi posse, si cum codice Peiresciano, cuius scripturam ad istum locum expromsit Valesius, d) omit-

b) Is praetor fuerat Eleorum, & bello captus a Philippo in Olympiam erat abductus. Deinde eumdem Philippus sine pretio domum dimisit, addito mandato, ut (quemadmodum ipse spem fecerat regi) cives suos, multis magnisque promissis nomine Philippi factis, ad societatem cum rege ineundam permoveret. Confer Polyb. IV. 75. & initium cap. 84.

c) Vol. IV. Animadversionum ad Graecos auctores p. 362 sq.

d) Valesius in Notis ad Excerpta de Virtutibus & Vitiis p. 123. In Polybii edit. Gronov. Tom. III. p. 382. (Ernest. Tom. III.

tamus coniunctionem καὶ ante λέγειν, ut ἐπιτρέψαι τὸν ἄνθρωπον λέγειν sit *adhortatos esse hominem ut diceret.* Sed illius notionis, verbo ἐπιτρέπειν subiectae, quam apud Scriptores Historiae Byzantinae crebrius occurrere ait, *e*) ex omni antiquitate non nisi unicum exemplum, quod proferret, invenit vir doctissimus, ex Fragmento Dionis Cassii petitum, quod in Codice Peiresciano inter Eclogas de Virtutibus & Vitiis conservatum est; ubi haec verba leguntur: *f*) ὁ δὲ ἀρκεῖσθαι ἱκανοῖς οὖσι τοῖς οἰκείοις πρὸς εὐδαιμονίαν ἐπέτρεπεν. quae sic interpretatus est Henr. Valesius: *Cineas vero praesenti rerum statu, ut qui ad felicitatem sufficeret, contentum esse illum* (Pyrrhum Macedoniae Regem, Italiae bellum illaturum) *iubebat.* Ac sane, si vera illa scriptura est; (de qua dubitavit Reimarus, *g*) προέτρεπεν scribendum ratus;) verbum ἐπιτρέπειν isto loco apud Dionem ea fere notione, quam expressit Valelesius, *iubendi, hortandi, commendandi alicui aliquid,* utique fuerit capiendum. Eademque notione verbum illud ἐπιτρέψαι in praedicto Polybii loco cepisse videtur Valesius, quum lectionem codicis Peiresciani, quam supra retulimus, optimam sibi videri testatus est. At videns Reiskius, in codicibus omnibus Polybianis verbum λέγειν non ab ἐπιτρέψαι pendere, sed cum hoc verbo per particulam καὶ coniungi; intelligensque fortasse, ipsam illam sententiam, *hortatos esse hominem ut diceret,* non satis convenire

p. 325.) Quod autem ἐπιτρέψει ibi apud Valesium, non ἐπιτρέψαι, legitur, id operarum errore factum videri, recte monuit Reiskius loc. cit.

e) In Du-Cangii tamen Glossario mediae & infimae Graecitatis, quod ad Scriptores Historiae Byzantinae in primis adcommodatum est, ille verbi ἐπιτρέπειν usus non est adnotatus.

f) In Excerptis Valesianis p. 589. In edit. Reimari Historiarum Dionis Tom. I. p. 18. num. XXXVIII.

g) Reimarus loc. cit. & in Indice Graecitatis ad Dionem. Suspicari autem licet, nisi a librariis corruptum sit illud verbum, saltem Epitomatori fortasse deberi, non ab ipsius Dionis manu esse profectum.

isti loco; dimissa ratione a Valesio proposita, vulgatae lectioni ait suam constare videri rationem, ita quidem, ut *ἐπιτρέψαι* idem sit ac *ἐπιστρέψαι καὶ διαφθεῖραι*, *ad aliam mentem & in partem suam traduxisse, corrupisse.* Atque, » Rarissimi, ait, huius usus verbi *ἐπιτρέπειν* pro *τρέπειν τὴν* » *τινος διάνοιαν ἐπὶ γνώμην ἄλλην καὶ ἐφ' ἑαυτὸν*, *aliquem* » *corrumpere oratione, ad aliam mentem traducere*, occurrit » apud Appianum pag. 181, 9. (edit. H. Steph.) *ἀπιόντι* » *φυλακὴν συνέπεμψαν, ἵνα μή τινας ἐπιτρέψειε παρο-* » *δεύων*, *addiderunt abeunti custodes vel observatores, ne quos* » *obiter corrumperet.* «

Igitur quemadmodum in hoc Appiani loco, ex quo insolitum istum verbi *ἐπιτρέπειν* usum probare conatus est vir doctissimus, per errorem, ut supra demonstravimus, irrepsit ipsum illud verbum *ἐπιτρέψειε*, in cuius locum *ἐπιτρίψειε* erat restituendum; sic proclive erat, ut suspicaremur, apud Polybium pariter scripturam *ἐπιτρέψαι* ex *ἐπιτρίψαι* esse detortam. Neque tamen citra dubitationem quidem id adfirmare ausim. Nam quum vis verbi *ἐπιτρίβειν* in eis quidem exemplis, quae ex Appiano protulimus, non tam *in trahendo ad suas partes*, quam in *concitando, irritando, stimulando* sita sit, quam vim & Suidae interpretatio, atque etiam Hesychianae glossae (ni fallit nostra coniectura) confirmant; non tam concitandus atque stimulandus ab Aratis Amphidamus erat, quam comprimendus atque retinendus, ne Philippi mandata, quae lubens atque ultro susceperat ille homo, ad Eleos deferret. Itaque videndum est, an verior sit Casauboni coniectura, quae & Ernestii calculo comprobata est; ut *ἐπιστρέψαι τὸν ἄνθρωπον* scriptum a Polybio statuamus, hac sententia, *inhibuisse, retinuisse hominem Aratos, & in aliam sententiam conatos esse eum traducere.* Permutatio autem verborum *τρέψαι* & *στρέψαι* in solennibus quam maxime est librariorum erroribus. *].

[* In editione tamen nostra Polybii, IV. 84, 8. non dubitavimus quin *ἐπιτρίψαι* corrigeremus.]

Iam priusquam verbum ἐπιτρίβειν dimittam, aliam adhuc phrasin, qua de *morbo* usurpatum legimus; ἐπιτρίβειν τὴν νόσον, notatam velim. Huius φράσεως exemplum ex Chrysostomo adferens Henr. Stephanus, δικασταὶ αὐτοὶ τὸν χειμῶνα ἐπιτείνουσι, καὶ τὴν νόσον ἐπιτρίβουσι, postrema verba ita interpretatur, *morbum infligunt seu invehunt.* De qua interpretatione, quum ipsum auctoris locum, unde exemplum illud ductum est, non habeam in promtu, ne satis quidem valeo iudicare; sed ex ipsis tamen adiunctis (scilicet ex verbo ἐπιτείνουσι, quod huic ibi respondet, quod & ipsum aliàs de morbo usurpatur, hac notione, *intendere, augere vim morbi*) colligi posse videtur, verba τὴν νόσον ἐπιτρίβουσι non exponenda fuisse, *morbum infligunt*, vel *invehunt*, sed *morbi vim augent.* Certe hac notione phrasis illa manifeste accipienda apud Appianum est, qui duobus locis libri V. de Bellis Civilibus eamdem usurpavit. Scilicet cap. 59. (pag. 706. ed. H. Steph.) de Fulvia, M. Antonii uxore, haec legimus: Γενομένων δὲ τούτων, ἀγγέλλεται Φουλβία τεθνεῶσα· λεγομένη μὲν ἐπὶ ταῖς Ἀντωνίου μέμψεσιν ἀθυμῆσαι καὶ ἐς τὴν νόσον ἐμπεσεῖν, νομιζομένη δὲ καὶ τὴν νόσον ἑκοῦσα ἐπιτρίψαι διὰ τὴν ὀργὴν Ἀντωνίου. νοσοῦσάν τε γὰρ αὐτὴν ἀπολελοίπει, καὶ οὐδὲ ἀπολείπων ἑωράκει. Id est: *Dum haec geruntur, nunciatur mors Fulviae, quae in morbum quidem incidisse dicebatur ex aegritudine, qua animum eius adfecissent Antonii reprehensiones; sed sponte etiam auxisse (vel irritasse) putabatur vim morbi, propter Antonii iram, qui aegrotam illam deseruerat, ac discedens ne inviserat quidem.* Quo loco, certe non modo auctoris sententiam non satis expressit superior interpres, minime indoctus caeteroquin nec indisertus, Sigismundus Gelenius, sed & multum ab ea aberravit, cum verba illa λεγομένη μὲν & seqq. usque ἐπιτρίψαι tali modo est interpretatus: *quae dicebatur, Antonii querelas aegre ferens, ultro sibi morbum accivisse.* Eadem fere verba repetuntur cap. 62. ὅτι πρὸς τὴν ὀργὴν Ἀντωνίου δυσχεράνασά τε νοσήσειεν, καὶ τὴν

[redacted]

σιν ἐπιτρίψειν ὑπὸ τῆς δυσθυμίας. Neque valde aliena videtur haec verbi ἐπιτρίβειν significatio ab ea, de qua superius diximus: utrobique enim a *fricando terendoque* ducta est *irritandi*, *concitandi*, *acuendi*, *stimulandi*, notio.

VIII.

ἘΡΓΑΣΤΙΚΌΣ.

» ἘΡΓΑΣΤΙΚΌΣ. Πολύβιος· Ἰδίως δὲ τῶν πολιτικῶν » καὶ τῆς τῶν ἐργαστικῶν κατασκευῆς. « Küsterus: » Ἐργα» στικός. Opifex. Operarius. Polybius: [*Congesta in fo*» *rum*] *supellectile & civium & opificum.* « — Scilicet apud Polybium Lib. X. cap. 16. in historia captae a Scipione Carthaginis Novae in Hispania, verba haec leguntur, ἀθροισθείσης εἰς τὴν ἀγορὰν — τῆς τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν ἐργαστικῶν κατασκευῆς. Quem locum cum ante oculos non habuisset Aemilius Portus, mire se torserat in vertendis illis verbis a Suida recitatis. Küsterus, cum Gronovio, ad praedictum Polybii locum ablegans lectorem, difficultatem dissimulavit, quae in verbis, prouti a Suida proferuntur, inest. Gronovius autem, in Notis ad Fragmenta Polybiana a Casaubono ex Suida collecta num. LXIX. *a*) aut abiiciendum apud Suidam verbum ἰδίως ait, aut intelligendum, hoc modo scripsisse Suidam: Ἐργαστικὸς, ἰδίως. Πολύβιος· τῶν πολιτικῶν &c. ut nempe moneat Lexicographus, *propria & naturali significatione* accipi isto Polybii loco vocabulum ἐργαστικός. At nusquam, quod sciam, verbum ἰδίως hoc modo usurpavit Suidas; neque aliam vim metaphoricam vocabuli ἐργαστικὸς, ab illa naturali distinctam, videmus. Immo vero, si de nativa & propria vocabuli origine loquuntur Grammatici, κυρίως (non ἰδίως) accipi vocabulum dicunt: ἰδίως vero *peculiarem* potius ac *singularem* vocabuli usum indicaverit. *] Mi-

a) Tomo III. Polybii Gronoviani p. 458. (Edit. Ernest. Tom. III. p. 316.)

[* Sic v. c. idem Suidas, voc. Ἀλαζὼν, in fine monet: ἰδίως δὲ (id est, *sigillatim vero*) ἀλαζόνας τοὺς ψεύστας ἐκάλουν: quae

hi igitur probabile fit, ita scripsisse Grammaticum nostrum: »Ἐργαστικός. ἰδιώτης. Πολύβιος· τῆς τῶν πολιτικῶν &c.« Scilicet Polybius, verba faciens de Carthaginis Novae in Hispania incolis, qui, capta per Scipionem urbe, in Romanorum pervenerunt potestatem, distinguit inter τοὺς πολιτικοὺς & τοὺς ἐργαστικοὺς, quos eosdem cap. seq. χειροτέχνας dicit. Illi sunt cives *nobiliores* & *cultiores*, ac praecipue *qui rempublicam administraverant*; hi sunt *ignobiliores* & *rudiores de plebe opifices*.

IX.

ΚΑΤΑΒΟΛΗ'.

Quae ad hoc vocabulum apud Suidam adnotata leguntur, ea tribus articulis vulgo distincta exhibentur. In his mire nonnulla confusa sunt; alia emendatione quadam indigent; ad alia animadvertisse nonnihil iuvabit. Sunt autem tres articuli huiusmodi:

I. Primus. »ΚΑΤΑΒΟΛΗ'. περιοδικὴ λῆψις πυρετοῦ. »Τῶν δὲ Μακεδόνων ἐκ καταβολῆς συνερισάντων τοῖς βαρβάροις, εὐθέως ἐκκλίναντες ἔφευγον.« Quibus verbis hanc latinam interpretationem adiecit Küsterus: »Καταβολή. »Febris per certa temporis intervalla in orbem rediens. »[Et ἐκ καταβολῆς, denuo, de integro.] *Macedonibus autem pugnam cum Barbaris integrantibus, confestim ex acie fugere coeperunt.*«

II. Alter. »ΚΑΤΑΒΟΛΗ'. Δημοσθένης δ'. Φιλιππικῶν· »Ὥσπερ περίοδος, ἢ καταβολὴ πυρετοῦ. Ἐν ταῖς περιοδικαῖς νόσοις λέγεταί τις καὶ καταβολὴ, διὰ τὸ ἐν ἀποδεδειγμένῳ προϊέναι χρόνῳ· καθάπερ οἱ ἐρανισταὶ τὰς καταβολὰς ποιοῦνται τῶν χρημάτων.« Küsterus: »Καταβολή. »Demosthenes Philippica IX. *Quemadmodum febris statis »temporibus in orbem rediens.* De morbis periodicis enim dicitur etiam καταβολὴ, quod stato tempore in orbem

verba ex Schol. Aristoph. ad N[illegible]s 102. ducta sunt. Et frequens est ille usus vocis ἰδίως apud Grammaticos.]

» redeant: ſicut eraniſtae [ſtato tempore] ſymbolas ſuas
» conferre ſolent.] «

III. Tertius. » ΚΑΤΑΒΟΛΗ'. καινούργησις. Ἐκ καταβο-
» λῆς πεντήκοντα ναῦς ναυπηγήσασθαι. πεντήκοντα δὲ ὑπαρ-
» χουσῶν κατελθεῖν ἐκ τῶν νεωρίων. Πολύβιος. Οἱ δὲ πει-
» ραταὶ, θεασάμενοι τὸν ἐπίπλουν τῶν Ῥωμαϊκῶν πλοίων, ἐκ
» καταβολῆς ἐποιοῦντο τὴν ἀναχώρησιν. Λέγεται δὲ καὶ θυ-
» σία, περίοδος, τελετή. « Interpres: » Καταβολή. Novi ope-
» ris fundamentum. *A fundamento quinquaginta naves aedifi-*
» *cari* [*iuſſit:*] *cum iam ante quinquaginta paratae eſſent, quae*
» *ex navalibus in mare deduci poterant.* Polybius: *Piratae ve-*
» *ro, conſpicati claſſis Romanae adventum, curſu retro converſo*
» *ſe receperunt.* Dicitur etiam καταβολὴ ſacrificium, circui-
» tus, initiorum ritus. «

Iam quod de *confuſione* dixi, quae in his obtinet, id quidem in promtu eſt. Adparet enim, interpretationem περιοδικὴ λῆψις πυρετοῦ, quae eſt articulo primo, pertinere ad Articulum II. & ad exemplum ex Demoſthene prolatum. Fragmentum autem illud: Τῶν δὲ Μακεδόνων &c. quod eodem artic. I. recitatur, utique ad artic. III. videtur referendum, & verba ἐκ καταβολῆς eamdem prorſus ibi vim habere videntur, quam habent in fragmento illo, Οἱ δὲ πειραταὶ &c. quod artic. III. adfertur: quae Küſteri pariter fuit ſententia. *b*) Niſi fortaſſe verba ἐκ καταβολῆς ex illa phraſi explicanda putemus, καταβάλλειν τὰς σαρίσσας, qua ſaepius Polybius utitur, potiſſimum, ubi de Macedonicae phalangis pugna verba facit, veluti V. 85. XI. 13 ſq. XVII. 20. Quam phraſin Is. Caſaubonus in Dedica-

b) Eiusmodi confuſiones, quae admodum ſunt frequentes in hoc Lexico, duplici via irrepere potuiſſe, iam pridem docti viri monuerunt: partim, quod ea, quae ab ipſo primo collectore harum gloſſarum, Suida, in margine fortaſſe reliquis iam collectis erant adiecta, inique loco a librariis deinde in contextum inlata ſunt; partim, quod eis, quae ab eodem Suida collecta erant, alia deinde ab aliis ſunt adiecta, mox conſentientia eis, quae ille notaverat, mox eisdem repugnantia.

tione Polybii ad Henricum IV. (T. III. operum edit. Ernesti p. 671.) his verbis exponit: » Est autem καταβολὴ, » *hastae* (quae in itinere super humerum posita fertur aut » erecta) *aptatio ad inferendum ictum, & protensio.* « Poterat brevius dicere, *hastae demissio* ac *protensio.* Sed prior sententia potior videtur; ut phrasin ἐκ καταβολῆς eâdem notione accipiendam h. l. statuamus, quae in reliquis exemplis obtinet, quae paulo inferius adferuntur. *]

De *Emendationibus* nonnullis, quibus verba prolata indigere videntur, deinceps videbimus, ubi in enodanda vi vocabuli, de quo agitur, ad ipsa loca, in quibus nonnihil parum emendate positum putamus, perveniemus.

Duas igitur potissimum notiones, vocabulo καταβολὴ subiectas, declarat Grammaticus noster, & exemplis ex veteribus auctoribus prolatis confirmat. Nam quae in fine adiiciuntur interpretationes, λέγεται δὲ καὶ θυσία, περίοδος, τελετὴ, hae quidem ex Hesychio c) aut alio quodam glossatore postmodum Suidae adsutae videntur. Ac praepostere inter θυσία & τελετὴ, quae pro parallelis, ut aiunt Grammatici, ac fere synonymis habenda sunt, medium interferitur nomen περίοδος, cuius diversa prorsus vis est; nempe ea, quae initio articuli I. apud Suidam adnotata, & articulo II. exemplo ex Demosthene prolato confirmata, uberiusque deinde exposita est. De duabas autem reliquis interpretationibus, θυσία & τελετὴ, quas easdem pariter apud Hesychium legimus, difficile quo-

[* Nam verbum quidem καταβάλλειν, adiecto nomine τὰς σαρίσσας, utique eâ notione, quam interpretatus Casaubonus est, saepius apud Polybium occurrit; dictio vero ista, ἐκ καταβολῆς, numquam aliter nisi ita ut *a fundamento, a prima origine, ab initio,* significet. Vide loca in Lexico Polybiano (voc. Καταβάλλω & voc. Καταβολὴ) a nobis indicata.]

c) Apud Hesychium in καταβολὴ, vel potius forma Ionica κατηβολὴ, (ut ex serie literarum adparet) hae adferuntur vocabuli illius interpretationes: τὸ ἐπιβάλλον. . . καὶ ἡ τοῦ πυρετοῦ περίοδος. καὶ ὁρμή. καὶ μερίς. καὶ ἱερὰ νόσος. καὶ τέλος τῶν χρεῶν. τὸ καθῆκον. θυσία. τελετή.

dammodo dictu est; quandoquidem nec locus ullus veteris scriptoris adfertur, ubi tali quadam notione usurpetur vocabulum καταβολὴ, neque ex derivatione evidens utique est notionis illius ratio. Nam proclive quidem erat, ut cum Salmasio, quem laudavit doctus Hesychii editor, *d*) de phrasi καταβάλλειν ἱερεῖα cogitaremus: at ea phrasis non sigillatim *mactare hostias* denotat, sed etiam, *quodvis animal* (sive comedendi caussa, sive etiam ex venandi voluptate) *caedere, conficere, sternere:* *] quod vero idem Salmasius perhibet, καταβόλευς sigillatim dictos esse *victimarios* vel *confectores victimarum*, id unde arripuerit, mihi non liquet. Tum vero etiam adiectum nomen τελετὴ videtur indicare, significationem istam vocabuli καταβολὴ, ubi illud aequivalet nominibus θυσία vel τελετὴ, non tam a *caesa* vel *prostrata hostia*, quam ab alia notione verbo καταβάλλειν subiecta derivari debere. Ac videri quidem debebit a *deponendo* potius derivanda, quod Deo *munus offeratur, deponaturque:* qua ratione καταβολὴ, vulgo etiam, *pensio, solutio* (puta, *mercedis, tributi, debiti, symbolae*) dicitur: *e*) eademque ratione, ἀπὸ τοῦ καταβάλλειν, καταβολὴν denotare τὴν θέσιν ἤτοι δόσιν monuit Eustathius ad Iliados Ψ. v. 125. Sed rem, ni fallor confectam dabunt ea, quae ex Athenaeo, *f*) ut perspecte Küsterus monuit, protulit Sui-

d) Salmasius ad Scriptores Historiae Augustae Tom. I. p. 142.

[* Sic v. c. apud Athenaeum in Plutarchi historici verbis, IV. 150. f. θύματα καταβάλλεσθαι ταύρων καὶ συῶν καὶ προβάτων τε καὶ λοιπῶν κτηνῶν, de animalibus ponitur unice *in cibi usum caesis*. Plura loca, quibus καταβάλλειν generatim *sternere, caedere, occidere* significat, ex Polybio collegimus in Lexico Polybiano, p. 325. col. 2.]

e) Quo etiam pertinent nonnullae ex Hesychii interpretationibus supra adlatis; scilicet, τέλος τῶν χρεῶν, id est *solutio debiti*; tum, ex metonymia, τὸ ἐπιβάλλον, *pars contingens* vel *rata*, quam quisque confert; τὸ καθῆκον, quae interpretatio eodem videtur respicere; denique μερὶς, *portio*.

f) Athenaeus Deipnosoph. Epit. Lib. II. p. 40. d. e.

das in voce τελετή : *g*) ex quibus satis adparet, a *pensione* sive *collatione sumtuum*, qui in *maiora* quaedam ac *mysteriosa sacrificia* impendebantur, *sacra* eiusmodi καταβολὰς fuisse nominata: nam de *sumtibus in commune collatis* frequentari consuevit & verbum καταβάλλειν & nomen καταβολὴ, quemadmodum etiam in eodem Suidae loco, de quo suscepta est haec tota disputatio, articulo II. legimus: οἱ ἐρανισταὶ τὰς καταβολὰς ποιοῦνται τῶν χρημάτων.

Accedamus ad illas vocis καταβολὴ significationes, de quibus uberiori quadam ratione egit Grammaticus noster. Primum ergo ait: »Καταβολή. περιοδικὴ λῆψις πυρετοῦ.« id est: *prehensio* sive *impetus febris, ex intervallo rediens*. Ad quam interpretationem, ut initio monui, & locus ille Demosthenis pertinet, & reliqua, quae artic. II. leguntur; quae quidem omnia, ad verbum, ex Harpocrationis Lexico decem Oratorum transscripta sunt. Quaenam vero sit *nona* ista *Philippica*, cuius adfertur fragmentum, neque a Küstero ad Suidam, neque ad Harpocrationem ab editoribus video adnotatum. Quatuor tantum ex Demosthenis orationibus hodie *Philippicarum* nomine vulgo insigniri notum est, quum undecim vel duodecim eiusdem Oratoris Philippicae apud veteres scriptores passim laudentur. Sed pridem docuerunt viri docti, caeteras hodieque pariter superesse, alias autem inscriptiones in fronte gerere. Sic monuit Fabricius, in Bibl. Graeca Tom. I. pag. 924. quam Dionysius Halicarnassensis *nonam* numerat Demosthenis Philippicam, eamdem esse, quae hodie περὶ τῶν ἐν Χεῤῥονήσῳ inscribitur. *h*) At in hac quidem frustra quae-

g) Nempe ibi haec legimus: Τελετή. θυσία μυστηριώδης. ἡ μεγίστη καὶ τιμιωτέρα. ἀπὸ τῶν γενομένων εἰς αὐτὰς δαπανημάτων. τελεῖν γὰρ φαμὲν τὸ δαπανᾶν. Id est, interprete Küstero: »Τελετή. »Sacrificium mysticum, sive [sacrificium] maximum & valde »solenne. [Sic dictum] a sumtibus, qui in id impendebantur. »Τελεῖν enim est sumtus facere, vel impendere.«

h) Scilicet apud Dionysium Halicarnassensem, in Epist. ad Am-

fiveris verba illa, quae ex nona Philippica laudat cum Harpocratione Suidas: sed leguntur illa verba in ea oratione, quae *tertia Philippica* hodie numeratur p. 118. edit. Reiskii. *i*) Ibi scilicet Orator civibus suis, caeterisque Graeciae populis, crescentem semper Philippi potentiam & ulterius in dies progredientem oppressionem Graeca-

maeum de Demosthene & Aristotele, cap. x. (Tom. IV. operum ex edit. Reiskii pag. 738.) in Graeco quidem contextu *nona Philippica* illa ipsa, quam Fabricius dicit, numeratur. Sed turbatum aliquid esse in numeris, quibus ibi orationes Philippicae insigniuntur, satis adparet.

i) In edit. Hieron. Wolfii an. 1572. est pag. 47. Eamdemque orationem Andreas Schottus, in Latina versione praedictae Epistolae Dionysii Halicarn. pariter *nonam Philippicam*, ut Harpocration, numerat; quum secundum vulgatam Graeci contextus scripturam *decima* haec sit. Neque vero hoc uno loco *nonam* hanc numerat Harpocration; sed & saepius alibi. Sic, exempli caussa, quae verba in voc. Ἔθνος ex *nona Philippica* laudat, ea in eadem nostra *Philippica tertia*, brevi intervallo ante haec verba, de quibus nunc quaerimus, leguntur, pag. 117. edit. Reiskii. Eademque ratione, quae *decima Philippica* numeratur apud Harpocrationem in Καθήκοντα, hodie vulgo in Demosthenis editionibus *quarta* est; (vide Demosth. Reiskii p. 141. 11.) quae apud Dionysium, ex vulgata Graeca scriptura, *undecima* vocatur. Pariter, retrogrediendo, quam *octavam* vocat Harpocration (vocab. Εἰσφρήσειν, Καβύλη &c.) illa est περὶ τῶν ἐν Χεῤῥονήσῳ, quae *nona* vulgo ponitur apud Dionysium: & sic porro. Quod autem eadem illa *tertia Philippica*, quam apud Harpocrationem & Suidam *nonam* numerari diximus, tamen rursus apud eosdem in Ἐχῖνος *quinta* nominatur; (quod & Reiskius monuit in Apparatu ad Demosth. Tom. II. p. 261.) id quidem errori librariorum utique est tribuendum. Nam, quam *quintam* aliàs numerat Harpocration, velut in Ἐκδεξάμενος & Ἐπιχειρεία, ea est, quae hodie περὶ Εἰρήνης inscribitur. Praeter loca vero supra iam adlata, plura sunt alia apud eumdem Harpocrationem, verbi caussa in Εὐφραῖος, in Λευκὰς, &c. ubi, quam ille *nonam* adpellat, nostra *tertia* est: quae loca collecta habes in Elencho Scriptorum ab Harpocratione laudatorum, apud Fabricium in Bibliotheca Graeca Tom. IV. pag. 596.

rum civitatum otiose atque secure spectantibus; neque quidquam contra molientibus, male sanum torporem, imprudentissimamque negligentiam exprobrans: *Quisque*, ait, *nostrûm, dum alius perit, tempus illud sibi in lucro positum persuasus est: quod ad servandos Graecos pertineat, nemo cogitat, nemo quidquam agit.* Tum his verbis pergit: Ἐπεὶ, ὅτι γε, ὥσπερ περίοδος ἢ καταβολὴ πυρετοῦ ἢ τινος ἄλλου κακοῦ, καὶ τῷ πάνυ πόῤῥω δοκοῦντι νῦν ἀφεστάναι προσέρχεται, οὐδεὶς ἀγνοεῖ δήπου. Quae verba ita interpretatus est Hier. Wolfius: *Atqui eum* [Philippum puta] *tamquam conversionem atque accessionem febris, aut alterius mali, etiam in illum qui sibi procul a periculo nunc abesse videtur, invasurum, nemo est qui nesciat.*

Iam, sicut in his Demosthenis verbis vocabula περίοδος & καταβολὴ fere pro synonymis usurpantur: sic & ipsum nomen καταβολὴ Suidas interpretatur περιοδικὴ λῆψις πυρετοῦ, atque etiam, uberioris declarationis caussa, ex Harpocratione rationem addit, unde istam notionem hoc vocabulum videri possit accepisse. Ἐν ταῖς περιοδικαῖς νόσοις, ait, λέγεταί τις καταβολὴ, *k*) διὰ τὸ ἐν ἀποδεδειγμένῳ προϊέναι χρόνῳ· [videtur utique περιϊέναι scripsisse, quod & Küsterus in versione latina expressit, *quod stato tempore in orbem redeant:*] καθάπερ οἱ ἐρανισταὶ τὰς καταβολὰς ποιοῦνται τῶν χρημάτων. *sicut eranistae* [*stato tempore*] *symbolas suas conferunt.* Ad quae verba monuit Küsterus, eranistas, (id est, collatitiorum conviviorum, quae statis temporibus celebrabantur, sodales) singulis mensibus symbolam suam in arcam communem contulisse; atque adeo vocabulum καταβολὴ, quod proprie ipsam *depositionem* vel *collationem pecuniae* significat, per metaphoram ab isto more ductam dici *de re, quae statis tem-*

k) Sic legendum, λέγεταί τις καταβολή, ut editum est apud Harpocrationem; non, ut vulgo apud Suidam, λέγεταί τις καὶ καταβολὰ, perperam abundante coniunctione: qui error ante praepositionem κατὰ frequenter committi solet a librariis.

poribus in orbem redit. Et haec quidem utique est Grammaticorum nostrorum, Suidae Harpocrationisque, sententia. Sed, quam illa frigida sit & ieiuna, quamque mira ista atque dura sive metaphora sive metonymia, per se, nobis tacentibus, facile patet. Neque minus mira alienaque eadem interpretatio videbitur, si eam cum Demosthenis loco, ad quem illa adfertur, conferamus.

Nempe manifeste atque disertissimis verbis Orator periculum, Atheniensibus a Philippo imminens, cum *malo inopinato* confert, quod *subito irruit, quo tempore longissime ab illo remotum te putas*. Atqui periodica accessio febris plerumque non inopinata est; saltem non ita, ut eam longissime a te abesse arbiteris. Et, verum si quaerimus, licet vocabulum καταβολὴ de *accessione* vel *impetu febris* aliorumque morborum periodicorum, veluti epilepsiae, fuerit usurpatum; *l*) tamen in illa significatione, neque ex propria quadam vi vocis, neque ex translata, respectus ullus inesse videtur ipsius *periodicae revolutionis*, sive *circuitus*, quem servat morbus: sed quaelibet *accessio*, quaelibet *invasio* morbi, etiam prima omnium, aut maxime inopinata, καταβολὴ audit; sive παρὰ τὸ καταβάλλειν τὸν πυρέττοντα, *m*) id est, quod impetus morbi *deiiciat* at-

l) Quo pertinet etiam, quod vocabulum καταβολῇσι Galenus in Γλωσσῶν τῶν Ἱπποκράτους ἐξηγήσει, id est, in Lexico Hippocratico, (laudatus a Foesio in Oeconom. Hippocr. pag. 326. & ab Iungermanno ad Polluc. I. 16.) exposuit περιοδικαῖς ἀρχαῖς παροξυσμῶν. Atque eodem modo intelligenda Glossa Hesychiana, ubi καταβολὴ, vel potius forma poëtica καταιβολὴ, (ut ex literarum serie fit manifestum) exponitur ἡ περιοδικὴ νόσος: quibus verbis non utique denotatur totus decursus morbi periodici, sed quilibet *paroxysmus morbi ex intervallo recurrens*. De epilepsiae vero pariter ac de febris *paroxysmo* usurpatum esse vocabulum, diserte docet idem Hesychius in καταβολὴ, ubi inter alias interpretationes hanc posuit, ἱερὰ νόσος.

m) Quae est Hieron. Wolfii sententia, in Adnotat. ad tertiam Philippicam, pag. 55.

que *prosternat* eum, qui ab illo corripitur; sive potius, quod in eum veluti *coelitus demittatur*, & *cum impetu* in eum *incidat atque irruat*. Nempe eâdem prorsus ratione de eis, qui *a Deo corripi* putantur, in quos *divinus* veluti *spiritus subito demittitur atque invadit*, usurpatum idem vocabulum legimus; *n*) ut καταβολὴ θεοῦ idem fere sit, quod κάθοδος θεοῦ, ἐπιθειασμὸς, ἐπίπνοια, κίνησις ἐκ θεοῦ. Itaque καταβολὴ πυρετοῦ idem prorsus fuerit, quod εἰσβολὴ πυρετοῦ, quod vocabulum non minus, quam alterum, in hac re frequentatur, & pariter *accessionem*, *invasionem*, *impetum febris* denotat, nulla ratione habita periodici recursus. Atque eodem pertinere utique videtur Hesychiana illa interpretatio, καὶ ὁρμή: *o*) sive per se positum hoc vocabulum statuamus; quemadmodum in Albertina editione, distinctione maiori interiecta, a praecedentibus separatur; sive cum praecedentibus iunctum malimus, quod in superioribus editionibus commodius factum videtur, ut sit ἡ τοῦ πυρετοῦ περίοδος καὶ ὁρμή.

Sed quid tandem ad rationem suam verbis Demosthenis servandam tuendamque, ut de *accessione inopinata febris* dixisse intelligatur, profecimus, quod a nomine καταβολὴ illam *circuitus* notionem, quam ei cum Harpocratione Suidas tribuit, sumus amoliti? quandoquidem ipsum vocabulum περίοδος diserte adiectum videmus; cuius vis, cum ex usu sermonis, tum ex ipsa vocis originatione in *circuitu* & in *accessione statis temporibus redeunte* proprie sita esse videtur.

Ad hanc obiectionem equidem non ausim cum Reiskio respondere, *p*) »fieri posse, ut duo illa vocabula περίοδος »ἢ non oratori, sed Scholiastae cuidam, debeantur.« Nam

n) Apud Pollucem in Onomastico, Lib. I. num. 16. Confer Salmasium loco supra citato; nempe, ad Scriptores Hist. Aug. Tom. I. p. 142.

o) Vide supra not. *c*. pag. 175.

p) Apparat. ad Demosth. Tom. II. pag. 252.

eadem verba non modo idem Harpocration in vocabulo Περίοδος repetit, sed & Ariſtides, *q*) quem laudat ipſe Reiskius, & Chryſoſtomus in Homilia 26. in II. Epiſt. ad Corinth. pag. 738. citatus a Valeſio ad Harpocrationem pag. 63. Sed nimirum idem vocabulum περίοδος, quamvis proprie *circuitum* denotet, tamen ex uſu ſermonis ipſam etiam *invaſionem*, ipſum *impetum* morbi *ex intervallo redeuntem* ſignificat; ita quidem, ut, qui illo vocabulo iſta notione utitur, non tam de *circuitu* cogitet, quo revolvitur morbus, quam de *ipſo morbo obrepente irruenteque*. *r*) Denique, ſi vel maxime urgere quis velit nativam vocabuli περίοδος notionem; putari poterit id ſpectaſſe Orator, ut innueret, iam olim aliquando timorem Philippi invaſiſſe Athenienſes, & aliquantisper illos tenuiſſe: qui, ſi nunc nihil prorſus mali ab illo ſibi imminere putent, meminerint, ſicut febris interdum in eum, qui prorſus ab illa ſe liberatum & longiſſime eam a ſe abeſſe ſibi perſuaſit, ſubito redit, eumque inopinantem rurſus corripit; ſic Philippum ſubito in hos, qui longiſſime eum a ſe abeſſe putant, irruere ſolere. Sed, quidquid ſit: quoniam tamen in illo vocabulo περίοδος aliquid ineſt, quod reditum ex circuitu, adeoque non prorſus inopinatum, ſignificare poſſit; per aliquam veluti gradationem ſermonis alterum nomen, καταβολὴ, adiecit orator, a quo nomine notio illa acceſſoria prorſus ſeiuncta eſt.

Altera notio vocabulo Καταβολὴ ſubiecta, quam profert Suidas, & pluribus etiam exemplis illuſtrat, illa eſt,

q) De Dict. Civ. pag. 186.

r) Quo pertinet illa Heſychii interpretatio: Περίοδος. τὸ ἐκ διαλειμμάτων ἐπιπεσὸν νόσημα. Nam ſic, non ὄνημα, ſcribi debuiſſe, manifeſtum eſt. Eadem ratio eſt verbi περιέρχεσθαι, in illa phraſi τοῦτο περιῆλθεν εἰς αὐτὸν, quae proprie quidem ac vi originis de ea re dicitur, quae veluti *ex circuitu* ad aliquem *redit*, ſed ex uſu ſermonis frequentatur pariter de re quae *prima* etiam *vice* ad aliquem *pervenit*; verbi cauſſa, de regno quod ad ſucceſſorem devolvitur.

quam interpretatione *καινούργησις* declarat, id est, *novi operis molitio*. Scilicet istam notionem inesse vult Grammaticus illi nomini in phrasi ἐκ καταβολῆς, ad quam phrasin spectant omnia adlata exempla. Sed illa quidem notio non nisi secundaria est, & partim metonymica, partim metaphorica. Scilicet ex phrasi *καταβάλλειν* (vel *καταβάλλεσθαι*) θεμέλια, *fundamenta ponere* vel *iacere*, quam & alibi legimus & in Epistola ad Hebraeos VI. 1. *s*) orta est notio generalis verbo *καταβάλλεσθαι* subiecta, *fundare, instituere, incipere*. Sic Polyb. X. 24. [*] de Ecbatanis, regiâ quondam Medorum, ait, *τὰ βασίλεια -- μεγάλην ἐμφαίνοντα τὴν τῶν ἐξ ἀρχῆς καταβαλλομένων εὐκαιρίαν*. Id est, *tantam regia illa prae se fert magnificentiam, ut, quanta rerum omnium copia abundaverint, qui initio eam fundaverunt, facile sit aestimatu*. Et Callimachus:

Ἀρσινόης, ὦ ξεῖνε, γάμον καταβάλλομ' ἀείδειν.

Arsinoës nuptias, hospes, canere ordior. t)

Atque hinc pariter nomen *καταβολὴ* & *fundamentum* notat, & cuiusque rei *fundationem*, *primam molitionem* vel *institutionem* atque *initium*. Sic frequens in sacris scripturis phrasis *πρὸ καταβολῆς κόσμου*, Ioh. XVII. 24. & alibi *ἀπὸ καταβολῆς κόσμου*, Matth. XIII. 35. pro qua phrasi graecus Psalmorum interpres Ps. LXXVII. 2. *ἀπ' ἀρχῆς* posuit. Hinc item *καταβολὴ ἱερῶν ἀγώνων* apud Pindarum, *u*) *sacrorum certaminum initium*. Et Polybius XIII. 4. [*] *κα-*

s) Ibi ex aliis auctoribus loca nonnulla collegit Wetstenius: quibus addi potest id, quod Henr. Stephanus adfert ex Themistio in VI. Physicor. ὅτε τὰ θεμέλια κατεβάλλετο, ἐγίνετο οἰκία.

[* Polyb. X. 27, 9. nostrae edit.]

t) Apud Scholiasten Pindari, ad Nemeens. Oden II. v. 9.

u) Loco modo citato: ubi Scholiastes, τὴν καταβολὴν, inquit, τουτέστι τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν θεμέλιον τῶν ἱερῶν ἀγώνων ἀπὸ τοῦ Διὸς πεποίηται. Ὅτι δὲ καταβολὰς ἔλεγον τὰς ἀρχὰς οὐτινοσοῦν ἔργου, Καλλίμαχος φησίν· Ἀρσινόης κ. τ. λ. Μετῆκται δὲ ἡ λέξις ἀπὸ τῶν τὰς οἰκίας κατασκευαζόντων καὶ βαλλόντων τοὺς θεμελίους.

[* Polyb. XIII. 6, 2. nostr. edit.]

[redacted]

ταβολὴν ἐποιεῖτο, ait, καὶ θεμέλιον ὑπεβάλλετο πολυχρονίου τυραννίδος, *initium fecit, fundamentumque posuit diuturnae tyrannidis.* Similiter Iosephus de Bello Iud. II. 17, 2. τοῦτο δ' ἦν τοῦ πρὸς Ῥωμαίους πολέμου καταβολή. *Haec erat belli cum Romanis fundamentum atque primum initium.*

Itaque ἐκ καταβολῆς primum de rebus dicitur, quae *de novo, ac veluti a primo fundamento construuntur.* Sic de navibus, ἐκ καταβολῆς ναυπηγεῖν σκάφη, Polyb. I. 36. *novas* (veluti e fundamento, e carina) *exstruere naves.* Quo & pertinet fragmentum a Suida ex eodem fortasse Polybio prolatum, ἐκ καταβολῆς πεντήκοντα ναῦς ναυπηγήσασθαι. x) Quae verba bene habent, subintelligendo ἐψηφίσαντο, *decreverunt*, aut aliquid simile. Sed quae sequuntur, πεντήκοντα δὲ ὑπαρχουσῶν κατελθεῖν ἐκ τῶν νεωρίων, a librariis sunt corrupta. Nil huc facit κατελθεῖν, pro quo καθέλκειν haud dubie rescribendum. καθελκύειν ναῦς, *naves in mare deducere* vel *demittere*, apud Polybium habemus I. 21. & καθέλκειν τριήρεις saepius apud Demosthenem, cuius loca huc spectantia Reiskius in Indice collegit. [*] Sed vel sic etiamnum laborat oratio, & vel accusativus πάσας intercidisse ad verbum καθέλκειν putandus est, vel ὑπαρχουσῶν in ὑπαρχούσας mutandum; nisi leviori etiam medicinâ πεντήκοντα τῶν ὑπαρχουσῶν scriptum malueris, quae mihi ratio potior videtur, hac sententia, *quinquaginta de eis, quas iam haberent, ex navalibus in mare deducendas.*

Tum vero ἐκ καταβολῆς ποιῶ vel ποιοῦμαί τι significat *incipio aliquid facere, nunc primum,* vel *nunc demum hoc facio.* Quae notio in illo obtinet exemplo: Οἱ δὲ πειραταί, θεασάμενοι τὸν ἐπίπλουν τῶν Ῥωμαϊκῶν πλοίων, ἐκ

x) Ac videtur nomen Πολύβιος, quod post haec verba ponitur, non tam ad sequens Fragmentum, quam ad ipsum hoc quod praecessit, referendum; a quo etiam in antiquis Suidae editionibus non nisi minimâ distinctione interiectâ separatum est.

[* Conf. Lexicon nostrum Polybianum, voc. Καθέλκειν & Καθελκύειν.]

καταβολῆς ἐποιοῦντο τὴν ἀναχώρησιν. Piratae, ubi Romanas naves viderunt advenientes, TUM DEMUM sese recipere coeperunt. Parique modo primum illud Fragmentum, a Suida recitatum, videtur accipiendum: Τῶν δὲ Μακεδόνων ἐκ καταβολῆς συνερισάντων τοῖς βαρβάροις, εὐθέως ἐκκλίναντες ἔφευγον. id est: *postquam vero Macedones impressionem in barbaros facere coeperunt, atque ita novi veluti certaminis initium est factum, tum protinus fugam illi capessiverunt.* Puta, contra mercenarios aut contra levem armaturam fortiter pugnasse barbaros; ubi vero res ad Macedonas pervenit, horum vim non sustinuisse. [*] Caeterum, quod ibi legitur, verbum συνερισάντων, haud satis emendate scriptum esse perspecte vidit Valesius in fragmentis Polybianis, & συνερεισάντων correxit: de cuius emendationis veritate non est, quod dubitemus. Nam συνερίζω, quod apud Suidam recte exponitur φιλονεικῶ, id est, *rixor, contendo*, non eam sane vim habet, quam locus iste requirit; ubi de *valida impressione* phalangis Macedonicae agitur, quae barbaros in fugam compulit. Apud Polybium V. 84. de pugna elephantum legimus, ὀλίγα τινὰ (θηρία) συνήρεισε τοῖς ἐναντίοις. id est: *nonnulli impressionem fecerunt, magno nisu coorti sunt in adversarios:* ubi unus quidem Augustanus codex pariter συνήρισε habet, sed caeteri in συνήρεισε consentiunt. Moxque rursus ibidem legimus: βίᾳ διερειδόμενα (τὰ θηρία) περὶ τῆς χώρας, *quanta maxima vi pollent, conniuntur, de statione inter se contendentes.* Similiter in pugna navali apud Diodorum Siculum XIII. 46. ὁπότε δὲ συνερείσειαν αἱ νῆες, *quoties naves inter se collisissent*, vel *impressione facta alia in aliam esset impulsa:* ubi quidem eodem errore, librariis solenni, pariter codex unus συνερισάντων

[* Iterum iterumque perpensis deinde duobus istis fragmentis, non modo suspicari coepi, sed plane mihi persuasi, utrobique scripturam istam, ἐκ καταβολῆς, vitiosis ex Codicibus in Suidae Lexicon esse propagatam, cum ἐκ μεταβολῆς scriptum oportuisset, i. e. *converso agmine, conversione facta.* Vide notas nostras ad Polyb. I. 36, 8. & Fragm. Polyb. Tom. V. pag. 91 seq. nostrae edit. num. 83. & 84.]

habet. Sic & ad Hesychium, ubi συνεφίσαντα exponitur συνάψαντα, recte monuerunt viri docti, συνερείσαντα fuisse scribendum.

Liceat his alium usum nominis καταβολὴ, in cuius expositione versamur, subiungere, non valde dissimilem illi, quo *fundamenti* notione accipitur: hunc dico usum, quo ad *hominum ortum* atque *ad generis originem* transfertur idem vocabulum. Veluti apud Plutarchum in libello Πότερον Ὕδωρ ἢ Πῦρ χρησιμώτερον. pag. 956. ἐξ ἀρχῆς καὶ ἅμα τῇ πρώτῃ καταβολῇ τῶν ἀνθρώπων, y) *ab initio & a prima statim origine hominum*: & apud Arrianum in Dissertationibus Epicteti Lib. I. cap. 13. *Mancipium! non feres fratrem tuum, qui genus a Iove ducens*, ὥσπερ υἱὸς ἐκ τῶν αὐτῶν σπερμάτων γέγονε, καὶ τῆς αὐτῆς ἄνωθεν καταβολῆς: *ut filius ex eisdem tecum seminibus procreatus est, & ex eadem coelesti origine.* [*] Ac potest quidem ista dictio ab eadem illa, de qua supra dictum est, θεμέλιον καταβάλλεσθαι, *fundamentum iacere*, derivata translataque videri; praesertim cum, vulgatissima nominis transmutatione, in omnium fere populorum idiomatibus *domum* pro *familia* dictum videamus. Quo fere respectu Euripides in Hercule furente z) dixit:

Ὅταν δὲ κρηπὶς μὴ καταβληθῇ γένους
ὀρθῶς, ἀνάγκη δυστυχεῖν τοὺς ἐκγόνους.

Id est: *Ubi fundamentum generis non iactum est recte, necesse est infelicem esse prolem.* Sed ista, quam nunc dico, acceptio nominis καταβολὴ ex alia potius ῥύσει proniori alveo derivata est: ex ea nempe, qua καταβάλλειν σπέρμα, & καταβολὴν σπέρματος, proprie de *semine in terram sparso*, translate vero de *prolis generatione* Graeci usurparunt; cuius locutionis in utramque partem exempla bene multa collegit Wetstenius ad Epist. ad Hebraeos XI. 11. Nec ab-

y) Quem locum laudavit Wetstenius ad Matth. XIII. 35.
[* Vide Epicteti Dissert. I. 13, 3. & ad eum locum cum ab Uptono tum a nobis notata.]
z) Vers. 1264 sq. edit. Musgr. Tom. III.

horret ab eodem usu sermo Romanorum: quo pertinet *Hercules Iovis satu editus*, apud Ciceronem de Officiis I. 32. & *caritas generis humani, nata a primo satu, quo a procreatoribus nati diliguntur*, apud eumdem de Finibus Bonor. V. 23. & *ex hominum pecudumve conceptu & satu orta ostenta*, de Divinat. I. 42. Atque ita etiam illa πρώτη καταβολὴ τῶν ἀνθρώπων apud Plutarchum, loco supra citato, propius quodammodo ad verbum *primus satus* vel *prima satio hominum* poterat latine dici; & τῆς αὐτῆς ἄνωθεν καταβολῆς, apud Epictetum, *ex eadem de coelo satione*.

X.

ΣΑΜΒΥ'ΚΗ. SAMBUCA.

»ΣΑΜΒΥ'ΚΑΙ. ὄργανα μουσικὰ τρίγωνα, ἐν οἷς τοὺς »ἰάμβους ᾖδον. - - ἔστι δὲ εἶδος κιθάρας τριγώνου. Οἱ δὲ »προσεβοήθουν ἐπὶ τὸ διατείχισμα, καὶ πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ »λιμένος, ἀπὸ τῶν ὑπερειδόντων ἐπὶ τὸ τεῖχος τὰς »σαμβύκας.« Küsterus: »Sambucae, instrumenta musica »triquetra, quibus Iambos canebant. - - Est autem ge»nus citharae triquetrae.« Ad posteriora vero verba, quum versionem Latinam non adscripsisset editor, in subiecta adnotatione ait: »Fragmentum hoc est calx absque »arena, cuius proinde versionem consulto omisi.« — Nec tamen adeo difficile videtur, si non certâ atque invictâ ratione, tamen insigni cum specie veri, turbatum refingere locum. Post verba ἀπὸ τοῦ λιμένος, per oscitantiam, librarius aliquis duo verba ἀπὸ τοῦ repetierat; unde, quum semel turbata esset oratio, facile novae oriebantur turbae. Corrige καὶ πρὸς τοὺς ἀπὸ τοῦ λιμένος ὑπερειδόντας ἐπὶ τὸ τεῖχος τὰς σαμβύκας. & verte: »*Illi vero ad defendendum murum adcurrerunt, adversus eos,* »*qui a portu sambucas ad murum adplicabant.*« a) Ac satis

a) A qua sententia non multum abit *Aemilii Porti* interpretatio, nisi quod in postrema parte a vero paulisper aberravit. »Alii »vero (ait) ad opem ferendum accurrebant ad interiectam mu-

adparet, Fragmentum hoc, quod Polybianum esse videtur, non spectare ad illam notionem primitivam vocabuli *σαμβύκη*, de qua dicere ingressus erat Suidas, monens instrumentum musicum triquetrum notari; *b*) sed ad alteram, quae post praedictum fragmentum his verbis exponitur: *Σάμβυκες, εἶδος μηχανήματος πολιορκητικοῦ, ὥς φησι Πολύβιος.* id est: »Sambyces, genus machinae, quae »ad oppugnandas urbes adhibetur, ut ait Polybius.«

Structuram, atque usum huius machinae, quae a similitudine illius instrumenti musici nomen invenit, Polybius docuit in Marcelli rebus ad Syracusas gestis, Historiarum Lib. VIII. cap. 5. 6. 7. ad cuius praescriptum figuram satis commode delineatam dedit Iustus Lipsius, Poliorcet. Lib. I. Dialog. 6. *c*)

Recteque ibidem monuit idem Lipsius, apud veteres scriptores, qui quidem ante Vegetium scripserunt, non nisi in maritimarum urbium oppugnatione mentionem huius machinae fieri; ubi scilicet navibus, in quibus erecta stabat machina, aditus ad ipsa moenia patebat. Sic certe & Appianus in Rhodi oppugnatione, a Mithridate suscepta, *σαμβύκην, μηχάνημα μέγιστον ἐπὶ δύο νεῶν φερό-*

»nitionem, & ad eos qui *veniebant* a portu, ab illis qui Sam»bucas supra murum *iam* collocabant, *ut eum quassarent ac de»molirentur.*«

b) Illud cum *Harpa* nostra rectissime conferri, post Turnebum Adversarior. XX. 1. monuit Marcellus Donatus ad Livii librum XXXIX. cap. 6. in edit. Drakenb. & in Gruteri Thesauro Critico Tom. VI. Part. II. pag. 78.

c) Est etiam apud *Bitonem* (quem hoc nomine laudat Athenaeus in Deipnosoph. XIV. pag. 634. a. edit. Casaub.) in *Κατασκευαῖς πολεμικῶν ὀργάνων καταπελτικῶν*, quae in *veteribus Mathematicis* Lutetiae an. 1693. editae sunt, *Sambucae* descriptio: quae tamen & differt a Polybiana, & nobis quidem, cum ob ipsius argumenti rationem a nostra cognitione remotioris, tum & librariorum fortasse culpâ, obscurior est; quum praesertim ipsius schematis delineatio, ad quam refertur, tam in edito libro, quam in mato Codice quem possidet Bibliotheca Academiae nostratis, desideretur.

μενον, commemorat; *d*) & Athenaeus ille Mechanicus, cuius libellus περὶ Μηχανημάτων inter *Veteres Mathematicos* Parisiis A. 1693. editus est, postquam de Helepoli aliisque machinis ad urbium oppugnationem spectantibus verba fecit, satis perspicue indicat, quas machinas *Sambucas* vulgo vocant, *eas e navibus semper erectas esse*. *e*) Itaque in Fragmento illo, quod ex Suida retulimus, *a portu ad murum adplicantur Sambucae*. Verbum autem ὑπερείδειν, cuius vis in *fulciendo*, *suffulciendo*, inest, locum utique obtinere ibidem non posse videtur: sed, quod saepissime factum deprehendimus, ut initiales syllabae ἐπ & ὑπ perperam inter se permutatae sint, (quoniam scripturae compendium, quo vocalis ε connecti a librariis cum litera π solet, eamdem fere speciem refert, quam habent iunctae literae υπ) idem accidisse hoc loco probabile est. Habet autem phrasis ἐπερείδειν ἐπὶ τὸ τεῖχος eamdem vim, & paulo etiam maiorem, quam habet προσερείδειν τῷ τείχει, qua Polybius alibi utitur in urbium oppugnationibus, cum de scalis muro adplicandis, tum de ipsis sambucis. *f*)

Quod autem Suidas, ubi a primitiva vocabuli σαμβύκη significatione ad alteram hanc translatam notionem progreditur, alia subito utitur forma nominis, &, quum antea σαμβύκαι scripserit, nunc σάμβυκες scribit, tamquam a singulari σάμβυξ, id mirum utique debet videri; quandoquidem & apud Polybium, *g*) ad quem provocat Grammaticus, αἱ σαμβύκαι, τῆς σαμβύκης, τῇ σαμβύκῃ, τὰς σαμβύκας legimus, & constanter eamdem formam apud caeteros pariter scriptores frequentatam videmus. At est tamen apud Polybium in eadem historia oppugnationis Sy-

d) Historia Mithridatica cap. 26 seq.

e) Pag. 7. Αἱ δὲ ἐκ τῶν πλοίων μηχαναὶ, ἅς τινας σαμβύκας προσαγορεύουσι, οὐκ ἔχουσί τι ἄξιον γραφῆς, διὰ τὸ πᾶσιν εὐγνώστους εἶναι.

f) Vide Polybium VIII. 5. IX. 18. [Conf. Lexic. Polyb. voc. Προσερείδειν.]

g) Lib. VIII. cap. 5. 6. 7.

racusarum, in qua saepius idem vocabulum repetitur, unus locus, quo non solum in editis omnibus, sed & in quatuor, quos vidi, manu exaratis libris, τὰς λεγομένας σάμβυκας scribitur, cum accentu in antepenultima, [*] quod indicium est tertiae declinationis, cuius primus casus in plurali numero fuerit σάμβυκες. Nisi quid igitur ab iis librariis turbatum est, qui Lexicon Grammatici nostri descripserunt; suspicari licebit, in eodem codice Polybiano, ex quo illa apud Suidam glossa derivata est, iam eamdem scripturam σάμβυκας, pro σαμβύκας, eo quo dixi loco obtinuisse, atque inde a Grammatico nominativum σάμβυκες esse formatum. Turbatum autem apud Suidam in hac regione aliquid esse, iam supra docuimus, cum moneremus, fragmentum illud, de *sambuca a portu ad murum admota*, perperam adsutum esse illi articulo, qui de instrumento musico agit. Ac fortasse monuerat hoc loco Grammaticus, nomen istud apud Polybium non solum eâ formâ, quae est primae declinationis, sed & alterâ inveniri, quae tertiae est. *h*) Nescio vero, an illud quoque adnotari hoc loco mereatur, quod in superiori fragmento pro τὰς σαμβύκας (quod Küsterus, nihil de correctione monens, edidit) veteres editiones τοὺς σαμβύκας dederint: ubi quidem Portus monuerat, aut τὰς σαμβύκας esse scribendum, aut τοὺς σάμβυκας; scilicet tamquam a singulari ὁ σάμβυξ.

[* Polyb. VIII. 6, 2. quem ad locum vide quae a nobis notata sunt; ubi simul ad VIII. 7, 8. & ad V. 37, 10. provocavimus, quibus locis in eamdem scripturam libri mssti consentiunt.]

h) Attamen *Hero* ille, cuius habemus *De repellenda Obsidione* libellum, (inter veteres Mathematicos editum) non σάμβυκας, sed σαμβύκας, videtur legisse. In illo enim libello, ubi tota ista Polybii narratio verbotenus inserta exhibetur, (p. 326.) mendose quidem expressum est τὰς λεγομένας σαμβίκλας; sed eiusmodi est mendum sive librarii, sive typothetae, ex quo saltem intelligatur, nomen primae declinationis, non tertiae, dari debuisse.

Sed quidquid huius rei sit, aliam eiusdem vocabuli significationem adnotasse iuvabit, quam silentio prorsus praeteriit Grammaticus noster; nisi forte in ipsa illa scriptura **σάμβυκες**, pro **σαμβύκαι**, latere suspicemur aliquid huc spectans, quod a librariis neglectum fuerit atque mutilatum. Scilicet Lib. V. Histoiar. Polybii cap. 37. narratur, Cleomenem, Spartanorum olim regem, Alexandriae tunc in aula Ptolemaei Philopatoris exsulem, quum in portus crepidine obambularet, adpellentem in portu vidisse Nicagoram Messenium, ex eoque quaesisse, quo consilio advenisset? *i*) Illum respondisse: *equos advehens veni.* Tum reposuisse Cleomenem: Ἐβουλόμην ἄν σε καὶ λίαν, ἀντὶ τῶν Ἵππων κιναίδους ἄγειν καὶ σάμβυκας. Sic enim cum accentu in antepenultima, non σαμβύκας penacute, non solum in quatuor prioribus Polybii editionibus, sed in omnibus codicibus (quorum quatuor ipsi contulimus, ex tribus vero lectiones discrepantes excerptas habemus) scriptum legitur; a qua scriptura temere discessum est in editione Lipsiensi Ernestina. Hoc igitur dixit Cleomenes: *Quam vellem, loco equorum cinaedos ac sambucistrias potius advexisses! In his enim is, qui nunc rex est, studium omne suum ponit.* Quo loco σάμβυξ, si veram statuamus istam scripturam, *k*) vel σαμβύκη, (quod eo-

i) Τί παρείη. Sic scribendum cum Cod. Medioeo; non, ut vulgo, τί παρήει.

k) Non enim pertinaciter quidem contendam, veram esse istam scripturam; praesertim, quum apud alium nullum auctorem eadem forma σάμβυξ reperiatur: sed in re dubia discedi non debuit a consentiente Codicum scriptura. Caeterum, si vera fuerit illa forma σάμβυξ, non videtur idcirco necessario differre significatio duorum nominum σάμβυξ & σαμβύκη, licet usus sermonis differentiam aliquam potuerit invehere. -- [* Vocabulum Σάμβυξ primà origine *proprium* fuisse *nomen viri qui instrumentum istud invenerit*, ex Scamonis Mitylenaei libro περὶ Εὑρημάτων adnotavit Athenaeus, XIV. 637. b. Caeterum, facile credas, ab eiusdem inventoris nomine *ipsum* etiam *instrumentum*, quod σαμβύκη vulgo vocabatur, σάμβυκα (a recto casu σάμβυξ) a nonnullis fuisse denominatum. Denique nil mirum est, eadem vo-

[redacted]

dem redire videtur,) non tam *Sambucam*, inſtrumentum muſicum, quam *Sambuciſtriam*, quae pulſat ſambucam, ut perſpecte vidit Caſaubonus, denotare conſentaneum eſt. Cum quo convenit, quod apud Plautum in Sticho legimus Act. II. Sc. 2. v. 56 ſq.

— — — — *fidicinas, tibicinas,*
ſambucas advexit ſecum formâ eximiâ. - -

Nam quod *Sambucinas* ibi vulgo editur, id contra veterum Editionum & contra Codicum manuſcriptorum (quoad quidem ſciam) fidem eſt factum. Metri-ne ratio mutationem eiusmodi requirat, cum *u* in *Sambuca* longum eſſe conſtet ex Perſii v. 95. Satyr. V.

Sambucam citius caloni aptaveris alto:

definiendum illis relinquimus, quibus Plautinum metrum magis, quam nobis, exploratum eſt. Nobis quidem ipſum metrum etiam *Sambucas* flagitare videtur. Eamdem autem veterem ſcripturam, iam pridem defenderat Ioh. Bapt. Pius, in Annotationibus poſterioribus cap. 3. Tomo I. Theſauri Critici Iani Gruteri pag. 393. & Marcellus Donatus ad Livii lib. XXXIX. 6. in eodem Theſ. Critico Tom. VI. Part. II. pag. 78. [*]

cabula, ἡ σαμβύκη, & ὁ vel ἡ σάμβυξ, quae *inſtrumentum* ſignificabant, per metonymiam interdum de iis etiam *hominibus, qui inſtrumentum pulſabant*, fuiſſe uſurpata. Simillimâ quidem ratione vernaculo etiam ſermone, verbi cauſſâ, *un bon violon* dicimus, eum *hominem* intelligentes, *qui inſtrumento*, cui proprie id nomen, *ſcite ſolerterque utitur.*]

[* De Graecorum uſu, quod ad quantitatem ſyllabae βυ in vocabulis de quibus quaerimus adtinet, haud ſatis conſtat. Apud Athenaeum, IV. 175. d. habemus quidem verſum ſenarium Philemonis,

σύ γ' οὐδὲ σαμβυκίστριαν. - - -

Ex quo tamen, quoniam ſyllaba βυ in tertia verſus iambici ſede poſita eſt, ubi perinde & ſpondeo pedi & iambo locus erat, de quantitate illius ſyllabae iudicari non poteſt. Apud eumdem Athenaeum, XIV. 636. b. σαμβύκαι in nominativo plurali penacute ſcribitur: quae ſi vera ſcriptura, non producta ſyllaba βυ, ſed correpta intelligi debebit. Caeterum facile mihi

Ad eamdem vero significationem vocabuli *σάμβυξ* & *σαμβύκη* manifeste adludere videtur iocus ille M. Marcelli, quum sinistro rerum suarum ad Syracusas successui ipse irridens, dixit: *ταῖς μὲν ναυσὶν αὐτοῦ κυαθίζειν ἐκ θαλάττης Ἀρχιμήδη· τὰς δὲ σαμβύκας*, (sic ibi, penacuta voce, omnes scribunt Codices) *ῥαπιζομένας, ὥσπερ ἐκσπόνδους, μετ' αἰσχύνης ἐκπεπτωκέναι. l*) *Navibus suis Archimedem potum infundere ex mari; m*) *sambucas vero, veluti ad societatem compotationis non pertinentes, ignominiose verberibus esse eiectas.* Quod frigide dictum & sine ullo sale foret, nisi ea esset vocabuli *Sambuca* ambiguitas, ut non

persuadeo, in huiusmodi vocabulis, quae non sunt Graecae originis, vocalem per se apud Graecos ancipitem promiscue ab aliis corripi potuisse, ab aliis produci.]

l) Polyb. VIII. 7. [* In nostra edit. vide Reliquias libri VIII. cap. 8. num. 6. & conf. quae ad eum locum notavimus, Tom. VI. pag. 455 sq. Quibus adde quae de verbo *ῥαπιζομένας* ad Athen. XIV. 634. monuimus.] Quod autem apud Athenaeum, Polybii verba referentem, Deipnosoph. lib. XIV. pag. 634. b. pro verbis *ὥσπερ ἐκσπόνδους*, quae sunt apud Polybium, *ἐκ πότου* legitur; id vel interpretationis loco ab Athenaeo ita scriptum fuerit, vel ex memoria recitatum: nisi utramque dictionem coniunctam apud Polybium malis, *ὥσπερ ἐκσπόνδους ἐκ πότου μετ' αἰσχύνης ἐκπεπτωκέναι.* Certe, exquisitius illud & significantius vocabulum *ἐκσπόνδους* Polybio h. l. eripi, aegre equidem patiar.

m) Namque, ut Livius ait Lib. XXIV. cap. 34. *quae propius subibant naves, in eas, tollenone super murum eminente, ferrea manus firmae catenae inligata quum iniecta prorae esset, gravi libramento plumbi recellente ad solum, suspensâ prorâ navim in puppim statuebat: dein, remissa subito, veluti ex muro cadentem navim cum ingenti trepidatione nautarum ita undae adfligebat, ut etiamsi recta reciderat, aliquantum aquae acciperet.* Et significantius etiam Polybius, loco citato: *τινὰ μὲν τῶν πλοίων πλάγια κατέπιπτε, τινὰ δὲ καὶ κατεστρέφετο. τὰ δὲ πλεῖστα, τῆς πρώρας ἀφ' ὕψους ῥιφθείσης, βαπτιζόμενα, πλήρη θαλάττης ἐγίγνετο καὶ ταραχῆς.* Id est: *Pars navium oblique decidebat, ac nonnullae etiam prorsus subvertebantur; pleraeque vero, prorâ ex alto deiectâ, mari immersae, aquâ ac tumultu complebantur.*

modo *bellicam machinam* & *instrumentum musicum*, sed etiam *puellam sambucâ canentem*, denotaret.

XI.

RHODIORUM LEGATIO AD ANTIOCHUM.

» ΣΥΝΕΠΙΣΧΥΣΑΣ. συναγωνισάμενος. Δύναμιν παρασχὼν κωλύειν τὸν Ἀντίοχον παραπλεῖν, οὐκ ἀπεχθείας » χάριν, ἀλλ' ὑφορώμενος μὴ Φιλίππῳ συνεπισχύσας ἐμπόδιον γένηται τῇ τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίᾳ. « — Küsterus, fere cum Aemilio Porto: » Συνεπισχύσας. Copiis aliquem » adiuvans. Vires cum aliquo coniungens. *Copiis datis iussit cum Antiocho praeternavigaturo obsistere, non odio vel inimicitia adductus, sed quia metuebat, ne coniunctis cum Philippo viribus impedimento esset Graecorum libertati.* « Misere hic locus in veteribus editionibus fuerat deformatus, quum & in titulo, & in Fragmento, quod tacito auctoris nomine adfertur, συνεπισχήσας legeretur; quod in συνεπισχύσας (verbum Polybio frequentatum) mutandum esse, post If. Casaubonum *n*) Aem. Portus monuit; quos secutus est Henr. Valesius, qui in Fragmentis Polybianis *o*) συνεπισχύσας edere non cunctatus est: atque id ipsum denique ex Parisiensibus Mstis Küsterus Suidae restituit. Sed ne sic quidem persanatus locus est. Primum enim, quod verba δύναμιν παρασχὼν cum sequentibus copulant, ac si verba essent auctoris eiusdem cuius sunt ea quae sequuntur, male faciunt; quum satis adpareat, nihil esse aliud, nisi interpretationem a grammatico adiectam ad alterum interpretamentum συναγωνισάμενος, quo planius vis verbi συνεπισχύσας declaretur. Igitur hoc modo distinguenda verba erant: Συνεπισχύσας. συναγωνισάμενος. δύναμιν παρασχών. Κωλύειν τὸν Ἀντίοχον &c. Atque ita

n) In Fragmentis Polybianis, ad calcem Polybii, p. 1028. In edit. Gronov. Tom. II. p. 1540. Edit. Ern. Tom. III. p. 262.

o) Ad calcem Excerptorum de Virt. & Vitiis pag. 218. In Polyb. Ern. Tom. III. p. 291. Edit. Gronov. Tom. II. p. 1564.

quidem distinctam orationem in Suidae codice msto, qui est in Collegio Corporis Christi Cantabrigiensi, invenit Iac. Gronovius; quemadmodum ille in ora exempli suae editionis Polybii adnotavit, quod ex Bibliotheca Universitatis Lugdunensis, cum reliquo copioso Adparatu Gronoviano ad Polybium, nobiscum communicavit Ill. Ruhnkenius.

Quod autem in eodem codice msto pro Κωλύειν scriptum esse Gronovius ait Κωλύει δὲ, id sententiam quidem, quae in verbo infinito κωλύειν suspensa haeret, haud absurde complet, & per se commodum videri poterat; ni res, de qua agitur in illo ipso Fragmento, a Suida adlato, refragaretur. Scilicet quemadmodum colore styli Polybiani, qui ex verbis istis quamvis abruptis satis perlucet, commotus Casaubonus, pariterque Valesius, perspecte fragmentum hoc ad Polybium auctorem retulerunt: sic Livius, Polybianarum Historiarum (in rebus praesertim Philippi & Antiochi) perpetuus interpres, declarat nobis, quid sit, de quo agebatur apud Polybium eo loco, unde verba ista decerpsit Suidas. *Multa egregia Rhodii* (sic apud Livium legimus lib. XXXIII. cap. 20.) *pro fide erga populum Romanum, proque universo nomine Graecorum, terra marique ausi sunt: nihil magnificentius, quam quod ea tempestate, non territi tanta mole imminentis belli, legatos ad regem* [Antiochum] *miserunt Nephelida: (promontorium Ciliciae est:) si eo non contineret copias suas, SE OBVIAM ITUROS; NON AB ODIO ULLO, SED NE CONIUNGI CUM PHILIPPO PATERENTUR, ET IMPEDIMENTO ESSE ROMANIS LIBERANTIBUS GRAECIAM.* Quibus ex verbis Romani Scriptoris, si quidem ea cum aliis Polybianae Historiae Reliquiis conferamus, intelligitur, in decimo octavo Polybii libro, paulo ante ea quae in Excerptis Peirescianis de obitu & de laudibus Attali leguntur, p) se-

p) Excerpt. de Virt. & Vitiis ex edit. Valesii pag. 101. Edit. Gron. Tom. II. p. 1428. Edit. Ern. Tom. III. p. 80. Eadem Livius persequitur eodem libro XXXIII. cap. 21.

dem ſuam habuiſſe Fragmentum noſtrum: [*] in quo tenendum eſt verbum *κωλύειν*, quidquid tandem fuerit quod in oratione olim integra apud Polybium illi reſponderit; q) tum vero adparet, verbum *ὑφορώμενος*, perperam in ſingulari numero poſitum, cum *ὑφορώμενοι* in plurali eſſe mutandum.

XII.

ΣΥΝΝΟΜΟΙ ΛΙΘΟΙ.

»ΣΥΝΝΟΜΩΝ. *μεγάλων. ὁμοίων.* Ἐξηριθμήσατο τοὺς »ΔΟΜΟΥΣ. *ἦν γὰρ ἐκ συννόμων λίθων ᾠκοδομημένος. ὥστε »καὶ λίαν εὐσυλλόγιστον εἶναι τὴν ἀπὸ γῆς τῶν ἐπάλξεων »ἀπόστασιν.*« — Küſterus: »Συννόμων. Magnorum. Si»milium. (Caeſorum. Quadratorum. Epithetum lapidum) »*Numeravit domos, quae ex caeſis lapidibus aedificatae erant: »ita ut pinnarum distantia a terra ratione facili colligi poſſet.*« Quod vocabulum *συννόμων* per *μεγάλων* interpretatus eſt Grammaticus noſter, id ex accidenti, ut aiunt, id eſt, pro ratione adiunctorum atque nexus orationis, in quo uſurpatur illud vocabulum, verum eſſe poterat. *Σύννομοι λίθοι* ſunt *lapides quadrati*, maiores praeſertim, *ad eamdem legem atque menſuram caeſi*, adeoque *inter ſe aequales*. De qua notione, voci illi ſubiecta, recte Küſterus in notis ad hunc locum, provocavit ad ea, quae ad Strabonis Lib. XVII. p. 817. monuerat Iſ. Caſaubonus. Sed quas *DOMOS* narrat interpres, *ex caeſis lapidibus aedificatas*, eas & Suidas ignorat, & auctor Anonymus, cuius verba recitavit Lexicographus: ac facile adparet, a ſententia Graecorum verborum longiſſime hoc loco aberraſſe cum Aemilio Porto doctiſſimum Küſterum. Nempe *δόμοι*, quos numeravit, quisquis ſit, de quo ibi agit Scriptor cuius hoc fragmentum eſt, quorum e numero facile erat alti-

[* Vide in noſtra editione Polybii *Reliquias libri XVIII. cap.* 24. *ſegm.* 11. & Adnotat. ad eumdem locum, Tom. VII. p. 379.]

q) Puta δεδόχθαι Ῥοδίοις, *decreviſſe Rhodios*, aut aliquid ſimile.

tudinem aedificii colligere, non sunt *domus*: sed *δόμοι λίθων*, *ordines* sunt *atque series* sive *strata lapidum*, ex quibus murus erat exstructus. Quam significationem nomini isti vindicavit Iac. Gronovius ad Herodotum I. 179. & Wesselingius ad Diodorum Siculum I. 64. Idemque nomen eadem notione occurrit in illo Demetrii Phalerei dicto, *r*) quod a Polybio relatum in Excerptis ex Historiarum Libro X. cap. 22. vulgo non satis emendate his verbis legebatur: *Καθάπερ ἐν οἰκοδομίαις, ἐὰν κατὰ μίαν πλίνθον θῇς, καὶ καθ' ἕνα δεσμὸν, καὶ καθ' ἕνα δόμον ἐπιμελείας τύχῃ τὸ παραῤῥαγὲν, οὕτως ἐν στρατοπέδῳ τὸ κατ' ἄνδρα καὶ κατὰ λόχον ἀκριβωθὲν, ὅλην ποιεῖ τὴν δύναμιν ἰσχυράν.* Verbum *θῇς* perspectae emendationi If. Casauboni debetur, cum perperam *θεὶς* esset scriptum. Sed quae sequuntur quatuor verba, *καὶ καθ' ἕνα δεσμὸν*, temere ab eodem doctissimo Polybii editore sunt invecta; quum plerique libri *δόμον*, alii vero nonnulli *δεσμὸν*, quae illius est interpretatio, dedissent. *s*) Quod autem paulo post sequitur *παραῤῥαγὲν*, id quin mendosum sit, vix dubitari potest. Etenim non agitur ibi de *farciendo* eo, quod *ruptum* sit, sed *de novo aedificio solide atque firmiter exstruendo*. At pleraque tamen scripta exempla, quorum magnum numerum ad hunc locum consulere nobis licuit, in *παραῤῥαγὲν* consentiunt. Duo vero *παραγὲν* habent, & in eorum altero litera *θ* superscripta est literae *γ*. Denique in alio *παρατεθὲν* scribitur; quod a vero proxime abest. Omnino enim *παρατεθὲν* legendum videtur, ut haec sit sententia: *Sicut in aedificiis*,

r) Demetrium Phalereum, praeter alia scripta, *libros duos Στρατηγικῶν* reliquisse docet Diogenes Laërtius V. 80. Quibus ex Libris *ῥῆσιν* illam retulisse videtur Polybius: quod notandum ad Fabricii Bibl. Gr. Tom. II. p. 768.

s) Unus Codex Augustanus *δόμον* in contextu, & *δεσμὸν* in ora libri habet; ex quo clarius etiam adparet, quo pacto in alios irrepserit *δεσμόν*. Nullus autem Codex utramque phrasin in contextu coniungit.

si singuli lateres rite fuerint dispositi, & prout novus ordo adponitur, debita cura fuerit adhibita: sic in exercitu, ubi & viritim, & manipulatim, singula bene fuerint procurata, universum corpus firmitatem ac robur habebit. [*]

Sed, ut ad Suidam redeamus, & ad Fragmentum ab illo prolatum: quodnam sit aedificium, de quo agitur, cum ex aliis adiunctis, tum ex *pinnis* sive *propugnaculis*, (ἐπάλξεων) quae ibi commemorantur, haud aegre intelligitur. Quaerebatur de *altitudine turris*; cui, puta, obsidente urbem hoste alia turris erat opponenda; *ι*) quare mensura adcurate fuit capienda. Erat autem turris illa *ex quadratis lapidibus, ad eamdem mensuram caesis, exstructa.* Is igitur, qui ad explorandum erat missus, mensurata in imo altitudine unius ordinis lapidum, deinde, inito numero subductaque summa *singulorum ordinum* sive stratorum, *facili ratione totius* turris *ab imo ad propugnacula altitudinem colligebat.* [*]

[* Vide Polybium nostrum, X. 22, 7. & Adnotat. Tom. VI. pag. 635 - 638.].

ι) Si ᾠκοδομημένον scriptum esset, in neutro genere; posset *murus* (τὸ τεῖχος) intelligi, ad quem scalae essent adplicandae: de quarum iusta mensura capienda sedulo monuerunt veteres Tactici, & ipse etiam Polybius lib. V. cap. 97 extr. & sq. & IX. 18. Sed ᾠκοδομημένος ad nihil aliud referri posse videtur, nisi ad nomen ὁ πύργος, *turris*, ex praecedentibus verbis, quae a Lexicographo praetermissa sunt, subintelligendum.

[* Vide *Spicilegium Reliquiarum ex Polybii libro Octavo*, Tom. V. nostrae edit. pag. 32 sq.]

IV.

NOVUS FASCICULUS EMENDATIONUM ET OBSERVATIONUM IN SUIDAM

a LUD. KÜSTERO editum.

TOMO I. p. 13. Ἀβροδίαιτα. In editione Mediolanensi est Ἁβροδίαιτα: quam scripturam deserere non debuerant posteriores; mentionem saltem illius facere debebat Küsterus.

Pag. 20. Ἀγάθυρσα. *πόλις Σικελίας, ὡς Πολύβιος.* Haec sunt e Stephano Byz. h. v. excerpta. Vide Polybii Reliquias lib. IX. cap. 27, 10. & ad eum locum notata.

Pag. 35. *lin.* 8 *extr. In voc.* Ἀγωγή. — *ἐφ' οὗ σημαινομένου ὁ ὁριζόμενος οὕτω τὴν γένεσιν, κέχρηται τῷ τῆς ἀγωγῆς ὀνόματι.* Ille *ὁριζόμενος*, Aristoteles est; qui *τὴν γένεσιν* ita definivit, ut eam diceret *ἀγωγὴν εἰς οὐσίαν*, Topicor. lib. VI. cap. 2. Verba autem Suidae ducta sunt ex Alexandri Aphrod. Comment. in sextum librum Topicorum; cuius ipsius verba adposuit Budaeus in Comment. Ling. Graec. p. 371. edit. Rob. Stephani.

Pag. 36. *sub med.* Ἀγωνάρχαι. — *Καὶ παροιμία· Ἀγὼν οὐ δέχεται σκήψεις.* - - *Ἀγὼν πρόφασιν οὐκ ἀναμένει.* Adagium illud in animo habens Polybius, lib. VI. c. 24, 7. ait, *τῆς πολεμικῆς χρείας οὐκ ἐπιδεχομένης πρόφασιν.* Alia auctorum loca adnotavit Berglerus ad Alciph. p. 190.

Pag. 71. *lin. penult.* Ὅτι *Χάρμος ὁ Συρακούσιος &c.* Temere in Latina versione *Epicharmus Syracusius* ponitur. Conf. Suidam, Tom. III. voc. Χάρμος, & Athen. I. 4. a.

Pag. 79. Ἄκας, ποιητὴς τραγῳδίας. Conf. infra, voc. Σάκας: & vide Animadversiones nostras ad Athen. XIII. 610. c.

Pag. 81. *l.* 12. Ἀκεραίοις τε καὶ οὐ προσδεχομένοις ἐπιγινόμενοι, τῆς γῆς ἐκράτουν. Utique Ἀκέραιοί τε videtur legendum. *Quum recentes viribus adgressi essent hostes nec opinantes, nec impetum ipsorum sustinentes, regione potiti sunt.*

Pag. 86. *l.* 2. *In voc.* Ἀκμαῖος. — ἀκμαιότατος καιρὸς, ὁ πρωϊνός. Videtur respicere Polybii locum, III. 102. 1. At ibi ὁ ἀκμαιότατος καιρὸς τῆς ἡμέρας, si quid video, non est *matutinum tempus*, sed *meridianum*; quo scilicet maxime hinc inde per agros dispersi erant pabulatores. Atque ita etiam diserte Gregorius Nazianzanus (referente Henr. Stephano, Thes. Tom. I. col. 275. b.) ait: μεσημβρία, τὸ τοῦ φωτὸς ἀκμαιότατον.

Pag. 104. *l.* 9. *In voc.* Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου, *sub fin.* ὄμβρου καταῤῥαγέντος. Scribe ὄμβρου πολλοῦ καταῤῥαγέντος cum *Codice msto Parisino*, eodem quem Lud. Küsterus Parisiis olim contulerat, quem ille in Notis suis lit. *A.* insignivit. Quo ex Codice paucas quasdam lectiones, speciminis loco, nobiscum communicavit Godofr. Schweighaeuser.

Ibid. l. 10. ὑπὸ Κασάνδρου τοῦ ἰδίου φάρμακον δεξάμενος. Scribe, ὑπὸ Κασ. τοῦ ἰδίου στρατηγοῦ φαρμ. δεξ. cum eodem optimo Cod. msto, immo vero etiam cum edit. Aldina & Frob.

Pag. 119. *l.* 13 *extr. In voc.* Ἀλογία. — ἐξ αὐτῆς, οἱονεὶ παρελελύθεισαν. Laudare debebat Küsterus doctam certissimamque emendationem, ab Isaaco Casaubono (in sua editione Polybii, pag. 1017 *extr.*) huic loco tacite adlatam, ἐξαυτῆς οἱονεὶ παρελύθησαν: id est, *statim velut attoniti, solutis corporis & animi viribus silentio defixi stabant.* Vide Lexicon nostrum Polybianum, pag. 438. num. 3. Qua adlata emendatione, sana & integra est quae sequitur oratio; neque ad ista verba, οὐκ ἔτι συνέβαινε γίγνε-

σῆσαι τὴν ἀλογίαν, quidquam amplius desideratur. Nempe ἀλογία hic non, ut imperite Suidas interpretatur, ἀταξίαν valet, sed ἀφωνίαν, *silentium*, *ex stupore illo* (qui verbo παρελύθησαν indicabatur) *natum*. Totum locum vide in Polybio nostro, lib. XXXVI. cap. 5. vs. 3 - 5. & confer Appiani Historiam Punicam, cap. 91 *extr.* nostrae editionis: nec fere ullus superesit dubitandi locus. Solummodo in fine eclogae, ad ista οἱ δὲ πρὸς τὰς πύλας τῆς πόλεως desideratur verbum ἔδραμον, *currebant*, aut aliud quoddam eamdem in sententiam.

Pag. 131. Ἅμα κνέφα' ὄρθρου. Distinctione interpositâ separandum a superioribus erat vocabulum ὄρθρου, quod est istorum interpretamentum. Sed vitiosa haud dubie scriptura est Ἅμα κνέφα'. Ἅμα κνέφεος corrigebat Vossius, ad Hesych. v. Κνέφας: quod invito viro docto excidit: non enim cum genitivo casu construitur vocula ἅμα. Aut Ἅμα κνέφει oportebat: (coll. Suid. in Κνέφει) aut Ἅμα κνέφᾳ, quod est apud Xenoph. Cyropaed. IV. 2. 15. ubi κνέφας cave cum Zeunio βαθεῖαν ἑσπέραν intelligas, sed *primo diluculo*: quod ex proxime praecedentibus fit manifestum; ait enim, *postquam nox ingruit*, - - *quum expediti & celeriter iter facerent, consequens erat ut multum viae emetirentur; itaque*, ἅμα κνέφᾳ, *primo diluculo*, *ante lucem*, *ad Hyrcanorum castra pervenerunt.*

Pag. 140. *l.* 12. Ἀμίλκας, ὁ καὶ Φαβίας, Καρχηδονίων στρατηγὸς *&c.* Sic rursus infra sub lit. Φ. Tom. III. pag. 572. Φαβίας, ὁ καὶ Ἀμίλκας, Καρχηδονίων στρατηγός. ζήτει περὶ τούτου ἐν τῷ Ἀμίλκας. Idemque *Amilcar Phabeas*, Suidam si audias, aut certe vulgatam si sequaris apud Suidam scripturam, *Hannibalis* illius pater fuit, qui bello cum Romanis gesto nobilitatus est. Sic enim paulo post legitur, τούτου τοῦ Ἀμίλκου παῖδα γεγενῆσθαί φασιν Ἀννίβαν *&c.* At dubitari vix potest, multis modis corrupta haec esse. Et quidem, primo, quod ait Ἀμίλκας ὁ καὶ Φαβίας, utrumque nomen vitiosum est, & totus articulus non huius erat loci. Nec enim Φαβίας scriptum oportuit,

quamquam eodem modo apud Zonaram etiam vulgo scribitur, IX. 27. cuius verba in Notis ad Appiani Punic. cap. 97. adposuimus: sed aut *Φαμέας* oportebat, ut est apud eumdem Suidam, hac ipsa voce; cuius eclogam istam, ex Polybio (ut videtur) decerptam, exhibuimus in Reliquiis libri XXXVI. Polybiani, cap. 6. quem ad locum confer quae a nobis adnotata sunt in Polybii nostri Tom. VIII. Part. I. p. 138 sq. aut *Φαμαίας*, ut constanter apud Appianum, Punic. cap. 97. & 100. Nec vero *Amilcar* nomen illi Phameae vel Phamaeae fuit, sed *Himilcon*: quod cum ex Appiano, tum ex Zonara constat. Nam de eodem homine hic agi vix dubitabis, si Suidae verba, de quibus quaerimus, cum istis Appiani (Pun. cap. 100.) contuleris, *καὶ Φαμαίας, ὁ ἵππαρχος ὁ τῶν Λιβύων, νέος τε ὢν ἔτι καὶ θρασύτερος ἐς μάχας, καὶ ἵπποις χρώμενος μικροῖς καὶ ταχέσι, &c.* Igitur ea quae h. l. apud Suidam leguntur, quae desinunt in verbis *ἱππεὺς ἀγαθὸς καὶ τολμηρὸς*, infra sub litera *Iota* hoc modo poni debuerant, Ἰμίλκων ὁ *καὶ Φαμέας, Καρχηδονίων στρατηγὸς, &c.* Et habent haec colorem ita prorsus Polybianum, ut recte haud dubie facturus fuissem, si eamdem eclogam, eo quo dixi modo correctam, in Reliquiis ex tricesimo sexto libro Polybiano, initio capitis sexti, proxime ante istam, *τὰς προφυλακὰς βλέπων ὁ Φαμέας &c.* posuissem. Deinde vero illa, quae eodem hoc loco apud Suidam subiiciuntur, *τούτου τοῦ* Ἀμίλκου; *παῖδα &c.* capite truncata esse adparet: quippe praeponendus erat titulus huiusmodi, Ἀμίλκας ὁ *Βάρκας*, aut Ἀμ. ὁ Βάρκας *ἐπικαλούμενος.*

Pag. 162. *med.* Ἀναδέξασθαι. – – Πολύβιος· Πάνυ γὰρ *βουληθῆναι τὸν Φίλιππον ἀναδέξασθαι &c.* Corrige Πᾶν γὰρ ex edit. Mediolan. De tota autem ecloga vide Polybium nostrum, XIII. 5, 3. & ad eum locum notata, Tom. VII. pag. 147 sq.

Pag. 163. *med. in voc.* Ἀναδρομή. — *οὕτω παρ' ὀλίγον σφάλλεται τὰ μέγιστα τῶν πραγμάτων ἀγομένων ἀκρισίᾳ.* Corrige *ἡγουμένων* (vel potius *τῶν ἡγουμένων*)

ἀκρισίᾳ. Vide Polybium nostrum, Tom. V. pag. 78 seq. num. XIV.

Pag. 168. *l.* 3. Ἀναλαμβάνειν, ἐπὶ τοῦ ἀνέχειν. Post ἀναλαμβάνειν, cum superioribus omnibus editionibus, insere vocem αἰτιατικῇ, temere a Küstero omissam. Pro ἀνέχειν autem, ἀμπέχειν lege cum Henr. Stephano, Thes. II. 560. a.

Pag. 170. *l.* 4 *extr.* Φιλύλλιος Αἰγεῖ. Corrige Αὔγῃ. Vide Animadv. ad Athenaeum, III. 110. f.

Pag. 172. Ἀνανεωσάμενος. *&c.* Conf. Suid. in Προσανανεωσαμ. & vide *Spicilegium* nostrum *Reliquiarum ex Polybii libro octavo*, Tom. V. pag. 33 sq. num. II.

Pag. 180. *l.* 17. *in voc.* Ἀνασείειν. — ὁ δὲ τοὺς Συρακουσίους ἐρεθίζων. Rescribe cum Valesio ἀνασείων. Vide Polybium nostrum, Tom. V. pag. 73. num. LXVI. & ibi not.

Pag. 187. *l.* 17. *in voc.* Ἄνδρα τὴν φύσει. — καὶ τὸ εἰς τὰς μάχας προσπεσὸν *&c.* Immo προπεσόν.

Pag. 196. *l.* 5 *extr. in voc.* Ἀνεννόητον. — Πολύβιος· Πάντων δὲ ἦσαν τούτων οἱ στρατηγοὶ ἀνεννόητοι. Uberius habes Fragm. infra, in Στρατηγία, quod nos posuimus in Reliquiis libri XI. nostri Polybii, cap. 8, 1 - 3.

Pag. 215. *l.* 4 *sq. in voc.* Ἄνθρωπος. — τὸ δὲ τῶν ἀνθρώπων γένος καὶ προσδεδοξοποιημένον. Vide Polyb. lib. XVII. cap. 15. segm. 15 sq. & Adnotationes nostras, Tom. VII. pag. 332. cum quibus conferenda sunt quae ad Epicteti Dissert. lib. I. cap. 28. vs. 27. monuimus.

Pag. 239. *l.* 18. *in voc.* Ἀξιωμένου. — Οἱ δὲ γεραιοὶ ἀξιοῦσι *&c.* Perspecte Οἱ δὲ Γεῤῥαῖοι correxit Casaubonus. Vide Polyb. lib. XIII. cap. 9.

Pag. 250. *in voc.* Ἄπαιρε. — καὶ Ἀπαίρειν, ἀντὶ τοῦ παραγενέσθαι. Vide quae ad Polyb. IX. 6, 2. notavimus.

Pag. 257. Ἀπέστησεν. - - Πολύβιος· Ἐκεῖνον γὰρ οὔτε σκότος *&c.* Vide Polybium nostrum, Tom. V. p. 80. num. XXII. & XXIII.

Pag. 289. Ἀποπεπτωκότες. - - Ἤδη πάντα ἀναπεπτω-

κασι &c. In adlato testimonio, de quo interpretando desperaverat Küsterus, corrige *ἀναπεπτάκασι*, *aperuerunt*: & omnia plana erunt. Vide notata ad Polyb. III. 71, 2.

Pag. 309. *l.* 10. *in voc.* Ἄρατος στρατηγὸς, *in ipso fine.* κοινῇ δὲ καὶ κατὰ πολεμικῆς ἰδίαν συντάξεως ἄπρακτοι. Recte μετὰ πολεμ. editiones omnes ante Küsterum, quemadmodum apud Polybium legitur, IV. 8, 9.

Pag. 326. *sub fin.* Ἀριστόνικος Ἀλεξανδρεὺς, γραμματικός. &c. De eodem conf. Tom. III. pag. 224. lin. 22 seq. unde discimus, fuisse hunc Ptolemaei Grammatici filium, & Romae docuisse. Nescio vero an idem sit *Aristonicus*, qui in Athenaei Epit. lib. I. p. 20. d. nominatur.

Pag. 328. *post med. in voc.* Ἀριστοφάνης. — ἅπερ δὲ πεπράχαμεν Ἀριστοφάνους δράματα, ταῦτα· Ἀχαρνεῖς, Βάτραχοι, Εἰρήνη, &c. Verte: *quae autem tractavimus Aristophanis dramata, haec sunt:* &c. Ista notio, ex usu sequioris Graecitatis, subiecta erat verbo πεπράχαμεν, quod verbum suspectum habuerat Küsterus, nec quid significare hoc loco posset exputare valuerat. Vide Epicteti loca, in Indice nostro Graecitatis Epicteteae indicata. Ac potissimum quidem usurpatur id verbum de libellis, qui in scholis tractantur: quod ipsum perapte convenit ei loco, quem Suidas ex nescio quo auctore excerpsit.

Pag. 402. Ἀχέων. μετοχὴ &c. Σοφοκλῆς· Κρυπτᾷ τ' ἀχέων ἐν ὄλβῳ &c. Est ex Sophoclis Electra, vs. 159. edit. Brunck. & ex Scholiis vetustis ad eumdem locum.

Pag. 423. *l.* 1. Καὶ βάσταγμα δῆλον ἐγένετο. † Διότι μέγα τὸ βάσταγμα &c. Oratio sic distinguenda: καὶ βάσταγμα. Δῆλον ἐγένετο διότι μέγα τὸ βάσταγμα &c. Vide Reliquias ex Polybii lib. XXXVI. 4, 7. & Adnotationes nostras, Tom. VIII. Part. I. pag. 138.

Pag. 450. Βῶλις. ὄνομα κύριον. Πολύβιος· Ὁ δὲ Ἀχαιὸς προσδεξάμενος -- τὸν Βῶλιν &c. Ad ista verba, haec adnotavit Küsterus: »Scribendum est τὸν Βῶλον, ut legitur »infra, v. Ἐκτενῶς, ubi fragmentum hoc repetitur.« — Immo recte habebat τὸν Βῶλιν: & errorem suum tacite

ipſe correxit Vir doctus loco inferiore, ubi pro Βῶλον, quod erat in ſuperioribus editionibus, Βῶλιν ſcripſit, monens eſſe fragm. ductum ex Polybii libro VIII. cap. 16. Vide Reliquias libri Octavi Polybii cap. 21. ſegm. 1. ex noſtra edit. & omnino totam iſtam narrationem, quae eodem libro cap. 17. & ſeqq. exponitur.

Pag. 464. Γαλααδῆτις. χώρα. Haud dubie Γαλααδῖτις ſcriptum oportebat.

Pag. 516. *l.* 8. *in voc.* Δαῖτας. — Καὶ οἵους Ἡσίοδος παρεισάγει *&c.* Verba ſic distinguenda erant. Καί· Οἵους Ἡσίοδος *&c.* Polybii verba ſunt lib. V. cap. 2, 6.

Pag. 518. *l.* 5. Δεδοξοπεποιημένον. — τὸ δὲ τῶν ἀνθρώπων γένος *&c.* Vide quae ſupra ad pag. 215. lin. 4 ſq. notavimus.

Ead. pag. ſub fin. Δεκαρχίαι *&c.* Ut apud Harpocrat. ſcribitur, ſic & Suidam Δεκαδαρχίαι (non Δεκαρχίαι) ſcripſiſſe, ex ipſa literarum ſerie intelligitur. Sic igitur etiam mox deinde δεκαδαρχίας corrigendum. Denique pro δεκάρχην, quod ſequitur, aut δεκαδαρχίας legendum, ut apud Harpocrat. aut (quod equidem malim) δεκαδαρχίαν.

Pag. 557. Διαλαβών. - - Ὁ δὲ διαλαβὼν τὰς ὁδοὺς φυλακαῖς. Eſt ex Polyb. IV. 67, 8. de quo iam Gronovius monuerat.

Pag. 568. Διατατικώτερον. Vide Polybii Fragmenta, Tom. V. noſtrae editionis Polybii, p. 83 ſq. num. 83.

Pag. 571 *med. in voc.* Διάφοροι. Ἐντρέβλωσαν δὲ πολλοὺς *&c.* Eſt ex Polyb. IV. 18, 8. ubi vide, & confer noſtras Adnotat. T. VI. pag. 28 ſq.

Pag. 585. *l.* 5 *extr. in voce* Δικαιοπραγεῖν. — Καὶ μηδὲν δικαιοπραγεῖν *&c.* Vide Polybium noſtrum, VIII. 28, 9. & ad eum locum notata.

Pag. 606. *in voc.* Διφαλαγγία. — καὶ διφαλαγγίαι, αἱ δύο φαλαγγαρχίαι. Corrige, καὶ Διφαλαγγαρχίαι, αἱ δύο *&c.* Vide Aeliani Tactici cap. 8. & Arriani Tact. pag. 31.

Pag. 637. *l.* 20. *in voc.* Δυσωπεῖσθαι. — καὶ οὐδὲν ἐπὶ τῶν ὅλων οὐχ ὑφορώμενον. Haud dubie οὐδὲν ἔτι τῶν ὅλων

[redacted]

corrigendum. Ista confusione vocularum ἐπὶ & ἔτι nihil frequentius.

Pag. 638. *l.* 6. *in voc.* Δυσποτμότερον. — ἐν ταῖς πολυχρονίαις ἀῤῥωστίαις. πολυχρονίοις scriptum oportebat. Vide Lexicon nostrum Polybianum hac voce.

Pag. 651. Αἰμιλία. — διὸ τοῦ πρὸ τοῦ χρόνου ἀνακεχωρηκυίας αὐτῆς. Recte διὸ τὸν πρὸ τοῦ χρόνον ed. Mediol. ut in Excerpt. Vales. ex Polyb. XXXII. 12, 7. Operarum errore in ed. Ald. τὸν πρὸ τοῦ χρόνου legebatur, quod Basileensis editor imperite in τοῦ πρὸ τοῦ χρόνου mutavit; unde ea scriptura dein in editionem Porti & in Küsterianam propagata est.

Pag. 668. Ἐγκάθετος. δόλιος. κατάσκοπος. Exemplum huius significatus habes T. III. in voce Πρυτάνεις.

Pag. 670. Ἔγκειται. ἐπίκειται. — τῶν Δαρεικῶν κατ' ὀλίγον τοὺς ἐγκειμένους [τοῖς ἐγκειμένοις corrige] μεθείς. *Aureos nonnullos subinde humi spargens eis qui ipsum insequebantur.*

Pag. 675. Ἔγγυον. — καὶ Ἔγγυος, ὁ ἐγγυητής. Conf. Hesych. h. v. & Polyb. V. 27, 1.

Pag. 679. Ἐδικαίου. — Ἀππιανός· Σύφαξ δὲ *&c.* Vide Appiani Punica, cap. 17.

Pag. 731. Ἔμφασις. ἔνδειξις. Πολύβιος, *&c.* Vide Polyb. XII. 13, 2. cum nostris Adnot. & Lexicon Polyb. voc. Τέγος.

Pag. 743. Ἐνεργόν. — Πολύβιος· Οἱ δὲ ἐξαναστάντες *&c.* Vide Polyb. VIII. 16, 7. nostrae edit. (olim cap. 11.)

Pag. 764. Ἐξεκέκλητο. — Ταχὺ δὲ ἐξεκέκλητο *&c.* Est ex Polyb. IV. 57, 4.

Pag. 767. Ἐξερῶ. ἐξώσω. Conf. Interpp. Hesychii ad hoc verbum.

Pag. 774. Ἐξοδία. ἡ ἔξοδος. Πολύβιος· Τὸ μὲν οὖν πρῶτον *&c.* Vide Polybium nostrum, VIII. 26, 1. (olim c. 19.)

Pag. 775. Ἐξ ὁμολόγου. — Διὰ τὰς ἐξ ὁμολόγου καὶ συστάδην μάχας *&c.* In Polybianis Fragmentis retulimus, num. 54. T. V. nostri Polybii, p. 86. Certe eodem pror-

ſus modo *τὰς ἐξ ὁμολόγου καὶ συστάδην μάχας* dixit idem Scriptor, XI. 32, 7.

Pag. 783. Ἐπαγωγή. *πειρασμός. ἢ ζημία, αἰχμαλωσία.* Vide Varietatem lectionis & Adnotationes noſtras ad Polyb. V. 27, 5.

Pag. 803. Ἐπιβολή. *ἡ εἰσφορά.* Ὁ δὲ Σκιπίων - - - *ἐπιχειρουμένας ἐ π ι β ο υ λ ά ς.* Eodem modo *ἐπιβουλὰς* ſcribitur ſupra, in voce Βορίανθος, recte: ac ſatis quidem adparet, ad vocem Ἐπιβουλὴ, non Ἐπιβολὴ, ſpectare hoc fragmentum. Vide ſuperiores noſtras *Emendationes & Obſervat. in Suidam, num. IV. notâ b.*

Pag. 822. Ἐπίνειον. — Πολύβιος· Οἱ Ῥωμαῖοι *&c.* Vide Polybii Fragm. 67. Tom. V. noſtrae edit. pag. 73. ibique notata.

Pag. 830. Ἐπίστασις. — Πολύβιος· Ὁ δὲ Ἀσδρούβας *πέφυκεν ἡμῖν ἄξιος ἐπιστάσεως εἶναι καὶ ζήλου.* Ex Polyb. XI. 2, 4. ubi quidem *πέφηνεν* legitur, rectius quam *πέφυκεν.*

Pag. 905. *in voce* Εὑρεσιλόγος. Πολύβιος· - - *μὴ δόξω τισὶν ὑμῶν οὐκ ἀ ν α γ κ α ί ω ν εὑρεσιλογεῖν.* Monuerat *Aemil. Portus, ἀ ν α γ κ α ί ω ς* legendum videri. Küsterus vero: »Puto, ait, addita praepoſitione *περὶ* legendum eſſe, *π ε ρ ὶ* »*οὐκ ἀ ν α γ κ α ί ω ν.«* — Error ex Aldina Suidae editione propagatus erat. Principem Mediolanenſem ſi diligentius inſpexiſſet Küſterus, *οὐκ ἀ ν α γ κ α ί ω ς* ibi ſcriptum reperturus erat: nam ſcripturae compendium, quod in vocabuli fine editio illa habet, nihil aliud niſi terminationem *ως* ſignificat. Quod deinde, (*Eadem pag.* 905.) poſt Εὑρήσεται, ponitur vocabulum Εὑρεσιλογίας, abeque interpretamento, nulloque teſtimonio adiecto; id vocabulum ſuperioribus iſtis, *οὐκ ἀναγκαίως εὑρεσιλογεῖν*, proxime ſubiici debuerat; quo intelligeretur, eumdem Polybium iſto ſubſtantivo nomine eâdem notione uſum eſſe atque verbo *εὑρεσιλογεῖν.* Ducta eſt vocabuli illius adnotatio ex nono Excerpto de Legationibus: ubi quidem *εὑρησιλογίας* ediderat Urſinus, nos autem ex vetere codice Bavarico veram ſcripturam *εὑρεσιλογίας* reſtituimus, Polyb.

XVIII. 29, 3. quem ad locum vide Adnot. noſtras T. VII. pag. 385. & conf. Weſſeling. ad Diodor. Sicul. lib. I. cap. 37 ſub fin. quem in Lexico noſtro Polybiano (ad voc. εὑρεσιλογία) laudavimus.

Pag. 916. Εὐφυᾶ. — Πολύβιος· Ὁ δὲ ἦν ὑπερετικὸν σκεῦος *&c.* Vide Excerpta Valeſiana ex Polybio, pag. 61. In noſtra Polybii editione, XIII. 5, 7.

Pag. 918. Ἐφεδρεία — Παρὰ Ῥωμαίοις θάνατος *&c.* Vide Polyb. I. 17, 11. & conf. Suidam in Πρόστιμον.

Pag. 926. Ἐφ' ᾧ. — Πολύβιος· Ὁ δὲ Μάρκος *&c.* Vide Reliquias ex Polybii lib. IX. cap. 27, 11. ubi pro πορθεῖν τε Βρεττιανὸν, quod habent omnes Suidae editiones, πορθεῖν τὴν Βρεττ. correximus cum Urſino in Polybii Fragmentis, poſt Excerpta de Legationib. pag. 256. Et pro ὡς ἂν ἐκ τῆς πολ. poſuimus ὧν ἂν, quod idem Urſinus ex neſcio quo *vetere codice* commendaverat.

TOMO II. EDITIONIS KÜSTERI.

Pag. 6. *in voce* Ζηλοτυπία. Καὶ Πολύβιος λέγει· Τοῖς γὰρ πλείστοις ὑπερεγεγόνει τις ζῆλος *&c.* Corrige ὑπεγεγόνει ex ſuperiore loco, voc. Ἀλαζονεία. Poſuimus hoc fragm. in Reliquiis ex Polybii lib. XI. cap. 8, 4.

Pag. 11. Ζιβύτης, ὄνομα κύριον. Solennis permutatio vocalium υ & οι. Ζιβοίτης ſcribe. Vide Adnot. ad Polyb. IV. 50, 1.

Pag. 54. Ἠλίκον. — Ὅτι Φάβιος ἐνετέλλετο *&c.* Eſt ex Polyb. III. 94, 9. Quod autem, ut alia multa, ſic & hoc fragmentum a vocula Ὅτι inchoavit Lexicographus, id indicio eſt, non ex ipſo Polybio haec talia ab illo deſcripta fuiſſe, ſed ex Conſtantini Porphyrogenneti Excerptis.

Pag. 94. Ἴδισμα. λόγισμα. Ad haec Küsterus adnotavit: » A verbo εἴδω, τὸ γινώσκω: unde aor. 2. ἴδον. « — Immo vero corrigendum; Ἴγδισμα. λύγισμα. de quo iam H. Stephanus in Indice Theſ. monuerat. Conf. Iungerm. ad Polluc. IV. 101.

Pag. 140. Ἰπταφέσιον. — Πολύβιος· Παραπλήσιόν τι *&c.*

Et haesitationem nostram professi sumus, & coniecturam proposuimus, in Polybii Fragmentis, Tom. V. pag. 90. num. 76.

Pag. 150. Ἰσηγορεῖ, ἐπίσης λέγει.

Ἰσολογεῖ. Πολύβιος· Οὔσης δημοκρατίας &c.

Satis adparet, tali quodam modo edi ista ac suppleri debuisse. Ἰσηγορεῖ. ἐπίσης λέγει, ἰσολογεῖ. [καὶ Ἰσηγορία.] Πολύβιος· Οὔσης δημοκρ. Polybii fragmentum posuimus in Reliquiis libri IX. cap. 10.

Pag. 219. Καθαριώτερα. λαμπρότερα. Καθαριώτερα ταῦθ' ὑπάρχει καὶ πολυτελέστερα. Desunt quinque postrema verba editioni Mediolanensi; sed exhibet ea Aldina Suidae editio. Sunt autem ex Polybio ducta. Vide Polyb. XI. 9, 5. ibique pro καθαριώτερα, quod ex Casauboni editione tenuimus, corrige καθαρειότερα. Conf. Adnot. nostras ad eumdem locum, & ad Athen. II. 65. d. & VIII. 359. a.

Pag. 221. Καθεστῶτα. — Ἤρξαντο τὰ καθεστῶτα κινεῖν. Polybii verba sunt, II. 21, 13.

Pag. 224. Καθικόμενοι. καθιστάμενοι. Πολύβιος· Πάντες μὲν γὰρ οἱ βασιλεῖς &c. Unde interpretationem καθιστάμενοι arripuerit Küsterus, exputare non potui. Nihil quidem ille ad hunc locum adnotavit: superiores autem Suidae editiones omnes καθαψάμενοι dabant: recte: quod commode Aemil. Portus his verbis interpretatus est: *Qui pervenerunt eo quo volebant: qui scopum attigerunt: qui facti sunt votorum compotes.* Parique modo paulo ante apud eumdem Suidam legitur: Καθίκετο. καθήψατο. Cui gemina Hesychius habet. De Fragmento Polybiano vide Polybium nostrum, Tom. V. pag. 91. num. 81.

Pag. 225. Καθυφεῖντο. — Πολλοὶ δὲ καθυφεῖντο ἑαυτοὺς &c. In edit. Mediol. Ald. & Bas. legitur Πολλοὶ δὲ καὶ καθυφεῖντο &c. prorsus ut apud Polyb. III. 60, 4. Particula καὶ primum in Porti editione temere omissa erat: inde etiam in Küsteriana desideratur.

Pag. 238. Καινίλιος. — καὶ Πολύβιος· Ἐν γὰρ τοῖς ἐπιδεδεμένοις &c. Vide *Spicilegium Reliquiarum* ex Polybii li-

bro VIII. Tomo V. nostrae edit. pag. 35. num. 111. & ibid. not. i. Pro Ἐν γὰρ τοῖς nondum nos poenitet Σὺν γὰρ τοῖς ibi correxisse.

Pag. 274. Κατεξαναστάντες τοῦ μέλλοντος &c. Vide Polybii Fragmenta, p. 69. num. 53. ibique notata.

Pag. 303. Κέστρος. ξένον ἦν τοῦτο τὸ εὕρημα &c. Vide Reliquias ex Polybii libro XXVII. cap. 9. cum nostris ad illum locum adnotatis. Ibi pro σπιθαμιαῖον, σπιθαμαῖον scripsimus: & pro κάλων, quod vocab. ter sic apud Suidam vulgo legitur, ubique κώλων posuimus, praeeunte Lipsio.

Pag. 315. Κινδυνεύει &c. Pro eo quod sic vulgo scribitur, οὔσης τῆς ἐπιχειρήσεως, οὐκ ἀξιοῦντες ἐν ἀνδρὸς εὐγενοῦς ψυχῇ κινδυνεύειν τὸ κοινόν. post ἐπιχειρήσεως maiori distinctione interpositâ, ab istis verbis, Οὐκ ἀξιοῦντες, novi fragmenti initium indicandum erat.

Pag. 347. Κόρτις.— Ἄθρους ἄγων ἐκ τῆς παρεμβολῆς ἐπὶ τέτταρας κόρτις. Polybii verba sunt, ex lib. XI. cap. 33, 1.

Pag. 361. Καθωνίσαι. — καθωνιζόμενος ἐφ' ἡμέρας. Recte ἀφ' ἡμέρας habent superiores editiones, quemadmodum etiam apud eumdem Suidam in Δεινοκράτης, & in Excerpto Valesiano ex Polyb. XXIV. 5, 9.

Pag. 433. Λεύκιος, Δημαράτου τοῦ Κορινθίου υἱός. - - - εἰς τοῦτο ἦλθε παραδοχῆς, ὥστε συνδιοικεῖν καὶ συγχειρίζειν τῷ Μαρκίῳ τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν. De verbo συγχειρίζειν commode monuit Küsterus, sicut in Excerpto Valesiano, (ex Polyb. VI. cap. 2, 14. nostrae edit.) sic idem verbum in duobus etiam codicibus mstis Suidae a se esse repertum. De συνδιοικεῖν vero nihil monuit: atqui hoc nec Peirescianus codex, nec superiores Suidae editiones, nec mssti codices Suidae agnoscunt; sed ab Aemil. Porto ex coniectura commendatum, suo arbitratu tacite in contextum recepit Küsterus. At nulla necessitas urgebat, ut a librorum scriptura discederetur, quae satis perspicue sic accipienda, quasi dixisset auctor, ὥστε συνοικεῖν τῷ Μαρκίῳ, καὶ συγχειρίζειν αὐτῷ τὰ κατὰ τὴν βασιλείαν:

id est, *ut cum Marcio unà habitaret, & regni negotia cum eodem administraret.*

Pag. 464. Λοιμεύεται. - - - δυσκρασία ἀέρος καὶ τροπὴ, λοιμικὴ κατάστασις λέγεται. Vide Polyb. I. 19, 1.

Pag. 506. Μασανάσσης. - - - ἐγένετο καὶ δυναμικώτατος. Scribe ἐγένετο δὲ καὶ δυναμ. cum superioribus Suidae editionibus & Excerptis Valesianis.

Pag. 509. Μάτρις. ὄνομα κύριον. Vide Athen. lib. II. pag. 44. c. d.

Ead. pag. Μάτρωνος. ὄνομα κύριον. Μάτρων scriptum oportuit; ut intelligeretur *Matron* ille *Parodus*. cuius frequens apud Athenaeum mentio. Sed fortasse sic scripserat Lexicographus: Μάτρων, Μάτρωνος, ut vox posterior genitivum casum nominis indicaret.

Pag. 515. Μεγαλοῤῥήμονος. καὶ μεγαλοῤῥημοσύνη. Exemplum posterioris vocabuli habes infra, in voc. Σεμνομυθοῦσιν.

Pag. 670. Οἰνωθήσεσθε μὲν, οὐ μεθυσεσθε δέ. Corrige: Οἰνωθήσεσθαι μὲν, οὐ μεθυσθήσεσθαι δέ. Vide supra, in Ἀπράγμων, & Laërtium VII. 118. a Küstero ibi laudatum.

Pag. 679. Ὅλος καὶ πᾶς. Ἦν δὲ ὅλος καὶ πᾶς πρὸς τὸ πολεμεῖν. καὶ, Πρὸς τὸ παραβάλλεσθαι καὶ διακινδυνεύειν ὅλος καὶ πᾶς ἦν. Non καὶ Πρὸς τὸ παραβαλλ. sed ἢ πρὸς τὸ παραβ. habent superiores editiones: a quibus cur discesserit Küsterus, nullam caussam video, quum praesertim nullius codicis msti auctoritatem invocaverit. Prius exemplum, cuius eadem cum altero sententia est, suo nomine adposuisse Lexicographus videtur, vulgari verbo πολεμεῖν utens; alterum exemplum, quod a priori non differt nisi exquisitioribus verbis παραβάλλεσθαι & διακινδυνεύειν, ductum est ex Polyb. III. 94, 10. Perperam autem apud Suidam h. l. πρὸς τὸ πολ. & πρὸς τὸ παραβ. Pro quo, non modo apud Polybium, sed & apud eumdem Suidam in voce Παραβάλλ. recte πρὸς τῷ παραβάλλεσθαι scribitur. Pari igitur ratione etiam πρὸς τῷ πολεμεῖν scriptum oportebat.

TOMO III. SUIDAE EX EDITIONE KÜSTERI.

Pag. 9. Παλιλογία. ταυτολογία. Sic & Hesychius: apud quem quidem rectius Παλιλλογία scribitur, literâ λ in medio geminatâ.

Pag. 31. Παρακατεῖχον. - - - παρακατεῖχον ὡς συνάξοντες τὸν δῆμον. In versione, *tempus terebant, ut populum convocaturi.* Rectius, *retinuerunt, detinuerunt eos.* Conf. Lexicon Polyb. in Παρακατέχειν.

Pag. 49. Παρεῖτο. - - καὶ παρεῖτο, διελύετο. Conf. quae ad Polyb. XVI. 8, 6. notavimus.

Pag. 53. Πάρμη. Τῇ δυνάμει τῆς πάρμης καὶ τῶν Λιβυστικῶν θυρεῶν ἀντεῖχον ἐῤῥωμένως οἱ Ῥωμαῖοι. Vide Reliquias ex Polybii lib. XXIX. cap. 6, 1. ubi probavimus Lipsii emendationem, Λιγυστικῶν.

Pag. 55. Παρῶναι. εἴδη πλοίων. Ὁ δὲ ἔπλει παρέπλους ποιησάμενος τοὺς Σιδητῶν παρῶνας. Vide Polybii Fragm. Tom. V. pag. 72 sq. num. 95. ubi παράπλους correximus, haud dubiâ (ut nobis videbatur) coniecturâ.

Pag. 96. Περίστασις. - - - πολύ τε διαφέρειν δοκῶν τῶν ἄλλων. Corrige πολύ τι, quemadmodum non modo apud Polybium scribitur, III. 98, 2. sed & apud ipsum Suidam in edd. Mediol. Ald. & Basil.

Pag. 154. Πόπλιος Σκιπίων, Λουκίου κατὰ φύσιν υἱὸς, *&c.* Λουκίου corrige: sic Latinum nomen *Lucius* efferre consueverunt Graeci, & in his Polybius, e quo ista ducta sunt: sic vero etiam scribitur in Suidae editione Mediol. & Aldina; quae scriptura primum in edit. Basil. temere mutata est.

Pag. 161. Ποτάμων Ἀλεξανδρεὺς, φιλόσοφος, γεγονὼς πρὸ Αὐγούστου, καὶ μετ' αὐτόν. Difficultas, quam istis verbis inesse haud immerito monuerunt viri docti, (vide Bruckeri Histor. Crit. Philos. Tom. II. pag. 194.) facillimo negotio ita levari posse videtur, si pro μετ' αὐτὸν legendum μετ' αὐτοῦ statuas, ut hoc dixerit Suidas, *vixisse Potamonem ante Augustum & cum eo*: id est, *floruisse quidem iam*

ante Augusti aetatem, verum etiam per sat longum adhuc tempus sub Augusti imperio.

Pag. 176. Πρόβατα. πάντα τὰ τετράποδα. His subiici debebant ista, quae nunc praeposita sunt: καὶ παροιμία· Προβάτων οὐδὲν ὄφελος, &c.

Pag. 200. Προσκαθῆσθαι. -- πάντας εἰς ἔκπληξιν ἤγαγε τοὺς φονικούς. *hoc omnes caedis avidos terrore affecit.* Immo vero τοὺς Φοινικούς: *Poenos omnes.*

Pag. 213. Προυσίας βασιλεύς. -- ἐπιστήσας τὴν δύναμιν ἐπὶ τὴν Νικηφόριον. Sic perperam editio Küsteri. ἐπὶ τὸν Νικηφόριον, edit. Ald. & Basil. non melius, sed tamen paulo propius vero. Recte ἐπὶ τὸ Νικηφόριον edit. Mediol.

Pag. 221. Πτερίνας. -- ποτὲ δὲ κάλαμοι, καὶ πτέρις. Nescio casu-ne, an consulto, hoc sic a Küstero sit positum. Superiores certe Suidae editiones omnes καὶ πτέρεις dabant, quemadmodum in optimis quibusque codicibus Polybianis scribitur. Vide Polyb. III. 71, 4. & ad eum locum notata.

Pag. 247. Πυρφόρος, ᾧ ἐχρήσατο Πεισίστρατος &c. Vide Reliquias ex Polybii lib. XXI. cap. 5. ubi pro eo quod vulgo legebatur κοντοὶ προτείναντες τοῖς κύμασιν εἰς θάλασσαν, certa de coniectura τοῖς κέρασιν correximus. Verbum vero ἐκταράττεσθαι, quod in ἐπαράττεσθαι mutavimus, locum suum tueri fortasse potuerat.

Pag. 250. Ῥᾳδιουργός. In fine illius capitis, ubi legitur καὶ συλλαβεῖν διὰ τὰς εἰς αὐτοὺς ἀδικίας, praepositionem διὰ, cum abesset a superioribus Suidae editionibus pariter atque a msstis codicibus, tacite inseruit Küsterus. Vetus istud mendum erat, quod optimos etiam ac vetustissimos Polybii codices invaserat: at non tam διὰ τὰς -- ἀδικίας, quam ταῖς -- ἀδικίαις corrigi debuit. Vide notata nostra ad Polyb. IV. 29, 4. Nec vero illa mutatione opus erat, quam eidem loco idem Küsterus adtulit, quod pro εἰς αὐτοὺς (quam in scripturam superiores omnes Suidae editiones cum Polybianis codicibus

consentiebant) εἰς αὐτοὺς scripsit. εἰς αὑτοὺς idem valet ac εἰς ἑαυτοὺς, quod idem sonat ac εἰς ἀλλήλους.

Pag. 413. Συστήσας. -- συστήσας ἱππεῖς πεντακοσίους, δυναμένους ἔτι πονεῖν. Videri nobis ἐπιπονεῖν scriptum oportuisse, professi sumus in Polybii Fragm. p. 98. n. 122. Quod verbum ἐπιπονεῖν, quum nullo adducto veteris scriptoris testimonio positum esset in Henr. Stephani Thesauro, auctoritate Xenophontis (ex Laced. 2, 5. Hellen. 6, 1. 4.) nuper firmavit doctissimus Schneider in Lexico Graeco critico.

Pag. 453. Τετραποδιστί. ποσὶ, καὶ χερσίν. Οἱ δὲ τετραποδιστὶ τρόπον τινὰ προσπλεξάμενοι, ἐβιάζοντο. Ad haec Küsterus adnotavit: »Malim, τετραποδηστί.« — At nil mutatu opus: vide Polyb. V. 60, 7. unde ductum illud testimonium. In more hoc habuit Lexicographus noster, ut veterum auctorum testimonia, in quibus oratio obliqua quodammodo aut infinita esset, a verbis Οἱ δὲ inciperet; quo scilicet oratio recta prodiret, & verbum in indicativo modo poneretur, atque ita magis perspicua redderetur dictionis ratio.

Pag. 499. Τρέχειν τὴν ἐσχάτην. Ἐὰν τὸ δὴ λεγόμενον &c. Polybii verba sunt: vide Reliquias libri XVIII. 35, 6. & quae ad eum locum notavimus Tom. VII. pag. 397.

Pag. 555. Ὑποκαθίζεσθαι. -- ἐνέδραν ὑποκαθίσθαι ἐπὶ τοῖς λασίοις. Proprium editionis Küsterianae erratum est istud ὑποκαθίσθαι, pro quo ὑποκαθίζεσθαι (uti consentaneum erat) scribitur in superioribus editionibus. Conf. Lexicon nostrum Polybianum, voce Ὑποκαθίσθαι, p. 636 sq.

Pag. 556. Ὑπωμοσίαν. Vide Adnotat. ad Polyb. XVII. 4, 3.

Pag. 572. Φαβίας: & *pag.* 577. Φαμίας. Vide quae supra ad Suidae Tom. I. pag. 140. diximus.

Pag. 643. Φύλαρχος, Ἀθηναῖος. -- καὶ ἕως τοῦ θανάτου Κλεωνύμου τοῦ Λακεδαιμονίου &c. Κλεομένους corrige: & in Latina versione, *ad mortem usque Cleomenis*

Lacedaemonii: de quo vide Indicem noftrum Hiftoricum & Geograph. in Polybium.

Pag. 662. Χαίρων, Λακεδαιμόνιος. De toto hoc capite vide Polybii Reliquias ex libro XXV. cap. 8. cum noftris Adnotatis, Tom. VII. pag. 566 fq.

Pag. 678. Χορηγία. δόσις. καὶ Πολύβιος· Μὴ οἷον &c. Ifta in hunc modum haud dubie fcripferat Suidas: Χορηγία, δόσις. καὶ Χορήγιον. Πολύβιος· Μὴ οἷον &c. Conf. Lexicon noftrum Polybianum, voce Χορηγεῖον.

COMMENTATIONUM CONSPECTUS.

